DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

TB-908(489) Bid
1831.
Bd. 6.

84. 1-6.

Bidrag

til

Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand

i

oekonomisk Henseende.

Foranstaltet, efter Kongelig Befaling, ved Landhuusholdningsselskabet.

Sjette Stykke,

Frederiksborg Amt.

Ved

G. Sarauw.

1831.

INDUSTRIFORENINGEN KØBENHAVN

Kjöbenhavn.
Trykt i det Brünnichske Officin.

Frederiksborg Amt.

Beskrevet,

efter Opfordring fra det Kongelige Landhuusholdningsselskab,

af

G. Sarauw.
Forstraad og kongelig Skovrider, samt Landvæsenscommissair for Frederiksborg Amt.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Kjöbenhavn.

1831.

Efterat jeg i Aaret 1822 havde deeltaget i de Arbeider, som efter det Kongl. Landhuusholdningsselskabs Foranstaltning bleve foretagne til at forberede de "Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende," der efter en allerhøist approberet Plan skulde udgives, modtog jeg i Aaret 1828 Selskabets Opfordring til, som Redacteur at paatage mig Udarbeidelsen af Beskrivelsen over Frederiksborg Amt.

Ved at giennemgaae de mig tilsendte Materialier indsaae jeg, at denne Beskrivelse ei kunde beroe paa disse. Uden at føle Kald til, nærmere at yttre mig angaaende de indkomne Bidrag, bemærker jeg blot, at de fleste af dem vare meget kortfattede; at Efterretningerne over til hinanden grændsende Egne af mindre Omfang, hvor efter enkelte Gjenstandes Natur, eller efter hvad mig forud var bekjendt, ingen Forskjel kunde finde Sted, meget hyppig modsagde hverandre; at derhos en stor Deel af disse Efterretninger, efter saa lang Tids Forløb, maatte ansees for at være forældet, hvorved selv de faae udførligere og mere i de forelagte Spørgsmaals Aand indgaaende Indberetninger bleve mindre afbenyttelige og saaledes neppe overalt gave et fast Tilhold, for at derpaa kunde bygges en fuldstændig statistisk-oeconomisk Beskrivelse over Amtet. Over en betydelig Deel af dette Amt var desuden Intet indkommet, og saaledes blev det, da ogsaa Selskabet deelte hiin Anskuelse, som uundgaaeligt, besluttet, paa Ny at foretage de til det foreliggende Øiemeds Opnaaelse nødvendige Undersøgelser, hvilket medtog Foraaret og den største Deel af Sommeren 1829; til hvilket Aar det Meddeelte, forsaavidt det har Hensyn til Tiden, refererer sig.

Med Undtagelse altsaa af nogle faae Efterretninger, som ere tagne af enkelte blandt de 1822 indkomne Indberetninger, — og hvor da deres Hjemmel hvergang er opgiven, — er Det, denne Beskrivelse af Frederiksborg Amt indeholder, Forfatterens Eiendom, hvortil han selv bør svare. Men i det jeg saaledes vedkjender mig Ansvaret for Indholdet af dette Bidrag, bør

Ansvarsgraden efter de forskjellige Gjenstandes Natur ei tabes af Sigte. Alt, hvad der er Resultat af egne Undersøgelser og Jagttagelser, ville Forfatterne af disse "Bidrag" ubetinget have at svare til, og ei mindre, formener jeg, hviler et saadant Ansvar paa dem, hvor det Meddeelte er Resultat af individuel Anskuelse og deraf udledet Dom. Men for Efterretninger, som ere samlede og efter deres Natur kun saaledes lode sig tilveiebringe, vil Ansvar derimod vistnok alene kunne fordres, for saavidt Skjødesløshed under Samlingen skulde give sig tilkjende i det Meddeelte.

Saaledes har jeg betragtet Forfatternes Ansvar, af hvilke de enkelte Beskrivelser til det under Udgave værende store landoeconomiske Værk leveres; og i Overeensstemmelse hermed har jeg for min Deel undersøgt overalt, hvor egen Undersøgelse var muelig, prøvet det mig Opgivnes Rigtighed, hvor Gjenstandenes Natur tillod Prøvelse, efterspurgt paa Ny, hvor — som oftest — paa forelagte Spørgsmaal utilfredsstillende eller modsigende Svar bleve givne, især der, hvor af de Enkeltes Forklaringer skulde udledes et Resultat om foreliggende Gjenstande for en heel Egn. Men derfor er dette Arbeide ogsaa blevet til eet af de besværligste og møisommeligste, der nogensinde have sysselsat mig; og dersom jeg havde været fuldkommen bekjendt i Forveien med disse Besværligheder, og især med de uendelige Vanskeligheder ved at faae tilfredsstillende Oplysninger om saa mange Gjenstande, vilde mine Betænkeligheder ved at paatage mig det maaskee have seiret over min Tilbøielighed til at efterkomme Opfordringen.

At jeg ikke har fremtrængt mig til dette Arbeide; at Betænkeligheder fra min Side have fundet Sted, tildeels grundede paa den Frygt, at jeg mueligen ei fyldestgjørende, hverken til Publicums, til Selskabets, eller til egen Tilfredshed vilde skille mig ved et Arbeide, som ei falder i mit egentlige Fag, da jeg vel i en rum Tid har været practisk Landmand, og af Tilbøielighed for Faget vel ogsaa er indgaaet noget i det Theoretiske og Videnskabelige deraf, men ikke nogensinde har gjort Landoeconomien til mit Studium: Dette fremgaaer allerede af min under 6 Febr. 1822 afgivne Erklæring, da jeg blev an-

modet om at levere Beskrivelsen af en Deel af Amtet. Men end mere Vægt erholdt disse Betænkeligheder, da jeg opfordredes til det langt vanskeligere Hverv, til offentlig Bekjendtgjørelse at forfatte en landoeconomisk Beskrivelse over hele dette Amt, hvoraf enkelte betydelige Dele, da min Embedsvirkekreds hidtil ei var gaaen langt over det Frederiksborgske Amts-Distrikts Grændse, endog vare mig ganske ubekjendte. Breve og Samtale i den Anledning, vexlede med Selskabets Præsident, Hr. Conferentsraad Collin, ville bevidne det Anførte, og denne Agerdyrkningens hæderlige Befordrer vil kunne give mig det Vidnesbyrd, at jeg ikkun gav efter for den modtagne Opfordring; hvilket her at erklære, jeg holder for Pligt mod mig selv.

Tvende andre Betænkeligheder, som jeg ofte under Arbeidet har følt, tør jeg ei lade uomtalte. De forelagte Spørgsmaals Besvarelse maatte nødvendigviis føre til Yttringer af egen Anskuelse over de Gienstande, for hvilke der i disse Bidrag skulle gjøres Rede. Dette udtales endog tydeligen i Selskabets Fortale til det første Stykke deraf. Saaledes førte disse Spørgsmaal altsaa ofte til nærmere at indgaae i Beboernes Færd og Bedrift. Men nødig tilsteder man den Fremmede en Stemme over Fædrenelandet og dets Indretninger, og den Dom, som afsiges af hiin, mistroes for det Meste blot af denne Grund. Længe har jeg været bosat paa Danmarks Sletter, levet med og iblandt dets Beboere; men mit Fødeland ligger hiin Side Elbestrømmen. Stiltiende vilde jeg maaskee have forbigaaet Dette, dersom jeg kunde have ventet, ei at være bleven røbet ved det som Modersmaal mig fremmede Sprog. Og her kommer jeg til den anden af mine Betænkeligheder: Frygt for, at det skulde ansees for Usurpation, offentlig at fremtræde med Tale i fremmedt Tungemaal, naar man føler, ei fuldkomment at være indviet i samme. Vel er det danske Sprogs rene Lære endnu meget indhyllet i Taage, hvor, igjennem det synes, at selv de mere anseete Forfatteres Blik ikke altid skuer klart, og ei frie for Uovereensstemmelser bestaae endog de bedre Værker ved Siden af hinanden, vildledende Den som vil danne sit Sprog efter dem. Men dette formilder neppe

Publicums Dom, som er streng imod den Fremmede og maaskee ei tilgiver ham Feil, der hos den Indfødte endog ofte overseés. Jeg har Intet at sætte herimod, uden at man ogsaa med Hensyn hertil ei maa glemme, at jeg ikke har skrevet af frit Valg, men efter Opfordring. Hvo som desuagtet ei skulde kunne tilgive, at han af og til ved Sproget mindes om ei at læse en indfødt Forfatter; hvo som da i sin ubehagelige Overraskelse skulde harmes over, at en Fremmed tillader sig Mening og Dom om Danskken, sammes Færd og Idræt: han lukke Bogen, hellere, end blade den igjennem med Fordom mod dens Indhold!

De Feil, som formedelst en, under Trykkestedets Afstand, besværlig, seen og ei tidt nok igjentagen Correctur, ere blevne oversete, beder jeg Læserne at adskille fra dem, som have deres Grund i det Ovenmeldte, og saaledes ei heller ganske at tilregne mig forekommende Inconsequentser i Henseende til Retskrivningen, hvis Rettelse af og til deels er bleven overseet, især da jeg, for ei endnu mere at opholde Trykningen, der alligevel har varet over eet Aar, ikke har kunnet faae Aftrykket efter sidste herfra affendte Correctur til Gjennemlæsning; deels unægtelig ogsaa forbigaaet formedelst det Vaklende i Sproget selv, i det jeg ei altid nøie nok har paaseet Consequents, naar jeg fandt Hjemmel for det Ene, saavel som for det Andet. Det, som Forfatteren ved Skriftets sidste Gjennemlæsning har opdaget og erkjendt for trængende til Forandring, forekommer blandt de tilføiede Rettelser, til hvilke Læseren bedes godhedsfuldt at lægge Mærke.

Til Slutning maa med Hensyn til Skrivemaaden af Stedernes Navne endnu bemærkes, at jeg ved de ofte deri forekommende Uovereensstemmelser, har rettet mig efter Det, som man havde Grund til at antage for det Rigtige; hvor dette imidlertid var tvivlagtigt, har jeg holdt mig til Kortene, udgivne af det Kongl. Videnskabers Societet. Dog have ogsaa her enkelte Uovereensstemmelser indsneget sig.

Herlov ved Frederiksborg i Juni 1831.

Forfatteren.

Indhold.

Side.

Almindelig Udsigt over Amtet . . . . . 1.

1. Hvorledes ere Jorderne beskafne? saavel Jordsmon som Underlag? høie eller side? jævne eller bakkede? lide Jorderne af skadeligt Vand? kunne Vandingsenge anlægges? . . . . . 57.

2. Findes der Kilder, Indsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftagen? Hvad formenes Aarsagen dertil at være? har man udtørret Søer eller Moser? . . . . . 118.

3. Hvordan er Climatet? tørt, fugtigt, koldt, luunt ɔc.? . . 132.

4. Hvordan er Udskiftningen? ere Jorderne meget udparcellerede? Hvilke Følger har dette havt i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Kreaturer o. s. v.? . 138.

5. Hvilken er den almindeligste og meest gjængse Dyrkningsmaade? hvilke Afvigelser gives derfra? Bruger man Kobbeldrift med reen Brak, eller Vexeldrift med Brakfrugter? Hvad dømmes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden udlagt til varigt Græsland? . . 152.

6. Gjør Sommerstaldfodring Fremgang? hvilke Indvendinger gjøres derimod? . . . . . 176.

Side.

7. Anvendes Kalk, Dynd, Mergel eller kunstige Gjødningsmidler? Har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen, saavel paa Agre som Enge? Virkningen deraf. Hvorledes var det Jordsmon, hvorpaa Brændingen fandt Sted? Leret, mergelholdigt, sandet eller torveagtigt? . . . . . 183.

8. Bruges ogsaa Stude til Markarbeide? 192

9. Hvordanne ere Arbeidsredskaberne? Erkjendes Svingplovenes (de saakaldte engelske Ploves) Fortrinlighed? Ere de nyere arbeidsparende Redskaber bekjendte og benyttede? . . . . . 194.

10. Ere der raae og udyrkede Jorder? optages disse til Dyrkning? Paa hvad Maade, under hvilken Sædfølge og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkninger have været foretagne, uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Avlsbrug, brugt Heste eller Stude som Arbeidsdyr? og har man til Besætning valgt fornemmelig Qvæg eller Faar? . . . . . 204.

11. Sørge Agerdyrkerne for at skaffe sig god Saaesæd? . . . 208.

12. Dyrkes mindre almindelige Sædearter, Foder- og Handelsplanter? . . . . . 211.

13. Spores Sygdomme hos Kornet? Rust? Brand? Har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil? . . 227.

14. Har man nogen bestemt Regel om den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare? . . . . . 232.

15. Hvorledes ere Kornvarerne beskafne? sørges for deres Rensning? er der paatænkt nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling? . . . . 235.

16. Er Producternes Afsætning forbunden med Vanskelighed, saasom af Mangel paa gode Torve eller Udskibningssteder? . . . . . 238.

17. Opgive Bønderne endnu Qvæget, eller holdes der over Markfred? reises der nyt Hegn og vedligeholdes det gamle? . . . . . 254.

Side.

18. I hvad Tilstand er Qvægavlen? saavel i Henseende til Qvægets Beskaffenhed som Antal, efter Gaardenes Areal? Give Malkekoer eller Fedequæg størst Fordeel? . 262.

19. Er Hesteavlen i Til- eller Aftagende? Aarsagerne dertil? . 279.

20. Udbreder den finuldede Faareavl sig? er Faarefoldning i Brug? staldfodres Faarene nogetsteds? er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Aftagende? . . . 283.

21. Udbreder Havedyrkningen sig? hvor store ere de Haver, Bønderne i Almindelighed anlægge, eller have anlagt? . 289.

22. Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændeved og Gavntømmer? eller nye Skovanlæg? Torveskjær til eget Forbrug eller Salg? Tænkes der paa Plantninger af vilde Træer saavel til Hegn, som i sluttede Plantager paa 2, 3 eller 4 Skjepper Land til Gavntræ og Brændsel? . . . . . 293.

23. Er Huusfliden i god Fremgang? ere dens Frembringelser kun til eget Brug eller ogsaa til Salg? Hvorledes kunde Huusfliden opmuntres, for at Varerne kunde gaae meer i Handelen? . . . . . 314.

24. Findes udmærkede Agerdyrkere i Egnen? baade af større Godseiere og mindre Gaardeiere, i og udenfor Bondestanden? hvad have de udrettet? . . . . . 319.

25. Er der noget oeconomiskt Selskab i Egnen? hvad virker dette. . . . . 321.

26. Er Eiendommenes Priis i Stigen eller Falden? Findes arbeidsløse Mennesker? Kunne Beboerne have Binæringsveie uden for Agerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbeidning af gode Leersorter til brændte Varer og deslige? . . . . . 322.

27. Hvilke Dele af Landbruget fortjene, efter Local- og Tidsomstændigheder, især Anbefaling? Fortjener den animaliske eller vegetabilske Production Fortrinet? Af den første igjen enten Qvæg- eller Faareavl, eller Heste-

Side.

Opdræt? hvilke Vexter, enten til Sæd, Foder eller Handel, kunde med meest Fordeel dyrkes? . . . . . 331.

28. Gives der i Districtet noget Særegent, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Advarsel? . . 337.

29. Hvad ansees i Almindelighed for at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn til dens Localitet? . . . . . 341.

Frederiksborg Amt.

Almindelig Udsigt over Amtet og dets Forholde.

Efter Bestemmelserne i Placaten af 21 Juni 1794 indbefatter Frederiksborg Amt for nærværende Tid Lynge-Frederiksborg, Stro, Holbo, Lynge-Cronborg, Ølstykke og Horns Herreder. De tre sidste danne med deres søndre Skjellinie Amtets Grændse mod det sydlig hertilstødende Kjøbenhavns Amt, hvorimod Havet omslutter det for det Øvrige. Frederiksborgs samlede Amt indbefatter altsaa de forhenværende Amter: Cronborg, Frederiksborg, Jægerspriis og Hirschholms, samt 3 Sogne af det gamle Kjøbenhavns Amt: Farum, Gandløse og Slagslunde; derimod ere nogle Byer af Smørum Herred under Kjøbenhavns Amt, som før vare underlagte Frederiksborg Amtstue, nu adskilte derfra.

Havet med sine forskjellige Bugter har, med Undtagelse af dets langsomme Tilbagetræden fra de nordlige Kyster, og de Forstyrrelser, Flyvesandet har foranlediget paa et enkelt Punkt, i umindelige Tider havt sin uforandrede Grændse her; thi ingenlunde høre Sjællands Kystlande til dem, hvor Beboerne, saaledes som ved Vestlandenes sydligste Bredder, maae grue, hvergang Havet reiser sine tordnende Bølger mod skrøbeligt Menneskeværks utilstrækkelige Værn, uvisse, om Fædrenes Arnested ikke er blevet til Havets Bund, inden Solen atter speiler sig i dets beroligede Overflade. Catastropher, som Fortiden, og — mindre frygtelige vel, men dog sørgelige nok — selv den nyeste Tid har oplevet i Danmarks sydlige Provindser, ere ubekjendte her; og skjøndt Kattegattets Bølger ofte mægtigen slaae mod Øens Nordkyst,

skjøndt ei Klipper og Fjelde beskytte den med Grundstene, lagte af Almagtens Haand; skjøndt vor Ø unegtelig hører til de i Fortidens Mørke opskyllede Lande og upaatvivlelig ved store Oversvømmelser, som ei alene Tradition, men ogsaa vor Jordklodes nøiere Betragtning stadfæster, kunde bortskylles igjen: saa vide vi dog, at den i Aartusinder har hævdet sin Plads, og at endog det meest oprørte Hav ikke har kunnet tiltvinge sig det Ringeste deraf. Ei mindre trygge, end Nordboeren paa sine Fjelde, bygge vi derfor vore Hytter i Sjællands blide Dale, ubekymrede om, at de vare Havets Bund før og kunne blive det igjen; thi den evige Magt, som kunde byde Oceanet at reise sig over sin Stand i de forbigangne Aartusinder, kan ogsaa sammenstyrte Fjeldene, og naar overordentlige Naturrevolutioner frembryde, er det meget uafgjort, om grundfaste Slotte først nedstyrte fra Klipperne, eller om Bølgerne forinden have bortskyllet Fiskernes Hytter.

I Østen strømme Sundets Vande forbi dette Amts fortryllende Kyst fra Smidstrup, Vesten for Hveens Sydspidse, indtil det berømte Cronborg, Sundets Herskerinde, hvis Fundament Havet forgjæves prøver paa at sønderbryde. Nordkysten kæmper, seirende stedse, men ei uden kjendelige Furer i den Kæmpendes Træk, mod Nordhavets i Kattegattet sammenpressede Vande, mod Nordvestens herjende Vinde. Isefjorden, een af Kattegattets dybeste Bugter, strækker sig i sydlig Retning, længere endnu end Amtet, og begrændser det i Vesten, hvor dets Kyst, uagtet Draxholm og dets Øder danne en Formuur, ikke heller stedse tilsmiler Vandringsmanden med Øens eiendommelige Blidhed. Roeskildefjorden danner ingensteds Amtets Grændse, men indesluttes i Vesten indtil forbi Eskilds-Øen, og i Østen indtil Aaen, som udgjør Skjellet mod Roeskilde Amts-Distrikt, af dets livlige Kyster.

I Sønden er Amtets Grændse for Størstedelen bestemt ved naturlige Skjellinier af Aaer, Bække, Rendedrage, Moser og Søer, tydeligst fra Roeskildefjord af indtil forbi Fure Søe.

Grændsernes Udstrækning er omtrent:

Mod Sundet, indtil Helsingør, næsten . . .	3 Mile
Mod Kattegattet	7½ —
Mod Isefjorden, Øen Ørø ei indbefattet . .	4½ —

Den sydlige Grændse kan beregnes, med dens Bugter, til omtrent . . . . . 7 Mile; men i lige Retning, fra Bugten sønden for Vellerup i Horns Herred under Egholm, til Sundet, hvor Smidstrup Mark grændser til Kjøbenhavns Amt, er den ikke mere end neppe 6 Mile.

Disse Linier indeslutte, Roeskildefjords Vande ei iberegnede, men vel alle Indsøer, efter Thaarups statistiske Beregninger fra Aaret 1825, $23,^{6799}$ Qvadratmile *), hvoraf, Horns Herreds sydlige Deel ei indbefattet, opgives 141,291 Tdr. at være Plovland, 4,740 Tdr. Mose og Eng, 48,424 Tdr. Skovplan, 14,290 Søplan. Men da disse Specialberegninger ere efter Opmaalinger, som foretoges i Aarene 1762 til 71, saa er det indlysende, at mange Forandringer siden ere forefaldne heri. Især er Skovarealet formindsket betydelig og kan for Tiden ikke anslaaes til mere end omtrent 34,500 Tdr. L., hvoraf de Kongl. Skove, med Indbegreb af de endnu i Stutterivangene tilbagestaaende og for endeel til Conservation bestemte Strækninger, udgjøre 33,744 Tdr. L. **), Sletter, Enge, Moser og andre ubevoxede Steder udi Skovindhegningerne iberegnede, og saaledes ogsaa over 1000 Tdr. Land uncultiveret Areal i Tidsvilde Indhegning, hvoraf endeel aldrig vil komme i Skovbestand. Private Skove, med Forpligtelse til at vedligeholde og behandle dem som Fredskov, indtage 487 Tdr. Ld.; samt desforuden nogle hundrede Tønder Land Stro- og Kratskove, som imidlertid mere og mere forsvinde. De 14,000 Tdr. Land, hvormed Skovplanen omtrent er bleven formindsket, ere for Størstedelen komne til Agerlandet, og lidet kun til Eng; men da ogsaa mange side Steder siden ere udtørrede og forenede med Agerlandet, hvorimellem de vare beliggende, saa kunde Mose- og Engkjærenes Areal, med Hensyn til denne Tilgang og Afgang, vel antages for uforandret, hvorimod de have faaet en ei ubetydelig Tilvæxt i de udtørrede Søer, hvoraf vel en liden Deel er anvendt

*) Tabellerne opgive kun 21^{6097}, men disses Beregninger vare opgjorte, inden Horns Herreds sydlige Deel blev forenet med Frederiksborg Amt. See Thaar. st. Udsigt S. 34.

**) Den specielle Beregning herover findes i 22de Afdeling.

til Plovland, f. Ex. endeel af Ebberholtsdam, men Størstedelen til Eng.

De udtørrede Søer, Damme og Vandsteder, hvoraf Søborg Sø alene 1,172 Tdr., med kun en liden tilbagebleven Vandplan; Ebberholtsdam over 200 Tdr. Land, Borups Sø med henved 90 Tdr. Land, foruden endeel andre, hvoraf dog adskillige ligge i Skovindhegningerne og saaledes ikke komme til Beregning som Eng, da de ere anførte under Skovplan, tør jeg anslaae til 1,500 Tdr. Land, hvorefter kun 12,790 Tdr. skulde være tilbage; men den i 2den Afdeling opgjorte Beregning viser, foruden hvad der findes i Skovene og saaledes staaer iblandt Skovplan, Horns Herreds søndre Deel undtagen, endnu 13,429 Tdr., hvorefter de ældre Maalinger altsaa have opgivet for lidet, formodentlig fordi de ei have taget sig af de mindre Vandsteder.

Det efter Opmaalingerne for omtrent 60 Aar siden udfundne Areal, naar hine Maalinger og de derefter udfundne specielle Summer kunne antages for rigtige til den Grad, at de torde afgive et Støttepunkt for videre Beregninger, forandrer sig altsaa omtrent saaledes:

	Plovland.	Mose og Engliær, foruden det, Fredstovene indeholde deraf	Skovplan.	Søplan, foruden det, Fredstovene indeholde deraf.	Qvadratmile.
	Td. Land	Td. Land	Td. Land	Td. Land	
Frederiksborg Amt med Undtagelse af Horns Herreds sydlige Deel	155215	5601	34500	13429	21,5097
Horns Herreds sydl. Deel, 2,1702 gr. □ M., (excl. Jægerspriis Gods, som før allerede hørte til Amtet), eller 1 geogr. Miil beregnet til 23629 Fod, 21637 7/10 Td. Ld.; deraf, summarisk efter det nyeste Kort over Herredet	=	=	196	364	
Bliver tilbage 21078 Td. Ld., som, uagtet jeg troer, at i det Hele i Horns Herred findes mindre Enge og Moser, forholdsmæssig, end i Amtets					

	Plovland.	Mose og Engkjær, forudden det, Heiskovene indeholde deraf	Skovplan	Søplan, forudenden, Heiskovene indeholdt de deraf	Qvadratmile.
	Td. Land	Td. Land	Td. Land	Td. Land	
øvrige Herreder, dog ansættes i samme Forhold som her, nemlig næsten 28 Td. Plovland mod 1 Td. Eng, hvorefter udkommer	20312	766			2^{1702}
Tilsammen	175527	6367	34696	13793	$23^{6799*)}$

Skov- og Søplan angaaende, tør det her Opgivne antages for rigtigt, til den Grad i det mindste, som en Oversigt, som denne, fordrer det; men Forholdet imellem Plovland, og Mose samt Engkjær trænger til nærmere Prøvelse. Selv de nyeste og meest specielle Maalinger, hvoraf jeg ellers, ved Amtets Beredvilligbed til at understøtte dette Arbeide, har været i Besiddelse under mine Reiser, adskille ikke Ager og Eng, kunde heller ikke adskille dem, da Grændsen deraf deels er foranderlig, deels ubestemt efter individuel Anskuelse. — Eng- og Tørvelodderne findes vel overalt særskilt beregnede, men ofte træffes ogsaa her Agerland. Af denne Grund, og fordi ofte Hovedlodderne udløbe i de større og mere sammenhængende Engstrækninger, som ellers for en stor Deel findes udlagte som særskilte Lodder, kan heller ikke engang Arealet af de betydeligere Moser og Enge erkjendes af Opmaalingerne. De eneste Beregninger, man har over Amternes Specialindhold af Plovland, Enge og Moser, Skov- og Søplan, ere efter de forommeldte, forsaavidt Sjælland angaaer, i Aarene 1762 til 1771, foretagne Maalinger, prøvede ved trigonometriske og astronomiske Operationer, hvis Formaal var rigtige geographiske Kort; og saaledes maatte alle, med Hensyn til saadanne Kort, betydelige Mose- og Engstrækninger komme i Betragtning; men ingenlunde kan man antage, at de mindre imel-

*) Amtets Areal efter de nyeste Opmaalinger findes i den statistiske Oversigt, som i det Følgende meddeles.

lem Plovlandet liggende Moser og Engdrage, som i mange Egne indtage en betydelig Deel af enkelte Lodders Indhold, og derved for endeel ganske ligge adskilte fra hine, ere komne under Beregning. Saaledes troer jeg, blot efter denne Betragtning, at torde antage Eng- og Mosearealet at være opgivet for ringe.

Men ogsaa en summarisk Anskuelse af, hvad Bondergaardene i Gjennemsnit i den ene eller den anden Egn tilligger af Eng og Mose, giver et høiere Resultat end 1 : 28. Om vi end gaae til dem, som ere meest fattige paa Engbund, saasom adskillige Byer i Vesten af Horns Herred, i Cronborg Amts nordøstlige Deel, hvor det er unegteligt, at endeel Gaarde findes, der ere meget blottede for Høavl, saa vil dog selv her, ved alle Enges Sammenlægning, ved enhver mindre Rendes Betragtning, ved Tørvemosernes Tillæg, som ikke mindre høre til denne Rubrik, et langt større Areal udkomme, end 2 à 3 Tdr. Land til en almindelig Bondegaard, i Gjennemsnit. Derimod gives der Egne, som have saadan Rigdom paa Enge og Moser, at Forholdet deraf til Plovlandet, hos Enkelte i det mindste, stiger fra 1: 10 indtil 1 : 5, ikke at omtale de sjeldnere Exempler, hvor det er = 1 : 2. — Af disse Betragtninger vil vistnok uimodsigeligen fremgaae, at det efter Thaarup beregnede Areal for Moser og Enge er meget for ringe; men hvor meget, det er umueligt at opgive, hvor ønskeligt det endog havde været at have et fastere Tilhold her. Thi naar der i det Følgende anføres, at eet eller andet Sogn, en By eller Egn har Rigdom eller Mangel paa Engbund, saa kan dette kun forstaaes relativt til, hvad Amtet i det Hele har, og her burde vi altsaa have Maalestokken. Denne Betragtning og Umueligheden, med Hensyn til det Omhandlede, herefter at kunne opgive noget Bestemt, vil indeholde Undskyldning for, at jeg har opholdt mig saalænge ved en Gjenstand, som jeg dog ikke har kunnet oplyse, men i det Høieste sikkre imod en urigtig Bedømmelse.

Størstedelen af Frederiksborg Amt er Kongeligt Gods; thi foruden Frederiksborg og Cronborg Hovedgaarde med tilliggende Bondergods henføres dertil ogsaa Hirschholms Amt, samt Jægerspriis og Frederiksværks Godser. Frederiksborg, Cronborg og Hirschholm ere Amtstuedistricter; paa Jægerspriis findes en Godsinspection; Frederiksværk har sin egen Administration, og

staaer kun med Hensyn til Lægds-, Skole-, Fattig- og Sandflugtsvæsen under Amtet. Horns Herreds sydlige Deel ligger, hvad Oppebørslerne angaaer, under Roeskilde Amtstue; dog er det for Øieblikket under Omhandling at underlægge Jægerspriis Inspection samme. Udi Horns Herred ligge ellers, foruden Jægerspriis, Sædegaardene Sælsø og Svanholm, med deres Bøndergods, samt Overberg og Pagterold, som for en Tidlang have havt samme Eier med Svanholm, men stedse før, ligesom atter nu, have udgjort et særskilt Gods; fremdeles endeel af Egholms Hovedgaardsmarker og Bøndergods, endeel af Bøndergodset til Krabbesholm, Universitetet og Roeskilde Domkirke. Torp er en Parcel fra Selsø. Ogsaa Ryegaard har Bøndergods her, bestaaende af 1 Gaard paa Ours, hvilken Ø for øvrigt, med Undtagelse af endnu omtrent 12 Tdr. Hartkorn, som er Skiby Præsts Mensalgods, ene tilhører Domkirken.

Horns Herred udgjør eet Birk, hvormed Byfogedembedet i Frederiksund for Øieblikket er forenet.

Hoveriet paa Jægerspriis Gods er ganske ophævet, imod at hver Gaard svarer 26 Rbd. Sølv i Hoveriepenge. Til Selsø er det kun ubetydeligt. Derimod forretter Bøndergodset til Egholm, Svanholm og Overberg fuldt Hoveri. Ours er ikke alene hoverifri, men formedelst sin i saa Henseende heldige Beliggenhed, og uden Færgested til at overføre Heste, endog fri for alt offentligt Arbeide uden for Øen.

Præstetiende-Foreninger ere komne istand i Kyndby Sogn, for endeel ogsaa i Krogstrup Sogn, og med Nogle i Ferslev Sogn; ellers ikke. For Konge- og Kirketiende svarer Jægerspriis en uforanderlig Afgift af kun 7 Skpr. Byg, efter hvert Aars Capitelstaxt, pr. Tde. Hartkorn for dem begge, hvorimod Præstetiende for endeel er betalt med $5\frac{1}{2}$ Skp. Byg. I Skullelev Sogn ere begge de første Tiender ligeledes accorderede, og i Selsø Sogn Kongetienden. I Ferslev og Vellerup Sogne ere af Præstetienden endnu omtrent 300 Tdr. Hartkorn uaccorderede, og i Krogstrup Sogn 56 Tdr. Forsaavidt Accorder ere komne istand, betales i Almindelighed imellem 4 og 6 Skpr. Byg pr. Tde. Hartkorn for hver enkelt Tiende.

Nærmere Underretning om Horns Herred findes i den længere hen forekommende tabellariske Fortegnelse over Amtet, hvortil oftere under dette Arbeide vil blive henviist.

Frederiksværks Gods, adskilt fra Horns Herred ved Kulhuusrenden, Indløbet fra Isefjorden til Roeskildefjord, indbefatter endeel af Strø Herred og udgjør eet Birk. Fabrikstedet af samme Navn ligger herudi, ved den Aflobscanal, som omtrent i Aaret 1716 blev graven fra Arreso til Roeskildefjord, efterat Søens sandsynlige Forbindelse med Kattegattet over Asserbo Overdrev for mange Aarhundreder siden formodentlig var bleven tilsandet, saavelsom senere dens Afløb ad Fjorden, paa hvis Opgravning forgjeves blev prøvet nogen Tid førend Canalens Anlæg.

Som Danmarks eneste Kanonstøberi, og dets første Krudtværk, er dette Sted især mærkværdigt; men desforuden forfærdiges her ogsaa en stor Mængde andre Fabrikater saavel til Militairbrug, som til anden Anvendelse, og beskjeftiger, foruden de egentlige Fabrikarbeidere, en Mængde af Godsets Beboere.

Frederiksværk frembyder adskillige Naturmærkværdigheder, stadfæstede ved Fortidens Mindesmærker, som her ere opbevarede. Ikke alene Anskuelsen af det Hele, de ved Arresøes søndre og vestre Bredder endnu forekommende Levninger af **Dronning Margarethes Slot og Taarn**; **Asserbo Slot** ved Siden af det øde, lavtliggende Overdrev af samme Navn, imellem Kattegattet og Søen, hentyde umiskjendeligen paa, at Søen har været en Havbugt, og Asserbo Overdrev det tilsandede Indløb dertil, ligesom Halsnæs, den vestligste Deel af Frederiksværk, en Ø. Inden Aflobsrenden fra Arreso til Roeskildefjord blev graven forbi Fabrikstedet Frederiksværk for at erstatte det ved Sanden stoppede Afløb, skal Søen have gjort megen Skade ved sine Oversvømmelser og foroget det Onde, som de paa samme Tid uimodstagelig sig udbredende Sandflugts-Strømme foraarsagede.

Om Frederiksværks nyere Historie meldes, at det efter adskillige Forsog til Fabrikers Anlæg her, gjorte i det forrige Seculi anden Halvdeels Begyndelse af en vis Peirembert, i hvis Tid Stedet først fik sit nærværende Navn, blev overdraget Generalkrigscommissair, siden Generalmajor Classen, tilligemed en Strækning af 1600 Al. paa hver Side af Canalen. Saavel

ved denne Mands Bestræbelser, som derved, at Regjeringen rakte ham hiælpsom Haand til hans gavnlige Indretningers Udførelse, hævede ikke alene Fabrikstedet sig snart til betydelig Flor, det havde ogsaa den meest velgjørende Indflydelse paa Bønderne og den Arbeide søgende Classe af Bondestanden. Allerede forinden bleve de 4 i Aaret 1768 Frederiksværk som Bøndergods underlagte Sogne: Kregome, Vinderød, Meelby og Thorup, fritagne for Hoveri til Esrom og Frederiksborg Ladegaarde, og for Veiarbeide i Amterne, imod at gjøre Hoveri til det dem nærmere liggende Frederiksværk. I Generalmajor Classens Besiddelsestid blev, foruden Tilladelse for Fabriken at brygge og brænde til eget Forbrug, med Consumtionsfrihed og andre Rettigheder, ogsaa erhvervet Bevilling til tvende Hovedgaardes Oprettelse, Arresødal ved Frederiksværk og Grønnesøgaard paa Halsnæs.

Efter Generalmajor Classens Død blev Frederiksværk tilbudet Hs. D. Prinds Carl til Hessen-Cassel, mod til det oprettede Fidei-Commis aarligen at svare 7000 Rd., foruden Inventariets Indløsning, som beløb sig til over 150,000 Rd. Tilbudet blev modtaget, og fra nu af skete der ikke Mindre for Værkets og Godsets Opkomst end før. Hele Fæstegodset blev udskiftet fra 1793—97, hvorved tillige forskjellige Skovstrækninger kom under Fred. Ved Udskiftningen og dermed forbunden Udflytning bleve mange Huuslodder affatte og bebyggede paa Byernes store Overdreve. Foruden tre Kongl. Skoler, som fandtes, bleve, især med Hensyn til Udflytningen, endvidere 8 Steder bestemte til nye Skolers Opførelse, med hvis Opbyggelse strax begyndtes. Det meste Hoveriarbeide blev afskaffet paa taalelige Vilkaar *), hvilket udførtes desto lettere, da endeel af Hovedgaardenes Marker udparcelleredes, for det meste til smaae Familiers Bosættelse, 48 i Tallet paa Arresødals Marker, og desuden betydelige Strækninger indtoges til Skov og Skovdyrkning. Heller ikke undgik mindre iøinefaldende Gjenstande Prinds Carls Opmærksomhed; deriblandt Heste- og Faa-

*) 1) Mod at svare 2 Rd. 3mk. pr. Td. Hartkorn aarlig. 2) Desuden i Høsaavelsom i Sædehøsten at afgive en Karl og en Dreng eller Pige een Gang, samt at indage i Laderne 2 Læs Hø og 5 Trav. Sæd. 3) At Huusmanden betaler 8 Skl. for hver Hoveridag, Fæstebrevet tilsiger, foruden at møde een Dag aarlig til Indhøstningen.

re-Avls Forbedring, den sidste saavel med eiderstædtske, som med spanske Væddere; Afkom af de første erkjendes endnu paa adskillige Steder.

Efter at saaledes Spiren til Frederiksværks Opkomst var lagt, blev det forbeholdt Hans Majestæts faderlige Omsorg at fuldende Værket, da Godset og Fabrikstedet i Aaret 1804 erholdt Allerhøiststamme til Eier.

Hirschholms District indtager den søndre Deel af Lynge-Cronborg Herred. Det bestaaer, Kjøbstaden iberegnet, af de fire Sogne: Hirschholm, Birkerød, Blaustrød og Karlebo, har sin egen Amtstue, hvortil Størstedelen af det forhenværende Hirschholms Amt er henlagt, og udgjør tillige eet Birk. Amtet, som fra gammel Tid af har været Kongeligt Gods, var formodentlig tilforn et Lehn, og kan som saadant antages at være inddraget efter 1660 og tillagt Frederik den 3dies Dronning Sophie Amalia, der har været dets Eier fra 1669 i det mindste indtil noget efter 1680, eller til hendes Død, ved hvilken Tid Asminderød og Grønholt Sogne paa Cronborg District og Søllerød Sogn paa Kjøbenhavns Amt, der ogsaa hørte til Godset, bleve adskilte fra samme. Fra 1687 findes, at Christian den 5te selv har besiddet Godset, men Efterretningerne mangle i den Anledning med Hensyn til Frederik den 4de. Fra 1700 til 1720 derimod eiede hans Dronning Louise det, i hvilken Tid en stor Ladebygning, med begge Majestæters Navnetræk, blev opført i Hirschholm. Christian den 6te besad Godset til 1731, deels som Kronprinds, deels som Konge; men da blev det overdraget hans Dronning Sophie Magdalene. Forinden, imellem 1730 og 40, et nyt pragtfuldt Slot blev bygget, som i den nyeste Tid har gjort Plads for en smagfuld og — kostbar Kirke, var et gammelt Slot til, under Navn Horsholm. Ogsaa Rungstedgaard var imellem 1700 og 1720 til adskillige Tider Residents for Dronning Louise, og der findes Resolutioner, daterede Rungsted Hof.

Sophie Magdalene besad Godset indtil 1770, fra hvilken Tid af det, efter igjen at være hjemfaldet til Kongen, er bestyret under Rentekammeret.

I Dronning Sophies lange Besiddelses-Tid skete meget for Godset, og der anvendtes betydelige Summer paa at forskjønne og

forbedre det. Foruden Hirschholm byggedes ogsaa Sophienberg Slot; Kjøbstaden Hirschholm blev anlagt 1740 efter Opmuntring fra Dronningen; et Stutteri holdtes paa Ebberødgaard. En betydelig Deel Betjente vare ansatte ved alle Forvaltningsgrene; og at Retspleien ei forsømtes, skjønnes endog deraf, at der iblandt dem var en Skarpretter og, som formodes, ikke blot paa Skromt; thi 1752 blev der bevilget den daværende en Adjunct og Successor.

Ved alt dette, og ved Dronningens Mildhed, saavidt mueligt at bevilge indkommende Ansøgninger om Skatters Eftergivelse m. v., synes Bøndergodset dog kun at have været i en maadelig Forfatning. Efterat endeel af de bedre Gaarde vare overdragne til Eiendom, ligesaavel som Slottets udparcellerede Hovedgaards-taxt mod aarlig Afgift, istedetfor Kjøbesum, besluttede Dronningen i Aaret 1761 at give Bønderne frie for Hoveri, og tilskjøde dem deres Gaarde til Arvefæste, hvilken Beslutning Frederik den 5te bifaldt i Resolutionen af 27 Juli 1761, og endnu i samme Aar blev samtligt Fæstegods bortskjødet paa enkelte Huse og smaae Steder nær, hvorpaa dog siden for endeel ogsaa blev givet Arvefæste. Ved denne Meddelelse af Arvefæsteskjøde blev det antaget som Grundsætning: at saavel Husenes som Gaardenes Bygninger allerede forinden vare Fæsternes Eiendom. I Res. til Amtmanden af 5te April 1753 hedder det: at Dronningen derom havde ladet sig oplyse. Efter Skjøderne svares en Afgift af Rug, Byg og Havre til Jordebogskassen; men dette er 1771 for den største Deel af Gaardene forandret til Havre alene, som leveres in natura. Desforuden svares for Hoveri pr. Td. Hartkorn 2 Rbd., for Konge- og Kirketiende tilsammen 1 Rbd. Fremdeles er en lang og en kort Reise forbeholden af hver Gaard, saavelsom en Recognition af 6 Rbd. ved Gaardens hele eller partielle Afhændelse. Udparcelleringen var kun tilladt i to eller tre lige Dele, men ei anderledes. Dette paasees imidlertid ikke mere, siden Forordningen af 3 Decbr. 1819, som formenes ogsaa her at være den gjeldende Bestemmelse angaaende Udparcelleringen, skjøndt man vel ogsaa kunde betragte Tingen fra den Side: at hvor en foregaaende lovformelig Overeenskomst imellem Kjøber og Sælger har fundet Sted om en bestemt Gjenstand, dens Bestemmelse

ogsaa maatte være gjeldende efter senere udkomne Forordninger; og ligesaalidet som den forommeldte har Virkning paa allerede skete Udparcelleringer, synes den at kunne tilbagevirke paa forudbetingede, naar Betingelsen har vundet Retskraft, eller ved Kongelig Approbation er stadfæstet. Enhver Bondegaard er der tillagt en aarlig Udviisning af de Kongel. Skove af 1½ Favn Bøgeved, det Halve i Gavntræ og det Halve i Brænde, som senere er afkjøbt Mange for 300 Rbd. Sedler eengang for alle.

Et tidligere, 1768, ved Dronningen funderet Brandsocietet for Hirschholms Amt er 1792 hævet, og Districtet indgaaet under den almindelige Brandforsikkrings Indretning.

Bestemmelsen i Skjøderne, at Bønderne herefter skulle være frie for alt andet Slags Hoveri end det deri benævnte, førte til Ubehageligheder, fordi man forverlede det jorddrotlige Hoveri med Statens Fordringer, og saaledes negtede Præstation af Veiarbeide og flere Reiser, end de i Skjøderne forbeholdne. En Kongl. Resolution af 8 Juli 1779 viste Bønderne tilrette og oplyste dem om deres Vildfarelse. Desuagtet forlangte de Commissarier til at paakjende deres Selveier-Rettigheder, hvilket imidlertid blev negtet ved Cancellie-Skrivelse af 2 Mai 1780. Ikke destomindre lod Kongen i samme Aar en Commission sammentræde for at undersøge Bøndernes Rettigheder. At den fandt deres Fordringer ugrundede, sees af en dernæst under 17 Sept. 1780 udkommen Kongl. Resolution, hvorved de alvorligen bleve tilholdte at præstere hvad fra Statens Side anbefaledes dem, under uudeblivelig Straf efter Loven. Da endog dette blev uden Virkning, og Bønderne i Masse forlode et Arbeide ved den nye Landevei, og derfra i oprørisk Bevægelse droge ad Fredensborg, hvor Kongen opholdt sig, var dette Foretagendes umiddelbare Følge: Nedsættelsen af en Commission, af hvilken de bleve dømte, efter Lodkastning, paa Kongens Naade at gaae i Slaveri, hvilket ogsaa strax blev fuldbyrdet, og et ei ubetydeligt Antal fra Stedet, under Commando, sendt til Cronborg Fæstning, hvor imidlertid ogsaa den Kongelige Naade snart naaede dem. De i Skjøderne forbeholdne jorddrottelige Hoverireiser fordres næsten aldrig, men desuagtet, og skjøndt Executionen af 1780 synes at maatte have gjort Ende paa Bøndernes vrange Anskuelse, tales

der dog stundom endnu om, at der fordres flere Reiser, end de ere tilforpligtede. For øvrigt er der ikke meget tilbage af den fordum hos disse Beboere saa berygtede og frygtede Kulsvieraand. Uden Frygt kan man nuomstunder møde deres Vognrækker paa Landeveien, naar man blot høflig vil kjøre af Vejen for dem og ikke forlange det Modsatte, om end Veianordningen hjemlede Fordringen; thi da kunde rigtignok Scener maaskee fornye sig, hvis Minde endnu er til i vore Dage, og hvorved Kulsvierne ere komne i et slemt Rygte, især hos Vens Sydboere, hvor Ammer og Mødre kue deres Smaabørn til Rolighed blot ved at nævne dette Skræk indgydende Navn.

Hirschholms Districts Beboere staae efter Forordningen af 15 Apr. 1818 med 32 ß. mindre i Landskat pr. Td. Hartkorn, end Landets øvrige Beboere, hvilket har sin Grund i den dem i Skjøderne bevilgede Frihed for Consumtion, Familie- og Folkeskat, samt Moderation i Kornskatten.

Ingen Deel af Frederiksborg Amt har saa mange, tildeels med meget fortrinlige Bygninger forsynede, større og mindre Landeiendomme, til Beboelse for Familier udenfor Bondestanden, som Hirschholms District; deels have de deres Oprindelse af de under de forrige Eiere udparcellerede Hovedgaardsjorder, men deels ere de ogsaa byggede paa uprivilegeret Grund. Mange af disse Steder forfaldt og kom meget tilbage i de senere for Landmanden saa ufordeelagtige Tider; men endeel begynde nu at hæve sig igjen, da Aanden for landoeconomisk Virksomhed synes at faae lidt Liv. Et betydeligt Uldmanufactur i Usserød tilhører Hs. Majestæt, og anvendes til Fabrikation af Klæde for Militair-Etaten.

Den vigtigste Deel af Frederiksborg Amt udgjøre Frederiksborg og Cronborg Amtsdistricter, de forhenværende Amter af samme Navn. Da endeel af det, som kommer under Betragtning ved denne almindelige Udsigt, gjelder for dem begge, saa omhandles de her under eet.

Frederiksborg District indeholder hele Ølstykke, Lynge-Frederiksborg og den største Deel af Strø-Herred; Cronborg derimod hele Holbo og den nordlige og større Deel af Lynge-Cronborg Herred. Kjøbstaden Hillerød, med derved liggende Slot Frederiksborg, samt Frederikssund, ligge i første, Helsingør med Cron-

borg Fæstning i sidste Amts District. Slangerups Kjøbstad-Rettighed strækker sig kun til de nu Berettigedes Levetid.

Med Undtagelse af Hovedgaarden Kraagerup og dets Bondergods, som er hoverifrit og tildeels har Arvefæste, samt de forhen det gamle Kjøbenhavns Amt underliggende 3 Sogne, eier Hs. Majestæt begge Amter, saavel Hovedgaardene som Bondergodset, der paa ganske Lidet nær har faaet Arvefæste og er hoverifrit, med Undtagelse af den til Frederiksborg Ladegaard forbeholdne Høslæt af Frederiksborg Amtsdistricts Bønder. Til Esrom Hovedgaard har aldrig været betydelig Avlsdrift, og derfor har Hoveriet paa hele Cronborg Amt let kunnet blive afskaffet. Indhøstningen af Høet for Frederiksborg Stutteri derimod formeente man, ved Godsets Udskiftning, ei uden Hoveri at kunne tilveiebringe, hvorfor denne Byrde endnu hviler paa Frederiksborg Amtsdistrict, med Undtagelse af Farum, Gandløse og Slagslunde Sogne, der, som ommeldt, ei høre til Frederiksborg Hovedgaards Bondergods, og hvis Hoveri allerede for over 50 Aar siden, ved Arvefæstekjødes Meddelelse dengang, blev afskaffet mod en Pengeafgift af 4 mk. 8 ß. pr. Td. Hartkorn; hvorimod Cronborg Amts Bønder betale for hver 5 Tdr. boniteret Jord 10 mk. Hoveripenge, men Frederiksborg Districts 9 mk., og alligevel forrette Høhøsten. Huusmændene paa Frederiksborgs Amtsdistrict ere, med Undtagelse af 2 Hovdage, som for det meste anvendes til Sædehøsten paa Frederiksborg Hovedgaardsmarker, ganske frie for videre jorddrotlige Naturalpræstationer. Paa Cronborg Amtsdistrict erlægges almindeligviis 48 ß. for disse 2 Dage. Cronborg Ladegaard har hørt til Cronborg Amts Ryttergods, men af dens 32 Td. Hartkorn ere i Aaret 1746, 2 Tdr. lagte til Hellebekgaard, og 1793 dens Overdrev, af omtrent 9 Tdr. Hartkorn, overdraget Helsingør. Resten er udstykket til een Hoved- og 5 mindre Parceller, som nu besiddes af forskjellige Eiere.

Esrom Hovedgaard, hvor nu et spansk Schæferi bestaaer, er bekjendt i Middelalderen allerede at have været Kongeligt Gods fra umindelige Tider. Men Erkebiskop Eskild vidste at forskaffe sig det til Geistlighedens Brug, og da Græsgangene i denne fortryllende Egn syntes gode for en Munkeflok, blev Stedet omgivet med Klostermure. Erik Lam's Gavebrev blev 1148 stadfæstet

af Svend Grathe, skjøndt Kongen derhos selv tilstaaer: at denne Gave næsten var for stor. Efter 1151, da Kloseteret blev fuldført, indviet og af Paven stadfæstet, lod Eskild Munke komme fra Clairvaux i Frankrige, og de trivedes her saa godt, at Esrom snart blev eet af de anseeligste Klostere i Norden. Endeel andre i Danmark og i det nordlige Tydskland havde deres Udspring eller deres Gjenfødelse herfra, saasom: Vitskøl i Jylland 1158, Colbas i Pommern, indviet 1174; Hilda paa Rygen, stiftet af Biskop Waldemar 1192; Dargum i Meklenborg, hvortil ogsaa Dobberan bidrog Sit, og ved hvilket det siden kom til blodige Stridigheder imellem de ærværdige Stiftere om Fadernavnet; ligesom ogsaa Munke fra Esrom sendtes til Sorøe, da Priorerne i alt for overdreven Gudsfrygtighed ikke havde ladet Kloseteret beholde mere end det reen Aandelige, og saaledes lagt det øde. [Suhm VII. 439. Pontoppidans Ann. 1. 423.]

Ogsaa efter den stolte, Danmarks Konger saa ofte trodsende Biskops Død, som, for endog inden sin Afsked fra verdslig Høihed at vænne sig til Ydmyghed, levede som simpel Munk imellem de andre Brødre, efter at have beriget sit yndede Esrom med betydelige Godser i Sjælland og Halland, nød Esrom Kongernes Beskyttelse og Gavmildhed, der endog gik over til Svaghed. Saaledes finder man det at have været i Besiddelse af Tiende- og Toldfrihed; at dets Abbeder stode umiddelbar under Paven; at Kloseteret uden Undtagelse maatte indtage Enhver, baade Lærd og Læg, i dets Samfund, og 1178 blev Esroms Clausur og Enemærker endog til et Fristed, hvor saavel forfulgt Uskyldighed fandt et Asyl, som den landflygtige Forbryder et Skjul.

Ligesom Historien har opbevaret Mindet om dette mærkværdige Kloster, saa erindrer ogsaa Stedet endnu om dets Tilværelse. Navnet, saavel som endeel af de gamle Klosterbygninger, ere til endnu, og de sidste vidne med deres Mure og Kjelderhvelvinger om Oldtidens fastere Bygningsmaade mod Nutidens Fuskerværk. Selv locale Benævnelser have vedligeholdt sig lige til denne Dag. Saaledes forevises en skummel Hvelving under Navn af Broder Ruses Hul; Huse og Vange, som bære endnu deres gamle Navne, saasom: Munkevangen, Munkevangshuus, Munkehuus, Klostermarken; og Esrom kaldes af Almuen almin-

deligst endnu denne Dag: Klosteret. Paa Stedet, hvor fordum Klosteret stod, findes nu Amtstuen, og ei langt derfra er Tingstedet. Hvor Middelalderens Forbrydere fandt et Fristed, finde Nutidens et sikkert Arresthuus. Avlsgaarden, Esrom Schæfergaard, er i nyere Tid bygget i nogen Afstand fra Klosteret, i Midten af de dertil henlagte Marker. Esrom Canal, anlagt i Aarene 1803, 4 og 5, for at skaffe de udisponible Masser af Brænde i denne skovrige Egn Afsætning, begynder sit Løb imellem Esroms ældre Bygninger og Schæfergaarden. Den har en Længde af 13645 Al. indtil Kattegattets Strandbred, hvor Vandets Middelhøide staaer omtrent 30 Fod under Esrom Søes Flaademaal. Canalen er 5822 Al. fra dens Udløb afskaaren, og Brændet kastes her over en skraa Flade, hvor det glider ned til den anden Deel, der ligger $16\frac{1}{2}$ Fod lavere end den øvre og Søen. Neden for Dronningmøllen, som benytter det gamle Aalobs, flere Gange af Canalen overskaarne Vand, for saavidt denne kan undvære det, holder en fast Dæmning Vandet i den det anviste Høide, som dog engang allerede har maattet vige for Vintervandets Magt. Canalens oprindelige Brede er 30 Fod i Vandspeilet og 10 Fod i Bunden, dens Dybde 5 Fod. Transporten af Brændet paa Esromsø og Canalens øvre Arm skeer med Pramme, som indtage imellem 20 og 30 Favne Brænde. Paa hele denne Strækning skeer Transporten ved Hestekraft, og trækkes en saadan Pram bequemt med 2 Heste; nedenfor derimod bruges mindre Pramme, som indtage 7 til 8 Favne, og deres Transport skeer med Menneskekraft, da Jordbunden ikke overalt paa denne Strækning kan bære Heste. 3 Mand skal kunne trække 2 saadanne Pramme, hvortil her ellers vilde udfordres 1 Hest, som dog mueligen ogsaa kunde tage den tredie med, da her trækkes under langt mindre Afvigelse fra den lige Linie end i Søen. Da jeg maaskee ikke herefter vil finde mere passende Anledning til nærmere at omtale denne Canal, saa opholder jeg mig endnu nogle Øieblikke ved den. Mere end een Qvadratmiil samlet Skov ligger vesten og sønden for Esrom Sø, hvis Brænde havde en meget ringe Værdi, naar Transporten til Søkysterne, og Fragten derfra til Hovedstaden, eller den directe Landtransport blev sammenholdt med Hovedstadens Brændselspriser i Slutningen af det forrige Aarhundrede;

thi Omegnen kunde neppe engang consumere Affaldet og de Brændesortimenter, som ei vare Handelsvare for Hovedstaden. Men om end ved Landtransporten til Søkysterne, eller ved directe at bringe Brændet til Kjøbenhavn, havde været nok saa meget Overskud, saa troede man, efter opgjorte Beregninger, dog ikke i Omegnen, at kunne stole paa tilstrækkelige Transportmidler til at henbringe det til Søkysten for derfra at føres til Hovedstaden, hvor Afsætning ei alene ikke manglede, men hvor man ogsaa kunde forudsee, at Mangel maatte indtræffe, naar Provindsernes Kyster bleve mere blottede for Skov.

Uden at indlade mig i specielle Undersøgelser over denne Calculs Rigtighed, vil jeg kun med Hensyn til landoeconomiske Betragtninger anføre, at, om end Brændeqvantumet, som for Tiden føres igjennem Canalen, anslaaes til omtrent 3000 Favne, hvoraf vel det Halve, uden uforholdsmæssig Bekostning, kunde komme til Søkysterne, Resten, 1500 Favne, vistnok af Cronborgs og Frederiksborgs nærmeste Bønder, kunde blive transporteret lige til Kjøbenhavn, hvilken Transport, ved Beboernes øieblikkelige Stilling og deres Trang til Fortjeneste, under hensigtsmæssige Foranstaltninger vilde være at anse som noget Velkomment, hvorefter Mange vilde gribe; og som Middelbetaling tør jeg, Consumtionen iberegnet, antage at dette Brænde ved de nærværende Pengeforhold vilde være bragt til Kjøbenhavn for 6 til 7 Rbdl. Favnen. For 6 Rbdl. lader jeg i dette Øieblik indkjøre Brænde fra Skove, som ligge 4 til 4½ Miil fra Hovedstaden, hvorved Entrepreneurerne afholde Consumtionsafgiften; min Beregning er altsaa ikke blot Calcul, men har et fast Tilhold. Naar man nu antager, at Transporten til Esromsøer 1 indtil 2½ Rbdl., Transporten fra Esromsøes Udskibningssteder til Dronningmøllen 2 à 3 mk., Udskibningen 4 mk., Fragt fra Dronningmøllen til Kjøbenhavn over 2 Rbdl., Consumtionen næsten 1 Rbdl., tilsammen omtrent 6 Rbdl., og dertil lægger Renter af Canalens Anlæg 60000 Rdl. Courant eller næsten 100,000 Rbdl. à 4 pCt. . . . . 4000 Rbdl. . mk.

Canalens og dens Bygningers samt Prammenes Vedligeholdelse m. v. . . . . 600 — —

Lønnen for Opsynsmanden, Gratificationer m. v.	800 Rbd.	- mk.	- ß.
Tab paa Brænde ved dets hyppigere Omladning og Omsætning, naar det gaaer igjennem Canalen, imod naar det føres directe til Kjøbenhavn, da det i første Tilfælde ved Opskovningen maa sættes 13 og 14 Qvarteer*), hvorimod det i sidste Tilfælde er nok, naar det sættes 12 og 13 Qvarteer, der altsaa Overmaal $1\frac{2}{12}$ og her kun $1\frac{1}{12}$. Denne ene Tolvtedeel mere i Brændemaal, Brændets Værdi i Skovene kun anslaaet til 4 Rbd., bliver 2 mk. eller paa et Qvantum af 3000 Favne	1000	-	-	-
Tilsammen	6400 Rbd.	-	-	-
fordeelte paa 3000 F., pr. F. .	2	-	-	$12\frac{4}{5}$ -
eller ialt Transportomkostninger incl. Comsumtionen, naar Brændet føres igjennem Canalen, dennes Anlæg iberegnet . . .	8	-	-	$12\frac{4}{5}$ -

Disse løselige Beregninger kunne ikke andet end føre til den Overbeviisning, at kun Umueligheden i at faae Brændet paa anden Maade bragt til Kjøbenhavn eller til Sokysterne kunde retfærdiggjøre dette Canalanlæg, som ene er for Skovproducterne, da den aldeles ikke benyttes, eller var bestemt til Andet. Saaledes som Bøndernes Kaar vare for 25 à 30 Aar siden, og ved Land-Transportvæsenets lave Stand dengang, vilde man vel heller ikke have kunnet vente at faae en betydelig Deel af Brændet fra hine Skove indkjørt til Hovedstaden, hvorefter derimod nu med Begjerlighed vilde gribes, for en Betaling endog under den, det kommer paa ved at gaae igjennem Canalen, efter den foranførte Beregning. Forend Canalen fra Esromsø blev besluttet at henføres til Dronningmollen var dens Løb til Humlebek, saavelsom til Nivaae, ligeledes under Overveielse; men Nivellering og Stedernes nøiere Undersøgelse viste mange Vanskeligheder ved at føre den til først-

*) I Følge stedfindende, i en Række Aar allerede gieldende Bestemmelser.

bemeldte Sted. Vel vare de mindre ved at lade den gaae til Nivaae; men Omkostningerne bleve anslaaede til omtrent 4 Gange saa høie, som fra Esrom til Dronningmollen, uden at herved var vundet mere, end omtrent en Sjette- eller Femtedeel af Sotransporten.

Frederiksborg Ladegaards Hovedanvendelse er til det fra meget gammel Tid af allerede saa berømte Stutteri; dog holdes ogsaa endeel Qvæg af udmærkede fremmede Racer, ligesom et Schæferi af Merinos, saavel paa Esromgaard, som paa den nye Ladegaard ved Frederiksborg eller Fauerholmen.

De under Frederiksborg og Cronborg liggende Stutterimarker ere meget betydelige, og vare det før 1799, da en Separation imellem Skov og Stutterimark under 21 Juni blev allerhøiest approberet, endnu mere.

Jeg meddeler her den ved Separationen til Grund lagte General-Tabel over de Kongl. Stutterivange paa Frederiksborg og Cronborg Amter, ligesom forommeldte Kongl. Resolution selv. Tabellen ere nogle Anmærkninger tilføiede, som vise, hvorvidt de udi Resolutionen gjorte Bestemmelser, med Hensyn til Separationen, ere komne til Udførelse, eller endnu tilbageslaae. Saaledes er ogsaa en Beregning tilføiet over, hvormeget Areal dernæst forbliver under Stutteriet, og til dets Berigtigelse og nøiere Bestemmelse findes fremdeles de Beregninger, som ere extraherede af de nyeste Matriculerings-Protocoller.

General-

over

de Kongelige

paa

Frederiksborg- og

No.	Vangenes Navne.	Areal					
		Ager	Eng	Skov	Fiskedamme	Veie	Summa
		Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
	Frederiksborg Amt						
1	Külskov	62^{8}	39^{0}	50^{2}	=	=	151^{10}
2	Rønnevang	74^{6}	110^{7}	100^{10}	=	=	285^{3}
3	Store Hestehave	40^{0}	76^{10}	105^{8}	=	=	222^{4}
4	Lille Hestehave	33^{8}	3^{5}	77^{5}	=	=	114^{4}
5	Præstevang	11^{8}	22^{7}	133^{9}	27^{3}	=	194^{13}
6	Nyvang	=	13^{2}	110^{7}	2^{11}	=	126^{6}
7	Lille Dyrehave	62^{11}	122^{8}	191^{7}	19^{10}	9^{2}	405^{10}
8	Blegmarken	142^{3}	239^{1}	50^{2}	=	5^{0}	436^{6}
9	Ladegaardsmarken	704^{10}	407^{8}	38^{2}	26^{12}	11^{10}	1189^{0}
10	Tuekjøb Vang	71^{2}	19^{10}	91^{8}	0^{12}	1^{1}	184^{5}
11	Strødam	30^{3}	324^{12}	153^{2}	=	=	508^{3}
12	Store Dyrehave	165^{2}	456^{0}	1094^{10}	20^{9}	4^{11}	1741^{4}
13	Ebberholtsvang	77^{7}	151^{8}	14^{9}	7^{5}	=	251^{1}
14	Holmene *)	=	106^{1}	40^{3}	4^{11}	=	151^{1}
15	Funkevang	=	0^{9}	30^{2}	4^{12}	=	35^{9}
16	Steenholtsindelukke**)	=	27^{8}	40^{7}	=	1^{6}	69^{7}
17	Langevang	30	3	=	=	=	33^{0}
18	Tolvkarlevang	46^{7}	=	=	=	=	46^{7}
19	Lystrups Kobbel ***)	35^{8}	146^{1}	=	=	=	181^{9}
	Summa	1551^{13}	2159^{6}	2468^{10}	115^{1}	33^{2}	6328^{4}

*) Er senere afgiven til Hillerød Kjøbstad.

**) Er deels gaaet til Skoven, deels anvendt til et Mageskifte, og saaledes blevet Privateiendom.

***) Er afgivet til Forstvæsenet.

Tabel

Stutterivange

Cronborg-Amt.

Reduction til 24	Alene til Høbjergn. kan avles	Alene til Græsning kan græsses Høveder	Vangemændenes Jorder		Anmærkninger.
			Areal	Reduct.	
Tdr.	Læs	Stkr.	Tdr.	Tdr.	
80^{2}	204	51	=	=	
113^{10}	115	77	=	=	
121^{10}	262	55	6^{12}	4^{8}	
37^{5}	78	27	=	=	
65^{4}	39	42	=	=	Hører til Fredskovenes Areal, og benyttes kun indtil videre til Græsning.
41^{8}	=	30	=	=	
158^{7}	192	118	=	=	
220^{7}	933	173	8^{5}	4^{8}	
618	2481	430	17^{9}	13^{3}	
66^{7}	97	33	=	=	
211^{7}	721	132	8^{2}	3^{6}	
384^{7}	=	280	19^{3}	6^{13}	Hører, ligesom Nr. 5 og 6, til Skovene og benyttes indtil videre til Græsning for det vilde Stutteri; en Strækning af 267 Td. er allerede for omtrent 18 Aar siden afleveret. Ogsaa No. 15 hører til disse Skovstrækninger.
117^{2}	406	83	21^{7}	13^{11}	
75^{9}	198	43	7^{13}	4^{4}	
10^{2}	=	8	3^{10}	2^{3}	
20^{8}	36	16	=	=	
9^{4}	20	7	=	=	
19^{5}	=	12	=	=	
75^{5}	=	45	13^{11}	5^{12}	
2446^{11}	5782	1662	106^{10}	58^{12}	

No.	Vangenes Navne.	Areal: Ager	Areal: Eng	Areal: Skov	Areal: Summa	Reduction	Alene til Høbjergningkan avlesà 32 Lp.
		Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Læs
	Cronborg Amt						
1	Skallerødvang	39^{2}	5^{3}	11^{9}	56^{0}	20^{1}	30
2	Pibervang	34^{6}	10^{1}	10^{3}	54^{10}	14^{13}	26
3	Gravervang	20^{5}	23^{13}	125^{10}	170^{0}	36^{6}	18
4	Fændrikevang	35^{1}	24^{9}	64^{2}	123^{12}	39^{0}	38
5	Tumlingevang	30^{8}	31^{7}	200^{10}	262^{1}	50^{8}	29
6	Kistrup Kob.	17^{3}	17^{0}	73^{2}	107^{5}	32^{1}	37
7	Ostrup Kob.	134^{12}	110^{8}	240^{12}	486^{4}	120^{1}	101
8	Munkevang	75^{5}	28^{12}	47^{10}	149^{13}	5^{1}	53
9	Krogdalevang	67^{12}	31^{8}	54^{5}	153^{11}	46^{11}	38
10	Lunden	23^{3}	8^{8}	5^{0}	36^{11}	14^{11}	26
11	Sodemark	46^{12}	95^{0}	59^{13}	201^{11}	66^{13}	93
12	Snedfredmark	6^{10}	36^{6}	44^{12}	88^{0}	26^{13}	49
13	Boserupvang	39^{5}	20^{1}	58^{9}	118^{1}	39^{1}	57
14	Sibberup Kob.	64^{4}	29^{11}	127^{8}	221^{9}	73^{12}	83
15	Holkerskjøb	62^{13}	24^{5}	60^{5}	147^{9}	63^{1}	84
16	Klostermarken	40^{1}	253^{3}	67^{10}	761^{0}	334^{4}	945
17	Knasthaven	=	15^{4}	=	15^{4}	3^{12}	8
18	Pandehave	15^{0}	42^{4}	=	57^{4}	19^{5}	60
19	Egebeksvang	18^{8}	28^{7}	149^{4}	196^{5}	81^{7}	66
20	Gurrevang	104^{5}	72^{4}	182^{13}	359^{8}	107^{4}	90
21	Ebbekjøbvang	58^{7}	74^{12}	26^{5}	159^{16}	65^{7}	120
22	Kurrenborgvang	20^{13}	23^{13}	47^{7}	92^{5}	36^{4}	34
23	gl. Grønholtsvang	74^{2}	84^{8}	56^{5}	215^{0}	57^{0}	70
24	Steenholtsfæng	=	35^{6}	=	35^{6}	13^{13}	42
25	Steenholtsvang	74^{12}	183^{13}	444^{2}	702^{13}	186^{5}	89
	Summa	1502^{9}	1311^{12}	2158^{5}	4972^{12}	1595^{5}	2286

Alene til Græsning kan græsses Qvæg	Vangemændenes Jorder. Areal	Reduct.	Anmærkninger.
Stk.	Tdr.	Tdr.	
17	1^{10}	0^{12}	ere afleverede til Forstvæsenet.
13	5^{1}	1	
15	2^{11}	0^{9}	
22	1^{10}	0^{8}	
22	3^{1}	0^{11}	Afleveringen er ei endnu skeet.
11	9^{10}	3^{8}	Afleveret til Forstvæsenet.
81	28^{2}	4^{1}	Ei endnu afleveret.
34	2^{0}	0^{9}	Afleverede.
21	4^{1}	1^{0}	
13	=	=	Det Halve heraf skulde afgives til Vederlag for indtagne Skovstrækninger fra Kirke-Esbønderup og Søborg. Ei endnu udført.
64	8^{0}	3^{0}	
17	=	=	Afleveret fra Stutteriet og anvendt til det længere hen omtalte Mageskifte.
27	8^{10}	3^{6}	
38	5^{6}	1^{0}	Ei endnu afleverede.
37	=	=	
221	19^{2}	6^{10}	
5	=	=	
22	7^{13}	1^{5}	Udparcelleret.
43	1^{11}	0^{8}	Skulde være udparcelleret, men er indtaget til Fredskov efter senere allerhøieste Resolution af 6te Novbr. 1779.
98	6^{6}	2^{10}	
59	4^{8}	2^{9}	
20	=	=	
46	11^{0}	3^{12}	
15	34^{7}	-	Afleverede til Forstvæsenet.
159	6^{3}	3^{3}	
1170	172^{9}	43^{5}	

Stutteriets herefter tilbageblevne Grund er altsaa:

Paa Frederiksborg Amt

a) Det faste Areal . . . . . 3794$\frac{11}{14}$ Tdr. Land

b) Til Benyttelse indtil videre . 1830$\frac{3}{14}$

Paa Cronborg Amt (Schæfergaardens Marker iberegnede)

a) Det faste Areal . . . . . 1450$\frac{5}{14}$ —

b) De til Afleveringen allerede bestemte Vange, men hvor Omstændigheder endnu have forsinket den . . . . . 1281$\frac{7}{14}$

Summen af det faste Areal 5245$\frac{2}{14}$ Tdr.

samt det i sin Tid afgaaende . . 3111$\frac{12}{14}$

Da den de foranstaaende General-Tabeller tilføiede Taxation over de Holæs, som kunne høstes i Vangene, og de Qvæghoveder, her kunne græsses, ei efter saa mange Aars Forløb og efter Vangenes fuldkomnere Affkovning, i Medhold til den hernæstfølgende allerhøieste Resolution, kan antages at være passende mere, og da ved Taxationen til bedste Jord dengang vel ogsaa er taget betydeligt Hensyn paa Markernes uopdyrkede samt skov- og kratbegroede Tilstand: saa anfører jeg her, hvad de nye Matriculeringsprotocoller indeholde om Stutterimarkerne, hvorved saavel Arealet i det Hele vil modtage sin Berigtigelse, som ogsaa dets nøieblikkelige Fordeling deraf erkjendes. Derefter er henlagt:

Frederiksborg Amt 1) Under gammel Ladegaard.	Brugerne	My Matrikuls-No.	Jordernes geometriske Indhold □ Alen.	Jordernes Indhold i reduceret Størrelse □ Alen.
a) Ladegaardens Grund b) Blegmarken c) Høbjergningskobbel d) Engen e) Tolvkarlekobbel f) Nonnekobbel g) Kiilskobbel h) Verokobbel i) Smørrumkobbel k) Høbjergningskobbel Østen for Landeveien	Stutterivæsenet	1 A	17576000	6636270

	Brugerne	Ny Matriculs-	Jordernes geometrisk Indhold	Jordernes Indhold efter reduceret Størrelse
		No.	□ Alen.	□ Alen.
	Embedsjord og Bopæl for Amtsforvalteren	I B	428120	172890
	Dito for Stutmesteren	I C	188220	102400
	Amtmandens Embedslod	I D	516510	214040
	Adskillige Amts- og Stutteri-Betjente	I E til M	47700	32610
Lille Dyrehave og Indelukket	Stutterivæsenet	I A	5875520	1308170
Slotsgrunden med Haverne og Søen	Hans Majestæt	I B	987890	244790
	Adskillige Embedsmænd og Betjente	I C til G	15170	9910
Strødam, Tuekjøb	Stutterivæsenet	uden No.	9833430	2699070
	Tilsammen under gl. Ladegaard		35468560	
	eller 2533 Tdr. 6560 □ Al.			
2) Under den nye Ladegaard (Fauerholmen)				
a) Gaardsplads med Have og Vænge b) Steenløse Kobbel c) Hjørlunde Kobbel d) nordre Ølstykke Kobbel e) mellem Ølstykke Kobbel f) søndre Ølstykke Kobbel g) østre Slangerups Kobbel h) vestre dito i) Søsum Kobbel k) Snodstrup Kobbel l) Oppesundby Kob. m) Store og lille Hestehave n) nedlagt Vangevogterlod	Stutterivæsenet	I A	16386220	6922400
	Dito	I C	4990	3300
	Tilsammen under ny Ladegaard		16391210	
	eller 1170 Tdr. 11210 Qv. Al.			

	Brugerne	By Matrikuls-No.	Jorderness geometriske Indhold □ Al.	Jorderness Indhold i reduceret Størrelse □ Al.
Ebberholts- eller Klostervangen med Tjenestelodden, i Stro Herred under Tjereby Sogn, som ikke findes henført hverken under gammel eller ny Ladegaard, benyttes til Høhøstning og Eftergræsning . .	Stutteriværsenet eller 273 Tdr. 13100 Qv. Al.	1 til 5	3835100	1564110
Summa	3978 Tdr. 2870 Qv. Al.			
Cronborg-Amt				
Alt under Esrom Kloster liggende findes her anført til.			19284020	6657310
og deraf under Stutteriet: Schæfermarken, Lunden, Sodemarken, Riismarken, Krodalevang	1223 Tdr. 3400 □ Alen			

Men da den sidste senere er bleven afleveret, bliver kun tilbage omtrent 1070 Tdr. Land, hvoraf de egentlige, under Drift værende, Schæfergaardsmarker imidlertid kun have omtrent 300 Tdr.

Fremdeles i Asminderod Sogn: Ebbekjobs og Knurrenborgvang . . .	260 Tdr.
og Dronningens Kovang ved Fredensborg, circa . .	65 Tdr.
Tilsammen paa Cronb. Amt .	1395 Tdr.
Dertil Foranførte paa Freds. Amt . .	3978 —
Summa for begge	5373 Tdr. Land
foruden omtrent	3111 Tdr. Land, som benyttes indtil videre.

Den hernæstfølgende allerhøieste Resolution angaaende Stutterimarkernes Separation, tilkommende Inddeling og Drift, hvortil ogsaa de General-Tabellen tilføiede Anmærkninger referere sig, vil forklare det Foranførte nærmere og give en Anskuelse af de med Stutterimarkerne for 30 Aar siden foregaaede Forandringer og andre her skete Indretninger, hvorpaa deres senere Drift er bygget. Uden deri videre at indgaae, bemærkes blot endnu, at Store Dyrehave, Nyvang, Præstevang og Funkevang efter denne allerhøieste Resolution kun midlertidig ere ansatte til Benyttelse for Stutteriet, og at man allerede for 30 Aar siden har indseet Nødvendigheden af at hæve Tingenes datidige Stilling med Hensyn til disse Skove, og at Directionen for Stutterivæsenet skal gjøre Hs. Majestæt allerunderdanigst Forestilling derom, naar Skovene efter Forstbedriftens Regler ei længer kunne forblive til Græsning. En liden Deel af Store Dyrehave, 267½ Tdr. Land, er ogsaa siden afleveret til Forstvæsenet, dog mere for at sikkre Stutteriheftene for at komme til Skade i de ved Torveskæret her fremkommende Grave, end for Skovbedriftens Skyld, hvortil andre Strækninger havde været ønskeligere. Tiden, da denne Aflevering maa foretages, nærmer sig imidlertid, og efter den i Aaret 1828 til det Kongl. Rentekammer af Forfatteren indsendte Plan for det Frederiksborgske Districts fremtidige Behandling og Benyttelse vil med det første kunne ventes andraget paa:

a) At Nyvang ufortøvet afleveres;

b) at det skeer med Præstevangen i Aaret 1833;

c) med Funkevang 1839;

d) hvorimod store Dyrehave dernæst, dersom man vil frafalde Sletternes midlertidige Cultur, for saavidt det ei kan skee under fortsat Græsning, afleveres 1847; en Termin, som for 30 Aar siden vist ikke troedes at kunne blive saa langt udsat, men hvorimod, den nys ommeldte Opoffrelse ubetragtet, ikke kan indvendes Noget fra Forstbedriftens Side. Derimod maa Forstbestyrelsen ogsaa haabe, at Stutterivæsenet, som der er given en Tid af 48 Aar til at forberede sig til denne Aflevering, naar Øieblikket dertil engang kommer, ei vil foranledige Ophold deri; thi uden det kan store Dyrehave kun betragtes som Skov, saalænge dens nærværende Forraad udhol-

der. Den vil under de nærværende Forholds Vedbliven, ved Slutningen af dette Aarhundrede, blive een af de ødeste Strækninger, dette Amt kunde frembyde, da Størstedelen af Vangen, efter Skovens Borttagelse, kan antages at ville være forvandlet til en Lyngslette, lidet skikket til landoeconomiske Foretagender, fordi her, ved meget maadelig Jordbund paa de fleste Steder, desuden findes en utrolig Mængde Steen. Ved Matriculeringen er store Dyrehave anseet for saa maadelig, med Hensyn til Landbrug, at den ei staaer høiere end 0,093 mod bedste Jord. Som Skov derimod staaer den i det Hele ikke langt under Middeljord, og jeg har kunnet beregne af dens med Bøge bevorne ikke fulde 1000 Tdr. Land en summarisk Afgift af over 80000 Favne Brænde fra 1847 til 1896, foruden hvad de periodiske Udhugninger aarlig afgive.

Den forhen paaberaabte allerhøieste Resolution af 21de Juni 1799, Stutterivangenes Separation og Drift angaaende, lyder saaledes:

"Vi have ladet Os udførligen foredrage indbemeldte af den til Indskrænkning af vort Stutteri paa Frederiksborg anordnede Commission gjorte Forslag, og bifalde i den Anledning allernaadigst:

1. At Skallerødvang, Pibervang, Gravervang, Fændrikevang, Tumlingevang, Kistrup Kobbel, Østrup Kobbel, Munkevang, Krogdalevang, Steenholtsvang, Sibberupskobbel og Holgerskjøb afgives til Forstvæsenet.

2. At gamle Grønholtsvang ligeledes afgives til Forstvæsenet, og kunne de faa Deputatister, som for nærværende Tid have Høveders Græsning i denne Vang, anvises Græsning i Knurrenborg Vang.

3. At Gurrevang bliver udparcelleret.

4. At Boserupsvang ligeledes afgaaer fra Stutteriet og endeel deraf beregnes til Vederlag for Saltrups Bønder, hvis Skovlod da igjen kan udlægges til Forstvæsenet.

5. At det Halve af Sodemark gives til Vederlag for indtagne Overdrev og Skovstrækninger fra Kirke-Esbønderup og Søborg Byer.

6. At de til det vilde Stutteri og til Græsning for 102 Stkr. af Deputatisternes Qvæg udlagte Vange, Store Dyrehave, Ny-

vang, Præstevang og Funkevang, samt den halve Deel af lille Hestehauge, hvis anden halve Deel skal anvendes til en Parcel ved Ladegaarden, og hvilke Strækninger indeholde et Areal af 2156 Tdr., bevoxet for $\frac{2}{3}$ med Skov, blive forbeholdte Stutteriet, indtil en forstmæssig Plan der kan indføres, hvorom Directionen for Stutterivæsenet haver nærmere at gjøre Os allerunderdanigst Forestilling.

7. At Ladegaardsmarken deles i to Dele ved et dobbelt Steengjerde af 10 Qv. Høide (dersom det er mueligt at bekomme Steen), men i manglende Fald med andet Hegn, og at paa den Deel, som er fraliggende fra Ladegaarden, oprettes en Parcelgaard, hvis Jorder inddeles i 12 Kobbeler, ligesom Hovedparcellen ved Ladegaarden i 10 store Kobbeler og 8 smaae Bikobler, da Inddelingen af ethvert Kobbel maa gjøres saaledes, at samme enten kommer til at støde op til Avlsgaarden, eller at Tilgang dertil kan haves igjennem et Stræde, og at, saavidt mueligt, Gjødnings-Udagningen og Indhøsten ikke bliver eet Aar betydelig besværligere end et andet, ligesom og at Mærkerne saasnart mueligt indfredes og Hegnet overalt beplantes med passende Vœrter efter Jordartens Beskaffenhed, det skadelige Vand afledes, Stene og Buske ryddes, Vandsteder graves og Fangekroge til Hestene indrettes.

8. At det fra Skæfergaarden paa Esrom overblevne, og Engen paa den nordre Side af Klostermarken, tilligemed Snedfredsmark og den halve Deel af Sodemarken deles i fire Kobler og indhegnes med forsvarlige Steengjerder, eller i Mangel heraf med andet Hegn, saasom Volde paa Fæstningsmure, beplantes med italiensk Poppel og forneden med Hvidtorn, for der om Sommeren at græsse endeel Stutterihingster.

9. At den saakaldte Dronningens Kovang ved Fredensborg, som er bleven anvendt til Hingstevang for 40 til 50 Heste, maa fremdeles forblive til dette Brug.

10. At alene de Enge forbeholdes Stutteriet, som kunne udgraves og gjøres skikkede til at frembringe sundt og godt Hø for Hestene, og betydelig store samlede Strækninger Enge og Moser skæres fra Markerne og indhegnes for sig selv, samt ingen mindre betydelig Eng eller Mosepleet levnes i Markerne uden at udgraves

saaledes, at samme til ingen Tid kan være skadelig for det græssende Stutteri.

11. At ingen Jord ved Stutteriet maa herefter benyttes til Dyrkning, som er mere end 4500 Alen fra Stedet, hvor Kornet indhøstes og hvorfra Gjødningen udkjøres.

12. At Ploiningen i Stutteriets Marker maa skee ved Stutteriets Hopper om Efteraaret, og Harvningen om Foraaret saavidt mueligt ved de golde Hopper, men om Efteraaret ved Rytter- og Materialhestene, og at en Trediedeel af Gjødningen maa udkjøres ved Material- og Rytterhestene, og $\frac{2}{3}$ ved Stutteriets Heste.

13. At de fornødne Avlingsredskaber maae anskaffes efterhaanden som det behøves, og vælges af det bekjendte og bedste Slags.

14. At Dyrkningsmaaden af Stutteriets Jorder maa for det første bestaae i at lade Markerne opbryde til Havre om Efteraaret, Aaret derpaa besaaes med Byg, tredie Aar med Rug, og gjødes for igjen at udlægges til Hø og Græsning, samt at ikkun i enkelte Tilfælde nogle passende Pletter maa besaaes med Hoede eller andre Sædarter, hvorhos det dog maa være Stutteridirectionen tilladt i Fremtiden at forandre Sædarterne, saaledes som det til Stutteriets Gavn og til Besparelse eller større Fordeel, kunde findes tjenligt.

15. At saamange af Græsmarkerne, som kunne undværes fra Stutteriets fornødne Græsning, maae anvendes til Slaamarker, og at, saavidt mueligt, ingen Mark udlægges til Græs, uden at besaaes med konstige Græsarter eller med Hofrø.

16. At man søger at gjøre Markernes Inddeling saaledes: at paa enhver Mark bliver en Skovlund til Skygge for Hestene, og at hvor en saadan Lund ikke kan anlægges, da udlægges et Stykke Jord paa 2 Tdrs. Størrelse til en saadan Lund.

17. At ved Indretningen efter fornævnte Plan henseés til, at for bestandig kan haves et Quantum af 3600 Læs Hø og nu for Tiden 4100 Læs paa Frederiksborg Amt.

18. At de foreslagne 532 Tdr. Land, bevoxne med Skov, maae successive afdrives i de forskjellige Vange, hvilken Afdrivning kan skee i 12 Aar efter Stutmesterens Paaviisning til Forstvæsenet.

19. At Stutteridirectionen maa til sin Tid nærmere gjøre Os allerunderdanigst Forestilling til de fornødne Huusmændslodders Indretning paa forskjellige Steder, deels i Udkanten af Markerne, deels i de Vange, som afgives til Forstvæsenet.

20. At saalænge Stutteriet ikke er istand til at gjøde alle Marker, som skulle opdrives, maae Stutteriets Betjente, dersom Overstutmesteren finder det rigtigt, dyrke og høste i Sædemarkerne saamegen Jord, som de forsvarligen, efter Stutmesterens Skjønnende og paa hans Ansvar, kunne gjødske, dog med den Forpligtelse, at behandle Jorden efter samme Dyrkningsmaade, som Stutteriet selv følger med de Jorder, det for egen Regning opdriver.

21. At det, for at forekomme Uorden, maa som Regel fastsættes: at Stutteriets Betjente og Amtsforvalteren skulle have deres Deputat-Græsning paa Ladegaardens Marker, og de øvrige Deputatister deres Græsning i de udlagte Vange: Præstevang, Nyvang, den halve Deel af Hestehave og i Funkevang; og

22. At Stutmesteren maa betroes Bestyrelsen ved Jordbruget efter forbemeldte Plan, og Capitain Recke Bestyrelsen over Bygningernes Oprettelse, dog alt efter indbyrdes Overlæg imellem dem.

Angaaende den successive Udredelse af den til disse Indretninger anslagne Bekostning 52,900 Rdlr., haver Vort Rentekammer at correspondere med Vort Finants-Collegium. Iøvrigt skal fornævnte Commission, som nu ophører, tilkjendegives Vort særdeles Velbehag med dens Forretning, ligesom Udførelsen af de bifaldte Foranstaltninger for Fremtiden overdrages til Directionen for Stutterivæsenet, som herom nærmere maa raadslaae med Vort Rentekammer.

* * *

Hans Kongelige Majestæt har under 6te Nov. 1799, paa Rentekammerets allerunderdanigste Forestilling af 29de f. M., allernaadigst behaget at resolvere saaledes:

"I Betragtning af de Os foredragne Omstændigheder tillade Vi allernaadigst: at Gurrevang paa Kronborg Amt, som

i Følge Vores Resolution af 21de Juni sidstleden skulde udparcelleres, maa i dets Sted afgives til Forstvæsenet, for at anvendes til Skovs Opelskning, hvorimod de fra John Daniel Belfour i Helsingøer, og Eieren af Gurrehuus, David Brown, indkomne Ansøgninger om at overlades Stykker af bemeldte Vang, ikke kunne bevilges."

Om Stutteriets ældre Historie haves kun faae paalidelige Efterretninger. At en Gaard under Navn Fauerholm har existeret paa det Sted, hvor nu den nye, samme Benævnelse havende Ladegaard er bygget, er vist, og sandsynligt er det, at den ved Secularisationen af de catholske Bispers Gods er kommen under Kronen, men derfra igjen i Privates Besiddelse, og saaledes har Herluf Trolle eiet denne Gaard, saavelsom Stedet og Omegn, hvor Frederiksborg Slot nu ligger, dengang bekjendt under Navn af Hillerøds Holm, som Frederik den 2den i Aaret 1560 tilbyttede sig mod Skoug-Kloster, nu Herlufsholm. Under denne Regent, under hvem ogsaa Begyndelsen til Frederiksborg Slot blev gjort, er formodentlig Stutteriet anlagt, som de følgende have udvidet og forbedret, men som især under Christian den 5te er kommet til større Fuldkommenhed. Christian den 6te lod mange af de nærværende skjønne Stalde ved Frederiksborg opføre, og med stor Bekostning bleve Vangene indhegnede, saavidt mueligt med dobbelte Steengjerder. Hvert Stutteri, hvoraf der efter Farve og Afkom vare mange, og som havde deres eget Mærke, holdtes for sig og mueligst reent; hertil bleve og især de langs Esromsøes vestre Bred liggende, nu til Skov indtagne Vange, anvendte. Alle Stutterier bleve indstaldede om Vinteren, paa det nær, som er bekjendt under Navn af det vilde, og som for 40 eller flere Aar tilbage holdtes paa Hesselø i Kattegattet, nu derimod i Store Dyrehave sønden for Frederiksborg. Dette maatte gaae ude hele Vinteren og levede af Lyng, Mos og den unge Skov-Opvæxt, tilligemed det Ho, det fodredes med i den strængere Vintertid. Derfor ere ogsaa de unge Bøge i Nærheden af Horsebohuset, hvor Foringsladen staaer, sjelden-regulairt klippede i ziirlig Kegleform med fremskydende Krone over samme, saa at man paa mange Steder troer at befinde sig i et efter gammel fransk Smag udført Have-Anlæg.

Det staaer endnu tilbage, at give Efterretning om Frederiksborg og Cronborg Amts Bondergods, med Hensyn til de Indretninger, her for næsten et halvt Aarhundrede siden bleve foretagne fra Regjeringens Side, og de Følger disse have havt.

I Novbr. 1784 bød Kongen en Commission at sammentræde, for at overveie og gjøre Forslag om de meest tjenlige Midler til at befordre Fæstegodsets nærværende og tilkommende sande Vel. At Regjeringen ikke ansaae endog betydelige Offere for store til dette Diemeds Opnaaelse, viser, at allerede under 23de Febr. i næste Aar anvistes en aarlig Fond af 30,000 Rbd. indtil videre, til de, efter Commissionens Forslag af 28de Januar næstforhen, foreslaaede Forbedringer og Indretninger. Udskiftning af Fælledskab var det første, Commissionen gik ud paa, og saaledes blev dette væsentlige, og alt Andet forberedende Arbeide, hvormed allerede førend Commissionens Indsættelse var begyndt, strax foretaget og næsten tilendebragt mod Udgang af Aaret 1790, Tibirke Byes Mark alene undtagen, hvor Commissionen, formedelst Flyvesand og Vandmangel i nogle af dens Marker, ikke skjønnede Udskiftningen imellem Mand og Mand at ville være gavnlig. Det 1790, efter tilendebragt Udskiftning, allerede udflyttede Antal Bygninger, var 423 Gaarde og 257 Huse, hvilke sidste især siden endnu ere blevne betydelig forøgede.

Paa Jordernes Taxering, for, med Hensyn til det enhver By tilliggende Hartkorn, at udlægge en forholdsmæssig Deel af Arealet til hver Lod, blev i Særdeleshed henvendt stor Opmærksomhed, og ere Feil herved indløbne, saa maa deres Oprindelse søges i Gjenstandens Natur, eller i Enkeltes Vildfarelse. For øvrigt var Jordtaxationen en dobbelt; først betragtedes Jordernes oprindelige Beskaffenhed, uden Hensyn til at de vare besatte med Skov, Krat og Stene, eller lede af Vand; dernæst, hvad Rydningen, Befrielsen for Steen, Vands Afledning, overalt Istandsættelsen af Jorden, i lige Grad omtrent med de allerede længere dyrkede Indlodder, vilde koste, for at Udlodderne ikke, ved lige fordeelt Hartkorn, oprindeligen skulde medtage mere Areal end Indlodderne, hvis de Grundbeskaffenhed, med Hensyn til det Ommeldte, var eens. — Herved maa imidlertid ikke glemmes, at en ryddet Jordlod ei ved Rydning m. v. strax kommer til lige Godhed med den fra

ældgammel Tid dyrkede. Dette indbefattet under Jordens Ansættelse, var Princip vist meget rigtigt, dersom Regjeringen virkelig havde kunnet udrede alle til Opdyrkning fornødne Omkostninger, som maaskee paa mange Steder kunde være anslaaede til den forbedrede Jordstrækning's fulde Værdi, og som saaledes altsaa kun Tid efter anden lod sig iværksætte af Dyrkerne selv, ved at anvende Gaardens Kraft dertil, især paa Tider, hvor den ikke savnedes paa andre Steder, eller kunde gjøres indbringende uden for Avlsbruget; thi uden det kan Opdyrkningen af meget skov- og steenbesatte Jorder næsten aldrig betale sig, naar dette Arbeide blot betragtes med Hensyn til det Pecuniaire, og saaledes vilde en fuldkommen Rydning og Jordforbedring paa disse Skovegnes raae Marker vistnok have medtaget Summer, som Regjeringen vel ikke torde have bestemt dertil. Denne Betragtning har sikkert paatrængt sig dem, som ledede Jordtaxationerne, ligesom Bestemmelsen, at kun $\frac{2}{3}$ af de til de nødvendigste Forbedringer fornødne Summer bleve udbetalte, vel ogsaa har havt Indflydelse paa deres Anskuelse; og saaledes er det forklarligt, at mange Udlodder, som især vare besatte med Skov og Krat, men derved havde en god Jordbund, skjøndt imod Princip, have modtaget en lavere Taxation, end andre dengang allerede under Ploven værende Jorder af ringere Godhed. Ved at eftersee Arvefæsternes Skjødekort, hvor den ældre Jordtaxation findes angiven, kan man paa mange Steder overbevise sig herom. En anden Grund, at Jordernes rigtige Taxation ofte er forfeilet, ligger maaskee netop i den Foranstaltning, hvorved man troede at sikkre Rigtigheden, at man nemlig raadførte sig in pleno med Beboerne. Disse vidste Hensigten af Jordtaxationen, og da de almindeligen havde en Modbydelighed mod Udflytningen, blev saaledes atter Indjorden ofte opskruet for høit mod Udjorden, for derved at uddrive sig indbyrdes. Af endnu levende, eller for kort Tid siden først afdøde Mænd, har jeg ofte hørt tale om de tumultuariske Forhandlinger ved Jordtaxationen, og hvorledes man overbød sig, blot for at blive i Byen. At Nogen skulde have misforstaaet Jordtaxationens Aand til den Grad, at sætte en Byes bedste Jorder til Taxt 24, uden Hensyn til, om de svarede til denne Ansættelse, og de øvrige i Forhold dertil, er næsten utænkeligt. Imidlertid findes enkelte Byer ansatte saa høie

mod Andre, hvorom jeg f. Ex. kan henvise til Herlov paa Frederiksborg District, at det er sienspynligt, at Feiltagelser maa være indløbne.

Om jeg i disse mine Slutninger tager Feil eller ikke, derom indeholde vel de senere Arbeider til en ny Matriculering det meest afgjørende Svar.

Hvorledes Udskiftningen selv har været, med Hensyn til Jordloddernes Affætning, deres Form og Fordeling, forbigaaes her, da jeg kommer tilbage dertil ved Besvarelsen af det fierde Spørgsmaal.

Commissionen henvendte dernæst sin særdeles Opmærksomhed paa Bygningerne, som kom til Udflytning, hvortil, saavidt mueligt, altid bestemtes de maadeligste Gaarde. Bygningshjælpen bestod i: 150 til 175 Rd., omtrent 60 Egestolper, 3½ og 4 Al. lange, endeel Egegrene til Skillerums-Tømmer m. v., Bøgetræ til Stoiler, foruden omtrent 300 Ellerafter til Stængetræer m. v. Derved maatte de øvrige Beboere være behjælpelige med Tømmermaterialiernes Transport. Den Udflyttende erholdt, foruden Skattefrihed i 1 à 3 Aar, særskilt Brøndhjælp til ⅔ af hele Omkostningens Beløb. Commissionen forskrev selv Tømmer fra Norge, og fragtede Skibe dermed, for at skaffe Udflytterne det mueligst billigt; men Følgen af det sidste var, at man i det Hele har valgt for smaae Dimensioner.

Havde blot de Kongl. Skove dengang indeholdt saa vorne Naaletræer som nu, vilde man, ved den større Lethed at anskaffe Øventømmer af større Dimensioner, maaskee have været betænkt paa dybere Udhuse. Mueligen indsaae man deres Nytte dengang ikke ganske, holdt dem maaskee selv for upassende for Landmanden i vor Egn, og under dette Climat. Men Bønderne ere nu fuldkommen overbeviste om det Modsatte, og man seer, istedet for de i hine Tider almindelig byggede kun 7 til 8 Alen dybe Hytter, nu mange Lader og Fæhuse fremstaae paa 10 til 15 Alens Dybde. Ei heller har vel Commissionen kunnet forebygge, at saameget af det gamle, halv raadnede Fyrtømmer, ja selv Elletømmer, atter blev indsat i de udflyttede Gaarde, hvorefter een Længe efter den anden er bleven faldefærdig, allerede inden en Snees Aar efter Udflytningen, og man kan uden Overdrivelse sige, at kun faare faae, den-

gang udflyttede Gaarde, som ikke senere ere ombyggede, ere værd at beboes meer. Dette vilde være forebygget, ved at have foreskrevet større Bygninger og anviist større Tommer, hvormed i Forening det gamle nedbrudte ei havde fundet Anvendelse til de vigtigere Dele. Man vilde saaledes, maaskee selv under Penges Besparelse, have vundet med Hensyn til Rum, og hvad især var vigtigt, man kunde have indrettet rummeligere, sundere og bedre Stalde, fornemmelig til Qvæget, som staaer usselt i de gamle Bondergaarde; hvis Lader desuden, naar blot et nogenledes godt Aar falder, ofte ikke kunne rumme mere end Halvdelen af Sæden, paa hvor lavt et Trin Agerdyrkningen end staaer endnu hos de fleste Bønder.

Ved de til Udflytning kommende Gaardes Opbyggelse agtede man, for Ildfares Skyld, at sætte Stuehuset i 10 Alens Afstand fra de to nærmeste Udhuse. Men Bønderne holde meget af indelukkede Gaarde, og derfor tillod Commissionen dette senere der, hvor Beliggenheden syntes at tale for Sagen. For Tiden er det en Sjeldenhed at see en Bondegaard, hvis fire Længer ikke staae i Forbindelse. Da udi de forelagte Spørgsmaal ikke findes Anledning til at give en Anskuelse af Bondergaardenes Beskaffenhed og Indretning, saa benytter jeg den sig her tilbydende.

Gaarden, som efter det Forommeldte bestaaer af 4 med hverandre forbundne Længer, tilsammen, for det meste, 40 Fag og derover, hvert Fag $2\frac{1}{2}$ à 3 Al. bredt og Husenes Dybde $7\frac{1}{2}$ til $8\frac{1}{2}$ Alen i det høieste, naar Talen er om de ældre Bygninger, har et Stuehuus og 3 Udlænger, hvoraf den ene undertiden indeholder baade Heste- og Kostald, men ofte ere Staldene ogsaa i særskilte Bygninger. Hesteskalden har sædvanligst en Fodergang i Midten, tvertigjennem Husets Dybde, og Stalden er adskilt i Baase, for det meste til to Heste hver. Undertiden, men sjeldnere, vende Hestene Hovedet til en Tærskelo. Af disse sidste haves sædvanligst 2, undertiden ogsaa 3, som indtage 2 Fag i Breden, hvor Bjælken mangler, uden at en Vexel erstatter dens Affavn. Ved Siden af Loerne ere Laderne til Sæd. Høet gjemmes over Staldene, hvoraf Hesteskalden ofte har Loft, ellers Stængetræer. Hvor megen Hoavl haves, findes ogsaa en egen Holade. Hver Gaard har i det mindste 2, men ofteste 3 Porte: til Gaden eller Veien, Gadeport, til Lodden, Toft-

port, og desuden endnu een til Baggaarden, hvor man ved store Gaarde ofte igjen finder en, heelt eller halvt, med Bygninger indesluttet Plads. Disse Porte ere aabne fra Gaarden af og lukkede ude fra; de tjene til Aflæsningssteder og Vognskure.

Stuehuset indeholder Bryggerhuset med Kolle neden i Huset, (de, som anbringes paa Loftet, kjendes her ikke), hvortil sædvanligst 3 eller 4 Fag. Et bredt Skorsteens-Fag, hvori Ildstedet og Indgangen til Bagerovnen findes, hvorimod Bagerovnen selv ligger udenfor og dækkes med et Skuur, deles i to Dele; den ommeldte, Stedset — maaskee kun provincialt Udtryk for Kjokkenet med Bagerovnsindgang, samt Fyringsaabning til Bryggekjedelen — mod Udsiden af Bygningen; den anden, Forstuen, mod Gaarden. Til Forstuen, som dog undertiden ogsaa findes at være tagen af Stuens første Fag, støder denne, meest 4 Fag, ofte med Vinduer til begge Sider, dog sædvanligst kun til Gaarden; derved øverste Stue, forskjellig i Størrelse, saavelsom i Penhed og Nethed, efter Beboerens Smag og Evne, tit heelt beklædt med Paneel, og malet. Her findes almindeligst Vinduer til begge Sider og Udgang til Haven. Et Kammer under Navn af Ølkammer, et Slags Spise- og Forraadskammer, oftest kun eet Fag, findes her, eller er anbragt ved Bryggehuset eller imellem begge Stuer. Hverken Melkekammer eller Melkekjelder haves, og Melken findes paa Hylder under Dagligstuens Loft, hvor Kakkelovnsvarme og natlige Uddunstninger af Sengene for Mand, Kone og Børnene, som for det meste ere her, erstatte Kjeldervarmen. Foruden Kartoffel-Kjelder i eller ved Staldbygningen, som siden 10 til 15 Aar er bleven og stedse bliver mere almindelig, findes i enkelte Gaarde nuomstunder ogsaa Forraads- eller Urtekjelder. Naar jeg endnu tilføier, at Væggene næsten altid ere opklinede, at Stolperne staae paa Stene, og at Bjelken er indlagt i Siden af Stolpen; fremdeles, at Brædegulv i øverste Stue hører til de nyere Tiders Forfinelser — meget i Tiltagende, siden vi selv have dette Material — at Vinduerne ere lave, have smaae Ruder, og i mange af de gamle Gaarde ei, eller kun for en liden Deel, kunne oplukkes, at ved de ældre Gaarde i Byerne, og ligesaa ved adskillige under Udskiftningen udflyttede, istedet for den øverste Stue, findes en Korsstue d. e. en egen Tilbygning paa 3 eller 4 Fag tvert for Dagligstuen, ud til Haven eller Marken, med Vinduer til alle tre Sider for det meste,

at Udhusene desuden ogsaa indeholde et Hønsehuus, et Torvehuus, og en Faarestald, hvor Faarene ere færdige at qvæles af Hede mod Foraaret, naar Gjødningen stiger imod Bjælken, at i de bedre Gaarde ogsaa findes Karlekammer, Selekammer og Huggehuus: saa troer jeg ikke at have glemt noget Væsentligt; og skjøndt alt dette ere meget bekjendte Ting for os, som boe iblandt den nordsjællandske Bonde, saa er denne Bygningsmaade dog saa væsentligen forskjellig fra den, vi allerede finde i Danmarks sydligste Provindser, at denne Gjenstand maatte berøres, som desuden staaer i for nøie Forbindelse med dette Skrifts foresatte Maal, til at forbigaaes.

Commissionens Bestræbelser gik vist nok ud paa at gjøre Bygningerne saa varige og bequemme som mueligt, men dens Opmærksomhed rettedes her meest kun paa Vaaningshusene. Saaledes blev der, til en Prøve, opført 8 Gaarde i Herlov Sogn, hvor Stuehusene vare grundmurede, men Omkostningerne vare for store; og at Bønderne selv skulde byde en kraftig Haand til deslige Foretagender, kunde ei ventes. Efter Opmuntring og ved Understøttelse bleve dog adskillige Stuehuse opførte paa Fod med murede Vægge, især paa Cronborg Amt. Heldigere har man været i nyere Tider, ved at bringe Bygningsmaaden med Leermure (Wällerwände) i Gang, blot ved at tilstaae den, som tilbød sig dertil, endeel Oventømmer og en liden Pengeunderstøttelse. Mange Leermuurs-Bygninger findes opførte, især af Huusmænd og Parcellister, meest paa Cronborg Amt. Forstvæsenet fremstillede, for omtrent 20 Aar siden, de første Prøver af disse, ofte dadlede, men, forsvarligen opførte, meget gode Bygninger, og vore Skoves Naaletræforraad, hvoraf deels mange frie Udleveringer skee, deels Leilighed gives, mod billig Betaling, at kunne forsyne sig med de større, paa Tømmerpladsene stedse endnu i høi Priis staaende Materialier, befordrer disse Bygninger meest, paa hvis større Udbredelse det Kongl. Rentekammer har henvendt sin særdeles Opmærksomhed. Ved Betragtningen af, at Egetømmeret i visse Egne efter nogen Tid, i en betydelig Række Aar, vil komme til at mangle, maa dette ansees for en ei uvigtig Sag, især da man nu allerede seer Bygninger opførte, hvori Gran indtager Egestolpernes Plads.

At skaffe Bønderne Fred paa deres af Fælledskab udskiftede Lodder, var en ikke mindre vigtig Gjenstand for Commissionens Bestræbelser. Men ei heldig var man her, og aldrig har der existeret større Ufred, end netop efter Udskiftningen; heller ikke kunde dette være anderledes. Inden Udskiftningen havde Bønderne deres Sædemarker og deres Græsmarker i samlede Strækninger for sig, og hverken de vogtede Faar og Svin eller det sig af Toier losslaaende Qvæg, eller Hestene, ei heller Ævret i sit vidtudstrakte Herredomme, som endog lyste Fred over Svinene, kunde, da Rugmarkerne vare samlede, gjøre saa megen Skade, som efter Udskiftningen, hvor hver enkelt Lod indeholdt alle disse Forskjelligheder i den meest brogede Blanding. Ved Hegn søgte man at bevirke, hvad alene Lovbud kan udrette, og da tilstrækkelige Anordninger til at sikkre Landmandens Frembringelse for Ødelæggelse ved løst omdrivende Kreaturer manglede, greb man til det kostbareste og tillige meest uhensigtsmæssige Middel, at opføre udvendigt Hegn, selv allerede ved dets Anlæg mistvivlende om, at Hensigten derved vilde opnaaes, hvilket nokkom fremgaaer af Tendentsen i Indledningen til 7de Afsnit i Etatsraad Hansens Skrift af 1790, om de Indretninger, hvorom her er Tale, hvor ikke alene tilstaaes, at en betydelig Deel af Commissionens Fond dertil vilde medgaae, men at man ogsaa ansaae det for ikke umueligt, at, uagtet Hegnets Forsvarlighed ved Pengehjælpens Udbetaling, det dog om nogle Aars Forløb vilde findes forfaldet. Ligesom til Trost for denne sørgelige — og fuldkommen stadfæstede—Overbeviisning, tilføies, at en anden Hensigt med Hegningen ogsaa var, at faae en sikker Grændse mellem Lodderne; dyrt betalt rigtignok, naar Omkostningerne af Diger med dobbelte Grøfter, det sædvanligste Hegn, betragtes, og Jordspilde derved tillige haves for Øie! — Forordningen om Hegn og Fred af 29 Oct. 1794 udkom nogle Aar efter fuldendt Udskiftning, og Aanden i denne Forordning vidner om ubetinget Tillid til, ved Hegn, og kun ved Hegn, at kunne faae Fred. Men dens Utilstrækkelighed viste sig paa det sørgeligste, og Markernes fredløse Tilstand bestod, indtil, under 9 Juli 1817, alle Fredsindedes Ønsker bleve opfyldte, ved at see det forrige Princip, med Hensyn til Markfred, styrtet. Havde Commissionen under Udskiftningen formaaet Hans Majestæt til, at skjenke

Undersaatterne denne Gave, saa havde netop da, hvor alligevel saameget Nyt indførtes, været det rette Tidspunct, paa eengang og for evige Tider at faae Markfred, ved strax at vænne Landmanden dertil, under denne Tingenes nye Organisation. Commissionen, og de under den Arbeidende og for Sagen sig Interesserende, kunde, under dens Tilværelse, selv have havt Tilsyn med Efterlevelsen af det Foreskrevne, hvorefter Overholdelsen af Anordningen dernæst havde været at stille under en offentlig Autoritet. Saaledes vilde disse Amter snart have nydt Velgjerningen af fuldkommen Markfred, som over 30 Aar efter de Forbedringer, hvorom her tales, ei tænktes paa engang, og hvorom man, da Vanen til Ufred, endog paa de af Fælledskab udskiftede Lodder, inden Forordningen af 9 Juli 1817, næsten betragtedes som hævdet ved Aarene, har maattet kæmpe og endnu i denne Dag maa kæmpe baade mod sig selv og mod Andre; thi ikke let er det at løsrive sig fra saa rodfæstet Vane, som har sin Næring i Agerbrugets lave Stand og i Dyrkerens Bequemmelighed.

Hoveriets Afskaffelse var en anden Gjenstand for Overveielse, som syntes især vigtig, da her, uden at der existerede egentligt Kornavlings-Hoveri, dog blev befundet at medgaae et overmaade stort Antal Spand- og Gangdage. Paa Cronborg Amt høstede man, som Middeltal, 1250 Læs Hø (à 32 Lpd.) og brugte dertil 3465 Spand- og 13640 Gangdage! hvorefter altsaa Arbeidet langt oversteeg Høets Værdi. Hoveriets fulkomne Afskaffelse for alle Bønder, som ønskede det, mod at betale 10 Mk. pr. Td. Hartkorn, blev derfor strax foreslaaet, da denne Ubetydeligheds Høstning let paa anden Maade formeentes at kunne blive bevirket. Frederiksborg Amts Høhøst var, formedelst den lange Vei, som Bønderne havde til de i Udkanten af Amtet liggende Høvmarker, langt besværligere, og i hele Uger laae Høstfolkene i Leir her, for at tilveiebringe Indhøstning af maaskee neppe et Par hundrede Lpd. Hø i Gjennemsnit af enhver Gaard. Man troede dengang ikke at kunne afskaffe dette besværlige, Tid, Penge og Arbeidskraft spildende Hoveri, men haabede det af Fremtiden, uden at denne lykkelige Fremtid imidlertid er kommen endnu. Frederiksborgs Bøndergods blev paalagt at betale 9 Mk. for Fritagelse af alt andet Hoveri (altsaa kun 1 Mk. mindre end Cronborgs for det Hele), men maatte vedblive at høste Høet for Stutteriet og til Deputatisterne. Skjøndt adskillige Forbedringer bleve udførte, som

især bestode i, at hver Mand fik sin Lod tildeelt til Høstning, hvorimod Indagningen dog, med ganske enkelte, og atter tilbagefaldne, Undtagelser, vedblev at skee i Fleng, maa dog, denne Dag endnu, Arbeidet, endog ved heldigt Veir, ansees for mere end Høet er værd; hvortil ogsaa kommer den i nyere Tid forandrede Høstmaade, der vistnok tilveiebringer bedre Hø, men som giver 1 à 2 Høstreiser mere, end efter den før brugelige. Dettes Betydelighed er ioinefaldende, især naar de Fraliggende, som have 2 à 2½ Miil til Hovmarken, betragtes, og Risicoen med Hensyn til Veiret, som (for den her Høstende) er desstørre desoftere Høet skal bearbeides.

Om Bønderne ere forpligtede til at besørge Høhøsten anderledes, end efter Landets hidtil bestaaende Brug, eller om de have givet efter for Foreſtillingerne, veed jeg ikke; kun det er mig bekjendt, at man i Førstningen, da alle vare meget derimod, prøvede begge Dele, men at nu aldrig mere tales om, ei at ville høste paa den nye Maade, men vel ofte endnu om dens Besværlighed, fremfor Høstningen efter gammel Skik, især for de langt Fraliggende, som ofte, i ustadigt eller tvivlsomt Veir, ligge flere Dage paa Hovmarkerne uden at udrette noget.

De Tiender, som tilhøre Kongen, betalte Bønderne med Penge, 1 Rdl. for hver enkelt Tiende af hver 5 Tdr. boniteret Jord, og ere siden ogsaa Foreninger komne istand imellem endeel af Præsterne om den dem tilhørende Tiende.

Dengang allerede overbeviist om, at ethvert forbedret Agerbrug vilde strande ved Utilstrækkeligheden af Giødningen, var Commissionen ogsaa betænkt paa Indførelse af Staldfodring, og udbetalte smaae Understøttelser i den Anledning til Adskillige. — Men Commissionen har taget feil, dersom den antog, at denne, af den som nyttig erkjendte Sag, saa let vilde blive til en almindelig, som det, efter Etatsraad Hansens Skrift, Side 86, lader til at man har troet. Stadig, i forskiellige Egne, hos enkelte driftige Bønder fortsat Opmuntring med Hensyn til denne vigtige, for at bringe et Landbrug til en betydelig Høide, væsentlige Green af Agerdyrkningen, vilde upaatvivlleigen have virket gavnlig, og ioinefaldende have oplyst Beboerne om, hvor overordentlig Besætningen kan forøges i Tal og Qvalitet, ved Hjælp af Sommerstaldfodring, især

naar Kartoffelavl forbindes, og med Ombømme anvendes i Forening dermed.

For øvrigt seer man af de os overleverede Underretninger om Commissionens Arbeider, at ingen Gjenstand, som kunde bidrage til Agerbrugets Fremme, blev glemt; thi Kløver-, Kartofler-, Hvede-, Humle- og Kummenavl, Haveanlæg, Opelskning af vilde Træer, Overladelse af den unge Eftervært og de blode Træer paa Lodden, Overskovens Afskovning, kom tilsammen under Overveielse. Men disse Gjenstande vare i deres Barndom, ei alene i denne Egn, men for Størstedelen over hele Landet, og deres Fremme skete efter denne Maalestok, og — forsaavidt Pluraliteten angaaer — vistnok rigtig; men godt vilde det have været, paa enkelte Gaarde, under Commissionens specielle Tilsyn, at have ladet alt dette drive i det Større, især Kartoffelavl og Staldfodring ved Siden af et bedre Sædeskifte. — Ikke alene efter det almindelige Princip, ved Afsætningen af endeel smaae Jordlodder at forøge Populationen, men fordi man i Særdeleshed fandt, at der vare for faae Huusmænd paa Amterne, endog med Hensyn til den Hjælp, Bonden trængte til i Høsten, saavelsom for at udføre det paa Frederiksborg Amtsdistrict reserverede Hoveri, blev det bestemt, at hver Gaardlod skulde afgive Jord, i Forhold til 1½ Td. af Tart 24, til en Huuslod. Fra enkelte særdeles store Lodder toges vel ogsaa to, og saaledes, samt ved Nedlæggelse af enkelte Gaarde, blot til at forsyne Huusmænd med Jord, ved endeel gamle Gaardspladses og den undværlige Gadejords Udlæggelse til Huuspladse, ligesom ved Bebyggelse af adskillige Overdrevsstrækninger, bleve endeel Familier forsynede med Huus og Jord, og endeel smaae Avlsbrug indrettede. Ved Affættelse af Huuslodderne paa Gaardens Grund, blev det tilladt Fæsteren, selv at anvise Stedet dertil, og saaledes kom ofte endeel deraf til at ligge samlet paa Overdreve, som havde sit Gode, men ogsaa sine Ubehageligheder, hvorover jeg længer hen vil finde Leilighed, nærmere at forklare mig. For at befordre Loddernes Bebyggelse blev tilstaaet Huusmanden 14 à 16 Rbd. i Penge og endeel ege, elle og bøge Bygningsmaterialier, ligesom Skattefrihed i det første Aar. Huusafgiften blev oprindeligen bestemt, for den første Generation, til 2 Rd., siden til 3 Rd., og Jordafgiften — hvor en fuld Lod á 1½ Td. Land boniteret Jord tillag-

tes—til 3 Rdl., hvilke sidste godtgjøres Bonden, forsaavidt Lodden er tagen fra hans Grund. I Friaarene betaltes de altsaa af den Kongl. Kasse. — Huusmanden tilstodes desuden Grundforbedringshjælp af Commissionen, efter samme Princip, som Gaardmanden, men ingen videre Bygningshjælp, end anført er, uden Tømmerets Tilkjørsel ved Bonden, og ingen Hegningshjælp; i enkelte Tilfælde dog ogsaa halv Brøndhjælp mod Bonden. Fra Præmier for Steengjerders Reisning og Piils Sætning var Huusmanden ei udelukket, ligesaalidet som fra andre, Bonden tilkommende, Understøttelser til at ophjælpe Agerbruget og Havedyrkning.

Krohold og Skolevæsen undergik ligeledes en Revision, og medens af de første, hvoraf der fandtes ei mindre end 35 paa Amterne, foruden dem i Kjøbstæderne, bleve ansete 23 som overflødige og foreslaaede til Nedlæggelse efterhaanden, som de bleve fæsteledige, med særdeles Anmærkning om: at vaage over, at, hvor en privilegeret Kro nedlagdes, ikke en uprivilegeret opstod, blev Antallet af Skolerne bestemt at skulle stige til 69, fra de 35, som forhen kun fandtes. Skolehusenes Indretning blev derved nøie betegnet, men er siden undergaaet Forandringer; ligesaa Skoleholdernes Løn og Emolumenter, hvilke Gjenstande, efter Commissionens summariske Forslag, underlagdes en egen Skolecommission, hvis Forslag gik ud paa:

1) 50 Rdl. fast Løn, hvori afgik hvad de forhen havde havt. Degnene 30 Rd. Tillæg til deres Degne-Indkomster, naar de overdroges Skoleforretningerne.

2) 4 Favne Brænde og 20 Læs Tørv. Det første fuldkommen frit leveret af de kongl. Skove, det sidste af Skoledistrictet. Brændet er senere forøget til 5 Favne.

3) 6 à 8 Tdr. Land, som hegnedes for Kongl. Regning og vedligeholdes af Skoledistriktet.

4) Fourage — dog ikke over 100 Lpd. Hø og 100 Lpd. Halm — foruden Degnetraver-Halm.

5) Andeel i Degnekalds Indtægterne, bestaaende af:

a) Kjærne og Halm.

b) Offer m. m.

Foruden Grundforbedringernes Fremme i det Specielle paa enkelt Mands Lod, bleve ogsaa større og mere almindelige Arbeider dertil tagne under Overveielse; saasom Tibirke Moses, saavelsom At-

temoses Udgravning, hvori mange Bønder vare lodtagne. Fremdeles kom dengang allerede endeel større Søers Udtørring til Undersøgelse, og navnlig Søborg Søes, som med sit Areal af 1170 Tdr. Land næsten ikke gav nogen Indtægt, hvorimod den nu leverer for endeel Tusinde Rdl. Hø og Rør, og indbringer den kongl. Kasse imellem 3 og 4000 Rbdl. aarlig; foruden, ved den Mængde Hø her avles, og den Halm den sparer, at ophjælpe mangt et derfor blottet Avlsbrug, især blandt de omliggende Huusmænd og Parcellister.

Ogsaa Fiskerleierne søgte man ved Understøttelser og andre nyttige Indretninger at ophjælpe. Nødvendigheden af en Bro erkjendtes især ved Gilleleie, men Overslaget var henved 10,000 Rdl., og overskred Kræfterne af Commissionens Fond. For faae Aar siden derimod har Hans Majestæt allernaadigst bevilget Fiskerne her en betydelig Pengesum, samt endeel Træmaterialier af de Kongl. Skove til en lille Bro, for dog derved at vinde saa meget, ei stedse at maatte trække deres store Baade i Land, hvilke aldeles ikke finde noget sikkert Ankersted; baade et saare moisommeligt og med Slid for Fartøierne forbundet Arbeide; men desværre stadfæstede sig alt for snart, hvad man allerede i Forveien havde frygtet, at deslige Anlæg her ere forgjeves. Inden et Aars Forløb var Broen tilsandet.

Forestillingen, at det fornødne Antal examinerede Jordemødre, som formeentes burde være 11, blev ansat paa Districtet og lønnet af det Offentlige, gik ligeledes ud fra den i 1784 nedsatte Commission, saavelsom de til Hensigten svarende Bestemmelser, som indeholdes i den dem meddeelte Instruction. —

Det var Hans Majestæts allernaadigste Hensigt, uden Undtagelse at bevilge alle Fæstere paa begge Amter Arvefæsteskjøde, men ei at tilbyde, langt mindre paanøde dem det, hvilket formeentes at være Nedværdigelse af en saadan Kongelig Gave. Det blev derfor bestemt, at, naar Attest tilveiebragtes om, at:

a) Gaardens Hovedlod var indhegnet;
b) Gaarden var ganske opbygt, eller fuldkommen vedligeholdt, eftersom det var en udflyttet Gaard eller ikke;
c) Fornøden Besætning og Inventarium var ved Gaarden;
d) Restancerne vare betalte (hvoraf dog en stor Deel af de ældre bleve eftergivne);

kunde Ansøgning om Arvefæsteskjøde ventes bevilget, og saaledes ere, Tid efter anden, næsten alle Fæstere blevne Eiere; thi for Øieblikket staaer kun een af Gaardmændene paa Frederiksborg og enkelte paa Cronborg Amt tilbage.

Alle disse for Bøndergodset paa de tvende Amter saa velgjørende Operationer, have, efter offentlig kundgjort Beregning, ikke kostet den Kongelige Casse over 170,000 Rd., og naar Adskilligt, som alligevel vilde være faldet den til Last, fraregnes, kun omtrent 150,000 Rd. Renterne bleve imidlertid beregnede af 170,000 til 6800 Rd.

Da efter Commissoriet af 3die Decbr. 1784 ingen Afgang i de Kongl. Indkomster ved de iværksatte Arbeider og ved Arvefæsteskjødernes Udstædelse maatte forefalde, saa holdt Commissionen sig forpligtet, ei alene at dække Rentetabet ved denne Capitals Anvendelse, men foreslog ogsaa et Tillæg af 10 pCt. mod de hidtil havte aarlige Netto-Revenüer af Jordebogs-Indtægten, som efter et Middeltal, fra 1776—85, af 8,191 Rd. 6 ß., bleve 819 Rd. 10 ß.

Efter fuldendte Undersøgelser og Beregninger fandtes, at paa Frederiksborg Amt havdes $5\frac{9}{14}$ og paa Cronborg Amt $5\frac{4}{14}$ Tdr. boniteret Jord, til en Tde. Hartkorn, men Beregningerne bleve opgjorte for begge Amter à 5 Tdr. til en Tde. Hartkorn, hvorved, efter Commissionens Forestilling af 2den Juni 1788, vandtes for den Kongl. Kasse aarlig:

paa Frederiksborg Amt	4835 Rbd.	
paa Cronborg Amt	1403 —	
		6238 Rbd.
Fremdeles vandt den Kongl. Kasse ved Forslag, at forhøie Landgilden, som for endeel kun var 4 Mk. pr. Tde. Hartkorn, indtil 1 Rbd. pr. Tde. boniteret Jord, i det Hele		1186 —
De Hans Majestæt tilhørende Tiender, som hidtil betaltes med 40 ß. pr. Tde. Hartkorn, bleve nu ansatte til 1 Rbd. pr. Tde. b. Jord; hvoraf Kongen eier:		
Lateris .		7424 Rbd.

Transport .	7424 Rbd.
Dobbelt Tiende paa Fredb. Amt af Hartk. . . 2811 Tdr. 2 Skp. 1 F. 3 A.	
Cronborg Amt af 1730 —	
4541 — 2 — 1 - 3 -	
Enkelt Tiende paa Fred. Amt . 1823 — 5 — 1 - 1 -	
Cronborg Amt 1533 — 7 — 3 - 1 -	
3357 — 5 — = - 2 -	
som vilde give et Overskud, mod før, af 7255 Rbd., men denne Sum reduceredes paa Grund af mueligt Tab, ved at stille de øvrige Bønders Tiende-Afgift, som ei svaredes til Kongen, lige med disse, og andre derved anførte eventuelle Tabs-Beregninger, til	6800 —
Forøget Huusafgivt for Huusmændene, omtrent 1 Rbd. for hver	1300 —
Hertil føiedes et Middeltal af Tab for den Kongelige Kasse ved Restancer m. v., som formeentes for Eftertiden, naar Arvefæste var meddeelt, ei igjen at kunne indløbe, og saaledes, som forebygget Tab, her maatte anføres som forøget Indtægt med	4000 —
Tilsammen .	19524 Rbd.

eller omtrent 2 Rbd. pr. Tde. af det da paa Amterne værende Matriculs-Hartkorn, nemlig:

Frederiksborg Amt, Ager og Eng	4898 Tdr. 3 Skp. 2 F. 1⅓ Alb.
Cronborg Amt	3455 — 4 — 1 - 2⅓ -
Tilsammen .	8354 Tdr. = Skp. = F. = ²³⁄₂₄ A.
Da efter det forrige altsaa kun skulde dækkes Rentetab	6800 Rbd.
og Jordebogsindtægterne forøges med	819 —
Tilsammen .	7619 Rbd.

hvorimod her fandtes et aarligt Overskud af 19524 Rbd., saa indstillede Commissionen, at Bøndernes herefter tilsvarende uforan-

derlige aarlige Afgifter til den Kongelige Kasse maatte forblive derved, nemlig for hver 5 Tdr. boniteret Jord:

Paa Frederiksborg Amt*), Landgilde 1 Rbd.

Kongetiende	1	—
Kirketiende	1	—
for Hoveriet excl. Høhøsten	1	— 3 Mk.
		4 Rbd. 3 Mk.

Paa Cronborg Amt:

Landgilde og to Tiender .	3 Rbd.	
Hoveriet	1	— 4 Mk.
	4	— 4 —

som blev anslaaet efter Kornets Middelpriis:

Rug . . .	16 Mk.
Byg . . .	11 —
Havre . . .	7 —
	34 Mk.

Hvorefter Frederiksborg Amts 4 Rbd. 3 Mk. bestemtes til 6 Skp. Korn af hvert Slags og 24 ß. i Penge, og Cronborg Amts 4 Rbd. 4 Mk., til 6 Skp. Kornafgift og 40 ß. i Penge, for hver 5 Tdr. Land til Taxt 24; for alle dem nemlig, hvor Kongen eiede baade Konge- og Kirketienden.

Hoveripengene for Frederiksborg Amt bleve ansatte efter en nøiagtig Beregning over et Middeltal af de hidtil forefaldne Spand- og Gangdage, hvorved, samme anslaaede til Penge, udkom en Sum af 6300 Rd., hvorimod af de indstillede 9 Mk. for hver 5 Tdr. boniteret Jord udkom 8292 Rd., altsaa et Overskud af 1990 Rd. for extraordinaire smaae Udgifter.

Af alt dette sees altsaa, at de anvendte Summer til Bondergodsets Ophjælpning paa disse Amter, endog blot med Hensyn til den Kongelige Kasse, ved de forøgede aarlige Indtægter deraf, ei alene ere dækkede, men at selv reent Overskud har fundet Sted — uagtet Hans Majestæt ikke ved Commissionens

*) De tre, før under Kjobenhavns Amt liggende Sogne, Farum, Gandløse og Slagslunde, svare kun 1) Landgilde: 1 Rbd.; 2) Konge og Kirketiende: 5 Mk.; 3) Hoveripenge: 4 Mk. 8 ß., tilsammen 2 Rbd. 3 Mk. 8 ß.

Nedsættelse ventede det, og, efter Commissoriets Ord, ei forlangte det.

Om Bønderne, uden at der dengang var skeet saa meget for deres Opkomst, vilde kunne have afholdt senere Paalæg, baaret de Byrder og tunge Tider, som især de seneste 10 Aar have medført, er en Betragtning, som vist nok end mere vil sætte hiin Periodes velgjørende Virkning, indtil de seneste Tider, i det klareste Lys.

Jeg anslutter disse fragmentariske Efterretninger en statistisk Oversigt over Amtet, deels sammendragen af de Underretninger, vedkommende Kongelige Amtstuer og Godsinspectioner beredvilligen have meddeelt mig, deels af de Extracter, jeg, efter det Kongl. Rentekammers velvillige Tilladelse, har uddraget af de nyeste Matriculeringsprotocoller. Disse sidste skyldes Underretningen om Areal og Jordbonitet. Efter, byviis, at have extraheret Arealet, saavelsom dets Beløb reduceret til Taxt 24, er deraf beregnet Jordernes summariske Godhedsgrad mod bedste Jord, hvilket Forhold findes udtrykt ved en Decimalbrok. Herved maa anmærkes, at Udregningen for Frederiksborg og Cronborg Amtstuedistrikter, hvor jeg, i de der henliggende Protocoller, ei fandt nogen Sammenlægning byviis, er skeet blot efter Gaardbloddernes og Parcelstedernes Indhold, uden Hensyn til Huusblodder, Huuspladse og tilliggende Haver m. v., hvilket, under Arbeidets betydelige Forøgelse, (som allerede var fuldendt, da Tilladelsen indløb at benytte de i Rentekammeret henliggende Protocoller), vilde have været uden synderlig Indflydelse paa det Hele. For den øvrige Deel af Amtet derimod, er Udregningen skeet for hele Arealet, saaledes som det efter summarisk Sammenlægning blev extraheret af de førstommeldte Protocoller. Overdreve, Enge og Tørvelodder ere her altsaa ganske medtagne under Beregningen; hist derimod kun for saavidt de hørte til Gaardenes Tilliggende. — Det opgivne Areal indeholder, endog for Frederiksborg og Cronborg Distrikter, Alt hvad der underligger Byerne og Sognene.

Jordernes virkelige Godhedsgrad, alene med Hensyn til Hovedlodderne — og deraf især Indjorderne — er altsaa, i det Hele tagen, høiere end Forholdstallene angive, fordi de længer dyrkede Jorder

omkring Byerne, om end Overdrevene (hvilket dog er sjeldent) vare af ligegod Grundbeskaffenhed, næsten altid have en høiere Productionsevne, end Overdrevslodderne. Men for Størstedeel tilbagestaae disse ogsaa med Hensyn til deres oprindelige Grundbeskaffenhed, da vore Forfædre meget vel vidste at opsøge de mere frugtbare Sletter til at opslaae deres Boliger paa. Hvad Torvemoserne angaaer, da ere de, efter Matriculeringens Grundsætninger, blot taxerede med Hensyn til deres Productionsevne, uden Betragtning af deres under-overfladige Brændselsmasser; og saaledes staae altsaa netop de bedste Torvemoser, som ofte kun frembringe Lyng og andre Vexter, hvoraf Landmanden ei høster synderlig Nytte, til lavere Taxt, end de maadeligere, som derved kunne være taalelige og ofte selv gode Enge. — Skulde Nogen med Hensyn til gode Torvemosers overordentlige Værdi, hvorved de i enkelte Egne maae henføres til Landmandens første Velstandskilde, anse dette Princip for urigtigt: saa spørger jeg derimod, om den Plet, hvori der findes Mergel, fordi vi have seet, at vore vindskibeligere Naboer derved have hævet deres Jordeiendomme til den to- og tredobbelte Værdi mod det, de vare før, skulde boniteres med Hensyn til denne Skat? — om en Lod, som har godt Pottemager- og Tagsteensleer, derpaa enkelte Steder ret fordeelagtigen kan afsættes; om Fiskedamme eller Leilighed til at anlægge dem; om store Kampesteen, fordi man til adskillige Tider med Fordeel kunde levere dem, som tildannede Qvadre, til offentlig Brug, skulde bringes i Anslag ved Jordboniteringerne, videre, end efter den umiddelbare Indflydelse, de have paa Agerdyrkningen?

At jeg ikke, hverken ved Arbeidets Betydelighed, eller de dermed forbundne mange Beregningers kjedelige Meisommelighed, har ladet mig afholde fra at gjøre disse Extracter og Beregninger, for at faae en Bestemmelse om Gjennemsnits-Godhedsgraden af de forskjellige Byers og mange eenlige Steders Marker, har sin Grund deri, at det ved Jordbundens idelige Afvexling i de fleste opfyldte (opsvømmede) Kystlande, men i Særdeleshed i denne nordostlige Deel af Øen, hvor ei alene Moser og Nender stedse afbryde Høilandet og bevirke Forandring i dets Beskaffenhed, men hvor desuden Havet kjendeligen i Fortiden er gaaet med dybe Bugter ind i Landet og endmere derved har frembragt Uorden og For-

styrrelse i Jordlagenes regulaire Afsætning, var umueligt ved Beskrivelse alene at tilkjendegive Jordernes Godhedsgrad, uden — imod dette Arbeides Tendents og den Plads, som her kun kunde indrømmes een Gjenstand af saa mange foreliggende — at gaae i et Detail, som udlod sig næsten over hver enkelt Jordlod. Jordbundsundersøgelserne til den nye Skyldsætning derimod ere gaaede ganske i det Specielle, og Resultaterne ere udtrykte ved Tal, som paa det Nøieste antyde det Fundnes Forhold mod en antagen Godhedsgrad, som betegnes med Tort 24, eller den bedste Jord, saaledes som den findes paa enkelte Pletter selv paa dette Amt, altsaa ikke den bedst muelige; thi Marskens fede Sletter vilde maaskee stige til 36. — Middelet af disse Forholdstal for en heel By, udtrykt ved en Decimal-Brøk, saaledes som den er tilføiet den hosfølgende Tabel, giver altsaa den fuldkomneste summariske Anskuelse om den paagjældende Marks Godhedsgrad; men ingenlunde om Jordbundsbeskaffenheden. Jordbundsbeskrivelsen gjøres altsaa ikke undværlig ved de her meddeelte Beregninger; de bevirke alene, at hiin, hvis Formaal, ved et Arbeide som dette, kun kan være at give en almindelig Underretning om Jordbunden med Hensyn til Blanding, Underlag og Beliggenhed, ved de Slutninger, som skulle udledes deraf om dens productive Kraft, modtager en nøiere Bestemmelse; og da den beregnede Godhedsgrad er relativ til en antagen Størrelse, tillade de desuden comparative Sammenstillinger, hvorved Bedømmelse af Jordbunden i det Store har sin fasteste Støtte.

De under Fred liggende Skoves Areal, som er blevet utareret med Hensyn til Matriculeringen, ligesaa de betydeligere til 0 ansatte Strækninger, hvor saadanne forekom, ere, forinden Jordbonitetens Udregning, subtraherede Jordernes virkelige geometriske Indhold, da i modsat Tilfælde et urigtigt Resultat vilde være udkommet; men Tabellens tilsvarende Rubrikker indeholde det fulde Areal, som Matriculeringsprotocollerne opgive — og desuden endog, særskilt anført, de større Søers og enkelte Dammes Fladeindhold, som ei vare optagne i disse. For paa hvert Sted at kunne see, hvormeget Areal der haves til Hartkorn Ager og Eng, ligesaa ogsaa, for her allerede at

have en Oversigt over Skovgrunden i hvert Sogn, er Fredskovenes Areal atter tilført i en særskilt Rubrique, overeensstemmende med hvad meer ommeldte Protocoller indeholde, som imidlertid afviger Noget fra det, den 22de Afdeling opgiver, hvilket deels beroer paa senere ved Forstvæsenet foranstaltede Opmaalinger, deels paa modtagne Underretninger om Tilværelsen af adskillige flere private Fredskove, end der ere anførte i Protocollerne; ligesom ogsaa i den senere Tid, efter Bestemmelserne i Forordningen af 27de Sept. 1805, ere tagne og endnu ville komme til at tages smaae Skovstrækninger paa Hirschholms Amt under Fred, hvilke hine Protocoller altsaa ikke kunde indeholde.

Folkemængden i Aaret 1800 er ei overalt indført efter bestemte derom modtagne Underretninger, skjøndt en almindelig Optælling ved den Tid skal være skeet, som jeg imidlertid forgjeves har efterspøret. Hvor Efterretning om Folketallet for tilbageliggende Aar faldt imellem 1800 og 1828, er Ansættelsen for det førstommeldte Aar skeet i Forhold til senere Tiltagen. Jeg foretrak dette for Ufuldstændigheden, og for saaledes slet ikke at komme til noget Resultat om den summariske Forøgelse af Folkemængden imellem visse Aar. Nogle faae Underretninger opgave Folkemængden for Slutningen af 1829, istedet for 1828, hvor da ligeledes Ansættelsen for dette er skeet forholdsviis *).

Om Parcellerne, hvis Antal tiltager aarlig paa de Steder, hvor Arvefæste finder Sted, bemærkes, at de ere opgivne saaledes, som de fandtes i Løbet af 1829. En stor Deel af disse Parceller ere bebyggede, men ikke alle. Ofte findes ogsaa flere deraf under forenet Drift, eller drevne i Forbindelse med andre Gaarde. Denne Rubrique vil paa det meest fyldestgjørende svare paa den 4de Afdelings 2det Spørgsmaal; hvorimod det 3die bliver nærmere at omhandle paa sit Sted. Parcellernes Hartkorn er atter tilføiet Hartkornet i de følgende Rubrikker, og behøver altsaa ikke at tillægges for at faae Byernes summariske Hartkorn.

*) Ved Slutningen af dette Skrift vare, imod Forventning, saa mange Underretninger udeblevne, at Rubriquen over Amtets Folketal alligevel er bleven ufuldstændig.

Rubriquen, "Huse med Jord", indeholder ogsaa Huuslodder, om de — som f. Ex. ofte i Hornsherred — end ikke endnu ere bebyggede, eller de i Byerne boende Fæstere deraf ei endnu ere udflyttede derpaa. Denne Rubrique indbefatter ogsaa alle gamle Hartkornshuse, hvorlidet deres Tilliggende end er. Under Benævnelse "jordløse Huse," forstaaes Gade- og andre Huse — ofte ogsaa, for Tiden endnu, ubebyggede Huuspladse — skjøndt der tilligge dem Haver og undertiden selv Smaavænger, men som desuagtet, i Ordets sædvanlige Betydning, kaldes: jordløse.

Hvad Hartkornet angaaer, da er jeg af og til truffen paa Uovereensstemmelser imellem de forskjellige derom modtagne Underretninger. Saavidt det har været mig mueligt, har jeg søgt at komme til Vished om det Rigtige. Hvor dette var tvivlsomt, valgte jeg det, hvortil jeg fæstede meest Lid. Saaledes er Hartkornet af de Kongl. Amter og Godser anført efter de Underretninger, jeg har modtaget derfra; hvorimod det af Hornsherred — Jægerspriis undtagen — er anført efter det derom i Rentekammerets Archiver fundne, da de ellers derom modtagne Efterretninger ei vare fuldstændige.

Skolernes Antal og Fordeling sees af foranstaaende statistiske Oversigt. Ligeledes er det forhen bleven anført, hvilke Indtægter ved Udskiftningen af Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter for omtrent 40 Aar siden bleve antagne som Regel for Landsby-Skolelærerne her. Locale Omstændigheder, saavelsom senere Anordninger om Skolevæsenet, have imidlertid bevirket Forandringer heri, deels i det Enkelte, deels almindelige. Medens de fleste Skolelærere paa de ommeldte Amtsdistricter nyde 50 Rbd. Løn, 1 Mk. i Julerente af hver Tønde Hartkorn, (eller i Forhold dertil), Huusmandstiende med 24 Sk. af enhver Jordlod, desforuden Sæd og Fourage efter Skoledistricternes Inddeling, og 5 Favne Brænde af de Kongl. Skove, samt 1 Læs Tørv af hver Gaard, begge Dele frit leveret, er Skolelærernes Pengeindtægt paa Frederiksværks Gods, i Thorup- og Meelby-Sogn, omtrent 100 Rbd., Julerente og Huusmandstiende iberegnet, og i Kregome Pastorat 63 Rbd., samt Julerente og øvrige Sædeløn m. v. Paa Hirschholms Amtsdistrict er kun liden Pengeløn tillagt Skolelærerne,

men de nyde her, som Hovedindtægt, Tiende af Districtets Hartkorn med $\frac{1}{3}$ Deel mod Præstetiende. Kjøbstædernes Skolevæsen, og Skolelærernes Løn m. v., som deels ikke, deels kun for en ringe Deel hviler paa Agerdyrkeren, vedkommer saaledes ikke disse Efterretninger. Indtægterne ere her ellers, for Størstedeel, langt større. Forsaavidt Underretningerne derom ere indkomne, er den indbyrdes Underviisning indført i næsten alle Landsby-, saavelsom i Borger-Skolerne, og de mechaniske Færdigheder, og Alt, hvad der er Hukommelsens Sag, har vistnok vundet derved.

Indretninger og Foranstaltninger til Legemsøvelser for Drengene ere, især i den senere Tid, trufne ved mange Skoler.

Antallet af Landsbyskolerne paa Frederiksborg Amt, næsten 100, maa anses for tilstrækkeligt, med Hensyn til en ikke for lang Skolevei. Flere Skoler vilde have forringet Lærernes Indkomster, eller bebyrdet Beboerne for meget. At undertiden eenlige Steder ligge ubeqvemme for Skoleveien, er uundgaaeligt. Med Hensyn til at forkorte den, kunde det vel af og til være ønskeligt, at forlægge et saadant Sted til et andet Skoledistrict.

Fattigvæsenets fuldkomne Indretning paa Landet har sine store Vanskeligheder, og mere end alt Andet derved, Tiggeriets Afskaffelse. Meget følelig i den Henseende er det næsten almindelige Savn af Fattig- og Arbeids-Huse, som kun faae Steder paa Landet ere forsynede med. Til disse faae hører Fredensborg, hvor et Fattighuus, og en Spinde- og Arbeids-Anstalt haves, ligesom Birkerød i Hirschholms District med et Fattighuus til 6 Personer af hvert Kjøn. At forskaffe den Fattige Arbeide, og overholde, at han efter Evne bidrager til sin Underholdning, er ligesaa vigtigt, som de Bidrag, Beboerne ere istand til at yde; og virksommere, end alt Andet, kunde Arbeidshuse blive, til at formindske Tiggeri. Det udgaaer langt fra ikke almindeligst fra Fattigdom, som Følge af hjælpeløs Forfatning, men meget oftere fra Ulyst til Arbeide og Vanen til Lediggang. Dersom Tiggerne af det Slags vidste, at Arbeidsanstaltens Tugt var dem vis, naar de lode sig træffe i denne som Næringsvei drevne Haandtering, vilde de fleste sikkert afstaae derfra. Men Bekosteligheden af

saadanne i det Større gaaende Anstalters Indretning, deres Vedligeholdelse, og det daglige Tilsyn, som de udfordre, vil staae dem i Veien paa Landet. Liden Vanskelighed derimod synes det at kunne medføre, at der sørgedes for, at der leveredes Almisselemmerne Arbeide, hvorved det letteſt kunde controlleres og altsaa forebygges, at de ikke baade forsørgedes af Sognet, og desuagtet faldt det til Byrde som Tiggere.

De almindelige Grundsætninger for Fattiges Antagelse til Forpleining, er hjælpeløs Alder, uforsørget Barndom og ulægelig eller langvarig Sygdom. Grundsætningerne for Forpleiningen selv er: Classification efter Trangsgraderne. Understøttelserne gives deels i Penge, deels i Victualier, Brændsel og andre Fornødenheder, samt et Tilskud i Penge. Imellem 24 og 64 Sk. om Ugen falde de fleste Understøttelser, hvor blot Penge gives, som dog er det sjældnere. De Fattiges Antal — hvorunder her blot forstaaes Almisselemmerne — mod Folkemængden, er temmelig forskjellig, i det Hele ei betydelig, og bestod ikke Tiggeri i saa høi Grad ved Siden af Forpleining, var Amtet i en meget heldig Stilling med Hensyn til de Fattige. Forsaavidt Efterretninger derom ere indløbne, meddeles her Forholdet af de understøttede Fattige til Folkemængden, pastoratviis.

Helsinge	1	til	38	Steenløse	1	til	69
Asminderød	1	=	63	Farum	1	=	39
Tikjøb	1	=	35	Slagslunde	1	=	71
Hirschholm	1	=	25	Gierlev	1	=	31
Birkerød	1	=	46	Skullelev	1	=	75
Blaustrød	1	=	72	Skiby	1	=	46
Udesundby	1	=	48	Ferslew	1	=	55
Hjørlunde	1	=	59	Ouro	1	=	45
Hillerød, med Frederiksborg og Herlev	1	=	39	Kyndby	1	=	41
Snodstrup	1	=	41	Helsingør Kjøbstads begge Pastorater	1	=	46
Ølstykke	1	=	92				

Af Frederiksborg Amts, med Indbegreb af Kjøbstæderne, næsten 62000 Beboere ere i de militaire Ruller:

Lægd	Sogne	Mandskab i Landrullen	Mandskab i Søruller	Lgd.	Sogne	Mandskab i Landruller	Mandskab i Søruller
1	Lillerød . . .	179	=	32	Annisse . . .	260	=
2	Stenlose . .	226	=	33	Ramløse . .	341	=
3	Veroe . . .	121	=	34	Asminderød .	1050	202
4	Olstykke . . .	232	1	35	Veiby . . .	468	=
5	Snodstrup . .	146	=	36	Maarum . .	317	1
5	Herlov . . .	451	=	37	Græsted . .	585	1
7	Uggelose. . .	432	=	38	Blidstrup . .	333	17
8	Slangerup . .	271	=	39	Soborg . . .	422	19
9	Uvelse . . .	224	2	40	Tibirke . ; .	123	35
10	Lynge . . .	381	=	41	Helsinge. . .	543	=
11	Oppesundby .	154	=	42	Valdby . .	244	=
12	Græse . . .	205	=	43	Esbønderup .	413	57
13	Vinderød . .	244	8	44	Gronholt . .	372	=
14	Hjørlunde . .	403	=	45	Noddebo . .	171	=
15	Udesundby .	265	9	46	Thorup . . .	367	239
16	Olsted . . .	312	7	47	Melby . . .	359	44
17	Kregome. . .	360	9	48	Gilleleie . . .	37	187
18	Stro . . .	312	2	49	Hornbek. . .	40	210
19	Skjævinge . .	195	=	50	Karlebo . .	839	=
20	Gjørløse. . .	213	=	51	Blaustrød . .	461	=
21	Lille Lyngby .	395	=	52	Birkerød . .	725	=
22	Tiereby . . .	288	=	53	Frederiksborg Slots Menighed	224	3
25	Alsønderup . .	430	=				
24	Sosum . . .	210	1	54	Ferslov og Vellerup . . .	487	6
25	Slagslunde .	166	=				
26	Farum . . .	373	=	55	Skiby . . .	326	2
27	Gandløse . .	344	=	56	Skullelov . .	299	1
28	Gjerlov. . .	293	5	57	Selsø . . .	258	23
29	Draaby . .	451	63	58	Kyndby . .	164	=
30	Tikjøb, nordre Past. . . .	1032	104	59	Ouro . . .	143	40
				60	Krogstrup . .	217	2
31	Tikjøb, søndre Past. . . .	939	198	61	Slangerup By.	157	=
				62	Hirschholm. .	446	46
					Summa	21444	1544

Af Cavallerieheste stiller Amtet, med Indbegreb af dem, som holdes paa Frederiksborg Ladegaard for nogle Gaarde ogsaa uden for Amtet:

a) **Landseneerheste.**

	Hestenes Antal.	
Jægersborg	3	Holdes for Hovedgaardsstart paa Frederiksborg Ladegaard.
Hjortespring	3	
Hirschholm	2	
Esrom	3	
Frederiksborg	3	
Selso Stamhuus	3	
Torpgaard	1	
Svanholm Hovedgaard	2	
Overberg og Pagterold	2	
Egholm Gods	1	
Krogerupgaard	1	
Frederiksværk Gods	1	
Jægerspriis Gods	3	

Tilsammen 28.

b) **Artillerieheste.**

Frydenlund	1	Holdes for Hovedgaardsstart paa Frederiksborg Ladegaard.
Joensstrup	1	
Farum Præstegaard	1	
Slagslunde	1	
Karlebo	1	

	Hestenes Antal.
Birkerod Præstegaard	1
Thorup	1
Ramløse	1
Asminderod	1
Tikjob	1
Græsted	1
Soborg	1
Helsinge	1
Veiby	1
Lynge	1
Tjereby	1
Udesundby	1
Hjorlunde	1
Skiævinge	1
Lille Lyngby	1
Steenløse	1
Kyndby	1
Fersløv	1
Skullelov	1
Gjerlov	1
Stiby	1

Tilsammen 26.

Summa 54

I.

Hvorledes ere Jorderne beskafne? saavel Jordsmon som Underlag? høie eller side? jævne eller bakkede? lide Jorderne af skadeligt Vand? kunne Vandingsenge anlægges?

Ved at henholde mig til mine forhen anførte Yttringer om Vanskeligheden, udi disse, i Henseende til Jorden saa hyppig afvexlende Egne, uden idelig Igjentagelse og uden at indgaae i det ængstelig Smaalige, at levere en Beskrivelse af Jordens Beskaffenhed med Hensyn til dens Blanding, Underlag og Beliggenhed, samt under Henviisning til de meddeelte Resultater af de foretagne specielle Undersøgelser til at bestemme Jordernes Godhedsgrad eller deres productive Evne, forsaavidt Agerdyrkningens Frembringelser angaaer, troer jeg at kunne gaae frem efter en større Maalestok, end det havde været mueligt, naar denne Beskrivelse baade skulde have givet en Anskuelse af det første og tilstedet en nøiagtig Bedømmelse af det sidste. For at begrunde en saadan Bedømmelse vilde Beskrivelsen med trættende Gjentagelse ideligen være kommen tilbage til Jordernes overalt stedfindende hyppige og ofte paafaldende pludselige Afvexling i Ploielaget, saavel som i Underlaget, ei blot paa enhver Bymark især, men næsten paa enhver enkelt Jordlod.

Naar Jordernes **Godhedsgrad** eller deres Bonitetsklasse efter en vis antagen Maalestok er bekjendt, kan man vel for endeel allerede slutte sig til deres **Beskaffenhed**, i det man veed, at lette Sandjorder uden en overordentlig Andeel af Muld aldrig kunne stige til en høi Bonitetsklasse, og at der, hvor Leret udgjør en betydelig Deel af Ploielagets Jordblanding, og da for det meste ogsaa af Underlaget, Boniteringen aldrig kan falde meget lavt; og saaledes har jeg ved mine Undersøgelser næsten altid fundet, at der, hvor Jordens summariske Ansættelse stiger til henimod eller noget over Middeljord (hvorved jeg forstaaer den, som i de foranførte Tabeller er betegnet med Decimal-Broken 0,5, som ellers for disse Egne hører til den bedre) Leer forekommer i betydelig Mængde, skjøndt under meget forskjellige Forhold; hvorimod den lettere Jord, (jeg mener den, hvori Leer har en saa ringe Andeel, at man ikke, efter sædvanlig Anskuelse, giver Jorden

Prædicatet: Leret), i Henseende til Bonitet, selv ved en ei ubetydelig Andeel af Muld, ikke pleier at stige til 0,5. Hvor derimod Jorden staaer imellem 0,2 og 0,3, og selv lidt over 0,3, altsaa indtil Taxten 8, efter de ved Matriculeringen til Grund lagte Betegnelser, der fandtes Leret kun plettevis, eller det var den raae, paa Humus meget fattige, i Skovegnene ofte med Benævnelsen Skovleer betegnede, i andre Egne vel ogsaa Flødleer benævnte, Jordblanding, hvori, hvor bindende den endog kan blive i Tørke, Sandet alligevel langt overveier Leret.

Saaledes tillader altsaa den meddeelte Jordbonitering almindelige Slutninger til Jordblandingen, især hvor Classerne falde eller hæve sig betydelig, men en Anskuelse i Medhold til Spørgsmaalets Indhold giver den ikke, og denne skal jeg forsøge i det Følgende at meddele, uden derved at gaae ind i det Enkelte til den Grad, hvortil de **idelige Afvexlinger** ellers stedse vilde have ført, og hvis Undgaaelse ikke bør give Anledning til at glemme **denne Omstændigheds Tilværelse næsten allevegne.**

Naar vi undtage de faae Flyvesandsstrækninger ved Kattegattets Bredder, meest i nordlig Beliggenhed for Arreso, samt de dertil stødende Jorder, som, skjøndt bundne, og benyttede til Græsning, uagtet næsten intet Græs voxer her, selv til Opdyrkning, uagtet de ofte nægte Saaesæden; fremdeles enkelte Strøg af Hornsherreds nordligste Spidse, hvor Agerdyrkerens Flid først i den senere Tid har dannet sig Jord, som han torde betroe sit Sædekorn: saa indeholder Frederiksborg Amt ingensteds Jorder af nogen Udstrækning, som enten med Hensyn til deres Characteer eller deres Ringhed kunne sammenlignes med dem, hvoraf Fastlandets Ryg, fra dens nordligste Spidse indtil hiin Side Danmarks Grændse, tilbyder os desværre kun alt for mange. Ei heller hæve Amtets Jorder, naar vi ikke betragte ubetydelige, langt over deres oprindelige Beskaffenhed tilfældigviis stegne Pletter, sig til den Frugtbarhedsgrad, som Hertugdømmenes Kystlande, Laalands Sletter og selv Sjællands mere sydlig beliggende Amters federe Egne undertiden tilbyde. Saaledes synker Jorden, naar en Samling deraf betragtes — et Sogn, en betydeligere By — sjælden under Jordtaxten 6, men kun sjælden ogsaa hæver den sig over Middeljord, og selv den By, hvorfra ved de ældre Jordtaxationer er

hentet Exemplet paa Tarten 24, — skjondt jeg neppe vilde have fundet den der, hæver sig i det Hele kun lidet over Middeljord. Høist sjælden vil selv en enkelt Gaardlod stige til Characteren 0,7 engang, altsaa ikke til Tarten 17, skjondt dens Jorder strogviis kunne hæve sig til over 20. Hvad Jordblanding og Underlag angaaer, da kan det ikke nægtes, at i det Hele taget Leret staaer tilbage for Sandet; men ofte i det Enkelte har hiint, endog i den lettere Jord, en ikke ubetydelig Andeel i Plovlagets Blanding, og som Underlag forekommer Leer, mere eller mindre sandblandet, meget hyppig, saavel i Agerjorden som i Moser og Enge, her i Særdeleshed ofte kalkholdende, hvilket dog ei heller sjælden antræffes i Agerjorden, naar man gaaer med Undersøgelserne til behørig Dybde. Kalkstene, som saa ofte opkastes af Leergrave, selv der, hvor et gruusagtigt Overlag findes; Kalkværkerne, som findes anlagte paa adskillige Steder i Amtet, og vist nok kunne anlægges paa flere, lade slutte, at Tilværelsen af Kalk i Jordunderlaget er hyppigere, end ofte troes, og Efterspgelser om Mergel, selv i Amtets meest sandede Egne, Nordspidsen af Hornsherred f. Ex., have ikke været forgjeves.

Jordernes Beliggenhed er i det Hele bakket; men aldrig stige Bakkerne til den Høide, at deres Elevation over Havet kan have Indflydelse paa Agerdyrkningen, naar Talen ikke er om Exposition og den dermed forbundne større eller mindre Udtørring; thi naar vi sammenligne vore høieste Puncter, Bakkerne i Tibirke og Veiby Sogn i Kronborg, Strøbjerg, Kongehøien, Skandsen i Frederiksborg, Høiderne østen for Birkerød i Hirschholms Amtsdistrict, samt Hornsherreds Ryg i Krogstrup Sogn, ligesom Bakkerne imellem Kregome og Frederiksværk paa dette Gods, med de Puncter, hvis Høide er bekjendt, saasom Nakkehovedets høieste Fyr, som angives til 125 Fod over Havets sædvanlige Stand: saa stige hine vistnok kun sjælden over 200 Fod. Dog er Sammenligningen af Høider langt fra Stranden, med dem, som ligge umiddelbart derved, usikker; og hine Høiders nøiere Bestemmelse maa derfor beroe paa Maalninger.

Bakkernes Form er forskjellig, og de have derfor ogsaa en forskjellig Indflydelse paa Agerdyrkningen. Naar man befinder sig paa Høiden af adskillige af dem, f. Ex. paa Strøbjerg, synes de vide Dale imellem denne og flere andre af de høiere Puncter at

være ganske flade Egne; men nedstiger man, saa sees ikke destomindre betydelige Ujævnheder, som et oprørt Hav i den fjernere Oldtid har efterladt, hvor kun de betydeligere Bakker hævede sig som Øer over dets Flade, ofte neppe imodstaaende Strømningerne, hvis Furer endnu erkjendes, og hvor Agerdyrkeren møisommeligen leder sin Plov, medens Dalene ingen Vanskeligheder frembyde ham. Paa andre Steder, som f. Ex. i de mod Roeskilde Amt liggende Sogne, danner den høitliggende Jordflade i det Hele temmelig jævne Marker, men disse ere i forskjellig Retning gjennemskaarne ved dybe, smalle Dale, hvis bratte Sider ere meget besværlige at dyrke. Tydeligen erkjender man, at Vandet med Voldsomhed har udskaaret sig disse Afløbsrender igjennem de faste Leerlag, som her for det meste træffes i Dybden. Fremdeles finder man ogsaa omkring enkelte af Indsøerne, og hist og her ved Siden af betydeligere Aaløb, betydelige Bakker og Skrenter, hvoraf der ligeledes forekommer i Nærheden af og umiddelbar ved Stranden. Dette og enkelte andre betydelige Ujævnheder undtagne, som befinde sig i forskjellige Strøg, især i de, med Hensyn til Jorden, skarpere i alle Amtets Afdelinger, maa Frederiksborg Amts Beliggenhed henføres til den jævnbakkede, som i Almindelighed ikke er Agerdyrkerne til betydelig Hinder, hverken ved Jordernes Drift eller ved Høsten.

Som en Følge af en bakket Beliggenhed, gjennemskaaren med Enge, Moser og Render, hvor desuden hyppig forekomme ganske isolerede større eller mindre Moser, ofte kun med lidet Vandfald, have Jordernes lave Steder oprindeligen allevegne lidt af skadeligt Vand, mere eller mindre, ligesom et jævnt Vandfald mere eller mindre er afbrudt af foreliggende høiere Steder. Inden Jorden paa saadanne Steder blev aabnet for Vandet, og Vandafledningsgrøfter overalt ved tiltagende Agerdyrkning bleve almindeligere, maae store Strækninger af Amtet vist nok ikke alene have lidt betydeligt af skadeligt Vand; men paa mange Steder have endog Engene og Moserne for en stor Deel været Kjer og utilgængelige Morads, og dertil stødende lavere Agerjorder næsten udyrkelige. Blot i de 28 Aar, jeg har været bosat paa dette Amt, ere foregaaede overordentlig store Forandringer i denne Henseende paa de Steder, jeg har været nøiere bekjendt med, og Udgravningen,

forbunden med det afvigte Aartiendes Tørke, hvoraf næsten kun de sidste 2 Aar have gjort en Undtagelse, havde formindsket det skadelige Vand til den Grad, at Vandmangel hist og her indtraadte og vakte Regjeringens Frygt i denne Henseende, om hvis Grund eller Ugrund det andet Spørgsmaal vil give Leilighed at fremsætte mine Anskuelser. Selv nu, hvor dog to Aars Væde og betydelig ved Tørken foranlediget Forsømmelse af Grøftninger har foraarsaget, at Vandbeholdningerne atter paa mange Steder have fyldt sig indtil Skadelighed, findes i det Hele dog mindre Vand, end for 20 til 25 Aar siden. Naar jeg saaledes undtager enkelte Steder ved Søer og Vandbeholdninger, hvis Flodemaal, eller Afløbsrenders forsømte Opgravning holde Vandet for høit; Agre og især Enge, som tilstøde Aaer, hvis slangevundne Løb og utilstrækkelige Bredde ikke hastig nok kan afføre Vandet i vaade Aar; Jordlodder, hvis Beliggenhed er saa uheldig, at det ved høitliggende ofte stenede Afløbsrender standsede Vand kun med megen Bekostning kan afgraves, eller saadanne, som ere opfyldte med Moser, der ligge adsplittede i Agerjorden, og hvis Vand for endeel ikke, for endeel kun ved de kostbarere dækkede Grøfter kan skaffes Afløb, da Agrene ved aabne Grøfter vilde overskæres for meget: saa troer jeg, at det for det meste kun er Efterladenhed eller Mangel paa Evne, ved et større, Flere vedkommende Arbeide vel ogsaa Mangel paa Enighed, at paa enkelte Steder endnu meget skadeligt Vand antræffes paa Jordlodder, som ellers længe nok have været under Drift til i det mindste ikke mere betydeligen at burde lide deraf. For øvrigt findes der ogsaa mange Jordlodder, og selv hele Strøg, som efter deres heldigere Beliggenhed deels aldeles ikke, deels ubetydeligt lide af skadeligt Vand, men ofte ere saadanne da ogsaa igjen meget blottede for Engbund. Ligesom man ikke kan nægte, at der i de seneste 25 Aar er arbeidet overordentlig meget til skadeligt Vands Afledning, ligesaalidet kan det modsiges, at de vedholdende tørre Aar have foranlediget Lunkenhed og selv Efterladenhed i Vandledningernes behørige Vedligeholdelse, til stor Fortræd i de tvende sidste Aar, hvis Paamindelse derfor tør antages at ville have gavnlig Indflydelse paa Fremtiden.

Efter disse generelle Bemærkninger, og den summariske Anskuelse, de indeholde, kommer jeg til at igjennemgaae Amtet efter

mindre Afdelinger, for saaledes at kunne give en speciellere Oversigt over dets Jordbund. Jeg følger derved ikke Inddelingen efter Herrederne, uden forsaavidt Hornsherred angaaer, men gaaer frem efter den ældre Amtsinddeling og de nærværende Amtstue-distrikter, Hirschholm, Kronborg og Frederiksborg, hvornæst Frederiksværk Gods, og tilsidst Hornsherred tilføies, det Første forbundet med Frederiksborg og Kronborg Amter i Nordvesten, hvor begge tilstøde det, det sidste som en, ved Roeskildefjord, ganske fra det Øvrige adskilt Deel af Amtet.

1. Hirschholms Amtsdistrikt,

den sydlige Deel af Lynge Kronborg Herred, og den sydøstlige af Amtet, indeholde mange Forskjelligheder med Hensyn til Jordbunden. Birkerød og Blaustrød Sogne, som stode til Kjøbenhavns Amt, og det Frederiksborgske Amtsdistrikt, have for en stor Deel en meget ujævn Beliggenhed, og indeholde af Amtets høiere Puncter. En betydelig Mængde smaae Søer og Damme, lavtliggende, med fortrinlig Torv opfyldte Moser, Enge og Nedbrag forøge den ujævne Beliggenhed ofte til den Grad, at Dyrkningen hist og her bliver et besværligt Arbeide, uden at det derved dog feiler paa Marker af betydelig Udstrækning, hvor Heldningerne ere uden al Hinder for Agerbruget. De høiere Bakker indeholde vel pletteviis mager, i større Dybde dog mindre sandblandet Leer, men Pløielaget, og det nærmeste Underlag under samme, er langt hyppigere Sand og Gruus, ofte opfyldt med en Mængde Steen, og Lerets Andeel deri er saare ubetydelig, eller mangler næsten ganske. De mindre Høider og Dalene derimellem gaae derimod ofte over til et temmelig stærkt leerblandet Jordsmon, som imidlertid sjælden vedbliver længe, men meget snart pleier at vige for det lettere og skarpere, deels paa Sand og Steengruus, men meget ofte ogsaa paa et leret Underlag; og derfor behøver man endog i de letteste Egne sjælden at lede længe efter godt Bygningsleer. Flade Sandsletter af den Beskaffenhed, som Strandbredden undertiden frembyder, findes her ikke af nogen Udstrækning, ligesaa lidet som egentlig Flyvesand, hvorfor ei alene disse Sogne, som ikke berøre Havet, men endog hele Kysten langs Sundet er fri. Thi uagtet man ved Sandets Betragtning langs denne Strand ofte maa tilstaae, at det er ganske ligt det,

som ved Kattegattet har fordrevet Beboerne, saa finder her dog aldrig en truende Bevægelse Sted; maaskee fordi Sundet ikke opfkyller saa store Masser deraf, og fordi de østlige Vinde sjælden vedvare længe i den tørre og hede Aarstid, de vestlige derimod maatte føre Sandet tilbage i Havet.

Efter dette Billede af disse Sognes Jorder maa jeg endnu tilføie, at udi Birkerød Sogn, en liden Deel af denne By, saavelsom af Bidstrup, endeel af Isterød, en betydelig Deel af Usserød og af Sandberg; udi Blaustrød Sogn, lidet af Blaustrød, en større Deel af Lusserød, Sandholm, Gummelyst, Agillegaard, Mortenstrup og flere her liggende Steder, endelig lidet af Selsmark og Nebbegaard, maae henregnes til de bedre, ofte til en meget frugtbar Leer, Sand og Muldblanding, paa enkelte Steder ved en langvarig, paa færre ved en ret god Drift til en betydelig Grad af Frugtbarhed stegne Jorder. Derimod ere mange Strækninger her ogsaa temmelig raae endnu, og først i de seneste Aarsneſe tagne under Ploven. Mindst opdyrket, og deels ganske raa, deels fuldkommen uopbrudt endnu, er en betydelig Strækning i Norden for Landeveien fra Frederiksborg til Hirschholm, hvoraf Størstedelen er bekjendt under Navn af Isterød Storskov eller Overdrev; ligesaa endeel af Birkerød, men især Ravnsnæsse Overdrev. Denne By, endeel af Høsterkjøb, Bakkerne sønden for Isterød, Sandbjergs ved Rudeskov liggende Ud- og Huuslodder, den større Deel af Keierød, Hestkjøbgaarden, de tilgrændsende Overdrevslodder af forommeldte Lusserød, næsten det hele af Kjettinge, og de fleste dertil stødende enkelte Steder, saavelsom en stor Deel af Selsmark, og flere enkelte Gaarde og Steder udi disse Strøg, maae henregnes til de lettere Jorder, hvor Sandet langt overveier Leret, og hvor kun god Drift og kraftig Gjødning kan bringe dem til en taalelig Frugtbarhedsgrad; men hvor man i Aaringer, som ei ere for tørre med Hensyn til disse lette og for det meste høitliggende Marker, kan træffe ret gode Afgrøder, Byg og selv Bælgfrugt ei undtagen, og ingensteds næsten anseer jeg de endnu ei under Ploven tagne Strækninger for ringe, til at kunne lønne Dyrkeren hans med Omhømme derpaa anvendte Arbeide, med mindre en altfor stor Mængde Steen, eller en alt for brat Beliggenhed, saasom Ravnsnæsse Overdrevs for en stor Deel,

skulde forøge den første Bekostning og besværliggjøre den senere Drift for meget.

I Hirschholms Sogn, som i ringe Bredde, østen for de forrige, trækker sig langs Stranden, er Jordbeskaffenheden mindre forskjellig i det Hele, saavel med Hensyn til Jordsmonnet som til Beliggenhed, da det første for en stor Deel maa henregnes til det lettere, og den sidste, skjøndt bakket, dog ikke er det til den Grad, som de forrige Sognes høiere Egne. Imidlertid findes dette Sogn dog heller ikke blottet for Jorder, som deels formedelst Leerblanding have og ere istand til at modtage en høiere Frugtbarheds Grad, hvortil kan henregnes en stor Deel af Rungstedlund, noget af Folehavegaarden, og selv lidet af Smidstrup ellers sandede, og af Vallerød og Kokkedals Marker; deels ved en lang og god Dyrkning, samt ved Modtagelse af eydeel Gjødning, uden for Avlsbruget, ere stegne i Godhed, saasom den Hirschholms Kjøbstad tilliggende, eller de under dens Beboeres Drift Tid efter anden komne Jorder, hvortil ogsaa hører endeel af Birkerød Sogn, saasom det foranførte Usserød, af hvis 10 Gaarde ikke een er i Bondestandens Hænder mere, og hvis Jorders Godhed vist nok for en stor Deel maa søges heri.

Karlebo Sogn, som adskilles i Kirke- og Strand-Sognet, udgjør Amtsdistriktets nordlige Deel, og indbefatter uden Modsigelse dets bedste, og derhos for en stor Deel jævnest beliggende Marker. Vel findes mod Stranden, østen og sønden for Ullerød, til Kirkelte By og Donse, i den modsatte Deel, paa Heslerød og Auderød Marker i Sognets Midte, og især paa Karlebo Overdrev, en i Frederiksborg Amtsdistrict udløbende Spidse, lette og selv meget skarpe Jorder, hvori Leer ikke meget forekommer, og derhos, hvor det træffes, for Størstedelen hører til det magre ufrugtbare, hvor Ploielaget kun har en ringe Andeel Muld, og hvor den skarpe Gruus eller steenblandede Sand oftere danner Underlaget, end Leer og leerblandet Sand. Men til Byerne Niverød, Veienbrød, Fredtofte, Karlebo og Gunderød ligge Leerjorder, som for endeel kunne kaldes svære, hvoraf især de førstommeldte ved langvarig og tildeels ret god Dyrkning have hævet sig til en ei ubetydelig Frugtbarhedsgrad, og af hvilke de sidste, for at komme til denne, ikke mangle andet end god Drift, især Brak, som, efter deres deels endnu raae Beskaffenhed,

alene kunde bevirke, hastig at sætte adskillige svære, seie, sure Marker i dette Strøg istand. Brønsholm staaer i Midten, og har tillige Roes for at være hævet ved gode driftige Agerdyrkere; imidlertid fandt jeg dette ikke overalt stadfæstet ved Sædeafgrøderne i dette Aar, i Sammenligning med andre Byers.

For at bestemme, hvormegen Andeel Kalken har i Jordsmonnet, saavelsom i dets nærmeste Underlag, maatte uendelig mange Undersøgelser være foretagne; thi om selv Kalken stiger op i Ploielaget, saa erkjendes det dog ikke ved den blotte Anskuelse. At den findes i Underlaget, behøver man ei alene at slutte sig til; det er bekjendt af den Mergling, som paa mange Steder udi dette Amts-District er foretagen, og hvortil Materialet vist nok, efter sammenlignende Jagttagelser, vil findes paa langt flere. At endog der, hvor Mergelen træffes ei langt under Overlaget, sjælden kan bemærkes, at Kalken har Andeel i dette, kommer vel deraf, at dens Mængde er for ringe til, ved sædvanlige Prøver at kunne erkjendes; men uagtet det næsten altid er Tilfældet, at Jordlagenes Rigdom paa Kalk der, hvor Mergel antræffes, aftager mod Overfladen, og tilsidst slet ikke mere erkjendes, saa er det dog rimeligt, at Ploielaget her sjælden vil være ganske blottet derfor, naar Lagenes Dannelse ikke er skeet under revolutionaire Omvæltninger, hvilket ellers hyppig sees, og som den pludselige Overgang fra det ene Jordsmon til det andet, og de kjendelige horizontalt affatte Lags hyppig forstyrrede Retning tilfulde bevidner, og hvoraf Jordens idelige Afvexling, med Hensyn til dens Bestanddele, ligeledes for en stor Deel lader sig forklare.

Paa Enge ere kun enkelte Steder af Hirschholms Amt rige, og deriblandt især de Byer, hvis Marker stode til de betydelige Aaløb, som komme fra Frederiksborg og især fra Cronborg Amt, hvis Udløb er ved Nivaae i Karlebo Strand-Sogn. Men fattig paa Enge er heller næsten ingen Egn i det Hirschholmske Amtsdistrict, da det mere eller mindre findes gjennemskaaret med Moser og Rendedrag, som for endeel vel indeholde Tørv, især i Amtets sydlige Deel, og saaledes sædvanlig, i Særdeleshed naar Tørven er god, afgive enten slet ingen eller mindre god Engbund; men der findes ogsaa gode Engdrag her, og enkelte Tørvemoser, især ved Aaløbene, som have et Jordlag over sig, hvorpaa en god

Græsvært antræffes. Men Græssæt maa vige for Torvespaden, uden at i Aarhundrede Engbund atter vil kunne danne sig her, saa reent og dybt optages Torven, efterat man har lært at blive Herre over Vandet. Naar jeg imidlertid anfører, at her i det Hele ikke er Mangel paa Engbund, og at enkelte Egne have Rigdom derpaa, saa maa jeg engang for alle derved anmærke, at man af de Undtagelser, som overalt ville findes i det Enkelte, ei maa hige efter at udlede Modsigelse af det generelt Opgivne.

Om Jorderne lide af skadeligt Vand, om Vandingsenge kunde anlægges? disse Spørgsmaal staae i nøie Forbindelse med dem under næste Afdeling om Kilder, Søer, Damme og deres Afløb. For imidlertid, ved Gjenstandenes Behandling, ei at afvige fra den foreskrevne Orden, skal Besvarelsen indlemmes i dette Afsnit. Det første er allerede berørt i den generelle Oversigt, og skal nærmere blive betragtet ved hvert enkelt Districts Behandling. Men Besvarelsen af Spørgsmaalet om Vandingsenges Anlæg, udsættes indtil Slutningen af denne Afdeling.

Hirschholms Amts høie, bakkede Egne lide i det Hele mere af Tørke, end af Væde; imidlertid findes dog ogsaa her mange Steder, hvor Vandet i Dalene standses, og hvor meget betydelige Grøftninger maae foretages, førend det tilbørligen kan afledes fra de til Moserne og Rendebragene stødende Agre. Men heller ingensteds seer man, at der er gjort saameget for Vandets Afledning, som i Hirschholms Amts søndre Egne, ikke for at skaffe skadeligt Vand af dyrkede Jorder, men for at kunne udtømme Torvebeholdningerne. Jorderne have imidlertid ligeledes Nytte deraf, og ville for bestandig have det, naar man, efter at Torven er opskaaren, kun ikke ganske lader Vandafledningerne forfalde igjen. Forøvrigt findes paa de fleste Steder, at endog der, hvor det betydeligere Arbeide, Mosernes Udgravning, er gjort, det mindre betydelige, smaae Grøfter udi Agerjordens lavere Dele selv, forsømmes, netop fordi Hovedsiemedet er Torven; og saaledes seer man i vaade Aar, som disse sidste, endog der, hvor der er arbeidet betydelig paa Vands Afledning, Jorderne pletteviis lide deraf endnu. Skadelige i det større have, siden det sidste Aartiendes Tørke atter er gaaen over til Væde, især de forommeldte Aaløb ad Nivaae været for Høbjergning og Torveskær. Fremdeles har Allerødsøes meget for

høie Stand, for tilbørligen at kunne benytte den store Masse Torv, som Kattehalemose, hvori mange af Omegnens Beboere have Lodder, indeholder, tilføiet disse betydelig Skade, og de ere derfor indgaaede med Ansøgning om Tilladelse til endeel af dets Vands Afledning i Selsø, mod hvis Bevilgning ingen tænkelig Grund synes at existere, da hverken her, eller nogensteds paa Hirschholms Amtsdistrict, nogensinde Vandmangel kan befrygtes, ei alene fordi det er særdeles rigt paa større og mindre, fordeelagtigen fordeelte, Vandbeholdninger, men ogsaa fordi de mange udtomte Torvemoser overalt kunne forsyne Beboerne med Vand, om det endog, imod det Nysanførte, ellers feilede paa Kilder, Aaer, Søer og Damme. De lavere Egne af Hirschholms Amt, saasom endeel af Carlebo Sogn, ere ei mere udsatte for skadeligt Vand, end de høiere, og Agerjorden kan, ved behørig og vel overlagt Grøftegravning, næsten overalt fuldkommen tørlægges, hvilket imidlertid for endeel findes at være forsømt. Men tildeels ligge selv her Jorderne saa fordeelagtigen, at næsten uden al Gravning kun faae Steder fandtes at lide i denne Henseende, naar de forommeldte ved Aalobene beliggende Enge undtages, som imidlertid have lidt langt mindre i Aar, end ifjor, da betydelige Aarensninger siden ere foretagne, og som, uden uforholdsmæssig Bekostning, kunde blive langt virksommere endnu, naar Nivaae Aa, Norden for Nivaaemølle, fordybedes een Alen omtrent paa en Strækning af neppe hundrede Favne, hvorved Vandet paa de oven herfor liggende Enge vilde falde betydeligt. Ofte udfordres kun liden Anstrængelse, for at blive af med skadeligt Vand; men ofte falder rigtignok Aalobs forsvarlige Vedligeholdelse besværlig nok, naar store Strækninger deraf hvile paa en enkelt Mand, som det f. Ex. netop her er Tilfældet, og det forekommer mig, at, om det end er bestemt, at Vedligeholdelsen og Oprensninger skulle skee af Den, over hvis Jorder Aaen løber, hvilket Anordningen dog aldeles ikke fastsætter som ufravigeligt, men kun som et Tilhold i Mangel af anden Bestemmelse: saa burde betydelige Fordybninger, saasom de, her og paa mange flere Steder nødvendigen udfordres, falde paa alle til Aaen stødende Lodseiere, forsaavidt Indflydelsen paa Vandet ovenfor det paagjældende Sted

strækker sig, hvilket ligeledes, i Analogie med flere Steder i Forordningen af 25 Juli 1790, vil finde Medhold.

2. Cronborg Amtsdistrict,

som indbefatter det Nordlige af Lynge Cronborg og hele Holbo Herred, indtager Dens nordligste Deel, hvor Kattegattet omflyder det paa en betydelig Strækning, ligesom Øresundet i Østen, indtil Grændsen af det foromhandlede District. Ved dette Amt kunne vi gaae frem efter Herrederne, som paa de fleste Steder ere naturlig adskilte, i Midten ved Esromsø, i Norden ved betydelige Engdrag, ved store Skove i Sønden.

Lynge Cronborg Herred indeholder i dets under dette Amtsdistrict liggende Deel, foruden Kjøbstaden Helsingor, kun tre Sogne, Grønholt og Asminderød i Sønden, og Tikjøb i Norden. Det første indeholder Byerne Lønholt, Grønholt og Sørup, hvoraf Lønholt vel har temmelig frugtbare jævnt liggende Strækninger, men i det Hele en let Jordbund, der ikke hyppig gaaer over til de federe Leerblandinger, uden forsaavidt Underlaget angaaer, som baade findes at være Leer og Sand. Grønholt ligger høiere og mere bakket, har meget skarpe Strækninger, afvexlende med lerede paa mange Steder. Med Undtagelse af Hegnsholts Jorder, som i de senere Aar ere godt opdyrkede, har hele denne By endnu et meget raat Udseende, er besat med endeel Krat, maadelig renset for Steen, og næsten uden Afgrøftning, hvortil mange Steder, uagtet Markernes temmelig høie Beliggenhed i det Hele, trænge meget, da Moser og Rendebrag gjennemskære dem. Overdrevsstrækningerne ere skarpest, og det Leer, som af og til forekommer her, hører meest til det meget magre. De ligge samlede med Carleboes, under Hirschholm ommeldte Overdrev, og have samme Characteer. Jordbeskaffenheden paa Sørups Mark synes noget bedre, fordi her — paa enkelte Lodder i det mindste — er arbeidet mere, men Overdrevet især, som ogsaa, i Forening med Jorder under Nøddebo i Holbo Herred, slutter sig til de nysommeldte af Grønholt og Carlebo, er overordentlig skarpt, magert, raat, og for endeel uopdyrket endnu, besat med Krat, Enebærbuske og en Mængde Steen paa en betydelig Deel deraf; hvortil ogsaa endeel af de ommeldte i Nøddeboe Sogn hermed i Forening liggende Jorder kunne henføres. Imidlertid er netop i den senere Tid arbeidet betydelig til

de heromhandlede Overdrevsjorders Opdyrkning, og meget deraf begynder at faae et forandret Udseende, især paa Hillerød Overdrev, som henføres under Gronholt Sogn, oprindelig af det Maadeligste deri, og hvoraf derfor ogsaa mange raae og næsten uopdyrkede Steder ere tilbage.

Asminderød Sogn indtager hele Bredden fra Esromsø til Sundet, og frembyder betydelig Jordbundsforskjellighed. I Vesten findes paa Asminderød og Endrup, ligesom paa enkelte Lodder af Wexebo, og især paa Danstrup Marker, ret gode, muldede, leerblandede Jorder; men i det Hele maa dette Strog henføres til Sandjorden, vel af den bedre Beskaffenhed for Størstedeel, men ofte nedsynkende til den lettere. Meget lette, skarpe Strækninger af betydelig Udstrækning, og for endeel i høi Beliggenhed, findes i Sognets Midte, sønden for Danstrup Hegn og den over Danstrup og Wexebo Marker løbende Helsingørs Landevei, hvorimod Sognets søndre og østre Marker hæve sig til en betydelig Godheds-grad, og gaae paa mange Steder over til temmelig svært Leer, som f. Er. antræffes paa Dauglykke og begge Torps Marker. Bakkerne mod Stranden indeholde for en stor Deel Leer og Mergel. Krogerups Hovedgaardsmarker ere ligeledes for en Deel leerblandede, dog er Lerets Andeel i Jordsmonet ikke overalt ligestor, og i det Hele synes disse Jorder at staae noget tilbage i Grundbeskaffenhed mod de sønden for samme liggende. Men da Mergling her i endeel Aar er brugt, have nogle af Markerne derved hævet sig betydelig. Her, saavelsom paa hele denne Kyst, endog et godt Stykke ind i Tikjøb Sogn, udgiør Mergelen upaatvivlelig Underlaget paa store Strækninger. I Krogerups Skov viser en mere, end sædvanlig, frodig Vegetation paa mange Steder, endog ved de ædlere vilde Træer, at Underlaget i det mindste maa være leret, og Mergelgruberne paa dette Gods og paa Dauglykkes Marker, Mergelens Fremtræden i Bakkerne ved Stranden, dens Tilværelse paa det tilstødende Hirschholms Amts østlige Deel, taler for den fremsatte Mening.

Med Undtagelse af de høie Strog i Sognets Midte, som paa forskjellige Strækninger udløbe indtil dens vestlige Grændse, er det ikke bakket til Ubeqvemmelighed. Af Engbund har det betydeligt, men meget ulige fordeelt i Mængde og Godhed. Langstrup By har det meste og bedste deraf. Af Torvemoser forekomme der

mange og gode i dette Sogn, som ogsaa driver en betydelig Handel med det deraf vundne Material. Af Vand have, til en betydelig Grad, kun i de seneste Aar Langstrups og flere til det her forbigaaende Aaløb stødende Enge lidt, samt enkelte Steder, hvor Afgroftningen var forsømt.

Tikjøb Sogn, med sine 26 Byer, mange enkelte Steder og Fiskerleierne ei iberegnede, indtager Herredets hele nordre Deel, med Undtagelse af Helsingør og dets Tilliggende. Skjøndt dette Sogns Jordbundsundersøgelser, Markernes Bonitet byviis sammenfattet, ikke er udfaldet meget forskjellig, saa har jeg dog truffet en mærkelig Forskjel med Hensyn til Blanding og Underlag. Sognets vestlige Deel forekommer mig i det Hele at være mere sandet, og sjældnere at have Leer til Underlag, end den østlige, og skjøndt her, især imellem Horserød og Teglstrup Indhegning samt paa en betydelig Strækning Norden for samme, fremdeles imellem Krogenberg og Nyrup Indhegning, og ligeledes østlig for sidstbemeldte Skov, findes megen Jord, som endnu viser sig i sin oprindelige vilde og raae Skikkelse, bevoxen med høi Lyng og Eneriis, mangfoldig gjennemskaaren med Moser og Render, hvis Vand forgjeves søger efter et frit Afløb, derhos stenet i høi Grad, især i det nordligste Strøg af de betegnede Udjorder: saa træffes her dog ogsaa endeel gode Leerblandinger, og nyligen først under Ploven tagne Jorder have, ved hensigtsmæssig Behandling, snart erstattet endeel af de til deres Rydning medgaaede, rigtignok ofte meget store Anstrængelser. Saaledes frembyder ogsaa Nyrup, hvis oprindelige Beskaffenhed omtrent kan sættes i Parallel med de betegnede, dertilstødende Jorder, nu meget gode Marker, forsaavidt driftige Landmænd have fremmet deres, ellers ogsaa her for endeel tilbagestaaende, Opdyrkning. Paa Apperup og Skibstrup, og deels ogsaa paa Sandtes Marker, træffes ikke sjælden Leer, og undertiden selv i dominerende Mængde, med Hensyn til Blanding. Det samme er Tilfældet med Borupgaard og Huus, med Skotterup, Dahlsborg og flere tilstødende Marker, hvor megen Leerblanding forekommer; og, skjøndt i mindre Grad, forholder det sig ligesaa paa Bondergodsets Marker til Krogerup, hvis Opdyrkning ellers paa mange Steder endnu staaer betydelig tilbage.

Helsingørs Kjøbstedjorder, som indsluttes af Teilstrup Indhegning, Nortang, Borupgaard og Snedkersteen, og som, hvad

Størstedelen af Overdrevet angaaer, endnu for 25 Aar siden vare vilde Lyngbakker, i høi og udsat Beliggenhed, ere nu næsten alle omskabte til Agerjord, som for det meste prydes med fortrinlige Sædeafgrøder, selv paa de skarpere Steder, og deres bedre, ei sjælden leerblandede Strækninger, kappes med de bedste og længst dyrkede Jorder, denne Deel af Amtet har at fremvise; til yderligere Beviis paa, hvad Cultur er istand til at gjøre af Cronborg Amts Lyngbakker, hvormed andre Provindsers flade Sandheder ei kunne maale sig. Cronborg Ladegaards Jorder, som ere indsluttede af Helsingørs, have samme Beskaffenhed, som disses bedre Strækninger; men deres Cultur er meget ældre. Ligesaa have Cronborg Teglværk og Meulenborg ret gode Jorder, men ogsaa endeel skarpe, sandede Bakker, lig Overdrevets hertil vendende maadeligere Deel. Den forhen ommeldte, hertil stødende Borupgaard, kunde blive en fortrinlig Eiendom, naar der anvendtes Endeel paa dens Opdyrkning, og naar de mange Steen, hvormed denne gode Jordbund, i saa fordeelagtig Beliggenhed, og stedse i Hænderne af den mere oplyste Classe, ubegribeligen, endnu er besat, bortskaffedes, tilligemed den Mængde Strøtræer og Skovstrimler, som gjennemskære selv dens mere opdyrkede Marker.

Hellebek Gaard og Geværfabrik, det Schimmelmanske Fideicommis tilhørende, tilligger en ei ubetydelig Deel Jorder, hvoraf, meest i høi Beliggenhed, den lette sandede overveier den leerblandede, hvilken sidste imidlertid ogsaa forekommer. Hellebeks Marker høre i det Hele, om ikke til de raae, dog heller ikke til dem, som tilsammen have været ret længe under Cultur. De ere tillige besatte med endeel Skov endnu, før Hans Majestæt tilhørende, nu overladt til Fideicommisset; en Pryd i Øvrigt, med hvis Fald eet af dette Amts skjønneste Puncter vilde forsvinde, ligesom saa mange andre af samme Aarsag ere forsvundne. Tikiøb Sogn er i det Hele høit, bakket og tørt, og lider Mangel paa Engbund, men alt dette i høiere Grad i den vestlige, end i den østlige Deel, hvor selv flade, jævne Strækninger træffes, og hvor adskillige Engdrag give endeel Hø, og vilde give mere endnu, naar ikke mange deraf endnu fandtes besatte med Ellekrat, meest i Sydost. Dog forsvinder det iøinefaldende hastig i disse Egne, hvor, da de Kongl. Skove kunne afgive langt mere af deslige Material, end Beboerne

for Tiden begjære, betydelige Underskovstrækninger ikke have noget Værd for dem, men hvor man alligevel ved Afrydningen burde være gaaen frem med mere Omdømme, og have conserveret Rangler, ei allene til Benyttelse som Skov i Fremtiden, hvor, naar Faae kun have noget selv, vist nok Prisen vil stige, men især for at vedligeholde den fornødne, ved magre Enge saa høist ønskelige Læ, især deleshed for dem, som stedse have været vante dertil.

Foruden de betydelige Skove, som især Tikjøb Sogn indeholder, ligger ogsaa den, næsten ganske i Naaleskovbestand bragte Hornbeks Flyvesand herudi, som imidlertid ikke hører til den værste, med Hensyn til dens Jordbund, da et fast Underlag paa de fleste Steder ei synes at være ret langt borte. Den forbigaaes her imidlertid, ligesaavel som flere ved Nordkysten liggende mindre Flyvesandsstrækninger, for siden at komme under samlet Omhandling med det Øvrige deraf.

Cronborg Amts øvrige tolv Sogne ligge tilsammen i Holbo Herred, og deriblandt Nøddebo, med kun en eneste By og endeel udi Skovstrækningerne liggende Huse, hvoraf de søndre allerede ere ommeldte i det forrige under Grønholt Sogn, isolert i Herredets sydligste Hjørne, som jeg derfor her vil omtale særskilt. Byens Marker, indsluttede af Skovene og Esromsø, over hvis Vand de hæve sig til temmelig Høide, ere for Størstedelen sandede, og svare med deres sædvanlige Afgrøder neppe til deres i Tabellen staaende Bonitet. Kun sjælden forekomme Leerblandinger, mindst i Ploeilaget, som dog paa enkelte Steder, ved Dyrkning allerede fra gammel Tid af, er forsynet med en betydelig Muldandeel, hvilken derimod paa andre er desubetydeligere. I tørre Aarsgange slaaer Sæden her let feil, hvortil for en Snees Aar siden endnu kom, at Rugen, som ellers skulde være det første Korn her, i høieste Grad blev angreben af Rust, og gav hverken Kjærne eller brugbar Halm. Vel har dette tabt sig; men disse Jorder lønne dog for endeel Agerdyrkerens Flid for lidet, og de Beboere, som en yndig Beliggenhed har lokket til dette Sted, maae holde sig til denne venligere Gave, og ved en til Udmærkelse skjøn Naturs Betragtning glemme Jordbundens Utaknemmelighed. For Almuen, hvis indre Sands for Naturskjønhed mættes lettere, end det physiske Menneske, findes i Esromsø et fortrinligt Vand til

Vlegdammes Anlæg, og disse ere her omkring Beboernes første Beskjæftigelse og rigeste Indtægtskilde, som, indgribende i det 26de Spørgsmaal, kun foreløbigen anføres.

De øvrige Dele af Nøddebo Sogn ere, foruden Steenholtsmølle, Huse og Gaarde, som ligge vidtadsplittede udi eller op til de Skovstrækninger, som henføres under den store Gribskov; af disse danne alene Gadehusene, i Forening med de øvrige her, som høre til Alsønderup Sogn under Frederiksborg Amtsdistrict, en samlet Jordstrækning, meget sandet, skarp og bakket. Om end ei fuldkommen til den Grad, saa dog ikke meget mindre, er det samme Tilfælde med de fleste andre, som for Størstedeel høre til Skovgrunden. Steenholtsmølle har i sid Beliggenhed taalelige Jorder af liden Udstrækning, og paa Tipperupmindes, ad Grønholt Sogn liggende, raae Jordlod forekomme leerblandede Strækninger mellem Sand og Gruus.

Nøddebo Englodder ligge, i Forening med mere Privateiendom, midt imellem kongelige Skove og Stutterivange, ikke til Roes for Dem, som have foranlediget eller befordret, saaledes at sønderrive de ellers her fuldkommen samlede Skovstrækninger. For Tiden udgjøre disse Enge, efter et iværksat Mageskifte, een af Nøddebo Gaarde, og ere en samlet Eiendom med de øvrige dertil grændsende private Jorder, henliggende til varigt Græsland allerede i mange Aar, og benyttede i Forening med en anden Eiendom i Tiereby Sogn under Frederiksborg Amtsdistrict.

I Norden af Esromsø støder Esbønderup Sogn, og deri ogsaa Klostermarken og de øvrige Hovedgaardsjorder, til Tikiob Sogn i det før omhandlede Herred; og ligesom temmelig lette Jorder fandtes paa Grændsen der, ligesaa begynde ogsaa her paa Villingerød, men især Villingebek, og for endeel ogsaa paa Hovedmarkerne, sandede Jorder, hvori Leret indtager en meget underordnet Plads paa de fleste Steder, undtagen i Norden henimod Dronningmølle, og i Sønden ved Esrom, hvor Jordbunden paa mange Strækninger kan henregnes til de lerede. Agerdyrkerne paa dette sidste Sted have viist, at disse Jorder, vel behandlede, kunne give de skjønneste Afgrøder af Sæd og Foderplanter, Hveden saa lidet undtagen, som Kloveren, der dog ellers ofte er meget vanskelig i Skovegne, hvortil Esroms hele Omegn maa

henføres. Adskillige af de Kongl. Skove og Vange indeholde her af den skjønneste Egebund, og Træer af udmærket Skjønhed og Vext pryde dem. Men ogsaa let og mager Sand afvexler ofte med det fede Leer, og naar vi trænge noget længere frem til det Indre af Gribskov, see vi den i disse Udkanter saa yppige Vegetation nedsynke til under det middelmaadige, selv for det tarveligere Bøgetræ, og kun Bartræerne, hvormed vi paa saa mange Steder have fortrængt Løvskoven, kunne med Held dyrkes; men disse finde vi ogsaa at kappes med hverandre i at slutte sig til ugjennemtrængelige Tykninger.

Haregabsgaard og Huse tilligger en ei ubetydelig Jordstrækning, temmelig opdyrket, vel og ei uden Leerjord mod Skoven, men meget sandet især i Sønden, ligesom Esbønderups hertil vendende Udlodder og Overdrevsstrækninger. Den mellemste og sydlige Deel af Esbønderup er bedre, og disse høit og bakket beliggende Jorder mangle, skjønt Sanden er dominerende, ei heller leerblandede Jorder, og som Underlag antræffes ofte Leer. Fortræffelige Afgrøder ere frembragte her af gode Agerdyrkere. Saltrups Jordbund giver ikke meget efter for Esbønderups, men Vortrupgaardens betydelige Marker falde meget lettere og ere mere raae endnu, end de forommeldte Byers, hvis Jordbund, med Hensyn til Dyrkningens Alde, for en stor Deel maa henføres til Skovjorden, undtagen Willingerød og de Norden derfor liggende Marker. Om Underlaget paa dette Sted maa endnu bemærkes, at der endog her i Nærheden af Stranden, hvor den letteste Sand bedækker saa mange Steder, formodentlig er Leer i større Dybde. Canalen skal for det meste have Leer i Bunden, og lige ved Stranden findes under Flyvesanden det fedeste Blaaleer. Hele Sognets søndre Deel er stærk bakket, den nordre mere jævnt, med bequemmere Hælder, endog det bakkede.

Soborgsø, til hvis Navn knytte sig saamange Erindringer fra Fortiden, som vi maae søge at holde fast paa, for at overlevere dem til senere Slægter, da Stedet selv, efter dets Forvandling fra speilklart, skovomkrandset Vand, med fast Borg i dets Midte, til Sump, Eng og Rørslette, hvor det høie Slots til Jorden sunkne Levninger ligge ligesom udstødte af dets Favn, ei er istand til at fremtrylle os hiin Heltetids Begivenheder,

hvor afvexlende den forfulgte Dyd og trædsk Munkesind, det ædle, store Heltemod og lænkebunden Herskesyge sendte Veemodstaarer, fnysende Forbandelser, undertrykkede Suk efter Frihed og et Sværd, eller efter Snigmorderens Dolk til Soens stille Bølger. Denne kun efter Navn endnu bestaaende Sø omsluttes nu trindt med Byer, og deres tildeels for Aarhundreder siden allerede opdyrkede Marker.

Det foromhandlede Esbønderup Sogn støder kun paa en liden Strækning til Søen; Søborg og Græsted omgive den i Østen, Sønden og Norden med Jorder, som for en stor Deel maae henføres til Amtets bedste. Thi Søborg, Nellerup, Fjellingstrup, under hiint, Haugendrup, Paarup, Alume, og selv Holte, samt nogle af de søndre Lodder af Græsted, under dette, indeholde deels en temmelig stærk leerblandet, muldrig Sand, deels svære Leerjorder, som, især da man her paa de fleste Steder finder Leerunderlag og en betydelig Mængde Muld, ere istand til at frembringe Alt, hvad Agerdyrkerne forlange, og give dem, selv ved den næsten overalt, netop her i disse bedre Egne stedfindende feilfulde Behandling, ofte meget gode Afgrøder. Mindre god, og paa mange Steder nedsynkende til den lettere Sand, især mod Stranden og mod Skoven, skjønt der, saavelsom her, dog ligeledes forekommer Leer, og det selv paa de høiere Bakker, f. Ex. paa Nakkehoved, umiddelbar ved Siden af Flyvesanden, ere Dragstrup, Ferle, Firhøi, Rødkilde, Hetsbjerg, Gilleleie og Strandbjørstrup i Søborg Sogn, samt Strandesbønderup i Græsteds Sogns nordre, og Tuulstrup, Græsted Byes sydlige Deel, med dens Overdrev og Skovhuse, Donnevælde og Frebogaard i dens søndre Side. Dog bør ikke blive uanmærket, at i de ommeldte Strøgs søndre Deel, som er raa, uopdyrket, for endeel bakket og høi ogsaa forekommer meget Leer, men, skjønt bindende i Tørke, dog temmelig magert, lyst af Farve og fattigt paa Muld. Dette Leer skal efter de Forsøg, som Enkelte have gjort med at sommerbrakke det, — til Vinterbrakken er man endnu ikke kommen her, hvor rige paa Jord disse Egne endog ere, og selve Sommerbrakken hører til det ganske Sjældne, — have givet overordentlig gode Rugafgrøder ved en blot taalelig Gjødning.

I Blistrup Sogn trække sig, nærmest Stranden, som Fortsættelse af de længere mod Østen allerede begyndte lettere Jorder, meget sandede Marker til Smidstrup, Udsholt, Hesselbjerg, hvorpaa mange store Stene endnu findes, uagtet en stor Deel deraf er bortført, hvilket de dermed satte betydelige Steengjerdestrækninger bevidne, som ingensteds ellers blive antrufne i den Mængde. Sognets sydlige Byer have atter endeel leerblandede og selv stærkerede Jorder, hvilket Slags i de nordlige ikke hyppig og ikke vedholdende forekommer.

Sognene Waldby og Weiby have fortrinlige Jorder paa Leerunderlag, og ere stærkt leerblandede i Overlaget. Kun endeel af Bakkebjerg og Slettelt til første, og Unnerup til sidste Sogn, samt desuden nogle Udlodder langs Stranden af Weiby og Holløse, have letsandede Strækninger. Hele Weiby Sogns Beliggenhed er høi og bakket, fremfor de sydøstlig dertil grændsende Marker. Orby og Holløse henføres til de bedste Byer paa Cronborg Amt, og deres Jorder fortjene det. Disse, saavelsom det hele Strøg, vi nu befinde os i, har hyppig, og jeg troer at kunne sige, almindeligst Leer til Underlag, og gode, leerblandede, muldede Jorder i Plovlaget paa dets betydeligere Deel; kun af og til afvexler det med lette og sandede. Hertil, skjøndt lidet aftagende, henfører jeg ogsaa den større Deel af Ramløse Sogn, hvor dog i Skjærød og Aagerup ogsaa falde deels lettere Sandstrækninger, deels magert Leer, fattigt paa Muld. Fremdeles høre dertil i Helsinge Sogn, fremfor de øvrige, Størstedelen af Laugo og en ikke ubetydelig Deel af Neilinge, Helsinge og nogle af Amindrups Lodder; hvorimod Højberg og de dertil stødende Jorder af Pibemølle have endeel Sand, og, i mindre Grad, ligesaa Kjederup. Annise har i Nærheden af, og især nordlig for Byen, fortrinlige muldsandede Jorder, med saamegen Tilsætning af Leer, at de tabe det lette, uden at blive bindende. Stærke Leerblandinger forekomme her sjældnere, end i nogle af de forhen ommeldte Sogne, og Byens store Overdrev har endeel Sand, hvoraf mod Amindrup en Strækning meget let og skarp; men der findes ogsaa Overdrevslodder, som kunne sættes lige med Indjorderne, naar de ei manglede Cultur og den ældgamle Dyrkning, som disse have forud. Husebyes Jorder ere omtrent af samme Beskaffenhed, som Annises; dog falde

de noget mere sandede, og have ikke nydt den gode Dyrkning, som især enkelte Lodder i Annise have faaet i en Række Aar, hvorved de vise sig betydelig bedre, end endeel af de øvrige.

Af skadeligt Vand lide de sidstommeldte Sogne kun paa enkelte Steder, og deriblandt især de til Arreso stødende Enge og Torvemoser, uagtet denne Soes Vand ei nær endnu har naaet sit i Canalen ved Frederiksværk og Arresødal affatte Flodemaal. Skulde vedvarende vaade Aar lade det stige høiere end hidtil; skulde det selv naae Flodemaalet paa de betegnede Puncter, som i de sidste 30—40 Aar ikke nogensinde i Sommermaanederne skal have været Tilfældet: da ville mange Hundrede Tønder Land Eng og Mose sættes under Vand, og tilstødende sidere Agerjorder blive utjenlige til Dyrkning, og dettes uudblivelige Følge vil være, at mange Beboere her, saavelsom ved Soens modsatte Side, maae gaae tilgrunde. Høhøstning og Torveskær have paa de fleste Steder, i Aar allerede, ei alene medført megen Besværlighed; men det sidste kan for Størstedelen kun foretages til Mosernes Ødelæggelse og til Spilde af den større Deel af Materialet, som senere, selv ved Soens lavere Stand under Tørke, ikke, eller kun tildeels, kan faaes. Een vaad Sommer til, lig denne, og mange Hundrede Læs Hø maae blive ubjergede, mange Tusinde Læs Tørv, som under stor Besværlighed, og til Torvemosernes Ødelæggelse, skæres i isolerede Grave paa Mosernes høiere Steder, maae forblive paa Mosen, hvilket i dette Aar allerede vil blive Tilfældet paa mange Steder.

Utænkeligt er det forøvrigt, at et Flodemaal oprindeligen skulde have kunnet blive bestemt for en stor, med saa mange Beboere omgiven Sø, hvorved Jordstrækninger maatte oversvømmes, som staae for Ager og Engs Hartkorn; og ubegribeligt, at det senere forefundne Flodemaals Lovlighed ei er bleven undersøgt, da der ved tvende for omtrent 30 Aar siden stedfundne Landvæsens-Commissions Møder offentligen blev protesteret derimod, med den Paastand, at Goldsluserne, som dengang existerede, ulovligen var tilsat de 12—14 Tmrs Høide, som fandtes murede ovenfor de hugne Kampesteen. Ligesaa erklæredes under eet af disse Møder Flodemaalet ved Frederiksværk, uden Hensyn til dens Lovlighed eller Ulovlighed, for Spilfegteri, naar, som Tilfældet skulde

være, Vandet ved Arresødal kunde holdes efter Godtbefindende, hvilket, saavidt vides, ei heller har ført til nogen Undersøgelse.

Enten altsaa har Ukyndighed om Virkningen af et Flodemaal, hvortil Arresø siden et Aarhundrede maaskee aldrig har hævet sig, foranlediget, paa Slump i gamle Tider at sætte et Mærke ved Fabriken, der skulde benytte Søens Vand, som man kunde skjønne var høit nok for denne, hvilken Antagelse forklarer det ellers Uforklarlige, at intetsteds ellers omkring Søen, til Controlle, og saaledes til Betryggelse for Beboerne, findes Flodemaalsmærker, — eller Forandringer, som Sluserne og Broerne, formedelst andre Indretninger ved Værkerne, kunne være undergaaede, Reparationer, som Tiden eller høit Foraarsvand, der oftere skal have viist sig ødelæggende, selv for de af hugne Kampesteen byggede Sidevægge, hvorved nu Flodemaals Mærker findes anbragte, kan have foranlediget, kunde have forstyrret de oprindelige Mærker, og andre derfor istedet mueligen satte have nu, om de end ei stemmede med de oprindelige fra ældre Tid, ved henrundne Aar, hvori de ei ere paatalte, maaskee vundet Retskraft.

Jethvert Tilfælde synes det at have været høist ubetænksomt, at man har samtykket i at ombytte de forhenværende murede Goldsluser — enten Kampestenenes Overkant var det rigtige Flodemaalsmærke, eller de paamurede brændte Sten; thi Beskyldningen for 30 Aar siden er hverken beviist, eller under Forretningen bleven modsagt! — mod løse Stigborde, som uafhængige af Flodemaalet kunne blive gjorte høiere, end dette og den dermed correspondérende Hammer, hvorover Vandet skal løbe, naar det stiger høiere. Dette skal f. Ex. være Tilfældet med nogle af Stigbordene ved Frederiksværk, og ved alle dem ved Arresødal, Hovedpunctet for at bestemme Søens Vand-Høide. Thi vel ligger ogsaa dette Punct ved Canalen, imidlertid dog nærmere Søen, altsaa mere overeensstemmende i sidste Henseende. Men aldrig burde Flodemaalsmærker anbringes ved Afløbsrender; thi, jo stærkere Tilløb og Aftræk er, deslavere staaer deres Vand mod Søens. Deels altsaa ere Flodemaalsmærker ved en Afløbsrende urigtigen anbragte, deels er Vandets Høide i Søen, bestemt efter disse, vaklende.

Heldigt for Beboerne omkring Arresøer det, at Godsets og Amternes allerhøieste Eier tillige er Fabrikens, at altsaa, om end Tiden

skulde have begravet Beviserne for formeentlig Forurettelse v et for høit Flodemaal, hvis oprindelige Bestemmelse sandsynligvi falder næsten et Aarhundrede tilbage, da de første Forsøg til Fabrikkers Anlæg her fandt Sted, Billighedens Fordringer ei mindre ville komme under Overveielse, dersom vedblivende, eller selv tiltagende Vandhøide, tidligere eller sildigere skulde føre til lydeligere Klager og uundgaaelige nøiere Undersøgelser, end hidtil.*)

Ogsaa Esromsøes Vand virker skadeligen paa tilstødende Beboeres Marker, men ei saameget Søens Flodemaal, som Vandets Stigen over samme, hvilket imidlertid kan forebygges, da Esrommølle, Slibemøllen ved Canalen, og dennes Afløb ved Snevrød tilstrækkeligen kunne afføre Vandet.

Mere Skade gjør den nedre Canal paa vidtudstrakte Enge langs den og det gamle Aaløb. Adskillige paafaldende Omstændigheder finde her Sted. For Canalen er sat et Flodemaal, uden at derved synes at være taget Hensyn til de angrændsende Beboere; formodentlig, fordi man ei har troet, at Vandet derved vilde stige over Canalens, ved den opgravede Jord forhøiede Bredder, hvortil imidlertid paa de fleste Steder i de lave Engstrækninger ei findes Spor mere. Dernæst har man — endmere stolende paa Canalens Bassin, tilstaaet Forpagteren af den Kongl. Mølle, Dronningmøllen, 6 Tmr. Vand over Canalens Flodemaal. Ikke blot i de seneste vaade Sommere, men allerede før, er herved tilføiet Jordbrugerne i Dragstrup, Ferle, Firhøi og Villingerød Skade, og hvis allerede Canalens Flodemaal — forsaavidt meget lidet varige og selv uovereensstemmende Mærker ved Dronningmøllen, og ved den nedre Bro over Canalen, vise det — maa antages, ei ganske at lade Engene være frie for Vand, saa fylde de for Mølleforpagteren bestemte 6 Tmr. derover, store Strækninger deraf. Men det meest paafaldende af Alt herved er, at Beboerne med Lethed kunne faae Vandet afledet ad et gammelt Vandløb vesten for Canalen — men synes at være i Uvished om deres Rettighed dertil, skjønt det siges, at de ikke nogensinde skulle

*) Det, med Hensyn til Væden, saa usædvanlige Aar 1830 har ført til disse Undersøgelser, som allerede vare indledede, medens dette er under Trykken.

have indgaaet nogen indskrænkende Forbindtlighed i den Henseende. Vedholdende Væde vil vistnok føre til Klager ogsaa over dette Vand, og disse til Oplysninger, hvis upaatvivlelige Resultat dernæst maa være ønskeligt for Landmændene. Opgrave disse det gamle Vandløb kun nogenledes, blive Canalens Flode-, som Molleforpagterens Overflodemaal, uden andre Foranstaltninger, tomme Bestemmelser.

Det foromhandlede Strog hører til det længst under Dyrkning værende, hvor Skoven, paa enkelte Undtagelser nær, for længe siden har været forsvunden. Maarum Sogn derimod ligger indsluttet af Skov; Sand og raae, kolde Leerjorder afverle paa dets fire Byers Marker. Kagerup staaer vel meest tilbage med Hensyn til Agerjorden, uden paa enkelte Lodder at være blottet selv for stærkleret Jord, men har derimod rigelig og meget god Engbund fremfor de andre. I dette Sogn er Afgravningen af Vandet meget forsømt, og dertil trænge især mange kolde Leerstrækninger; ligesaa lide i vaade Aar Engene ved Aaen, som, forbi Annise Mark, falder i Arresø.

I det Hele har dette Sogn faae Bakker, paa mange Steder derimod behagelig jævnt liggende Marker.

Tibirkes høitliggende Marker, med sine for endeel med Flyvesand overdækkede, oprindelig mere eller mindre leerblandede Jorder i Districtets nordvestlige Deel, ere de sidste, vi have at betragte under Cronborg Amt. Kun Tidsvildes gaae til Stranden, lette og sandede der, gode og leerede længer tilbage, strogviis ogsaa overdækkede med Flyvesand. Tibirkes ligge i Osten og Sønden for den nu indhegnede Sand, som har overdækket Forfædrenes Boliger og forjaget dem fra deres, endnu over Sanden staaende, Kirke. Denne Byes Marker ere ikke udskiftede mellem Mand og Mand, da Vandmangel, Sandflugt, og Jordernes, ved den sidste, til alt for stor Forskjellighed bragte Bonitet, ansaaes for at modsætte sig dette. Vel findes her ogsaa Leer, og Underlaget indeholder det vist nok paa mange Steder; men dybt begravet er det under Sanden. Frederiksværk henter det bedste Leer til Brug for sine Fabrikker fra dette af Sand indhyllede Sted. Sognets Beliggenhed er høit, og bratte Skrenter hælde til dybe Mosedale. Flyvesanden ligger ved Arresøes, faae Alen over Havet staaende Vand; den har

hvirvlet sig op paa Tibirkes Bakker, de høieste Puncter i Kronborg Amt. Overdrevsstrækningen imellem den indhegnede Flyvesand under Tibirke Sogn, og det saakaldte lille Sandarbeide ved Frederiksværk, er paa de fleste Steder et lavt, sidfaldende Sandleie, bedækket med en fast, vegetabilisk Overskorpe, som paa Tibirke og Ramløse Sogns Andeel deri, nærmest Søen, paa det Sideste selv benyttes til Høbjergning, medens det paa høiere Steder maa stilles under Sandflugtstilsyn. Mere om Flyvesanden siden, paa hvis egentlige Hjem vi ellers staae her i Tibirke Sogn. Rigt paa Engbund er Holbo Herred ikke, men egentlig Mangel lide dog heller kun faae af dets Beboere, saasom Enkelte i Blidstrup Sogns høie sandede, og faae andre lige beliggende Egne, meest i Nærheden af Stranden. Søborgsø, saavelsom de Kgl. Skoves Mose- og Engstrækninger, afgive desuden endeel Hø, som kommer nærliggende Beboeres Agerbrug ligesaa meget til Nytte, som det indbringer den Kgl. Kasse en betydelig Pengesum. Moserne og Rendedragene i Holbo Herred ere langt mindre fyldte med Tørv, end det forrige Herreds; men dog have Beboerne i det Hele ikke Mangel paa dette Material, som hist derimod forekommer i overordentlig Mængde.

3. Frederiksborg Amtsdistrict,

indeholder hele Lynge Frederiksborg og Ølstykke, samt den største Deel af Strø Herred; det slutter sig til Kjøbenhavns og derunder liggende gamle Roeskilde Amt, hvornæst Roeskildefjord adskiller det fra Hornsherred. For tilbørligen at kunne overskue dette store Districts Jordbund, bør man betragte det efter mindre Afdelinger.

I Lynge Frederiksborg Herred ligger Hillerød Kjøbstad med sine Jorder i Nordøst af Herredet, saavelsom af Distrietet, og støder her baade til Holbo og Lynge Kronborg Herreds store Overdrevsstrækning under Karlebo og Gronholt Sogne, til hvilket sidste ogsaa Hillerød Overdrev henregnes. Dette sidstes Beskaffenhed ligner ganske det Øvrige, kun at enkelte Lodder deraf ikke alene ere fuldkommen opdyrkede, men ogsaa ved Cultur bragte til en betydelig Frugtbarhedsgrad; enkelte derimod henligge endnu ganske uopdyrkede eller i meget raae Tilstand. Nærmere Byen vedblive dens øvrige Jorder ad denne Side, at høre til de lette; men for endeel have de modtaget en betydelig Grad af Cul-

tur; ligesaa de under Hillerød Kjøbstad liggende Jorder af Sandviggaard, Tamsborg (forenet med forommeldte), Karlsberg og flere mindre Steder, som ogsaa stode hertil, hvor, især paa de første, mange raae Strækninger endnu forekomme, dog meest kun paa Overdrevet, som ligeledes henregnes til Grønholt Sogn. Derimod falde paa den søndre og vestre Side af Kjøbstaden meget gode muldede, for endeel leerblandede Jorder, som for Størstedelen ere stegne til en høi Culturgrad. Det samme er Tilfældet med de øvrige smaae Jordstykker ad den anden Side af Frederiksborg, som dyrkes af adskillige Beboere paa Hovedgaardens Grund, og med de til Nyhusene liggende Jordstrækninger, som for det Meste alle benyttes som Haver, og skjøndt ikke fra ældgammel Tid under Dyrkning, dog nu allerede have hævet sig langt over deres oprindelige Godhedsgrad.

Hovedgaardens, under Frederiksborg Stutteri liggende Jorder omslutte Hillerød og dens Marker, undtagen der, hvor Hillerød og Karleboes Overdreve ligge i en samlet Strækning østen for Byen. Men alle nordøst og sydlig hertil stødende Vange høre til Skoven, og ere deels afgivne dertil, deels benyttes Græsningen kun midlertidig. Til de første høre Steenholtsvang og flere tilstødende Skove, saavelsom den søndre Deel af Lille Dyrehave, under Benævnelse Tyvekrogen, en samlet Strækning skarpt sandede Lyngjorder i dens hele søndre Side, for det Meste nu bedækket med Naaleskove, i Norden og Østen derimod noget bedre, skjøndt ogsaa her afbrudt med skarpe Jorder; det Hele gjennemskaaret med mange Moser og Rendedrag, endog den høiere Deel. Til de sidste hører den i Indledningen ommeldte betydelige samlede Skovstrækning, Store-Dyrehave og dertil liggende Vange, hvoraf dog et Stykke allerede før er lukket for Græsningen og afleveret til Forstvæsenet. Den hertil stødende Vang Holmene hørte ligeledes til Stutterimarkerne, men er afhændet til Hillerød By og benyttes som varigt Græsland; deels høi og skarp, deels en sid Mosestrækning, i Forbindelse med flere heromkring. Bakkerne og Høilandet, for 25 til 30 Aar siden endnu bevoxne med en skjøn ung Bøgeskov, Frederiksborgs skjønneste Pryd da, ere øde og bare nu efter Skovens, ved Afhændelsen betingede, Borthugning; og hvo som besøger Mariebakkerne, for her at opsøge et sørgmodigt

Sagns venlige Hjem, og Gravhøiene, som dække tvende elskende Hjerters udslukte Ild, bliver ubehageligen forstyrret i sine Drømmerier ved at betræde de nu indtil Nøgenhed afklædte Bakker, hvor de høithvælvede Buge, der medlidende skjulte Hjertets Brøde for Himmelens truende Stjerneglands, forgjeves søges.

De under Stutteriet liggende, og af det benyttede Marker, ere anførte i den derover meddeelte Fortegnelse, hvor ligeledes deres ældre, og længer hen deres nyere Bonitering er tilføiet; jeg indskrænker mig derfor til at give følgende generelle Anskuelse af dem.

Ladegaardsmarken med Fauerholmgaarden, for omtrent 20 Aar siden bygget paa det Sted, hvor ogsaa i ældre Tider har ligget en Gaard af samme Navn, har for endeel fra gammel Tid af allerede været blottet for Skov, og kan nu henregnes til de meest opdyrkede af Hovedgaardsmarkerne. Gruus- og sandblandet Jordsmon, som dog egentlig ikke kan henføres til det lette, afvexler med leerblandede Strækninger, og Leer danner paa mange Steder Underlaget, paa mange derimod er det Sand. Store Hestehave støder hertil med i det Hele mere leerblandede Jorder, hvorimod Lille Hestehave for Størstedeel er skarp, sandet, høit beliggende, samt lidet cultiveret endnu, imod det, der finder Sted paa Ladegaardsmarken og i enkelte andre Vange. Kiilskov, Tiirsdagsskov, Nonnevang og Tolvkarlevang, ved Ladegaardsmarkens modsatte Side, have ikke mange lerede Strækninger, men meest skarpe Jorder, og Skoven er her for endeel først i de senere Decennier borthuggen. Ei heller ere de rige paa Muld, som i store Hestehave og endeel af Ladegaardsmarken antræffes langt hyppigere. Blegmarkens Jordbund falder paa flere Steder leret, og denne længe allerede for Skov blottede Strækning har, ligesom den forhen ommeldte Ladegaardsmark, næsten ganske tabt det Raae, som i høi Grad endnu existerer i Strødam, Selskov, Tuekjøb, i mindre derimod i Lille Dyrehave, hvilke Vange stode til Blegmarken og tillige med denne omslutte Ladegaarden mod Sønden og Østen. Indelukket er næsten ganske skovbevoxet, og bestemt dertil ogsaa i Fremtiden, som Lystskov for Frederiksborg Slot. Ligesaa indeholde ogsaa de forommeldte fire Vange betydelige Høiskovstrækninger, bestemte til Conservation, og

meget til Afrydning kommende Krat og El, hvormeget her endog allerede er bortryddet. I disse Vange afvexler den skarpe med den leerblandede Jordbund, og skjøndt unægtelig betydelige Strækninger af den sidste forekomme, hvorved Leer for det Meste findes at udgjøre Underlaget, og saaledes at udstrække sig strogviis ogsaa under den skarpere Jord, saa er dog det lettere, stærkt sandblandede Jordsmon overveiende, og som Underlag forekommer ligeledes Sanden hyppigst. Mange Moser og Render gjennemskære alle disse Stutterivange, og store samlede Strækninger deraf findes i flere af dem, meget forskjellige af Godhed. Dette er ogsaa Tilfældet med den, isoleret fra det Øvrige, i Stro Herred under Tjereby Sogn liggende Eberholts eller Klostervang, hvor vi atter stode paa et gammelt Munkesæde. Jordbunden her hører ligeledes til den, hvori kun lidt Leer forekommer, og som i det Hele vel maa henføres til den lettere, men langtfra ikke til den maadelige. Paa enkelte Steder gaaer den endog over til en stærkere Leer, og den har Leerunderlag paa mange. En betydelig Deel af Vangen er sid Eng, i Forbindelse med den tørlagte Eberholts eller øvre Dam, hvis Vand skal herigjennem. Disse Vange have alle lidt betydeligt af skadeligt Vand før, og hist og her kan det vel ansees for endnu at være Tilfældet; men ellers er ingensteds paa Amtet arbeidet mere til skadeligt Vands Afledning, end paa adskillige af de betydeligere af Stutteriets Marker; tilendebragt er dette Arbeide imidlertid langt fra ikke endnu.

Jordernes Beliggenhed Østen for Frederiksborg er høi og bakket, meget ofte til Besværlighed for Dyrkningen. Ogsaa Stutterivangene frembyde enkelte stærkt bakkede Strog, men for det Meste ere de ved al deres partielle Ujævnhed dog i det Hele bequemt beliggende.

Nærmest de forommeldte Jorder under Hillerød Kjøbstad og Frederiksborg Slotssogn ligge i Sønden og Vesten: Herlev, Lillerød, Lynge, Uggeløse og Gjerløse Sogn imellem Frederiksborg og Slangerup.

Naar man undtager især Overdrevene, saasom det til Freerslev, som mod Norden løber ud i Stro Herred, og her i Forening med Haarløse, Ullerød og Tjereby Overdrev, danner en betydelig skarp og sandet, men fuldkommen opdyrket Jordstrækning i middelmaadig høi og bakket Beliggenhed; fremdeles mod

Sønden Lillerød, Lynge og Vassingerød Overdrev, i Forbindelse med Hovelsvang, en til Huuslodder udparcelleret Stutterivang, af hvilke Strækninger især Lynge Overdrev indeholder mange maadelige, og enkelte ganske uopdyrkede flade, sandede Lyngstrækninger, hvorimod Hovelsvang falder bedre og har endog temmelig stærkt Leer paa nogle Steder; endelig adskillige andre mindre betydelige skarpe Strækninger i disse Sognes forskjellige Dele: saa maa Jordbunden i det betegnede Strøg, i det Hele tagen, henføres til den temmelig gode. Men betydelig Forskjellighed findes i dens Bestanddele. Enkelte Jordlodder af Herløv, især de vestre, den største Deel af Freerslev, det Meste af Borup, rigelig det Halve af Gjerlose, især i Vesten, ere stærkt leerblandede, for det Meste med Leer til Underlag, og Ploielaget er derhos ei fattigt for Muld. Lettere Jorder afverle, som sædvanlig, vel med de stærkere, men forekomme langtfra ikke saa hyppig, som paa de øvrige Steder i disse Sogne, hvor Leerblandinger og undertiden stærkt Leer vel ogsaa findes, men i mindre Udstrækning, end hist. Saa har Kollerød svære Leerjorder og Mergel til Underlag paa flere Steder, og Lynge i Nærheden af Byen fortrinlige, leerblandede Muldjorder. Til Uvelse og Herløv ligge endeel lette, oftest med mange Smaastene blandede, men derhos rigelig med Muld forsynede Jorder, som Bønderne holde meget af og langt foretrække dem de stærke Leerjorder; og unægtelig finder man her ofte, især hvor den fortmuldede Beskaffenhed vedbliver i betydelig Dybde, hvilket ofte træffes indtil 12 á 18 Tommer, eller hvor Leer staaer til Underlag, som, skjønt ikke sædvanlig, dog heller ikke sjælden er Tilfældet, de fortrinligste Afgrøder, og næsten aldrig slaaer Sæden feil paa denne Jordbund, uden i meget tørre Aar paa de Steder, hvor den længere ned gaaer over til let Sand eller Veigruus, hvilket sidste især stundum antræffes. Men selv ved mindre heldig Underlags-Beskaffenhed afgiver denne Jord i Almindelighed bedre Afgrøder, end de stærkere Leerblandinger ved skjødeslos Behandling og kraftløs Drift, hvisaarsag kun faae Bønder lide disse. Denne muldede Gruus er iøvrigt ofte saa fuld af Smaastene og saa fattig for Leer, at vinterploiede Agre, naar Regn og Snee have skyllet Jordpartiklerne fra Stenene, see ud som belagte med Steengruus, hvorimod den, nyploiet, ligner

fort Havejord. De ommeldte Sogne have en betydelig Deel Engbund, men ulige fordeelt i Henseende til Mængde og Godhed. Rigeligst forsynede ere Gjorløse Sogn og Byerne Herløv og Freerslev, som have Deel i den under Navn af Attemose bekjendte Engstrækning, foruden at mange Hovedlodder indeholde megen, ofte selv alt for megen Engbund, naar den, som oftest, hører til den magre. De fleste Overdrevsbeboere mangle Engbund, og hvad de have deraf, pleier at være maadelig. Den bedste Engstrækning her findes, Attemosen, lider betydelig af skadeligt Vand, saasnart kun lidt mere end sædvanlig Regn falder om Sommeren, og ligeledes paa de Vesten for den beliggende Enge og lavere Jorder har den herigjennemløbende Aa gjort megen Skade i tidligere Aar, og nu atter i de sidste tvende. Desuden er Afgravningen af Vand fra Agrene, hvor derimellem liggende Moser og Engdrag ofte forvolde megen Suurhed, ikke overalt tilbørligen foretagen, og i det Hele kan man derfor sige om disse Sogne, at betydelige Strækninger, saavelsom mange enkelte Steder, lide af skadeligt Vand endnu, medens andre Jordbrugere ere næsten ganske frie for det. Dette Strøg indeholder mange Marker, som for et halvt Aarhundrede siden for en stor Deel endnu vare bevorne med Skov og Krat; men der ere faae Steder, hvor dette nu erkjendes ved Jordens ydre Udseende; dog gjøre Bønderne i de Skoven nærmest liggende Byer endnu stedse en Forskjel imellem Indjorden og Skovjorden, hvor længe Skoven endog, med Undtagelse af endeel Ellekrat i adskillige Moser, allerede har været forsvunden, uden at mindste Spor deraf findes mere.

Beliggenheden af disse Sogne er vel ujævn, men paa de fleste Steder neppe til den Grad, at man kan henføre den til det bakkede, og høie Puncter findes her ikke, naar undtages Kongehøien i Lystrup-Kobbel og enkelte flere Bakker der omkring. Imidlertid feiler det paa enkelte Steder heller ikke paa temmelig betydelige, og ofte selv steile, Skrenter mod Søer, Damme, Moser og Aalobene.

Resten af Herredet strækker sig i vestlig Direction indtil Roeskildefjord, indbefattende Sognene: Slangerup, Hjorlunde, Oppesundby, Udesundby, Græse og Sigerslovvester. Dette Strøg indeholder af de bedste Jorder, Amtet har, og i det Enkelte betragtet, stige mange deraf til en meget høi Bonitet, men i det Hele

nedsættes de betydelig ved de ogsaa her ofte forekommende mindre gode, og undertiden endog maadelige Strækninger. Imidlertid er den leerblandede Jord paa de fleste Byers Marker overveiende, og næsten overalt træffer man Leer som Underlag paa meget store Strækninger, uden idelig at afbrydes ved Sanden. Ploielaget har, ved Dyrkning fra umindelige Tider, paa mange Steder samlet en saadan Mængde Muld, at Jorden alene derved allerede er stegen til en betydelig Godhedsgrad, endog der, hvor Sanden er overveiende. Foran i Godhed, for en stor Deel frembragt ved Dyrkning — thi Sognets øvrige Jorder ere, efter deres oprindelige Beskaffenhed, ei ringere — staae Slangerup Byes Indjorder, som paa mange Steder i Fedme, Udseende og Skjørhed ligne gammel Havejord. De prydes sædvanligst med fortrinlige Afgrøder. Overdrevet, for faae Aar siden endnu en uopdyrket fælles Græsmark, maadeligt, skarpt sandet, stenet, høit og bakket, er pletteviis taget under driftig Cultur, og stiger Aar for Aar, men det kan aldrig blive til Det, som Markjorderne ere; thi Grundbeskaffenheden staaer langt under disses, i Overlaget saavelsom i Underlaget.

Endeel af Hjørlunde Sogn, hvor ellers ogsaa mange lette Strækninger forekomme, næsten hele Oppesundby, en betydelig Deel af Udesundby Sogn, enkelte Strækninger af Græse, og ligesaa af Sigerslovvester, have Jorder, som ei staae tilbage for dem i Slangerup Sogn, og hist og her kunne sættes foran. Strækningen langs Roeskildefjorden, for Størstedeel bakket, indeholder vel af og til lette Jorder, men meget ofte temmelig stærkt lerede. Lette Jorder har, foruden Slangerup Overdrev, ogsaa Hjørlunde Overdrev og nogle af denne Byes og Skjenkelsoes Ind- og Udlodder. Engbund mangle de fleste Gaarde i disse Sogne ikke; men overflødig Høavl have kun faae. Af skadeligt Vand lide nogle til Bure Sø, og især de til Hagerup Sø stødende Tørvemoser og Enge, og deraf frem for andre Oppesundbyes og Hagerups betydelige Tørvemoser, ligesaavel som Engene paa enkelte Steder ved Aalobet herfra til Udesundbymølle, hvorimod denne Aa i de tidligere tørre Aar ofte næsten ikke havde Vand til Kreaturene engang *).

*) Efterat dette er nedskrevet, er denne Aaes øverste Strækning fordybet betydelig, til Gavn baade for Jordeierne og for Mollen, der ellers ofte har savnet Vand.

Græsemose har før lidt overordentlig af Vand, men er ved tilbørlig Opgravning, og Retning af Aalobet befriet derfor. Paa Sigerslovvesters Mark ere enkelte af de mod Græse liggende Lodder meget sidfaldende og forsomte med Hensyn til Afgroftningen. Slangerup Mose er ogsaa en meget sid, og undertiden af Vand lidende Torveskær- og Engstrækning, med kun maadeligt Græs.

Disse Sogne have vel i det Hele meget jævnt og fordeelagtigt liggende Marker, men det feiler, foruden de forommeldte ved Fjorden beliggende, heller ikke paa høiere, stærkt bakkede Strøg, f. Ex. paa Græsemark, især ved Græsemolle, ved Hørup, paa Hjørlunde, Sperrestrup og flere Marker.

Ølstykke Herred, i Sønden af det forrige, er endnu tilbage at betragte; ligesom dernæst Strø Herreds, under Frederiksborg Amtsdistrict, nordlig for Lynge Kronborg Herred liggende større Deel. I det første indtage de tre, for under Kjøbenhavns Amt liggende, Sogne, Farum, Gandløse og Slagslunde den østlige Deel, Veksø, Steenløse, Ølstykke og Snodstrup derimod den vestre indtil Fjorden. De første tre have betydelig Jordforskjellighed paa deres Marker, de sidste ere meer af een Characteer. I hine findes mange Strækninger, som først i det forrige Aarhundredes sidste Deel ere rensede for Skov og Krat, og som saaledes, om de end næsten overalt have tabt deres raae Udseende, dog ikke endnu kunne sættes ved Siden af Byernes Indjorder af samme oprindelige Beskaffenhed. Knardrup By maa i denne Henseende sættes foran de øvrige, og her findes gode, muldede, leerblandede Jorder. Gandløse og Slagslunde mangle heller ikke Leer, skjøndt meget deraf er stærkt sandblandet, baade i Underlaget og i Pløielaget, og ofte om Foraaret lidende af Vintervandet; men ogsaa mange letsandede Strækninger forekomme paa disse Marker, især paa de høie, ubeqvemt beliggende Bakker mod Skoven ad Uggeløse Sogn, hvor magert Leer, Sand og Gruus hyppig veksle. I Farum Sogn findes ved Byen og til Farumgaard, i behagelig jævn Beliggenhed, ret gode, muldede Agerjorder, af en lettere Beskaffenhed i det Hele, end Indjorderne af de forommeldte Byer. Ogsaa i Staunsholte og Bregnerød er, der et let Jordsmon overveiende, her raae, magre Leerstrækninger, afvexlende med meget skarpe Jorder, som ved god og kraftig Drift af adskillige af Agerdyrkerne i de sidste Aar sees

bragte til en betydelig Frugtbarhedsgrad. Udjorderne og Overdrevene af hele Sognet ere langt tilbage endnu, og vige ligeledes i oprindelig Grundbonitet betydelig for Indjorderne. Derfor viser Gjennemsnitsboniteten her, ligesom ved alle de Byer, som have store og maadelige Overdreve, en langt mindre Godhedsgrad, end deres Hovedlodder fortjene.

Disse Sogne mangle i det Hele ikke Engbund, og af Høets betydelige Salg herfra, især fra Gandløse og Slagslunde Sogn, skulde man slutte til Overflødighed, dersom dette ikke var skuffende. Egnen er i det Hele temmelig høit beliggende og tildeels bakket; dog bemærkede jeg, især i Gandløse og Slagslunde Sogn, ved dette Foraars og den senere Sommertids Væde, mange Steder, hvor de til Moserne stødende Agre lede af skadeligt Vand. Ogsaa den tørlagte, og til Høslet benyttede Borups So paa Knardrups Mark havde atter samlet en betydelig Deel deraf.

Af de vestlige Sogne have Vexø og Steenløse de stærkeste Leerjorder i høi og temmelig jævn Beliggenhed, dog ofte gjennemskaarne med dybe Dale, som danne ret steile Bakker og Skrenter. Sanden og lette Strækninger forekomme vel ogsaa, men Leret er i det Hele langt overveiende baade i Pløielaget og Underlaget, og det første er paa mange Steder rigt paa Muld. Dette er især ogsaa Tilfældet i de andre to Sogne, Ølstykke og Snodstrup; men her forekommer den stærke Leerjord mindre almindelig, end der, uden at disse Jorder derfor i det Hele staae tilbage for hine Sognes. Disse 4 Sogne, tilligemed de i Norden dertil stødende af Lynge Frederiksborg Herred, høre til de ældst dyrkede Strækninger paa Amtet.

Der haves betydelig Engbund til de under Omhandling værende Sogne, især ved Aalobet, som adskiller Frederiksborg fra det forrige Roeskilde Amt; men Vandet har viist sig meget skadeligt paa den i disse sidste Aar*), ligesom ogsaa Skjænkelsoes Vand ei tillader Snodstrup Sogn tilborligen at benytte sit dertilstødende Torveskær. Ellers fandtes Agrene i disse Sogne ikke stort at lide

*) Ligesom en 1740 nedsat Commission tilendebragte mange Aars Klager og Stridigheder over Vandets Opdæmning ved øvre Veirbromolle, saa har Landvæsenscommissionen i Aaret 1830 tilfredsstillet Lodseierens ligegrundede Klager over det Samme ved nedre Veirbromolle.

af skadeligt Vand, i Sammenligning med adskillige andre i dette Amtsdistricts nordre og vestre Deel.

Den deels jævne, deels stærkt bakkede Beliggenhed i Farum, Gandløse og Slagslunde Sogn; den høitliggende, temmelig jævne, men med dybe Dale gjennemskaarne af Veirø og Steenløse Sogn, er i det Forrige ommeldt, og naar dertil føies en temmelig bakket og høi Beliggenhed i Ølstykke og Snodstrup Sogn, med store, jævne Marker, og for Størstedeel beqvemt liggende Hælder paa Bakkernes Sider: saa vil dette give et Billede af dette Herreds Beliggenhed i det Hele, hvori jeg ei tør indgaae dybere, for ikke til Unytte at opfylde Rummet med alligevel utilfredsstillende Situationsbeskrivelser.

I Strø Herred betragte vi rigtigst, som Fortsættelse af de to omhandlede Herreders Strandsogne, først Ølsted, og forene dermed i Beskrivelsen de tilstødende Sogne Strø, Skjævinge og Lyngby, tilsammen Herredets vestlige Deel i dette Amtsdistrict.

Til Roeskildefjord i Vesten, og Arreso i Norden, imellem hvilke to Vande Frederiksværk Gods støder til, slutte disse Sogne sig i Sønden til Sigerslovvester, Slangerup og Gjørløse i Lynge Frederiksborg Herred, hvornæst blot Herredets østlige Deel, bestaaende af Tjereby og Alsønderup Sogn, hvormed vi atter vende os til det Punkt, vi gik ud fra, Frederiksborg, er tilbage paa dette Amtsdistrict.

Store Hagelse By har en Strækning langs Fjorden, som for 25 Aar endnu var ganske skov- og kratbegroet, men siden den Tid næsten er opdyrket. Skoven tilhørte Frederiksværk, hvilket endnu gjælder om det Huus med Vænge, hvor den forrige Skovfoged boede. Hele Grunden af den forrige Hagelse Skov er kommen under Store Hagelse By, som havde Græsningsret der, da Skoven ei ansaaes skikket til, efter Forordningen af 27 Septbr 1805, at noget deraf kunde indtages til Conservation og fremtidig Fredning. Denne Strækning har skarpe Bakker i Afvexling med gode leerblandede Jorder. Ligesaa er den øvrige Strækning langs Stranden til denne By og til Ølsted afvexlende sandet og let leret, det Hele i bakket Beliggenhed. For øvrigt har dette Sogn jævnt liggende, temmelig leerblandede, gode muldede Marker, hvori ogsaa af og til sandede forekomme, især ved Ølsted og Grimstrup, hvis Beliggenhed atter er mere bakket.

Langs den hele Kyst af Roeskildefjord findes mange Kæmpehøie og andre Mindesmærker om Oldtidens krigerske og religiøse Bedrifter, men næsten ingensteds flere, end paa dette Sted, og sydostlig herfra henad Slangerup, hvor man ved den betydelige, over Græse og Slangerup Sogns Marker indtil Slangerup gaaende Eng og Mosestrækning, for seilbar Havbugt, som Forfædrene befarede med deres Snekker indtil Slangerup By, ofte har maattet kæmpe om Eiendom, Frihed og Liv, indtil Havbugten blev til græsbar Eng, hvorefter Fienden forsvandt, men med ham ogsaa disse Kystboeres Kæmpefærd og Kæmpesind, hvoraf i Aarhundrede Nordens Sletter og Fjelde gjenlød.

Betydelige Mosestrækninger og en liden Fredskov adskille Olsted fra Lyngby Sogn, hvilket sidste med tvende Byer, Store og Lille Lyngby, ligger langs Arresø; hvorimod Skjævinge og Strø Sogn støde til dette i Sønden, alle tre med en Jordbeskaffenhed, hvor gode Leerblandinger og overveiende Sand hyppig afvexle, og hvor det er vanskeligt at sige, om hine eller denne forekommer meest. De fleste sandede Marker har Lyngby Sogn, især Store Lyngby; de bedste Muldjorder og mange gode lerede Strøg træffes i Strø Sogn, hvor der gives Jordbund, som hører til Amtets bedste; stærkt Leer og Sand afvexle i Skjævinge Sogn, og mere endnu forsvinde de stærke Jorder paa Mellose Mark, uden ganske at være blottet derfor.

Enkelte Bakker undtagne, og deriblandt især Strøbjerg, hvoraf de ved Grimstrup og Olsted ere en Fortsættelse, og som i mindre Høide og sjælden afbrudt trække sig over Gjorlose, Uvelse og Herlov Mark, hvorefter den ellers overalt kjendelige Kjede taber sig imellem Brødeskov og Store-Dyrehave, have de ommeldte Sogne temmelig jævnt liggende Marker. Kun paa enkelte Steder lide de af skadeligt Vand, saasom Engene og de dertilstødende Agre ved den igjennem Attemose, forbi Gjorlose, Vorup, Skjævinge, Strø, Strolille, Sigerslovvester og begge Hagelse Byers Marker løbende, i regnfulde Aar meget vandrige Aa; ligesom og betydelige Strækninger ved Arresø, hvor Lille Lyngby og flere Byers Enge og Moser for 15 — 20 Aar siden i vaade Aar næsten vare utilgængelige, og atter nu have betydeligt Vand, som snart kan naae og maaskee overstige tidligere Aars Høide, til uberegneligt Tab

for Beboerne; flere Steder af mindre Omfang, og den saa ofte forsømte Afgravning af skadeligt Vand fra sidere Agre og høiere Enge, som kunde blive befriede for det, ei at omtale.

Alsønderup og Tjereby Sogne slutte sig til Frederiksborgs Hovedgaardsmarker og skovbevoxne Vange, selv meget rige paa Skov for faae Decennier endnu, og saaledes langt mindre gjennemdrevne og opdyrkede, end de vestlige Sogne, og meget kratbegroede paa adskillige Steder. I Alsønderup Sogn har Vendstrup de fleste leerblandede Jorder og Nøiede endeel gode muldede, men ogsaa meget lette Sandjorder. Alsønderup og Tuulstrup have, med Undtagelse af enkelte Steder, overordentlig lette skarpe Jorder, tildeels i bakket Beliggenhed, og Leret spiller en saare underordnet Rolle her. Med Undtagelse af den sidstommeldte By, har dette Sogn meget gode Enge. Ganske adskilt og ind i Holbo Herred ligge Orne, Tipperups og Kagerupshuse, saavelsom Gadevang Teglværk og endeel af Gadehusene. De første have endeel leerblandede, de sidste næsten kun skarpe Sandjorder.

Tjereby Sogns trende Byer have, summarisk betragtede, omtrent samme Jordbund: mere Sand, end Leer i Pløielaget, begge Dele i Afvexling i Underlaget, enkelte Strækninger ret gode, muldede Jorder, andre meget fattige for Muld, afvexlende raae og vel opdyrkede Strækninger, og Krat endnu paa mange Steder. Men i det Enkelte falder en meget betydelig Forskjel. Overdrevene, som omslutte det herudi udløbende Overdrev af Freerslev By, ere vel næsten ganske opdyrkede, men uden at Jorderne endnu have vundet meget i Kraft, og de staae derfor kun lidet over det, som disse skarpe Strækninger vilde have været at ansætte til i deres raae Tilstand. Enkelte Lodder gjøre imidlertid en Undtagelse. De vise, at disse Jorder kunne hæves høiere, end til det Trin, hvorpaa de fleste staae. Den for over 30 Aar siden udtørrede Eberholts Dam er vel for endeel omskabt til Agerland; men Jordens tørvagtige Overlag vil aldrig tillade det at hæve sig til noget Udmærket. Ogsaa gjør Vandet i vaade Aar endnu megen Skade, da Broen paa Landeveiene i Eberholtsvang ei ligger dybt nok, og Grøfterne tilgroe. Engene ere temmelig ulige fordeelte, og der findes baade gode og magre. I det Hele har Sognet langt fra ikke Mangel paa Engbund, naar Overdrevsstrækningerne undtages, hvis Beboere imidlertid hidtil have

havt Leilighed til at forskaffe sig det Manglende uden for deres Avlsbrug.

Med Undtagelse af Storstedelen af Ullerød Mark, Eberholtsvang, som er omtalt blandt Stutterimarkerne, og Eberholtsdam, har det Meste af Sognet en temmelig høi og bakket Beliggenhed, med derimellem faldende Side, hyppig af Vand lidende Steder. Tvende Jordlodder i Ullerød By, som for nogle Aar siden ere komne under een Eier, og anvendes til et Schæferi og et Meieri af udmærket fremmedt Qvæg, give et følgeværdigt Exempel paa kraft- og indsigtsfuld Jordforbedring; og de ville, naar saaledes vedblives endnu i nogle Aar, kunne bevidne, hvad der i kort Tid kan blive af Jorder, hvis oprindelige Grundbeskaffenhed, i det Hele tagen, ikke naaer Middelboniteten; men rigtignok under Anvendelse af Mere, end Det, hvortil en Avlings egen Kraft er istand.

Foruden det paa mange Steder i det Enkelte i disse Sogne forekommende, og før allerede berørte skadelige Vand, lider det sondre Strøg paa betydelige Strækninger af Attemose Aaløbs meget forsømte Opgravning, og i Norden stiger Arreso's Vand, uden endnu at have naaet sit i det Forrige allerede betragtede Flodemaal, paa Moser, Enge og Agre. Indflydelsen af denne Sø skal selv strække sig igjennem Stutterivangen Strødam indtil dertilstødende Marker, over 20,000 Alen fra den, naar Aaløbet følges, hvilken Menings Rigtighed imidlertid vel kun kan afgjøres ved Nivellement, og i alt Fald kan Søen ei have umiddelbar Indflydelse paa Steder, hvilke, som dette, ligge oven for en Vandmølle.

4. Frederiksværks Gods.

Vi vende os her tilbage til Stro Herred, hvori hele dette Gods er beliggende, i Vesten, Sønden og Norden omsluttet af Roeskildefjords, Isefjordens og Kattegattets Vande, og med Arreso i Osten, hvilken Sø, skjøndt den ligeledes grændser til Kronborg og Frederiksborg Amtsdistricter, dog rigtigst henføres under Frederiksværk, da dets Fabrikker ene have Afbenyttelsen af dens Vand.

Frederiksværk indeholder de 4 Sogne, Kregome, Vinderød, Meelby og Thorup, med Hovedgaarden Grønneso i sidste og Arresodal i Vinderød Sogn, hvori ogsaa Fabrikstedet og dets Grunde paa begge Sider af den 1716—20 gravede Afløbsrende fra

Arreso ligger. Thorup og Meelby, det første ganske, det sidste med Størstedelen af sine Marker paa Halsnæs, indtage Strækningen imellem Roeskildefjorden og Kattegattet, og have i deres Midte ved Thorup og Sværkildstrup overordentlig gode, samt til Thoruplille, Thorupmagle og Tommerup, nærmest Byerne, taalelig gode Jorder; ligesaa Melby Sogn imellem denne By og Evetofte, til henimod Haagendrup. Leer i betydelig Mængde, saavel i Pløielaget som i Underlaget, findes paa de førstnævnte fem Byers Marker, men ret gode, muldede Leerjorder i nogen Udstrækning dog kun paa de to første. Ellinge har paa en Deel af sine Marker en ret god, muldet Sand, og paa enkelte Steder Leerblanding, ligesom Hald og Tollerup mod Sønden vel opdyrkede, af og til i det Lerede faldende Jorder; men ellers er hele den søndre Side af Halsnæs, med Undtagelse af enkelte af Grønnesogaards Marker, hele den vestlige Deel, med sine mange Huse og Overdrevslodder, hvor kun sjælden lidt Leer er iblandet i Jordsmonnet, og især dets hele nordlige Side, sandet, og gaaer her over til det letteste Sand, endog udenfor de Strækninger, som henføres til Flyvesanden. Tollerup og Meelbyes nordlige Udlodder indeholde for en stor Deel Jorder, som det næsten ikke er værdt at betroe Saaesæden, og disse Byers store Andeel af Asserbo Overdrev, hvor man endeel af Sommeren holder Kreaturene i Toier, indtil de efter Indhøstningen kunne tages hjem for at sultfødes paa de ligeledes for Størstedelen let sandede Indmarker, lønner neppe Umagen, som Flytningen ved den lange Vei derhen forvolder.

Saaledes dyrkes her endeel Huuslodder til Liseleie, endeel bebyggede Parceller paa Meelby Præstelod, endeel paa Asserbo Overdrev udlagte Huuslodder, hvor Sædeafgroderne i tørre, eller kun ikke ualmindelig vaade Aar, neppe maae kunne erstatte Arbeidet og Saaesæden, dersom de for største Deel maadelige Afgroder selv i dette vandrige Aar skulde anses for ualmindelige.

I Meelby Sogn ligge, foruden flere Flyvesandsstrækninger, ogsaa det indhegnede saakaldte lille Sandarbeide.

De mange i Vesten ude Thorup Sogn sammenklyngede Huse fra Grønnesogaard af, forbi Lynæs indtil Kikhavn, havde for endeel vel bedre Afgroder, især ved Kikhavn, hvor enkelte med større Lodder forsynede Huusmænd syntes at have arbeidet sig

temmelig frem; men i det Hele er Jordbunden ikke istand til at ernære Dyrkeren, og Massen af de her Bosatte er for stor til, at de som Arbeidsmænd kunne hjælpe sig frem, især da deres Deeltagelse i Fiskeriet ikke skal være betydelig.

Grønnes Hovedgaard, hvoraf 138 Tdr. Land ere henlagte til Skov, og 90 Tdr. atter i dette Aar bestemte dertil, har paa sine Marker en ret god, tildeels leerblandet Jordbund, ved Siden af ganske lette Sandjorder; ligesaa Skovstrækningerne her, hvori der antræffes fortrinlig Bøge- og frugtbar Egebund, saavelsom skarpe, lette, kun til Naaletræanlæg skikkede Steder.

I Vinderød Sogn har, paa Hælderne imod Arreso, især Kassemose ret gode, tildeels i det Lerede faldende Jorder; langt mere sandede og skarpe derimod ere de i Nordvest. Ligesaa ere Vinderød Byes faae Marker mod Arreso ret gode, vel ei stærkt lerede, dog ikke heller fattige i den Henseende, og de fandtes prydede i dette Aar med meget gode Afgrøder, ligesaavel som Arresodals dertil stødende Hovmarker ad denne Side. Men Vinderøds øvrige Jorder, især Strækningen over Bakkerne ad Øvremølle, ere deels meget lette, deels usle, og paa selve Bakkerne ere Steder, som man kunde fristes til at erklære for Flyvesand. Arresodals vestlig og sydlig for en ret god, med flere Slags Anlæg blandet Bøgeskovstrækning, beliggende Marker, som gaae ad denne Side ned til Fjorden, ere lette og tildeels skarpt sandede, i meget høi og udsat Beliggenhed.

Kregome Sogn har sønden for Kregome By meget gode Marker, hvorpaa jeg antraf fortrinlig Sæd og Klover, men dette aftager snart mod alle Sider af Byen, og den lette Jord er i det Hele overveiende. Mere endnu er dette Tilfældet paa Brederøds og Sonnerups Marker, men paa Auderøds er Halvdelens nordlige Deel temmelig leerblandet, hvor ogsaa en Fredskov findes med overordentlig frodig Bøge-Eftervæxt, og derudi iblandede gamle Træer, som, skjøndt stærkt i Aftagende, endnu vidne om en ret god Jordbund. Ogsaa Sonnerup Fredskov viser paa flere Steder en for Bøgetræet god Jordbund, uagtet Jorden udi, saavelsom omkring Skoven, i det Hele hører til den lettere, og paa Sonnerup Mark tildeels til den meget lette.

Frederiksværk Gods har i det Hele taget ikke mange Mose- og Engstrækninger, og saaledes, om ikke Mangel, dog langtfra ikke rigelig Enghoavl, og paa Haardbundshø kan paa de færreste Steder gjøres Regning uden Foderplanters Dyrkning, som, naar det Midterste af Halsnæs undtages, forsømmes meget af de Fleste. Ved Arreso ligge endeel Enge, især i Kregome Sogn, men det gaaer Brugerne af dem ei bedre, end Eierne paa Søens øvrige Bredder. Vandets Stigen oversvømmer dem længe inden Flodemaalet er naaet.

Godsets Beliggenhed gaaer fra det Høieste i disse Egne til det Laveste. Bakkerne i Kregome og Vinderød Sogn rivalisere med de høieste paa Amtet. Størstedelen af det Øvrige derimod er fladt eller jævnt bakket, hvorfra kun den til betydeligere Bakker stigende vestlige Kyst af Halsnæs gjør en Undtagelse. Asserbo Overdrev hæver sig kun faae Alen over Havets Middelstand, ligesom Sandstrækningerne norden for Meelby og flere andre Steder ei ligge meget høiere.

Inden jeg forlader dette Sted, Middelpunctet af Flyvesandets egentlige Hjem under Frederiksborg Amt, og gaaer over Roeskildefjorden til Amtets sidste Herred, formener jeg det rigtigst først at betragte denne Gjenstand.

Ved Lappen, nordvesten for Kronborg, begynder en temmelig lang, men smal Sandstrækning ved den nordøstlige Strand, som næsten taber sig ved Hellebek, og kun i meget ubetydelig Grad hist og her viser sig igjen, indtil man naaer Hornbek Plantage, hvor Størstedelen af Sanden er bedækket med ung Fyrreskov, meget frodig fremvoxende paa Sandens fastere Steder; men hvor, efter de derom modtagne Underretninger, Leer eller leerblandet fast Underlag skal staae saa nær Sandoverlaget, at Fyrrenes dybtgaaende Rødder for længe siden maae have naaet det; hvilket endog Anlægets blotte Anskuelse synes at bekræfte. Thi paa enkelte Pletter, som i Ordets egentlige Betydning kunne kaldes Flyvesand, vel bundne og overdækkede med et tyndt vegetabilisk Lag, for endeel bestaaende af Rensdyrmos, som i disse Egne ret egentlig tilkjendegiver den lette ufrugtbare, i løsnet og udtørret Tilstand let bevægelige Sand, kæmper man endnu med en vrangvillig Natur for at bedække disse Steder med Skov; og hvor enkelte Planter, eller smaae Holme deraf, endog

have seiret, erkjendes deres forestaaende tidlige Undergang dog tydeligen af det Opvoxendes hele Udseende. Mindre betydeligt af Udstrækning i Bredden fra Stranden, men af meget let Characteer er den vesten herfra, forbi Hornbek og Hornby sig trækkende Flyvesandsstrimmel, som næsten ophører ved Holbo Herred, og her, paa et betydeligt Stykke langs Stranden, tildeels kun forekommer tæt ved Havbredden, eller paa den egentlige Forstrand; dog findes Spor dertil ofte selv paa Bakkerne, og de høieste Puncter her, saasom Nakkehoved, ere ei blevne frie for den; ved Siden af faste Leerlag findes den, snart i sin fuldkomne Nøgenhed, snart sparsommeligen overdækket med et fastere Jordsmon og et tyndt og magert Græs. Hele Gilleleie Strand har megen Sand, men kun i Nærheden af Bolgeslaget egentlig Flyvesand, og Markerne indenfor denne og hele den ommeldte Strand, skjøndt let sandede hist og her, have ikke Udseendet af i tidligere Perioder at være blevne hjemsøgte af Sandflugt.

Igjennem hele Blistrup Sogn trækker sig en bred, lavtliggende Forstrand, som efter dens Characteer vel maa henføres til Flyvesandens Afkom, og hvor unægtelig Sandstridter hist og her vise sig, som med Rette have ladet denne Strækning, tilligemed de forommeldte, komme under Flyvesandvæsenets Tilsyn, og hvor der ei kan tillades Beboerne ubetinget Brugsret; men farlige ere disse Steder ikke, og kunne, under Tilsynets nærværende Stand, aldrig blive det; thi Strækningerne selv ere for den største Deel bundne, ikke ved det løse, let tilintetgjorte hvide Mos, men meest ved en fastere vegetabilisk Overskorpe, hvori kort Lyng og derimellem frempippende Græs og andre Vœrter ere dominerende, og hvor dette er Tilfældet, bryder Vinden, og selv de græssende Kreaturers Fod, ei saa let Skorpen.

Fra de forommeldte Strækninger indtil Tibirke Sogn har næsten kun den nærmeste Strandbred Sand, som for en Deel under Havets høiere Stand periodisk bliver overskyllet, og saaledes sjælden gjennembrændes og udtørres til den Grad af Sol og Vind, at de derved liggende Marker have Noget at befrygte deraf. Men paa enkelte Steder paa disse Marker selv findes Strækninger, saa lette, at de ei staae mange Trin over Flyvesanden.

Betræde vi derimod Tibirke Sogn, hvor høie, med dybe Dale gjennemskaarne Bakker allerede langtfra standse vort Blik, og betragte den her begyndende, over 2500 Tdr. Land store, indhegnede Flyvesandsstrækning, før almindeligen betegnet ved Benævnelsen af det store Sandarbeide, nu sædvanlig Tidsvilde Flyvesands Indhegning kaldet: saa træffe vi nærmest Havet, paa Sandens halve Udstrækning langs Stranden, først en lav Plan af omtrent 450 Tdr. Land, efter dets senere Bestemmelse til Skovdyrkning, først for 15—20 Aar siden forenet med den ældre Indhegning, og for Tiden endnu ucultiveret. Her viser sig, med kun enkelte Undtagelser, aldeles ingen blottet Flyvesand, og Jordsmonnet er overtrukket med høi og tæt Lyng og andre Sandplanter. At Skov her kan frembringes, er vel ingen Tvivl underkastet; men hvad den kan blive til under denne udsatte Beliggenhed, derom vil de øvrige Anlægs, hernæst under Omtale kommende, Beskaffenhed føre til lidet opmuntrende Slutninger. Nærmest Strandens Bølgeslag begynder Sanden her at hæve sig høiere, og danner længer hen, hvor nogle Hundrede Alen bag Forstranden en Kjede af steile Bakker trækker sig indtil Asserbo Overdrev, betydelige Sanddyner, bag hvilke den længer tilbageliggende Sand deels er bortført af Vinden, hvor da pletteviis den forrige steenlagte Havbund lader sig tilsyne, deels bunden ved Sandvæxter, som Naturen og Sandvæsenets virksomme Haand have frembragt. Ei behøve vi at gaae tilbage til den præadamitiske Periode, ikke engang til den noachiske Tidsalder, for at see, hvor Bølgerne have slaaet mod de nys betegnede Bakker, der, ligesom saa mange andre ved Strandbredderne og de lavere Dalstrækninger i disse nordlige Lande, bære dybe Mynker deraf endnu, for at see Vandet rulle sig over endeel af den før ommeldte flade Flyvesandsstrækning, for at følge Snekkerne, som vi før ledsagede igjennem Roeskildefjorden til Slangerup, paa deres Tilbagevei forbi Asserbo Slot, vesten for Flyvesanden, til Arrefjorden, senere først forvandlet til en Indsø.

Inden jeg imidlertid gaaer videre i mine Gisninger om det Steds fortidige Udseende, hvor vi her befinde os, maa jeg opholde mig nogle Øieblikke endnu ved Flyvesandsindhegningen, som vi nyligen betraadte. Blot det forommeldte nordøstlige

Stykke er en jævn, lavt liggende Plan; alt det Øvrige bestaaer af høie Bakker med smallere eller bredere Dale imellem, deels sidfaldende og fugtige, deels tørre, de fleste overtrukne med Sand, men i meget forskjellig Grad. Dog findes ogsaa mange Strækninger her, som aldeles ikke bære Flyvesandens Characteer, og hvor, især paa de fugtige Steder, en ret god Vext træffes ved de her i Mængde, og tildeels i Slutning staaende Birker; hvis-aarsag lignende, ei endnu i Skovcultur bragte Steder, meget rigtig ligeledes besaaes med Birkefrø.

Men Sandet har ikke alene lagt sig i Dalene; det er — og, næsten synes det, her især — steget op mod Toppen af de høieste Bakker, hvor store Strækninger deraf frembyde et vederstyggeligt Syn med deres hvidgraae Mosbedækning. Her mener jeg — støttende mig til det for Øine Havende — burde Skovdyrkeren afholde sig med sine unyttige Bestræbelser fra, at klæde disse nøgne Bakker i Skovens Grønt, hvis Hensigten ei blot skulde være, ved at dyrke Skov, ligemeget om den bliver til Træer eller til krybende, purrede Kratbuske, varigere at binde Sanden. Men herved maa dog ogsaa betænkes, hvor meget man udsætter sig ved at røre i denne løse, neppe bundne Sand, og hvor ufuldkommen og kortvarende den Bedækning er, som man, efter mange mislykkede Forsøg, endelig fremtvinger, naar man, efterat Træerne neppe have begyndt holmevis at hæve sig over Jorden, allerede seer Dødens Spire udvikle sig i dem. Naar vi betragte alle de paa den egentlige Flyvesand gjorte Anlæg, saa finde vi det Ubetydelige, som her — vistnok først efter ofte igjentagne Forsøg — endelig er fremkommet, af saa usselt Udseende og i saa ynkelig Tilstand, at det synes, man for længe siden maatte have opgivet Haabet om, her at kunne opelske Skov. Om vi selv ville henvende os til de bedstlykkede Anlæg, paa Jordbund, som hører til den bedre i denne Indhegning, saa er deres Skjebne ganske uafgjort endnu. Fyranlægget langs den senere indtagne Strækning f. Ex. er meget vel lykket, har staaet og staaer endnu ret godt paa mange Steder, saa at der ingen Tvivl kan være om, at Rødderne staae i et fast Jordlag; thi noget længer sydlig, ved begge Sider af en derigjennem løbende Vei fra Strandsiden til Tidsvilde, hvor snart den egentlige Flyvesand atter indfinder

sig, have Træplanterne det samme kummerfulde Udseende, som paa alle andre Strækninger af samme Jordbundsbeskaffenhed. Men uagtet dette Anlægs partielle, frodige Fremvæxt, er dets tidlige Undergang desværre at forudsee, hvis man ikke kan gjøre det mueligt, hastig at tilveiebringe Læ langs den nordvestlige Udkant, hvor de skarpe Havvinde allerede have borttaget dets naturlige Læ, de beskyttende ydre, purrede, lavstammede og grenefulde Træer, som enhver Skov danner mod ubeskyttede Udkanter, og hvoraf mod den vestlige og nordlige Himmelegn, især i en Beliggenhed som denne, og ved Naaleskov uden nogen Undtagelse, aldrig noget Træ burde borttages, om end Planterne vare halvdøde allerede; ja, de fuldkommen udgaaede bør i saadan Beliggenhed staae, saalænge de i ringeste Maade kunne bidrage til at bryde Vinden. Hvor vanskelige Naaletræerne her ere at opelske, og hvor liden Forventning de give, om de end ere komne i Vext, selv paa en Jordbund, som ei hører til den maadeligste, kan fremdeles erkjendes af den slette Tilstand, hvori Fyrrene længer hen mod Tidsvilde Markeskjel befinde sig, endog paa Steder, hvor enkelte purrede Bøgeplanter temmelig frodigen endnu vegetere, uagtet Sanden har lagt sig i betydelig Høide omkring og imellem dem. Fyrretræer af en Størrelse allerede, at man skulde formode, deres Rødder maatte have naaet det Jordsmon, hvori Bøgene staae og trives, ere deels uddøde, deels gaae de deres Undergang i denne mod Nordvesten hældende Beliggenhed hastig imøde, uagtet Fyrren netop er det haardføreste af vore Naaletræer mod climatisk Indvirkning.

Det siges, at 1200 Tdr. af Tidsvilde Flyvesands-Indhegning ere satte i Skovbestand. Kunde man, efter overfladelig Anskuelse at dømme, være saa heldig at see det Halve af disse Anlæg naae deres modne Alder, og en sluttet Bestand, hvorved dog Birkene i de bedre Dalstrækninger vel maae bidrage det Meste, saa troer jeg, at enhver uoverspændt Forventning er tilfredsstillet.

Af det Anførte vil allerede kunne udledes, at man aldeles ikke maa forestille sig Tidsvilde Indhegning som en uafbrudt Strækning af dæmpet Flyvesand. Tildeels i lav, men meest i høi Beliggenhed findes den imellem fugtige Dalstrækninger,

hvilke sidste aldrig kunne have været bevægelig Sand, hvormeget de her sandsynligviis tidligere sig befindende Sumpe endog kunne have opslugt deraf. Men desmere fordærvelig har, paa de høiere Steder, Sandet overstrommet de sydøstlige Marker, og forvandlet omtrent $\frac{2}{3}$ af dette Sogns Ploieland til Ørkener, drevet Tibirkes Beboere fra deres Boliger, hvis Tilværelse den her indenfor Indhegnings-Linien endnu staaende Kirke, og Levninger af Træer og Buske, saavelsom mange i Sanden skjulte Tommermaterialier af de forladte Huse og Gaarde bevidne, hvis brugbare Dele man tog med sig og vovede 1000 Al. herfra, i nordlig Retning, at bosætte sig paa Ny.

En dyb Dal, med derudi liggende vandrig Mose, adskiller Flyvesanden og Tibirkes af denne halv omsluttede Marker fra Ramløse og Holløse, hvortil Sanden ikke har naaet. Dette skyldes det forrige Aarhundredes Anstrængelser, hvorved ogsaa Resten af Tibirkes meest truede Marker bleve reddede. At Sandet, uden den kraftige Modvirkning, som især skete indtil Aaret 1738, hvor en Støtte blev opreist paa Tidsvilde Mark til Amindelse om en fuldendt Dæmpning, men som dog periodisk senere, med større eller mindre Anstrængelse, maatte fortsættes, og hvorom man veed, at 1792 endnu holdtes 10 Materialheste her til Tangs Paakjørsel m. v., ikke alene vilde have tilintetgjort næsten hele Tibirke Sogn, men ogsaa oversteget den ommeldte dybe Dalstrækning, er mere end sandsynligt, og uberegneligt, hvorvidt det da fremdeles kunde have udbredt sig, da ingen Formuur derefter fandtes mere paa de, hiin Side Tibirke Mose liggende, høie og meget for nordvestlige Vinde udsatte Marker.

Det Sand derimod, som Havet i forløbne Aarhundreder har fremvæltet hiinside det nærværende Asserbo Overdrev Vesten for Tidsvilde Flyvesands-Indhegning, har fundet sin Grav i denne fordums Havbugt, og endog efterat den var bleven tilsandet, og efter Sandklitternes Dannelse derpaa, og især Vesten derfor, hvor en indhegnet 116 Tdr. Land stor Flyvesandsstrækning findes, det lille Sandarbeide, er her megen Leilighed endnu i dens sidfaldende Midte at opfluge endeel Sand, og hvad der overflyver denne Plaine, nedsænkes udi Arreso, hvor i forrige Tider have dannet sig kjendelige Revler deraf.

Vistnok vilde det medføre store Omvæltninger i denne Egn og bevirke Forstyrrelse i de fleste Forhold, hvis Arreso engang skulde blive tilsandet, ligesom før dens Forbindelse med Havet; men i hvor store Sandflugter tilkommende Aarhundreder endog skulde kunne være istand til at lade opstaae fra Meelby Sogns nordlige Strandbred, synes, efter Søens Beliggenhed, dens Undergang kun partiel at være muelig, da dens søndre Deel maa antages at være fuldkommen sikkret derfor. Men skulde en Sandflugt, lig den i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede, i kommende Tider opstaae fra det betegnede Punct og overstige Vinderods og Kassemoses Bakker, som hiin oversteeg Tibirkes, da stod maaskee Søens nordligste Deel og selv den nordvestlige Bugt Fare for at blive tilsandet, og i sidste Tilfælde var Arresøes Aflob anden Gang stoppet; de Oversvommelser, som have fundet Sted for mere end 100 Aar siden, vilde da fornye sig, og Søens Bassin faae en stor Tilvæxt især paa de sydlig og sydostlig dertilgrændsende Markers Bekostning. Paa hiin Side Søen derimod vil Flyvesanden fra Frederiksværk af aldrig umiddelbar komme til at have Virkning.

Ei heller ere Flyvesandsstrækningerne paa Frederiksværk Gods betydelige for Tiden, og den Fare, de indeholde, vil, uden at mere Sand blottes fra Havet af, kun strække sig til deres nærmeste Nabolaug, da de mistænkeligere, efter det Nysforklarede, sende deres Sand til Asserbo Overdrev, hvorover kun lidet for Tiden naaer Arreso. Med Undtagelse af det lille Sandarbeide af 116 Tdr. Lands Størrelse, hvoraf dog det Meste er urokkelig bundet; af 200 Tdr. Land, som pletteviis findes paa Asserbo Overdrev og fordre et vaagent Øie, for ikke paa enkelte Steder at komme i Bevægelse; af 44½ Tønder Land paa Meelby og Tollerups Udlodder, som ligeledes kræve at staae under Sandflugtstilsyn, og 16½ Tdr. Land paa Halds Udlodder i Thorup Sogn, foruden enkelte Skridter hist og her paa Tommerup Byes Marker — hvilket Areal er taget af en officiel Indberetning af August Maaned 1829, — findes her intet, som ansees for Flyvesand. Thi paa det hele af Sand bestaaende Asserbo Overdrev har ved dets sidfaldende Beliggenhed, de faae udi de opgivne 200 Tdr. Land beliggende Klitter undtagne, dannet sig en saa fast

vegetabilisk Skorpe af Lyng og Bollerris, det sidste især med dybt og vidtomkring løbende Rødder, at den meest oprørte Natur forgjeves vil prøve paa at rokke dets stærke, og derved tillige paa de fleste Steder fugtige Overflade. Dette Overdrevs brede Forstrand derimod er af Vinden næsten overalt feiet saa reent, at med Undtagelse af Dynerne langs Havet, som holde sig fugtige og bindes ved Sandvæxter, den faste Bund af i Fortiden her opfyldte Steen overalt ligger tilsyne. Sandlaget, som paa de fleste andre Forstrande heromkring overdækker den, er bortført og udbredt over Overdrevsfladen, hvorhen ogsaa den Ubetydelighed gaaer, som af og til i Sommerhede og ved paafølgende Havvinde river sig løs af Strandbynerne. Markjorderne derimod, hvor lette de endog ere paa mange Steder, især i Melby Sogn, ansees for ganske faste, og Brugerne have, med Undtagelse af de opgivne Strækninger, fuldkommen Raadighed over deres Benyttelse.

Ved den vestligste Kyst af Halsnæs, hvor en flad og sandet, men fuldkommen bunden Forstrand trækker sig fra Spodsbjerg til Lynæs, og hvor oven for denne Forstrand hist og her enkelte Skridter vise sig, taber Flyvesanden sig ganske; thi hvad der findes af Sand saavel ved Isse- som ved Roeskildefjord, der hvor disse Vande berøre Frederiksborg Amt, kan ei henføres derunder.

Efter at have omhandlet Flyvesandens nærværende Stand og dens tidligere Ødelæggelser, maa jeg endnu opholde mig et Øieblik ved at undersøge, om Sandflugt af den Omfang, som de tidligere Aarhundreders, atter kan være at befrygte for Fremtiden.

At Flyvesand ikke blot kommer fra Havet, men ogsaa kan ligge i det Indre af faste Landstrækninger, derom behøve vi ikke først at henvende vort Blik til de i Africas Indre udbredte uhyre Sandørkener; det træffes selv inden for dette Riges Grændser langt fra Havbredden; men de Egne, hvorom her handles, have det ikkun nær ved den, og umiskjendeligen have de nordvestlige Storme opdynget Sandet og opdynge det endnu i Revler udi Stranden, hvoraf lidt efter lidt Endeel opfyldes og danner sig til høiere eller lavere Dyner langs hele den nordlige Strand, betydeligst udenfor Meelby og Tibirke

Sogne. Kun faae, eller maaskee ingen Steder langs hele den nordlige, ere ganske frie, hverken for opskyllet Flyvesand, eller for Sandrevler, som ligge i liden Afstand fra Kysten.

Men umueligen kunde Sanddynerne langs Stranden, saaledes som vi nu finde dem, have forvoldet Sandstrømme som dem, vi erkjende af deres Virkning ved Tibirke og Tisvilde. Deels overtrækker Naturen selv disse ny opskyllede Dyner for det Meste med Sandvæxter, som trives ypperlig netop her, hvorimod endeel deraf efterhaanden bortgaae der, hvor Havets Vand ei stundom kan væde dem; deels udtørres Sanden her sjælden til den Grad, at Vinden faaer betydelig Magt med den, eller kunde bortføre den indtil Bunden, hvilket derimod tit skeer med den bag ved Dynerne liggende. Ei heller er Havet istand til at opskylle store Sandmasser ad Gangen. De tordnende Bølger føre endeel deraf mod Dynerne og lade det falde, i det de brække sig her; men mægtig tilbagerullende føre de det Meste deraf stedse tilbage til nærmeste Revle. Deraf opstaaer Dybet, som befinder sig overalt imellem Strandbredden og den nærmeste Sandrevle, og som modtager de glat rullede Stene som Bundfaldet af Sandet, hvilke vi finde overalt paa den bag Sanddynerne liggende Forstrand, hvor Vinden har bortført Sandet; men ingensteds tydeligere, end paa Asserbo Overdrev, hvor hele denne Rende, Havets forrige udhulede Fordybning imellem Stranden og Sandrevlen, paa en Strækning af 5 til 6000 Alen, ligger tydelig for det betragtende Øie. Umueligt er det, længer at ville benægte Havets langsomme Tilbagetræden fra de nordlige Kyster, naar man sammenholder deslige tæt ved Strandbredden os for Øiet liggende, og altsaa en umiddelbar Sammenligning af Havets tidligere og nærværende Stand tilstedende Naturvirkninger, med de historiske Underretninger, vi have om dets fortidige Høide, og de Kjendsgjerninger, vi antræffe derom paa andre Steder, hvor ligesaa tydeligen sees, at Havet har staaet over saadanne lave Strækninger.

Denne Havets langsomme Tilbagetræden, som ikke maa forvexles med dets Tilbagestrømmen efter store noachiske Oversvømmelser, hvoraf vi kunne finde Sporet paa tusinde Steder i Fjeldegnenes høiere Regioner, har upaatvivleligen i Særdeleshed maattet bidrage til de periodiske Sandflugter, hvoraf den seneste ei falder saa langt

tilbage i den nyere Tid. Sandrevlerne, som i lange Perioder uforanderligen i det Hele beholde deres Leie, ere ikke desto mindre bevægelige i det Enkelte, og flytte sig ofte under Storme; hvilket især, efter de der farende Sømænds Vidnesbyrd, bemærkes ved den jydske Nordvestkyst. Denne partielle Bevægelighed af disse Sandmasser under Havspeilet selv gjør det tænkeligt, at, efterat Revlerne i Aarhundreder have holdt sig temmelig i samme Fastand fra Stranden, de tilsidst engang komme til et Punct, hvor Bølgeslag og Bølgernes Tilbagerullen ei mere kan skee og virke fri og ubunden, fordi de foranliggende Revler, som have hævet sig høiere og høiere mod Vandspeilet, saaledes afgive mere og mere Sand til at udfylde Dybet mellem dem og Strandbredden, hvor da usædvanlige Orkaner, af Mangel paa Bølgernes frie Tilbagerullen, kan tænkes at tilsande Dybet paa større eller mindre Strækninger, hvorefter Masser af Sand efterhaanden maae opkastes ved næstfølgende Storme, indtil Bølgernes Bevægelse atter, men længer tilbage, har dannet sig Revler og et nyt Dybvand imellem dem og de forrige mod Kysten flyttede Sandmasser. Af saadanne deels opkastede, deels blottede Sandmasser, tænker jeg mig Flyvesandsstrømningerne foranledigede, som i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede havde overtrukket Tibirke Sogns Marker, efterat de maaskee i mange Aar allerede havde henligget ved Stranden, lidt efter lidt pletteviis flyttede længere mod Landet, og dernæst ved usædvanlig Sommerhede og paafølgende heftige Vinde paa eengang komne i den stedfundne almindelige Bevægelse. Først udbredte over betydelige Strækninger, og ubundne fordeelte paa Tibirke Sogns Bakker, bleve de uimodstaaelige for sædvanlig Anstrængelse, og usædvanlige som de, hvormed man i Aaret 1738 troede at være bleven Herre over Sanden, udfordredes nu.

Men ere Sandstrømme komne fra Havet, som have kunnet bedække flere tusinde Tønder Land; findes Sanden i uformindsket Mængde endnu liggende i truende Revler, faae hundrede Alen fra Strandbredden; er det mueligt, at den engang kan komme Landet nærmere, eller at Vandet trækker sig tilbage fra den, hvilken af Delene man end vil antage: saa er det indlysende, at lignende Sandmasser atter, ved Siden af dem, man allerede har, kunne

fremkomme og foranledige nye og maaskee større Ødelæggelser, end de foregaaende. Men da vi vel uden nøiere Prøvelse, blot af Det, vi daglig see, kunne antage, at saadanne Sandmasser, som paa den ene eller den anden Maade opstige fra Havet, ikke strax og paa engang vilde blive bevægelige, men først efter i længere Tid at have henligget ubedækkede og udsatte for Solhede, ikke naaelige mere for Høivandets Bølgeslag, saa vide vi ogsaa, at under Vedblivelse af det Offentliges vieblikkelige Opmærksomhed paa denne Gjenstand og de dermed forbundne forebyggende Forholdsregler, Sandmasser, opdyngede ved Stranden, vilde lade sig binde lettere og sikkrere, end de have været at binde for næsten et Aarhundrede siden, da de allerede vare fordeelte over Dale og Bakker i betydelig Afstand fra Havbredden, hvor vi endnu maae have et vaagent Øie med dem; og trygge, formener jeg derfor, kunne vi med Hensyn til vore Efterkommere see Fremtidens Virken ved disse Strandbredder imøde, foruroligende kun, naar det Offentliges Opmærksomhed, efter Aarhundreders uforstyrrede Gang, maaskee lod sig indbyrse, ligesom Beboernes, naar Erindringen om fjerne Forfædres Skjebne har tabt sig.

5. Hornsherred.

Hornsherred danner en Halvø imellem Isefjorden og Roeskildefjord, og er saaledes paa Amtet selv ganske uden landfast Forbindelse med det Øvrige deraf. To smaae Øer, den ene Eskildsøen i Roeskildefjord, den anden Ouro, noget betydeligere, i Isefjorden, Østen for Lammefjorden, høre, foruden nogle ubetydelige Holme Sønden for denne Ø og paa flere Steder ved Kysten, ligeledes til dette Herred. Disse Holme, som ganske eller for endeel ved høit Vand høre til Havets Bund, og som, ligesom Herredets øvrige lave Strandbredder for den største Deel benyttes til Græsning, berøres ei videre, men de beboede Øer vil komme under særskilt Betragtning.

Herredet frembyder stor Forskjellighed med Hensyn til Jordbund og dens Beliggenhed. Dets øverste Deel, Jægerspriis Gods, begynder i Norden med meget lette Sandjorder, som ofte neppe ville give Agerdyrkeren hans deri nedlagte Sæd igjen. Den staaer for en stor Deel kun lidet over Flyvesanden, uden dog, med Undtagelse af ganske faae Steder, som gjøre Overgangen dertil, at kunne sættes

i denne Classe. Som Underlag, især i lavere Mosestrækninger, forekommer Leret vel undertiden, ogsaa gives der Bakker, hvori det udgjor Ploielaget, og Mergelen i forskjellig Skikkelse, undertiden meget stærkt kalkholdende, træffes ganske nær Overfladen; men dette er kun Undtagelser fra det Almindelige paa Halvøens nordligste Spidse; thi Sanden er det Herskende baade i Ploielaget og i dets nærmeste Underlag, og skjøndt de smaae, før for det Meste med El bevorne Mosehuller, ofte ligge paa Leer, skjøndt Levninger af kolossale Egetræer udi Nordskoven hentyde paa et rigt Leerunderlag paa de Steder, som have frembragt dem, saa indeholde de større lavt og jævnt beliggende Strækninger, hvoraf der findes betydelige paa Bondermarkerne, Vesten for Nordskoven, næsten aldrig Andet, end Sand til Underlag.

Disse lavtliggende Strækningers Overskorpe har — førend Cultur formedelst Forbrænding havde forvandlet den — paa de fleste Steder været en torvagtig Masse, af Udseende som de fleste Torvemosers vegetabiliske Overlag, en tæt Væv af Rødder med bruun, meget let, men dog ikke egentlig svampagtig Torv imellem. Bønderne her kalde den Huuljord, og under denne Benævnelse er den bekjendt i Omegnen. Navnet kommer af den hule Lyd, den giver, især i Tørke og Varme, naar man gaaer, rider eller kjører paa den. I hvormeget denne tilfældige Egenskab endog har givet Anledning til forskjellige Meeninger, saa forklarer Sagen sig meget let, naar man med Opmærksomhed betragter disse Strækningers forskjellige Jordlag. Da Huuljorden spiller saa stor en Rolle i Jægerspriis Skovboeres Agerbrug, saa vil det ikke være paa urette Sted, nærmere at omhandle den her.

Overskorpen er, som omforklaret, en torvagtig Masse, som i sin naturlige Tilstand, foruden en Ubetydelighed af Græsspirer, kun frembringer meget kort, tynd Lyng og andre paa torvagtig Bund sædvanlige Vexter. Den bærer aldrig Sæd efter uforberedt Opløsning, men lader de deraf imellem Furene opkomne Spirer henvisne, medens Plovstrimmelen i uforraadnet Tilstand henligger som død Masse, i forraadnet som consistens- og vægtløs Muld. Tykkelsen af denne Skorpe, Det, man egentlig giver Benævnelsen Huuljord, er meest 5—7 Tr., dog aftager den indtil 2—3 og stiger indtil 10—12 Tommer. Den er der, hvor den findes,

meget tynd, næsten kun en Væv af Rødder, hvorimod dens nederste Deel, hvor den staaer til betydelig Tykkelse, er mere løs, smuldrende og uden tilstrækkelig Cohæsion til at kunne benyttes som Torv, hvortil derimod Grønsværlaget stundom anvendes. Under denne Skorpe kommer et Sandlag, sædvanligst 3 á 5 Tr. tykt; dernæst Sand, som indeholder Jerndele, ofte til den Grad sammenbundne dermed, at den kan opbrækkes som fast Steenmasse af 6-10 Tr. Tykkelse, altsaa Al, ofte kun stærkt farvet, men blød. Sjælden staaer det jernholdende Sand lige under Huuljorden, det uheldigste Tilfælde for dens Opdyrkning. Under det kommer atter Sand, meget forskjellig af Farve og Udseende fra Jernsanden. Om end denne ikke er af den bindende, og uagtet ogsaa i hiin ofte findes Tegn til at Jerndele have gjennemtrængt den, gjør dog det egentlige jernholdende Sandlag meest et tydeligt og kjendeligt Affnit. Overskorpens forommeldte Lyd, Anledningen til Benævnelsen, kommer deraf, at den løsner sig formedelst Tørke og Varme mere eller mindre fra Sanden, i det den efter Torvejordens Natur, naar Fugtigheden uddunster, indsvinder. Vintervæden bevirker vel, at begge Dele nogenledes forbinde sig igjen, men dog aldrig fuldkommen, hvorimod Vandets Frysen mellem det tættere Jernsandlag og Overskorpen atter bevirker Adskillelse, som saaledes bliver permanent; men den hule Lyd er stærkere i Tørke, end naar Jorden om Foraaret er vanddrukken. Dog findes ogsaa Steder, hvor Huuljorden — thi Benævnelsen vedbliver ogsaa her — ikke lyder huult; men ved Undersøgelse vil man finde afvigende Jordbeskaffenhed i Underlaget, især at det torvagtige og Sandlaget ere nærmere forbundne; ofte mangler ogsaa det jernholdende Sandlag, hvilket imidlertid efter de Landmænds Forklaringer, som have arbeidet meest i den foranbeskrevne Jord, ikke har stor Indflydelse paa Jordens Frugtbarhed, efterat være omskabt til Agerjord, da de paastaae at faae ligesaa god Sæd paa jernsandigt Underlag, naar det nærmeste Sandlag under den ved Brændingen tilintetgjørte Huuljord kun ikke er tyndere end 4 — 6 Tr. Opdyrkningen skeer nu uden Undtagelse ved Brændingen af Overskorpen, og forekommer saaledes under Besvarelsen til det 7de Spørgsmaal: her altsaa kun saameget endnu, at, skjøndt adskillige Lodder af Jægerspriises Skovbønders bestode indtil over een Fjerdedeel af den saakaldte

Huuljord, der dog nu kun hist og her antræffes Levninger deraf i dens oprindelige Skikkelse, og at det saaledes forvandlede Jordsmon, uagtet reen Sand med Levningerne af den brændte torvagtige Overskorpe til Ploielag, og mere eller mindre jernholdende, undertiden til en steenagtig Masse bunden Sand til Underlag, er blevet deres bedste Agerjord, hvor jeg har seet fortrinlig Rug, god rød og især fortrinlig hvid Klover, den sidste ganske almindelig fremkommende af sig selv efter Brændingen, og hvergang den atter udlægges; hvorimod Sanden i høiere Beliggenhed, hvor dette torvagtige Overlag ikke i forrige Tider, da disse lavere Strækninger upaatvivlelig have været, først Havets Bund — som Muslingskaller og selv smaae Ravstykker i Sanden over det jernagtige Lag bevidne — og dernæst en flad Sump (Torvformationens Periode), har kunnet danne sig, for det Meste staaer tilbage for hine, og sjælden giver saa gode Afgrøder, som dette nu med den brændte Huuljordsskorpe blandede og deraf stærkt farvede, til Muldsand forvandlede Jordsmon.

Den her omhandlede Jordart, som forekommer overalt, men sjælden i saadan Udstrækning, som paa Jægerspriis Godses forommeldte Strækning, maa man ikke forvexle med den mere i det Sorte faldende, federe Mosejord, Elletræets sædvanlige Hjem, hvor vel ogsaa Sand, men ligesaa ofte Leer findes til Underlag. Ogsaa deraf antræffes paa Jægerspriis Gods, og paa dens Hovmarker findes store saadanne Strækninger, forvandlede til den bedste Agerjord og de skjønneste Klover- og Græsmarker. Men ogsaa her forekommer af og til samme Jordskorpe, som den nysomhandlede, og da bruges ligeledes dens Forbrænding ved Mosernes Opdyrkning; men tillige mergles og gjødes saadanne Strækninger, hvorved de, især naar Underlaget er Leer, have meget forud for Skovbøndernes Huuljordsstrækninger.

Med Undtagelse af, at Jægerspriis Hovedgaardsjorder have mindre af den forhen beskrevne saakaldte Huuljord, men betydeligt af de sidst ommeldte Moser og lavtliggende raae, for Størstedeel nu under Dyrkning værende og tildeels allerede ganske omskabte Strækninger, hvor Sandunderlaget ofte falder mere eller mindre leerblandet, og hvor selv hyppig findes Mergel i ikke betydelig Dybde, falde de fleste Marker kun lidet bedre, end de nordlig og østlig dertilgrændsende Bønders; thi næsten overalt finder man en meget

let Sandjord, hvorpaa vel ved god Behandling kan frembringes god og selv fortrinlig Rug, men hvor de paafølgende Afgrøder ikke altid lønne anvendt Flid og medgaaede Omkostninger.

Sønden for Hovedgaardens Marker ligge først Neder- og Overdraaby, hvis Jorders Beskaffenhed ligner Hovedmarkernes; thi ogsaa her findes blandt letsandede Sletter og Bakker vel bedre og temmelig stærkt muldede, men sjælden leerblandede Jorder. Mulden synes at tiltage i det Sønden herfor liggende Gierlov Sogn, men Leer findes her ogsaa kun sjælden. Gierlovs sydlige Marker, mere endnu Torslov, og i mindre Grad ligeledes de tvende vestlige Byer i dette Sogn, havde Afgrøder, selv af Byg, Ærter og Klover, som uden Undersøgelse vilde have ladet formode gode Leerjorder, især naar man veed, at Sædeskiftet her langtfra ikke er godt, men derimod udtærende. Sandens rige Muldlag paa store Strækninger i dette Sogn, som er meddeelt det af Naturen, — thi det staaer ofte langt dybere, end Ploven nogensinde har naaet, — maa ene tilskrives den Vedholdenhed, hvormed den lønner Agerdyrkerens saa ofte urigtig anvendte Flid. Saaledes troer jeg, at uagtet Sanden paa hele Jægerspriis Gods er dominerende i Ploielaget saavel som i Underlaget, Jordens Bonitet i det Hele dog stiger betydelig, og temmelig gradviis, fra Nord mod Syd.

Jægerspriis Gods har endeel Bakker fra Gierlov By af nordlig, hvorimellem dog den betydeligere Deel af Jorderne henligge i jævn Udstrækning. Med Undtagelse af ubetydelige Høider kan hele den sydlige Deel ansees for et jævnt og fladt Land, som endog strækker sig langt over Godsets Grændse. Side Jorder forekomme ikke hyppig, uden de forhen ommeldte Huuljordsstrækninger, som dog for endeel ikke ere vanskelige at faae tørlagte, og de betydelige Moser paa Hovmarkerne, som Tid efter anden ved Cultur forvandles til Agerjord og, engang istandsatte, og Vandgrøfterne vedligeholdte, maae henregnes til den bedste.

Den øvrige Deel af Hornsherred er mærkelig forskjellig fra Jægerspriis Gods; thi vel har ogsaa Sanden her i det Hele Overvægten, men Leer forekommer langt hyppigere i Ploielaget og som nærmeste Underlag. Den østre Deel af Herredet, hvoraf Selsø Gods indtager det Meste, har meget gode og ofte stærkt lerede Jorder, dog ikke heller her i den Mængde, at den kan gjøre

Sanden Herredsommet stridigt uden i enkelte Strøg. Ved Byerne Skullelev, Onsved, Ordrup, Gaarden Pagterold, Bonderup, Skiby, Manderup og paa Selsø Hovedgaards Marker findes betydelige Leerjordsstrækninger og leerblandet, meget muldrig Sand; men det feiler heller ikke her paa denne lette. Ligesaa har Gaarden Torp af Selsø i Østen, og Svanholms Hovedgaardsjorder i Vesten, gode leerblandede, saavelsom gode muldede Sandjorder; men flere af deres Marker maae henregnes til den lettere Sand, ved Torp især de nordlige Marker, ved Svanholm endeel af de nordlige, vestlige og sydlige. I de vestlige falde Bakker, som strække sig til Ordrup By og Krogstrup Kirke, men Bakkerne løbe for endeel ud i Leer, her saavel som længer vestlig. — Ei heller er Østby og Sønderby under Selsø uden gode Leerjorder og fortrinlig muldsandede Marker, men med mindre Iblanding af Leer, og letsandede Strækninger falde baade imellem begge Byer, som og ad den sydlige Strandbred. I den her omhandlede Deel af Hornsherred forekomme betydelige Bakker, f. E. de allerede ommeldte paa Svanholms og Ordrups Marker, en lang, skarp Ryg imellem Torp og Skullelev By, og enkelte Strøg paa Selsø Godses sydvestlige Deel. For øvrigt ligge Jorderne temmelig jævnt.

I den vestre Side af denne under Omhandling værende sydlige Deel af Hornsherred begynder Gaarden Overberg og dertilhørende Dalby, paa Grændsen af Jægerspriis Gods, med temmelig lavt og jævnt liggende Jorder, som saaledes strække sig et lille Stykke ind i Kyndby Mark. Jorden erpaa de laveste, tildeels endog sidfaldende Strækninger, hvoraf især i Norden af Dalby findes endeel, ei uden en betydelig Andeel af Leer. Ligesaa falder en Deel af Overbergs Marker noget leerblandet, men i det Hele er Sanden overveiende, rigt paa Muld paa mange Steder. Dog staae disse Jorder betydelig tilbage for Pagterolds, hvor der forekommer stærkt Leer. Dalbyes Mark er nærmest Byen en meget muldrig, for Størstedeel leerblandet Sand. Mod Stranden, hvor endeel Huuslodder ere affatte, findes lette og maadelige Jorder.

Kyndbyes Mark bliver bakket og skarpere, og kun af og til afvexle leerblandede Strækninger med Sanden. Udjorderne ere endnu meget tilbage i Cultur, men ved Byen findes for Størstedeel rigt muldet Sandjord, hvorpaa fortrinlige Afgrøder. Denne

Jordbeskaffenhed vedbliver saaledes indtil over Venslov Markeskjel; dog synes denne Bymarks søndre Deel at have mere Leer, og endeel deraf at være bedre opdyrket paa Udlodderne. Imidlertid findes ogsaa her mange skarpe Strækninger. Veileby og Vellerup under Egholm henregnes til de meget flette Sandjorder, og unægtelig findes deraf endeel især paa den høie Ryg imellem begge Byer. Men disse Byers Marker kunne aldeles ikke alle henføres til denne Grundbeskaffenhed. Ikke alene i Nærheden af Byerne, men endog paa Udlodderne mod Fjorden antraf jeg, imellem høie og skarpe Bakker, gode leerblandede Strøg med gode Afgroder af Byg, og selv af Erter. Men desuagtet, og skjøndt den er høit ansat ved Boniteringen, kan jeg langt fra ikke henføre denne Vestkyst af Hornsherred til dets bedre Strøg, men holder det derimod for det maadeligere, ei alene hvad Opdyrkningen angaaer, men ogsaa med Hensyn til den oprindelige Grundbeskaffenhed, hvor høi en Plads de endog indtage i den forudsendte tabellariske Oversigt.

Ferslov By og meer endnu Røverup have i det Hele flere Leerjorder, skjøndt ogsaa her Sanden forekommer hyppig og paa enkelte Strækninger paa Ferslovmark er meget skarp, især paa det høie Strøg ved Blakkemølle ad Venslov i Norden og mod Skiby Mark i Osten. Ei heller kunne de imellem Egholms Hovedgaardsmarker og Vellerup liggende Lodder kaldes gode med Hensyn til Jordernes Grundbeskaffenhed.

Af Egholms Hovedgaardsmarker ligge kun nogle i Hornsherred; høie, ujævne og lette den største Deel, og kun lidet deraf leret.

Eskildsøen i Roeskildefjord er af lidet Omfang, 231 Tdr. Land Hovedgaardstaxt under Selsø. Den har faae leerblandede Jorder, endeel muldet Sand, men mere af letsandede Strækninger; og tvende ei ubetydelige, men meest tilgroede smaae Søer i dens Midte. De bedste Jorder findes nærmest Gaarden i Øens vestlige Deel. De øvrige Strandkanter ere for det Meste letsandede. Med Undtagelse af enkelte skarpe, men ikke høie Bakker, som trække sig igjennem Øen, falder Jorden jævnt.

Ørø i Sønden af Isefjorden udgjør et Sogn med tre Byer: Bybjerg og Gamløse i Sønden og Næsby paa Øens nordre Pynt.

Denne Dens Beliggenhed er, med Undtagelse af enkelte Bakker, og deriblandt den temmelig høie Stændersbakke med Ruinerne af et Slot, som falder i Oldtidens Mørke, ligesaavel som Sagnet om Kongevalg paa denne Bakke, temmelig jævn. Ved den vestlige Strandbred findes strax Leer paa Gamløse Mark, men paa den anden Side af den første Forhøining falder Jorden sandet, bliver imidlertid bedre mod Byerne, hvorvel ikke egentlige Leerjorder antræffes, men en muldet Sand, hvori Leret har Andeel. Saaledes vedbliver det, saavel i Vesten af Bybjerg indtil Mollen, hvornæst let Sand begynder, som ogsaa imellem Gamløse By og Næsby Markskjel omtrent, hvor denne Byes fortrinlige Sædemarker ikke alene ere rige paa Muld, men ogsaa have en betydelig Mængde frugtbare Leerblandinger.

Udlodderne Norden for Bybjerg falde ogsaa lerede, og enkelte Strækninger deraf stærkt lerede; men her feiler det endnu meget paa god Dyrkning og forsvarlig Gjødning, og der fandtes endeel maadelig Sæd paa gode leerblandede Marker, som ikke mangle andet end Kraft.

De lave Strandbredder paa Ours og omkring hele Hornsherred frembyde, forsaavidt Landet ikke affalder brat mod Havet, for det Meste Enge, som om Efteraaret ofte overskylles af Vandet. Deres Jordbund er meest Sand, undtagen dybere under Overskorpen, hvor ogsaa Leer forekommer. Græsset, som disse Strandenge frembringe, benyttes for det Meste til Græsning for Kreaturene, som især om Forsommeren holde meget deraf, og hvorefter Koerne give fed, om end ikke saa rigelig Melk, som paa andre gode Græsgange; hvilket dog vel tildeels ogsaa kunde komme deraf, at Græsset her ofte kun staaer tyndt, altsaa tilbyder en sparsommeligere Føde, hvorved følgelig den almindelige Mening om Strandgræssets Triveligbed ikke svækkes. Tildeels benyttes Engene ogsaa til Hø, og enkelte Steder give en rig Slet. Høet er ligeledes meget triveligt, især for Qvæget. Disse Enges Udstrækning er deels kun meget ubetydelig, men deels gaae de et godt Stykke op fra Stranden, og her findes de ofte udlagte som Englodder ogsaa til andre, end blot de med deres Hovedlodder hertilgrændsende Jordbrugere, saa at undertiden hele Byen har Andeel

i disse Strandenge; Beviis paa, at de ikke ere ansete for uvigtige, især i Egne, som i det Hele ikke have overflødig Engbund.

I hele Hornsherred ere de Steder, som lide af skadeligt Vand, eller ikke let kunne tørlægges, vist meget ubetydelige, og jeg finder her Intet, som kunde være Gjenstand for særdeles Betragtning, især da de enkelte sidfaldende Strækninger allerede under det Foregaaende ere blevne berørte. Betydelige Søer og Aaer har Hornsherred ikke, og Engene ere derfor, selv i Aargange som disse sidste, ei meget udsatte for at sættes under Vand, hvorover jeg heller ikke, under mit Ophold i dette Herred, har hørt føre Klage. Som Følge af Mangel paa betydelige Aalob har Hornsherred da ei heller Rigdom paa Eng; dog forsyne adskillige mindre Engdrag, Moser og Strand-Engene mange af Beboerne tilstrækkelig med Hø, og Jægerspriis Hovedgaard har meget betydelig Høavl, især paa een af sine største Marker, som imidlertid langt fra ikke tilsammen kan betragtes som Eng, men hidindtil stedse er benyttet til Høavl.

Vandingsenge.

For at besvare Spørgsmaalet om Vandingsenges Anlæg, maae de forskjellige Slags kunstige Vandinger, som anvendes ved dem, først særskilt betragtes. De bestaae, for saavidt mig bekjendt:

1, I Vandets Opdæmning om Foraaret indtil den frugtbarere Vaartid kommer, for at Engene da, efter dets pludselige Afløb og Vaarens umiddelbare Virkning paa deres baade vædede og gjødede Overflade, hastig kunne beklæde sig med et kraftigt Grønt, sikret for de stærkere Nattefroste, af hvilke især side Enges meget tidlige Græs saa ofte tilintetgjøres, og hvorefter de ere sene til at grønnes igjen. Om denne Opdæmning af Vand atter anvendes om Sommeren efter første Slet, for at frembringe en rigere Efterslet eller Eftergræsning, afhænger af Tilløbets Rigdom.

2, I Engenes Overrislen med Vand ad Grøfter, og derved anlagte smaae Render, fordeelte paa de under Vanding kom-

mende Strækninger. Dette er det virksomste Slags Vandingsenge, og kan benyttes ei alene om Foraaret og efter første Slet, men stedse naar ved indfaldende Tørke Vanding anses nyttig. Men til saadanne Vandingsenges Anlæg, naar Vandet ikke paa anden Maade skal hæves, end blot ved Opdæmningen formedelst Aflobets Stopning, udfordres ikke saavel stor Rigdom af Vandløbet, men først, at det vedligeholder sig den største Deel af Aaret, og dernæst at Aaen eller Bækken, saa at sige, beherfker den Engstrækning, som paa den Maade skal overrisles deraf, hvilket findes hyppig i Fjeldegnene. Dette Slags Vandingsenge antræffes paa mange Steder i det midterste Tydskland; ja i Guldbrandsdalen i Norge har jeg seet denne Vanding anvendes selv paa Sædemarkerne. I Frederiksborg Amts sladbakkede Egne findes Bækkene og Aaernes Vandrigdom næsten altid først at begynde i de lavere Engstrækninger, og selv her have de i regnfrie Sommere ofte ikke Vand nok til, paa Tider, hvor det trængte meest dertil, at afgive Materialet til en forsvarlig Vanding, om end ellers ingen Hindringer stode i Veien. Men naar Aaen ikke beherfker Engen, og dens Vand ei ligefrem vilkaarligen kan fordeles over den, saa kommer

3, Det sidste mig bekjendte Slags Vandingsenge under Overveielse, hvor Vandet kunstig hæves til den Høide, der udfordres for at lede det i Grøfterne, hvorfra Vandingen skal udgaae. Dette kan skee ved forskjellige Slags Maskinværker, og Hestekraft eller Vinden kan benyttes til at sætte dem i Gang. Paa denne Maade maa ethvert betydeligt Vandløb kunne benyttes til at overrisle Enge, naar Vand, Maskinværk, dets drivende Kraft og den til Vanding bestemte Engstrækning staae i et behørigt Forhold til hverandre; heldigst naar Engen hælder lidt.

Dette Slags Vandingsenge, rimeligviis det kostbareste, fordi foruden Vandledningerne endnu tilkommer Maskineriet til at hæve Vandet, er derhos ogsaa det meest og næsten ene anvendelige i vor Egn, uden at fornærme Naboerne eller træde Mollernes Rettigheder for nær; thi det Vand, her tages fra dem, kommer rimeligviis i Almindelighed blot ad en liden Omvei tilbage til Aaen igjen. Alene ved Engenes Indsuening og ved Fordunst-

ningen tabes lidt; disse Vandingsenges Anlæg vil derfor og-saa kunne gjøre Regning paa Hjemmel i Lovgivningen.

Af denne Betragtning over Engvandingernes forskjellige Ind-retning, hvorunder endnu kunde anføres Vandinger formedelst flyttelige Øsehjul, som jeg har truffet i Sachsen, men som lige-ledes maa henføres under No. 3, fremgaaer, at de under dette sidste Nummer begrebne, med Undtagelse af de nysommeldte, kun-de anlægges paa mange Steder, men at de kun der vilde betale deres Bekostning, hvor et betydeligt Engstrog ligger bequemt til at deeltage i Nytten, og hvor det paa ingen Tid af Sommeren mangler Vand, til endog i Tørke at gjøre Vandingen virksom; thi alene til Foraarsoverrisling vilde Udgift og Nytte maaskee ikke altid staae i Forhold, hvor gavnlig Foraarsvandingen endog vir-ker paa Engene, især paa de høitliggende.

De under No. 2 anførte Overrislings-Vandinger, troer jeg, næsten ingensteds i det Store at kunne iværksættes, fordi Van-dets Opdæmning til den fornødne Høide vilde blive skadelig paa andre Steder, føre til mange ubehagelige Collisioner og paa flere Steder støde mod Anordningernes Bud. I det Smaa er jeg af og til stødt paa Engdrag, hvor intet uden Mangel paa Indsigt eller Driftighed stod dem i Veien.

Det første Slags Vandingsenge, Foraarsopdæmningerne, kunde ofte, baade i det Større og i det Mindre, og tildeels med overordentlig ringe Umage, anvendes; skeer efter sneerige Vintere for det Meste af sig selv ved alle lavtliggende Engstrækninger, hvor-igjennem løbe betydeligere Bække. Men i Almindelighed afløber Vandet for tidlig og uden at bevirke den egentlige Nytte af Foraars-Vandopdæmningerne, som bør staae indtil Eftervintrene og den stær-kere Nattekulde tør antages at være forbi. For det Meste kunde man med ubetydeligt Arbeide stoppe Afløbet uden Sluser, og holde Vandet paa store Strækninger til megen Nytte, især for høie og magre Enge, og for saadanne, som, efter stedse at have været vante til langt ud paa Aaret at beholde deres Vand, og selv hele Sommeren igjennem at vedligeholde en stor Fugtighedsgrad, ved Afgravning paa engang ere tørlagte; hvilket, efter mange Erfarin-ger, ikke altid strax virker fordeelagtig. Men her kan man at-ter forudsee at en saadan Standsning og Opdæmning af Vand,

dersom dens Virkning gik ud over Grændsen af de egne Jorder, nødvendigen maatte have grundede Klager til Følge. Thi netop i den Tid, hvor Vandets Stand paa Engen skal gjøre meest Nytte, skal Agerjorderne tørres, for at Ploven kan sættes i Gang, og den lagte Vintersæd skal befries fra Vinterfugtighederne, som, naar de ikke tidligen afløbe og fordunste, her blive dræbende. Men Agerjordens Beliggenhed er næsten overalt saaledes at en Deel deraf gaaer ind imellem Engdragene, ligesom af de høitliggende Enge, i de Egne, som have Overflødighed deraf, ofte Strækninger ere opploiede, saa at Vandets Opdæmning paa de fleste Enge ei vilde være uden betydelig Skade paa den anden Side. Hverken altsaa kan et saadant Foretagende, til at gjøre Engene mere frugtbringende, ansees, i det Hele tagen, at være tilladeligt, eller, endog uden Hensyn til bestaaende Anordninger, i disse Egnes Locale at være anvendeligt, uden i et enkelt Tilfælde i det Smaa, eller hvor mange Beboere indbyrdes forene sig derom. Desværre beholde de fleste betydelige Engstrækninger i Almindelighed, endog uden Opdæmning, Vandet kun alt for længe om Foraaret, med Hensyn til de dertilstødende Agerjorder, og i regnfulde Aar fylde endeel deraf sig kun alt for meget, og vise, hvilken Skade en endnu høiere Vandstand, eller Opdæmning ogsaa om Sommeren, om end kun paa faae Dage, vilde tilføie Sæden paa de dertil stødende side Agre. Anordningens Bud om skadeligt Vands Afledning, som efter dens 8de §. vel tillader Opdæmning naar det kan skee uden Nogens Fornærmelse, men derved dog henfører det til forelobig Undersøgelse, er derfor vistnok meget viis, men kunde ikke destomindre trænge til yderligere Forklaring med Hensyn til Grændsen for Tilladeligheden af Vandopdæmninger, eller hvad der med Rimelighed kan forstaaes under skadebringende for Andre; thi denne Gjenstand, skjøndt endnu næsten ganske fremmed, kunde blive vigtigere i Tiden. Ligesom altsaa Vandingsenge, med Undtagelse af dem, som ere anførte under No. 3, vist ikke vil være at anvende paa mange Steder eller paa store Strækninger, uden overveiende Skade paa andre Sider, saa er da og denne Green af landoeconomisk Industrie saa ubekjendt her, at maaskee intet Foretagende af det Slags existerer, uagtet jeg dog, som forommeldt, af og til er truffen paa Steder af mindre Omfang, hvor Foraars-Opdæm-

ning kunde være iværksat, uden at stode paa synderlige Hindringer.

Unægtelig ere ellers Engene den Deel af Agerdyrkningens Grundstykker, som forsømmes meest, ikke her alene, men maaskee paa de fleste Steder i Danmark, og man maa undre over at de, stedse kun høstede, og aldrig gjengivne Noget, ei aftage mere i Kraft. Fandt ikke Efteraarsgræsning Sted, da man høist sjælden høster dem to Gange, og hos mange maadelige Agerdyrkere ogsaa Foraarsgræsningen, saa kunde det ikke feile, at en Aftagen, som paa enkelte Steder tydeligen bemærkes, maatte være almindeligere; thi naar enkelte sidere Strøg langs de betydeligere Aaløb undtages, saa er Engenes Bonitet for en stor Deel kun ringe, og deres Product hyppig et grovt kraftløst Foder, saalænge de staae under Vand, og et seit magert Græs, naar de ere tørlagte, især der, hvor den tilstodende Jord er mager og sandet.

2.

Findes der Kilder, Indsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftagen? Hvad formenes Aarsagen dertil at være? har man udtørret Søer eller Moser?

Kildernes Mængde og Fordeling er meget forskjellig; den ene Jordlod har dem i Overflodighed, og selv til betydelig Hinder for Jorddriften, den anden eier ikke een. De fleste Kilder findes i Almindelighed i de steilere Skrenter mod betydelige Moser, Enge, Aaløb og Søer, de færreste paa høie, men jævnt beliggende Jorder; dog fremtræde de ogsaa her undertiden, som Følge af det underliggende Leerlags pludselige Stigen, hvorved det fra høiere Steder nedglidende Vand standses og tvinges til at stige. Enkelte rige Kilder, fordeelte paa en Jordlod, ere een af dens største Herligheder, især der, hvor ikke Aaer eller større Vandbeholdninger erstatte dem; men endog uden det er Enhver istand til at for-

skaffe sig Vand til Kreaturene, som i lav Beliggenhed har Leer; og Mergelgrave paa ikke 100 Cubikfavnes Størrelse, har jeg i sidfaldende Beliggenhed seet at holde Vand til Kreaturene i meget tørre Aar, medens næsten alle Moser, Bække og høitliggende smaae Vandbeholdninger vare udtørrede.

Af Søer og Damme, saavelsom af mindre Vandbeholdninger, har Districtet, efter en temmelig nøiagtig Beregning, følgende:

Kronborg Amtsdistrict.

Esromsø imellem Lynge Kronborg og Holbo Herred . . . . 3064 Tdr.

Lynge Kronborg Herred.

Gurresø udi Tikjøb Sogn	440
Hornbeks Sø	23¾
Brunedam	20
Skinderso	32¾
Lille Gurresø	8
Nyrupsø	17
Dammene paa Hellebek Grund omtrent	120
Dammene i Tegltrups Indhegning, ligeledes hørende til Hellebek, omtrent	60
Munkesø	31
De øvrige smaae Damme og mindre Vandsteder paa Kronborg Amtsdistrict udi Lynge Kronborg Herred, de under Helsingør og Kraagerups Gods iberegnede,	85
	836¾

Holbo Herred.

Søerne og de smaae Vandsteder i dette Herred indtage ei mere, end omtrent	63
Soborg Sees nærværende Vandspeil, efter Matriculeringskortet beregnet, omtrent	91
	154

Hirschholms Amtsdistrict.

Efter en officiel Indberetning af 31 Juli 1822, med nogle Berigtigelser efter senere Opmaalinger. Herved maa bemærkes, at den ligeledes indeholder de udi de Kongl. Skove liggende Søer og Damme, som for de andre Districter ere tilføiede ved Slutningen.

Hirschholms Sogn.

Springdammen	4
Slotsgravene	16

Dronningdam	6 Tdr.
Folehavedam	$14\frac{3}{4}$
Mindre Vandsteder tilsammen	$11\frac{3}{4}$
	$52\frac{1}{2}$

Karlebo Sogn.

En Dam paa Bronsholms Mark	4
Store Dunzedam	57
Lille Dunzedam	16
Stolemagerdam	4
Clausfesdam	10
Carlebo Molledam	4
Havedam	8
Mindre Vandsteder	12
	115

Blaustrod Sogn.

Dæmpedam	8
Selsø	$557\frac{3}{4}$
Allerød Sø	$83\frac{1}{2}$
Mindre Vandsteder	$2\frac{3}{4}$
Vandbeholdninger i Tokkekjobs Indhegning	$5\frac{3}{4}$
	$657\frac{3}{4}$

Birkerød Sogn.

En Sø ved Birkerød	24
Langemose Dam	28
Dammene i Ruderskov	$65\frac{1}{2}$
Adskillige smaae Søer i Femsølyngsmosen, privat Grund udi bemeldte Indhegning	9
Toftemosedam	15
Ubberødam	12
Lille Sø ved Ravnsnæs	4
Seierød Dam paa Jsterød Overdrev	16
Mindre Vandsteder	$6\frac{1}{2}$
	180

Frederiksborg Amtsdistrict.

Olstykke Herred.

Hagerupsø	167
Skjænkelsø	256
Begge imellem dette og Lynge Frederiksborg Herred.)	
Damme og Kjær i Snodstrup Sogn	13
Store Sø og en mindre Vandplan i Olstykke Sogn, foruden enkelte Smaakjær	56

Smaae Vandsteder i Steenløse Sogn	5	Tdr.
Vexø Sogn, den Vandplan, som Aaen danner imellem Gunsømagle og Vexø Marker, iberegnet	60	
Vorups Sø i Gandløse Sogn er udgravet	=	
Kirkesø paa Knardrupmark udi samme Sogn	18	
Adskillige Søer m. v. i Farum Sogn, Farumsø paa Grændsen af Kjøbenhavns Amt ei iberegnet	21	
		596

(hvormeget af Farumsø henregnes til Frederiksborg Amt har jeg ei kunnet erfare, og derfor udeladt den).

Lynge Frederiksborg Herred.

Slotssøen omtrent	38	
Store Badstue Dam, tørlagt	=	
De øvrige Damme i lille Dyrehave og de andre ad denne Side liggende Stutterivange	9	
Dammene i Stutterievangene Sønden for Frederiksborg omtrent	54	
Bassedam og adskillige Vandsteder til Hammersholte, Børstingerød og Lillerød By, med Undtagelse af de tørlagte Damme paa forstbemeldte Mark	11	
Kollerød Sø er tørlagt	=	
Adskillige andre Vandsteder i Lynge Sogn	5	
Langesø paa Mørderupsmark	45	
Badstrupsø	115	
Buresø	170	
Adskillige andre Søer og Vandsteder i Uggeløse Sogn, Smaa-Søerne imellem Gandløse Eget og Krogelunds Indhegning iberegnede	40	
Lystrup Sø	12	
Endeel smaae Vandsteder i Lystrup Sogn	8	
Hjørlunde Sø	69	
Græse Dam og nogle mindre der i Nærheden	15	
Hagelse Molledam, Udesundby Molledam og adskillige flere Kjær og Vandsteder	8	
		599

Stroherred.

Ebberholts Dam, udgravet	=	
Alle øvrige Vandbeholdninger i Stroherreds, under Fredb. Amtsdistrict liggende Deel, udgjøre neppe	5	
		5

Frederiksværks Gods udi bemeldte Herred.

Arreso, imellem dette Gods og Frederiksborg samt Cronborg Amtsdistricter	7332	
I Kregome Sogn omtrent	3	
I Meelby Sogn omtrent	1	
Paa Asserbo Overdrev	16	
Disse flade Vandbeholdninger ere om Sommeren, naar ikke stærk Væde fylder dem, for Størstedeel tørre.		
		7352

Hornsherred.

Selso	231	
De øvrige Damme og Vandsteder i Selsø Sogn	26	
Skullelov Sogn	7	
Krogstrup Sogn	17	
Kyndby Sogn, med Indbegreb af Dammene imellem Kyndby og Venslov Mark	19	
Ferslov Sogn	45	
Vellerup Sogn	4	
Skiby Sogn	15	
Gierlov Sogn	2	
Draaby Sogn	12	
		378
Søerne og Dammene i de 3 Kronborgske og det Frederiksborgske Skovdistrict udgjøre, efter det længerhen anførte		211½
Tilsammen		14191 Tdr.

Ved denne Beregning maa bemærkes, at Fladeindholdet af adskillige af de større Søer, som ikke fandtes i Matriculerings-Protocollerne, er taget deels af de Indberetninger, som for endeel Aar siden vare indkomne til Landhuusholdningsselskabet, deels af ældre Maalinger. Hvor bemeldte Protocoller indeholdt Arealet af Søer og Damme, er det extraheret deraf; men da min Tid ei tillod, med disse Extracter at gaae i det Smaa, saa ere de mindre Vandsteder kun løslig beregnede efter Copierne af Matriculeringskortene. Det kan imidlertid ikke feile, at det som Vandplan paa Kortene angivne, og derefter beregnede Areal, siden den Tid, Maalingerne skete, formedelst Tilgroening vil have formindsket sig Noget. Enkelte Vandsteder ere siden vel ogsaa ganske udgravede, og hvor dette var mig bekjendt, har jeg udeladt dem; men Damme, som blot temporair ere afløbne, ere rimeligviis

vedbeholdte blandt Søplan. Mindst feilfri kan Beregningen af de Søer være, som faldt paa Grændsen af tvende Herreder, hvor Kortene altsaa maatte sammensættes, for at kunne beregne dem, og hvor, om man blot vilde tage Papirets forskjellige Indkrympning i Betragtning, de paagjældende Samlingspuncter ikke kunne antages nøiagtigen stedse at falde sammen. Tørke eller Væde har forøvrigt betydelig Indflydelse paa de mindre dybe Vandsteder, og paa den ene Tid kan flade Mosekjær være tør Engbund, som til en anden ere Vandplan.

Det i foranstaaende Beregning opgivne Areal af Søplan maa altsaa bedømmes efter det derom her Anmærkede, hvortil endnu føies den Forklaring, at, skjøndt jeg ei blot har optaget Søer og Damme, men ethvert Vandsted af en Størrelse, at kunne angives paa Kortene: saa ere derimod alle de Vandsteder, Mosehuller, og opskaarne, med Vand fyldte Tørvemoser, saa smaae, at Kortenes Maalestok ikke tillod at betegne dem, ei komne under Beregning.

Fra endeel af de anførte Søer gaae betydelige Aaløb igjennem en stor Deel af Amtet, og bidrage, med mange mindre fra Moserne kommende Bække, til at forsyne Beboerne med Vand til Kreaturene; vigtig især der, hvor det feiler paa Kilder og dybe, for Udtørring sikkrede Vandingssteder. Men det kan ikke nægtes, og er i det Forrige allerede anført, at i tørre Aar, saasom de, hvoraf vi havde endeel forend 1828, selv mange af disse Aaløb, som under Væde oversvømme Enge og Tørvemoser, ei stedse kunne afgive det fornødne Vand for tilgrændsende Jordbrugeres Kreature; dog blot fordi man ikke oeconomiserer med Vandet. Havde man ved Siden af saadanne ei stedse rige Aaløb gravet behørig dybe Vandsteder til deri at samle i Overflødighedens Tid, vilde man have havt stedsevarende Beholdning, om end Sommertilløbet var blevet nok saa ringe.

Vore største Søers Afløb bidrage ellers mindst til at forsyne Amtet med Vand, saasom Arreso, som efter Aalobets Tilstopning blot har den korte, forbi Frederiksværk gravede Canal; Esromsø, til hvis skjønne klare Vand kun ved den ene Side grænser en betydelig Mængde Beboere, og hvis dobbelte Afløb, igjennem Canalen og igjennem den gamle Molleaa, samt begges Forening

paa flere Steder, vel giver en Overflødighed af Vand, men kun paa en Strækning af omtrent een Miil, hvorimod denne Søes Vandrigdom, naar Afløbet havde en modsat Direction, kunde forsyne mange Beboere.

De udtørrede Søer og Dammes Areal har jeg i Indledningen anslaaet til omtrent 1500 Tdr. Land, hvoraf Søborg Sø, Ebberholtsdam, Kollerød Sø, Vorups Sø, og endeel Damme i de Kongl. Skove og Stutterivange udgjøre det Meste. Af Mosestrækninger, for tildeels utilgængelige Moradser, er langt mere udtørret; men derimod danne sig ogsaa Aar for Aar flere Vandbeholdninger i de under Udskærning værende, og tildeels allerede opskaarne Moser. Især der, hvor Torven i smaae Huller og Render ofte staaer til meget stor Dybde, ville mange varige Beholdninger fremkomme, siden man i de senere Aar har lært at skaffe sig af med Vandet, for ganske at kunne udtomme dem. I Særdeleshed seer man paa Hirschholms Amt allerede mange deraf, som, engang fyldte, aldrig synes at kunne udtørre igjen.

Ei heller maa man forestille sig den udtørrede Sø, som tabt med Hensyn til Vandet. For Molleværkers Drift er den rimeligviis tabt, men ei for Beboerne, som ville benytte Vandet til deres Kreaturer. Er Søen dyb, vil der stedse blive et Bassin, hvori Tilløbet samler sig. Alle omkring Søen, ofte i stor Mængde, liggende Kilder forblive; ligesaa Tilløbene, og begge Dele kunne Beboerne føre sig til Nytte, inden de behøve at lade Vandet bortløbe igjennem den udgravede Søes Grøfter og Afløbsrende. Af Athmosphæren tilføres lige meget, enten Bassinet er tomt eller fyldt. De nedenfor Søen ved dens Afløb liggende Beboere formenes især at maatte lide, og jeg vil indrømme dette, dersom Søens Bassin er saa flad, at det næsten ganske kan udtommes, og Tilløbene derhos svage. Under saadanne Omstændigheder vil der, ved Tørke og under fordunstende Hede, ei komme meget af det tilløbende Vand igjennem Afløbsrenden. Men hvor lidet Vand afgiver ikke ogsaa en uudgravet Sø i tørre Sommere, naar Tilløbet er svagt! her beroer det desuden paa Molleværksbrugerne, hvormeget Vand, og hvor ofte, de ville afgive deraf til de nedenfor liggende Beboere, hvilken Betragtning, under Vandtrang, vist ikke er af ringe Vægt. Enten altsaa Søer og Damme ere udgra-

vede eller ikke, saa bør de ved Aflobene liggende Beboere være huusholderiske med det Vand, de ved Foraarstid, og stundom under Skylleregn om Sommeren, faae derigjennem. De bør grave Vandsteder, hvori de kunne samle en betydelig Mængde af det den udtørrede Sø tilflydende Vand, hvilke Vandsteder, naar de blot ere dybe nok, ei saa let ville udtørre, om end Tilløbet om Sommeren kun er svagt, da ogsaa Fordunstningen er langt mindre, end før, især ved Søer, der, uden betydelig Vandmasse, havde en stor Overflade. At det er bequemmere, naar en Sø stedse tilbyder den Tilgrændsende et godt og rigeligt Vand til Kreaturene, end ved Gravning først at forskaffe sig det, bequemmere, at trække med Besætningen til en stedse klart flydende Aa eller Bæk, end først ved Siden deraf at danne sig en liden Dam til at opfange Foraarets Overflødigheder, dette kan Ingen nægte. Men hvor det gjælder eet eller andet nyttigt Foretagende i det Større, der kan ei være Tale om Bequemmeligheden for den Enkelte, men kun om virkeligt Afsavn af noget Uundværligt.

Mange moradsige Moser ere i de sidste 20—30 Aar, deels ved Udgravning, deels ved den Moradset overdækkende Grønsværs fastere Sammengroening, blevne tilgængelige Enge, baade til Høbjergning og til Eftergræsningens Benyttelse. Vandet er derfor ikke forsvundet, men det har aftaget. Mange flade Moser og mindre Rendedrag imellem Agrene ere tørlagte, og have i regnfrie Sommere selv givet taalelige Sædeafgrøder, ere i det Mindste ei mere til Hinder for en fuldkomnere Behandling og Benyttelse af den tilstødende Agerjord. Vandet forsvandt her til stor Gavn for Agerbruget, men Landmanden kunde ei mere, som før, trække til ethvert Hul paa sin Lod med Kreaturene, sikker paa, der at finde Vand, hvorefter han siden ofte maatte lede længe. Forsømmelse af Vandafledningernes Vedligeholdelse under Tørken har hos Mangen i de sidste 2 Aar ladet hans udgravede Moser fylde sig igjen, og han finder nu nok deraf overalt, thi det flyder selv over hans Agre. Men kan denne Tingens Stand ansees for ønskeligere, end den, da han maatte trække fra Loddens ene Ende til den anden, for at slukke Kreaturenes Tørst, fordi han i sin Iver at afgrave skadeligt Vand, havde glemt at grave eller conservere sig forsvarlige Vandingssteder? Eet kan kun være: forsvarlig Af-

ledning af skadeligt Vand, og Vandmangel i usædvanlig tørre Aar, naar man har forsømt, tillige at sørge for Vandingssteder; eller skadeligt Vand indtil en høi Grad under Væde, dersom Vandet endog under Tørke skal haves til Overflødighed. Faae Steder ere saaledes beliggende, at begge Dele kunne forenes.

Spørgsmaalet, om Vandmassen i Kilder og Indsøer i de senere Aar betydeligen er aftagen, og hvad Aarsagen formenes dertil at være, havde megen Vægt dengang, da disse Spørgsmaal, for 7 à 8 Aar siden, første Gang forelagtes til Besvarelse; og havde Tørken, som allerede var stegen til en høi Grad, ei siden forandret sig til Væde, vilde jeg ikke have noget at tilføie min dengang afgivne Indberetning, som derimod nu vil være at forøge med de senere Aars Jagttagelser.

Naar man sammenligner Vandets Stand i Søerne, saavelsom i mindre Vandsteder og lavtliggende Moser, og Aaløbene udi det, de sidste 2 Aar forudgaaende Aartiende, med Vandmassen derudi, 10 til 15 Aar tilbage, saa erkjendes en betydelig Aftagen overalt, der, foruden ved Søernes lavere Stand, end efter tidligere Aars Gjennemsnit, især viste sig paa tilgrændsende Moser og Enge. Steder, hvor Høet med Besværlighed maatte bæres i Land, hvor aldrig Eftergræsning kunde finde Sted, bleve saa faste, at ei alene Kreaturene kunde gaae der hele Sommeren og Efteraaret, men at de kunde bære endog de sværeste Hø- og Tørvelæs. Denne paafaldende, og temmelig hastig efter Tørken skete Tiltagen af side Enge og Mosers Consistens, maatte vistnok tilskrives de tilgrændsende Søers og Aaers lavere Vandstand, ei alene om Sommeren, men for endeel, efter mange tørre Vintre, ogsaa om Foraaret, Atmospærens Varme, som bevirkede en stærk Fordunstning, endog af det Vand i Moserne, som ei kunde afløbe, foruget Flid ved skadeligt Vands Afledning, efter at man i endeel af de foregaaende Aar havde følt dets hele Ubehagelighed, og endelig den, under en middelmaadig Væde, rask fremgaaende Tilgroening af de under idelige Overvommelser og Opblødninger kun svagt med Grønsvær overdækkede moradsige Steder, hvor Jordsmonnet for ei kunde sætte sig, eller sammensynke til en mere compact, ydre Tryk modstaaende Masse.

At Søerne havde, og tildeels endnu have mindre Vand end før, har, foruden i tørre, varme Sommere og sneefrie Vintre, sin Grund ogsaa deri, at især under Tørke og Varme Vandspeilet stedse formindskes ved de fra Siderne sig udbredende Sumpvæxter, som under lav Vandstand synlig tiltage allevegne, hvor Søernes Bund indeholder fed Mudder. Dette sidste forøger sig ogsaa, hvor gode Agerjorder hælde brat til Søen, eller hvor mange Bække udgyde et ofte muddret Vand i dem, hvorved altsaa Vandmassen, som aftager fra Oven og fra Siderne, ogsaa mister fra Neden, idet Bassinet bliver fladere. Saaledes aftager Vandet stedse i alle Søer, endog uden at Udgravning finder Sted; men deraf følger ikke, at det engang ganske vilde forsvinde, ligesom man seer mindre Vandsteder forsvinde ved Tilgroening. Evigvarende er den Kredsløb, hvorefter Vandet stedse falder til Jorden igjen, og her vil det aldrig mangle Beholdninger, hvori det samler sig, inden det afløber i Havet; thi Jordens Overflade tilbyder ingen Plan, og ingen Vandafledninger kunne føre til en fuldkommen Tørlægning af alle Fordybninger, som ei heller ville jævne sig, om vi end i vore Tanker udstrække Tiden over det, Menneskets er istand til at fatte.

At Vandmassen i Søerne havde aftaget under Tørken, maatte imidlertid ei alene tilskrives denne. De, især for 8 til 10 Aar siden, da det gjaldt for Landmanden ved Driftighed at redde sig af den, denne Classe almindelig truende Undergang, saa hyppig foretagne Tørlægninger af Ager, Eng og Mose, havde den betydeligste Indflydelse paa Søerne; de vilde have havt den, om end Tørken ei siden var stegen til det Ualmindelige.

Den uudgravede Mose giver Vintervandet og Sommerens Skylleregn langsomt fra sig igjen, og Søerne have Tilløb af saadanne Moser endnu længe efter at Sneen er smeltet, eller den atmosphæriske Væde har ophørt. De udgravede Moser derimod afgive deres Vand ligesaasnart næsten, som de faae det, og Søerne modtage dette Tilløb for det Meste, naar de allerede ere fyldte til deres Flaademaal eller deres naturlige Afløbshøide, hvornæst det øvrige bortløber uden Nytte for den tilkommende Tid, hvor Tilløbet af de udgravede Moser ophører næsten ligesaasnart som Regnen. Ligesom altsaa uudgravede Moser danne ligesaa-

mange Reservoirs for de større Vandbeholdninger, saa afgive de forsvarlig udgravede ikke andet end en Vandledning, til hastig at tilføre dem de af Atmosphæren nedfaldende Fugtigheder.

At endog Kilderne ikke, i det Hele tagen, kunne være saa vandrige efter Udgravningen som før, hvor enhver Mose var en næsten stedsevarende Vandbeholdning, synes iøinefaldende; thi om end de fleste deraf ligge ovenfor de betydeligere Mose- og Engstrækninger, hvis Afgravning altsaa ikke kan have umiddelbar Indflydelse paa dem, saa faae de dog deres Vand fra høiere, ofte langt bortliggende Steder, saa at Mosernes Udgravning her, og overalt Jordens Tørlægning maa have betydelig Indflydelse paa de Kilder, som staae i Forbindelse med det Tørlagte.

Har altsaa Agres og Enges Tørlægning, Mosers Udgravning, Søers og Dammes Afledning, forbunden med en temporair atmosphærisk Tørke og Varme, og den under begge befordrede Tilgroening af en betydelig Deel af de os forblevne Søers Overflade, medens deres Bassin, formedelst Bundfald af det Tillobende, mere og mere har fyldt sig, i en betydelig Række Aar saavel formindsket Vandbeholdningernes Mængde og Indhold, som og ladet Vandet i de Tilbageværende synke betydelig: saa opstaaer det ligesaa vigtige Spørgsmaal, om Tiltagen i atmosphærisk Fugtighed er istand til at erstatte dette Tab. Enkelte vaade Sommere og sneerige Vintere, som faldt i den seneste tørre Periode, kunde det ikke til Betydelighed, og saaledes vilde dette Spørgsmaal endnu have henstaaet ubesvaret, til Foruroligelse for mange af Udgravningens Fiender, havde ikke disse sidste to Aar uimodsigeligen afgjort Sagen til Fordeel for Tørlægningen. Næsten ti Aars Tørke og kun to Aars Væde, og vi staae Fare for at drukne, fordi vi under hine bleve efterladende med Hensyn til Vandgrøfternes Vedligeholdelse, og forsømte dette nyttige Arbeides Fortsættelse. Vel have en stor Deel af de forhen utilgængelige Enge og Moser vunden en saadan Fasthed, at de aldrig ville blive til Hængedynd mere, hvoraf de før for endeel bestode; ei heller er den faldne Snee og Regn istand til at skaffe det tilbage, som Søerne have tabt ved Tilgroening; men en næsten ligesaa høi Vandstand, som nogensinde før, findes i Søerne og Dammene, og de tørlagte begynde at fylde sig igjen med Vandmasser, som have ødelagt

en stor Deel af Afgrøden. Vandet har overskyllet Engene og omflyder den skaarne Torv; det er steget paa de sidere Agre og har skuffet mangen en Forventning om en rig Høst.

Langt fra imidlertid, at ville anbefale enhver Søes Udgravning, over hvis Vand vi see os istand til at blive Herre, for derved at vinde nogle Hundrede Tønder Land, ofte kun maadelige Jorder, som f. Ex. Eberholtsdam for Størstedeel har givet os, formener jeg, at Sands for Skjønhed alene maatte være tilstrækkelig til, ei at fremgaae med Søerne, saaledes som vi paa mange Steder ere fremgaaede med Skovene. Men hvor overveiende Nytte er forbunden med et Vandsteds Tørlægning eller Formindskelse, der burde en ugrundet Frygt for, at Omegnen kunde komme til at savne dette Vand, ei staae deslige landoeconomiske Forbedringer i Veien. Skadeligt Vands Afledning fra Agerjord, Enge og Moser derimod, er en Sag, som, langtfra at betragtes med frygtsomt Øie, burde fremmes langt mere, end det hidindtil er skeet, om end Søerne, efter det Forommeldte, skulde tabe nok saa meget derved, med Hensyn til et jævnt og stadigt Tilløb; thi uden Jordens Tørlægning er ikke nogen varig Fremskriden i Agerdyrkningen tænkelig, og Vandmangel, jeg igjentager det, kan i Almindelighed ei indtræde, naar man sørger for behørig dybe Beholdninger, og naar man, især hvor Aaer og Bække haves, om end deres Tilløb er svagt, blot oeconomiserer med Vandet — ei ved Forbruget deraf, men ved at forebygge unødvendig Spilde. Vigtigt ved Tørlægningen af Jorderne, og især ved skadelige Kilders og sure Steders Afledning, som næsten ene ved dækkede Grøfter fuldkommen kan tilveiebringes, er det, at paasee Vandets Sammenledning paa passende Steder, med Hensyn til Kreaturenes Vanding om Sommeren, da det, uden Opmærksomhed herpaa, ved dækkede Grøfter var mueligt at berøve sig alt Vand og sætte sig i den Nødvendighed, at aabne den skjulte Vandledning igjen, hvorved det nedenfor liggende Stykke let vilde komme i Uorden.

Til dækkede Grøfters Anlæg haves adskillige Anviisninger, som, for endeel, enten ere feilfulde, eller kun betinget rigtige. Da jeg ei er uden Erfaring i disse Grøfters Anlæg, forsaavidt Riis bruges til at danne Vandledningen, vil den derved vundne Overbeviisning,

at, uden practisk Veiledning, de Fleste ofte kunne komme til at betale mange og ubehagelige Lærepenge, indeholde Undskyldning for, at jeg, uden for Grændsen af dette Arbeides Formaal, nedskriver nogle af de vigtigste, af mine Erfaringer udledte, Grundregler for denne høist vigtige Gjenstand af landoeconomiske Forbedringer.

1. Grøftens Dybde burde aldrig være under 5½ Qvarteer i det Mindste; thi ikke alene skal der være et Ploielag over Riset, der skal ogsaa være saa megen Jord tilbage i Furen, at Hestene, om end Ploiningen foretages tidlig eller sildig om Aaret, om det er faste eller løse Jorder, ei træde igjennem den og forstyrre hele Vandledningen, som da kun meget vanskelig lader sig sætte istand igjen.
2. Vel behøve Grøfterne ikke at være meget brede i Bunden; men at gjøre sig Umage for at faae dem saa smalle, som mueligt, eller, efter Profilet, selv ganske i Form af en Triangel, om dette end lod sig udføre, er meget urigtigt; thi en saadan smal Rende fyldes allerede til en ei ubetydelig Høide med løs Jord, medens man nedlægger og dækker Riset, og ligeledes vilde det Mudder, som Vandet fører med sig, om faae Aar have stoppet Rendens nederste Deel. Jeg har fundet mig vel tjent med de Grøfter, som jeg gjorde saa brede i Bunden, at en Skovl paa 9—10 Tommers Bredde bequemt kunde optage den nederste Jord; men ei ved de første jeg anlagde, hvor Skovlen kun var 4 Tr., og Grøftens Dybde ei meget over 4½ Qvarteer.
3. Saafremt mueligt, vælge man stort Riis til at lægge i Grøften. Svære, lidt krogede Ellestænger af Tykkelse indtil 5 — 7 Tr. ved Roden, have gjort ypperlig Tieneste hos mig, som nederste Lag. De give Vandledningen en saadan Fasthed, at jeg troer, de kunne der, hvor stedse Vandløb findes, ansees for evigvarende; thi inden saadant El forgaaer, har Renden vundet en Consistents, lig Kildernes underjordiske Løb. Har man uheldigviis ikke andet end smaat Riis, bør der ikke spares paa det; thi om end Grøften tilsyneladende er fyldt indtil Randen, naar det, efter at være sammentraadt, har reist sig igjen, bliver det dog siden saaledes sammenpresset af Jordens succes-

sive Tryk, at Render, lagte af saadant Riis, hvor jeg, for indtrufne Omstændigheders Skyld, nogle Aar derefter er kommen til at eftersee dem, ei viste mere end et, faae Tommer høit, compact Faskinlag.

4. Vandledningen bør anlægges, fra øverste Fald af, under Eet indtil et vist Punct, og strax modtage alle dertilstødende Sidevande. Fortsætte Vandløbet efter Nedfald kan man stedse, men fra oven af tilsætte eller tillede noget til den færdige Rende er misligt og flere Gange faldet uheldigt ud for mig; uden at jeg dermed vil erklære det for umueligt, naar man, især ved Anvendelse af store Grene til Underlaget, nøie betegner det Sted, hvor fri Indgang for tilledet Sidevand kunde faaes.

5. Man følge omtrent det Lavere af de side Strækninger og Rendedrag i Agerjorden, som man agter at torlægge, med en Hovedgrøft, ei større end efter den almindelige Bestemmelse, og dertil ledes med tilløbende Sidegrøfter, hvis Retning og Længde Localet bestemmer, men hvorved stedse maa gaaes noget høiere op, end Suurhed i Jorden viser sig, alt det Vand, som gjør Agerjorden Skade. Hvor Grøfterne forene sig, afrundes den skarpe Jordkant, som ellers kun kommer til at nedskylles imellem Riset.

6. Anviisningen at grave Grøften saaledes, at den halve Dybde kommer i Leeret, maa henføres til det sjældne Tilfælde, at Jordsmonnets Over- og Underlag have et saadant Forhold til hinanden, at dette, ved Jagttagelse af Grøftens ufravigelige Dybde, kan finde Sted.

7. Til at dække Riset bruges, som Underlag under Jorden, Alt, hvad der afholder denne fra at falde imellem det: Grønsvær, hvor Grøften er gravet igjennem Grønjord eller Enge, de mindste Løvqviste af det Riis, som bruges til Fyldningen, inden Bladene ere visnede, dersom Grøfternes Anlæg falder om Sommeren; ellers Halm, Tang, smaat Granriis ꝛc. Ved Grøftens Tilhylling lægges, i fast Jord, den, som er mindst leret, nederst, for ved Leret ei at stoppe for meget for Vandet; i los Mosejord Leerblanding, hvor mueligen Leer er opkastet af Grøftens Bund, for at den paa Riset og mod Grøftens Sidevægge hvilende Masse desbedre kan holde sig, naar Halmen, Grønsvær, og hvad

man ellers har brugt til at lægge over Riset, er opraadnet. Er ingen Forskjel forhaanden tager man hvad man har, men træder den løse Jord lidt sammen efterhaanden, og fylder al den opkastede Jord paa Grøften igjen, for at ingen Rende siden skal vise sig.

8. Aabne Vandledninger lade sig (uden ved særegne Indretninger maaskee) ei forene med dækkede, saaledes at de sidste skulde modtage et Vandtilløb igjennem en deri anbragt Aabning. Dette tilmuddrer og stopper saaledes den dækkede Vandledning for Alt, hvad der kommer oven for Aabningen, hvor der da danner sig et Væld.

9. Ledes den til Dækning bestemte Grøft igjennem betydeligere Huulninger, hvor den ikke, efter Vandfaldet, kan faae den behørige Dybde, maa der opfyldes ved Grøften, efterat den er dækket, hvis en saadan Fordybning skal tages med under Ploven. For det Meste kan dette imidlertid undgaaes derved, at man trækker Grøften igjennem een af Hulningens høiere Udkanter, hvilket er det Rigtigste, om derved end opstaaer en noget længere Linie.

10. Kildevæld, som falde i Vandløbet, gaaes rigtigst i nogen Afstand forbi, og tilledes dernæst særskilt. De igjennemgraves med saa mange og saa dybe Grøfter, at Vældet sætter sig til aldeles fast Bund, inden der opereres videre.

3.

Hvorledes er Climatet? tort, fugtigt, koldt, luunt ꝛc.?

Danmarks lunefulde Climat antages tilstrækkeligen at være bekjendt, og derfor indgaaes ei i almindelige Betragtninger over det, til Sammenligning med det, der herskер paa den Plet, vi befinde os paa, og findes eiendommeligt kun for den. Hverken de tvende sidste kolde, vandrige, eller de længer tilbageliggende

tørre og for endeel varme Sommere; hverken Sneemasserne, som i enkelte Vintre ere nedfaldne af Atmosphæren, eller den tørre jævne Kulde, andre have udmærket sig ved, betegne vort Climat. Vore Foraar characteriseres ved Kulde og Tørke, efter kortvarende, ofte meget tidlig allerede sig visende, blide Dage; Efteraaret ved stadigt, ofte indtil i November Maaned vedvarende skjønt og blidt Veirligt. Selv en October, som denne (1829) i dens Midte, hvor en uhørt Sneemasse under Jis og Storm lagde sig over grønne Marker og løvbeklædte Skove, sønderknusende de endnu i Vaarens Farve klædte vilde Træer, de med Pomonas Fyldhorn prydede Frugthaver, indviende Floras spædeste Børn, som, uden at ane deres Skjebne, paa vore Blomsterbede smilede Vinteren imøde, til tidlig Død, har ikke kunnet overvælde vort Efteraars Ynde, som, efter i fulde 3 Dage at have været indhyllet i Vinter, blidstraalende atter har lokket Hjordene paa Marken og Sangfuglen til Skoven, hvor et ei forstyrret Grønt endnu vedligeholdt Mindet om en alt for kort varende Vaar. Sommerens Characteer er Tørke og Varme indtil den Tid, hvor Astronomen først betegner dens Begyndelse, men hvor i det virkelige Liv Vaaren længe allerede har afblomstret; Hede og Efteraarskulde, Regn og tørt Veir, lune og stormfulde Dage afvexlende i dens øvrige Tid. Vinteren er sjælden vedvarende streng. Selv de saakaldte strenge have vistnok kun faae Uger at fremvise med en Kulde over 8 til 10 Grader R., og 18 har jeg i 28 Vintere kun oplevet een eneste Nat; men flere Gange steeg Kulden indtil 15 og 16, dog stedse kun kortvarende. Vinteren indfinder sig sjælden hos os ret længe før Aarets Slutning, og den efterladne Landmand, saavelsom den vindskibelige, har for det Meste Leilighed, den første til at indhente det Forsømte, den sidste til at udføre mangt Nyttigt endnu. Dog tør man ei med Sikkerhed stole derpaa; thi vi have ogsaa oplevet uafbrudt Vinter fra Midten af November til Midten af April.

Med Undtagelse af Vaaren, hvor de østlige Vinde for det Meste herje — og det ofte efter at tidligere, langt blidere Dage allerede have klædt Mark, Have og Skov i denne Aarstids yndigste Smykke— ere indtil den strængere Vinter de vestlige hyppigst, og

oftere næsten pleie de at vende sig nordlig, end sydlig. Inden det sildigere Foraars Tørke, med stadig østlige Vinde, gjør Plads for en blidere Tid, vender den sig hyppig til Sønden, og naaer undertiden næsten dette Punkt; men Luften vedbliver at være gjennemtrængende kold, og Vinden gaaer jævnlig tilbage til Østen igjen, indtil en total Forandring foregaaer i de atmosphæriske Forhold.

Endeel af de foregaaende Sommere have havt megen Torden, og da indtraf sædvanlig det, som vore Fædre fortælle os, stedse skete i deres Ungdomstid, at skjønt, varmt Veir paafulgte. Men almindeligen har det nordøstlige Sjælland, i den Tid, jeg har kjendt det, havt liden Torden, og ofte blev man fristet til at troe, at et forsvarligt Tordenveir gik over vort nordlige Climats Kræfter. Sjælden kom det til ordentligt Udbrud, og Naturen laae, saa at sige, i syge Krampetræk derefter; Bygeveir og Kulde paafulgte, og Uger hengik undertiden, inden den kunde komme sig af sin mislykkede Kraftanstrængelse.

Sjælden kommer Ploven hos os i Marken, førend Noget ind i April, og skulde tidligt Foraarsveir efter en tør Vinter have lokket Landmanden ud med den forinden, feiler det næsten aldrig, at jo en Eftervinter driver Plovmanden hjem igjen. Da Jorderne, med Hensyn til deres Blanding og Beliggenhed, ere saare meget forskjellige, kan man neppe sige, naar Markfrugterne almindeligen nedlægges; thi meget ofte saaes Havre endnu, efter at det første Byg allerede er lagt i Jorden, i enkelte Tilfælde selv efter det sidste, og Kartofler lægge de Fleste inden de saae Byg, Andre før Havren allerede, og Enkelte efter Bygget. I almindelige Aar har Bonden tilsaaet sine Jorder imellem de første og de sidste otte Dage i Mai, og dersom Arbeidet blot kunde overkommes, tillod Climatet meget vel en endnu tidligere Tilsaaening; thi uden at ville sige, at man med Mai Maaneds Begyndelse kunde vente at være fri for Nattekulde, mener jeg blot at have bemærket, at den sidste Halvdeel deraf, og ofte selv de første Dage i Juni, sædvanlig ere lige saa udsatte for den, som den første Halvdeel af Mai Maaned; og Byg, lagt tidlig i denne, aldeles forfrossen først

i Juni, kom sig ganske af sin Beskadigelse, medens den sildig saaede, da endnu spæde Sæd, ei kunde forvinde den.

Høsten varierer meget i Henseende til Tiden, og medens i Aar den fjortende Octobers Snee bedækkede umeiede Sædemarker, har jeg oplevet, at Ubetydeligt var ude mere i Augustmaanedens første Uge.

Hverken den geographiske Breddes ringe Forskjellighed, ved en Afstand fra Nord til Syd af i det Høieste 6 Mile, eller Forskjelligheden af Elevationen over Havet, hvis Maximum ikke udgjør over 200 Fod omtrent, kan have synderlig Indflydelse paa Climatet. Men uimodsigelig bevirker Beliggenhed, med Hensyn til Exposition, en Forskjel. Omgivet af Havet paa de tre Sider, er Amtet i dets nordvestlige Udkant især langt ublidere, end i det Indre og ved den østlige Kyst mod Sundet, uagtet Foraarets strænge Østenvind falder umiddelbart herpaa. Ei heller taale Havvindene fra Kattegattet, og de, som komme over Sundet, nogen Sammenligning, og ligesom Nordvesten, selv i vort sydlige Nabolands langt mere beskyttede Sletter, viser sig næsten ved hvert enkelt staaende Træ som den barske Himmelegn, ligesaa er ogsaa i det nordøstlige Sjælland denne Side unægtelig den meest udsatte, og paafaldende frodig trives mange Vækster under Læ fra den, især Skovanlæg af Træer, som ei høre til de haardføre. Paa den tidlige Græsvært har derimod Læ fra Østen en umiskjendelig veldædig Indflydelse udi saadanne Aar, hvor de tørre Østenvinde herje. Sæd, hvor frodig den endog i dens spædere Ungdom fremvoxer i beskyttet Beliggenhed, gavnlig især under Foraarets Tørke og Blæst, trives — summarisk efter dens Livs hele Periode, og efter et Gjennemsnit af de forskjellige Veirligsforholde fra dens Nedlægning til dens Indhøstning — upaatvivlelig bedst i fri Stand; thi den indelukkede, i omplantede smaae Vænger f. Ex., skader Kjærnefætningen og Indhøstning. Men langtfra er det, jeg derved vilde erklære det Læ for skadeligt, som et med Skove eller betydelige Skovstrimler, i større Afstand gjennemskaaret Land yder Markfrugterne. Ved, for et Aarhundrede siden, at have lagt en Plan til Udskiftningen i Nordsjællands Skovegne, med Hensyn til Læ efter en større Maalestok, kunde man ei alene have dannet en stor Deel af

dette Amt langt mere endnu, end det allerede er Tilfældet, til een af Europas yndigste Pletter; man vilde derved ogsaa have virket betydeligt paa Climatet; og ikke saa ofte bleve vi nu maaskee mindet om, at man med Skovkrandsen omkring vore Boliger havde berøvet Landstederne deres skjønneste Pryd, saavel som deres eneste Skjerm mod en nordlig Himmel; ligesom Nordkystens bedste Værn mod Havvindene forsvandt ved Nedfældningen af Skovene paa Kattegattets Bredder.

Skjøndt Frederiksborg Amt, mod Nordvesten nu næsten ganske ubeskyttet ved Skove, er udsat for Havvindenes fulde Indflydelse, kan denne Himmelegns Virkning hos os dog ei sammenlignes med den i de, Nordsøen nærmere liggende Provindser. Selv paa Frederiksværks Gods og i Hornsherred seer man, at Sæden i Nærheden af Stranden ei alene ikke lider betydeligt af Climatet, man finder selv Frugttræer frodigen fremvoxe, hvor man blot har givet dem saameget Læ, at Vinden ei umiddelbart brækker sig paa dem. At der ved Jægerspriis, paa en mager Sandhøide, som Beviis paa et strengt nordvestligt Climats fordærvelige Indflydelse, fremvises et Par Lindetræer, der med deres Grene ligesom flygte fra Nordvesten og søge Skjul i modsat Retning, beviser intet Andet, end hvad man veed i Forveien: at Nordvesten ei er uden Virkning hos os, at Linden hører til de kjelne Træer og desuden ønsker en god muldet Jordbund istedet for den klare Sand, hvorpaa man har sat dem her. Paa Jyllands Vestkyst vilde disse Træer under lignende Stand maaskee ei have levet ti Aar! — I Bøgeskovene, selv i det Indre af denne Provinds, dræbes næsten al Vegetation i de nordvestlige Udkanter; og hvo som vilde nedfælde de her, ofte paa en Bredde af 50 og flere Alen, i halvfortørret Tilstand, udvendig fra betragtet, neppe noget Liv visende, forknyttede Træplanter i en ung tilvorende Bøgeskov, vilde lede Død og Ødelæggelse frem til dens Hjerte, og, hvor skjøn og kraftfuld Skovens Indre endog kunde være, efterhaanden see den forsvinde. Jeg henviser til Dronninglund, til Villestrup og flere Steder, hvor jeg under mine Forretninger der, er bleven tilstrækkelig nok bekjendt med hine Vestlandes Climat og dets Virkning, i det mindste paa Skovene, for med fuld Overbeviisning at kunne sætte vort Climat langt foran hiint. Ogsaa i vor Egn

maa man omhyggeligen vogte sig for, at blotte Skoven mod Nordvesten, dog især kun den udvorne og til Læ vante, for ikke at give Stormvindene Magt over den. Den unge kan, i en passende Jordbund, opvoxe ret frodig, ogsaa mod Vesten, selv hvor Havvinden umiddelbart falder derpaa. Den ydre Rand vil vel holde sig lavere, men, under ellers ei ugunstige Forhold, faaer den hverken den aldeles forknyttede Vext, eller det afsvedne Udseende, som det er Tilfældet hist. Gilleleies lille Bøgeskov paa Sjællands nordligste Punct og mange andre Steder afgive Beviset, at vort Climat, i det Mindste mod den nordvestlige Himmelegn, er langt mindre ublidt, end det nordlige Jyllands. Derimod staaer det betydeligt tilbage mod det sydlige Sjællands, hvor Nordens og Vestens Barskhed bliver brækket ved foreliggende betydelige Landstrækninger; og saaledes troer jeg, for saavidt mit Ophold paa begge Steder har givet mig Leilighed til at iagttage det, at, med Hensyn til Vesterhavets Virkning paa Hertugdømmerne, det sydlige Sjællands Climat endda staaer foran disses, hvorefter man vistnok kommer til den Slutning, at vor Egn ei staaer langt tilbage for Hertugdømmerne, hvis Climat, efter de Jagttagelser, jeg i tidligere Aar har gjort, næsten kun med Hensyn til Græsset og Haveexter syntes at udvikle en tidligere Vegetation. Skoven udspringer ikke eller ubetydeligt tidligere, og ei heller pleier man at være længer frem med Sædehøsten, end hos os, naar Skovegnene undtages, som, paa Grund af en sildigere Tilsaaening paa mange af de mindre opdyrkede Jorder, næsten altid staae 8 — 10 Dage tilbage. Ligesaa giver Sjællands Efteraar ei alene ikke efter for Danmarks sydlige og Tydsklands dertilstødende nordlige Provindser, jeg troer næsten, det staaer foran i et stadigt vedholdende godt Veir; hvilket maa tilskrives Vesterhavets umiddelbare Paavirkning paa de syddanske Provindser og det gamle Sachsens Vestlande.

4.

Hvorledes er Udskiftningen? Ere Jorderne meget udparcellerede? Hvilke Følger har dette havt i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Kreaturer o. s. v?

De fleste Udskiftninger paa Frederiksborg Amt falde fra 1784 til 1790; alle de nemlig, som foretoges paa de Kongl. Amter, efterat i forstommeldte Aar den Commission blev nedsat, hvorom i Indledningen er given Underretning. Under denne Commissions udstrakte Fuldmagt, og da Arvefæsteskjødes Meddelelse heldigviis ei var forudgaaet, hvilket fandt Sted paa en Deel af Kjøbenhavns Amt, og saaledes ogsaa i de nu under Frederiksborg Amt liggende 3 Sogne: Farum, Gandløse og Slagslunde, hvor det allerede skete imellem 1760 og 70, kunde Udskiftningen paa disse Kongelige Amter skee saa fuldkommen, som mueligt; og er her feilet, saa er det ikke Regjeringens Skyld. Tidligere endnu, og som eet af de første Exempler paa Meddelelse af Selveie, skete det allerede 1761 med Dronning Sophie Magdalenes Gods Hirschholm, og derfor er ogsaa her Arvefæsteskjødes Meddelelse forudgaaet Bondergodsets Udskiftning. Frederiksværk Gods er udskiftet 1793 — 97; men Hornsherreds forskjellige Godser til forskjellige Tider.

Naar man betragter Loddernes Figur, saa findes kun faae Byer, hvor de i det Hele ere maadeligen affatte. Dette sidste er imidlertid Tilfældet med Keierød paa det Hirschholmske, og med de fleste af Byerne i Farum, Gandløse og Slagslunde Sogn paa det Frederiksborgske District, hvor, som nysommeldt, Arvefæsteskjøde var meddeelt, inden Udskiftningen skete, og hvor det derfor endda er at undre over, at ikke flere maadelige Affætninger have fundet Sted. Med faae Undtagelser udmærker Udskiftningen i hele Hornsherred sig ved regelmæssig affatte Lodder, saavelsom derved, at Tillægslodder, hvorved man paa andre Steder undertiden synes at være gaaen for vidt, efter Mueligheden ere

undgaaede. At Torve- og Englodder maatte tillægges Hovedlodderne der, hvor i fraskilt Beliggenhed betydelige Strækninger deraf tilhørte Byen, og hvor en Mand ei paa sin Hovedlod kunde faae det Fornødne, er rimeligt; men af hvad Grund lagde man langtfraliggende Engstykker, hvorved Eieren næsten altid taber en saare vigtig Nytte Efteraarsgræsningen — til Gaarde, hvis Hovedlod for en meget stor Deel allerede bestod af Engbund? Et passende Tillæg af Agerjord, i Forbindelse med Hovedlodden, havde her været langt ønskeligere for Brugerne, og uden Vanskelighed kunde det vist ofte være skeet, hvor Byen i det Hele ei manglede Plovland. At fordele Torvemoserne mueligst lige imellem Beboerne var af yderste Vigtighed, og paa de Steder, hvor Torvens betydeligste Anvendelse er til Handelen, var der især Grund for, endog efter Mosernes Bonitet, at afsætte særskilte Lodder; thi et Par Tønder Land Torvemose, med afsættelig Vare for Kjøbenhavns Torv, ere paa Hirschholms Amtsdistrict f. Ex. en Skat, hvorimod en saadan Mose med maadelig, ei for Handelen tjenlig Indhold, om den end kunde ansees for taalelig godt Brændsel til Husbehov, har en meget ringe Værdi, hvor der er Brændsel i Overflødighed. Men paa de Strøg, som ligge ubeqvemme for Handelen til Hovedstaden, synes det ikke, at Torvemosernes noget forskjellige Godhed kunde have indeholdt grundet Anledning til at give Gaardene deres Tilliggende i flere Lodder deraf, hvilket træffes selv der, hvor næsten ingen Forskjel i Boniteten kan erkjendes. Derimod havde ved Torvemosernes Fordeling vel undertiden en nøiere Undersøgelse af Masse-Indholdet været ønskelig; thi stundom finder man, formedelst Torvens forskjellige Dybde, den ene Lod neppe at indeholde det Halve mod den ved Siden liggende.

Beboernes sædvanlige Modbydelighed imod Udflytningen har vel ogsaa undertiden foranlediget flere Tillægslodder, end fornoden, hvis en Gaard desmere var kommen til at udflyttes; thi vel træffes Ud- og Overdrevsstrækninger, alt for slette til at man der kunde have henlagt Gaarde; men der gives ogsaa ret gode saadanne Steder, hvor dette meget vel kunde være skeet. Imidlertid kan man, i det Hele tagen, ei sige, at der er spared paa Udflytninger.

Adskillige af de betydeligere Overdreve, saavelsom flere nedlagte Gaardes Lodder, ere anvendte til at bosætte Huusmænd derpaa. Paa enkelte Steder er vistnok vel mange deraf samlede paa een Plet. Karlebo Overdrev f. Ex. har 79 Huse, foruden endeel paa det dertil stødende Gronholts Overdrev. Disse Beboeres Subsistents maa ansees for, at være beregnet paa en temmelig usikker Grundvold, som nokſom tilkjendegiver sig nu, da deres smaae Torvemoser ere udtomte, og de i Jorden staaende Træstøde solgte som Kul, hvorefter de ei længere kunne holde Heste, medens deres Frastand fra Bonderbyerne, saavelsom deres store Antal udelukker dem næsten fra Assistence derfra til deres Jorders Drift.

Ved saadanne store, fraliggende Overdrevs Udstykning synes mig, Loddernes Afsætning efter forskjellig Størrelse havde været hensigtsmæssigere, og kunde have bødet paa den betydeligste Hindring til disse Colonisters Opkomst: Mangel paa Kraft til at dyrke Jorden.

Størrelse af Huuslodderne, 3 Tdr. Land Middeljord, falder paa Overdrevene, efter disse Jorders sædvanlige Bonitet, meest imellem 4 à 6 Tønder Land, meget for lidet til derpaa at kunne holde et Par Heste, foruden den øvrige Besætning, eller selv een kun, om endog to Naboer vare, og længe kunde blive enige om, at holde Heste sammen til fælles Brug, hvilket Erfaringen har viist, hører til det meget Sjældne. Landhuusholdningsselskabet har i de senere Aar opmuntret og understøttet adskillige Overdrevs Beboere til, med deres Køer at pløie og drive Jorden. Saavel de, under hvis Tilsyn og Ledning dette blev stillet, som ogsaa adskillige af de Understøttede selv, have gjort sig megen Umage for at sætte det igjennem, og det har saaledes ikke feilet, hverken paa hensigtsmæssige Foranstaltninger eller god Villie til at fremme Sagen. Men ikke destomindre vil Tingen, istedet for at udbrede sig, selv hos de Understøttede gaae tilbage. Jorderne, skjøndt lette nok til, at et Par taalelig gode Køer kunne trække en passende Plov, ere almindeligen langt fra ikke nok rensede for Steen, til uden stærke eller slidvante Trækkedyr at kunne drives. Køerne, som træffes hos de fleste Overdrevsbeboere, ere for det Meste smaae, og sultefødes igjennem Vinteren; de have ved Foraarsploiningens Begyndelse enten nyligen kælvet eller,

hvilket værre er, staae nær derved. De tabe altsaa Melken under Arbeidet, eller udsættes for at kaste Kalv. Sjælden have disse Beboere to Køer. Een, foruden en Qvie, under Velstand; og deraf sælges efterhaanden det ene Hoved, medens atter en Kalv tillægges. De mindre Formuende derimod eie i det Høieste een Ko; kunne de græsse flere, anskaffes en Leieko, som ei tør bruges til Ploining, og mangen en Huusmand findes, som slet ingen eier. Hvor saadanne Forhold høre til det Almindelige, tør man ikke gjøre sig Haab om, at Huusmanden med Hensyn til sine Jorders Drift, ved at bruge Køerne dertil, vil blive uafhængig af Bonden. Ei heller behøves det, hvor ikke Masser deraf ere sammendyngede. At Huusmanden trænger til Bonden, og at denne ved at yde ham Hjælp til hans Jorders Drift, kan sikkre sig den ofte ulystne Arbeiders Kraft; at hiin derimod ved sine, Bonden, især under Høsten, uundværlige Hænder, kan sikkre sig den Vrangvilliges Understøttelse ved sin lille Jordlods Drift, fører til et gavnligt Vexelforhold i et Land, hvor, ved al den Tjenstvillighed, som i Almindelighed udmærker vor Bonde ved extraordinaire Leiligheder, han i det daglige Liv dog ofte viser det Modsatte, især med Hensyn til Huusmanden, og hvor denne atter for det Meste findes saa utilbøielig til stadigt Arbeide, at kun en eller anden Tvang kan binde ham; og dertil er desværre middelmaadig Sult og Nøgenhed ofte ei engang tilstrækkelig.

Huusmanden, som, efter Bestemmelsen ved Udskiftningen af Frederiksborg og Kronborg Amter, er bosat paa Bondens Hovedlod, hører i de Egne, hvor Jorden er god, til Almuens lykkeligste Classe, dersom Arbeidsdygtighed og Arbeidslyst ei mangler ham. Han tjener Bonden som Sommerkarl og Tærsker den største Deel af Aaret, erhverver sig derved Føde, Klæder, Penge, Ildebrændsel og sin lille gode Jordlods Drift, foruden alle de Kjørseler, han behøver, og ofte et Læs Hø desforuden. Derhos har han dog Tid nok tilovers til at kunne foretage Eet og Andet til sin Jordlods Forbedring, Tid nok til Husets Vedligeholdelse, ja der, hvor han, som oftest, først træder i Tjeneste St. Hans Dag, har han netop i den Tid, hvor paa mange Steder gives den bedste Fortjeneste for Arbeidsmanden, Leilighed til at erhverve sig en samlet Skilling allerede i Forveien. Vel generer en Huuslod paa

Hovedlodden Bonden undertiden lidt, og har meget Ubehageligt, naar man faaer en ufredelig eller begfingret Krabat til Nabo; men dette er Tilfældigheder, og vistnok var Bestemmelsen, at bosætte en Huusmand med et lille Jordstykke paa hver Bondes Lod, een af de meest heldige ved Udskiftningen af de Kongl. Amter.

Men ogsaa paa store, fraliggende, til Huuslodder anvendte Overdreve kunde Beboernes Stilling være bleven taaleligere, dersom Jordlodderne havde modtaget forskjellig Størrelse; nogle saa store, at uden Afsavn af Græsning til et Par Koer, to Heste kunde være holdte derpaa, hvorved Brugeren af de mindre Lodder vilde have fundet Assistence, da 9 Tdr. Middeljord, som jeg formener, disse Lodder kunde være affatte paa, og hvoraf i det Mindste det Halve vilde have ligget til Græsning for Besætningen, ei behøvede disse Hestes hele Arbeidskraft. Tabet ved Hestehold for disse større Parcellister havde de kunnet faae opreist ved den Dyrkningshjælp, de ydede de mindre Lodeiere med 3 Tdr. Middeljord, hvoraf jeg formener et tredobbelt Antal mod hine kunde have været passende, saa at omtrent 18 Tdr. Middeljords Drift var kommet paa hvert Par Heste. Desuden kunde et lige stort, eller større Antal Smaalodder — alt efter Localet, med Hensyn til Arbeide og Leilighed til, i Fremtiden derved at bestaae, være blevet anviist for den egentlige Classe af de arbeidsøgende Huusmænd. Disse Lodder synes ikke at skulle have været større, end een Tønde Land, eller ubetydeligt mere, hvorpaa, efter fuldkommen, med Spaden overkommelig, Opdyrkning, dog ved Hjælp af Staldforing kunde være holdt en Ko, som Brugerne af disse smaae Lodder enten kunde have leiet blot for Sommeren, eller, naar de saae sig istand til at skaffe Vinterfoder, hvortil Kartoffeloptagningen hos Andre havde bidraget betydeligt, anskaffet som bestandig Besætning; ligesom man finder det af og til hos Beboerne af saakaldte jordløse Huse i adskillige Egne, hvor der haves Leilighed til at leie Græsning og kjøbe eller fortjene Vinterfoder. Jeg troer sikkert, at, hvor Leiligheden til Fortjeneste for Arbeidsmanden ei havde manglet, en saadan Fordeling vilde have frembragt større Velstand blandt Overdrevsbeboerne, end der i Almindelighed nu findes, hvor en høi Grad af Dagdriveri bevirkes formedelst Jordloddernes enten for ringe eller for store Ind-

hold. Efter Beboernes Evne og Dueligheb, vilde Jordlodderne, ved forskjellig Størrelse, efterhaanden være komne i passende Dyrkeres Hænder. Brugerne af de smaae vilde letteligen have faaet Hjælp ved deres Jordlods første Opdyrkning, uden dog at være blevne afhængige af Andre, da Opdyrkningen ogsaa kunde overkommes med Spaden; og saaledes havde heller ikke alle Beboere vænnet sig af med Haandarbeide og følt Ulyst dertil, efter i endeel Aar at være blevne vante til at holde Heste, kjøre og ride istedetfor at gaae, drive ubeskjæftiget om paa Tider, hvor Ploven stod stille, og Intet havdes at torve med, og til allersidst først, naar Alt var fortæret, søgt efter Arbeide, naar intet mere var at faae, eller naar Ingen skjøttede om en Arbeidsmand, af hvem man i Forveien vidste, ingen Lyst og Stadighed kunde ventes.

Ved Spørgsmaalets Besvarelse: hvorledes er Udskiftningen? kommer ogsaa Jordboniteringen i Betragtning. Af Etatsraad Hansens Underretning om Udskiftningsarbeidet paa Frederiksborg og Kronborgs fordums Amter vide vi, at det var Grundsætning at taxere Jorden efter dens oprindelige Godhedsgrad, og ei at nedsætte Boniteten paa Grund af Steen, Skov, Krat, Støde og skadeligt Vand, hvormed den var besat, fordi der blev tilstaaet Hjælp til deslige raae Jorders Opdyrkning, foruden Skattefrihed paa kortere eller længere Tid. Princippet var vistnok rigtigt, men neppe er det, eller havde ganske kunnet blive fulgt, uden uhyre Pengeopoffrelser til en forudgaaende, nogenledes til Bonitets-Ansættelsen svarende Opdyrkning. Mine Tanker herom, mine Formodninger og de Data, hvorpaa de støtte sig, har jeg allerede i Indledningen fremsat.

Hvilken Grad af Rigtighed de ældre Boniteringer have uden for de Kongelige Amter, kan rimeligviis kun Den bedømme, som er bekjendt med det Specielle af Arbeiderne der, hvorom jeg altsaa ei kan give nogen Underretning; thi skjøndt bekjendt med de nyere Boniteringer, har jeg ikke paa noget Sted truffet paa Efterretninger om de ældre Jordtaxationer.

Ved det foreliggende Spørgsmaals Besvarelse tør jeg ikke forbigaae de Kongelige Skove. Er Udskiftningen i det Hele tagen god med Hensyn til Jordloddernes Afsætning, Form og Fordeling, saa kan man ingenlunde overalt sige det med Hensyn til

Skovene. I det Mindste ere paa det Frederiksborgske Amtsdistrict begaaede Feil, med Hensyn til Skovenes Affætning, som vidne om, hvorliden Overeensstemmelse der har fundet Sted imellem de paagjældende Autoriteter, og Forstvæsenets Stemme synes overalt at have været den svagere. Med Forundring seer man paa Hegnslinier, affatte med ind- og udgaaende Vinkler, ligesom det havde været Hensigt at fordoble den hegnende Linie; paa Skove, som ved enkelte Overdrevslodder, selv næsten ganske besatte med Skov dengang, og som saaledes altsaa med stor Rimelighed kunde være lagte til Skoven, ere fuldkommen adskilte; paa Hegnsstrækninger af flere Tusinde Favnes Længde, fremkomne af maadelige Huuslodders Affætning midt imellem Skoven, paa tilskjødet Privatgrund, tagen af Hovedgaardstarten midt imellem Kongelige Skove og Vange, til for evige Tider at sønderrive disse; paa ubetydelige Eng- eller Tørvelodder midt i eller bag ved Skov-Indhegninger, hvorved Skoven gjennemskjæres i alle Retninger med Veie og Fædrift. Og alt dette paa Steder, hvor ingen Baand hvilede paa Arbeidets Udførelse efter en fleersidig hensigtsmæssig Plan; hvor det, for at arrondere Skoven, slet ikke kom an paa een eller flere Gaardes Nedlæggelse.

Udparcelleringen og dens Følger er dette Spørgsmaals anden, ei mindre vigtige Deel.

Kun der, hvor Eiendom finder Sted, træffes Udparcelleringer-formedelst Salg eller Afhændelse; paa Fæstegods altsaa kun de, som fra Godseierens Side ere foretagne under Udskiftningen, og hvortil allevegne de affatte Huslodder maae henføres. Disse ere imidlertid ikke optagne i den forhen meddeelte tabellariske Oversigt over Amtet blandt Parcellerne, men have deres egen Rubrik.

Desto betydeligere derimod ere de paa Frederiksborg, Kronborg og Hirschholms Amts Districter. Den foranførte Tabel indeholder, efter vedkommende Amtstuers beredvillige Meddelelser, Parcelleringernes Stand, saaledes som de befandtes 1829, og deraf sees, at paa Frederiksborg Amtsdistrict i det Hele omtrent 490 Tdr. Hartkorn ere fraskilte Gaardene; paa Cronborg 262 Tdr. og paa Hirschholm 160 Tdr. Efter Areal bliver Forholdet af Parcellerne mod det summariske Tilliggende større, end efter Hartkorn, da almindeligen de fraskilte Jorders Bonitet er ringere, end Ho-

vedparcellens. Forholdet i det Enkelte er meget afvigende, som nærmere sees i Tabellen. Det var at forudsee, at under Landmandens med den gjenvundne Fred 1814 indtrædende trange Tid snart ingen Bondegaard vilde have beholdt mere, end de 3 Tdr. Hartkorn, som efter den ældre Bestemmelse ei maatte fraskilles; derfor lagde Forordningen af 3 Decbr 1819 et Baand paa Bondergaardenes alt for vidt gaaede Udstykning, hvorved især der, hvor kun lidt Jord havdes til Hartkornet, Præstationerne med Heste og Vogn ved ordinaire og extraordinaire Leiligheder, men i Særdeleshed under Krig, maatte blive ødelæggende for en saadan indtil 3 Tdr. Hartkorn formindsket Gaard, fordi Brugeren deraf, for det offentlige Arbeides Skyld, var nødt til at holde Heste indtil et Misforhold. Om man end i Almindelighed kunde antage omtrent 9 Tønder Land til en Tønde Hartkorn, altsaa indtil 27 Tdr. Land til den udstykkede Bondegaards Hovedparcel, saa er dog selv dette et meget for ringe Areal til derpaa at holde 4 Heste, og maa, jo høiere Agerdyrkningen hæver sig, (jo bedre Heste altsaa haves) bestomere bidrage til at ruinere Brugerne af en saadan lille Gaard, og saaledes paa dobbelt Maade medføre Nationaltab: først ved, for offentligt Arbeides Skyld at nøde til at holde dobbelt saa mange Heste, som Jordens Drift udfordrer, blot tærende i enhver Egn, hvor Leilighed til, ved Fragt at fortjene Noget med dem, ei haves; dernæst, ved successivt at føre Dyrkeren til Armod, eller i det Mindste sætte Skranker for hans Velstand, formedelst et Misforhold i Gaardens Besætning og alle deraf flydende Følger. Dette Misforhold bliver desto større, jomindre Jord der ligger til Hartkornet, og naar vi gaae ned til det Mindste, 4 à 5 Tr., og tænke os Bondergaarde paa 12 à 15 Tr. Land, hvoraf, under Krig, som under Fred, mange Naturalpræstationer og al offentlig Kjørsel bliver fordret for Gaardens oprindelige Hartkorn, naar vi derved tænke os denne Miniatur-Gaards Dyrker hoverigjørende oven i Kjøbet: saa maa Bondestanden selv velsigne Regjeringen, fordi den ved Forordningen af 3die Decbr. 1819, der, som Minimum, bestemmer 20 Tdr. Land bedste Jord til Hovedparcellen, har forebygget Efterslægtens, paa de fleste Steder uundeblivelige Undergang ved Udstykningens uafbrudte Fremskriden.

At der gives Egne, hvor Tingen kan have et andet Udseende, nægtes ikke. Hvor der haves endnu mere Jord til Hartkornet, end her; hvor den ligger adsplittet, en Deel deraf langt fra Gaarden, og ubeqvem til at drives herfra; overalt, hvor Omstændigheder finde Sted, som de, vi ere blevne bekjendte med i 1ste og 4de Stykke af disse Bidrag: der kunde det vist ofte være gavnligt for Individuet, saavel som for Staten, at een eller anden Eiendom blev udstykket over Grændsen af det i Almindelighed Foreskrevne; men dertil kan erhverves speciel Tilladelse, og Baandet er altsaa ikke trykkende. Ei heller tør man see paa Tingenes øieblikkelige Stand alene. Nu staaer Agriculturen paa mange Steder meget lavt. Kun faae Agerdyrkere af Bondestanden ere maaskee skikkede til at forestaae store, vidtloftige Avlsbrug. Sjælden har man seet god Fremgang, hvor flere Bondergaarde ere komne i een Mands Hænder, og ofte har Armod og Ruin af forhen velhavende Bonder været Følgen af Eiendommens Forstørrelse. Mangen Bondegaard kan vistnok ansees for, at være for stor med Hensyn til Eierens Evne, Indsigt og Driftighed, og dens Udstykning vilde maaskee føre til Jordernes bedre Opdyrkning. Men Tiden skifter Eiere; og Tiden, skulde man haabe, maatte ogsaa i Agriculturens Stand bevirke Fremgang. Derfor bør den nærværende Periode ikke tillade, at alle Bondergaarde udstykkes indtil det Smaalige, og saaledes berove sig selv Middelet, til at kunne danne gode Agerdyrkere, istand til endog at forestaae et større Landbrug, Efterslægten derimod Landsteder, hvorpaa den kraftigen kunde virke for sig og for Staten.

Ikke heller er det uvigtigt for Agerdyrkningen, saavelsom for Samfundet, at der findes Bondergaarde af den Størrelse, at ogsaa Dyrkere uden for Bondestanden kunne finde deres Udkomme derpaa. Ei, at jeg skulde holde det for en Gevinst, at den ikke til Landmand Opdragne eller til Arbeidet Vante i Nødens Time griber efter en Bondegaard som sidste Stav; men gavnligt for Agriculturens Fremme vilde det være, dersom dygtige unge Landmænd udenfor Bondestanden bleve Eiere af Bondergaarde, hvorpaa de kunne bestaae; lykkeligt for Statens Samfund, dersom Mange da kastede sig i Agerdyrkningens Arme, istedetfor, af

Mangel paa Næringsvei, i Videnskabernes, ligegyldigt om Anlæg og Lyst dertil er forhaanden, eller ei, ikke altsaa for Videnskabernes Skyld og af den indre Drift dertil, men for engang, efter mange i harmfuld Forventning henbragte Aar af den bedste Ungdoms Kraft — at finde Brød! Men hvor kunde i Fremtiden en Mand udenfor Bondestanden falde paa at bestemme sine Børn til Landvæsenets Fag, naar næsten ingen Gaard mere var forhaanden, hvorpaa en driftig Mand kunde finde en passende Virkekreds og Gjengjæld for sin Stræben; naar de alle vare omdannede til ubetydelige Parcelsteder, hvilke det har mange Vanskeligheder atter at samle til et Heelt.

Jeg mener ikke, at Agerdyrkerne udenfor Bondestanden skulle føre med sig til Bondegaarden de mange Fordringer paa Livet, som gjøres af høiere Stænder, ei Middelstandens — i Nærheden af Hovedstaden — til Forfærdelse stegne Attraa efter, at ville følge den høiere Stands Maade at leve paa, overalt hvor fremmedt Øie kan skue det. Disse indbildte Goder formaaer endog den største Bondegaard ei at række. Men skal den dannede Landmand føle sig lykkelig under sit Arbeides tunge Byrde, skal Agerdyrkningens Opkomst have en Støtte i ham, da maa han ikke være tvungen til, foruden at adlyde Skriftens Bud: under Ansigtets Sved at æde sit Brød! strax ganske at give Slip paa Alt, hvad især aandeligen har hævet ham over Bonden; paa enhver finere Følelse, paa den Styrkning, i arbeidsfrie Minuter, ene og fri for raae Omgivelser, at vove et Aandedræt. Dette kan han ikke paa en Jordeiendom under en almindelig, god Bondegaards Størrelse. Men hvor vilde en saadan have været at finde i Fremtiden, dersom Udparcelleringerne vare gaaede frem, som de begyndte, og i rum Tid vedbleve hos os, saa kort allerede efter Eiendoms Meddelelse!

Forordningens 2det Bud, at der ei maa gives Parcellerne mindre, end $1\frac{1}{2}$ Td. Land Normaljord, finder almindelig meget Bifald. Her istemmer jeg ikke ubetinget. Parceller, af Størrelse som vore Huuslodder, føde Dovenskab overalt, hvor Jorden ikke er meget god, hvor altsaa ikke

et ringe Areal kommer til at udlægges dertil. En Plet Jord derimod, som en jordløs Huusmand kunde tilkjøbe sig i Nærheden af sin Bopæl, til derpaa at sommerføde en Ko, er en ubetalelig Skat for en saadan Familie, og Livet vinder først Værd for den, under dette Huusdyrs velgjørende Indflydelse paa dens hele indre Forfatning. Hvor derfor Eieren af et jordløst Huus kunde finde Leilighed, at forskaffe sig en mindre Jordlod, end efter Forordningens Bestemmelse er tilladt at udstykke, der vil et indsigtsfuldt Collegium sikkert ligesaalidet nægte Bevilgning dertil, som til Udstykning af ufordeelagtig beliggende Jordlodder i Hedeegne, om end Gaarden ei beholdt den som Regel foreskrevne Størrelse.

Jeg er i det Forrige allerede indgaaet Noget i Spørgsmaalets sidste Deel, om Udparcelleringens Følger.

Befolkningen, denne Focus, hvorfra Mangen formener, Statsbygningens Liv og Lykke ene udgaaer, har unægtelig tiltaget efter Udskiftningen og de senere paafulgte Udparcelleringer. Under Udskiftningen vandt Folkemængden især ved de mange da affatte Huuslodder, som tillige gave Leilighed til en langt taaleligere Existents for saa mange Familier, der laae sammenpakkede i de for Størstedelen elendige Hytter, Bønderbyerne indeholdt, og hvoraf nogle af de maadeligste dernæst bortfaldt, medens andre bleve opbygte af nyt, hvortil fraflyttede Gaardspladse og undværlig Gadejord gav megen Leilighed. Saaledes bleve de ældre lettede for en Deel af deres to- og tredobbelte Besætning. Jeg har i det Foregaaende allerede yttret mig om, at jeg holder den Huusmands Kaar og Stilling, som er bosat paa Gaardslodderne paa Frederiksborg og Cronborg Districter, i det Hele for lykkelig, og tillige hentydet til, hvad der har staaet i Veien for Opkomsten af dem, som henlagdes paa de bebyggede større Overdreve. Af disse ere der imidlertid ikke mange, og nogle, som ikke have et saa stort Antal Huse, ere med alt det i taalelig Forfatning. Ei alene har altsaa Folkemængden tiltaget ved Huuslodernes Afsættelse, men Jordens Opdyrkning har for en stor Deel ogsaa vundet, forsaavidt raae Udjordsstrækninger bleve tilbeelte dem, som nu hastigere kom under Ploven, end det vilde være skeet, naar de vare forblevne under Bønderne. Tillæget af Kreature har lige-

ledesl tiltaget derved; thi en Huusmand paa Indjorden med en Lod paa 2 til 4 Tdr. Land holder i Almindelighed een og undertiden to Køer, samt nogle Faar, hvilket overstiger Det, Bonden i Gjennemsnit holder i Forhold til Arealet. Hestenes Antal forøgede sig stærkt i de første Aar efter Frederiksborg og Kronborg Districters Udskiftning, formedelst Overdrevs Huusmændene, som næsten alle anskaffede samme; men dette er nu næsten ganske bortfaldet, uden der, hvor Tørvemoserne ei endnu ere udtømte, eller hvor særdeles Leilighed til Fortjeneste ved Kjørsel haves. Derimod aftog Hestenes Antal betydelig hos Bonden, saasnart Skovene vare lukkede for det store Antal Udgangs-Øg, som holdtes før. Imidlertid forøgede de senere Parcelleringer Hestenes Tal atter betydelig og oversvømmede Egnene med elendige Arbeidsdyr.—Af Kjøer ere der vel mange flere blevne til ved Udskiftningen og Udparcelleringen, men neppe mange flere arbeidende; thi med Undtagelse af de Huusmænd paa Bøndernes Hovedlodder, som tjene disse, er Beboeren af det jordløse Huus den egentlige Arbeidsmand, hvorpaa der kan stoles. Den arbeidende Classe vilde derfor især være forøget ved Afsættelse af meget smaae Lodder til Dyrkning med Spaden, hvorom jeg før har yttret mig. Sult, mere end Attraa til at erhverve Noget, driver vor Huusmand til Arbeide. Derfor have f. Ex. Brænde-Opslaaningerne i de Kongl. Skove ingen Fremgang, førend omtrent efter Nytaar, naar den med Jord forsynede Huusmand har tømt sit Stænge og sit Loft. Under Krigen, hvor Arbeiderne, uagtet den nominelle meget store Løn, dog ofte i disse Egne neppe fortjente 2 Skjepper Rug om Ugen, kunde Alting faaes tilendebragt langt snarere end senere, hvor Fortjenesten ofte steeg, indtil 1½ Tdr. De, efter fuldendt Udskiftning og den derpaa følgende Meddelelse af Arvefæste, skete Udparcelleringer af endeel af Bøndergaardslodderne have havt meget forskjellig Virkning efter Localet og Omstændighederne. Folkemængdens Forøgelse har imidlertid overalt været en Følge deraf, hvor Parcellerne bleve bebyggede, og dette skete, især i Forstningen, for Størstedeel.

Med Hensyn til Dyrkning, Tillæg af Kreature etc. have Resultaterne ogsaa vist sig meget forskjellige. Agerdyrkningen har vundet, i det Mindste øieblikkelig, hvor Parceller bleve afhæn-

dede fra en Gaard, som var for stor til dens datidige Dyrkers Evne, Indsigt eller Driftighed; hvilke fraskilte mindre Lodder da ofte modtoge en bedre Behandling, end før. Især vandt saadanne, som kom i Hænder paa Folk, der strax bebyggede dem; thi da holdtes Besætning derpaa, og Jorder gjødedes, som under den forrige Eier nok aldrig vilde være komne dertil. Men Overskud af Productionen kunde her ikke blive; thi selv ved de større Parceller opslugede Hestene Alt, og af den Grund ere Mange efter faae Aars Forløb atter nedsunkne til større Afmagt næsten, end før under Bonden, hvor Udjorderne mindre bleve **fordrevne**, end **forsømte**, hvorimod ved den tilbagekomne Parcelliſt for det Meste begge Dele skete. Andre Parceller kom i tilgrændsende Jordbrugeres Hænder, og her fandt sædvanlig en stedmoderlig Behandling Sted, ofte fordi man ikke havde i Sinde at beholde det Kjøbte ret længe, men blot attraaede en temporair Nytte deraf, og et fordeelagtigt Salg ved Leilighed; ofte fordi den tilkjøbte Jord laae for afsides til at medtages under regulair Drift og Gjødningsfølge. Den kom her altsaa til at prøve Ud- og Overdrevsjordernes sædvanlige Skjebne, stedse at benyttes uden Erstatning. Men unægtelig traf man, for endeel Aar tilbage, ogsaa mange Parcelliſter i Velstand, som kjendeligen gik over paa Jordloddernes Drift og Kraft, og Enkelte saadanne sees endnu. — Men for det Meste ere velhavende Parcelliſter nu kun i Egne, hvor Torvehandelen blomstrer og er istand til at erstatte Tabet, som Hestehold paa smaae Lodder nødvendigviis ellers maa medføre. Ofte forstørrede saadanne Parcelliſter deres Jordbrug med leiet Jord, eller blot ved at leie Hestene paa Græs, og Vinterfoder skaffede de ligeledes andensteds fra, saa at Qvægholdet ikke led; og da kom Gjødningsoverskuddet Jordlodden tilgode. Alt dette kunde Torvehandelen afholde. Men Mosen udtømtes hos Mange, og desuden sank Torveprisen saaledes, at kun stor Driftighed, under Anvendelse af en Jordeiendoms indre Kraft, kunde drage Fordeel af denne Industrie. Hos de smaae Lodseiere, hvor Jordbrugets indre Kraft ei formaaede at vedligeholde Fabrikation og Handel, gik det tilbage, og unægtelig findes stor Fattigdom og elendig Jordbrug siden en halv Snees Aar hos mange Parcelliſter; hvilket endnu vil tiltage, naar i Torvehandelens Egne Moserne først reent ere

udtomte, og de smaae Lodseiere da see sig tilbageforte til deres Avlsbrug alene. Dog finde vi ogsaa Parcellister, som slaae sig taalelig godt igjennem i Egne, hvor Torvehandelen ikke betyder meget og hvor ei heller synderlig Leilighed gives til, ved Fragt at gjøre Hestene indbringende. Efter saadanne Exempler maa man imidlertid kun søge der, hvor en god og ei for lille Jordlod er tilfalden Parcelisten; thi en uforholdsmæssig Bekostning, med Hensyn til Hestehold, vil stedse være den Klippe, hvorved de fleste smaae Jordbrugs Opkomst strander, naar Hestene ei kan gjøres indbringende paa anden Maade.

For kort at sammenfatte Svaret paa det foreliggende Spørgsmaal, troer jeg at kunne sige: Udparcelleringen har i det Hele deels forøget Folkemængden, deels givet Leilighed til dens jævnere Fordeling og Beboernes taaleligere Existents, end før, da de vare indskrænkede til det langtfra ikke saa store Antal Huse i Bønderbyerne, hvor de tildeels altsaa forbleve sammendyngede, Familie paa Familie, under eet Tag. Men den har tillige hos den jorddrivende Huusmand i høi Grad formindsket Arbeidslyst. — Fremdeles har Udparcelleringen, i det Hele tagen, forøget Heste- og Qvæghold, men virket skadelig paa begge, med Hensyn til Qvalitet; og, hvad det første angaaer, uimodsigelig medført Nationaltab; ei at omtale dette Huusdyrs umenneskelige Behandling i vor Egn, som i Særdeleshed udgaaer fra de smaae Jordbrugere, der ville eller maae holde Heste og ei kunne føde dem. Hvad Dyrkning angaaer, da har Udparcelleringen virket gavnlig paa den ene Plet, medens den har havt skadelig Indflydelse paa den anden. Om det Ene eller det Andet er overveiende, er ei godt at svare afgjørende paa; thi mangen maadelig og tilbagekommen Bonde staaer ved Siden af forknyttede Parcellister, begge med lige slet dyrkede Jordlodder.— Men see vi hen paa Fremtiden, med det Haab, at Agerdyrkningen ei stedse skulde blive staaende paa det lave Trin, hvorpaa vi ikke kunne nægte, at den, summarisk betragtet, endnu staaer hos Bonden; betragte vi Byrderne, som hvile paa Bondergaardene, og som, om end mod Godtgjørelse af Parcellisten, dog, i det Øieblik de fordres, for en stor Deel ene af Hovedparcellen skulle afholdes; tænke vi os Krig og fjendtlig Invasion, hvorimod ældre og nyere Historie viser, at intet Land kan gjøre Regning

paa, stedse at være betrygget, og de da forøgede Fordringer paa Bonden: saa er det vist en Lykke, at Udskiftningen ei mere kan gaae frem i den Grad, i hvilken den havde grebet om sig paa enkelte Steder, hvorefter en i Kraft sig udviklende og fælles Byrder med stærke Skuldre bærende Bondestand ganske maatte være forsvunden.

5.

Hvilken er den almindeligste og meest gjængse Dyrkningsmaade? hvilke Afvigelser gives derfra? Bruger man Kobbeldrift med reen Brak, eller Vexeldrift med Brakfrugter? Hvad dommes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden udlagt til varigt Græsland?

Ved ingen af de forelagte Gjenstandes Undersøgelse har jeg givet mig mere Umage for at komme til et Resultat, end ved dette Spørgsmaals første og andet Punct, og ingensteds er det lykkedes mig mindre at udlede noget Fyldestgjørende af det meisommeligen Samlede; thi ingensteds veed man, hvad man skal antage for Regelen, hvad der henhører til Undtagelserne, fordi, hos vor Bonde, næsten overalt enhver Forandring i Markfrugternes Følge finder Sted, ikke alene i eet og samme Sogn, men selv i een og samme By — ja ofte endog hos een og samme Mand, naar man iagttager hans Jordbrug i en Række Aar.

Naar jeg gjennemgaaer de volumineuse Pakker af samlede Noticer om Jordens forskjellige Drift, saa befinder jeg mig i en broget Kreds, hvori man stedse kommer tilbage til Det, man for faae Øieblikke siden har forladt, og erholder allevegne kun det eenslydende Svar, at der ikke haves nogen Regel, da Regel og Undtagelse overalt møde, krydse og hæve hinanden, paa det ene Sted som paa det andet, kun anderledes modificeret. Faste Grundtræk mangle næsten overalt, og neppe vilde jeg paatage mig, om min nær-

meste Omegn at sige hvad der er det Gjængse, hvad Afvigelse. Mange Forskjelligheder maatte opregnes, og de fleste henstilles som Regel her, og lige ved Siden, atter som Undtagelse; thi Ustadighed er det Herskende. Derhos fortæller Enhver, man indlader sig med i at tale om Jordernes Dyrkning, Brudstykker af sin egen brogede Drift; men Naboens kjender man ikke, kan ikke kjende den; thi neppe kjender man sin egen, fordi man egentlig ingen har, uden i det Høieste den, at besaae Jorden efter dens Evne, især hvad de sidste Halme angaaer.

Mange kyndige, erfarne og længe i den ene eller den anden Egn bosatte Mænd, som jeg har talt med om denne Gjenstand, have, efter at opregne adskillige Sædeskifter, som brugtes, sluttet deres Beretning med, at snart det Ene snart det Andet anvendtes, uden at nogen fast Regel var forhaanden; men næsten overalt stemmede man overeens deri, at man ikke gjerne hørte op med at tage Halme, saalænge Jorden endnu kunde formodes at ville give en taalelig Afgrøde, dog med Omsorg for, ei at svække den bedre for meget, medens den maadeligere eller mere afkræftede gaves desmere til Priis for Udsuening.

At disse Grundsætninger, og den deraf flydende Driftsmaade, er det meest Almindelige, har jeg seet mig nødt til at underskrive, og saaledes ogsaa, at for Størstedeel ingen Plan og næsten ganske almindelig ingen regulair Omgang finder Sted; at altsaa, om man end har foreskrevet sig et Slags Regel, denne kun følges pletteviis paa Lodden, og selv her med mange Afvigelser i det Enkelte.

Frederiksborg Amt kan ellers, med Hensyn til Dyrkningsmaaden, adskilles i tvende Dele: den ene, hvor Brak (meest Heelbrak) er ganske almindelig; den anden, hvor Heelbrak næsten ikke forekommer og Sommerbrakken først i den senere Tid har gjort lidt Fremgang, men hvor dog i Almindelighed begge Dele mangle. Hiint findes uden Undtagelse i hele Hornsherred; Affavn af Brak, med faae Undtagelser, i de andre fem Herreder. Disse Undtagelser gjøre, i Ølstykke Herred, Ølstykke, Steenløse og Veks Sogn, og for endeel ogsaa Gandløse og Slagslunde, som i de senere Aar have fulgt hines Exempel med temmelig almindeligen at bruge Sommerbrak. Fremdeles findes Sommerbrak, men dog ikke

som Regel endnu, i de Norden for disse, især langs Roeskildefjord beliggende Byer, og i nogle af dem imellem Frederiksborg og Slangerup, i Lynge Frederiksborg Herred, og lidt ind i Strøe Herred.

Men Brakkens egentlige Hjem, især hvad Vinterbrak angaaer, er kun Hornsherred; og saa længe allerede har den været i Brug her, at Indførelsen deraf er tabt af Sigte. Selv paa de Steder, hvor man nu for en stor Deel kun sommerbrakker, f. Ex. i adskillige Byer paa Jægerspriis Gods, skal Vinterbrakken i forrige Tider have været det Almindelige.

Vinterbrakmarkens Behandling er imidlertid for det Meste kun maadelig hos Bønderne, og neppe tør man kalde den Reenbrak. Ikke blot, at Faarene finde rigeligt Græs paa Brakmarken, selv Heste og Køer traf jeg endnu efter St. Hansdag i Toier der, hvor meget faae Marker havde modtaget deres første Sommerpløining, skjøndt Ukrudtet allerede modnedes. Gjerne vilde jeg indbilde mig, at kun en forsinket Tilsaaening og den stærke Foraarsvæde i dette Aar havde fremført sligt Utilbørligt; men efter inddragne Efterretninger skal Brakken sædvanlig forsømmes hos Bønderne, og især henligge for længe, førend den første Sommerpløining gives den, hvilket vel især kommer deraf, at de Fleste pleie at paakjøre Gjødningen forinden.

Paa Hovedgaardene behandles Brakmarkerne bedre. Den almindeligste Drift her er Kobbelbrug, efter det mig Opgivne saaledes: Selsø: 1. Heelbrak, gjødet til 2. Rug, og Noget deraf til Hvede, 3. Byg, 4. Rug; Erter og Kartofler i en liden Deel af denne Mark, 5. Havre, 6 til 10. Kløver og Græsleie.

Torp, en fra Selsøe solgt Parcel, overskaaren Kobbeldrift i 11 Marker saaledes: 1. Heelbrak, 2. Rug, 3. Kartofler og Bælgfrugt, 4. Byg, 5 og 6. Kløver og Sommerbrak, 7. Rug, 8, Erter og Kartofler, 9, Byg og Havre, 10 og 11. Kløver og Græs.

Svanholm, ligeledes overskaaren Kobbeldrift i 11 Marker: 1. Heelbrak, 2. Rug, 3. Byg, 4 og 5. Kløver og Sommerbrak, 6. Rug, 7. Byg, 8. Havre, 9, 10, 11. Kløver og Græsleie.

En Bimark skulde drives ligesaa, men her er det Forpagteren tilladt at gjøre Forandringer.

Overberg skal have Heelbrak med Kobbeldrift i 9 Marker; Egholm, hvis største Deel ligger i Voldborg Herred, overskaaren Kobbeldrift med Heel- og Halvbrak.

Jægerspriis Hovedgaards betydelige Jorder, som drives uden Hoveri, vare meget raae endnu ved den nærværende Forpagtnings Begyndelse; derhos, som paa sit Sted er forekommet, lette og sandede, eller sure og besatte med Krat og Tuer. De vare først tilsammen i een Drift; men senere byggedes en Schæfergaard til det spanske Schæferies Forstørrelse, og egne Marker bleve henlagte dertil. Omgangen har ei endnu naaet dem alle, og een af de største Marker maa, i Følge Forpagtningscontracten, slet ikke opbrydes. Driften, som følges, og hvorved, da Markerne ere meget ulige, de største overskæres, er Heelbrak til Rug og to Gange Sommerfrugt, hvornæst disse lette Jorder atter maae udlægges til betydelig Hvile, hvorved Klover og forskjellige Græsarter udsaaes, alt efter Grundbeskaffenheden. Af Raps dyrkes ei ubetydeligt, men paa særskilte, dertil tjenlige Steder i Hovmarkerne, som for deres større Deel ei ere anvendelige dertil, uagtet Mergling bruges, saavelsom Grønsværs Brænding paa mange afgroftede Lavere, med et tyndt Torv-Overlag bedækkede, deels Leer og Mergel holdende Moser, hvilke for endeel, efter saaledes at være istandsatte, høre til Gaardens bedste Jorder.

Lindegaarden paa Skiby Mark, hvortil ligge næsten 20 Tdr. Hartkorn, og som har samme Eier med Krabbesholm i Voldborg Herred, har Vereldrift med Sommerstaldfodring allerede siden 1815, hvilken Drift ellers synes at være meget ubekjendt i Hornsherred. Forommeldte Gaard udmærker sig altsaa, ei mindre med Hensyn til Avlsdriften, end ved dens smaae Skov- og store, smagfulde Have-Anlæg.

Bøndernes Drift i Hornsherred er mere eensformig og stadig, end hos dem i de øvrige Herreder; dog gjør den nordligste Deel af Jægerspriis, Skoven kaldet, en betydelig Undtagelse fra det Almindelige, om hvilket siden. — De brakke alle, Heelbrak for Størstedeel, og holde den alle meget skiden; ikke alene de, som kunde have Undskyldning i strengt Hoveri, men ogsaa de, som deels ubetydeligt, deels intet Hoveri forrette. Efter Brak-

ken tages for det Meste 5 Halme, hvoraf den mellemste Erter og lidt Kartofler, hvilke Frugter begge tilsammen dog ikke altid, eller maaskee kun sjælden, indtage en heel Mark; thi skjøndt der af Bælgsæd saaes Betydeligt paa mange Steder, er Kartoffelavlen, hvorvel almindelig udbredt, dog, med Hensyn til Qvantitet, for ubetydelig, (hos Pluraliteten: til Huusbehov, lidt til Svinene, sjælden til Fodring og Fedning) til at blive en Gjenstand af Indflydelse paa Landbruget. — En Deel af Markerne maa altsaa bære 5 Gange langstraaet Sæd, der nemlig, hvor Kartoflerne og Erterne ei række hen, og her vælges almindeligst Rug eller Byg i deres Sted, ofte altsaa to Gange samme Korn i Rad. Byg følger ellers ganske almindelig Brakrugen, og de to sidste Halme pleie at være Rug og Havre, undertiden Byg og Havre. Tages Rug i 3die Halm, følger altid Byg i 4de. Efter disse 5 Aars Drift følger sædvanlig 4 Aars Leie, og udlægges Jorden paa Indlodderne almindeligen med Klover. Ogsaa Raigræs og Timotheigræs ere mere i Brug i Hornsherred, end i Amtets øvrige Dele, især det sidste, som med Fordeel fandtes anvendt paa Udlodderne, der endnu ikke vare meget villige til at bære Klover. Overordentlig megen Jord udlægges imidlertid, især i Vestkanten af Herredet, uden at nedlægge Klover eller andet Græs deri. I Skiby Sogn, og hist og her ligeledes paa andre Steder, traf jeg vel ogsaa, at kun 4 Halme toges; men da ligger Jorden heller kun 3 Aar. I Gjerlev Sogn skulle Enkelte tage 6 Halme med kun 3 Aars Hvile, hvilket næsten synes utroligt paa en, skjøndt muldrig, dog sandet Jordbund, uden at Jorden maatte nedsynke til Afmagt, hvilket i det Hele taget ikke var Tilfældet; tvertimod traf jeg fortrinlig Sæd og god Klover paa en stor Deel af disse Marker.

Afvigelser fra den anførte Drift ere egentlig kun Modificationer; thi Brakken er det bedste Støttepunct, hvor Omgangen stedse kommer tilbage til, og hvorved der gives den hele Drift en Form, som paa de fleste andre Steder mangler. I Hornsherred antraf jeg fire Jordbrug, understøttede af Landhuusholdningsselskabet, hvor i det ene var indført overskaaren Kobbeldrift, og i det andet, med Heel- og Halvbrak, et Sædskifte efter Vexeldriftens Regler, men uden betydelig Staldfodring.

Det tredie, en Huuslod, har havt Brak i Forbindelse med Mergling til Rug, Byg, Kartofler, Havre og 3 Aars Klover. De to første bestode saaledes endnu; i det 3die erkjendtes kun lidet mere deraf. Det fjerde omtales ei, da Understøttelsen, af Mangel paa Efterlevelse, for længe siden havde ophørt, endda inden hele dens Beløb var udbetalt.

Jægersprises, i den Strækning, man betegner ved Navn Skoven, bosatte Bønder, paa Halvøens nordvestlige Kyst, have for en stor Deel Betydeligt af den i første Afdeling beskrevne, kun ved Forbrænding af Overskorpen til brugbare Agre omskabte saakaldte Huuljord. Erfaringen lærte dem, at de maatte nøies med 2 Halme efter Brændingen, hvornæst Jorden, efter omtrent 4 Aars Leie med, af sig selv fremkommende, hvid Klover, forlangte Brak og Gjødning, dersom den atter skulde bære i 3 Aar, hvor dog, hvis alle 3 Afgrøder vare langstraaet Sæd, den tredie allerede udfaldt temmelig maadelig; men toges Kartofler i 2den Halm, havdes meget godt Byg eller Havre i tredie, hvorefter atter Hvidklover fremkom og holdt sig 3 til 4 Aar. Rødklover, som man havde saaet efter Brændingen, fandt jeg at staae meget godt; men man paastaaer, at den ufeilbar gaaer bort allerede i andet Aar. Hvorledes Jorden ved tilkommende Rotationer vil vise sig, derom har man endnu ingen Erfaring.

Som Grund til, at Kartoffelavlen i Hornsherred ikke ret vil fremad, bleve paa flere Steder Vanskelighederne med at faae dem optagne nævnte. Huusmændene, som ogsaa her for en stor Deel ere blevne forsynede med smaae Lodder, paastaaes i Hornsherred, ligesaavel som paa den anden Side af Fjorden, at være blevne mageligere, og at de skjøtte lidet om at optage Kartofler for Bønderne. Hvor der ellers ikke lægges flere deraf, end her, skulde man troe, Huusmanden, især Beboerne af de jordløse Huse og Indsidderne, maatte kappes om at komme til Optagningen, hvilket for 16 — 20 Aar siden var Tilfældet næsten overalt i Egnen af Frederiksborg og Slangerup, da Kartoffelavlens Stand der var omtrent saaledes, som nu i Hornsherred. Huusmandens Uvillighed til at optage Kartofler indeholder imidlertid ingen Grund for Bonden, ganske at skride tilbage i denne hans første Markfrugts Avl; thi om end Kartoflerne i store

Masser ikke kunne blive optagne uden Huusmandens Hjælp, saa er dog Gaardens egen Menneskekraft istand til, uden Hinder for det øvrige Landbrug, at høste i det Mindste nogle hundrede Tønder, dersom det er af de store Mark-Kartofler, og Jorden er holdt reen og skjør, saa at Opploining med Fordeel kan anvendes. Kartoffelavl og Staldfodring, den Sidste endnu mere forsømt i disse Egne, end den Første, vilde ellers være det første Middel til at kunne forøge Qvægbesætningen, som er ubegribelig ringe hos Bonden i Hornsherred.

Naar vi forlade Hornsherred, betræde vi først Frederiksborg Amtsdistricts bedst dyrkede Egne, hvor vi ofte, efter det Forommeldte, langs Fjorden og paa Grændsen af Kjøbenhavns Amt, saavelsom paa adskillige andre Steder, antræffe Sommerbrakken, og af og til vel ogsaa Vinterbrak, dog uden at Brakken endnu er bleven til en saa fast Regel, at den hos Mange kunde betragtes som Vendepunctet for Sædeskiftet; tvertimod træffes ofte snart her, snart der et sommerbrakket Stykke Jord, hvoraf aldeles ingen Orden i Driften kan udledes. Saaledes er jeg truffen paa dem, som kun lægge omtrent det Halve af deres Rugsæd i Brak, og hvad de da have tilovers af Gjødning, udkjøres snart paa eet, snart paa et andet Sted, ligesom man troer at maatte ophjælpe et mat blivende Stykke Jord i Bygmarker. Dette Slags uregulaire Jordbrug, med Brak efter Omstændigheder, ofte ikke engang aarlig, træffes i det Enkelte paa mange Steder i Frederiksborg Amtsdistrict; det har i mange Aar allerede bestaaet og saaledes foranlediget Haabet om Brakkens større Udbredelse, da Rugavlen umiskjendelig vandt hos Dem, som brugte den endog kun til Ufuldkommenhed; men sandsynlig paa Grund af, at en saadan uregulair Brakning endnu mere har forstyrret Bonden i hans Drift og gjort ham endnu mere raadvild paa hans brogede Mark, er det ikke kommet synderlig videre dermed, naar enkelte Egne undtages. De Steder, hvor Brakken og med den en mere regulair Drift har gjort meest Fremgang, synes mig, næst efter Olstykke Herreds vestlige Deel, at være Gjørløse Sogn, hvor den siden endeel Aar allerede brugtes, men senere ei har gjort Fremgang, for ei at sige at det skrider tilbage dermed, og dernæst især Uvelse Sogn, tilligemed nogle af de nærmest

dertilgrændsende Steder. I sidstommeldte Sogn udmærke sig i endeel Aar allerede, de Fleste ved et godt Landbrug, hvorved undertiden ogsaa Heelbrak antræffes, og skjøndt Sognets Jorder kun omtrent staae i Midten af Amtets forskjellige Bonitetsgrader, seer man dog næsten ingensteds Sæd af saadan Godhed, og ofte selv Fortrinlighed, som her. Unægtelig have Landmænd udenfor Bondestanden nedlagt Spiren til Agerdyrkningens Fremskriden paa dette Sted, men dobbelt heldig for Agriculturen, naar man bliver vaer, at Pluraliteten af Bønderne ei alene lidt efter lidt stræber efter, men tildeels endog søger at gaae foran. Saaledes har denne Egn siden nogle Aar virket meget gavnlig ogsaa paa andre, og af mange Bønder selv paa fraliggende Steder har jeg med Berømmelse hørt omtale især den her antrufne fortrinlige, tidlig lagte og under Efteraarsfred holdte Rug, Jordbrugernes Orden i Driften, skjøndt meget Afvigende imellem de enkelte, samt deres Qvæghold og Fedning med Kartosler, som noget, man burde og vilde efterstræbe, og hvormed det hist og her ei er blevet ved Forsættet alene.

I de Egne, hvor Sommerbrakken er bleven til Regel, tages almindeligst 1. Vintersæd, hvorimellem kun hos Enkelte falder Hvede, 2. Byg, 3. Bælgfrugt og Kartosler, men langt fra ei altid i hele Marken, hvor da Resten atter maa bære langstraaet Sæd, 4. Byg, Rug, 5. Rug, Byg, (det Ene ligesaa ofte, som det Andet) 6. Havre, 7, 8, 9. Klover, Græsleie og Sommerbrak. Een Halm mindre er Afvigelse; thi neppe tør jeg antage dette for Regel og hiint for Afvigelse, skjøndt der dog ogsaa ere Mange, især hvor der haves rigelig Jord, som kun tage 5 Halme. Fremdeles er det en, i det Enkelte forekommende Afvigelse, at Kartoflerne tages strax efter Rugen, at Kloveren kun ligger 2 Aar — men dette dog aldrig, hvor man besaaer Jorden 5 og 6 Gange — eller 4 Aar, hvilket findes hyppig paa lette Jorder. I disse Egne træffes ogsaa Jordbrugere udenfor Bondestanden, som med Held i endeel Aar have brugt overskaaren Kobbeldrift saaledes: 1. Havre, 2. Heelbrak, 3. Rug, 4. Byg, 5 og 6 Klover, 7. Rug, efter tyndt gjødet Sommerbrak, 8. Erter, 9. Byg, 10 og 11 Klover; Andre, med endnu større Virkning til deres Jorders Forbedring, følgende Frugtvexel: 1. Heelbrak, gjødet til

2. Rug, 3. Kartofler, 4. Byg, 5. Havre, med isaaet Klover, til 3 Aars Benyttelse.

Næst efter Dem, som i disse Egne have indført Halvbrak, med den i det Forrige ommeldte Drift og dens Modificationer, maa jeg endvidere ommelde Slangerup Bys, i det Hele til en betydelig Høide stegne Jordbrug, uden at her finder en almindelig Regel Sted for Sædeskiftet. Tildeels ved Brænderier, men i nyere Tider især ved Fedning med Kartofler, have de Fleste bragt deres Jorder til en saa høi Grad af Kraft, at de næsten kunne drive og skifte, som de ville, og dog være visse paa at faae gode Afgrøder. Foruden de Byen tilliggende Jorder have Adskillige ogsaa tilkjøbt sig Bondergaarde, og næsten allevegne, hvor fra Slangerup af er indrettet Avlsbrug, har man ikke kunnet miskjende Indsigt og Driftighed. Ikke heller er det mueligt andet, end at Jorden paafaldende maa stige i Kraft, hvor man f. Ex. bruger 1. gjødede Kartofler, 2. Byg, 3. og 4. Klover, 5. Rug, 6. gjødede Kartofler, 7. Byg, —eller andre Modificationer af Vexeldriften, med fuldkommen Staldfodring og en Overflødighed af Gjødning; fremdeles Halvbrak, til 1. gjødet Vintersæd, 2. Byg, 3. gjødede Kartofler, 4. Byg, 5. Havre, 6. og 7. Klover, og flere mere eller mindre herfra afvigende Drifter, men alle med Rigdom af Gjødning. Byens store Overdrev, som for en deel Aar siden er udskiftet, har ligeledes ved kraftfuld Drift af adskillige af dets Eiere for en Deel allerede tabt Noget af sit raa Udseende, og uagtet dets meget lette Grundbeskaffenhed sees der af og til fortrinlige Afgrøder.

Ikke heller er Vexeldriften ubekjendt paa andre Steder i disse Egne. I Aaret 1815 indførte Forfatteren Vexeldrift, med Brakfrugter og Staldfodring paa alle sine, dengang temmelig betydelige Jorder i tvende Sogne, og indrettede den, nogle Aar derefter, ligeledes paa en Nabogaard. Den paafaldende Virkning, dette forandrede Jordbrug frembragte paa alle tre Steder, kunde ei undgaae at bemærkes af Andre, og saaledes blev det bekjendt i Omegnen, og skjøndt kun et Par Mænd, men netop af de driftigere Bønder paa Amtet, siden have indført Vexelbrug paa deres Jorder, ere upaatvivleligen rigtigere Ideer om Frugtvexel, Foderurter og Sommerstaldfodring komne i Omløb. Det ene af disse Agerbrug bestaaer i Kollerød, det andet i Freerslev. Derimod er mit

Vexelbrug i Lynge Sogn indgaaet, fordi jeg har udlagt alle Jorder der til Græsleie, som altfor fraliggende til, under ugunstige Conjuncturer og Mangel paa Tid til at henvende egen Opmærksomhed derpaa, med Fordeel at kunne drives. Foruden de ommeldte tvende Avlsbrug, som have indført Vexeldrift, haves adskillige i Hjørlunde Sogn, deels med Jagttagelse af hver af Vexeldriftens Regler, deels nærmende sig dertil; saaledes bruge tvende Mænd i Hjørlunde By, 1. Havre, 2. gjødet Grønfoder i det halve, Erter i Resten, 3. Rug, 4. Kartofler, 5. Byg, 6. og 7. Klover. Den Enes Overdrevslod desuden: 1. Havre, forsaavidt den raae Jord kan faaes tilberedt dertil, Resten Brak, 2. Boghvede, meest til Modning, 3. gjødet Rug, 4. Kartofler, 5. Rug, 6. og 7. Raigræs til Aftøiring. Begge stalfodre Meget, den ene for nogle Aar siden endog Malkekøerne, og jeg fandt da paa en Gaard, med 79 Tdr. Land i det Hele, omtrent 30 Qvæghoveder paa Stalden, foruden 6 Heste og 20 Faar paa Marken. Malkekøerne sættes nu ud, efter at Eieren, tilligemed Flere, har gjort den Erfaring, at fuld Staldfodring med disse foranlediger Tab med Hensyn til Melk og Flode. I Sperrestrup har senere een af Bønderne ligeledes indført Vexeldrift i 8 Marker, som bruges til 1. Havre, 2. gjødet Grønfoder, 3. Rug og Hvede, 4. Kartofler, 5. Byg, 6, 7, 8. Klover. Ogsaa Sognefogden sammesteds indretter sit Avlsbrug til Vexeldrift i 7 Marker, som dog først efterhaanden kan komme i Gang, da Lodden, maadelig og fordreven, først nyligen er modtagen.

Foruden de Anførte ere der maaskee endnu flere, som have begyndt med at indføre Vexeldrift, uden at det er blevet mig bekjendt. Et Skridt dertil er gjort paa mange Steder, men især i det Strøg, hvor vi nu staae, ved Kartoffelavlens Udbredelse og Bælgfrugts Almindelighed hos de fleste Landmænd. Dog tør jeg ikke fortie, at man for 7 til 8 Aar siden, da jeg skrev min første Indberetning, disse landoeconomiske Spørgsmaal angaaende, var nærmere ved Maalet: en bedre Frugtvexels successive Indførelse; thi Kartoffelavlen, istedet for at tiltage saaledes, som man havde Forventning derom dengang, har aftaget. Husmandens, under lave Sædepriser, indtil en høi Grad tiltagne Uvillighed til at deeltage i dette Arbeide, er den eneste Grund

hertil. Hans almindelige Paastand for sig og hele det medfølgende Opsaukningspersonale, om det end for en stor Deel kun er Statister, er nu, at beværtes med Mad og Brændeviin to Gange om Dagen, ei at omtale de Steder, man selv forlanger Middagsmaden tillige, foruden den 5te, 6 eller 7de Skjeppe som Løn. Under saadanne Omstændigheder kan man ei vente Fremgang med Hensyn til denne nyttige Frugts mere i det Store gaaende Avl. At dens Nytte erkjendes, sees deraf, at ikke allerede mange Flere ere blevne kjede af at lægge Kartofler.

Med Undtagelse af det herforan anførte, er Bøndernes almindelige Drift i denne sydlige Deel af Amtet 5 og ofte 6 Gange Frugt, med 3 til 4 Aars Leie. Til kun 3 eller 4 Gange Frugt og flere Aars Leie, end anført er, tvinger undertiden en strøg- eller pletteviis forekommende meget let Grundbeskaffenhed. De anførte 5 til 6 Afgrøder tages næsten i alle tænkelige Forandringer, dog er det Sædvanlige: 1. gjødet Grønjords Byg, 2. Rug, 3. Bælgfrugt, Kartofler, Byg eller Rug; dernæst 4. og 5. indtil 6. atter langstraaet Sæd, efter som man tiltroer Jorden Evne til det ene eller det andet Slags, og efter de foregaaende Aars Afgrøder, hvorpaa Hvile følger, hvorunder deels Klover bruges, deels ikke; thi der gives flere Bønder endnu, end man skulde troe, som saae lidt deraf eller slet ingen. I Gjørløse, Græse og flere Sogne deromkring, bruge Enkelte Hvede efter Erter i 3die eller 4de Halm, som ofte lykkes fortrinlig paa stærkt leerblandet Jord. Rotationens Begyndelse, som for endeel Aar siden ved de mere opdyrkede Jorder næsten overalt var den anførte: gjødet Byg og dernæst Rug, har paa mange Steder gjort Plads for følgende: 1. Havre, 2. gjødet Rug, 3. Byg; Slutningen er derimod efter Omstændighederne. Hvor Rugen gjør Begyndelsen efter en med Klover sluttet Rotation, der gaaer man gjerne over til Halvbrak, hvorved dog ofte brækkes for sildig, til at kunne kalde det Halvbrak, da Bonden nødig vil skille sig ved Toiregræsset saa tidlig; og sjælden staaer Kloveren saa sluttet og reen, at man kunde vente Rug efter kun een Pløining, hvilken Behandling, istedetfor Sommerbrakken, desuden ei er anvendelig, hvor Kloveren næsten aldrig kun ligger 2 Aar. Hist og her, f. Ex. i Farum Sogn, har jeg ogsaa fundet at Kartofler tages i Grønjorden,

hvilket vel egentlig er at henføre til Brakfrugt, især naar Gjødningen anvendes til dem. Et meget velordnet Landbrug i Staunsholt udi bemeldte Sogn har: 1. Kartofler uden Gjødning, 2. Byg, gjødet, 3. Rug, 4. Erter og Vikker, samt Kartofler i de lettere Dele af Marken, og da atter Gjødning, 5. Byg, 6. Havre, 7 til 10. Klover og Græsleie med Halvbrak. Det Almindeligere i dette Sogn er imidlertid at begynde med Grønjordsbyg. Ogsaa i de tilstødende Sogne af Lynge Frederiksborg Herred maa dette anses for det meest brugelige, skjøndt Grønjordshavre foran gjødet Rug, og hos Enkelte Halvbrak, begynder at fortrænge Grønjordsbygget i mange Avlsbrug.

Trevangsbruget med Byg, Rug og Græsleie i evig Kredsløb, hvorved ofte ei mere end en Trediedeel af Bygmarken kan gjødes, skjøndt dog Udjorden meest kun bruges til Havre og Græsleie uden Gjødning, træffes af og til endnu hos gamle Bønder; men for det Meste er det forsvundet, men ikke overalt den Skik, at bruge Udjorden uden nogensinde at gjøde! — Og vel er det, at denne Skik, mod hvilken jeg selv før har ivret, bestaaer; thi kunne Jorddyrkerne ikke bringe det derhen, at producere mere Gjødning, end man i Almindelighed finder hos Bønderne, saa vilde det Hele gaae under, naar mere endnu skulde tages under et gjødningfordrende Sædskifte. Ethvert Agerbrug, som er beregnet paa en forholdsmæssig Gjødningsmængde, maa gaae tilgrunde, naar det Aar for Aar feiler derpaa. Desaarsag sees næsten overalt saa liden Fremgang ved de af Landhusholdningsselskabet til en opgiven Drifts Udførelse understøttede Avlsbrug. I Almindelighed er hele Lodden her tagen under Inddeling, uden at i Forveien er overveiet, om der er, eller efter Sandsynlighed vil kunne tilveiebringes Gjødning til det Hele.

Dersom ved de anførte forskjellige Sædskifter, ligemeget, om man begynder med Byg, Havre eller Rug, om man bruger Brak eller ikke, om lidt eller meget af Kartofler eller Bælgsæd lægges, om Jorden bliver udlagt med Klover eller ei, kun en ordentlig Markinddeling fandt Sted, saa at man efter visse Aar kom tilbage igjen med det Samme til samme Plet, saa var det dog mueligt, at Landbruget vilde gaae frem endog der, hvor maadelige Indretninger bestaae; thi Jordbrugeren vilde efterhaanden

blive vaer, hvori Feilen laae, og hvad den egentlige Grund var til hans Avlsbrugs Forfald; og hvor dette erkjendes, der er det første, vigtigste Skridt til Forbedring gjort. Men yderst sjælden træffer man Jordlodder, som ere inddeelte i faste Marker, og saaledes har Bonden vel sit Sædskifte i Hovedet — i det mindste hvad den første Deel deraf angaaer; thi den anden modificeres, som ommeldt, sædvanlig efter Omstændighederne, — paa Marken er han derimod vildfarende; maa være det, da han ploier og saaer, om end ikke stedse, dog meget hyppig uden Orden, overeensstemmende med hans Yndlingsidee, som man saa ofte hører ham yttre: efter som Jorden kan taale, uden derved at arbeide hen paa Eenhed og Fasthed i Omgangen, og sætte Jorden istand til, for Fremtiden efter en bestemt Plan at kunne bære de Afgrøder, Sædskiftet bestemmer, istedetfor at lade Jordens forskjellige Kraftgrad bestemme Besaaeningen. Er dette Sidste ofte en Nødvendighed ved nylig indrettede Jordbrug, saa er det dog, uden for visse Grændser, gandske utilladeligt ved Driftens videre Fremgang. Vexeldriften lader Dyrkerne beholde meest Frihed i denne Henseende; derfor holder jeg ogsaa allerede af denne Grund, Bondens Tilbøielighed til at gjøre Afvigelser fra Regelen, ligesaavelsom paa Grund af Jordens hyppige Forskjellighed i Henseende til dens oprindelige Godhedsgrad, ingen Drift for bedre skikket for vor Bonde og vor Egn, end denne. — Undtagelser fra det Anførte gives der; men kun høist sjælden sees fuldkommen Orden i Bondens Avlsbrug med Hensyn til Jordens Besaaening; og her antræffes dens farligste Klippe. Gavnlig vilde det derfor virke paa hver tænkende Bonde, og af dem findes der ikke saa faae, naar hans Lod, uden at derved for meget afveges fra hans egne Ideer, ved Mænd, kyndige i Landvæsenet og istand til at veilede ham, blev inddeelt og kjendeligen affat i Marken.

Ved, med Hensyn til Jorddriften, at henvende os til Hirschholms Amtsdistrict, finde vi endeel større, deels af Bondergaardsjorder sammenlagte Avlsgaarde, deels med Tilliggende af Hovedgaardstaxt, deels begge Dele forenede, hvor paa adskillige deraf den holsteenske Drift med Heelbrak og Mergling har fundet Sted. Men endeel af disse Gaarde have i de senere Aar ofte skiftet Eiere; paa andre have de sidste Tider virket

trykkende; og saaledes ere der ogsaa flere, hvor kun liden Fasthed i Driften har herskket, eller endnu findes.

Hos Bønderne træffes ligesaa mange, som begynde Rotationen med gjødet Byg i Grønjorden, som med Havre, og dernæst gjødet Rug eller Byg. Sommerbrakken hører langtfra ei endnu til det Almindelige. Kartoffelavlen er derimod temmelig udbredt, og da Bælgfrugt ligeledes saaes i de fleste Egne, saa haves herved Mellemfrugten mellem første og sidste Halvdeel af Sædskiftet, som almindelig har 5, men undertiden ogsaa 6 Halme, hvilket da maa blive udtørrende i høieste Grad paa den Deel af Marken, som ikke faaer Mellemfrugt; thi kun hos Faae indtage Kartofler og Bælgsæd en heel Mark. Jorden udlægges for endeel med Kløver, og denne ligger oftest 3, undertiden 4 Aar; dog træffer man ogsaa Mange, som næsten aldeles forsømme at saae Kløver, hvilket især bemærkedes i adskillige af Karlebo Sogns søndre Byer. Sommerbrakken træffes især i Lusserød By, og her ogsaa det Ualmindeligere, at Rugen lægges deri efter 3 Ploininger uden Gjødning, og at dernæst gjødes til Byg, hvorpaa atter Rug, og til Slutning, efter Kartofler og Bælgsæd som Mellemfrugt, Havre med isaaet Kløver. Fremdeles sommerbrakkes i Karlebo Strandsogns nordligste Byer, saavelsom af og til ogsaa paa andre Steder i dette Amtsdistrict, og det lader, som Brakken vilde udbrede sig mere. Vinterbrak hos Bonden er høist sjælden; dog bruges den paa Jellerødgaarden. I Karlebo Kirkesogn have i de seneste Aar Mange taget Boghvede i Grønjordens lettere Agre, og Erter i den bedre Jord, istedetfor Grønjordshavre, hvornæst gjødet Rug, Kartofler, Byg, Havre og 3 Aars Græsleie, eller: een Halm mindre i den lette Jord, og eet Aars Hvile mere.— I Niverød By udi Karlebo Sogn, saavelsom i nogle tilgrændsende Byer paa Cronborg Amt, især i Dauglykke, fremdeles paa Frederiksborg District i Søsum under Steenløse Sogn, træffes det hos os saa Sjældne, at Bønder mergle — dog forekommer det mig, at være i Aftagende. Men hverken har Mergling nogensinde udbredet sig betydelig, eller er hos dem, som have brugt den, bleven til en Regel, ligesaalidet som, saavidt jeg har kunnet erfare, en fast Omgangsmaade derhos har fundet Sted. I Niverød træffes hos Endeel en god Frugtvexel: efter Sommer-

brak, 1. Rug og Hvede, den sidste dog ei betydelig, 2. Kartofler, dog sjælden i hele Marken, 3. Byg, 4. Erter, m. v., 5. Byg, 6. Havre, 7, 8, 9 Kløver. — 18 til 24 Qvæghoveder, som jeg antraf hos Enkelte, forskaffede betydelig Gjødning — til Undskyldning for Frugten No. 6.

Sandberg By i Birkerød Sogn har meget driftige Bønder, som for endeel have sat deres Jorder i fortrinlig Stand, saavel ved god Dyrkning som ved passende Sædskifte, f. Ex. 1. Havre, 2. gjødet Rug, 3. Kartofler, 4. tyndt gjødet Byg, 5. Rug, 6, 7, og 8. Kløver. Men ogsaa kun ved fremmed Gjødningshjælp have de kunnet bringe det dertil, formene imidlertid for Eftertiden, ved deres ualmindelig store Besætning alene, at kunne fortsætte det. Adskillige Agerdyrkere i Birkerød, f. Ex. paa Gaardene Eskemose og Ebberød, bruge: 1. Grønjordshavre, 2. gjødede Foderværter, 3. Rug, 4. Kartofler, 5 Byg, 6 og 7, og undertiden 8, Kløver; altsaa fuldkommen Vexeldrift, og derved mere eller mindre Staldfodring.

Paa Cronborg Amtsdistrict tages almindeligst 5 Gange Sæd, for Halme kun af og til paa den bedre, og fire paa den letsandede Jordbund. Derimellem dyrkes langtfra ikke overalt Kartofler og Bælgsæd i den Mængde, at samme kan komme i Betragtning som Mellemfrugt. Græsleiet varer 3, undertiden 4 Aar, og Kloveren er ikke almindelig, skjøndt dens Avl i de sidste 15—20 Aar skal have udbredt sig noget. Om Grønjorden hyppigere optages til gjødet Byg, eller om Havre forudgaaer dette eller Rugen, der ofte ogsaa er næste Halm efter Grønjordshavre, er ei godt at bestemme; men disse to Rotations-Begyndelser ere de almindeligste paa Cronborg Amt, naar man betragter det summarisk. I de længst under Dyrkning værende Egne, og paa den bedre Jord, syntes mig Bygget hyppigere at tages i Grønjorden, paa den mere raae Jord i Skovegnen Havren at benyttes til, først at skjørne Jorden.

En sjælden Afvigelse fra det Almindelige er Sommerbrakken, og mere i Cronborg District, end nogensteds ellers paa Amtet, taber man Heelbrak næsten ganske af Sigte; meget paafaldende i en Egn, som har saa megen Jord til Hartkornet, hvor Jorderne strøgviis endnu ere saa raae og koldgrundede, derhos ofte

temmelig stærkt leerblandede, side og sure, svære at behandle om Foraaret, bindende siden, hvor altsaa Brakken, om end kun Sommerbrak, stadfæstet ved de Erfaringer, som haves i Egnen selv, vilde vise sig saa velgjørende, især paa Rugafgroderne. For en Afvigelse maa det ligeledes ansees, naar Grønjorden optages til Vælgsæd, hvilket stundom skeer i Tibirke og flere derved liggende Sognes bedre Jordstrækninger. Ligesaa, naar i det Hele tages kun 3 Gange Sæd med 3 til 5 Aars Hvile, eller 4 Gange Frugt, naar Kartofler falde derimellem. Vel finder jeg det Første opgivet, for 7 à 8 Aar siden at skulle have været i Brug i Waldby Sogn, og det Sidste i Helsinge; men efter hvad jeg ved igjentagne Reiser i disse Sogne har erfaret af Bønderne om deres Drift, synes mig, at man for Tiden, som Regel, ikke noies med saa faae Afgrøder paa disse, i det Hele taget, meget gode Jorder. Betydelig Afvigelse i Driften forekommer især i Tikjøb Sogns nordre Strandbyer, samt af og til ogsaa længer Vesten efter ved Kattegattet. En Mængde stundom af Havet opkastet Klovertang anvendes til Gjødning, hvori Enkelte vise stor Driftighed. Ved Hjælp af dette Gjødningsmiddel har Agerbruget hos Mange faaet et ganske nyt Udseende. Istedet for at i andre Egne neppe eengang i en langtudtrukken Rotation kan gjødes, tales i Byerne Apperup, Skibstrup, Sandte, Steenstrup, Horbek, Hornby og flere indtil forbi Gilleleie, om Gjødnings Anvendelse hvert 3die eller 4de Aar. Her findes ogsaa, hvad ellers saa sjælden, og for det Meste kun under Gjødningsmangel forekommer, at Kartofler af og til gjødes i Raderne. Men da Tanggjødnings Tilveiebringelse retter sig efter Mængden, som Havet opskyller deraf, hvilket er meget forskjelligt eet Aar mod det andet, og da de nærmest liggende Jordbrugere, ved Tangens besværlige Transport, have store Fortrin for de længer tilbageliggende, da ofte Driftighed, ofte Tilfældigheder have megen Indflydelse paa Mængden af Tangen, som af en Mand opbringes det ene Aar mod det andet: saa savnes i de Flestes Avlsbrug Fasthed i Driften, og Plan kan under saadanne Omstændigheder egentlig ei existere, hvilket ikke alene er Slutning, men Indholdet af hvad adskillige her bosatte Agerdyrkere selv have opgivet for mig. Naar altsaa Tikjøbs udstrakte Sogn, selv uden Hensyn til denne Eiendommelighed, ved den

betydelige Forskjel, her finder Sted i Henseende til Jordbund og Jorddyrkning og ved den Mangel paa Stadighed i Jordbrug, dets Beboere dele med Størstedelen af Amtet, allerede maa antages at give Exempel paa næsten enhver af de i disse Egne som gjængse bekjendte Dyrkningsmaader: saa faae Afvigelserne desuden mangfoldigviis Tilvæxt ved Leiligheden og den større eller mindre Ombyggelighed med at benytte Tangen som Gjødning. At Cronborg Amt har Marker, hvor Boghvede og dernæst Rug tages som eneste Frugter, undertiden imellem langt udtrukne Hvileaar, dette anføres ikke som Afvigelse, men som fremtvungen Nødvendighed paa endeel af Jorderne hist og her ved Kattegattets Bredder, eller paa Tibirkes med Sand overtrukne Bakker; ligesom her og paa det tilgrændsende Frederiksværk Gods ere enkelte Overdrevs- og Udjordsstrækninger, som hverken maae, eller med Nytte kunne ploies og besaaes. Disse Jorders Areal er, om end sammenlagt ei ubetydeligt, dog meget ringe i Forhold til det Hele af Amtets Agerjorder.

Afvigelse fra den almindelige Drift hos enkelt Mand, findes der ellers ei saa sjælden paa Cronborg District; thi mange Agerdyrkere udenfor Bondestanden have stedse været bosatte her, og deriblandt driftige Mænd, ogsaa Udlændiger, som Landbruget — hvor ugjerne man end erkjender fremmed Fortjeneste — skylder Endeel. Adskillige Englændere og Skotlændere have i mange Aar været blandt Amtets Agerdyrkere, og deres Naboer ere ved dem blevne bekjendte med mangen mere eller mindre vigtig Green af landoeconomisk Industrie og Jordforbedring, før aldeles fremmed for os. At man ikke har ført sig mere deraf til Nytte, er ikke hines Skyld. Ogsaa af indfødte Landmænd, og deriblandt af Bondestanden, boe her flere, som udmærke sig ved godt Agerbrug og Sædskifte, saa at det ikke mangler paa Leilighed til fleersidig Oplysning for Andre, som høiligen kunde trænge dertil. I Annise Sogn bestaaer et stort Avlsbrug, som for Størstedelen er bygget paa den holsteenske Kobbeldrifts Regler, men i Forbindelse med ikke ubetydelig Staldfodring; i Helsinge eet efter Vexeldriftens Regler, ved stadig Anvendelse af Blandingsgjødning, hvor nu ogsaa avles Raps; i Ammindrup har en Bonde, som ligeledes har et ved Landhusholdningsselskabet

understøttet Vexelbrug, givet os et sjældent Exempel paa Driftighed i Jordforbedringen, uden anden Støtte, end hiin og vedholdende Arbeidsomhed. Sumpe ere her omdannede til Agerjord ved Vandafledninger af sjælden Udstrækning, og den deraf opkastede mergelholdige Jords Fordeling derpaa har sat dem istand til at frembringe Hvede og Raps, som jeg ingensteds hos os har seet skjønnere. Tvende sammenlagte Gaarde af Eilstrup og Kagerup ere nyligen begyndte at drives efter Frugtvexelens Regler, tildeels med Anvendelse af Heelbrak paa de raaeste Jorder og under kraftfuld Mergling, hvorved disse Jorder om faae Aar ville kunne hæves langt over det, de vare før; og saaledes fremgaaende, ville Maarum Sogns, deres for endeel stærke Jorder ikke vorne, Bønder kunne see, hvad de have at gjøre, for ei længer at forblive paa det Trin, hvorpaa deres Jorddrift nu saalænge allerede har staaet. I og ved Gilleleie haves tvende Jordbrug, begge hævede til en betydelig Høide, det ene især ved den kraftfuldeste Anvendelse af Tanggjødning, det andet ved en Qvægstand af Holsteensk Race, som jeg ikke har seet skjønnere paa hele Amtet. I Esbønderup Sogn har en, endog ved sine Skrifter i Landvæsenets Fag, velbekjendt Landmand, ved Vexeldrift og Staldfodring bragt sine Jorder til en høi Grad af Kraft og viist sine Naboer, hvad Skovjorder, hvortil de fleste her for en Snees Aar tilbage endnu maatte henføres, under hensigtsmæssig Drift og Cultur kunne frembringe. Ved Esromere raae Jorder bragte i den Stand, at de med deres Afgrøder kunne maale sig med de bedste paa Amtet, og de her frembragte Hvede- og Kloverafgrøder vare usædvanlige. En hos vore Bønder næsten ubekjendt Brug, at tilberede Blandingsgjødning, især med opkastet Mosejord, fandtes hist og her i Esbønderup og Soborg Sogn. Denne Blanding anvendes meget til Overgjødningen af Rugen, og nedharves da oftest tilligemed den lagte Sæd. I Tikjøb Sogn træffes adskillige Avlsbrug, som have Vexeldrift og betydelig Staldfodring, og Bønderne kunne her faae Oplysning og Veiledning deri paa det dertil meest passende Sted, der hvor de ogsaa skulle raadføre sig om saameget Andet. At finde Exempel paa god Jordbrug og Jordforbedring hos Sognepræsterne, maa især ansees for heldigt for Agriculturens Fremme. Ikke mindre findes Vexeldrift anvendt i Asminderød Sogn. Deriblandt et

Avlsbrug, som næsten ganske er beregnet paa Kartoflers Frembringelse: 1. Grønjordshavre, 2. Kartofler, 3. gjødet Byg, 4. Kartofler, 5. Rug, 6 Kartofler, 7. Havre, 8 og 9. Klover og Timotheigræs. Kartoflerne anvendes her til Meelfabrication. I Krogerupgaards Drift, som er indrettet med fortrinligt Hensyn til dens bekjendte Schæferi, tages kun to Gange langstraaet Sæd, eengang Kartofler og eengang Bælgsæd i 9 Aar. Tillige er Mergling brugt, og dermed naaet over Størstedelen af de fleste Marker. Herved kan det ikke feile, at Jorderne, som nu allerede have hævet sig meget, med Tiden maae komme til en betydelig Grad af Kraft. To Bimarker opdrives kun engang imellem, gjødes til Bælg- eller Blandingsfæd, og udlægges atter til Græsning efter kun at have baaret to Halme. 40 — 50 Køer og de fornødne Heste holdes her paa omtrent 300 Tdr. Land, foruden Faareflokken af 400 Stykker Moderfaar. Damgaarden i Asminderød Sogn er een af de første, hvor Mergling har været brugt, og allerede for endeel Aar siden havde man naaet dermed over dens hele, næsten 100 Tdr. Land store Areal. Paa denne Gaard har Vexeldrift været i Brug, og paa Borupgaard skal den indføres; her med fortrinligt Hensyn til Melkehandel. Om Helsingør Byes Jordbrug maa anføres, at en stor Strækning af overordentlig raae Jorder i meget kort Tid er opdyrket og sat i betydelig Stand og Kraft. Fast og overeensstemmende Drift kan man forøvrigt ikke vente ved saa mange smaae Lodder, hvoraf især dets betydelige Overdrev bestaaer, og som tildeels drives ved Hjælp af fremmed Gjødningskraft. Deslige Jordbrug, som udgaae fra Kjøbstederne, give ofte paafaldende Exempler, til hvilken Høide Jordforbedring og Jorddrift ere istand til hastigen at stige, men de kunne aldrig afgive en Maalestok for de for sig bestaaende og paa sig selv beroende Avlsbrug.

Ved alle disse og flere Exempler paa god Jorddrift og Frugtvexel, som Bønderne stedse have havt for Øie, bemærkes paa Kronborg Amt meget liden Attraa til Efterlignelse; mindst næsten i Amtets vestlige, med Hensyn til Jorden, bedste Sogne, hvor Bønderne staae betydelig tilbage med Adskilligt, som dog hist og her paa andre Steder begynder at gaae frem. Med Undtagelse af Asminderød, Tikjøb og Annise, samt en Deel af Helsinge Sogn

er Kartoffelavlen overordentlig tilbage imod, hvad i Frederiksborg og Hirschholms Districts fleste Egne findes. Selv Klover bruges langtfra ikke almindelig, selv ikke i de bedre Sogne. Qvægbefætningen er hos de Fleste paa Cronborg Amt utrolig ringe. I det Hele vil man have bemærket, at dette Amtsdistricts vestre, før langt mere velhavende Bønder, end de østre, i den senere Tid ere komne tilbage, medens disse gaae frem ad, skjøndt hines Jordbund, sammenfattet betragtet, er betydelig bedre.

Frederiksværks Gods Dyrkningsmaade er endnu tilbage at betragte, men vil næsten ikke blive andet end Igjentagelse af det, vi have fundet paa de fleste andre Steder. Havre og derefter gjødet Rug, eller gjødet Byg og dernæst Rug, udgjøre almindelig Sædeskiftets Begyndelse; thi Heelbrak er yderst sjælden, og Halvbrak hører endnu til Undtagelserne. Dernæst følge Erter og Kartofler hos dem, af hvem de dyrkes; men deres Avl er ei betydelig i det Hele, altsaa for det Meste atter langstraaet Sæd. Rug og Havre, eller Byg og Havre, slutte Rotationen. Fem Halme langstraaet Sæd tager man imidlertid sjælden, uden paa den bedre Jord, som man mener kan taale det. Boghvede gjør paa den sandede Jord ofte Begyndelsen, hvornæst Rug følger. Græsleiet varer 3 til 4 Aar, og Klover isaaes dertil langtfra ikke almindelig; meest deraf i det Midterste af Halsnæs, i Vinderød Sogn og paa nogle af Kregome Byes Indlodder; ellers meget lidet i det sidstnævnte, saavelsom i Meelby Sogns sandede Jorder og de fleste Udjorder ogsaa i Thorup Sogn. Paa de sandede Jorder finder man undertiden, at der tages 2 Gange Rug, selv uden Mellemfrugt, da man venter mere deraf, end af Byg efter Rugen. Imidlertid saae jeg ogsaa Byg udsaaet paa Steder, som maatte henføres til den letteste Sand, og det stod i dette vaade Aar af og til bedre, end man skulde have formodet. Dog skal det ofte mislykkes i Aar, som mangle Regn. Paa de lettere Sandjorder lader man sig ellers for det Meste nøie med 3 Afgrøder. Enkelte her have betydelig Kartoffelavl; Andre paastaae, at den skjørner Jorden formeget. I dette Aar vare de taalelig gode, selv paa let og mager Sand. — Heelbrak bruges paa Arresødal, af Enkelte ved Frederiksværk, Vexeldrift. Gronnesøgaardens Jorder have siden nogle Aar ligget til Græsland, og skulle forblive saaledes endnu i nogen

Tid; de maae altsaa for Øieblikket henføres til varigt Græsland, uden dog for Eftertiden at være bestemte dertil. Fortrinlig Sæd og Kløver antraf jeg i de bedre Byer af Thorup Sogn, paa de i Vinderød Sogn mod Arreso liggende Marker og af og til i Kregome Sogn nærmest Byerne, især paa Kregome Byes Mark, hvor Halvbrakken har begyndt at indfinde sig; men for øvrigt vidne Afgroderne endog paa taalelig gode Jorder om udtørrende Drift. Qvægholdet er paa Frederiksværk næsten ligesaa ringe, som paa Cronborg Amt; Gjødningskraft mangler altsaa, hvilket tydelig spores overalt, hvor Jorderne oprindeligen ikke ere meget gode.

Huusmændene tage paa deres smaae Indlodder sjælden mere, end Byg, Rug og Havre, med Kartofler — undertiden ogsaa Erter derimellem — og udlægge Jorden da med eller uden Kløver til 3 Aars Hvile. Dette kan antages for det meest Almindelige for de bedre smaae Jordlodder paa Størstedelen af Amtet; dog har jeg ogsaa fundet de Huusmænd, som halvbrakke til Rug.

Som almindelig gjældende for hele Amtet anføres endnu, med Hensyn til Ploiningen, Følgende: hvad enten den skeer med 4 eller med 2 Heste, hvorom ved 9de Spørgsmaals Besvarelse, da har Ploiningen forbedret sig overordentlig i de sidste 20 Aar, og uden at man i Almindelighed, endog paa Jorder, som kunde taale det, ploier til en betydelig Dybde, sees den lette, skjødesløse, selv til Bygsæd ofte urimelig bredfurede Ploining, som man før antraf hos en stor Deel af Bønderne, kun meget sjælden mere. Til Havre ploies almindeligen ei mere end eengang. Til Byg rispes især paa Frederiksborg Amtsdistrict, oftere om Efteraaret, end der ploies, hvornæst Jorden om Foraaret faaer to Ploininger, ligemeget om det er Grønjord eller Stubjord. Ganske enkelte Exempler paa Ploining af Grønjord, med to Langjern til Furens Adskillelse i Midten, har jeg ogsaa fundet. Kartoffeljorden, hvor den falder leret, lade de Fleste — og det med Rette — ei nøies med een Ploining. Selv om Havre er bestemt til at saaes deri, ploie Mange den to Gange, om de ellers paa anden Jord give Havren kun een Ploining; thi meget betinget er den almindelige Formening, at Kartoflerne skjørne Jorden. Leerblandet Jord bliver under Kartoflernes Optagning og Bortkjørsel, plettevis i det Mindste, stiv og fast, som et Logulv, og skjørnes

kun igjen, naar den overvintrer med Efteraarsploining. Foraarsploining, selv to Gange anvendt, kan kun ved Hjælp af Tromlen gjøre den skjør og smuldrende. Rugen efter Byg maa for det Meste noies med een Ploining. Ligesaa Erter i Gronjorden, som efter det Foranforte bruges paa enkelte Steder. Bælgsæd paa Stubjord faaer sædvanligst først en Efteraarsploining, hvilket ogsaa skeer med den til Kartofler bestemte Jord. Tverploining skeer hos Mange, men dog ikke almindelig nok; Tverharvning uden Undtagelse. Kartoflerne bleve i tidligere Aar hos Mange slet behandlede. Ogsaa i Aar traf jeg mange urene Marker deraf; men i det Hele har Bonden lært, blot ved Harve og Hyppeplov at holde dem rene; det Modsatte er derfor blot Forsommelse, ei Mangel paa Indsigt. I Tikjob Sogn, og paa adskillige andre Steder paa Kronborg Amt, lægger man Kartoflerne i Render, trukne med Svingploven, hyller dem til dermed, og bruger den ligeledes til første Rensning. Hos mig, og siden flere Aar allerede hos mange Andre i min Omegn, især i Lynge Sogn, lægges de i Render, trukne ved Hyppeploven, tilhylles med Harven eller, dog sjældnere, med Hyppeploven; i første Tilfælde med Agt paa, at Renden, hvor Kartoflerne ligge, kan kjendes. Dernæst ophyppes den af Ukrudtet grønnede Jord meget stærk over Kartoflerne, netop naar de ville komme op og Enkelte allerede vise sig; og saaledes lader man Marken dernæst ligge til 6 Dage og sletter da det Hele med Harven, hvorefter Kartoflerne bryde stærkt frem og holde sig rene, indtil de ere saa høie, at en forsvarlig Hypning kan foretages. Ofte behoves da kun en eneste desforuden, naar Hypningen, inden Kartoflerne ere opkomne, har været forsvarlig, nemlig fuldkommen ødelæggende for Ukrudtet. Kartofler, som jeg forgjeves søgte ved Harvning at holde rene, og hvoraf imidlertid de fleste allerede vare fremkomne, bleve da endnu behandlede saaledes, men laae kun et Par Dage uharvede med paahyppet Jord. De bleve fuldkommen rene, og gave, uagtet den udstaaede Beskadigelse, formedelst en for sildig foretagen første Hypning, en meget rig Afgrøde.

Spørgsmaalet, om man bruger Kobbeldrift med reen Brak, og Vexeldrift med Brakfrugter, vil af den givne Oversigt om Amtets Drift findes besvaret. Hvad man dømmer derom? —

Indsigtsfulde Landmænd vist ikke andet end godt, især om Vexeldrift med Brakfrugter, naar Jorden, hvor den trænger dertil, først ved Brugen af reen Brak er bleven sat i den Stand, at man med Held kan besaae Brakmarken med Fodervæxter. Paa meget raae, meget urene, meget afkræftede Jorder, ville vist alle tænkende Landmænd være enige i, at det uden betydelig fremmed Gjødningshjælp bliver misligt, strax at begynde med Brakmarkens Benyttelse. Men til Vexeldrift kan den derfor strax indrettes og, eengang heelbrakket og forsvarlig gjødet, ville Markerne anden Gang kunne benyttes til Fodervæxter, ligesom hist og her vel ogsaa allerede strax kunde tages eet eller andet Stykke dertil, for desnarere ved Staldfodring at komme til at forstørre Møddingen. Vexeldrift med Fodervæxter i Brakmarken til at holde en Deel af Besætningen paa Stalden om Sommeren, hvorved saa betydelig Forøgelse i dens Antal kan tilveiebringes, da Sommergræsningen, dersom Malkekvæget skal have tilbørligt deraf, sædvanlig ei tilsteder at holde saameget, som kan fødes igjennem Vinteren, er den, som snarest hæver Jorden og det hele Avlsbrug, og giver de rigeligste Afgrøder, Vintersæd efter Reenbrak — maaskee — undtagen, og som saaledes er meest indbringende, ei alene formedelst en større Besætning, men ogsaa formedelst rigelig saa megen Kornavl, som Kobbeldriften f. Ex. lader vente. Den er let at indføre, lettest af alle Drifter at vedligeholde, selv under betydelig Jordbundsforskjellighed, som ingen anden Drift tillader, saaledes som denne at lempe sig efter; under forstyrrende Tilfældigheder, som man kun her finder Leilighed til, hastig at kunne raade Bod paa, formedelst den større Frihed, den tillader Dyrkerne med Hensyn til Besaaeningen. Ingen anden Jorddrift lader sig saa let bringe i Orden igjen, naar Omstændigheder medføre, at endeel af Jorden skilles fra et bestaaende Avlsbrug, at forene tilkjøbte Jorder dermed, som let indlemmes i de forrige Marker, eller disse forøges i Tal med det Tilkomne, uden at det Bestaaende derved kuldkastes. Ved ingen Drift lader sig lettere foretage Forandringer i Afgrødernes gjensidige Forhold, naar Omstændighederne byde, eller skulde gjøre det ønskeligt; og endelig, ved ingen Drift kan man, blot ved at give Slip paa een eller anden af de langstraaede Afgrøder, eller ved andre Modificationer, let-

tere forebygge de skadelige Følger af Gjødnings Mangel, som dog langt sjældnere er muelig her, end ved nogensomhelst anden, da denne netop er beregnet paa Gjødningens Forøgelse, hvis Mangel ellers, hvor den indtræffer, Tid efter anden omstyrter de fleste Avlsbrug. Dette er vistnok ei blot min individuelle Dom om Vexeldriften; Flere dele denne Anskuelse med mig, og ufordeelagtig Yttring har jeg ikke hørt om den af Nogen, som var bleven nøiere bekjendt dermed, og ikke een af de Bønder, som havde Leilighed til at see de hos mig og Andre bestaaende Vexelbrugs paafaldende Virkning, at iagttage hvor hastig Jordens Kraft forøgedes, har yttret sig andet end fordeelagtigt om den. Men domme fordeelagtigen om en Ting og indføre den, dette ligger hos Bonden ei saa nær sammen. Imidlertid bestaaer Vexelbrug, som vi i det Forrige have seet, siden flere Aar hos enkelte Bønder, hvilke efter egen Overbeviisning om denne Drifts Fortrinlighed have indført den, og saadanne Exempler kunne ikke andet end virke gavnlig med Hensyn til Følgerne. Havde ikke Kartoffelavlen, ved den Vanskelighed, som under dens større Udbredelse har viist sig ved Indhøstningen, først foranlediget ved lave Sædepriser, og for endeel endnu vedblivende fordi Huusmanden er kommen i den Vane at foreskrive Bonden Love, da han troer sig her uundværlig, saa vilde Overgangen fra Bøndernes almindelige Drift til en god Frugtvexel allerede have gjort et stort Skridt; thi naar blot ½ Kartoffel- og ½ Bælgsædmark, som for endeel Aar siden brugtes af mange Bønder, tilligemed Kloveren og den til Fodervæxter benyttede Brakmark, bliver rigtig fordeelt mellem de øvrige Sædemarker, saa bestaaer Vexeldriften, og vilde give Bonden Leilighed til at kunne holde en dobbelt Qvægbesætning mod det, som nu i Almindelighed findes.

Af varigt Græsland haves høist lidet paa Amtet. Enkelte Strækninger langs Kattegattet, som for Sandflugts Skyld ei maae opløies, eller paa Grund af deres Ringhed ei blive det; faae endnu uopdyrkede Lyngstrækninger; adskillige Strøg i Stutteriets Marker, hvor hidtil endnu ikke eller sjælden ere tagne Sædeafgrøder; en Eiendom, sammenlagt af en Gaard i Nøddebo, og tilstødende, før til Hovedgaardsjorderne hørende Strækninger; Hillerød Byes Græsvang Holmene; for Øieblikket Grønnesgaard paa Frederiksværks Gods; 40 til 50 Tønder Land, som indtil videre af

Forfatteren ere anvendte dertil; een af Jægerspriis Godses større Hovmarker, som efter Forpagtnings-Contracten ei maa opbrydes, samt en fælles Græslod paa Helsingoers Overdrev: ere vel næsten de eneste Jorder, som kunne anføres, deels at være udlagte til varigt Græsland, deels ei endnu at være komne under Ploven, og deels heller ikke for Eftertiden at kunne ventes at komme til Opdyrkning. Deres sammenlagte Areal er ubetydeligt mod det af hele Amtets Plovland. Til Engene hentyde Spørgsmaalet rimeligviis ikke, da Talen er om udlagt varigt Græsland, og saaledes komme her heller ikke de Engstrækninger i Betragtning, med ofte deri værende Agerland, som af og til især i Strand- og Skovegne ere indhegnede til Fælleder, især for Ungqvæg; og efter Spørgsmaalets egentlige Indhold ville ogsaa de herunder berørte, endnu uopbrudte Jorder være at adskille fra det til varigt Græsland udlagte, for at henføres til 10de Spørgsmaalspost; hvor vi da ogsaa ville komme tilbage til dem.

6.

Gjør Sommerstaldfodring Fremgang? hvilke Indvendinger gjøres derimod?

At Sommerstaldfodringen ei hører til Det, som er meget i Brug hos Bønderne paa Frederiksborg Amt, fremlyser vel allerede af det om deres Avlsbrug i Almindelighed Meddeelte. Hvor Foderværter ikke i regulair Omgang bringes paa Marken, der bruges vistnok enten slet ingen Sommerstaldfodring, eller den indskrænker sig til det Ubetydeligere. Og saaledes finde vi det her. Almindeligen holde Bønderne blot de om Vinteren og Foraaret tillagte faae Kalve paa Stald i den første Sommer, og hos Mange slippes endog disse ud om Efterhøsten, især hvor Avret end-

nu bestaaer, eller hvor Fælleder haves. At nogle Unghøveder eller et Par Heste staae en Deel af Sommeren inde træffes kun af og til. Ikke engang Svinene holdes hos de Fleste med Grønfoder; thi for det Meste seer man dem endnu blandt Faar og Gæs vogtede paa Marken.

Men under dette Affavn af Grønfoder og dets ringe Anvendelse til Kreaturene, naar vi betragte Sagen i det Hele, udmærke sig Enkelte med meget betydelig Sommerstaldfodring, ikke blot indskrænket til Afgrøden af nogle faae, i Nærheden af Gaarden med Vikkehavre besaaede Skjepper Land, hvormed selv Mange, som have Ord for at staldfodre, noies, men udvidet til at anvise Fodervæxterne en Plads i Marken efter regulair Omgang. Hos Andre, om end Staldfodringen ikke beroer paa en saa fast Grund, træffes dog Fodervæxter i ei ubetydelig Mængde paa Tofter og andre smaae Jordstykker nærmest Gaarden, som fortrinligen kun anvendes dertil. Længst synes Staldfodringen at have været i Brug i Kronborg Amtsdistricts østlige Deel hos adskillige Landmænd udenfor Bondestanden, som eiede Gaarde der; den bestaaer her endnu i adskillige Avlsbrug i større Omfang, er efterfulgt af een og anden Bonde i det mindre Udstrakte, men har i det Hele ei gjort betydelig Fremgang. Heller ikke i de vestlige Sogne træffes Staldfodringen, uden i det Enkelte, — til Betydelighed kun hos nogle Agerdyrkere udenfor Bondestanden, som i dette Stykke næsten stedse staae foran. Meest tilbage, synes mig, vare adskillige af de Sogne, som med Hensyn til Jordbunden staae foran. Heller ikke er Staldfodringen udbredt i Frederiksborg Amtsdistricts hertilstødende Deel, eller paa Frederiksværk Gods, hvor enkelte Høveder, fodrede med Grønt om Sommeren og Fodervæxter i Marken, mere end ganske til det Ubetydelige, allerede hører til Undtagelserne, Gaarde, hvor en større Deel af Besætningen holdes inde om Sommeren, til det Sjældne. Saaledes forholder det sig ogsaa med de forhen under Kjøbenhavns Amt liggende Sogne, hvor vel i et under Afhandling af forrige Nummer allerede ommeldt Avlsbrug i Staunsholt, i Bregnerød Kro — men her ved Hjælp af Brænderi—, og paa Knardrupmølle holdes Betydeligt paa Stald om Sommeren, men hos Bønderne deels meget Lidt, deels Intet, her saavel som paa flere Steder, hvor Tor-

vehandelen drives stærkt, og hvor man staaer i den vrange Formening, at Torvearbeidet ei levner Tid til at passe Stalden. I Frederiksborg Amtsdistricts Midte: Herløv, Lynge, Lillerød, Uvelse, Gjerløse, Slangerup og især i Hjørlunde Sogn, hist og her vel ogsaa udenfor disses Grændse, gives der Exempler paa betydelig Staldfodring saavel hos Agerdyrkere udenfor, som i Bondestanden, og skjønt vel ogsaa her de Fleste enten slet ikke, eller kun ubetydeligen bruge den, er det dog mindre sjældent at træffe Anvendelse af Grønfoder til en Deel af Besætningen, end i de fleste andre Egne. Staldfodring med hele Qvægbesætningen findes kun sjælden; dog haves enkelte Exempler derpaa, og kan saaledes anføres een af Hjørlundes Bønder, hvis Stald, efter hvad allerede i 5te Afdeling er ommeldt, for nogle Aar siden fandtes besat med 30 Qvæghøveder. Senere har han imidlertid indskrænket Sommerstaldfodringen til Unggvæget, de golde Køer og Hestene, da han bemærkede Tab med Hensyn til Melk og Flode. Min egen Erfaring har sagt mig det samme, og hvor betydelig jeg end i mange Aar stedse har staldfodret, staae Koerne dog for det Meste paa Græs, saalænge de ei ere udmalkede. Imidlertid skylder jeg Sagen at anføre, at ved en atter i dette Aar gjort Prøve med nogle Malkekøer paa Stald, Udfaldet var heldigere med Hensyn til Melkens Fedme, saalænge Grønfoderet var ungt.

I Hirschholms Amtsdistriet synes, uagtet Indvendingen: Mangel paa Tid formedelst Torvearbeidet, paa de fleste Steder her maaskee kunde have meest Grund, Staldfodring i dens mindre Udstrakthed at være temmelig i Tiltagen. Flere Bønder i Niverød og andre Byer i Carlebo Sogn, og en Deel af Hirschholms Sogns Jordbrugere, fodre ikke Ubetydeligt paa Stald om Sommeren. Ligesaa i Birkerød og Blaustrød Sogn, Torvehandelens egentlige Hjem. Men Hestene, som i Almindelighed om Foraaret holdes det Længste mueligt paa Stald, faae for det Meste Kjærne, ved deres svære, idelig med Markdrift og Kjørsel til Kjøbenhavn afvexlende Arbeide. Staldfodring i det Store træffes i øvrigt sjældent, og Bønder, som aldeles ikke bruge Grønfoder, ere der ogsaa mange af. Hornsherred er een af de Egne, som jeg anseer for at staae meest tilbage med Sommerstaldfodring; thi

høist sjældent traf jeg paa mine Reiser mere end Sommerkalvene inde, hvoraf der, ved denne Egns overordentlig ringe Qvæghold, heller kun havdes faae. Een og anden Mand i Herredets sydlige Deel brugte vel at besaae et lidet Stykke med Vikkehavre, og beholdt et Par Unghoveder paa Stald; men i det Hele taget vare saadanne Exempler her færre, end paa noget andet Sted i Amtet, ligesom mig intet er blevet bekjendt om Staldfodring i det Store, naar Lindegaarden undtages. Paa Hovedgaardene fandt jeg Malkeqvæget overalt paa Græs.

Naar enkelte Steder paa Frederiksborg Amt undtages, hvoriblandt den nordlige Deel af Jægerspriis Gods, betydelige Sandstrækninger af Frederiksværk, og enkelte saadanne paa de andre Districter, saa kan en ringe Jordbunds Beskaffenhed ei med Rette anføres som Indvending mod Sommerstaldfodringen; thi Amtets meste Jord staaer, naar maadelige Overdrevsparter, slette Enge, og til lav Tart staaende Torvemoser fraregnes, i det Hele vist ikke under Middeljord, paa mange Steder langt derover, og kun det Første behøves, for under hensigtsmæssig Behandling og forsvarlig Gjødning med Held at dyrke Klover og Vikker, ei at omtale de Foderværter, som forlange mindre god Jord. Kloveren udsaaes i Almindelighed først i den sidste Halm, altsaa sædvanlig 5 eller 6 Aar efter Gjødningen, og taalelig god findes den desuagtet ofte selv paa de mindre gode Marker, fortrinlig meest paa Byernes Indjorder i Amtets bedre Egne, især hos Agerdyrkere, som tage den nærmere Gjødningen. Hvor overordentlig god er ikke Jorden for det Meste tæt ved Byerne, i gamle Tofter paa fraflyttede Gaardspladse! hvor megen Leilighed haves altsaa ikke hos Mange, til at avle endeel Grønfoder, for dog at sommerstaldfodre Noget, og saaledes at forøge Møddingens sædvanlig saa ringe Indhold, hvorved Halmen, som ofte haves tilovers i betydelig Mængde, vist gjøres mere indbringende, end ved, for 6 à 8 ß, over hvilket den, usædvanlig knappe Aar undtagne, ei har staaet, at føre den 4 — 5 Mile til Hovedstaden! Hvor ringe et Stykke af gode Jorder hører der, under Anvendelse af Halm til Iblandingen i Forstningen, ikke til, for at holde nogle faae Hoveder paa Stald; hvor ofte findes der ikke Enghuller, hvis grove Græs, sildig høstet, staaer langt under Halmen, tidlig

taget derimod kunde have givet et meget godt Grønt til Staldfodringens Begyndelse. Hverken altsaa at det mangler paa Leilighed, og hos Mangen selv ikke paa extraordinaire Hjælpekilder, til at bruge eller udvide Sommerstaldfodringen, ikke heller maae Hindringen søges i Jordbundens Ringhed, naar enkelte Steder undtages.

Paa den Indvending, at Tørvearbeidet forhindrer at passe Kreaturene, som staae i Stalden, kan heller ikke lægges stor Vægt. Passes skulle de, hvor de end ere, med mindre de gaae løse i indelukte Vænger; og hvor dertil haves Leilighed, er der hos Bonden ei at tænke paa nogen betydelig Staldfodring. Om altsaa Flytning og Vanding paa Marken, eller at give dem noget Foder af det tidlig, om Morgenen hvor dog saa ofte en Deel af Gaardens Folk ubeskjeftiget driver om, — hentede Grønt gaaer hurtigere, det overlades til enhver Kyndigs Bedømmelse. Men for at Bonden ei skal indvende, at Manden udenfor hans Stand ikke maa tale om Ting, han maaskee formenes personlig ei at have prøvet, finder jeg mig foranlediget til at anføre, at jeg paa Dage, hvor Forretningerne have tilladt eller tvunget mig at være hjemme, saa ofte har ladet Røgteren gaae med i Marken og selv givet de Par Formiddags- eller Eftermiddagsgifter til min Staldbesætning af over 20 Hoveder sædvanlig, hvilket aldrig har sinket mig mere, end 10 Minuter i det Høieste hvergang den, naar den sædvanlige Tid neppe var gaaet, mindede mig om min Dont. Dersom altsaa Røgtningen af et saadant Antal koster saaliden Tid, hvor skulde det da, endog i den meest travle Tid, kunne blive uoverkommeligt for Bonden med 6 — 8 Unghoveder, hvilket Tal jeg for det Første vilde være meget tilfreds med, at see i hver Mands Stald om Sommeren; thi Forøgelsen vilde da komme af sig selv, og Besætningen paa mange Gaarde snart stige til det Dobbelte af hvad der nu holdes af Qvæg, hvilket ofte kun er 6 à 8 Hoveder i det Hele!

Den Indvending, at vedholdende Tørke kan kuldkaste hele Staldfodringsindretningen og føre til, at Besætningen maa omkomme af Sult, møder jeg med den korte Bemærkning, at naar Tørken er saa vedholdende, at den kunde fremføre saadan total Misvæxt paa alt vort Grønfoder, da vilde den ligeledes have virket fordærvelig paa vort Toiregræs, og enten vi bruge Staldfodring eller Græs-

ning, da fører saadan uheldig Veirligsbeskaffenhed til det Samme: Besætningen maa sulte, eller vi maae offre Slaagræs, i yderste Tilfælde selv Sæd. Den til Sommerstaldfodringen nødvendige Betingelse, at Halm levnes dertil fra Vinteren, altsaa ei, som ellers sædvanlig, bortsælges, fører her til en Hjælpekilde, som under Brug af Toiring ei haves, eller ei kan benyttes, da Kreaturene, medens de staae paa Græs, nødig røre Halm, om end Græsningen er meget knap; men paa Stald ædes den, hvor lidet Grønt der endog kun blandes deri.

At vedholdende Tørke kan bringe Grønfoderet til at staae maadeligt, selv paa Jorder, som ei høre til de ringere, kan ikke modsiges; men fuldkommen Misvæxt har jeg ikke oplevet, skjøndt dog mange ugunstige Aar ere faldne i den Tid, jeg har brugt Staldfodring, og kun et Par Gange i 16 til 18 Aar har jeg maattet fodre knapt, ellers altid rigelig, uagtet Staldbesætningen i Almindelighed har været stor i Forhold til mit Alvsbrug.

Den Indvending endelig, at Grønfoderet kommer for sildig om Foraaret, har mindst Gyldighed af alle; thi Sommerstaldfodringen skal vel have den kraftigste Støtte i Vikkehavren; men den skal ikke ene være beregnet derpaa. Blot med Kartofler kan man bringe sin Besætning til Vikkehavren; men om man end ikke vilde bruge dem om Foraaret, eller mener at kunne anvende dem fordeelagtigere ved tilsammen at give dem til Fedeqvæget, saa giver dog Rug os næsten ligesaa tidlig Grønt, som Besætningen med Nytte kan bringes paa Græs. Hvede kan afløse Rugen, om man formener, at denne bliver for stiv til at fodre med, indtil et lille Stykke af Klovermarken kan føre os til Vikkehavren. Tidlig afslaaede Klovermarker give en meget god og kun faae Uger forsinket Slæt igjen; altsaa er hos os, hvor man dog sjælden høster Kloveren to Gange, ikke engang Tab forbundet med at anvende en Deel af Slaamarken til tidlig Staldfodring. Spæd Klover, blot i ringe Mængde blandet paa Halm, gjør, at denne ædes med Begjerlighed af Qvæget, og hvor en Klovermark er bestemt til Staldfodring, er det rigtigst at begynde meget tidlig med dens Afbenyttelse; thi netop det først Afslaaede opvoxer forholdsmæssig snarest og stærkest igjen, og saaledes undgaaes, at Meget deraf bliver for stivt. Naar ikke Tørke forhindrer det, hvilket rigtignok vel undertiden kan hæn-

des, bør en Deel af Brakmarken benyttes to Gange, hvorved især Spergelen er ypperlig; og bliver den, sildig saaet, endog vel kort til at give Noget for Leen, er den endnu fortrinlig til Afgræsning indtil sildig i October, dersom Nedlægning af Vinterstæden, hvortil Spergelmarken kunde være bestemt, ei fraraader at udsætte det saalænge.

Rigtig indrettet, kan Staldfodringen aldrig forstyrres, uden under et saa uforbeelagtigt Veir, at ogsaa Besætningen, naar den stod paa Marken, maatte lide i samme Grad; og utroeligt er det, hvormange flere Kreature man kan føde ved dens Anvendelse, mod hvad Græsning-ene tillader. Paa de mig som Embedsjord tillagte 30 Tønder Land og andre 24 Tønder, som drives i Forbindelse dermed, holdt jeg i denne Sommer paa Græs: 8 Køer, 6 Heste og en Flok af 110 Stykker Faar og Lam; paa Stald: 18 Qvæghoveder, det indeværende Aars Tillæg ei iberegnet, 2 Heste og 5 store Svin; og det indtil først i October, hvor dog endnu en Deel Spergel havdes, voxen nok til at kunne være brugt til Staldfodringens længere Fortsættelse, men som benyttedes til Aftoiring med Malkeqvæget. Til Staldfodringen anvendtes, da ingen Rug havdes til Afslaaning, Kartofler indtil over Midten af Juni, lidt Kløver med deri opløben Rug i de paafølgende 8 Dage, dernæst Vikkehavre paa 3½ Tr. Land, som ved den utroelige Mængde Foder, der opvorte i dette Aar, udholdt for Staldens hele Besætning i 11 Uger. De sidste 3 Uger i September fodredes med det Halve af en Mark til Modning bestemte Vikker, men som paa et sidfaldende moseagtigt Jordsmon, under dette Aars Væde, tildeels mislykkedes og ei kunde ventes at naae deres Bestemmelse. Halm anvendtes kun, saalænge Vikkefoderet var spædt, og et Par Læs Hø maatte tages til Hjælp i de tre sidste Uger, hvor Grønfoderet blev knapt. Til Græsning laae 17 Tr. Land, een af Kløvermarkerne iberegnet, som ligeledes anvendtes dertil. Den anden deraf høstedes til Hø, og hele Resten af Lodden var besaaet. Naar saadanne Resultater, frembragte paa Jorder, hvoraf ikke det Halve kan henføres til den oprindelig gode, og Resten i Gjennemsnit vist neppe til Middeljord, sammenlignes med Bøndergaarde paa 60 — 70 Tr. Land, hvor man ofte ikke seer mere end 6 — 7 Heste, neppe saa mange Køer, et Par Stykker Unggvæg og 10 — 12

Faar, saa er det ubegribeligt, at man, i det Mindste der, hvor Agerdyrkeren allerede i en Række af Aar har havt Staldfodringens Nytte for Øine, ikke anvender den mere for at forøge Qvægbesætningen, især til Fedningens Fremme, som efter et Gjennemsnit af endeel Aar har givet den reelleste Indtægt, i det Mindste for de Landmænd, der ikke saameget have kjøbt, som tillagt den største Deel af det Fedede. Men Bonden kan ikke vænne sig af med at sælge sit Tillæg neppe to Aar gammelt, ofte blot endnu Kalve, modtage 10 — 12 Rbd. for et Hoved, han to Aar sildigere under god Røgt og Pleie maaskee kunde have havt 40 Rbd. for. Tillæggets tidlige Salg berøver ham da, foruden at aabenbart Pengetab er forbundet dermed, Leiligheden til at forøge sin Besætning, og saaledes bruger han ikke Staldfodring, fordi han let kan føde hiin uden samme. Dette, troer jeg, er den egentlige Grund, hvorfor Sommerstaldfodring har saa liden Fremgang.

7.

Anvendes Kalk, Dynd, Mergel eller kunstige Gjødningsmidler? Har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen, saavel paa Agre som Enge? Virkningen deraf. Hvorledes var det Jordsmon, hvorpaa Brændingen fandt Sted? Leret, mergelholdigt, sandet eller tørveagtigt?

Foruden den af Kreaturene faldende Gjødning, finde vi, skjøndt langt fra ei almindelig, dog i adskillige Jordbrug paa Frederiksborg Amt Mergel, Dynd og Tang anvendt som Jordforbedrings- og Gjødningsmiddel; og hvor liden en Plads de to første Dele endog kun indtage, i Forhold til den Leilighed, her gives, til at benytte sig deraf, saa tør de dog ei ganske forbigaaes.

Af Kalk, uden derunder at forstaae Mergel, som paa enkelte Steder indeholder samme i den Grad, at Massen maaskee kunde kaldes Kalk, findes der vel endeel i adskillige Egne af Amtet; men den træffes kun som faste større eller mindre Stene, iblandede i Bakkernes øvrige Bestandele, for kostbar til, efter Opgravning og Brænding at anvendes som Jordforbedringsmiddel. Affaldet af Kalkbrænderierne derimod er for ubetydeligt, til for dettes Skyld at kunne optage Kalken blandt de her under Anvendelse værende Stoffe til at forbedre Jorden. Mergel findes maaskee næsten overalt, hvor man med Omdømme vil søge efter den, oftest i Mosekanter, men her sjælden til saa stor Dybde, som i højere Beliggenhed, hvor den sædvanlig bliver desbedre, jo dybere man kommer. Den er ellers meget forskjellig med Hensyn til Rigdom paa Kalk, og snart er Sanden, snart Leer overveiende deri. Meget rig paa Kalk har jeg seet den i adskillige Bakker ved Sundet, og især paa enkelte Steder nordligst paa Jægerspriis Gods. Ogsaa paa Enge, for Exempel ved Esromsø, træffes et næsten ganske kalkagtigt, men for det Meste kun tyndt Underlag, som er blevet udkjørt paa Jorden og anvendt som Mergel. At Mergelen ellers i det Hele tagen kun anvendes ubetydelig i dette Amts Landbrug, er forekommet i femte Afdeling; for at undgaae for megen Igjentagelse, bemærkes altsaa kun endnu Følgende: paa endeel af de større Gaarde i Hirschholms Amt har Mergling allerede i lang Tid været i Brug, og er det der endnu paa adskillige Steder. Enkelte Bønder i Karlebo Strandsogn, især i Byen Niverød, have af og til fulgt hine Jordbrugeres Exempel; men det har næsten ophørt. I Gunnerød har en Parcelliſt merglet i flere Aar omtrent 4 Tdr. Land aarlig. I Asminderød Sogn paa Kronborg Amt har en betydelig Avlsgaard, hvis Jorder tilsammen ere merglede, givet eet af de første Exempler paa denne Jordforbedring, som derpaa ogsaa efterlignedes af enkelte Bønder; men ogsaa her er man gaaen tilbage deri. I samme Sogn er merglet betydeligt paa Kraagerupgaard; i Nøddebo Sogn, for endeel Aar siden, paa en Embedsjordlod i Steenholtsvang. Ogsaa i Tikjøb og Esbønderup Sogn findes enkelte Exempler paa Mergling. I et Avlsbrug i Maarum Sogn er nyligen begyndt med kraftfuld Merg-

ling, og om en Bondes Driftighed i den Henseende i Ammindrup er ligeledes forhen handlet. Men uagtet disse og maaskee enkelte flere Exempler paa Mergling, som mueligen ikke alle ere komne til min Kundskab, kan man, især med Hensyn til Bønderne, i det Høieste sige, at denne Jordforbedring ikke er bleven fuldkommen ubekjendt hos dem. Frederiksborg Amts-Distrikt staaer i Henseende til Merglingen tilbage for de foranførte Egne. Et Par Huuslodder i Alsønderup Sogn, nogle Gaardlodder i Søsum, en Gaard i Græse, en anden i Ullerød, Forfatterens eget Avlsbrug, nogle af Stutterimarkerne: disse ere, saavidt jeg veed, de eneste Steder, hvor deels ubetydelig, deels kraftfuld Mergling, men ingensteds vedholdende eller efter regulair Omgang, af og til har fundet Sted. Paa Frederiksværks Gods har jeg intet Exempel bragt i Erfaring om Mergelens Anvendelse. I Hornsherred er merglet betydelig paa Jægerspriis Hovedgaard, saavel dengang den blev dreven for Kongl. Regning, som ogsaa efter Forpagtningen; ligesaa paa Gaarden Egelund af Gjerlev, paa nogle Huuslodder Norden for Jægerspriis, paa Torp og paa enkelte andre Steder. Til Bondestanden har jeg ikke bragt i Erfaring, at Mergling har udbredt sig her, naar de før ommeldte Huusmænd paa Jægerspriis Gods undtages.

At Mergling ikke udbreder sig mere blandt Agerdyrkere udenfor Bondestanden, kommer vel ikke saameget af Mangel paa Indsigt, eller fordi man mistroer dens, under rigtig Anvendelse saa betydelige Virkning, som af Tjenestefolkenes Ubevanthed med og deres Ulyst til deslige nye Foretagender, hvortil Vedholdenhed og Anstrængelse udfordres. Kun med Dagleiere paa Accord, efter de Cubikfavne, som optages, lader sig udrette Noget her for den Mand, som ikke selv kan gaae foran ved Arbeidet. I mange Egne af Holsteen derimod vilde Avlskarlen hos en Mand udenfor Bondestanden holde det for en Skam, ikke i Henseende til Merglingen at holde Skridt med Naboerne; men saadan Aand, især for Foretagender af dette Slags, træffes desværre ikke her blandt Tyendet.

Dynd er hyppigere blevet anvendt, end Mergel, og temmelig ofte har man seet tilmuddrede og i de foregaaende Aar

udtørrede Gadekjær eller andre Vandsteder oprense, og Dyndet deraf udkjøre paa nærliggende Jorder. Dog, kun enkelte Mænd have viist Driftighed derved. Saaledes blev en Dam i Kollerødby paa Frederiksborg Amtsdistrikt, i hvilken i Aarhundreder hele Byens Møddingsvand havde samlet sig og bidraget til at danne det fedeste Dynd, jeg nogensinde har antruffet, for en halv Snees Aar siden fuldkommen oprenset, hvoraf jeg selv udkjørte mellem 2500 til 3000 Læs, og derved satte 16 til 18 Tønder Land af en ei langt derfra mig tilkjøbt meget udmarvet Jordlod saaledes istand, at der vandtes uventede Afgrøder i en Række af Aar paa Jorder, som, skjøndt oprindeligen gode, dog, da jeg modtog dem, nægtede en taalelig Halm Havre efter 3 og 4 Aars Leie. Tvende af mine Naboer, hvoraf den ene en Mand af Bondestanden, kappedes i dette Arbeide med mig og udkjørte tilsammen viist ligesaa meget, som jeg. Enkelte andre af Byens Jordbrugere hentede ogsaa lidt, medens de Øvrige deels slet ikke toge sig af det, deels efter Begyndelsen snart bleve kjede af Arbeidets dem for moisommelige Fortsættelse. I flere af Nabobyerne udtørredes i samme Aar betydelige Gadekjær, hvori meget godt Dynd og i en overordentlig Mængde; men kun pletteviis blev her foretagen Oprensning og Udkjørsel deraf paa Jorden, skjøndt Kjærene stode tørre i tvende Aar. Paa andre Steder skete slet ikke Noget derved, førend Brandvæsenet foranledigede det gjort som tvunget Arbeide, og, neppe skulde man troe det, der gaves Dem, som ikke engang skjøttede om at føre Dyndet til deres Jorder, men lagde det det nærmeste Sted, de kunde blive af dermed.

Saaledes fandt jeg det overalt i hine Aar, saavidt jeg kom; saaledes har det været udenfor min Synskreds, efter de Underretninger, jeg i Aar har indhentet: her Virksomhed ved at benytte det Dynd der dengang overalt kunde erholdes til Jordens Forbedring, der Lunkenhed, og atter paa andre Steder fuldkommen Ligegyldighed, saa at paa mange Steder Tvang var fornøden for at faae de overalt forsvindende Vandsteder oprensede. Og desværre, man er nødt til at tilstaae, at det Første var det langt Sjældnere; thi de skete Oprensninger have langt meer været Følge af Vandmangel, end Attraa til at

benytte et saa ypperligt Material til Jordens Forbedring, uagtet Gjødningsmangel nedtrykker næsten alle Avlsbrug.

Blandingsmøg — om vi skulle optage dette blandt de kunstige Gjødningsmidler — bruges overordentlig sjældent. Dog har jeg antruffet det i adskillige Agerbrug paa Cronborg Amtsdistrict, især i Helsinge, Esbønderup og Søborg Sogn, paa de sidste to Steder ogsaa hos enkelte Bønder, ellers mest hos Landmænd uden for denne Stand. Blandingsmøget anvendes her for det Meste til at overgjøde Rugen, hvorved gode Afgrøder fandtes at være frembragte selv paa meget skarpe Jorder. Torvagtig Jord, eller hvad man i Almindelighed forstaaer under Benævnelsen Mosejord, er Materialet, man nu benytter meest til Blanding med den animalske Gjødning, hvorimod i de foregaaende tørre Aar oftest Dyndet af udtørrede Kjær anvendtes dertil. Det Sidste skete dengang af og til — men som sjælden Undtagelse fra at udkjøre det raat, eller slet ikke at benytte det — ogsaa i Amtets øvrige Dele.

Om Tangens Anvendelse paa et Strøg langs Kattegattet, dens Indflydelse paa de Jordbrug, hvori den blev benyttet til Betydelighed, er handlet under Besvarelse af det femte Spørgsmaal, hvortil jeg maa henvise, medens for Fuldstændighedens Skyld blot igjentages, at dens Brug er hyppigst fra Gilleleie til henimod Hellebek, at Sundet næsten kun opkaster Græstang, som deels slet ikke, deels ubetydelig anvendes; at det Samme skal være Tilfældet med Roeskilde- og Isefjorden, hvor jeg heller ikke nogensteds har fundet Tangen at være bleven nogen betydelig Gjenstand for landoeconomisk Anvendelse. Nærmest Stranden findes den vel af og til benyttet til Strøelse under Faar og Svin; paa Jægerspriis Hovedgaard saae jeg den lagt paa Malkepladsen; ogsaa til at bedække Kartoffelbatterier, som Bevaringsmiddel mod Frost, anvendtes den og kom saaledes derefter Jorden til Nytte; men alt dette gaaer saalidet i det Større, at Tangens Indflydelse paa Jordbrug her kun er saare ringe, ligesom ogsaa de Fleste synes at mistvivle om Græstangens Virksomhed og selv om dens Gavnlighed som Gjødningsmiddel. Som Landmand stedse kun bosat i en Egn, hvor Tangen ei kunde komme til Anvendelse, mangler jeg egen

Erfaring heri; dog veed jeg af tidligere Aar, at Tang af begge Slags brugtes paa adskillige Steder ved Tydskklands Nordkyst og rostes som ypperlig til Gjødningens Forøgelse. Men her blev den meest kun brugt til at opfange Gjødning, ved at lægges paa Gaardspladse, Gader, Stræder eller Gyder, hvor endeel Færsel og Fædrift forefaldt; og her synes den upaatvivlelig at maatte være af Nytte, enten det er Kløver- eller Græstang, som modtager den for en Deel ellers spildte Gjødning.

At brænde Grønsværen, eller egentlig det torvagtige Overlag, som før bedækkede store Strækninger af de flade, lavtliggende Sandlag af Jægerspriis Godses Nordspidse, Havets Bund endnu i nogen Tid, efterat de høiere Steder allerede vare blevne frie for det, derom indeholder den første og femte Afdeling Endeel med Hensyn til Beskaffenheden af det Jordsmon hvorpaa Brændingen er foretagen, og den derved anvendelige Drift, ligesom det der ogsaa er sagt, at ved denne Brænding den større Deel af de til Dyrkning udlagte Jorder af den ommeldte Beskaffenhed, **i Forhold til det Øvrige deromkring**, er forvandlet til ret god Agerjord. Ogsaa om den specielle Virkning af denne, hiin Plet ganske eiendommelige, Forbrænding af Jordens Overskorpe, har det Betydeligste der maattet komme under Omtale. Under Henvisning altsaa til det der Forekomne kan jeg indskrænke mig her til Følgende.

Det er kun det brune lette, deels af et seit, mere eller mindre kjendeligt Røddervæv bestaaende, tykkere eller tyndere Overlag over Sanden, man stræber at tilintetgjøre ved Ilden, men ikke den undertiden — især hvor Laget over Sanden er tykt — under Overskorpen forekommende mørkere, federe Masse, den egentlige Mosejord. Paa de fleste Steder imidlertid, hvor det her under Omtale værende Jordlag forekommer i den omforklarede Beliggenhed, gaaer det lige til Sanden, og her forbrændes det aldeles. Men dette er ikke saa let at iværksætte. Man har brugt forudgaaende Pløining, saavelsom uforberedt Antændelse under tørt Veir. Hverken paa den ene eller paa den anden Maade kunde en fuldkommen Forbrænding bevirkes, og hist og her saae jeg saadanne Strækninger henligge i en Tilstand, som gjorde videre

Dyrkning høist besværlig, da den kun plettevis opnaaede Forbrænding havde gjort Jordsmonnet meget ujævnt. Ligesaa har Overlagets Opskjæring i Torve, sammes Tørring og dernæst iværksat Forbrænding, ikke alene viist sig meget besværlig, men ogsaa uheldig. Under tørt Veir, uden videre Forberedelse at antænde Jorden paa flere Steder, og under Brændingen med Spaden at lede Ilden frem, idet man strimlevis ridser Jordskorpen indtil Sanden og letter den med det Samme, har viist den bedste Virkning, og ført til den fuldkomneste Forbrænding, hvorefter man stræber; og denne Omgangsmaade have de dristigere Bønder i den senere Tid derfor ogsaa brugt. At Jorden, hvorpaa denne Forbrænding af det tørvagtige Overlag er anvendt, er bleven omskabt til en 4 à 5 Tommer dyb muldrig Sand af et meget fort Udseende; at hvid Kløver fremkommer af sig selv i saadan Jord, og under fordeelagtigt Veir ofte naaer Høide til at kunne benyttes til Slæt; at for det Meste to meget gode Afgrøder kunne ventes efter Brændingen, uden at gjøde, men at den tredie pleier at blive svag; at Jorden, efter at have ligget 3—4 Aar igjen, optagen med Gjødning, atter giver to, og med derimellem værende Kartofler, 3 gode Afgrøder, hvorimod den tredie, ved blot at tage langstraaet Sæd, udfalder maadelig; at rødt Kløver ofte har viist sig fortrinlig i første Aar, men paastaaes at bortgaae i andet; at Erfaringerne ei gaae til tredie Rotation endnu: alt dette igjentages her i Korthed, for ikke at være ufuldstændig paa dette Sted.

Foruden hos Bønderne her, har ogsaa paa Jægerspriis Hovmarker betydelig Forbrænding af Jordens Overskorpe fundet Sted, hvor plettevis samme Jordart forekommer, men ei i dens fulde Eiendommelighed, som hos Skovbønderne. For det Meste var det større eller mindre Moser, tildeels bevorne med El og andet Buskværk, besatte med store Tuer, Lyng og andre deslige Vegetabilier, hvorpaa Brændingen her er anvendt. Efterat man først med Rydning og Vandafledning er kommen saavidt, at man kan foretage en, om end kun ufuldkommen, Opbrydning med Ploven, paasættes Ild om Forsommeren og ledes frem efter Omstændighedernes og de her forekommende store Forskjelligheders Bydende. Forbrændingen skeer paa enkelte Steder lige til Un-

derlaget, som ofte er Leer eller Mergel, paa andre ufuldkomment. Planeerploven jævner det Hele, og derved bliver Asken, som ofte paa een Plet ligger meget tykt, paa andre tyndt, mere fordeelt. Dernæst tages disse Moser med under samme Behandling, som den øvrige Deel af Brakmarken, hvori de ligge, — under Gjødning og Mergling, efterat dette siden Schæfergaardens Udflytning og disse Markers særskilte Behandling har fundet Sted. Før derimod er ofte anvendt Brænding uden Gjødning, og nogle Afgrøder meget vel lykket Sæd ere tagne derefter. Siden her gjødes og tildeels ogsaa mergles, vinder man ei alene nogle Afgrøder, hvorimellem undertiden Raps; men ved derefter at udlægge Moserne med Kløver og Græs, ere de ogsaa blevne forvandlede til ypperlige Enge og Sletter, som med Hensyn til Afgrøden langt overgaae det Meste af de øvrige, længer under Dyrkning værende Jorder.

Foruden disse Exempler paa Jordskorpens Forbrænding ere kun to andre mig bekjendte, — det ene paa Gaarden Catharinelyst i Birkerød, hvor den skete paa et Par Tønder Land tørveagtig Eng, hvorefter avledes gode Turnips, Havre og Reigræs. Engen skal derefter have givet langt større Afgrøder, end før. Det andet fandt Sted paa Waldemarslunds Embedsjorder i Tikjøb Sogn. Her skete den efter den i Grøningen brugelige, ved et, i Aaret 1817, af det Hollandske paa Tydsk oversat lille Skrift*), til offentlig Kundskab komne Omgangsmaade, hvorefter kun omtrent Halvdelen af Jordens ved **Rispning** optagne Grønsvær kommer til Forbrænding. Resultatet var med Hensyn til Jordbundens Beskaffenhed og Beliggenhed paafaldende, paafaldende Forskjellen imellem den Sæd, som frembragtes efter Brændingen, og den, der forefandtes paa en liden Deel af samme Mose, hvor der ved Paakjørsel af fast Jordsmon var anvendt langt mere, uden at opnaae andet, end en nødtørftig Havreafgrøde, medens det efter Grøningernes Anviisning behandlede Stykke af Mosen var prydet med

*) Darstellung der unter Benennung Roppen in der Provinz Gröningen erfundenen und gebrauchten Methode, durch das Feuer leichte und erschöpfte Gründe in reiche Kornfelder und in üppiges Grasland umzuwandeln. Lüneburg 1817.

fortrinlig St. H. Rug. Jordsmonnet, hvorpaa dette Forsøg blev gjort, var af tørveagtig Beskaffenhed, for Størstedeel let eller svampet, og bevoxet med Mos, Lyng og andre Mosevæxter; Beliggenheden derhos saa lav, at dengang jeg saae og nøie undersøgte denne maaskee 1½ Tr. Land holdende omskabte Jordplet, Gurresøes Vand paa enkelte Steder gik et Stykke ind i de imellem Rugagrene, trukne Grøfter.

Lyngens Afbrænding paa udyrket Jord, hvoraf især Amtets østlige Deel havde en stor Mængde i den første Snees Aar efter Udskiftningen, er stedse brugt, og skeer endnu paa de faae Steder, som endnu have saadan Lyng. For det Meste saaes Boghvede efter Brændingen, som ofte bliver taalelig god, dernæst gjødet Rug; meget god, naar ei spares paa Gjødning. Paa enkelte Steder er man bleven ved at tage endnu een Halm efter Brændingen uden at gjøde, og har derved sat Jorden meget tilbage. Hvor hastig raae lyngbevoxne Jorder kunne bringes i Kraft, med eller uden Anvendelse af Brænding, har Helsingøer, Hillerød og Slangerup Overdrev, samt mange andre Steder givet adskillige Exempler paa; men hvor lidet Brænding bidrager til saadanne Jorders Istandsættelse, naar man derefter ei anvender Kraft, især Gjødningskraft, ved den paafølgende Dyrkning, bevidne langt flere Steder.

Skulde der endnu være Noget at tilføie dette Spørgsmaals Besvarelse, saa kunde det maaskee komme i Betragtning, at Adskillige i og ved Slangerup i de senere Aar have udkjørt Kartoffeltoppene paa Engene, overstrøet disse saa tykt dermed, at Jorden næsten er skjult, ladet dem ligge, indtil de om Foraaret ere blevne tørre, hvorpaa de sammenreves og bortførtes igjen. Man vil have bemærket betydelig forøget Græsvæxt paa de Pletter, hvor dette anvendtes. Det er indlysende, at især de affaldende Blade, som forraadne paa Engene, maae have Virkning som Gjødning; men skulde Toppene, hvilket er det sædvanlige Tilfælde, ved Optagningen allerede have været trufne af Frost, og Bladene visnende affalde under Optagning, Paalæsning m. v., da ville de tørre Stilke nok ikke have stor Nytte. Ere derimod Toppene ved Optagningen endnu fuldkommen grønne, kunde de vel være af større Nytte som Fodringsmiddel. Hos mig afgave de engang Foder til 20 Høveder i 14 Dage. — Men aldrig vilde jeg tilraade, at afslaae

Kartoffeltoppene uden lige foran Optagningen; thi jeg holder mig fuldkommen overbeviist om, at Kartoflerne vore og tiltage saalænge, Toppene ere grønne. Seer man ikke ved tidlig modne Kartofler Toppen visne, naar hine have fuldendt deres Vext? Bemærker man ikke ved at afslaae Kartoffeltoppene tidlig i September, at i samme Forhold, som de skyde og opvore igjen, skyde ogsaa Kartoflerne nye Spirer, hvorved der danne sig unge Kartofler, der ved Optagningen kunne være af Hæsselnødders Størrelse? — Man seer altsaa tydelig, at Plantens Kraft nu ikke mere virker til Kartoflernes Forstørrelse, men hver Kartoffel træder, i det Øieblik, Toppen afskjæres, i en Læggekartoffels Forhold. Om dette ved sildigere afskaaren Top end ikke viser sig tydelig, saa er man dog berettiget til at antage, at hvad der i denne Henseende er Tilfældet med den langtfra ikke modne Kartoffel, maa være det endnu mere med den Modningen nærmere staaende. Deels altsaa ophører Kartoffelens Vext, deels taber den af sin Godhed, naar der endnu hengaaer en betydelig Tid fra Afskjæringen indtil Optagningen; især naar godt Veir og Varme da indtræffer, som bringer Toppen til at drive nye Skud, hvormed Kartoflernes Udvikling i Jorden til at spire staaer i Forhold.

8.

Bruges ogsaa Stude til Markarbeide?

Dette Spørgsmaal kan ligefrem besvares med nei. I det Mindste har jeg ikke bragt i Erfaring, at Stude nu nogensteds paa dette Amt bruges til Markarbeide. Derimod ere de i tidligere Aar blevne anvendte af enkelte Mænd udenfor Bondestanden, snart til at pløie med, snart til Kjørsel; men her især dog kun til Steen-

kjørsel paa Marken; dette sidste f. Ex. paa Esrom Ladegaard, i et Jordbrug i Saunte, paa Flynderupgaard, Jægerspriis, Torp og flere Steder i Hornsherred, saavelsom paa Hirschholms Amt, hvilket dog tildeels falder saalangt tilbage i Tiden, at nøiere Underretninger derom mangle. Umuelig kunde, om end ikke Andet stod i Veien for Indførelsen af dette nøisomme Trækkedyr i vort Agerbrug, der ikke, som Hesten, taber sin Værdi med Alderen, Stude komme i betydelig Brug her i forrige Tider, hvor Agerdyrkerens Existents paa saamange Steder beroede mere paa Brænde- Kul- og Torvehandelen til den i 3 til 7 Miles Afstand beliggende Hovedstad, end umiddelbart paa Agerbrug. Desuden ere ogsaa i Størstedelen af Frederiksborg Amt, som Følge af dets Beliggenhed, Pligtreiserne og offentligt Arbeide, hvortil Stude ikke godt ville lade sig anvende, saa hyppige, at for det Meste mere end eet Par Heste alligevel maatte holdes paa en Bondegaard. For 15 til 20 Aar siden i det Mindste vilde man aldeles ikke have kunnet undvære to Par til offentligt Arbeide. For øvrigt er Studen til Markarbeide, især til Kjørsel, ikke efter den nordsjællandske Bondes Smag, og langt mindre efter Tjenestekarlens. Ved al den Dovenskab, man stundum finder her, naar det kommer an paa at bruge egne Kræfter, har man ved vore Vognes lette Bygning og den liden Vægt, Bonden i Almindelighed kun paalægger, vænnet sig til at fare rask afsted; var det end kun, for paa Landeveien hastigere at naae nærmeste Kro; ved Kjørsel til nærmeste Kjøbsted, at ankomme tidlig, for deslængere at kunne sidde i Værtshusene, udholdende der det Sildigste mueligt, og munter oplivet derfra at jage hjem. Alle disse Herligheder falde bort ved Brugen af Stude til Kjørsel udenfor den egentlige Avlsdrift. Ved Markarbeidet selv derimod, naar vi blive staaende ved Foraarstilsaaening og Høsten, har Nordsjællænderen virkelig for en stor Deel en roesværdig Stræbsomhed, og her at pløie, harve, hjemage Sæd med Stude, vilde ikke være, hverken efter hans Tilbøielighed, eller overeensstemmende med hans Drift til her at skynde sig. Imidlertid lider det ingen Tvivl, at jo Markarbeide med Stude let kunde indføres hos os, naar Bonden selv vilde. Thi naar han holdt 2 Heste, som for offentligt Arbeides Skyld ei kunne undværes,

og derhos efter Gaardens Størrelse 2 eller 4 dygtige Stude, kunde alt Arbeide forrettes, uden i Torvehandelens egentlige Egne. Huusbonden havde sine to Heste, hvormed han kunde bringe Sæden til Torvs og forrette andre længere Kjørseler; Tjenestekarlen kunde ofte i Førstningen gaae i hans Sted, for ei strax at afskrækkes ved, blot at være tilbagefort til Studene, Huusmanden og Dagleieren derimod bleve Studenes egentlige Foresatte, og saaledes vilde Tingen snart komme i Gang, naar blot en Deel af Bønderne, om end ikke Fleertallet, samtidig forenede sig om at indføre dem som Trækkedyr. Vore østlige Naboer bruge dem almindelig til Markarbeide, og for adskillige Aar siden, da en ei ubetydelig Handel fandt Sted med dem imellem Skaane og Sjælland, kunde man med Lethed have forsynet sig med arbeidsvante Stude; en vigtig Ting der, hvor Sagen først skal bringes i Gang, for at ikke baade Huusbonden og Tjenestefolkene skulle blive kjede deraf under de første Forsøg.

9.

Hvordanne ere Arbeidsredskaberne? Erkjendes Svingplovenes (de saakaldte engelske Ploves) Fortrinlighed? Ere de nyere arbeidsparende Redskaber bekjendte og benyttede?

Frederiksborg Amts forskjellige Egne afvige meget i denne Henseende. For 20 til 30 Aar siden var den sjællandske svære Hjulplov, for Størstedeel endda med Træløb, den ganske almindelige, og Svingploven forekom kun af og til hos enkelte Landmænd uden for Bondestanden. Dog varede det ikke længe, førend den blev mere bekjendt, hvortil den Beredvillighed, hvormed det kongelige Stutteries Bestyrer udlaante nyere Arbeidsredskaber til Bønder, som vilde prøve deres Brug, eller tage Model deraf, bidrog meget. Saaledes saae man for 25 Aar siden allerede Svingplove hos enkelte Bønder i Omegnen af Fre-

deriksborg, hvor man daglig havde deres Brug for Øie. Ikke mindre bidroge paa Hirschholm og Cronborg Amt fremmede Agerdyrkere, paa sidste Sted især Englændere og Skotlændere, til denne Plovs større Udbredelse. Resultatet med Hensyn til Virkningen paa Nutiden har imidlertid været forskjelligt. Frederiksborg Amtsdistrict, hvor Svingploven i Førstningen syntes — og efter Rimelighed kunde ventes, at udbrede sig meest, er ikke alene gaaet mindst frem; paa enkelte Steder kunde maaskee siges, at man er gaaen tilbage, og skjøndt en Deel af Bønderne, paa nogle Strøg selv de fleste, have Svingplove, seer man dog i det Hele ikke een saadan i Brug mod 5 Hjulplove; ja paa mange Steder hører det til Sjældenhederne at træffe nogen af de første i Marken, hvortil imidlertid i det sidstafvigte Foraar de ved sildig Vintervæde saa yderst tunge Jorders vanskelige Behandling bidrog endeel. Det Modsatte er Tilfældet paa Hirschholms Amt, hvor jeg under mine Reiser ofte en heel Dag, uagtet samme Jordbundsbeskaffenhed med Hensyn til en langvarig Vinter og Væde, ikke traf paa mere end nogle faae Hjulplove, medens Svingplovene vare overalt i Gang. Cronborg Amts østlige Egn giver i denne Henseende ikke eller ubetydeligt efter for Hirschholm; men i den vestlige, saasom i Tibirke, Veiby, Blistrup og Ramløse Sogn, traf jeg ligeledes meest paa Hjulplove, dog selv her ikke nær saa hyppig, som i Frederiksborg Amtsdistricts fleste Egne. Paa Frederiksværks Gods, i hvis Midte vort første Fabriksted, som stedse har leveret en Mængde Svingplove, bruges Hjulploven langt hyppigere, og hiin sees kun paa enkelte Bønders Marker. Hornsherred staaer maaskee meest tilbage i den ommeldte Henseende, uagtet jeg dog ogsaa her af og til har truffet Svingplove hos Bønderne. Ingensteds, selv ikke paa de større Gaarde, troer jeg, at den findes som almindeligt Redskab, uden paa Jægerspriis Hovedgaard. Hvor fuldt Hoveri bestaaer, seer man desuden næsten kun Bøndernes Plove paa Marken.

Hjulplovene, hvor disse endnu ere i mere eller mindre Brug, ere af forskjellig Størrelse og Construction. Træploven, den nemlig, som har kun Langjernet og Skjæret men ikke Løbet og Sulen af Jern, sees sjælden mere, da Jernplovene, som ogsaa efterhaanden have begyndt at miste Noget af deres forrige Tyngde og plumpe Byg-

ning, som især fandt Sted i Skovegnene under Opbrydningen af saa megen nyryddet Skovjord, have fortrængt den. Mindre end 4 Heste bruges ikke til disse nu almindelige, noget forbedrede Hjulplove; men at see 6 for dem er ligesaa sjældent nu, som det for 25 Aar siden var at see dem med 8 forspændte Heste. Disse sjællandske Hjulplove have det Fortrin, at endog en maadelig Plovmand, af hvilke desværre endnu haves mange, selv en halvvoxen Dreng kan pløie taalelig godt med dem, og at Smedene paa Landet, alt for ofte Fuskere, uden Vanskelighed kunne vedligeholde og istandsætte dem. Fremdeles lægge vore fleste Hjulplove Jorden overordentlig godt til deri at udsaae Byg og Vælgsæd under sædvanlig Foraarstørke. Deri staae de fleste Plove med hvælvet Muldfjel tilbage. Men Hovedhindringen for Svingplovens Udbredelse i adskillige Egne har hidtil bestaaet i Mangel paa duelige Haandværksfolk, især Smede.

Næstefter den ommeldte almindelige Hjulplov, som af og til ogsaa træffes efter formindsket Maal, til at kunne bruges til 2 Heste, haves siden 10 à 12 Aar endeel Plove paa Frederiksborg Amtsdistrict, som bag til, og ligesaa med Hensyn til Aasens Bøining, ligne Svingplovene. Dog er Aasen lidt længere, foran bøiet opad og hviler paa en Axel med lette, men ikke meget lave Hjul. Disse Plove gaae meget godt og stadig, ere indrettede til 2 Heste, men dog noget sværere at trække, end en vel construeret Svingplov. Skjæret sættes ikke paa Løbet, men skrues til, hvilket atter giver dem det Fortrin, at de kunne vedligeholdes endog af en maadelig Smed; og dette gav vel ogsaa kun Anledning til at afvige her fra de almindelige Svingploves Indretning.

Svingplovene, hvoraf der nu forfærdiges ei blot paa Fabrikstederne, men ogsaa i Kjøbstederne og hist og her paa Landet, især i Hirschholm og Cronborg Districter, hvor man er forsynet med bedre Smede og Hjulmænd, end paa det Frederiksborgske, ere almindelig efter den Smaalske; dog har jeg ogsaa seet den Bailayske temmelig godt eftergjort af Landsbyhaandværkere, men altfor let, uden i skjør Jord, hvori der ikke findes for mange Steen.

For at blive staaende ved Ploven, maa endnu anføres, at nu næsten hver Bonde har en Hyppeplov, selv der, hvor Kartoffelavlen

endnu kun er lidet udbredt. Men her ere de ofte meget klodsede, hvorimod de paa andre Steder, især paa Cronborg Amt, træffes overordentlig godt construerede og tildeels peent arbeidede. Med Hyppeploven og Harven alene, holde de Fleste deres Kartofler rene, og det til Fuldkommenhed, naar ingen Forsømmelse indlober. Saaledes have de hverken eller attraae andre rensende Redskaber, hvoraf vistnok kun meget sjælden noget træffes selv hos Agerdyrkere udenfor Bondestanden, Exstirpatoren undtagen, som sees af og til hos disse.

Harven, som anvendes hos os, er den af tvende Dele bestaaende, saavidt mig bekjendt, overalt i Sjælland brugelige. Hver Deel har i Almindelighed 15 Jerntænder, og dens hele Jerntyngde er 3—4 Lpd.; dog er den ofte ogsaa lettere. Harverne trækkes af to Heste, som kunne have nok at bestille med de større i tunge Jorder. Derfor virke de ogsaa kun lidet paa leret eller torvet Jord. De ere for svære til, stundum at lade Hestene trave med dem, hvorved Rundharvningen, som brugtes for omtrent 30 Aar siden ganske almindelig i Holsteen, bliver saameget virksom. Denne Rundharvning har jeg kun fundet anvendt paa nogle faae Steder i dette Amt; for endeel Aar siden paa Stutteriets Marker og noget sildigere af en Holstener paa en Gaard i Herlov Sogn. Unægtelig har den Fortrin med Hensyn til en hurtigere Virkning paa urene eller lerede og klumpede Jorder, og derfor er det vel, at Holstenerne i mange af de mere lette Egne (dengang jeg opholdt mig der, nu mueligen forandret) næsten ikke kjendte til Tromlen, dette vort ypperligste Redskab til dermed at smuldre Jorden, især under Tørke. Men Rundharvningen har ogsaa sine Ubehageligheder; den angriber Hestene overordentlig, især den yderste, og en uforstandig eller skjødeslos Karl kan meget let overile dem. Dette har ingen Nød hos os ved Harvning paa langs og paa tvers; thi vil man blot engang imellem have, at Hestene skulle løbe lidt med Harven paa Jorder, hvor man anseer det for nyttigt, saa er det langt nødvendigere at drive paa Den, der kjører, end paa dem, der trække Harven. Foruden at Rundharvningen, som meldt, angriber Hestene meget stærkt, letter den ogsaa ofte Furen ved kun eengang ploiet Grønjord, naar Harven griber imod, hvorved Sæden for en Deel kommer til at synke

under den. Dette skeer langt sjældnere ved Tverharvning, fordi Harvning paa langs er forudgaaet. Den store i sig selv ubevægelige Brakharve findes ikke hos Bønderne, hvilke, Hornsherred undtaget, efter det før Ommeldte, ogsaa kun sjælden bruge heel Brak. Gode, af tvende Dele sammensatte, altsaa bevægelige Harver, synes ogsaa, i vore Jorder, at virke tilstrækkeligen paa Brakmarken, og have Det forud, at de paa ujævne Steder og ved Agerrenderne, naar Agrene ere temmelig ryggede, gribe bedre ind og slutte sig fastere til Jorden, end de af eet Stykke bestaaende Harver.

Krogen, det Redskab, som i det nyere Landbrug skal erstattes ved Exstirpatoren, der, om den end overtræffer hiin i Henseende til en jævnere og finere Nedlægning af Sæden, saavelsom formedelst dens fleersidige Brugbarhed, men, under visse Omstændigheder, ei ganske synes at kunne træde i hiins Sted, bruges meget almindelig i visse Egne af Amtet til at bringe Sæden, især Erter og Byg, i Jorden. Paa Frederiksborg Amtsdistrict kan man antage, at den blot i dets østlige og nordøstlige Deel ei er almindelig, da her maaskee ligesaamange eller Flere saae Sæden i den aabne Fure. I Hornsherred er den ligeledes meget almindelig, og i Amtets øvrige Dele benyttes snart Krogen, snart skeer Udsaaening af Vaarsæden i Furen. I smaae Avlsbrug kan dette upaatvivleligen meget vel lade sig gjøre, dersom man under Tørke saaer to Gange om Dagen, nedfælder det saaede Byg, indtil efter 3, høist 4 Dages Forløb Marken eller en Deel deraf er afpløiet og efterhaanden tilsaaet, hvornæst det hele tver- og tilharves paa eengang; under hvilken Behandling kun ved ganske usædvanlig Tørke eller paa meget letsandede Jorder, Tilfældet kan indtræffe, at den nedlagte Sæd kommer ulige op. Sæden lykkes almindeligviis fortrinlig ved denne Behandling, dersom man pløier fiint; men meget godt kommer den ogsaa ved Brugen af den danske Krog, da, ved dens temmelig dybe Gang, Kornet nedkroies indtil den friske Jord. Med Exstirpatoren har jeg derimod erfaret det Modsatte under dens Anvendelse til Byg, udsaaet paa fuldkommen i Forveien slettet og smuldret Jord, hvilket foraarsagede, at den blev udtørret til større Dybde, end Exstirpatoren sædvanligen kan faaes til at gaae; efter

hvilken Erfaring, jeg troer det bedre, hvis Jorden kun er skjør og reen, slet ikke at harve i Forveien, men bruge Erstirpatoren tvers over Agrene efter Udsaaening i Furen. Heller ikke har jeg kunnet faae den til at gaae dybt nok til at bringe de i Jorden tilbageblevne Kartofler paa Overfladen, hvortil jeg havde forestillet mig den som et ypperligt og hastig virkende Redskab. Med Plov og Harve skeer det kun ufuldkomment; derfor bliver stedse, endog ved en omhyggelig Optagning, en betydelig Mængde Kartofler tilbage i Jorden, som selv, hvor Svin bringes paa Marken, ei alle kunne opledes og dernæst, efter blide Vintere, eller naar Sneen tidlig bedækker Jorden, opvoxe i Sæden, til ligesaa betydelig Svækkelse for denne, som til Hinder ved Indhøstningen. Det sammentraadte og sammenkjørte Jordsmon paa Kartoffelmarken blev desuden løsnet ved Erstirpatoren, og her vilde den unægtelig erstatte en Ploining, ligesaavel som i ethvert Tilfælde, hvor Løsning af den øverste Jordskorpe og dermed forbunden Ødelæggelse af Ukrudtet er Ploiningens Hensigt. Men ellers — med mindre man kunde give Erstirpatoren en Gang og fornøden Styrke til at naae indtil en forsvarlig Ploinings Dybde — kan dens Anvendelse ikke i enhver Henseende erstatte Plovens. At Erstirpatoren er et overordentlig brugbart Redskab, som især paa større Gaarde ved Brakmarkens sidste Behandling, foran den Ploining, hvori Sæden skal udsaaes, maa kunne gjøre ypperlig Tjeneste til Markens, i vaade Aar undertiden vanskelige Reenholdelse, kan ikke nægtes; men ligesaalidet, at den er undværlig i smaae Avlsbrug, da den for det Meste fuldkommen kan erstattes ved de øvrige almindelige Avlsredskaber. Og uden Nødvendighed eller overveiende Fordele bør et lille Landbrug ei betynges med Redskaber, mindst de kostbare, og saadanne som, liig Erstirpatoren, ere vanskelige ved sædvanlige Landsbysmede at faae sat i Stand igjen, naar de komme i Uorden, hvilket skeer hvert Øieblik i vore steenbesatte Jorder. Maaskee dette sidste, samt Redskabets Kostbarhed og Undværlighed er Aarsag i, at det har udbredt sig saa lidet, og at man selv hos Enkelte, der besidde det, sjælden seer det i Brug.

Vognene, disse fordums, med Hensyn til Redskabets Bestemmelse, sande Caricaturer, som den i Mag deri fra Kjøben-

havns Torv tilbagevendende, Sviren bortsovende Bondekarl, Huusmand eller Parcellist (thi nødig vilde jeg henføre Bonden selv blandt disses Tal) ofte næsten udfyldte efter Længde og Bredde, have forbedret sig overordentlig, og ved Siden af den for endeel vedbeholdte lette Bygning, have de modtaget Styrke og Rummelighed i Forhold til de Læs, vore Bønder nu kjøre; sjælden nemlig over 5 Tønder Rug, ½ Favn Brænde, 150 til 250 Snese Formetørv, 40 til 60 Lpd. Halm eller Høi; af de sidste tre Dele dog langt mindre, naar man ved Forhandlingen ei agter at maale, tælle eller veie. Vognen kan, ligesom paa de fleste Steder i Danmark, forlænges til Høstarbeide og saaledes faaes til at bære betydelige Læs. Dette er et stort Fortrin, den har for Holstenernes. I Kjøbstæderne træffes langt sværere Vogne, som ofte, og dog kun under Forspænding af 2 Heste, maae bære en Vægt af 6 Skpd., men hos de Fleste her er Avlsbrug kun Bisag, og Vognenes sværere Bygning har anden Bestemmelse. Vogne, indrettede til at forspændes med 4 Heste, findes paa Hovedgaardene og hos andre Agerdyrkere udenfor Bondestanden, især der, hvor Brænde- og Tørvehandel har givet Anledning til at anskaffe dem; men næsten aldrig hos Bonden. Jernaxler komme mere og mere i Brug, og høre paa enkelte Steder til det Almindelige, især hos Kjøbstedmanden og Landmanden udenfor Bondestanden; men Bonden følger her med raske Skridt efter. I ældre Tider skete Salg af Brændsel og Tørv til Kjøbenhavn, langt oftere efter Læs, end efter Maal eller Tørvenes Antal, og Kjøbenhavns Indvaanere forstode sig saalidet paa at bedømme Læssenes Størrelse, at de for Størstedeel bleve snydte af Bonden. Men Bonden snød sig selv meest, deels ved Tid- og Kraftspilde, som blev saa meget desføleligere for Landbrugeren, som de forøgede Reiser medførte unødvendig Gjødningsspilde, deels ved den Nødvendighed at holde et større Antal Heste, end Avlsdriften og et indskrænket Antal Reiser havde udfordret. I den senere Tid har, paa den ene Side, Kjøbenhavneren bedre lært at bedømme Læssene, og holder overalt ikke mere saameget af at kjøbe paa Slump; paa den anden har den tænkende Bonde indseet, at Fordelen, ved engang imellem at snyde med smaae, høit opstillede Læs, men indsnørede, som Nutidens Damer og — Herrer, der fra Vinduerne af see ned til

dem, ei opveier mod Tabet ved Kraft- Tid- og Gjødningspilde. Var det ikke i mange af de større Huse Rigdommens eller Uordenens Skik, at Indkjøbet ucontrolleret overlodes Tyendet, som langt bedre kan finde Balance i Regnskabs Aflæggelse ved at kjøbe læsviis, saa vilde Miniaturlæssene forlængst maaskee være forsvundne, eller dog kun endnu findes i Brug hos enkelte hesteholdende Huusmænd eller tilbagekomne smaae Avlsbrugere, hvor forsultede Heste og forslidte gammeldags Smaaevogne passe meget vel til hinanden, og til Eieren. Størst Nationaltab foraarsage vistnok smaae Læs ved offentligt Arbeide, og her især ved Veiarbeidet paa alle de Steder, hvor Veiene ikke ere deelte til Vedligeholdelse; thi hvor dette er Tilfældet, og hvor Bonden veed, at hans Veistykkes forsvarlige Vedligeholdelse ufravigeligen forlanges, seer man for det Meste meget svære Gruuslæs. Imidlertid have Vognenes ringe Bygning langt mindre Indflydelse paa Kraftspilde ved offentligt Arbeide, end den uudryddelige Vane, at udrette saa lidet som mueligt derved, altsaa endnu mindre end Vognens Størrelse tillader, ikke betænkende, at man derved skader ligesaameget sig selv, som Naboen. Rækker af Vogne i Pligtreiser har man ofte havt Leilighed til at see, hvor Vægten af hvad hver Enkelt havde paataget ei var stort mere, end hvad Kudsken kunde have baaret. De paagjældende Autoriteter henvendte imidlertid deres særdeles Opmærksomhed paa denne Gjenstand; der udkom Bestemmelser i den Henseende, som vare meget gode, og dersom blot deslige Anordninger overholdtes, vilde det offentlige Arbeide mere og mere komme til at forrettes uden altfor betydeligt Nationaltab. Men Sognefogderne, paa hvis Tilsyn saameget beroer, ere kun altfor sjælden saadanne, som man kunde ønske dem; altfor smaae ere desuden de Fordele, deres Tjenestestilling giver dem, imod de store Besværligheder, den betydelige Sinkelse, de mange Ubehageligheder, en streng Pligtudøvelse vilde medføre, til at saadant kunde ventes af Mange.

Tromlen træffes hos hver Bonde. Knubbens sædvanlige Længde er 3½ Al., dens Tvermaal 12 til 16 Tommer, og for Tiden tages endnu Egetræ dertil; men skjøndt Størstedelen af Amtet er Skovegn, vil man ved de skovningsmodne Eges tiltagende Sjældenhed, nok snart komme til at lade sig noie med Bøge-

træ til Tromleknubbe. Tromlen bruges ligesaameget til, ved Anvendelse imellem Harvningen, at smuldre Jorden, hvor da paa lerede Agre een Overgang deraf ofte er virksommere, end mange Harvedrag, som til at slette Sæden, forend eller snart efter at den er opkommen, hvilket sidste er det Sædvanligste.

Tærskemaskiner have Hovedgaarden Jægerspriis, Svanholm, Frederiksborg Ladegaard, Fauerholmen og Esrom Schæfergaard. Desforuden findes der vel 16 til 20 i mindre Avlsbrug paa Frederiksborg Amt, imellem hvis Eiere ogsaa ere Bønder. Nogle rose dem, Andre benytte dem ikke. En fornuftig Bonde yttrede sig derhen, at han benyttede Tærskemaskinen, fordi han nu engang havde den, men fandt ellers ikke stor Besparelse derved, uden forsaavidt den mangen en Vinterdag gav ham Arbeide for sin egen Person, som ellers undertiden kunde mangle. Af egen Erfaring kan jeg her ikke tale, da jeg ikke har havt Tærskemaskine i mit Avlsbrug; men jeg troer, hvor man har en Tærsker, som i 6 til 7 Maaneder kan aftærske over 200 Tdr. Sæd, hvilket har været Tilfældet hos mig, der kan man undvære Tærskemaskine. Hakkelsemaskine, som er forbunden med enkelte Tærskemaskiner, ere maaskee vigtigere; thi Karlene her i Egnen formaae jo ikke, foruden deres daglige Sysler, at skjære den fornødne Hakkelse, om det end er i de lange Foraarsdage, hvor man dog pleier at lade Hestene staae temmelig længe inde om Middagen; derfor holder Bonden for det Meste en Dreng næsten ene til dette Arbeide. Om Vinteren, ved en let anbringelig Lygte paa en godt indrettet Foderlo, at ville lokke Karlen fra Kakkelovnskrogen, for at skjære Hakkelse til sine Heste, var omtrent det Samme, som at opsige ham Tjenesten.

Rensemaskiner haves paa alle Hovedgaarde, men ellers vel neppe flere, end Tærskemaskiner. Paa Hirschholms Amtsdistrict fandt jeg i Carlebo Strandsogn, Rensemaskiner uden Sold, hvor blot Viftning bevirkede Rensning. De paastaaes at gjøre en ret god Virkning, og ville i saa Fald, ved deres ringe Kostbarhed, vist blive mere almindelige. — Hesteriven, som for faae Aar siden var aldeles ubekjendt hos Bonden, begynder i enkelte Egne at blive temmelig almindelig. Den vil upaatvivlelig snart udbrede sig mere, da den river fuldkommen saa reent, som de smaae

Haandriver, og sparer overordentlig meget Arbeide; thi af Høstens Forretninger gaaer ingen saa seent, som Rivningen, især naar en Flok Fruentimmer ansættes derved, som formene her at finde deres Hviledage fra Høstens, ellers rask fremgaaende Arbeide. Det Slags Haandriver, som i Holsteen trækkes af en Dreng, og hvormed ligeledes kan udrettes Meget, søgte jeg at indføre allerede for mere end 20 Aar siden; men Drengene syntes ei om dem. Riverne gik stedse itu for dem, om jeg end med Stumperne undertiden beviste dem, at de vare forfærdigede af godt Træ. Hesteriven derimod, som jeg dernæst indførte, syntes man godt om, og ingen syndede imod den. Den udbredte sig herfra meget snart videre, især i Lynge Sogn, og derfra Sønden efter og er nu temmelig almindelig bekjendt heromkring, og i Brug hos Mange. Den findes aldrig med Jerntænder, men har store lidt opad krummede 12 à 15 Tommer lange Bøgetræes Tænder, som kunne vare flere Aar, uden at man behøver at fornye dem.

Leen er, i Sammenligning med Holstenernes og dem, man bruger i det midterste Tydskland, kun kort; lang og bred mod Svenskens. De slibes, hvilket jeg troer skeer overalt i Sjælland, istedetfor at Holstenerne pleie at sætte Eg derpaa med Hammeren paa en lille Ambolt. Meieredet er for det Meste meget vel dannet og ofte indrettet til, med fine Jern- eller Messingskruer at kunne stilles efter Leen. Mange begynde at lægge Rugen og Hveden op til den staaende Sæd, og da bruges blot en Bue, og ofte heller ikke denne engang, istedetfor Meiered.

Hotyven er stor og var i forrige Tider meget klodset; men adskillige Smede give den nu en meget god Dannelse, uden derved at formindske, men snarere at forøge Størrelsen. Møggrebene ere meest af Træ, men meget brugbare og arbeidsfremmende ved Brugen i forraadnede Møddinger.

Faae Smede her forfærdige Spader, og færre nogen, som due; man kjøber derfor meest hos Jernkræmmerne, og skjøndt her findes mange, som ere godt dannede og behagelige at arbeide med, træffes dog sjælden nogen, som have Styrke. I at forfærdige Spader overgaae Holstenerne os langt, ligesaavel som i Kraft og Behændighed i dette Værktøies Brug.

Ryddejern havde, i Skovegnene, før næsten hver Bonde, ligesaavelsom Jernstang til Stenes Opbrækning m. v.

Torvespader gjordes meget gode i mange Egne; men nu, da man næsten aldrig skjærer Torv mere, men ælter Massen, paasees ikke mere saa meget deres lette Dannelse.

10.

Ere der raae og udyrkede Jorder? optages disse til Dyrkning? Paa hvad Maade, under hvilken Sædfølge og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkninger have været foretagne, uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Avlsbrug, brugt Heste eller Stude som Arbeidsdyr? og har man til Besætning valgt fornemmelig Qvæg eller Faar?

Af det i første Afdeling Forekomne have vi seet, at kun lidet af uopdyrkede Jorder er tilbage mere, skjøndt paa mange Steder i Skovegnene træffes saadanne, som ere mere eller mindre raae endnu. Den femte Afdeling har ført til nærmere at indgaae i disse Jorders Opdyrkning. Ved den Ubetydelighed, som her findes tilbage deraf, kunde dette Spørgsmaal derfor næsten forbigaaes uden videre Omhandling, end den Anmærkning, at ingen fast Regel har fundet Sted ved deres Opdyrkning, men at dette næsten altid er skeet i Forbindelse med andre Avlsbrug, undtagen der, hvor i forrige Tider Huuslodder bleve afsatte paa de raae Overdreve. Afbrænding af Lyngen, hvor den var saa høi og tæt, at man ellers ikke godt kunde pløie Jorden, forudgik sædvanligst, og Dyrkning af Boghvede, Rug i Gjødning, samt Havre, ved bedre Jorder vel ogsaa Byg, var det meest i Brug værende i første Omgang; sædvanligst strax efter Brændingen, men underriden ogsaa først eet eller to Aar senere. Den videre Drift rettede sig efter Jordens Beskaffenhed og efter Dyrkernes Evne og Indsigt, eller efter locale Omstændigheder. Raae Jor-

ders Opdyrkning paa Bondernes Lodder, for saavidt de ei vare lyngbærende, men af bedre Beskaffenhed, blot besatte med Jordstøde og Krat, hvoraf der ofte forekom, skete ved at rydde og opbrække dem til Havre, som sædvanligst toges to eller tre Gange, dersom Jorden kom i Drift med Indjorden; men var det Tillægslodder, eller Udjorder paa Hovedlodden, fordømte til, aldrig at blive gjødede, saa nøiedes man ei dermed, men blev ved at tage Havre, saalænge man endnu kunde gjøre Regning paa et Par Fold over Udsæden, hvornæst man lod dem ligge, for atter at samle Kræfter til ny Mishandling. Saaledes har jeg kjendt og selv eiet Jorder, som efter første Rydning, uden Gjødning eller Hvile, havde maattet bære 6 Gange Havre. De til Rydning og Opdyrkning kommende Jorder, som laae bequemme til at forenes med Loddens bedre, eller til en bedre Behandling bestemte Deel, maatte vel ogsaa først give 2—3 Gange Sæd uden Gjødning, men da bleve de indlemmede under den Sædfølge, som de øvrige Indjorder havde; hvornæst altsaa alle de Dyrkningsforskjelligheder indtraadte, som i det Forrige ere anførte at finde Sted hos Agerdyrkerne. Heldigt Udfald havde Opdyrkningen af de bedre Jorder stedse (til den Grad, som Jorddrift og Indretningen tillod det), hvor de opdyrkede Jorder kom i en bedre Agerdyrkers Hænder, som ei først, efter det Foranførte, benyttede dem, indtil det Sidste af deres oprindelige Kraft var afvunget dem; uheldigt nok var det, hvor de ryddede Jorder i en Række af et Par Snese Aar havde maattet prove Overdrevsloddernes Skjebne, hvilke, efter i saamange Aar og under saamange aftvungne Afgrøder ikke en eneste Gang at have faaet Gjødning, ere afkræftede til det Yderste og sene at faae istand igjen. Med hvad Held eller Uheld Opdyrkningen af de maadeligere Overdreve, ved de derpaa bosatte Huusmændsfamilier, er skeet, derom er handlet ved Udskiftningen og Udparcelleringen.

At Stude hverken bruges nu, eller, med sjældne Undtagelser før, hvor de fleste Opdyrkninger fandt Sted, ere anvendte dertil, uden af Een og Anden til Steens Tilkjørsel til Gjærder m. v., er ogsaa forhen allerede anmærket; ligesom af det her Anførte fremgaaer, at Besætningen ei fortrinsviis har kunnet

være, hverken Horngvæg eller Faar, men begge Dele i Forening, saaledes som det ovrige Avlsbrug fordrede det.

Hvor ubetydeligt der, efter det Forommeldte, end er tilbage af uopdyrkede Agerjorder i de fleste Egne, saa findes der dog paa enkelte Steder i Frederiksborg, Cronborg og Hirschholms Skovegne endnu mange uafryddede Eng- og Mosestrækninger, hvilket ligeledes i femte Afdeling nærmere er angivet. For en halv Snees Aar siden begyndte man især i mange Egne af Frederiksborg Amtsdistricts nordlige Deel, med Kraft at rydde, og deels ogsaa at oppløie Moserne. De tørre Sommere vare dette Arbeide gunstige; thi Vandet tabte sig blot ved liden Afgroftning. Man tog her sædvanlig tre Gange Havre og lod Jorden da atter ligge, med mindre Moserne for stedse agtedes forenede med Agerjorden. Men disse opdyrkede Mosestrækninger have paa de fleste Steder, ved forsømt Vedligeholdelse af Vandafledningsgrøfterne, i disse sidste to Aar aldeles skuffet Dyrkerens Haab, og selv der, hvor Grøfterne bleve oprensede, have Vandmasserne ei uden Sædens større eller mindre Tilintetgjørelse kunnet afløbe. En betydelig Deel Mosejord, som jeg i tidligere Aar havde ryddet og, efter Tørvlægning, for det Meste formedelst dækkede Grøfter, opbrækket, har først maattet give to Havreafgrøder og blev derefter gjødet og deels ogsaa merglet. Byg, St. Hans Rug og Hvede gave da en utroelig Mængde Foder, især det toradede Byg, men ei nær Kjærne i Forhold dertil, og Leiesæd næsten altid. St. Hans Rug, tidlig udsaaet til Afslaaening baade om Efteraaret og tidlig om Foraaret, gav et ypperligt Grønfoder og en taalelig Høst. Næsten alle disse opdyrkede Mose- og Engstrækninger ere senere atter udlagte til Græsning eller Høavl, deels fordi jeg under Forholdene i de foregaaende 10 Aar i det Hele indskrænkede mit Avlsbrug, især Sædavlen; deels fordi jeg fandt, at Mosers Anvendelse til Sæd, hvis deres Beliggenhed eller andre Localforhold, saasom stor Mangel paa Agerjord, ei tvinge dertil, kun bør skee, indtil man derved og ved Gjødning har omskabt dem til god Engbund. Thi Havren undtagen, som lykkes bedst, faaer man sædvanlig maadelig Kjærne, og, skjøndt megen, dog maadelig Halm; og under Væde er, endog paa veludgravede Moser, Afgrøden mislig. I Kraft udlagte med

Havregræs, Timotheigræs, Raigræs, og paa høiere Steder hvid Kløver deriblandt, hvoraf de første to Græsarter for det Meste give en overordentlig stærk, og Havregræsset en meget tidlig Afgrøde, — ypperlig ogsaa til tidlig Staldfodring — høster man overordentlig Nytte af saadanne Moser, og hvor de ere bestemte til varigt Græsland, vil efterhaanden, som de isaaede Græsarter forsvinde, godt og fiint naturligt Græs indfinde sig. At saadanne Enges Gjødningskraft, om de end ere nedlagte efter første Halm, efterhaanden forsvinder, har jeg imidlertid ogsaa erfaret, og der burde altsaa efter længere Perioder atter gives dem en tynd Overgjødning, eller en forbedrende Opdyrknings Operation maatte indtræde paany, hvorved man imidlertid ei maa staae i den Formening, at der, Jorden uskadt, kunne tages 2 til 3 Havrehalme, inden man gjøder, ligesom ved første Opbrydning; thi der findes langtfra nu ikke saameget vegetabiliskt Næringsstof i disse Moser, som første Gang, da de efter Rydningen bleve tagne under Ploven. Ikke alle Moser lade sig imidlertid saa let omskabe til Agerjord eller gode Enge. De, hvis nærmeste Jordlag under Overskorpen er mørkt af Farve, fedt at føle paa og løst i Massen, ere, under Forudsætning af behørigt Vandfald, i Almindelighed strax med Nytte at tage under Ploven; ved dem derimod, som have et fastere, lysere og især et svampagtigt Jordsmon er Opdyrkningens Udfald mere usikkert. Vi have under første, femte og syvende Afdeling seet, at Jægerspriis Skovbønder først næsten aldeles ved Ilden maatte tilintetgjøre deres Tuuljords tørvagtige Overskorpe, inden de torde tænke paa at avle Sæd eller frembringe Græs paa den, hvorimod sædvanlig Mosejord ved Siden deraf uden videre opbrydes dertil. Om end ikke overalt uvillige i den Grad til at frembringe Sæd og Græs, som hiin, saa findes dog mange Mosestrækninger, hvis Overskorpes Beskaffenhed nærmer sig hiin mere eller mindre, og her avler man ofte kun Ubetydeligt i første Aar, mere vel efterhaanden, som det tørvagtige, ofte stærkt med Smaatuer besatte Plovlag forraadner; men ikke destomindre er Opdyrkningen her libet lønnende, naar man bliver staaende ved de første Aars Resultater.

11.

Sørge Agerdyrkerne for at skaffe sig god Saaesæd?

Stedse har den tænkende Landmand sørget for, ei alene at anvende det bedste Korn, han avler til Saaesæd, men ogsaa stundum at skaffe sig fremmed Saaesæd. Det første skeer endog hos den maadeligere Bonde; og stedse bliver det bedste paa Marken lagt saaledes i Laden eller i Stakken, at det kan komme til Tærskning, naar Saaesæden skal fratages. Men ved Alt det saae man dog for 10 à 12 Aar siden overordentlig ureen Sæd, især Rug. Der vare enkelte Aar, hvor den største Deel af den til Torvs kommende Rug indeholdt $\frac{1}{4}$ indtil $\frac{1}{3}$ Deel Klinte. Havde vor Egn ikke havt de mange Brændeviinsbrænderier, hvor den klintede Rug gjerne kjøbtes, fordi man her med Rette kunde dadle, altsaa nedsætte Prisen, medens man — efter flere Brændeviinsbrænderes Paastand — fik et ligestort Product Spiritus deraf, saa vilde Størstedelen af vor Rug dengang ei have fundet Afsætning, og Agerdyrkerne altsaa tidligere allerede være komne til at indsee Nødvendigheden af at skaffe sig bedre Sæderug. Byget har aldrig været saa ureent, men sjælden heller saaledes, at man torde vente fordeelagtig Afsætning paa Kjøbenhavns Torv, hvor den fra de sydlige og vestlige Egne kommende Sæd stedse har havt, og for en Deel endnu beholder Fortrinet, om det end undertiden kun kommer af Kjøberens endnu vedbeholdte Fordom mod den fra disse nordlige Egne kommende; thi i endeel Aar allerede har man sørget baade for renere og bedre Sædekorn. Hornsherred, og der især Jægerspriis Gods, har stedse havt den Berømmelse at have god Rug og har for mange Aar siden allerede forsynet Mange i Naboegnen med god reen Sæderug. Mange Tilgrændsende have kjøbt der, i den Tid, da vore Marker tilbøde den saa ureen, og saaledes har den hvide Rug langt mere udbredt sig herfra, end ved den af og til fra Holsteen forskrevne, og er nu næsten bleven den almindelige, hvortil Det heller ikke bidrog lidet, at Bagerne, efterat den hvide Rug blev mere bekjendt,

betalte den betydelig høiere, end den brune, hvilken sidste ellers blev foretrukken af mange Brændeviinsbrændere, endog uden Hensyn til en lavere Priis, fordi de paastode, at den indeholder mere Spiritus.

Ganske almindelig Skik har det stedse været hos Bonden, at fratage Smaakornet efter Kastningen; men ligesaa almindelig Uskik var det, atter at komme det midt i Sækken, og ingenlunde tør jeg frifinde ham for den, selv i den senere Tid, hvor der dog sees mere paa Sædens Godhed. Frygter han end for at komme med saadan forblandet Vare til Kjøbenhavns Torv, saa skeer det dog vist endnu temmelig almindelig, naar han torver til de mindre Kjøbsteder. Denne Uskik, saavelsom overalt Sædens endnu stedfindende maadelige Rensning, maadeligere endda, end Soldet tilsteder det (thi Rensemaskiner, have vi seet, findes kun sjælden hos Bønderne), vil ei forsvinde, saalænge Vægten ikke, enten ganske træder i Stedet for Maalet, eller dog faaer sin Andeel i Priisbestemmelsen, saaledes omtrent, som ved Leverancen af det for nogle Aar siden udskrevne saakaldede Skattekorn var foreskrevet. Var saaledes Rensning af Kornet, som føres til Torvs, først bleven til en Nødvendighed, vilde der ogsaa saaes renere Sæd, end nu i Almindelighed skeer; thi vel tages Saaesæden af det Bedste paa Marken og det Fremmeste paa Loen; men den renses sjælden tilbørlig. Forandring af Saaesæd, især af Rug, hvis Avl ei alene har tiltaget siden 20—25 Aar, men ogsaa forbedret sig meget, skeer ofte, og om den end ikke hentes fra langtbortliggende Egne, kjøbes dog gjerne i Nabolauget, hvor man veed, at god Rug er voxen. En Mand, hvis gode Rugmark er bekjendt, mangler sjælden Affætning paa Alt, hvad han kan faae tidlig nok aftærsket. Hertil bidrager imidlertid ogsaa den mere almindelig blivende Brug, at nedlægge Rugen, om ikke tidlig, dog tidligere, end før, hvor sædvanlig December Maaneds Begyndelse ei endnu begrændsede Saaetiden. Mange, som ei kunne overkomme at aftærske det fornødne Sædekorn, kjøbe derfor, uden at den egentlige Hensigt er, at forandre Saaesæden. Ved Havren sees meget paa at faae godt Sædekorn i den bedre Jord, medens Moser og Udjord maae tage til Takke. Da man i Almindelighed tager Havren kun i temmelig udmattet Jord, nødes

man saameget mere til at vælge det Bedste til Udsaaening; thi i modsat Tilfælde vilde man tilsidst avle meget maadeligt, uafsætteligt Korn. Paa mange Steder i Frederiksborg og især i Kronborg Districts Skovegne, saaes tildeels den graae Havre, betydelig lettere og uden Syn, og man paastaaer, at endog den hvide efter faae Aar udarter dertil. Vil man her holde Vægt, efter Bestemmelserne ved den aarlig til Afholdelse kommende Licitation for det Kongelige Stutteri m. v., hvor 8½ Lpd. pr. Tønde strøget Maal ere foreskrevne, maa vistnok ofte skiftes med Saaesæden. Saaledes kan altsaa denne Havrelicitation ansees for at kunne have gavnlig Indflydelse i den under Omtale værende Henseende, saavelsom til at vænne Landmanden til at rense Sæden tilbørlig. Hertil bidroge imidlertid de forommeldte Udskrivninger, hvorved Kornets Vægt forøgede dets Priis, det Meste. Kornhandelen til Norge, som dog kun i enkelte Aar har været betydelig fra disse Egne, skal i forrige Tider have givet Anledning til at sørge mindre for god Saadesæd, fordi man der kunde blive af med maadelig og ureen Vare. Dette har imidlertid vel kun været Tilfældet under Krig og Trang; thi ellers var det ubegribeligt, hvorledes et Land, som fra dets sydligste Bredder indtil de nordligste Puncter, hvor Climatet endnu tillader Sædeavlen, har Rug, hvormed — hvad enten vi betragte Markernes Afgrøde, eller den aftorskne Sæd — hverken Danmarks eller Tydsklands kan maale sig, altsaa høist forvænnet ved dets egne Frembringelser, skulde modtage vor urene Sæds urenere Udskud. Hungersnøden var paa mange Steder i Aaret 1813 stegen til en høi Grad, og mange Familier havde under Misvæxten 1812 og ved den uafbrudte Blokade i 1813, en stor Deel af dette Aar ei seet Rug i deres Huus. Men ikke destomindre vare mod Høsten Agrene fra Christianias sydlige Strand indtil Trondhjemsfjordens nordligste Spidse, prydede med de skjønneste Afgrøder efter hjemmeavlet Rug. Jeg spiste Brød af norsk, saavelsom af dansk Rug i Landets sydlige og nordlige Hovedstad, i de frugtbarere Egne omkring Miøsen, saavelsom i mange nordlige Fjelddale; men langt maatte det sidste staae tilbage for det første, og Hedemarkens Bønder bagte Brød af sigtet Rug, som ikke sees af lige Fortrinlighed hos Kjøbenhavns meest udmærkede Bagere, hverken af inden-

landsk, eller den sondenfra kommende, for sin Godhed bekjendte udenlandske Rug. Jeg medbragte en liden Prøve af norsk Saaerug, avlet ved Kongsberg, fortrinlig i enhver Henseende, skjøndt denne Egn langtfra ikke hører til de første med Hensyn til Kornavl. Allerede efter første Udsaaening fandtes lidt Forandring, og enkelte Halme, saavelsom mange af Axene naaede ei den Længde, og de sidste især ei den Fyldighed, som i Norge. Næste Aar var over Halvdelen fuldkommen udartet, og i det tredie Aar fandtes kun endnu enkelte Straaer, hvorved Afstammelsen kunde erkjendes. Især vare Kjærnerne langtfra ikke saa store og trinde, ikke nær saa hvide og klare, som de, jeg tog hjem med mig; og saaledes holdt jeg videre Fortsættelse af at udsaae denne Rug for unyttig.

12.

Dyrkes mindre almindelige Sædarter, Foder og Handelsplanter?

Hvede avles af og til paa Hovedgaardene i Hornsherred, dog indtager Rugen her den første Plads, og hos Bønderne i bemeldte Herred er det en Sjældenhed, at træffe paa en dermed besaaet Mark. Det samme er Tilfældet paa Frederiksværks Gods og næsten overalt paa Kronborg Amt, hvor man vel af og til i de sidst forløbne Aar har antruffet et Stykke Hvede hos en enkelt Mand udenfor Bondestanden, saavelsom ogsaa hos een eller anden Bonde, men i det Hele taget ei af større Betydenhed, end at man kunde sige, at Hveden her ei er ganske ubekjendt som Markfrugt. Paa de større Gaarde i Hirschholms District skal Hveden i tidligere Aar have været dyrket mere, men forekommer nu heller ikke hyppig her, ligesom Det, man deraf finder hos enkelte Bønder, ei er Omtalen værdt. I Frederiksborg Amts vestlige Deel er Hvedeavlen derimod mere udbredt, og var det der endnu mere for en halv Snees Aar tilbage, da større Forskjel imellem Priserne paa Hvede og Rug,

end senere, fremmede den første Avl. Endnu findes den her hos mangen Bonde, især i Gjørløse, Skjævinge, Græse, samt flere Sogne langs Fjorden, saavelsom imod Roeskilde Amtsskjel; men i Tiltagen er Hvedeavlen aldeles ikke, hvilket heller ikke kunde ventes under Sædeprisernes indbyrdes Forhold i de sidste 10 Aar, hvor Hveden undertiden har staaet meget lavt. I Aaret 1826, da Havren kunde afsættes hos os til 6 Rbdlr. Tønden, naaede man mod Foraaret neppe 6 à 7 for Hveden, og mangen en Tønde fortrinlig Bagerhvede blev opfodret til Hestene i det ommeldte Aar. Saaledes anvendt, altsaa udbragt til omtrent 12 Rbdlr., var altsaa ved Hvedens uforholdsmæssig ringe Priis i bemeldte Aar hos os dog intet Tab ved dens Dyrkning. At Halmen skulde være mindre god, end Rughalm, erkjender selv den Bonde, der blot i faae Aar har dyrket Hvede, for en Fordom. Fiint skaaren til Hakkelse, ædes den gjerne af Hestene, og Hornqvæget vrager den ei mere, end den grove og stive Halm af veltilgroet hvid Rug; hvorimod den brune Rugs Halm unægtelig foretrækkes af Besætningen. Voxen paa Mosebund eller falden af Leiesæd, er Hvedehalmen maadelig; mere maaskee, end Rughalmen under samme Omstændigheder, fordi Hveden lægger sig tidligere og tættere til Jorden, end Rugen, der hvor denne staaer saa stærkt, at den ei kan bære sig, i Almindelighed hælder mere, end lægger sig. Rugen var i forrige Tider ikke den nordsjælandske Bondes Hovedsæd, og maatte staae tilbage for det forædede Byg, som af den Grund for 30 og flere Aar siden, Hornsherred undtaget, næsten stedse blev lagt i Gjødningen. Dette har senere forandret sig. Efterat Rugen i dette Aarhundredes første Decennium næsten stedse mislykkedes, og især gav saa maadelig efter Udtærskningen, at man maatte være meget vel tilfreds med 4—5 Fold af tilsyneladende taalelig gode Rugmarker, foregik en heldig Forandring i den Henseende. Rugen voxte bedre til og gav bedre i Skjeppen, hvorefter den, især i de Egne, som have af de lettere Jorder, Aar for Aar mere er bleven mange Agerdyrkeres Hovedsæd, hvoraf de tage deres betydeligste Indtægt, imod at man for 25 Aar siden ei gjorde videre Fordring, end at forsyne Huusholdningen, og meget ofte endog var nødt til at blande Byg, Ærter og Andet i Brødet, for at Rugen ei

skulde gaae for tidlig ud. Endnu længere tilbage i Tiden skal Rughøstens Udfald imidlertid have været bedre.

Sjælden saae man for en Snees Aar siden anden, end den brune kortstraaede og kortaxede Rug, med betydelig Evne imidlertid til tidlig om Foraaret allerede at brede og slutte sig, og derfor ei meget tilbagestaaende for den hvide i Giftighed, men med et langt mindre Product af Halm. Dog havde Jægerspriis allerede hvid Rug, medens den endnu var meget lidt bekjendt i Amtets øvrige Dele. Fra dette Gods især har den udbredet sig videre og nu næsten fortrængt den brune Rug. Det er selv forekommet mig, som den egentlige gammeldanske, brune Rug ganske var forsvunden af disse Egne. Den har ei blot maattet vige for den ægte hvide Rug, men hvor denne sidste end ei træffes, sees en Blanding, fremkommen af begge, som har meget lidet af den brunes Eiendommelighed, men ei heller Høide og Axlængde af den hvide. Istedetfor at man før tydeligen paa første Blik, baade om Foraaret og om Sommeren, kunde skjelne begge Arter, staaer man nu ofte tvivlsom ved en Rugmark, og veed ikke, hvortil den skal henføres. Enhver, som bemærker saadan Udartning, burde sørge for at faae nyt Sædekorn fra Steder, hvor den rene hvide langstraaede og langaxede Rug findes, hvilket nu er Tilfældet hos Mange, men især næsten hos Enhver i Hornsherred. At jeg har prøvet paa at naturalisere norsk Rug hos os, men at den ganske udartede, er forekommet i forrige Afdeling.

Byg, vort Yndlingskorn før, indtager endnu hos Mange den første Plads. For endeel Aar siden kjendtes næsten kun det ferradede, og hos de Faae, hvor jeg dengang antraf det toradede, tabte det sig senere, indtil for omtrent 10 Aar siden mange Landmænd udenfor Bondestanden begyndte at dyrke det. Bønderne, som prøvede dets Fortrinlighed til Gryn og Meel, saae dets Giftighed, bemærkede, at det aldeles ikke forlangte bedre Jorder, eller bedre Behandling, end det ferradede, at det, om end Halmen ei var saa afholdt, dog gav saameget desmere, begyndte da ogsaa paa mange Steder, at indføre det. Men vi kom til Torvs med vort toradede Byg, og — enkelte Tønder, som begjertes til Gryn eller Meel undtages — kunde ei sælge det, fordi man vragede det til Malt, medens det ferradede udelukkende kjøbtes dertil. Neppe

skulde man troe det, men det gik med Hensyn til det torabede Bygs Affætning ei bedre paa Kjøbenhavns Torv, end i de smaae Kjøbsteder. Følgen var, at det atter forsvandt fra Markerne. De senere Aars oplivede Kornhandel, og Udlandets bedre Dom om dette Byg, har imidlertid ført det tilbage til os, og i alle Amtets Dele har man i de sidste to Aar strogviis seet ligesaameget torabet Byg paa Markerne, som sørrabet; og da vore Bryggerier nu ogsaa have lært at gjøre Malt af det første, skulde man formode, at det vilde fortrænge det sidste*).

For en betydelig Deel Aar siden skal man kun have havt den graae Havre i alle dette Amts Skovegne, hvortil næsten dets hele østlige Deel indtil langt over Amtets Midte maatte henføres. Den hvide Havre har derimod allerede længe været dyrket i de vestlige Sogne af Kronborg, saavelsom især i det vestlige og midterste Strøg af Frederiksborg Amtsdistrict, samt i Hornsherreds sydlige Deel. Siden 10—20 Aar har den hvide Havre imidlertid udbredt sig meget mere, og den graae findes kun endnu i de senere saa meget formindskede Skovegne, især paa Kronborg Amt, samt af og til ogsaa paa andre Steder af maadelig og især raa Jordbundsbeskaffenhed. Den engelske sorte Havre, som anbefaler sig ved Giftighed og Vægt, men derimod affalder stærkt paa Marken, og har en meget tyk Skal, har været bekjendt paa Frederiksborg Amt for allerede henved 30 Aar siden, hvor den ogsaa i lang Tid blev dyrket af Forfatteren; men paa Grund af dens forommeldte stærke Affalden, naar den skulde modnes tilbørlig, blev den forladt igien. De i den nyere Tid indførte fremmede Afarter af Havre, sees af og til paa enkelte Steder, men den almindelige hvide er den meest afholdte i de bedre og længere under Cultur værende Egne, hvorimod den graae vedbeholdes endnu, hvor Jorden staaer tilbage med Hensyn til Opdyrkning, fordi den hvide paastaaes at udarte her, og ei heller skal være saa nøisom, altsaa ikke saa skikket til, at udtrække den sidste Kraft af Jorden. Naar vi ellers betragte Dyrkningsmaaden,

*) Dette var skrevet, inden Kjøbenhavns Torvepriislister atter viste os begge Bygarters eenslydende flaue Priis, der senere vel har hævet sig, men dog uden stor Forskjel indbyrdes.

fremstillet i femte Afdeling, og finde der Havren næsten overalt først som 5te og undertiden 6te Halm efter Gjødningen, saa skulde man troe, den hvide Havre, hvormed dette skeer ligesaavel som med den graae, maatte være nøisom nok!

Erter dyrkes meget almindelig, og strøgviis endog i betydelig Mængde, især i Sydvesten og Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict. Desuden seer man dem i alle Hornsherreds Sogne, hvor Jordbunden kun nogenledes er skikket dertil, selv der, hvor den falder noget sandet; ei mindre paa Halsnæs, Østen for Arre-Sø, i Hirschholms Amts nordlige og den dertil stødende sydlige Deel af Kronborg Amt. Selv der, hvor de i det Hele ikke indtage nogen egentlig Plads i Sædeskiftet, findes dog altid Enkelte, som have en betydelig Deel af denne Frugt. I den sondre Deel af Hornsherred bruge Adskillige de tidlig modne Erter, og føre dem som Grønt til Kjøbenhavns, Helsingørs og flere Stæders Torve.

De sorte eller saakaldte danske Vikker, til Forskjel fra de urigtigen saa benævnte tydske Vikker, (rødblomstrende smaae graae Erter) ere ligesaa udbredte, som Erterne, uden dog, i det Hele taget, at indtage en saa stor Plads paa vore Marker, som disse. Men de enkelte Mænd, som, efter det, vi have seet i 5te Afdeling, bruge betydelig Sommerstaldfodring, have dem i Mængde, og da for Størstedeel blandet med Havre. Ogsaa de, som ikke bruge Sommerstaldfodring, dyrke dem ofte, og benytte dem deels til at skjæres i Hakkelse, deels efter Aftærskning at føre dem til Torvs, hvor de sædvanlig finde god Afsætning; thi paa Grund af deres fleersidige Forbrug hos Dyrkerne selv, forekomme de sjældnere som Handelsvare, end andet Korn. De tydske Vikker eller graae Erter antraf jeg ofte i Førstningen af mit Ophold paa dette Amt, og fandt dem meget afholdte i enkelte Egne. De ere nøisomme med Hensyn til Jordbunden, og afgive et fortrinligt Korn til Svinefedning. Ogsaa til Staldfodring benyttedes de, hvor Jorden var for let eller ikke kraftig nok til de sorte Vikker. Her staae de imidlertid tilbage for disse, i det Mindste med Hensyn til Qvaliteten, om de end ellers maaskee kunde antages at give ligesaameget for Leen. De træffes nu langt mindre, især der, hvor Erterne have udbredt sig mere; men ofte findes disse

blandede dermed, hvilket skeer meget let, hvor begge Dele avles, og dette har bestemt Mange til at afskaffe de tydske Vikker.

Raps er bekjendt hos os og avlet af adskillige Agerdyrkere uden for Bondestanden, af og til vel ogsaa af enkelte Bønder; men selv hos de Første har ikke egentlig Stadighed funden Sted i denne Plantes Dyrkning, saaledes som det var Tilfældet i Holsteen, allerede for 30 til 40 Aar siden, strax efterat den var bleven indført, hvor selv Bonden, engang bekjendt dermed, sjælden forlod dens Avl igjen. Vaklende Priser i den Tid, Rapsen her blev mere bekjendt, og liden Driftighed ved Merglingen, holder jeg for, ere Hovedgrundene, hvorfor denne Plante, som hos vore Naboer hævede saamangen Landmand til Velhavenhed, ikke sees hyppigere hos os, endog ikke i den mere oplyste Classe. For Tiden har jeg fundet Rapsen i Brug paa enkelte Gaarde i Hirschholms Amt, hvor især Rungstedlund i de sidste Aar har viist sig driftig deri, samt hos nogle Beboere paa Kronborg Amt — og her, som eet af de sjældne Exempler, hos en Bonde i Ammindrup til Udmærkelse, og ei blot i det Smaa. I Frederiksborg Amtsdistrict ere derimod meget Faae, som dyrke den. Gaarden Carlsberg under Hillerød Kjøbsted har i en Række Aar aarlig havt en betydelig Deel, og tildeels har den staaet her meget godt, skjønt Jordbunden hører til den temmelig lette. I Hornsherred besaaes paa Jægerspriis Hovedgaard aarlig 12—16 Tdr. Land med Raps, og ligeledes bruges den paa Overberg, dog ikke i betydelig Mængde. Paa Frederiksværk Gods antraf jeg den ikke.

Kummen begyndte Enkelte, især i Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict, at dyrke temmelig i det Store, hvorved fremfor Andre Sognefogden i Udleire viste sig driftig, saa og nu afdøde Foged Krog og flere i Slangerup, hvoraf den første beplantede Enge og udjævnede Torvemoser dermed, og erholdt gode Afgrøder. Ogsaa i Uggeløse By fandt jeg Kummen i Marken. Med Kummenens fra 20 til under 10 Rbdlr. faldne Priis har ogsaa Dyrkningen aftaget. Dog seer man paa mange Steder, saavel i Frederiksborg nysommeldte Egn, som i Østen af Hornsherred, i Tikjøb Sogn og enkelte andre Steder i Kronborg og Hirschholms Amt af og til endnu Levninger af Kummen i Tofter

og Haver, til Beviis paa, at man i en foregaaende Periode har tænkt paa at lægge sig mere efter dens Avl.

Senep blev for endeel Aar tilbage dyrket af Adskillige, især i Norden af Frederiksborg Amtsdistrict; vel for det Meste kun i det Smaa, men dog ogsaa til Salg. Nu sees den langt fra ikke saa meget, som dengang.

Humleavlen er, med Undtagelse af enkelte for 8, 10 og flere Aar tilbage gjorte, men kun tildeels vedligeholdte, Anlæg hos Agerdyrkere uden for Bondestanden, mere i Af- end Tiltagen, hvilket rimeligviis hidrører fra Humlens lave Priis. Vestsjællænderne og Fyenboerne forsyne os dermed, og paa vore Torve afsætte de Betydeligt deraf, endog til Bønderne. Dette, saavelsom at disse desuden jævnligen ogsaa hente Humle fra Kjøbenhavn, viser bedst, paa hvilket Trin Humleavlen staaer hos os. Det Meste, som endnu findes deraf, træffes ikke i nyere og velordnede Anlæg, men i Bønderbyernes gamle Haver, oplobende der ved Hegnet, hvor man vel for det Meste sætter nogle Stænger til Rankerne, men ofte dog ogsaa overlader den ganske til sig selv. Af og til sees imidlertid dog ogsaa i enkelte Haver et mere ordentligt Stykke Humle, dog aldrig reenholdt og pleiet, som det bør, og sjælden videre, end i det Smaa. Det forekom mig, som heri ikke fandt betydelig Forskjel Sted med Hensyn til Amtets forskjellige Dele, men vel imellem enkelte Byer; og skulde man give nogen Egn Fortrinet, saa troer jeg det bliver Amtets egentlige Skovegne.

Hør- og Hampavl staaer overordentlig tilbage, blot med Hensyn til hvad Bonden forbruger af denne Artikel, ei at omtale disse Planter som Vare til Udførsel; tvertimod, en Mængde udenlandsk Hør afsættes aarlig til Bønderne. Aarsagen dertil er mindre, at man forsømmer at saae Hør, end at den, fra det Frøet nedlægges i Jorden, indtil den er tjenlig til at spindes, behandles yderst slet. Vel seer man hist og her kun meget ubetydelige Hørstykker paa Bondens Mark, men paa de fleste Steder er Udsæden af Hørfrø dog 1, 2 og selv indtil 3 Skjepper. Dette, bragt paa passende Jord og Hørren dernæst vel behandlet, kunde give et ikke ubetydeligt Udbytte. Men for det Meste udsaaer man Hørfrøet efter forubgaaet Sæd, hyppigst efter gjødet Byg, istedetfor at vælge især kraftfuld Grønjord dertil, hvorpaa det imidlertid for det Meste

feiler, da man aldrig udlægger Jorden i Kraft. Dernæst seer man næsten aldrig, at Hørren luges, hvori kun Hornsherred gjør en Undtagelse; men for det Meste skeer det her for sildig, efterat Ukrudsplanterne allerede staae i Blomster. I det nordlige Tydskelands egentlige Høravlingsegne, det Bremiske, Calenbergske og fl. Steder, luger man Hørren, om end næsten intet Ukrud er at see deri, naar den har omtrent 3 Tommers Længde; ikke blot for at befrie den for de faae Ukrudsplanter, men fordi man paastaaer, Hørren bør, for at trives, blive jævn og fiin, ligges over i den spædere Alder. Men rigtignok ligger man der ikke paa den, som et firefødded Dyr, hvilket kan træffes hos os, naar Lugning engang anvendes; man luger siddende og saaledes sig fremflyttende, Fødderne vel ogsaa i en Sæk, for ei med Hælene at beskadige Hørren. At man lader Hørren staae, til Kneblerne ere saa modne, at de efter Landrødningen, som er det Almindelige hos os, kunne benyttes til Frø, istedet for at lade kun et lidet Stykke staae til fuldkommen Modenhed, medens Resten tages tidligere, nedsætter Hørrens Godhed, og foraarsager, at man vinder slet Frø, ofte ogsaa slet intet, naar megen Regn falder under Rødningen. Men det Værste forestaaer Hørren under Brydningen, som skeer efter Tørring over Ilden i en Brydegrav, hvor det brydende Personale aldrig kan faae den tørret stærkt nok, saa at Huusbonden, som for det Meste selv besørger Tørringen, om han end seer sin Hør blive aldeles fordærvet, ikke destomindre maa give efter for Kjærlingernes Herredømme under dette Arbeide; thi Hørbrydningsdagen er ingen Arbeidsdag, den er en Festdag, hvor der, til endmere Hinder for Høravlens Fremme, bestilles lidet, men spises og drikkes, som til Høitid. Dernæst bliver Hørren lagt paa Skjetningens Pinebænk, og jammerligen banket med Instrumenter, man til Nød kunde aftærske Sæd med. Maadelige Hegler udtrække $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af den Smule, der efterat være gaaen alle disse Mishandlinger igjennem, er tilbage, hvornæst den paa ubehændige Rokke dreies til en Seilgarnstraad, deels fordi Hørren ei er skikket til, at deraf kan spindes ordentligt jævnt Garn, deels fordi de Fleste ei forstaae at spinde. Undtagelser fra denne Omgangsmaade findes af og til, og saaledes har jeg vel stundom seet taalelig god Hør hos enkelte Bønder,

men for Størstedelen er Behandlingen saaledes, som omforklaret, og det vundne Product svarende dertil. Desaarsag vil ved Beregning af den Tid og de Omkostninger, som et Quantum selvavlet Hør og Blaar har kostet Landmanden, denne Hørs Priis ofte opløbe til mere, end hvad et lige Quantum langt bedre russisk Hør kunde være kjøbt for; og da er det intet Under, at man hellere søger Hørkræmmeren, for, tillige under Penges Besparelse, at undgaae alle de Bryderier og Ubehageligheder, Hørrens egen Frembringelse hos os forvolder. I tidligere Aar, hvor Forfatteren selv avlede Hør, beregnedes, at 1 Td. Land med vel tilgroet Hør gav flere Arbeidsdage, end hele Sædhøsten paa en lille Bondegaard, og derved langt mere Uleilighed og Bekostning med det fornødne Personales behørige Bevertning m. v., end med Høstfolkenes.

Af Hamp udsaaedes mere i forrige Tider, og sjælden seer man den nu mere, eller hvor den træffes, næsten altid kun i ubetydelig Mængde. I Hornsherred fandt jeg den noget hyppigere, end ellers.

Kartoflerne, maaskee Landmandens første Vært, ere ganske almindelig udbredte over hele Amtet, og i Brug som Markfrugt. Men stor Forskjel i Henseende til Mængden, hvori de dyrkes, finder Sted, saavel med Hensyn til Egnene, som til de forskjellige Agerdyrkere i een og samme Egn, saa at undertiden enkelte store Kartoffelmarker sees der, hvor man er meest tilbage med denne Avl, og Lodder, hvor de kun indtage en ubetydelig Plads, medens de Fleste dyrke dem i det Store.

For omtrent 30 Aar siden saae man næsten ingensteds Kartofler i Marken, naar adskillige Agerdyrkere uden for Bondestanden undtages, og ganske enkelte Bønder, især paa Hirschholms Amt, hvor man dengang syntes at være mere fremme dermed, end i andre Egne. I de første Aar, jeg begyndte at dyrke denne Frugt, kunde den afsættes paa Stedet til 20 à 24 ß. Skjeppen; og det bedste Beviis paa, hvorlidet de dengang vare udbredte, imod nu, er vel, at af de samme Bønder, som da betalte Kartofler til den opgivne Priis, mange senere have solgt dem for 8—10 ß. Skjeppen i nærmeste Kjøbsted, hvor dog ogsaa kun smaae Quantiteter kunne afsættes, fordi næsten enhver Jordeier der havde dem forholdsviis endnu i

større Mængde, end Jordbrugerne paa Landet. Øvret var den største Hindring for Kartoffelavlens Udbredelse i Førstningen, dog vandt driftige og energisk sig mod dets Herredømme erklærende Landmænd i adskillige Egne Seiren allerede førend 1817. Heri udmærkede sig, fremfor andre, Egnen imellem Slangerup og Frederiksborg, hvor Kartoffelavlen længst er dreven i det Store, og hvor den endnu er betydeligere og mere almindelig udbredt, end i de fleste andre Dele af Frederiksborg Amt. Senere blev Kartoffelavlen paa flere Steder meget almindelig; men netop dette og Sædens samtidige meget lave Priis, blev Aarsagen, at det paa mange Steder gik tilbage dermed. Dette vilde have været Tilfældet paa mange flere, havde ikke Landmanden af de foregaaende Aars Erfaringer alt for vel lært at skjønne Kartoflernes mangfoldige Nytte, til saa let igjen at give Slip paa denne Markfrugt. — Mange talte derfor vel om, ei igjen til næste Foraar at ville lægge Kartofler; men naar Foraaret kom, og Optagningens Vanskelighed var glemt, saae man dog Kartoffelploven overalt i Gang igjen, uagtet de samme Besværligheder kunde forudsees paany at ville indfinde sig i det kommende Efteraar. Thi Sædens ringe Priis gjorde Kartoflerne undværlige for Huusmanden, medens deres almindelig udbredte Dyrkning forlangte alle Hænder til Optagningen. Men til ingen Tid paa Aaret er Huusmanden mere doven, end fra Høstens Ende til Vinterens Begyndelse. Enhver har da lidt at tære af; den Jordbrivende sin Smule Sæd, med hvis Aftærskning, Spiisning og — Salg, naar Pengene gaae for tidlig op, han hendriver næsten et Fjerdingaar; den Tjenende sin Sommerlon; Den, som ikke har havt fast Plads en ei ubetydelig Fortjeneste, som Torvearbeidet og Høstens travle Tid have givet ham. Saaledes indstille sig Faae til Kartoflernes Optagning, for derved at fortjene en betydelig Deel af denne, ogsaa for en lille Huusholdning saa fortrinlige Frugt, hvorved selv den, som ingen Jordlod har, ofte kunde sætte sig istand til at holde en Ko. De Fleste anse Kartoffeloptagningen hos Bonden for en Tjeneste, de gjøre ham, og færre endnu vilde indfinde sig dertil, dersom den ene ikke lokkedes med de to Gange Brændeviin og Mad, Bonden nu næsten overalt maa beqvemme sig til at give, den anden ved Frygten for at maatte savne Bondens Hjælp, naar han

engang skulde trænge dertil, og da at finde denne endnu mere uvillig, end han selv har viist sig. Og under al den Trang til arbeidende Mennesker i Kartoffelhøsten, seer man Tiggere nok at løbe fra Huus til Huus, hvoraf to Trediedele vist nok kunne ansees for dygtige til at være behjælpelige derved. Men uagtet Bonden ei yder saalidet til Sognets Fattige, og den Tiggende undertiden ei er mere trængende, end Den, hos hvilken der tigges; uagtet Anordningerne forbyde Tiggeri: drives dette dog som en Næringsvei, og fremmes ved den i sig selv meget gode, men i dens Følger meget skadelige Mening og derpaa sig støttende Brug, ei at afvise Den, der beder om Brød. Og saaledes seer man aldrig, at en Tigger bortvises fra Bondens Dør, om han end hører til de Uforskammede, som langtfra ei lade sig nøie med Brød alene, eller til de arbeidsdygtige, til hvis Hjælp Bonden trænger saameget i samme Øieblik, han føder Dovenskab og Lediggang. En anden Grund til Kartoflernes besværlige Indhøstning maa søges hos Agerdyrkerne selv. Mange anskaffe sig ikke Kartofler, hvis Optagning gaaer raskt fra Haanden, da man dog har saadanne, som i høi Grad forene Størrelse og Godhed som Qvægfoder, uden derved at ville rose ethvert stort Slags. Nogen Velsmagenhed som Menneskeføde bør de tillige have; thi en stor Deel af Kartoflerne forspises af Arbeidsmanden. Fremdeles holdes Kartoflerne langtfra ikke af Alle rene nok til at kunne give gode Afgrøder og tilstede en let Optagning. Her forlanger Huusmanden Opploining, men denne fremmer Optagningen kun paa skjøre reenholdte Jorder. Side Steder ere fremdeles ei nok afgravede, saa at, endog i almindelige Aar, ofte alt formange maadelige Pletter forefalde, som sinke Arbeidet og ei give Arbeideren god Fortjeneste. Det har altid stadfæstet sig, at den Mand, som har store, men tillige velsmagende Kartofler, som holder dem rene, afleder Vandet tilborlig, eller ikke lægger paa de sidfaldende Steder (hvor ellers i tørre Aar, under behørig Afgrøftning, kan haves en overordentlig rig Høst) under ellers lige Forhold, langt før faaer Kartoflerne optagne, end hvor det Modsatte finder Sted. Men dersom Alle bestræbede sig for at have mueligst gode, store, reenholdte Kartofler, saa bortfaldt det sidstommeldte Fortrin for den Enkelte; og her opstaaer da det vigtige Spørgsmaal, om Ind-

høstningen kunde overkommes med de Hænder, Landmanden da var istand til at tilveiebringe, uden alt for føleligen at sinke sin øvrige Avlsdrift.

Naar jeg i Gjennemsnit antager omtrent 50 Tdr. Land Agerjord paa en Bondegaard af Mellemstørrelse, og derved en Inddeling i 8 Marker, saa komme i det Høieste, det vil sige, naar en heel Mark lægges med Kartofler, 6 Tdr. Land dertil. Er det veldyrkede gode Jorder, vil omtrent 700 Tdr. Kartofler kunne høstes derpaa. En rask Mand med Kone og et halvvoxent Barn kan af store Kartofler, der staae saaledes, som her foran er antaget, under Brug af Spade, optage daglig 12—16 Tdr., men da kun Halvdelen kan kaldes rask, vil jeg ei antage over 12 Tdr. som det Høieste, en Arbeidsfamilie optager om Dagen. Havde en Mand altsaa 3 saadanne Familier i vedholdende Arbeide, og Veirliget tillod uafbrudt at fortsætte det, kunde han have sine 700 Tdr. Kartofler optagne i 20 Dage. Men ikke overalt kunne regnes tre arbeidesøgende Familier mod hver Bondegaard, om end antages, at mange af de jordløse Huse ere besatte med to Familier, og om end een eller anden af de mindre Parcellister er at henføre til den Classe, der søger fremmed Arbeide. Mange udgaae som udvygtige, og mange tjene som faste Folk. Men ikke destomindre troer jeg, at hvis Alle stadig, med deres Koner og hjemmeværende arbeidsdygtige Børn, i en Tid af 5—6 Uger befattede sig med Optagningen, vilde, under den forudsendte Betingelse, Kartoflerne, selv naar enhver Gaard havde i det ommeldte Forhold, blive indhøstede, om Dyrkerne end ikke tillagde anden Kraft, end den til Hjemagning og Opbevaringen fornødne. Hvorlidet altsaa Huusfolk beskjæftige sig stadigen med denne Høst, kan man slutte deraf, at under Forhold, hvor denne Frugt, selv hvor den avles hyppigst, neppe i det Hele forekommer til over $\frac{1}{3}$ indtil $\frac{1}{2}$ af det Anførte, savnes Hænder til deres Høst, der, skjøndt for det Meste tidlig begyndt, desuagtet udtrækker sig til det sildigste Efteraar. Dette er imidlertid for en Deel Landmændenes egen Skyld. De burde, efter tidlig at have tilendebragt deres Rugsæd, — hvilket nu sædvanlig falder sammen med Kartoffelhøstens senere Tid, kraftig med hele Gaardens Personale, og alle de Arbeidsfolk, som kunde faaes, og om Sommeren ofte allerede vilde være at forudtinge, i nogle

Ugers Tid, med Undtagelse af et Par Heste, som forblev ved Jordens Vinterploining, kun passe Kartoffelhøsten, paa hvilken Maade de for en Deel kunde gjøre sig uafhængige af Huusmanden. Under Kartoflernes Opploining i fordeelagtigt Jordsmon og Veir kan med 6—7 Mennesker, som de fleste vistnok kunde tilveiebringe, indhøstes omtrent 40 Tdr. Kartofler daglig. Sjælden avles nuomstunder mere, end 500—600 Tdr. paa en Bondegaard, selv i de Egne, hvor denne Frugt bruges meest, hvorimod Manges Høst ei overstiger 150 — 200 Tdr.; ikke at tale om Egne, hvor i Gjennemsnit Udsæden kun er 5—6 Tdr. Ved denne Kartoffelavlens Tilstand kan Høsten altsaa overkommes, naar Enhver i Forveien er betænkt paa at forberede den, især derved, at han er færdig med Rugsæden forinden, hvilket tillige var et stort Skridt fremad med Hensyn til denne Avl.

Andre Rodvæxter, saasom Roer, Kaalrabi m. v. sees næsten aldrig som Markfrugt, naar jeg undtager hos nogle Skotlændere, bosatte paa Kronborg Amt, som dyrke af de første. Ei heller vilde Landmanden komme langt med en Frugts Avl, til hvis Reenholdelse Hakken skal bruges, hvormed vore Arbeidere kun komme seent frem. Kaalrabierne, som imidlertid for Størstedeel vel ogsaa lade sig reenholde med Hyppeploven, ere en saa yppelig Frugt, og have, ved deres Haardførhed mod Frosten, ved den Lethed, hvormed de ere at indhøste, ved Toppens Fortrinlighed til at opfodres strax efterat Qvæget indbindes, selv Fortrin for Kartoflerne, saa at de vistnok, dersom Haandarbeide kunde undgaaes til deres Reenholdelse, fortjente at optages blandt vore Markfrugter, uden at de dog skulde fortrænge Kartoflerne, som den første Plads tilkommer.

Efter her blot endnu at anmærke, at Spergel dyrkes yderst sjælden, undtagen hist og her paa Kronborg District, hvor jeg antraf den hos Adskillige; at Raigræs, Timotheigræs og Høihavre vel sees hos Mange i alle Amtets Dele, men dog langt fra ikke ere komne i almindelig Brug hos Bønderne, gaaer jeg over til Kloveren. Med denne forholder det sig modsat. I de fleste Egne af Amtet er Rødklover nu saa almindelig i Brug hos Bonden, at den Mand, som forsømmer at udlægge sine Jorder dermed, ansees for en efterladen Agerdyrker. Men dog gives der Mange, som, skjøndt omgivne af Naboer, hos hvilke de see

skjønne Kløvermarker og disses Fortrinlighed fremfor den simple Græsmark, sjælden udlægge et betydeligt Stykke Jord dermed; ja hele Strøg kan man træffe, hvor deres Tal, som ikke, eller ikke i nogen betydelig Mængde, eller stadigen have Kløver, er større, end deres, som besaae deres Jorder dermed. I den sydlige Deel af Hornsherred, i Sønden af Frederiksborgs Amtsdistrict, i det Midterste af Halsnæs, i den større Deel af Hirschholm og paa flere Strøg i Kronborg Amtsdistricter, finder man Kløveren meget i Brug; men meget tilbage var man i den Henseende, blandt Andet i det Meste af Kregome Sogn paa Frederiksværks Gods, i adskillige Sogne i Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict, paa mange Steder i Kronborg Amt, og, paafaldende nok, her næsten mere i de vestlige, med Hensyn til Jordbunden bedre Egne, end i den østre og søndre Deel, hvor jeg imidlertid dog ogsaa antraf Byer, hvor der vare langt flere Græs-, end Kløvermarker. Ogsaa Hirschholms Amts, hvad Jorderne angaaer, bedste Sogn, Karlebo staaer ei foran de øvrige med Hensyn til Kløveravlen, og paa enkelte Bymarker her var den yderst forsømt. I Hornsherred er den paa mange af Udlodderne endnu temmelig tilbage, især i Herredets vestlige og nordlige Deel; men istedet derfor seer man her fortrinsviis nogle af de fremmede hos os bekjendte Græsarter; og dette vel ei uden Grund, saa længe Jorden endnu er saa raa. Dog burde man oftere, ligesom Enkelte med Nytte bruge det, blande lidt Kløver deri, som, om den end ikke tilvoxer stærkt, dog gjør saavel Toiregræsset, som Høet behageligere for Kreaturene. Den hvide Kløver antraf jeg i Mængde under mine Reiser i Hornsherred, og til en Fyldighed, at jeg ofte troede, den var fremkommen efter Udsaaening, hvilket dog kun sjælden var Tilfældet. Imidlertid skal den naturlige hvide Kløver i mindre vaade Sommere, end denne, heller ikke vise sig saaledes. Om Hvidkløverens Fremkommen i Norden af Jægerspriis Gods, efter den tørvagtige Jordskorpes Forbrænding paa de flade Sandjorder, er forhen handlet.

Vel ei mere som Maalestok for den nærværende Tid, og tillige kun gjældende for en mindre Deel af Amtet, meddeles her nogle af Hr. Auctionsdirecteur og Ridder Lemvigh for 8 Aar siden samlede, og af ham dengang til Landhusholdningsselskabet, i An-

ledning af disse landoeconomiske Beskrivelser over Amterne, indleverede Efterretninger over det i Aaret 1822 paa Kronborg Amtsdistrict udsaaede Kloverfrø, Hørfrø, og de lagte Kartofler udi hvert Sogn især. Ogsaa over Besætningen, de nyere Agerdyrkningsredskaber og Væves Antal udi bemeldte Aar giver den Oplysning. Da Indberetningerne, som dengang indkom over adskillige af Amtets Dele, ere blevne mig overleverede til Afbenyttelse under dette Arbeide, saa anseer jeg mig forpligtet til at optage deslige nyttige eller interessante Meddelelser, som deri indeholdes, og troer ei heller, at den Omstændighed, at forommeldte Forfatters Indberetning er fordret tilbage for særskilt af ham at fremmes til Trykken, kan dispensere mig for hiin Pligt, ligesaalidet som Efterretningernes Ælde og de siden i det Enkelte deri stedfundne Forandringer. Saadanne Efterretninger, forsaavidt de under deres vanskelige Tilveiebringelse og vanskeligere Control kunne faaes paalidelige, ere meget nyttige ei alene for den Periode, hvori de blive samlede, men ogsaa senere for at anstille Sammenligninger, naar Forholdene have forandret sig. Derfor vilde en ny Samling af disse Efterretninger, udstrakt over hele Amtet, unægtelig have været meget ønskelig, især for i Tiden derved at komme til nøiere Bedømmelse over Frem- eller Tilbageskriden i een eller anden Agerdyrkningsgreen paa det ene eller det andet Sted; men om jeg end paa enkelte Steder havde seet mig i Stand til at tilveiebringe dem, vilde jeg dog hverken kunne have leveret noget Fuldstændigt, eller Noget, for hvis Rigtighed jeg torde have indestaaet. Dertil maatte jeg have havt Assistence af mange og paalidelige Medhjælpere, saasom det var Tilfældet under Udarbeidelsen af Indberetningen for Kronborg Amtsdistrict i Aaret 1822; thi om end Sognefogderne overalt havde været villige til at samle de fornødne Efterretninger, vilde jeg ingenlunde have stolet paa dem alle, uden forsaavidt Arbeidet kunde være skeet under speciel Veiledning og Control.

Under Forbehold ved 18de, 19de, 20de og 23de Afdeling at komme tilbage til Hr. Auctionsdirecteur Lemvighs Tabel, meddeles her blot en Extract af hvad der vedkommer denne.

Sognene.	Bønder-gaarde.	lagt i Jorden 1822. Klover		Hørfrø.		Kartofler.
		Lpd.	Pd.	Tdr.	Skpr.	Tdr.
Tikjøb . . .	158	185	=	47	=	1940
Asminderød . .	94	141	=	29	=	1751
Grønholt . .	28	20	=	11	=	338
Nøddeboe . .	7	18	8	2	=	106
Esbønderup . .	25	18	8	9	=	227
Søeborg . . .	50	61	=	8	1	427
Græsted . . .	49	85	=	11	5	345
Maarum . .	19	47	8	8	4	210
Valdbye . . .	25	25	12	5	1	74
Helsinge . . .	56	99	=	15	4	299
Annise . . .	26	63	=	9	7	182
Ramløse . .	43	64	=	10	5	101
Veibye . . .	63	78	=	8	7	128
Blistrup . . .	49	34	=	4	3	114
Tibirke . . .	14	33	=	3	=	37

Da nu Kronborg Amtsdistrict, Præstegaardene iberegnede — hvis Udsæd formodentlig er indbefattet i det Foranførte — har noget over 700 Gaarde, foruden jorddrivende Huusmænd (Parcellisterne, tagne fra Gaardene, ei iberegnede) saa kan man antage, at i Gjennemsnit komme 20 Pd. Kloverfrø, 1¾ Skieppe Hørfrø og 8 à 9 Tønder Kartofler som aarlig Udsæd paa hver Gaard — men meget ulige fordeelte, især Kartoflerne, naar de enkelte Sogne betragtes.

Kartoffelavlen angaaende, troer jeg, uagtet mange Steder i Kronborg Amtsdistrict staae meget tilbage deri, at man, summarisk taget, er gaaen frem deri, siden de meddeelte Efterretninger bleve samlede. Thi for mange betydelige Kartoffelmarker bleve antrufne til ikke, efter den Anskuelse, jeg under mine Reiser erholdt herom, at skulle kunne antage mere end omtrent een Tønde Land eller lidt derover belagt med Kartofler for hver Gaard i Gjennemsnit. Om Frederiksborg Amtsdistrict, hvor Kartoffelavlen var rigelig saa udbredt for 8 Aar siden, som nu, troer jeg at torde paastaae, at der ikke destomindre nu i det Hele lægges et langt større Antal i Forhold til Gaardenes Tal eller til Hartkornet, hvormeget endog nogle af de nordvestlige Sogne staae tilbage deri.

Klover — naar man antager, at Bonden for det Meste besaaer 1 Tønde Land med 8—10 Pd. og ofte bruger endda mindre, synes mig ei paa Kronborg Amtsdistrict at blive udsaaet mere nu, end hvad derom er opgivet for 8 Aar siden. Paa Frederiksborg Amtsdistrict skjønnes kun enkelte Egne heri at staae foran. Neppe er dette Tilfældet i nogen af Amtets øvrige Dele, hvorimod mange Strøg der staae tilbage. — Høravlen, troer jeg, kan næsten overalt antages at staae paa det Trin med Hensyn til Udsæden, som i den ommeldte Tid fandt Sted paa Kronborg Amt.

13.

Spores Sygdomme hos Kornet? Rust? Brand? Har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil?

Naar vi gaae 20 à 30 Aar tilbage, træffe vi paa en Periode, hvor der i disse Egne var næsten almindelig Misvæxt paa Rugen, som, mere eller mindre afgjort, havde sin Grund i Rust, der meget tydeligen viste sig paa de fleste Steder, af og til i saa høi Grad, at Kjærnen aldeles hensvandt, og Halmen blev ubrugelig til Foder, tildeels fordi den faldt i Stykker under Pleielen.

Det er allerede før blevet ommeldt, at dette, paa mange Steder til det meget Følelige stegne Onde, ytrede sig temmelig almindelig efter forudgaaende — med Hensyn til Rugavlen — langt frugtbarere Aar, og at det, efterat have varet omtrent 6 til 8 Aar, ophørte, uden at man engang synes at kunne have Formodning om, hvoraf en saadan Totalforandring havde sit Udspring. Thi vel kan en bedre Behandling af Rugmarkerne have bidraget Noget dertil, og unægteligt er det, at hos enkelte gode Landmænd blev truffen taalelig god Rug tidligere allerede, end da den almindelige Forandring gik for sig; men paa Rugmarkerne, som senere blev-

ligesaa slet behandlede, som før, forsvandt ligeledes Rust og Misvæxt. Saaledes ligger det altsaa nærmest at søge Anledning til Rusten i climatiske Forhold, uden at jeg tør tillade mig nogen Dom om, hvilke der skulde have befordret, hvilke muligen stedfundne Forandringer have bortfjernet Rust og Misvæxt i Rugen. Mine Jagttagelser i hiin Periode vare ufuldstændige, og de tilstede desuden ingen Sammenligning med hvad der fandt Sted forend Misvæxtperiodens Begyndelse, der ligger noget længer tilbage, end min Bosættelse her. Imidlertid tør jeg ikke undlade at anføre, at der i flere Aar af den Periode, hvor Rust og Misvæxt yttrede sig, fandt et tørt og derved tildeels koldt Sommerveir Sted, især med megen Blæst under Dræningen; andre derimod havde Væde. Vel virker for stærk Blæst mechanisk skadelig paa Rugens gode Kjærnesætning, ligesaavel som vedholdende Regn; men i Almindelighed antages dog at Blæsten skal modstaae Rusten, hvorimod Væde, Varme og stille Veir af Mange ere anseete for at bevirke den. Men de seneste 16 à 20 Aar have flere Gange havt saadant Veir, heldigt for Vegetationen i Almindelighed, under hvilket Rugmarkerne ere blevne ypperlige, og Rusten har selv under den sidste Sommers Væde, hvor Straaet næsten aldrig blev tørt, ikke eller ubetydelig indfundet sig.

Hvor man havde Berberisshække, vare Mange, efter det onde Rygte, som fra fremmede Steder var kommet til os om denne Plantes skadelige Indflydelse paa Rugen, meget hengivne til at tilskrive denne Væxt deres Rugs Vantriven; og ubarmhjertigen lagdes Haand paa det skjønne Hegn. Man fik bedre Rug — men vi Andre, som ei havde ryddet Barberisserne, eller slet ikke havde havt dem paa vore Marker, fik ogsaa bedre Rug; thi en almindelig heldigere Periode indtraadte. — Paa hvad Maade skulle Berberisserne foranledige Misvæxt i Rugen? Blomsterstovet skal paa samme Tid, som Rugen drær, kunne bevirke en ufuldkommen Kjærnesætning! — Jeg troer, man behøver ikke stort at være indviet i Plantephysiologien, for at henføre denne Mening til Massen af saa mange andre Absurditeter. Om virkelig Berberisernes Blomsterstøv kunde tænkes at falde i saadan Mængde paa en nærmest Hækken liggende Strimmel af en Rugmark, at den kunde have mechanisk Indflydelse paa Rugblomstringen, Befrugtningen

og Frugtens Udvikling ved at lægge sig paa Blomsterne eller selv at angribe Kjærnens blode Embryon, saa vilde en saadan Indflydelse dog ei kunne strække sig længere, end saae Favne fra Hækken, hvorimod Misvæxt og Rust dengang ofte gik over hele Marker.

En anden Mening er, at Berberisserne, som selv skulle være meget udsatte for, at Snylteplanter generere sig paa dem, smitte Rugen, i det man erklærer Rusten ligeledes for en Snylteplante; en Paastand, som theoretisk vel ikke ligefrem kan tilbagevises. Men Indflydelsen kan dog vel ikke heller i dette Tilfælde tænkes at strække sig ret langt, og Sygdommens Almindelighed i hiin Periode synes altsaa ogsaa her at frikjende Berberisserne, i det Mindste for nogen betydelig Andeel deri.

Imidlertid var der Forskjel i Henseende til Rugens Godhed i hine Aar, ei alene mellem enkelte Mænd, men ogsaa mellem Amtets forskjellige Egne. I Hornsherred skal den, ligesom det stedse har havt den bedste Rug, ogsaa dengang have været taalelig god og ikke i det Hele have lidt saa meget af Rust. Om Jægerspriis Egn er det mig bekjendt, at i det Mindste enkelte Agerdyrkere der i hiin Tid ei havde Aarsag at klage over deres Markers Udbytte. Kronborg Amt derimod og endeel af Hirschholm havde saa ubetydelige Fold af Rugen, at erfarne Landmænd der erklærede det for Daarskab, længer at ville vedblive Rugavlen. Der vare endog de Steder, f. Ex. Dæmpegaard i Blaustrød Sogn, hvis temmelig lerede Jorder laae indsluttede imellem Skoven, hvor Rusten selv angreb de andre Sædearter, især Havren, og i flere Aar næsten tilintetgjorde Afgrøden.

Rust har vel atter i den senere Tid af og til viist sig paa enkelte Steder, deels i meget vaade Aar, deels ogsaa under Hede, men aldrig, siden hiin Periode, enten været saa almindelig, eller til den Grad ødelæggende, som før.

Efter hvad jeg har kunnet bringe i Erfaring, synes man ingensteds at være kommen til noget Afgjørende om, hvilke Veirligsforhold kunde ansees for de egentlig ugunstige med Hensyn til denne Sygdom. Jordbunden synes heller ei at have stor Indflydelse derpaa. I de mere sandede Egne paa Amtet, have f. Ex. Jægerspriises Rugmarker været lidet angrebne af Rust, medens Noddebo og flere af lignende Jordbundsbeskaffenhed havde

den i høi Grad. Indsluttet Beliggenhed imellem Skove eller Hække paastaaes at befordre Rust; men her kunne vi, som Modbeviis, anføre Holstenernes ofte meget smaae Vænger, omgivne med høie, tildeels selv træbesatte Hække, hvorfra man, i hiin Tid, da Rusten var saa almindelig her, ikke har hørt klage derover. Og paa Petersgaards Gods ved Vordingborg saae jeg, netop i bemeldte Periode, fortrinlig og kjærnefuld Rug paa de i Strandegnen da næsten overalt baade med Over- og Underskov igjennemskaarne Marker. At kraftfuld Jord og Gisdning, anvendt til Rug, skulde, efter en ligeledes yttret Formening, bevirke Rust, fremfor at saae den i anden Halm, kan jeg mindst bifalde; thi, med Undtagelse af Hornsherred, var det for ganske almindeligt at tage Rugen først efter gisdet Byg. Det Modsatte, som senere, paa mange Steder, mere og mere udbredte sig, og Sygdommens Aftagen og endelige Forsvinden, falder næsten sammen. Meget svagt og tyndt staaende Rug fandt jeg i Rustens Periode ligesaavel angrebet deraf, som de enkelte fuldkomnere Rugmarker, man dengang antraf; men i Almindelighed disse dog sjældnere, end hine.

Resultatet af disse Jagttagelser om Rust i Rugen bliver vistnok: at man her i Egnen ikke har nogen paalidelig Erfaring om Aarsagen dertil. Vel troer jeg, at, hvo der i den Tid, Sygdommen var saa almindelig, nøiagtigen, paa mange forskiellige Steder og med fortrinligt Hensyn til dens forskjellige Yttringer under forskjellige Forhold, havde henvendt sin Opmærksomhed derpaa, kunde mueligen være kommen til et Resultat. Men alle Jagttagelser fra hiin Tid synes at indskrænke sig for meget til enkelte Smaapletter, hvorved ingen Anskuelse af Sygdommens Gang i det Store erholdes. Hvor ønskelig imidlertid nøiere Kundskab til den ogsaa var for Agerdyrkningen, og hvor nyttig for Landmanden, dersom Midler kunne udledes af det Jagttagne til at forekomme dette store, omfattende Onde: saa troer jeg dog, at det Ønske, at Leiligheden til saa almindelige Jagttagelser, som dette Aarhundredes første Decennium tilbød, ei atter maatte indtræde, er mere patriotisk.

En Formening, at Rusten mueligen ei er Sygdommen, altsaa ei Aarsagen til mere eller mindre svag Kjærne eller total Misvæxt, men at den er en Følge af Rugens Beskadigelse under Dræ-

ningen, hvorefter det til Kjærnens Dannelse og Modning fornødne vældigere Tilskud af Næringsstoffer forbliver i Straaet og saaledes bevirker der baade den stedfindende Udtræden af de, med disse tilbageholdte Næringsstoffer opfyldte, Væsker, som styrkne paa Straaets Overflade under Form af Rust, som ogsaa Straaets Skjørhed, som en begyndt Forraadnelse, fremført af benævnte overflødige og ikke til deres Bestemmelse komne Væsker, hvorved Planten angribes i større eller mindre Grad; — denne har maaskee adskillige Jagttagelser for sig; men ikke tilstrækkelig nok finder jeg den begrundet, til her at fremsættes som Andet, end et Bidrag til de øvrige Hypotheser, der tilsammen endnu trænge til langt nøiere og langt mere omfattende Prøvelse.

Efter at have omhandlet Rusten, har jeg kun lidet tilbage at sige om de øvrige Sygdomme, for hvilke Sæden pleier at være udsat. Brand i Hvede, næst Rusten den betydeligste, forekommer ei meget i en Egn, hvor Hveden dyrkes saalidet. Ei heller kan man da have afgjørende Erfaringer om Aarsagen dertil eller om Midlerne, der ere at anvende derimod. Med Hensyn til det Sidste anføres, at jeg stedse med Nytte har brugt Kalkningen. Havde jeg Brandhvede, hvilket i de første Aar, jeg gjorde Forsøg med Hvedeavlen, i min Omegn, hvor Hveden næsten var ukjendt, ofte var Tilfældet, vaskede jeg den først i Vand, og dernæst blødede jeg den i Kalklud og udsaaede den undertiden med den, undertiden efter næste Dag først at have skyllet den ganske reen igien, og, saavidt jeg erindrer, har jeg aldrig havt Brandhvede hverken efter den ene, eller den anden Omgangsmaade. Brandfri Hvede vaskede jeg ligeledes først i Vand, men især for at faae en Deel af den derudi tilbageblevne Smaa-Hvede og Heire bortskyllet — den større Heire flyder ei ovenpaa og maa desværre saaes med, hvor man ei har Rensemaskine.

Brand i Byg saavel i det sexradede, som ogsaa i det toradede — men her sjældnere — haves, ofte, ligesom i Havren, men ikke hyppig i høi Grad. Rapsen have vi i det Forrige seet, træffes saa sjælden hos os, at her ikke kan være Talen om de Sygdomme, den er udsat for. Kartoflerne have ingen betydelige Fiender, uden den, som Dyrkerens Efterladenhed lader opkomme, — Udkrudtet, dernæst Frosten, som, naar den i Kartoflernes bedste Vext ram-

mer Toppen, tilintetgior vor Forventning om en god Høst. Lykkeligviis ere kun de side Steder meget udsatte derfor. Snegle paa Rugen om Efteraaret og paa Erterne om Foraaret har jeg ikke erfaret, i disse Egne at være forekomne i en bemærkelig Mængde.

Skulde det Tilfælde, at Sæden bliver Sol- og Vand-skoldet, være at henregne til Sygdommene, istedetfor at staae blandt de mange Beskadigelser, Jordbunds- og Veirligs-Indflydelse kan foranledige: saa maa her endnu tilføies, at det første under vedholdende Tørke indtræffer hyppig paa lette, især paa gruset Underlag liggende Jorder, hvoraf vi have mange, men sædvanlig dog kun pletteviis, eftersom det ufrugtbare Underlag staaer Overfladen mere eller mindre nær. Det Sidste have de seneste 2 Aar givet mange Exempler paa: ei alene paa Mosejord, hvor Sæden egentlig mere druknede, end den blev skoldet, men især paa leret eller med Leerunderlag forsynet Jordbund, hvor Mængden af Regnvandet ei kunde nedsynke, og hvor, især 1828, Havren paa mange Steder i den sidste Tid, istedetfor at sætte Kjærne og modne, ganske hensvandt, medens den paa sandede Jorder blev taalelig god og selv vægtig.

14.

Har man nogen bestemt Regel om den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare?

I den Tid, Ævrets Herredømme fortrængte enhver Tanke om landoeconomiske Foretagender, der kunde komme i Opposition dermed, spurgtes ei, om Sæden var modnet, men kun, om den var tjenlig til at afmeies: at der dog i det Mindste var dannet Kjærne deri. Thi hvo, som endnu havde Sæd ude, naar Pluraliteten var færdig med Høsten, kunde ei ret mange Dage gjøre Regning paa

at høste i Fred. Den første Lee i Marken var Signalet for Høstens almindelige Begyndelse og uafbrudte Fortsættelse. Sildig modnende Enghavre faldt for det Meste, inden nogen Kjærne havde dannet sig; thi at lade den staae længere, var det Samme, som at prisgive den.

Dette har forandret sig meget, selv i de Egne, hvor Avret endnu bestaaer; og nu først kan der være Tale om Regler for Sædens Modenhed, som Landmanden før vel kjendte, men hvorefter det ei stod til ham at bestemme sin Høst.

Rugen lader man i Almindelighed blive temmelig modnet, og meier den ikke gjerne, før Straaet har et i det Hvide faldende Skjær, medens Kjærnerne i endeel af Axene ere haarde, naar man bider paa dem, og naar tillige kun faae derimellem findes, som ved at trykkes haardt mellem Fingrene endnu lade udpresse Væske. Den omvendte Hat, hvormed man slaaer til Axene, for at see, om enkelte Kjærner springe af, sees ei saa hyppig mere som Prove paa Rugens Modenhed, som for en Snees Aar tilbage, i det Mindste i min Omegn. Naar den største Deel af Axene allerede har haarde Kjærner, holder man Rugen for overmodnet, og jeg troer med Rette, især naar der tales om god og anseelig Handelsvare, som den meget stærkt modne Rug ikke altid afgiver. Ax, hvor der udi de fleste Kjærner endnu var lidt Væske, altsaa en ubetydelig Huulhed tilbage, og saaledes altsaa ei fuldkommen modnede, henlagte til Eftermodning i Solen, have ved igjentagne Gange anstillede Prover, givet Rug af meget godt Udseende, hverken smaakjærnet eller indskrumpet; hvilket derimod ofte findes, naar Axene blive meget modne paa Marken.

Bygget bliver uanseeligt, guult og skrumpet naar det staaer til Fuldmodenhed, inden det meies, især det sexradede. Bondens Regel er her at tage det, naar omtrent det Halve er gaaet over fra det Røde til den gule Farve, medens det Halve endnu staaer i Rødme. Til betydeligt Tab har jeg i tidligere Aar ladet mit sexradede Byg blive fuldmodnet, mistet en stor Deel af Axene under Høstningen, havt maadelig Afsætning, da det dadledes paa Torvene for at have faaet or megen Regn, skjøndt det undertiden ikke havde faaet en eneste Draabe. Det toradede Byg modnes meget langsommere, falder ikke af, om endog endeel af

Axene blive fuldmodne, og taber derved ikke saameget i Udseende. Ved disse Egenskaber staaer det, især i store Avlsbrug, hvor Sæden ofte ei kan tages saa hastig, som den bliver moden, endog uden Hensyn til sin større Værdi, langt foran det forradede Byg, som ei kan anbefales der, uden maaskee, under forsinket Foraarsarbeide, til at besaae en enkelt Mark dermed, da det, nedlagt sidst i Mai og selv i Juni Maanedens første Dage, endnu kan give en rig Høst, hvilket egen og fremmed Erfaring har stadfæstet.

Havren, siger Bonden, maa være skimlet, inden den meies, det er, den maa have et hvid-grønligt Skjær, naar man seer hen over Agren. Men Mange oppebie ofte ikke det engang, og Havren bliver i Almindelighed tagen for tidlig, især Enghavre. Bønderne holde ikke af at gjøre Standsning i Høstarbeidet; indtræffer derfor ustadigt Veir, hvorunder det øvrige Arbeide ligger, tages atter fat paa Leen, som da især rammer de grønne Havremarker. Den mere fornuftige Landmand meier Havren, naar omtrent en tredie Deel af Kjærnerne paa de fleste Halme er moden, medens de mellemste endnu ere betydelig bløde, og de nederste melkagtige. I den Tilstand har Marken — naar Talen er om den hvide Havre — et temmelig modnet Udseende i nogen Frastand; i Nærheden derimod, og Vipperne nærmere enkelt betragtede, spiller Farven endnu stærkt i det Grønne.

Erter og Vikker afslaaes sædvanlig temmelig grønne. Man taber imidlertid ikke ved at lade dem modne tilbørlig; thi da behøve de kun at ligge den halve Tid for at blive tjenlige til Indbjergningen og staae altsaa kun den halve Risico med Hensyn til Veirliget. Jeg har hørt Landmænd paastaae, at man tabte mindst, naar Bælgsæd blev fuldkommen modnet, da netop de umodnet afslaaede Bælge sprækkede meest ved indfaldende Regn, hvorom jeg imidlertid, af Mangel paa egne igjentagne Jagttagelser, maa tilbageholde min Dom.

Kartofler kan man høste, naar Toppen visner, eller, truffen af Frost, bliver sort. Saalænge Toppene ere grønne, vore Kartoflerne. Men meget tidlig optager Bonden dem, forsaavidt han kan overkomme det, af Frygt for, siden ei at faae dem høstede og — i Egne, hvor ingen tilbørlig Markfred er — at tabe derpaa formedelst Ufred.

Raps dyrkes forlidet her, for af denne Egn at kunne vente paalidelige Erfaringer om den rigtigste Tid til at høste den.

Ligesaa have vi seet, at Hveden er et Korn, som forekommer kun hos Enkelte, og som selv af disse ikke altid dyrkes stadig. Under saadanne Omstændigheder kan man ei vente megen Erfaring om den foreliggende Gjenstand. Tidligere, da jeg dyrkede den meer, var mit Kjendemærke paa dens bedste Modenhedsgrad, at de fleste Ax bleve brune, og Kjærnerne deri seie, nogle vel ogsaa haarde. Men meget let kan man lade Hvede blive for moden, og indtræffer da Blæst, taber man overordentlig meget. At høste Hvede for grøn synes mig at have skadeligere Indflydelse paa dette Korns Godhed og Udseende, end ved anden Sæd, og at lade den blive for moden skader ikke Kjærnen og dette Korns Synmen foranlediger megen Spilde.

15.

Hvorledes ere Kornvarerne beskafne? sørges for deres Rensning? er der paatænkt nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling?

Besvarelsen af denne Afdelings tvende første Spørgsmaal ligger for en Deel allerede i det udi 11te Afdeling Forekomne. Kornvarernes Beskaffenhed retter sig for en stor Deel efter Sædekornets mere eller mindre omhyggelige Valg og Behandling, hvori man vel er gaaen frem, men langt fra ikke tilstrækkeligen. Men naar Saaesæden ikke engang nyder den tilbørlige Rensning, hvorledes skulde man da kunne vente mere i denne Henseende af den, der føres til Torvs, især saalænge man her kun vrager ureen Sæd, for at trykke Prisen baade paa den rene og urene, men aldeles ikke lader den sidste mangle Afsætning. En Undtagelse herfra gjør

Kjøbenhavns Torv. Hvo, som vil concurrere der, er nødt til at komme med god og reen Vare. I den senere Tid har undertiden Opkjøb af Sæd, til Forsendelse i Udlandet, fundet Sted i Amtets faae Søsteder, og dette har, ved at oplive Handelen, ogsaa havt Indflydelse paa Kornvarernes Rensning. Dog har sædvanlig Modtageren alligevel maattet omrense den opkiøbte Sæd, forend den kunde afsendes. Mangel paa Rensemaskiner hos Bønderne er her meget følelig. Hver By burde have een eller to deraf; men at enes herom blev ligesaa vanskeligt, som at tilveiebringe Udlægget. At Bestemmelserne ved Leverance af Skattesæden bidroge meget til at vænne Bonden til, baade at paasee, at bedre Korn blev avlet, som ogsaa, at det rensedes tilbørlig, og at, hvis denne Foranstaltning havde været vedvarende, dens Indflydelse maaskee vilde være bleven almindelig og have yttret sig velgjørende paa Kornhandelen i det Hele, især naar Loven var kommen den til Hjælp ved at tilstæde Vægt en Deel i Priisbestemmelsen for den til Torvene sendte Sæd, derom har jeg før allerede havt Leilighed at yttre mig. Efterladenhed ved Sædens Rensning, Skjødesløshed i at producere god Handelsvare, Uskikke som de, at komme det fratagne Smaa-Korn atter i Midten af de til Torvs bestemte Sække, hæves ikke saa let, uden at Lovgivningens hensigtsmæssige Bestemmelser for Salget gjøre, at Fordelene af det Modsatte blive mere iøinefaldende.

Imidlertid har den betydelig høie Priis, hvori reen Rug — især den hvide — i de senere Aar har staaet, bidraget noget til dette Korns Forbedring i enhver Henseende; hvorom, saavelsom om flere herhen hørende Gjenstande, jeg ligeledes allerede har yttret mig i 11te Afdeling. Jeg afbryder derfor for at undgaae flere Igjentagelser, og henvender mig til det forelagte Spørgsmaals tvende sidste Puncter.

Hos Bønderne tørres Rugen til eget Forbrug ganske almindelig, hvorimod i Kjøbstæderne det Modsatte pleier at finde Sted, med mindre usædvanlig vaad Indbjergning kræver Tørring. Byg tørres til Gryn og det hjemmesigtede Meel, forsaavidt ikke i den senere Tid, især under Høsten, de saakaldte femerske Gryn og det paa Mollen sigtede Meel ere komne almindeligere i Brug hos Bønderne i mange Egne af Amtet. Fremdeles tørredes Skatterugen i den

samme Tid, hvor dette blev forlangt. Videre finder ingen Torring af Sæd Sted paa dette Amt. Rugen, som opkjøbes i Kjøbenhavn til Forsendelse søværts, tørres der paa de betydelige i den senere Tid i Hovedstaden indrettede Tørringsanstalter.

Dersom under Kornvarernes Forædling forstaaes, at samme i forandret Skikkelse komme i Handelen, og, istedetfor i raae Tilstand, f. Ex. som Malt, Gryn, Meel eller Spiritus faldbydes, saa maa til Besvarelse af Spørgsmaalet anføres Følgende.

Alle Bønder have Maltgjøreri til eget Forbrug, og Enkelte ligeledes til Salg for Omegnens Huusfolk; dog hente disse deres Malt hyppigere fra Kjøbstæderne, hvor de fleste Bryggere og Brændeviinsbrændere gjøre endeel mere, end de selv forbruge. Men i det Hele kan dog neppe antages, at der gjøres Malt her til Amtets Fornødenhed; thi meget hentes ogsaa fra Kjøbenhavn, hvor vi træffe meget betydelige Maltgjørerier.

Af Gryn- og Sigteværker have vi adskillige, og nogle føre betydeligt af deres forædlede Kornvarer til Kjøbstæderne i Amtet, saavelsom til Hovedstaden; men der kommer vistnok ligesaameget atter i smaae Partier derfra tilbage til os. Enkelte Værker levere Varer, som kunne concurrere med de bedste fra fremmede Provindser; men ikke destomindre tage vi neppe en forholdsmæssig Deel i Kjøbenhavns Forsyning med Gryn og sigtet Meel.

Den eneste Forædling, som gaaer i det Store hos os, skeer ved de mange Brænderier, som Amtets Kjøbstæder have; og var ikke saa meget Korn blevet anvendt til Spiritus, vilde det i den seneste Periode, hvor Sæden stod saa lavt, have seet endnu maadeligere ud med dets Affætning. Til Gjengjæld ere vi da ogsaa saa billige at nyde denne Drik i en næsten utroelig Mængde, til en Grad, at jeg vistnok tør antage, at, hvor megen Sæd her endog anvendes til Brænderierne, Productet deraf dog hverken slukker vor Tørst, eller tilfredsstiller vor Patriotismus, ikke at ville lade Kornvarerne falde til endnu lavere Priser; thi meget Brændeviin hente vi desforuden fra Kjøbenhavn, især, naar vi engang ville nyde Noget, som er godt, da en stor Deel af Amtets Brænderier leverer en meget maadelig Vare. Vel er det sandt, Bonden drikker ligemeget Brændeviin i Krostuerne, enten det er godt, eller maadeligt, og en vis Brændeviinsbrænders menneske-

kjærlige Yttring, at han afbrækkede adskillige Grader i Brændevinens Styrke, blot for at forebygge mere Fylderi, end man jo dagligen saae, at hans, kun faae Grader over Postens Vand holdende Product alligevel anrettede, maa der vistnok, fra een Side betragtet, gives Medhold; men see vi paa Vare til at gaae i Handelen, især i Udlandet, hvor man ikke vilde lade sig noie med Brændeviin, graderet efter hiint menneskekjærlige Princip, saa kan man vel ikke nægte, at endnu større Concurrence var ønskelig, og dertil vilde vel den for endeel Aar siden saa almindelig til Omtale komne Frigivelse af Brændeviinsbrænden bidrage meest. Thi jeg tor ikke forbigaae her at anføre, at vor Egn med Hensyn til Brændeviinsbrænden i Smug, ikke kan stille sig ved Siden af andre Provindser, hvor — efter hvad private saavel som officielle Beretninger have ladet blive bekjendt derom, de uprivilegerede Brænderier næsten fortrænge de privilegerede. Uautoriserede Destilleerværker i det Smaae — om de overalt skulde existere her — høre i det Mindste til det meget Sjældne, og vor Bonde bidrager altsaa ei paa denne Maade til Kornvarernes Forædling.

16.

Er Producternes Afsætning forbunden med Vanskelighed, saasom af Mangel paa gode Torve eller Udskibningssteder?

Omgiven af Sundet, Kattegattet og Isefjorden, med en dyb Havbugt i Amtets Indre, kan man vist nok ikke antage, at det feiler paa Udskibningssteder eller Leilighed dertil. Ei heller mangle Torve der, hvor paa omtrent 20 Qvadratmile haves 4 Kiøbstæder, hvoriblandt Vens næststørste, foruden flere Fabrikstæder, som forbruge Betydeligt, og hvor desuden Hovedstaden ei ligger længer end 2 à 3 Mile fra Amtets Grændse.

Har altsaa Frederiksborg Amt deelt Danmarks Skjebne i endeel af de foregaaende Aar, med Vanskelighed og til lave Priser at maatte sælge de betydeligste af sine Producter: saa have kun de almindelige, Fædrenelandet saavel som Udlandet trykkende Conjuncturer været Aarsag deri, men ingenlunde en Beliggenhed, der, i Sammenligning med mange andre Steders, før maa kaldes heldig, end uheldig. Skulde noget Uheldigt med Hensyn til Afsætning tilfældigviis have knyttet sig til et heldigt Locale, saa maatte det være Handelsstandens altfor længe vedholdende Lunkenhed med Hensyn til Speculationer paa Kornvarer, der selv i de senere Aar, hvor Jyllands Havne dog for en Deel længe allerede have givet et følgeværdigt Exempel paa merkantilsk Driftighed, endnu synes at afholde os fra at deeltage i Handel paa Udlandet, som dog til adskillige Tider har havt et ret ønskeligt Udfald. En Beregning over, hvad vore Handelsstæder i den senere Tid have udført af Korn, vilde give et ringe Resultat; men Amtets hele Udførsel bestemmes ei derved alene, da en Deel af vort Korn maa antages, over Kjøbenhavn at komme til videre Forsendelse. Meest paafaldende er det, at et Søsted som Helsingør, der efter dets Beliggenhed kunde være Danmarks anden Handelsstad, ei tager større Deel i Kornhandelen. Havde vore Brænderier og vort Forbrug af Det, de levere, ikke stedse været i saa god Gang, som jeg i det Forrige har havt Leilighed til at anføre, vilde det have seet slet ud for Bonden med Hensyn til Kornvarernes Afsætning.

Af Amtets forskjellige Dele vilde Hornsherred komme til at ansees mindst fordeelagtig beliggende for Afsætning, hvis man ikke fra dets vestlige Kant, og fra Den Ouro havde aabnet sig en Vei med Korn og andre Fødevarer til Holbek, hvor ofte en temmelig levende Kornhandel og god Afsætning paa Landmandens Producter har fundet Sted. Frederiksund er ei noget tilstrækkeligt Torv for Hornsherreds Kornvarer, skjønt af og til ogsaa herfra ere afsendte Ladninger til Udlandet. Frederiksværk kan forsynes af dets egne Bønder, og Roeskilde Torv, hvorhen ogsaa undertiden afsendes Sæd af Herredets sydlige Dele, roses ei. Slangerup, skjønt det har ophørt at staae blandt Kiøbstæderne, har dog adskillige Brænderier endnu, og nærliggende Landmænd afsætte her Lidet af deres Producter, men ikke betydeligt, og for det Meste er

Torvepriſen her betydelig under Kjøbenhavns. Frederiksborg, uagtet ei noget Søsted, tilbyder ofte meget god Afſætning, fordi ei alene de mange Huusmænd og Parcelliſter af Omegnen, iſær fra Kronborg Amt og fra Hirſchholms nordlige Deel, kjøbe deres Kornvarer her, men ofte ſelv Bønder fra ſidſtbemeldte Steder; hvortil i de ſenere Aar ogſaa ere komne adſkillige Sædeprangere. Hirſchholms Torvefabrikation og Handel foranlediger ſtort Kornforbrug, ſaa at dette Amtsdiſtrikt har kun lidet Overſkud. Det, ſom ſælges, gaaer næſten tilſammen enten til Hirſchholms Kjøbſtad, eller til Kjøbenhavn, hvorimod en ſtor Deel af hvad der kjøbes, hentes fra Frederiksborg. Dette Sted ſelv forbruger desuden Betydeligt til dets mange Brænderier, ſaavelſom til Brødbagning baade for Byen og for Slotsmenigheden, ſom og for Stutteriets Marketenteri. Fredensborg, hvor ugentlig holdes et Slags Torv, kan med Hensyn til Kjød og Fedevarernes Afſætning, næſten ſættes ved Siden af een af de mindre Kjøbſtæder. Ogſaa Bageri og Slagteri findes her, til hvilke ſidſte Fedeqvæg ofte ganſke fordeelagtigen har kunnet afſættes. Helſingør bør vel anſees for Amtets Hovedtorv; men ofte blev Bonden her misbuden for ſit Korn, iſær naar vi gaae en 8 à 10 Aar tilbage, hvor man paaſtod, at kun Enkelte ſkulle have været formuende nok til at gjøre betydeligt Indkjøb, og ſaaledes altſaa have havt det i deres Magt at beſtemme Priſen alle de Dage, da Torvet var noget opfyldt. Imidlertid ligger det dog allerede i Stedets Folkemængde, at her maa forbruges Betydeligt, og hvor meget man endog havde at udſætte paa Helſingørs Torv, ſaa indfandt ſig dog ſtedſe endeel Landmænd her med deres Kornvarer, og deriblandt ofte dem, fra langtbortliggende Egne. Mindre nu, end før under Kornpriſernes laveſte Stand, ſynes det ellers, at Roeskilde Amts Bønder beſøge Helſingørs og Frederiksborgs Torve, hvor de for adſkillige Aar ſiden bidroge ikke lidet til at nedſætte Priſerne eller ſelv ganſke at ſtandſe Afſætning, ſaa at ofte Sæd maatte hjemtages eller indſættes uſolgt hos Bekjendtere. Ogſaa Fabrikerne i Hellebek og Uſſerød modtage endeel Sæd og anden Fodevare af de nærliggende Beboere og indvirke ſaaledes ligeſaa fordeelagtig paa Afſætning her, ſom Frederiksværk for dets Bøndergods og nogle andre Tilgrændſende. Leverancen af 8—10000 Tønder Havre

til Frederiksborg Stutteri og til Deputatnydende har en fordeelagtig Indflydelse paa dette Korns Afsætning. Imidlertid er Havren i den senere Tid om Foraaret næsten stedse stegen over Licitationsprisen.

Foruden Kjøbstæderne Frederiksund og Helsingør samt Fabrikstedet Frederiksværk, har Amtet flere gode Lade- og Udskibningssteder, især ved Sundet; men de benyttes kun lidet til Afsætning for Bondens Producter. Endeel Torv afskibes fra Humlebek til Kjøbenhavn, som afkjøbes Bønderne paa dette Udskibningssted, hvilket er temmelig fordeelagtigt for Nærliggende i Asminderød Sogn. Esrom Canal er alene calculeret paa Brændsels Afsætning fra det Indre af de betydelige Skove især Vesten for Søen, og benyttes ei til Andet.

Kjød, især Oxekjød, føres i Mængde af Landmanden til Amtets Kjøbstæder og falbydes ogsaa paa Landet. Dette Kjød er sjælden godt og nedsætter i Vinterens første Tid, hvor denne Handel er levende, Prisen paa det bedre Oxekjød saavelsom paa de fedede Kreature, hvorpaa da ofte skeer Misbud. Dette har imidlertid især sin Grund deri, at Amtets Slagtere i Vinterens første Maaneder kunne kjøbe det maadeligere og kun halvfede Qvæg for ringe Priis og derfor ei ville til at betale det bedre, saalænge der er Overflødighed af hiint. Frihed af Kjødhandelen til Kjøbenhavn kan ikke andet, end virke fordeelagtigen paa denne Green af landoeconomisk Industrie; thi kun godt Kjød finder Afsætning der, altsaa beflitter Landmanden sig nu, mere end før, paa at tilveiebringe bedre Vare, da han ikke er dependent af Slagteren eller Prangeren. Vel naaer Bonden aldrig paa Torvet den Priis, Slagteren kan faae for Vare, som ei er bedre; men han kan dog udbringe et godt Hø-ved høiere nu, end ofte før, da han var i Slagterens Hænder. Hvo som ellers har Foder nok til at holde sit Fedeqvæg saa længe, at det maadeligere er folgt, har sjælden i de sidste 20 Aar kunnet klage over Mangel paa ret fordeelagtig Afsætning endog til Slagterne. Helsingør har ofte været et godt Marked for Fedeqvæg; men dette afhænger meget af Skibsfarten, og ofte have dette Steds Slagtere derfor ogsaa betalt meget slet. Mere bekjendte paa Amtet, end Kjøbenhavneren, opsøge de især i Vinterens første Halvdeel, hvor der endnu er Valg, de Steder, hvor de vide, at

der er Pengetrang, kjøbe der ofte Qvæg, som ikke kan kaldes halv fedt engang, og prøve paa, saa længe som mueligt derved at trykke Prisen paa det Bedre. Kjøbenhavns Slagtere derimod komme for det Meste kun, naar der er Mangel paa deres Marked, især naar Belterne ere tillagte med Jis, og dersom Kreaturene da ere i god Stand kan man vente et antageligt Bud. At drive med sit Qvæg til Kjøbenhavn, har ikke stedse viist sig fordeelagtigt. Man er for lidet vant til at see Omegnens Bønder komme til Trommesalen og selv falbyde deres Qvæg, til ikke at skulle troe, at, naar dette engang skeer, Trang maa have drevet dem dertil, og deraf benytter man sig, naar ikke netop Slagterne selv trænge. Meget er imidlertid Landmanden selv Skyld i maadelig Afsætning paa sit Qvæg, som enten drives til Markederne eller agtes solgt i Stalden; thi sjældent er det tilbørlig fedt og næsten aldrig kan det enten i Fedme eller Godhed concurrere med det jydske eller det sydsjællandske med Sæd staldede, uagtet Kartofler dog ere istand til at bringe det til det Samme med Hensyn til Fedme, i det Mindste til meget afsættelig Handelsvare endog for Hovedstaden.

Den fine Ulds maadelige Afgang i Handelen, selv efter at Udsigt til bedre Afsætning, ved det af Landhusholdningsselskabet i den Hensende Foranstaltede lod til at aabne sig for os, er for almindelig bekjendt, for føleligen erkjendt af Faaredyrkerne til længe at dvæle derved. Istedetfor, efter uoverspændte Beregninger, at hæve sig til Velstand ved Schæferiers Anlæg eller Udvidelse, har Landmanden bebyrdet sig med en i dette Øieblik næsten værdiløs Ting. — Bonden har længe allerede ikke holdt flere Faar, end til at vinde den fornødne Uld til Husets Behov. I andre smaae Avlsbrug, hvor det fremfor i de større er gjørligt at gaae over fra det Ene til det Andet, tænker man paa at afskaffe Faarene, som man for faae Aar siden anskaffede i det Haab, derved at hæve Indtægten af sine Jorder, og Eiere af større Flokke see vist heller ikke betydelig Fordeel mere ved denne Avl, hvor god Uld der paa enkelte Steder endog produceres. Vi træffe her ofte paa Uld, hvoraf, efter vore Fabrikkers Priser, Klæde til 6 à 8 Rbd. Alen kan forfærdiges, om end den største Deel af Ulden fra Merinos Schæferierne kun er tjenlig til Klæde, som sælges for omtrent 4 à 6 Rbd. Og dog kunne vi ikke opnaae mere end 2½ à 3¼ Mk. for

Pundet af den paa Faarene reen vaskede Uld, istedetfor at saadan Uld af Mestizer i 7de eller 8de Leed, 25 Aar tilbage, solgtes for 5 indtil 6 Mk. Courant. Til saadan Priis har Forfatteren selv afsat smaae Partier, hvilke dog sjælden betales høiest af Fabrikanterne.

Klædet staaer hos os 50 til 80 Procent høiere i Priis, end i Udlandet: (enhver Upartisk, som sammenligner tydske og danske Prøvekort, maa tilstaae dette) og dog føre Tydskl ands Schæferier Landmanden til Velstand, medens vi, som ikkun have en Ubetydelighed af ædle Faareflokke mod de sydlige Nabolande, neppe kunne afsætte vor Uld, end ikke engang til de anførte usle Priser! — Hvad kan Grunden være hertil? Fabrikvæsenets lave Stand maaskee? Ellers vise dog nogle Fabrikker, at man forstaaer at forfærdige godt Klæde af vor Uld. Eller er det lettere her, end i Udlandet, at trykke det raae Materials Priis, medens Fabrikaterne skrues i Veiret, fordi Concurrence mangler? Ubegribeligt bliver det i ethvert Tilfælde, at fiin Uld — jeg mener saadan, hvoraf Klæde til de ommeldte Priser kan forfærdiges — ei kan afsættes for en nogenlunde taalelig Betaling, medens der endnu indføres saameget fremmed Klæde, som, uagtet til meget billig Indkjøbspriis, ved Told, Fragt og andre Omkostninger, samt ved de Handlendes rimelige eller urimelige Fordeel, ved sin høie Udsalgspriis, aldeles ikke nedsætter Prisen paa det indenlandske. Men ligesaa ubegribeligt er det ogsaa, at Kjøbenhavn næsten udelukkende vælges til Fabriksted, hvor Arbeidslon, Levnetsmidler, Consumtion, Huusleie og Huusa'gift staae saa meget høiere, end paa Landet eller i de mindre Kjøbstæder, hvor derfor burde være det egentlige Sæde for vore Uldmanufacturer.

Fedevarerne, især Smør, have i det Hele ikke manglet Afsætning, skjøndt Prisen ofte staaer temmelig lavt. Men rigtignok tør vi ved vort Bondersmørs Maadelighed i det Hele heller ikke vente høie Priser. Godt Smør — det, man i den i saa Henseende dog ikke overdreven forfinede Hovedstad kalder fiint Smør — er altid betalt godt, og undertiden har det endog staaet meget høit; sandsynligviis paa Grund af, at saa Faae levere det. Forøvrigt er ved Bondens ringe Qvæghold, ved hans Mangel paa Melkekammer eller Kielder, ved et betydeligt Forbrug, i det Mindste under Høsten, Overskuddet af Smør her paa Amtet i det Hele ei

stort, især der ikke, hvor Tørvearbeidet gaaer stærkt, hvor man altsaa allerede fra det tidligere Foraar af bruger mere deraf. Ligesaa borttage de idelige Reiser til Kjøbenhavn meget Smør for Bonden i de Egne, hvorfra man Nat og Dag seer Heste og Vogne paa Landeveien.

Af Hø og Halm forbruger Kjøbenhavn saa meget, at, uagtet den for disse Producters Transport temmelig lange Vei, ogsaa fra dette Amt en Mængde gaaer derhen. Nogle Aar tilbage var der en Periode, hvor Foderet stod saa lavt i Hovedstaden, at man neppe engang havde en god Vognleie for et Læs Hø, som sendtes derhen fra Amtets Midte. Denne heldige Periode ophørte med 1826, hvor Fouragen, efter Misvæxt, steeg til en, endog for den bedre Landmand alt for fristende, Priis til ei at benytte den til at rive sig ud af Øieblikkets Trang, hvori næsten Enhver befandt sig efter saa mange, med Hensyn til Priserne slette Aar. Siden den Tid har Hø og Halm, naar vi betragte Gjennemsnitsprisen, ikke igjen staaet saa lavt, som før, og Salget gaaer rask frem, medens Agrene sukke under Mangel af Kraft. Hvor ønskeligt det end er for Landmanden, at hans Producter staae høit, i det Mindste svarende til de Omkostninger, Productionen medfører, og til de Skatter og Byrder, der hvile paa Producenten og hans Grundeiendom, saa maa jeg dog undtage Foderværterne herfra, især Hø og Halm, hvis saa lave Priis, at ingen Fristelse til at sælge dem kunde tænkes, langt mere maa ansees for heldig.

Sverrig var for endeel Aar siden et godt Marked for vore Heste, og især stode de smaae lette og derhos velskabte Dyr i en forholdsmæssig høi Priis. Tolddefraudationer hiin Side Sundet bidroge meget til at bringe Liv i denne Handel; men de bidroge ogsaa til senere strængere Tilsyn, og dette har foraarsaget, at denne Handel nu ikke mere er saa stærk. Overdrevne Toldafgifter føre kun til Smuglen eller til at standse Handelen, og Regjeringerne vinde hverken ved det Ene eller det Andet. Holder man det for rigtigt at hæve Handelen imellem to Stater paa een eller anden Artikel, saa synes det at være bedre, ligefrem at udtale det, end indirecte paa Moralitetens Bekostning at

standse eller lamme den ved overdreven Toldafgift. — At det er uret, bedragerisk, at smugle og snyde Regjeringen for Tolden, dette faaer Ingen den Handlende til at indsee.

17.

Opgive Bønderne endnu Avret, eller holdes der over Markfred? reises der nyt Hegn og vedligeholdes det gamle?

Markfredens Tilstand før Forordningen af 6 Juli 1817 var den samme, som i Vens øvrige Egne, overeensstemmende vel med næsten hele Danmarks, bekjendt ved Det, der da blev skrevet om denne Gjenstand, for at bevirke den af enhver oplyst Agerdyrker saa meget ønskede Forandring i Markernes stedfindende almindelige Fredløshed, saasnart en overilet Indhøstning neppe var tilendebragt. Forordningen bevirkede ved dens første Fremtræden mere en øieblikkelig Forbauselse, end en almindelig Forandring i Tingens Stilling, hvilken Mange maaskee havde ventet, især paa Grund af de derudi bestemte høie Optagelsespenge. Men foruden at der stedfinder et Misforhold imellem Optagningspengene, som ere bestemte for de forskjellige Slags Kreature; foruden en Ubestemthed paa enkelte Steder, til hvilken Betaling det Ene eller det Andet skal henføres, synes mig Optagelsespengene i det Hele netop at være for høie til, under Landmandens i samme Tid begyndte maadelige Forfatning, imellem Mand og Mand at kunne blive ufravigelig Regel for Indløsningen; og netop af den Aarsag har Forordningen af 9 Juli 1817 ikke virket saameget paa Markfred, som man ellers torde have ventet. De mange Egne, hvor Avret har bestaaet i dets fulde Udstrakthed efter 1817, ligesom før, bevidne dette bedst. Ei heller vilde det falde vanskeligt at bevise, at lavere Optagelsespenge, mere beregnede paa Muligheden at komme til almindelig Anvendelse, havde været virk-

sommere. Attraaen til Markfred findes for det Meste kun hos Enkelte, og disse have længe at kæmpe mod de Øvrige, som ønske den gamle Skiks Vedbeholdelse. Hverken kunne hine, efter de Tidsomstændigheder, som have fundet Sted i mere, end en halv Snees Aar, eller de nenne at fremgaae efter Anordningens Bud med Hensyn til Optagelsespengene. Man advarer, optager, udleverer uden eller mod ringe Indløsningspenge, lover vel ogsaa at tilbagebetale disse, dersom Naboen herefter holder Fred. Men Naboen veed, at endog ved det omhyggeligste Tilsyn en øieblikkelig Overtrædelse af Skjellet af den fredelig sindede Mands Kreature, enten de staae i Toir eller de vogtes, let kan indløbe, og indløber det ei, veed det slette Menneske at raade Bod derpaa. Han seer altsaa forud, at de betalte Penge nok kunne faaes igjen, og det med Aagerrente. Daglig Erfaring, især i de første 5—6 Aar efterat Forordningen udkom, har stadfæstet dette. Mindre Optagelsespenge, ei høiere, end at den fredelig sindede, uden at blues, kunde tage deres fulde Beløb af den Ufredelige, en Tiende-Deel omtrent af hvad Forordningen bestemmer, vilde forebygge dette for Størstedeel; thi om da ogsaa engang et Hoved imod hiins Villie kom ind paa Naboens Mark, vilde dette ikke blive betydeligt nok, til derfor at maatte opgive at stræbe efter Markfred. Til at tøile den Ufredelige vilde de omtrent indtil $\frac{1}{3}$ nedsatte Optagningspenge være høie nok, og mere end høie nok til at indløse, hvad mod Eierens Villie kommer ind paa Andres Marker. Ei heller var under saadan Nedsættelse Fristelsen for slette Mennesker saa stor til, under Nattens Skjul at forgribe sig paa Naboens toirsatte Besætning, for paa Grund af Hævn eller Vindesyge at drive den ind paa sin Mark; Gjerninger, tit nok forekomne, hvor der tvistedes om Markfred.

Jeg har i det Foregaaende yttret, at Misforhold saavelsom Ubestemthed fandt Sted imellem de for det ene eller for det andet Slags Kreature bestemte Optagelsespenge, hvorom jeg skylder nærmere Forklaring. Ubestemthed finder Sted, fordi Grændsen ei er opgiven imellem Svin og Gris, Ko og Kalv, Hest og Føl. Misforhold derimod er især imellem de 3 Rbd., som skulle betales for en Ko, og de for en Kalv kun ansatte 48 ß; især naar 1 à 2 Aars Unghøveder, efter det almindelig Antagne, endnu skulde henføres til Kal-

vene. En Kalv eller et Unghoved er eet af de vanskeligste Kreature at optage, gjør ligesaamegen Skade paa den unge Rugmark, som et stort Hoved, og ofte mere, naar man ved Optagningen først længe maa jage omkring med dem, inden de kunne faaes hjemdrevne, hvilket sjældnere behoves med Koerne. En Hest burde staae meget høiere, end en Ko, ligeledes i Betragtning af den ofte større Vanskelighed med at optage dem. Faar, i det mindste Bøndernes Smaaflokke, ere ligeledes meget vanskelige at drive til fremmed Sted, og megen Ufred kunne de ofte have forvoldet, inden dette engang lykkes; derhos er Faaret meget skadeligt for den unge Vintersæd og opsøger den, saasnart Marken blot viser sig lidt grøn. De for Faar bestemte Optagelsespenge staae derfor, i Forhold til det Øvrige, ikke høie nok. At Tyre ere ansatte til høieste Betaling, er meget rigtigt; men for at undgaae saa ofte indtrufne ulykkelige Hændelser, saavelsom for at Qvægracernes Forbedring stod mere i vor Magt, havde det været ønskeligst, at de ganske vare blevne forviste fra Markerne, i det Mindste som løsgaaende. Svinene have paa de fleste Steder længe tabt deres fordums Herredømme, og overdreven høie Optagelsespenge ere ei mere fornødne til at holde dem i Tømme.

Men skjøndt jeg troer, at Forordningen af 9 Juli 1817 under Modification af Adskilligt deri, kunde have været virksommere, især dersom det kunde have ladet sig gjøre at stille Markfredens Overholdelse under offentligt Tilsyn, hvilket vel vilde have havt sine store Vanskeligheder, men dog maaskee ikke havde været ganske umueligt, har den ikke desto mindre ei virket ubetydeligt og i enkelte Strøg selv havt fuldkommen Markfred til Følge. Mere Indflydelse vilde den have havt, naar den var udkommen tidligere, under Bondens Velstand, istedet for at træffe Landmanden i hans kraftløseste Periode.

Inden jeg forsøger at give en Oversigt over Markfredens nærværende Stand, vil det maaskee ikke være hverken uinteressant eller hensigtsløst, kort at anføre, hvorledes det stod til dermed 5 à 6 Aar, efterat Forordningen udkom, dengang nemlig, da de første Opfordringer til disse landoeconomiske Spørgsmaals Besvarelse udgik. Dette, sammenlignet med Tingens nærværende Stand, leder til Slutninger om Fremtiden. Jeg meddeler der-

for, hvad de mig overleverede, dengang indkomne Indberetninger indeholde om denne Gjenstand.

Hornsherred den 19 April 1823.

"Saavidt vi vide, opgive Bønderne endnu Evret overalt i Hornsherred. Af gammelt Markhegn findes om Bøndernes Lodder kun faae, og disse forsømmes, som oftest. Af nyt Hegn kjende vi ingen eller kun faae.

Frederiksværk Gods den 11 September 1822.

"Naar Hovedgaarden og Værket undtages, hvor der holdes Markfred, saa opgives Evret endnu overalt. Nyt Hegn reises sjældent, hvorimod det Gamle vedligeholdes i Almindelighed.

Kronborg Amtsdistrict den 31 Mai 1823.

"Af enkelte Mænd, især uden for Bondestanden, har i mange Aar Markfred og Hegn været overholdt. Forordningen af 9 Juli 1817 har virket, at ogsaa mange Bønder, især de, som lægge sig efter Klover og Kartoffelavl, fordre Hegn og Markfred. Dog findes, desværre, endnu Byer, hvor man forenes om at opgive Evret, saasnart Kornet er indhøstet. Hvor Markfred overholdes, der reises og vedligeholdes Hegn, andensteds ikke.

Hirschholms Amtsdistricts Indberetninger.

a) Hr. Oberst v. Braëms paa Rungstedgaard af 4 Marts 1823.

"Bønderne opgive endnu Evret, men da de i Almindelighed begrændses af de større Gaarde, der noiagtig holde over Freden, saa maa vogtes og kun Faae lade Qvæget gaae paa Marken om Natten. Optagningspengenes Størrelse frister Mange til, ulovligen at optage. De 3 Rbd. Sølv for et Qvæghoved, ere ofte $\frac{1}{4}$ af dets Værdi, ligesom de 3 Rbd. Sølv for et Svin ere derover. For Faar kan Optagning let skee, da de følges ad, og 20 Faar ere

strax 20 Rbd. Solv. Og hvem skal Eieren holde sig til? Vogterne kunne ei betale og give dog ofteſt Anledning til Optagning."

b) Hr. Juſtitsraad Selmers i Hirſchholm af 30 September 1822.

"Avret opgives ikke mere, det skulde da være, en enkelt By enedes derom, hvilket har sine Vanskeligheder. Siden Forordningen af 9 Juli 1817 synes Markfreden her meget god. Det var ønskeligt, om alle Hegns Sløifning nu opmuntredes. Megen unyttig henliggende Jord kom da til Nytte. Hegnet har desuden aldrig naaet sin Hensigt; thi endog før 9 Juli 1817, da man gjerne betalte nogle ubetydelige Optagelsespenge for at have fri Græsning, blev det bedste Hegn gjort ved Nattetider unyttigt, ved paa flere Steder anbragte Gab. At plante paa Hegnet er særdeles fordeelagtigt."

c) Hr. Kammerraad Wiimbs paa Lyngebecksgaard af 7 September 1822.

"Gamle Skikke ere ikke let af Enhver at aflade, og saaledes have Bønderne for det Meste Avret, ikke alene paa deres egne Jordlodder, men og paa samtlige Naboers, saavidt Hegn tillader og Kreaturernes Lyst at vandre, strækker sig. Om nyt Hegn reises, er mig ubekjendt, men at det gamle ikke alle Steder svarer til sin Hensigt, er vist."

d) Hr. Bank-Graveur Seehusens i Birkerod af 10 April 1823.

"Avret opgives ikke og der holdes over Markfred. Baade reises der nyt Hegn og det gamle vedligeholdes."

e) Sognefogderne Ole Hansen i Auderod og Jens Andreassens i Bronsholm af 5 December 1822.

"I Strandsognet opgives Avre, og Markfred overholdes i Almindelighed ikke. Grunden maa fornemmelig søges i Hegnets Betydelighed; dernæst i Forordningens svære Optagelsespenge,

som dreve enkelte Herre- og Gaardmænd til at benytte dem som Indtægtskilde eller til Chikane, naar de havde noget Udstaaende med Naboen, hvorved ei sjælden 20-30 ja indtil 100 Rbd. Optagningspenge maatte betales, hvor man da søgte Regres paa lige Maade. Man holdt flere Vogtere end før, men heller ikke derved opnaaedes, at enhvers Kreature bleve paa egne Marker, hvorefter Avret lidt efter lidt blev opgivet igjen. Vel kunde anføres at Kreaturene kunde holdes bundne, men Koerne lide derved og malke ei godt under Efteraarets Kulde.

Hvad Hegn angaaer, da reises efter den nyeste Forordning intet nyt og det gamle forfalder, da saavel Bonden som andre udlægge Forordningen saaledes: at skal Hver være pligtig, at holde Kreaturene paa sit Eget, og altsaa nødes til at vogte eller toire, saa behøves intet Hegn. Denne Tanke er almindelig i Sognet og gjør altsaa Markfred mere vanskelig."

Forfatterens Indberetninger over Frederiksborg Amtsdistricts nordvestlige Deel, af 31 December 1822.

"Naar Spørgsmaalet blot angaaer Bonden o: Landmanden af Bondestanden, saa udfalder Besvarelsen, almindelig tagen, saaledes:

Bønderne opgive endnu Avret, de holde ikke over Markfred, de reise, med ubetydelige og paa Markfred næsten ingen Indflydelse havende Undtagelser, hverken nyt Hegn eller vedligeholde det gamle, hvilket ingensteds har stort anden Nytte, end at betegne Skjellet imellem Lodderne.

Undtagelser herfra, finde Sted:

1) Hvor Jordbrugere udenfor Bondestanden i tilstrækkelig Mængde ere bosatte imellem Bønderne og med forenet Kraft have arbeidet Markernes fredløse Tilstand imod. Dette har især der virket gavnlig, hvor Kartoffelavlen i det Store ogsaa fandt Sted hos Bonden, som da befandt sig vel ved den vundne Markfred. Til disse heldige Egne hører kun en liden Strækning, hvoriblandt en Deel af Herlov, Kollerød, Uvelse, Lystrup ligesom de Slangerup Kjøbstad nærmest tilstødende Jorder, da Agerdyrkerne i dette sidste Sted ikke taale fremmede Kreature paa deres Marker. Med Undtagelse af de benævnte Strækninger samt Hillerød Kjøb-

stads Jorder, hvor Markfred antræffes i større eller mindre Grad, findes næsten almindeligt Ævre. Derved opstaaer en sørgelig Stilling for de imellem Fred og Ufred liggende Jordbrugere. Paa den ene Side anfaldne af Ævrets løsgaaende Qvægflokke, selv til største Fare for deres bundne Besætning, som da rimeligviis nødes til at løsrive sig, hvorved den Fredeligste ufrivilligen kan komme til at gjøre Ufred, støde de ad den modsatte Side paa Markfredens strænge Love. Paa denne uimodsigelige Sandhed, at en Mand uden ringeste egen Skyld kan komme til at gjøre Ufred, ja paa en Maade er nødsaget dertil, bygger Enhver, altsaa ligeledes den med Hensigt eller af Efterladenhed Ufredelige, sit Forsvar, og søger at opnaae Eftergivelse, i det Mindste Nedsættelse i Optagelsespengene. Tilstaaer man det ei, har man at kæmpe med Ondskab og Hævngjerrighed, der for det Meste vinde Seier. Saaledes bevirke de imellem Fred og Ufred liggende, imod hvad man skulde formode, og hvad vel ogsaa stundom er skeet, istedetfor at udvide Markfredens Grændse, ofte det Modsatte, og mange af Markfredens ivrige Tilhængere ere allerede blevne kjede af de usigelig mange Ubehageligheder, de have mødt; hvilket kjendeligen i forrige Efteraar, og mere endnu i Aar har tilveiebragt Sløvhed paa flere Steder, hvor for med Kraft kjæmpedes mod Uskikken.

2) Hvor Kongelige Marker og Skove grændse til Bondermarkerne, uden at være forsynede med forsvarligt, eller tilbørligen vedligeholdt Hegn. Allerede inden 1817 vare de til Stutterimarkerne grændsende Agerdyrkere meget indskrænkede i Ævrets Opgivelse; thi tildeels blev Udhegnet ikke vedligeholdt. Ja der vare Strækninger, hvor det ganske laae øde eller selv var borttaget. De Kongelige Skoves Hegn bliver vel, forsaavidt Forstvæsenets Andeel angaaer, forsvarligen vedligeholdt, men de Tilgrændsendes Andeel meest kun maadeligen. Dertil kommer, at en stor Deel af dette Hegn bestaaer af Voldbiger, som vel kunne være anordningsmæssige, uden derfor at tilbyde forsvarligt Hegn, ei skikket til at modstaae det til Ævrets Frihed vante Qvæg. Men om end Bønderne ved tilstødende Kongelige Skove og Marker vare lidt generede, agtede de kun lidet de ved Forordningen af 19 October 1794 bestemte Optagelsespenge, især ved

Pengenes slette Cours. Med Skadeserstatningen, især i Græsmarker, havde det ikke stort at betyde; ligesaalidet i Skove, som deels vare udvoxne eller dog i den Alder, at Kreature ingen Skade kunde tilføie dem, eller hvor de foretagne Anlæg formedelst en for vidt gaaende Fredning, vare saa besatte med Græs, at det endog var Spørgsmaal, om de indkomne Kreature havde gjort meest Gavn eller Skade. Saaledes kunde altsaa Skove og Stutterimarker ei stort forstyrre Ævret, indtil Forordningen af 9 Juli 1817, udgaaende fra andre Grundsætninger, hævede hine Misforhold. Paa enkelte Steder bevirkede den ved dens første Fremtræden en heel Omvæltning i Tingenes forrige Stand. De mange f. Ex. omkring Stutterimarken Ebberholtsvang liggende til det meest udstrakte Ævre vante Beboere torde, ved Hegnets maadelige Tilstand omkring denne Vang, ei mere tænke derpaa, og i een af de ufredeligste Egne havde man saaledes grundet Haab om at see Markfred tilveiebragt. Men dette Haab forsvandt, da de omliggende Bønders Kreature bleve indbrændte paa Eftergræsning i denne Vang, uden at Vogtning foranstaltedes eller gjordes til Betingelse. Stutterivangen og de tilgrændsende Marker bleve dernæst atter et fælleds Ævredistrikt, ligesom de havde været det før, og Markfreden er nu for lang Tid forsvunden i de hertil stødende Sogne. Heller ikke virkede Skovene efter sidste Forordning betydelig til at tilveiebringe Markfred; thi Forstvæsenet vedblev i Medhold med Anordningen at holde Hegnet istand, og de Tilgrændsende toge sig rimeligviis ogsaa mere af deres Part, end før, fordi Forordningen nu gjorde dem Græsningen udi Indhegningerne for kostbar.

3) Hvor der findes enkelte slette Mennesker, som under Anvendelse af ethvert Middel benytte de nyere Bestemmelser om Hegn og Markfred til at berige sig. Af Exempler herpaa have vi flere for Die. Det berygtede Alsønderup Sogn har nogle smaae Lodeiere, som have drevet dette allerede i flere Aar, og dette Onde har bevirket det Gode, at Bønderne i Nærheden af dem have et jævnligt Tilsyn med deres Kreature om Dagen og for en Deel indbinde dem om Natten. Men Ævrets fuldkomne Ophævelse har det ei bevirket.

Jeg kan ikke slutte dette Afsnit, uden med faae Ord at berøre de Vanskeligheder, som staae i Veien for Markfredens fuldkomne Opnaaelse i en Egn, hvor Agerdyrkningen staaer paa et saa lavt Trin, som her. Foders rigelige Frembringelse er den første Betingelse for Markfred; thi det paa skaldede Marker om Dagen i Toir staaende Qvæg maa der gives et Foder om Natten, og Qvæg saavel som Faar maae nu tages tidligere paa Stald, end under Ævret, selv naar man vogter istedetfor at toire. Men hvorfra skal Foderet komme hos den Mand, som netop af Mangel derpaa, eller fordi han trænger til at gjøre en Deel deraf umiddelbart i Penge, ikke pleier at stalde ind, førend Sneen driver det omvankende Qvæg hjem, ofte om Foraaret sætter det ud paa Marken igjen, naar neppe et Faar kan finde Næring der? Og Qvæget er ikke engang den største Hindring for Ævrets Afskaffelse; langt mere ere Hestene det, som, i Selen om Dagen, ei kunne staae i Toir de lange kolde Nætter, saasnart den Græsning er medgaaet, som man har opsparet til dem paa Klovermarkerne. Nu skulle de tages ind paa Kjærvene, hvoraf der kun haves lidt, og som skal gjøres i Penge til Udgifternes Bestridelse. Om end de fleste Bønder stedse have taget et Par Heste ind nogle Uger efter Mikkelsdag, saa maatte dog Resten gaae ude indtil det sildigste Efteraar. Disse nu ligeledes indtagne, altsaa 5 à 6 Uger tidligere end før, udgjøre noget Betydeligt med Hensyn til Foder og Kjærne. Et mindre Antal Heste, men bedre Arbeidsdyr bør altsaa holdes, og næsten ingen Gaard burde have flere end fire, naar der blot er Tale om Markarbeidet. Men derfra ere vi endnu meget fjerne."

Efter at have meddeelt disse Udtog, Ævrets og Markfredens Stand for 7=8 Aar siden angaaende — som dog mangle Underretning om Frederiksborg Amtsdistricts sydlige Deel, hvorfra ingen Indberetning er indkommen, men hvorom jeg veed, at kun paa meget faae Puncter Markfred dengang fandt Sted, kommer jeg til Spørgsmaalets Besvarelse med Hensyn til Nutiden, og meddeler, hvad jeg under de i Aaret 1829 foretagne Omreiser har bragt i Erfaring. Hensigten, nærmere udi det sidst forløbne Efteraar, ved egen Jagttagelse under igjentagne Reiser, at oplyse denne Gjenstand, hente Stadfæstelse eller Berigtigelse af det mig

Meddeelte, blev kun i ringe Grad opnaaet, da Høstens Ende og Vinterens Begyndelse næsten faldt sammen, et egentligt Ævre altsaa ingensteds kunde finde Sted. — De samlede Efterretninger meddeles her i samme Orden, som de ældre, og kommer jeg saaledes først til:

Hornsherred.

Ævret i dets fulde Betydning, d: Markernes til den Grad fredløse Tilstand efter Indhøstningen, at Kreaturene uden Vogtning eller Tilsyn gaae, hvor de ville, kan antages at være hævet i Herredets Midte og i nogle af de østre Byer. I Sønden af Selsø Gods derimod synes det for det Meste endnu at bestaae, uagtet ogsaa her enkelte Stemmer have reist sig derimod. Ligesaa er det ikke hævet i de vestre Byer under Egholm og Svanholm; ei heller paa Ours. Dalby under Overberg, Onsved under Pagterold, samt Ordrup under Svanholm have i den senere Tid strøbt efter Markfred og tiltvunget sig den fra den tilgrændsende By Landerslev af Jægerspriis Gods, hvor jeg hørte stor Klage føres over det foregaaende Aars Optagning paa de forommeldte Byers Marker. Torslev har, i Forbindelse med Skullelev, allerede før havt og maattet holde nogenledes Fred. Saaledes er altsaa Markfred med dens velgjørende Følger paa Veie at udbrede sig over en stor Deel af Herredet; dog bestaaer den endnu ingensteds fuldkommen, og endeel Aar ville vist hengaae, inden det nogensteds kommer dertil, hverken mod Andre eller mod sig selv at være ufredelig; thi endog der, hvor det almindelige Ævre er hævet, bestaaer dog Skjødesløshed i denne sidste Henseende endnu i det Enkelte.

Med Hensyn til Hegnet bemærkes, at Hovedgaardenes Marker fra ældre Tider af have havt baade Udhegn og Mellemhegn, som overalt vedligeholdes, dog ikke til den Grad, at Græsning paa Markerne kan finde Sted uden Vogtning; thi det meste Hegn bestaaer af Volddige. Bøndernes Hegn findes paa enkelte Steder i taalelig Stand, paa andre ikke; det Første er for det Meste der Tilfældet, hvor Markfred ønskes, men ei endnu er bleven til Regel; det Sidste, hvor fuldkommen Ævre existerer eller hvor hævdet

Markfred gjør Hegnets Vedligeholdelse overflødig, — til hvilken Grad det, som ommeldt, dog ikke endnu synes at være kommet i Hornsherred. Godt vedligeholdt Hegn antraf jeg blandt andet paa enkelte Steder af Selsø Gods, i Skiby, Ordrup, Onsved og fl. St., men ingensteds til at kunne modstaae løsgaaende, uvogtede Kreature, til betydelig Lettelse derimod for Vogtningen. Hvad Nytte vilde desuden det bedste Udhegn have med Hensyn til Markfred, dersom Kreaturene ei holdtes bundne eller under Vogt! Skaden er ligestor, enten de egne eller fremmede foraarsage den. Skulle Kreaturene overlades til sig selv, er foruden forsvarligt Udhegn ligeledes Mellemhegn nødvendigt; saaledes som det findes i en stor Deel af Holsteen, men hvor ikke destomindre megen Ufred skeer — netop fordi man stoler paa Hegn. Er man altsaa nødt til, ligefuldt at toire eller vogte, bliver Hegnet unødværligt. Ikke at jeg skulde miskjende Behageligheden af at have et forsvarligt Udhegn, der i det Mindste kan modstaae det første Tilløb af et fra Toir eller fra Vogteren sluppet Hoved; men for dyrt, holder jeg for, kjøbes denne Behagelighed og denne ringe Nytte, dersom vi betragte Omkostningerne, som Vedligeholdelsen af Udhegnet foraarsager, især der, hvor det, som her næsten allevegne, bestaaer af Volddige, hvorpaa næsten ingensteds findes levende Hegn.

Af og til træffer man endnu paa Steder, hvor intet Hegn er reist imellem Mand og Mand, som f. Ex paa adskillige Udlodder af de vestlige Byer. Især er dette Tilfældet ved de der affatte Huuslodder. — Men endeel opbrækkede Steen ligge allerede i Skjellinien, og inden disse steenbesatte Jorder ere tilbørligen rensede, vil Materialet haves til at kunne hegne, hvilket da skaffer en dobbelt Nytte.

Paa hele Ouro fandt jeg, med Undtagelse af enkelte Lodder, Hegnet maadelig vedligeholdt eller at være forfaldet.

Frederiksværks Gods.

Den til Frederiksborg Amtsdistrict stødende Deel deraf passer med Hensyn til Ævret godt til sit Nabolaug; thi ogsaa her, i Ølsted, Ubberub, Store Lyngby og flere noget mere fraliggende

Byer existerer det næsten endnu i sin gamle Form, og meget anderledes skal det heller ikke være i Kregome Sogn. Frederiksværk Fabriksted og Arresødals Hovedmarker stode hertil, og den Markfred, man forlanger her, uleiliger de nærmest tilgrændsende Bønder noget og nøder dem om Efteraaret til et overfladeligt Tilsyn med Kreaturene. Saaledes er det ogsaa paa den anden Side, hvor Vinderød og Meelby Sognes Bønder stode til Værkets og Hovedgaardens Jorder og ligeledes ei ganske frit tør lade deres Kreature gaae i Avret. Halsnæs roses vel for, at Enhver her holder paa sit eget, men de fleste forelagte Spørgsmaals Besvarelse til at oplyse Markfredens Natur her, udfaldt ei til hiin Paastands Bekræftelse, men viste blot, at man i den Henseende ei ganske stoler paa hinanden indbyrdes og derfor har et loseligt Tilsyn med Qvæget og Faarene en liden Tid af Efteraaret. Videre troer jeg ikke, at det er kommet med Markfreden her.

Kun paa faae Steder fandt jeg Hegnet i synderlig god Stand, dog var det heller ikke overalt forfaldet. Saaledes sluttede jeg mig til, at ei heller nogen alvorlig Kamp endnu maatte være opstaaet mellem Markfred og Ufred, hvis første Virkning pleier at være Hegnets Opreisning mellem de stridende Parter, uagtet dets Forfald uudeblivelig siden paafølger igjen, enten det gamle Avre seirer, eller det fortrænges af en fuldkommen Markfred. Thi hverken det Ene eller det Andet behøver Hegn.

Kronborg Amtsdistrict.

Fra ældre Tider af allerede har dette District havt mange Agerdyrkere uden for Bondestanden, og da disse for det Meste hylde Markfred, kunde det ikke feile, at jo dette maatte have Indflydelse ogsaa paa Bondestanden, som efter 1817 saae sig tvungen til at skaffe Fred paa alle de Puncter, hvor Mænd boede blandt dem, som i den Henseende ei lode spøge med sig. Ingensteds paa Amtet, troer jeg derfor, efter hvad jeg har hørt, og hvad ogsaa synes at fremgaae af den meddeelte korte Underretning af 1822, har Anordningen af 9 Juli 1817 havt en saa hastig Virkning, som her paa mange Steder. Men neppe har det holdt sig paa det Punct engang, som man efter det Foran-

første maa antage, at det har staaet dengang; gaaen frem er man vist ikke. Vel tales undertiden endog af Bønder — og ofte selv med vægtfuld Mine — om Markfred og Hegn som Ting, der høre hjemme hos dem; men det forekom mig, som man talte mere derom, end Sagens Stand fortjente. Hvad Bonden her kalder Markfred, er sædvanlig ikke andet, end at Qvæget holdes fra Naboens Mark indtil Kartoffelhøstens Begyndelse omtrent, medens man ikke tager sig det ilde op, paa egen Mark at lade det gaae, som det kan. Hestene synes næsten allevegne at nyde den Frihed, efterat være spændte fra Ploven, selv at opsøge sig deres nødtørftige Næring om Natten; thi mere end eet Par Heste paa Stald ved eller snart efter Michaelis findes høist sjælden ogsaa hos Kronborg Amts Bønder. Paa Faarenes Vogtning tænkes ei stort mere, efter at det omhyggeligere Tilsyn med Qvæget har ophørt; uvogtede ere de altsaa netop da, naar de begynde at gjøre meest Skade paa Rugmarkerne, som fra nu af begynde at tillokke dem med deres unge Grønt. Paa enkelte Steder — men næsten kun der, hvor Landmænd uden for Bondestanden ere bosatte mellem Bønderne, staaer det bedre til, og her er det mueligt, at man efterhaanden vil komme til virkelig Markfred, hvorfra den mere og mere tør antages at ville udbrede sig, saafremt ikke Producternes Priis paany skulde synke til det meget lave, hvorved Standsning i al landoeconomisk Fremgang, ligesom det for nogle Aar siden var Tilfældet, atter maa befrygtes; thi Uformuenhed og Afmagt staae enhver Fremskriden imod, især hvor denne medfører øieblikkelig Opoffrelse, Resignéren paa virkelige eller indbildte Fordele eller Behageligheder.

Ingensteds har jeg fundet mere Driftighed ved Hegns Opførelse, end paa adskillige Steder i nogle af Kronborg Amts nordvestlige Sogne, f. Ex. i Blistrup Sogns Strandbyer, hvor en Mængde reiste Steengjerder tillige har havt disse steenbesatte Jorders Rensning og Forbedring til Følge. Paa andre Steder, hvor det feilede paa dette Material, vare mange Hegnslinier forsynede med ganske nylig istandsatte, meget gode Volddiger. Sørgeligt kun, at saadanne Anstrængelser ei have varigere Nytte, og at saadant Hegns Forfald allerede sees at indtræde ved det første,

naar man neppe har sat Spaden til det sidste Stykke; sørgeligt, at man med saadan Stræbsomhed for at afværge fremmed Ufred, ikke er mere opmærksom paa den, man tilføier sig selv. Hvor man imidlertid bliver betydelig Anstrængelse vaer ved Hegnets Istandsættelse imellem flere til hinanden Grændsende, der skimter Haabet frem om Markfred engang i Tiden. Thi at det siden Udskiftningen næsten overalt urørt nedliggende Hegn reises igjen, er det første Tegn, at Ævrets gamle Herredømme er brudt; Tegn, at man trættes om Markfred. Modvilligen reises Hegnet af de Fleste; men er det engang reist, vil man i sin Fortrædelighed over de aftvungne Anstrængelser og det standsede Ævre ogsaa lade Naboen føle sin Harme, og bliver nu — som man kalder det — endnu urimeligere, end han med ei at taale fremmede Kreature paa sine Jorder. Saaledes skeer Begyndelsen til Markfred eller Forberedelsen dertil næsten altid under Trætte og Uvenskab, under Ondskab og Hævn, og jo høiere dette stiger, desmere Haab er der om en heldig Udgang. Ei før paatænkte Foranstaltninger gjøres til Hestenes tidligere Indtagelse, til de øvrige Kreatures Vogtning og Indbinding om Natten. Engang bekjendt dermed seer man, at før for uovervindelige holdte Vanskeligheder, dog lade sig overvinde; bekjendt med Nytten af Markfreden, lærer man at anslaae den høiere, og tilsidst at ynde den. Slov Trætte, under fredeligt Sindelag let tilveiebragt Forlig — priisværdige Ting ellers! — tilbageføre til Ufreden; ligesom den iblandt kraftløse Agerdyrkere, uden fremmed Tvang, sjælden vil fortrænges. Derimod kjender jeg Egne, skjøndt ikke, hvor vi nu staae, hvor Markfreden under Trættens alvorligere Characteer, saa hastig blev tilveiebragt, at der ikke blev Tid til at tænke paa Hegnets Istandsættelse, dette Palliativ for Ufredssygdommen, og saaledes sparedes betydelige, og, naar Freden først har vundet Herredømmet, unyttige Anstrængelser; thi endog det bedste Hegn vil man da efterhaanden see forfalde igjen, hvortil Istandholdelsens store Bekostelighed indeholder den rimelige Grund.

Hirschholms Amtsdistrict.

Indbragne Efterretninger om dette Amts fire Sogne indeholdt følgende korte, veiledende Noticer:

Karlebo Sogn. Der holdes over Markfred; men Hegnet vedligeholdes ikke overalt.

Blaustrød Sogn. Paa de fleste Steder opgives ikke Ævret, men paa nogle efter Mikkelsdag.

Hirschholms Sogn. I det Hele holdes over Markfred, og Ævret existerer ikke; hvoraf følger, at Hegnene nu ikke overalt vedligeholdes.

Birkerød Sogn. Overeensstemmende med Hirschholms Sogn.

Naar man ikke taber af Sigte, at, hvad Bønderne kalde Markfred, sædvanlig kun betyder, at Ævret ei bestaaer mere i sin forrige Udstrakthed, saa vil let erkjendes, at hine Noticer ei lade slutte til Markfred i Ordets fulde Betydning, men kun til den Tilstand, som nærmer sig den og giver Haab om, at det engang vil komme dertil. Dette Haab har sin fasteste Støtte i de mange større og mindre Gaarde, som paa en stor Deel af dette Amtsdistrict drives af Landmænd udenfor Bondestanden, hvorved den ævrevante og ævrelystne Bonde tøiles bedst.

I Karlebo Sogns vestre Deel er det mig bekjendt, at for faae Aar siden endnu kun maadelig Fred fandt Sted med Qvæg, og at Heste og Faar holdtes ikke, eller kun ganske lidt, under Tilsyn. I dette Efteraar traf jeg Qvægflokkene vel for det Meste med Vogter; men Sæden var paa mange Steder endnu ubjerget. Ikke desto mindre fandt jeg Kartoflerne tildeels afædte, traf Qvæget uden Opsigt i Middagsstunden, naar Vogterdrengen var kaldet ind, saae Hestene gaae løse, og Faarene i den sildigere Tid, da Sæden endelig var indhøstet, drive om, hvor de vilde — vel ei til betydelig Hinder i dette Aar, hvor ingen grønnende Rugmarker havdes, men dog til Beviis paa, at Markfreden først havde naaet sit lavere Trin.

Ligesaaledes stod det til i Blaustrød Sogn, hvorimod det forekom mig, at man i Birkerød og Hirschholm Sogn indtil noget ind i Karlebo Strandsogn førte et mere paalideligt Tilsyn med Qvæget, og af og til saae jeg ogsaa Faareflokkene at blive vogtede,

hvorimod ligeledes her fandtes mange løsgaaende Heste. Men, som allerede forhen anmærket, det sidste Efteraars Jagttagelser kunne ei afgive Maalestokken for Markfredens Stand. Uindhøstet Sæd foranledigede strængere Tilsyn i Førstningen; Mangel paa tidlig besaaede, grønnende Rugmarker, Kartoflernes Maadelighed, bevirkede større Efterladenhed senere, end under sædvanlige Forhold.

Frederiksborg Amtsdistrict.

Bosat her, og formedelst min Embedsstilling nøie og længe bekjendt med den største Deel af dette District, kan jeg give bestemtere Efterretninger om Markfredens Stand i denne Deel af Amtet, uafhængige endog af det i dette ualmindelige Efteraar stedfundne mindre Almindelige, da jeg ligeledes har havt de foregaaende Aar for Øie.

Af min Indberetning af 1822 erfares, at dengang allerede nogen Sløvhed med Hensyn til Markfreden viste sig paa flere Strøg, hvor den næsten var vunden. Denne Sløvhed tog under adskillige af de paafølgende Aar paa enkelte Steder endnu mere til, medens paa andre, som dengang endnu havde fuldkomment Ævre, en modsat Forandring indtraf. Dette, saavelsom enkelte Egnes faste Vedholden ved Markfreden, hvori Slangerup Kjøbsted, Uvelse og endeel af Herløv Sogn stode foran; fremdeles de almindelig bemærkede paafaldende skjønnere Rugmarker, Kartoffelmarkernes fortrinlige Udbytte og deres Høsts uforstyrrede Gang i Markfredens Egne, gjorde Mange opmærksomme paa Ufredens store Skadelighed, hvornæst især med Aaret 1827 og mere endnu med 1828 en betydelig Forandring paa flere Steder syntes at indtræde, og Byer, som før maatte henføres til de ufredeligste, bleve paa eengang fredelige. Som Exempel kan jeg nævne Lynge, mod hvis uudsatte Ævre jeg i mange Aar havde maattet kæmpe, men hvorfra i Aaret 1828 næsten ikke et eneste Høved kom paa mine derimellem liggende Marker, hvilke før stedse vare oversvømmede med løsgaaende Kreature.

Men ikke heller kan det nægtes, at Ævret næsten uindskrænket ogsaa finder Sted endnu i andre Dele af Amtet. Alsønderup,

Lyngby og Skævinge Sogn, endeel af Ølsted, ikke mindre den søndre Deel af Tiereby Sogn (den nordre staaer under en betydelig Kartoffelavls Tvang, som i adskillige Aar har fundet Sted paa een af Ullerød Gaardes Lodder) leve næsten ganske under Ævrets Kue, og i de ommeldte Egne, samt hist og her endog over Grændsen deraf, traf man i de sidste 5 à 6 Aar, snart efter Sædens Indhøstning, sjælden paa en Kartoffelmark, som ei var afædt, ofte nedtraadt, til den Grad, at det neppe mere kunde kjendes, at denne Frugt havde staaet her. Kartoffelavlen er i disse Egne derfor ogsaa kun ubetydelig, og den Enkelte, som ikke endnu er bleven kjed af, næsten kun for Fremmedes Kreature at lægge dem, maa lade fradrive Qvæget, indtil han, under utidig Hast har faaet dem optagne.

Ikke heller paa de hertil grændsende Marker af Store og Lille Hagelse By samt Strø og Gjorløse Sogn er fuldkommen Markfred. Uangrebne Kartoffelagre, tidlig Rug, som ei er nedtraadt af Faar og sildig udgaaende Heste, høre her ikke til det Almindelige, og de navngivne, saavelsom mange andre Steder paa Amtet, hvor det egentlige Ævre ellers er hævet, give Exempler nok endnu paa en skjødeslos Vogtning, uagtet Markfred i dens mindre strenge Betydning bestaaer, og paa den større Deel af Amtsdistrictet, i de sidste to til tre Aar, har været i betydelig Fremskriden. Selv den for faae Aar siden endnu temmelig ufredelige Egn af de forhen til Kjøbenhavns Amt hørende Sogne begynder at vogte, og i Efterhøstens første Tid i det Mindste er man ogsaa her blevet meget mere fredelig. Fuldkommen Markfred — enkelte Uordener, især med Heste og Faar, paa den allersildigste Tid fraregnede, hvorpaa man vel ogsaa støder og hvortil dette sidste Efteraar, hvor næsten ingen grønne Rugmarker havdes, som kunde tillokke Kreaturene, har givet mere Anledning — existerer og har tildeels længe fundet Sted paa de fleste Steder mellem Frederiksborg og Slangerup, samt et Stykke hiin Side denne By, hvortil endeel af Hjørlunde Sogn i de senere Aar har sluttet sig*).

*) Desværre maa jeg her tilføie, at i Efteraaret 1830 atter, paa mange Steder, har viist sig megen Lunkenhed med Hensyn til

Saaledes bestaaer Markfreden eller Udsigten dertil meest i Amtsdistrictets Midte; dernæst i den sydvestlige og sydlige Deel. I Nordvesten derimod haves ingen Grund til at formode, at den nærværende Tilstand snart vil forandre sig; især efter den Erfaring, at man, efter engang allerede paa enkelte Puncter at have været længer frem, altsaa bekjendt med Markfredens Fordele, alligevel er gaaen tilbage, uden næsten at høre nogen lydelig Stemme meer at reise sig mod Ævret.

18.

I hvad Tilstand er Qvægavlen? saavel i Henseende til Qvægets Beskaffenhed som Antal, efter Gaardenes Areal? Give Malkekoer eller Fedeqvæg størst Fordeel?

Ved at omtale Qvægets Beskaffenhed bliver jeg for det Første staaende ved den indenlandske Stamme, saaledes som jeg i de sidste 20 til 30 Aar har kjendt den, uden at berøre det omtrent i samme Periode ved Blandinger med holsteensk, sweitser og tyroler Qvæg fremkomne. Mueligt at fra ældre Tid allerede uformærket fremmedt Blod hist og her har blandet sig i hiint, hvilket let kan være skeet paa de Steder, hvor Agerdyrkere i tidligere Aar have ladet komme, især af det Første; men saadanne tilfældige og ufortsatte Blandinger hos Bønderne, kunne vel ikke antages at have havt stor Indflydelse paa Racens Forandring i det Hele, og saaledes antager jeg det Qvæg, som i Almindelighed findes hos vore

---

Markfreden, og losgaaende Qvæg, men især uvogtede Faareflokke holde slemt Huus med dette skjønne Efteraars grønne Rugmarker, selv i Egne, som i foregaaende Aar aldeles ikke taalte, at de mishandledes.

Bønder, hvor ikke i den senere Tid fremmede Tyre ere kjøbte, laante eller Tilladelse til at bruge de paa Stutteriets Gaarde sig befindende er benyttet, for vor Egns egen Race.

Denne Race, hvor mærkelig Forskjel man endog antræffer imellem Qvæget med Hensyn til dets Godhed i det Enkelte, kan antages i det Hele at være den samme over hele Amtet; thi Forskjellen træffes ikke saavel efter Egnene, som efter Individuerne, hos hvem det findes, og synes for største Deel at ligge i den større eller mindre Omhyggelighed ved Valget af Tyrene og af Mødrene, hvoraf man tager Tillægget, den Pleie, det nyder, hvorlænge man holder Qvierne fra Tyren; andre mindre vigtige Ting, som kunne virke skadelig eller gavnlig paa Tillægget og dets Uddannelse, ei at omtale. Medens man i det Hele kun antræffer temmelig smaat og meest ildebygget Qvæg, hvorhos det forøvrigt ikke altid er maadeligt i lige Grad, som Malkeqvæg, seer man mange taalelig gode, af og til meget gode, veldannede, og undertiden selv temmelig store Køer hos Bønderne paa Frederiksborg Amt. Vel kan vort Qvæg hverken i Størrelse eller i skjøn Form maale sig med adskilligt af det fremmede, som i den senere Tid er blevet os tilført, men ved at udsøge af de bedre blandt vore Køer, i hvilken Deel af Amtet det endog skulde være, ved omhyggeligt Valg af Tyrene, ved Tillægets hensigtsmæssige Behandling, vilde man snart kunne hæve den indenlandske Stamme til en betydelig Høide, ei alene med Hensyn til Malkningen, hvori det allerede nu ikke staaer lavt, men ogsaa med Hensyn til Størrelse og Form. Jeg har i disse senere Aar havt Køer af eget ublandet Tillæg, der som Fedeqvæg ere solgte for 40 indtil 60 Rbd.; indkjøbte Bønderkøer, der, fedede med Kartofler, ere udbragte til 40–45 Rbd.; og Bønderkøer, som paa godt Forsommers-Græs malke 12–14 Potter daglig, ere ei sjældne. Men med al den Roes, jeg maa tillægge vort Qvæg, naar Talen er om det Bedre, man blandt Meget deraf kunde udsøge, eller ved omhyggeligere Behandling tillægge, kan det paa den anden Side heller ikke nægtes, at den langt større Deel er meget maadelig, smaat, forknyttet, ofte næsten vanskabt — Følge af den elendige Behandling, det nyder hos Mange i sin tidligere Alder, den Skjødesløshed, hvormed man lader Tyrkalve og Qvier gaae sammen, den

liden Omhu, man har for at benytte gode Tyre, om de end ere at faae. Blot Koen er med Kalv, saa bryde de fleste Bønder sig meget lidt om, hvo der er dens Fader. Selv den mere Oplyste er ofte ligegyldig i denne Henseende, og næsten aldrig sees paa Tyrens Alder. Derfor gaae ogsaa Tyrkalvene, hvoraf der opvoxer en urimelig Mængde uden at castreres, stedse blandt Qvæget, især der, hvor Avlet endnu staaer ved Magt. Hvor meget maadeligt Qvæg der findes blandt Bøndernes, det faaer man bedst Begreb om, naar man besøger Efteraars-Markederne. Imod eet Hoved, som det kunde lønne sig at kjøbe til Fedning, haves vel 5, hvormed det ikke er værdt at besætte sin Stald. Imidlertid deler Amtet Dette med de hertilgrændsende Egne; thi liden Forskjel har jeg fundet imellem det Qvæg, som kommer sønden og vesten fra til Roeskildes og det, som vi sende til Frederikssunds og andre Steders Markeder. Det har været mig meget paafaldende, ei paa adskillige af de større Gaarde i Hornsherred at træffe mere udvalgt Qvæg og især ikke bedre Tyre. Vel fandtes af og til enkelte ret gode og for det Meste temmelig store Tyre; men meget stygge Individuer gik ogsaa blandt Meieriqvæget. Heller ikke udmærkede mange Køer sig frem for Bøndernes. Man maa imidlertid ikke tabe af Sigte, at paa de fleste Meierier langt mindre Qvæg tillægges, end man tilkjøber sig. Hvor dette er Tilfældet, er altsaa hverken Tyrens eller Koens Form en saa vigtig Sag, og Qvægets Størrelse, naar det derhos ikke tillige er melkerigt, kommer kun ved det Afgaaendes Salg i Betragtning. Det bedste Qvæg antraf jeg paa Jægerspriis Hovedgaard, deels af indenlandsk Race, men deels og især af den saakaldte gamle Stamme fra Frederiksborg Ladegaard, en Blanding af det større holsteenske, af sveitser og spansk Qvæg. Denne Stamme roses af Alle, som have havt deraf, ikke alene for sin betydelige Størrelse, men ogsaa som fortrinligt Malkeqvæg. Det efter spanske Køer faldne Tillæg skal især give godt Malkeqvæg; men Tillægget efter sveitser Tyre og de holsteenske Køer er i Almindelighed det største, og fordeelagtigere til Fedning. Paa Jægerspriis stræber man meest efter Tillæg af den forommeldte gamle Stamme med Tilsidesættelse af Tyroler-Racen, som senere er bragt til Stutteriets Gaarde og for dens udmærkede Formers

Skyld med Begierlighed søges af Mange. Fortrinligere Qvier og Kalve, end af de sidste Aars Tillæg paa Jægerspriis, sees vist sjælden. Faae Aar endnu, og der vil ikke paa nogen Gaard kunne fremvises skjønnere og — da Tillæget stedse, uden Udelukkelse af indenlandsk Race, tages af de bedste Malkekøer — bedre Qvæg.

Qvæget, som holdes paa Frederiksborg Ladegaard, meest paa Fauerholmen, er af forskiellige Racer. Den gamle Stamme er nyligen omtalt, og har nu i mange Aar hævdet sin Fortrinlighed. Udmærkede Sveitser-Tyre havdes og haves her endnu, hvorfra ogsaa hos omliggende Beboere megen Afkom nedstammer. Ogsaa efter Sveitsertyre og paa spanske Køer tillagte Tyre vare meget gode, og der faldt godt Malkeqvæg efter dem, hvoraf jeg selv har havt; men det stod betydelig tilbage i Størrelse for det efter de rene Sveitsere faldne. Flere Gange senere er Tyroler-Qvæg kommet hertil. Det ældre var ikke alene udmærket skjønt, men ogsaa af betydelig Størrelse; enkelte Køer deriblandt paafaldende store. De senere, ligesaa skjøntformede, som hine, synes at være betydelig mindre, i det Mindste endeel af deres Afkom. Alt dette Qvæg, saavel sveitserskt som tyrolskt, udmærkede sig ved Triveligbed og Noisomhed, især under Vinterforingen. Jeg har havt Sveitser-Tyre saavelsom Qvier paa min Stald, som ved meget simpelt Foder af Hø og Halm bleve halvfede, og næsten uden Undtagelse havde Høveder af disse Racer, staaende imellem mit øvrige Qvæg, altsaa fodrede under Eet med dem, stedse et bedre Huld, end de fleste indenlandske. Vel nægter jeg ikke, at det Fremmedes bedre Bygning bidrager endeel til at give det et fyldigere Udseende — og Slagterne beklage sig derfor ofte at have forkjøbt sig paa Tyrolerqvæg — men det Anførte har ikke alene sin Grund heri.

Betragte vi de ommeldte Qvægracer med Hensyn til Slagtningen, saa staae Sveitserne foran baade Tyrolerne og vort eget Qvæg. I det Mindste maatte dette først igjennem flere Generationer være hævet, førend det i Hensende til Størrelse kunde maale sig med hiint. Sammenligne vi blot Afkommet af en Sveitsertyr og en stor sjællandsk Ko med almindelige Høveder af vor egen Race, saa finde vi en meget stor, til Fordeel for

det første udfaldende Forskjel med Hensyn til Indtægten, som vi kunne vente ved Slagtning; og man maa undre sig over, at hine Tyre ikke benyttes mere. Et saadant ikke endnu tre Aar gammelt og ei engang meget fedt Høved, faldet efter Tyren Tell paa Fauerholmen, blev for et Aars Tid siden solgt for 80 Rbd., og skal i denne Tid atter være solgt som Slagtequæg for 115 Rbd., hvortil af sædvanligt indenlandsk Qvæg af samme Alder for det Meste 3 eller 4 Stykker maae sælges. Vel har jeg selv engang havt en Tyr af indenlandsk Race, som i en Alder af $3\frac{1}{2}$ Aar blev solgt for 70 Rbd., men saadanne Exempler høre til det Sjældne. Sveitserafkommet derimod naaer under behørig Behandling næsten altid en betydelig Vært og er derhos let at fede.

Med Hensyn til Melken ere Stemmerne deelte om Sveitser- og Tyroler-Qvæget. Enkelte, som have havt deraf, fandt sig meget vel tilfreds, andre kun lidet. Jeg hører til de Sidste, men har af ublandet Sveitserrace havt saa lidet, at min Erfaring her ei kan komme i Betragtning. Det paastaaes ellers, at, om end ikke alle Sveitserkoer just give megen Melk, de dog for det Meste erstatte dette ved Melkens Fedme. — Afkommet af den i det Forrige ommeldte gamle Stamme, hvori fra Fædrenes Side er Sveitserblod, bliver næsten almindelig roest for god Malkning.

Vort indenlandske Qvæg malker vel for endeel meget slet, men dette er ei saameget Qvægracens Skyld, som Tillægets Behandling og Malkekoernes slette Fodring hos mangen maadelig Bonde. Paafaldende godt kommer ofte en gammel maadelig udseende Ko til at malke, naar den sættes paa bedre Græs eller paa Drank; og over vore Malkekoer, kan i det Hele taget Ingen klage som opklækker, røgter og fodrer dem godt. Alene med Hensyn til Malkningen troer jeg altsaa ikke, at man behøvede fremmede Racer, men at vor egens bedre Behandling og indbyrdes Forædling vilde være tilstrækkelig til fuldkommen at tilfredsstille de Forventninger, vi efter vor Jordbund og efter Agerdyrkningens nuværende og fremtidige Stand kunne have. Men Melken er ikke den eneste Nytte, vi have af vort Qvæg. Om den udmalkede og udlevede Ko, efter Fedningen med Kartofler, giver os en Indtægt af 20 à 25 eller 40 à 50 Rbd. er ligesaa vigtigt, og for

at opnaae det Sidste, maae vi enten med megen Omhyggelighed forbedre vort eget Qvæg, eller vi maae krydse det med de større Racer, som vi have Leilighed til at benytte. Af disse to Veie er vistnok den sidste den, der letteſt og snareſt fører til Maalet, skjøndt maaskee den første kunde give os en Stamme, som i flere Henseender var mere passende for vort Local, og hvorom i det Mindste kunde siges, at, da intet fremmedt Blod var deri, heller ingen Tilbageskriden kunde finde Sted, uden under skjødesløs Adfærd.

Det største fremmede Qvæg, vi have paa Amtet og maaskee i Landet, eies af Hr. Justitsraad Nielsen og holdes paa Gaarden Sophienberg i Tjereby Sogn. Det er fra Sveitses federe Fladlande og udmærker sig ved en før her ukjendt Størrelse. Paafaldende er det, at det kan holde sig saa godt paa disse Egnes langt fra ikke fede Græsgange. Naar dette Qvæg malkede i Forhold til sin gigantiske Krop, var det en sand Skat, som derved var bleven os tilført. Imidlertid er det ogsaa uden det af overordentligt Værd, blot som Slagteqvæg betragtet og til at hæve vor egen Race med Hensyn til Størrelse. Fedede Kalve, faldne af dette Qvæg, ere solgte for 50 Rbd., og en Qvie deraf, som for adskillige Aar siden blev slagtet, skal være udbragt til over 150 Rbd.

Hos mange Landmænd paa Frederiksborg Amt finder man udmærket Qvæg, deels indenlandsk, deels fremmedt, deels blandet med dette. For det Meste er det hos Agerdyrkerne udenfor Bondestanden; men mangen en Bonde befliter sig ligeledes paa godt og større Tillæg. At opregne alle dem, hvor jeg har truffet fortrinligt Qvæg, vilde blive vidtløftigt og kan ei være dette Skrifts Formaal, men ikke uommeldt kan jeg forbigaae Nellerupgaardens udmærkede Qvægbesætning i Søborg Sogn paa Kronborg Amt, hvor i mange Aar allerede den store holsteenske Race er vedligeholdt i største Reenhed og Fortrinlighed. Omtrent 30 Køer og 14-16 Unggvæg paa denne for 12 à 13 Tønder Hartkorn staaende Gaard med 179 Tønder Land, var et sjældent Syn i en Egn, hvor man i det Hele langt fra ikke seer det halve efter Hartkorn og Fladeindhold hverken i Tal eller Størrelse. Eieren af dette Qvæg yttrede, foruden at have fortrinlig god og

megen Melk deraf paa de gode Klövermarker, hvor jeg saae det staae i Toier, ogsaa at have den Fordeel, stedse til en meget antagelig Priis at kunne sælge det, for Alderens Skyld, Afgængige som Løe-Køer til Brændeviinsbrænderne i Kjøbenhavn.

En summarisk Betragtning af Qvægets Antal, som holdes paa Bøndergaardene, giver kun et meget ringe Resultat. Jeg henvender mig her først til den i 12te Afdeling ommeldte specielle Efterretning, som i Aaret 1823 er indkommen derom til Landhusholdningsselskabet efter den paa Kronborg Amtsdistrict i Aaret forud foranstaltede Optælling saavel af Qvæg, som af Heste og Faar; og for siden, naar Talen er om de sidste, at kunne henvise til dette Sted meddeles her Extract af den, hiin Indberetning vedføiede Tabel for den hele Besætning.

Sogne.	Gaardenes Antal.	Arbeidsheste Stkr.	Føl fra 1822 Stkr.	Plagge 2 Aar Stkr.	Plagge 3 Aar Stkr.	Summa Heste og Føl Stkr.	Køer Stkr.	Stude Stkr.	Kalve fra 1822 Stkr.	Kalv 1 Aar Stkr.	Kalv 2 Aar Stkr.	Ungqvæg 3 Aar Stkr.	Summa Qvæghøveder Stkr.	Faar Stkr.	Lam Stkr.	Summa Faar og Lam Stkr.	Svin 2 Aar Stkr.	Svin 1 Aar Stkr.	Grise 1822 Stkr.	Summa Svin og Grise Stkr.
Tikjøb	158	630	26	28	27	711	960	48	292	250	170	42	1762	1356	700	2056	66	420	510	996
Asmindr.	94	425	30	25	13	493	506	6	165	90	52	55	874	998	132	1130	46	93	522	661
Grønholt	28	171	7	7	6	191	223	8	56	50	21	=	358	302	40	342	40	88	161	289
Nøddebo	7	81	=	=	1	82	99	3	20	10	18	5	155	124	29	153	8	31	100	139
Esbøndr.	25	207	11	8	7	233	218	4	99	99	55	10	485	277	44	321	45	61	128	234
Søborg	50	276	30	19	24	349	425	1	188	163	52	=	829	755	635	1390	195	267	76	538
Blistrup	49	210	31	20	8	269	251	=	109	103	83	=	546	439	111	550	84	118	20	222
Veiby	63	304	37	17	14	372	430	=	151	127	25	=	733	02	182	884	83	233	48	364
Tibirke	14	79	10	7	=	96	114	=	46	30	23	11	224	783	67	250	44	59	8	111
Ramløse	43	205	26	21	22	274	197	=	114	94	32	4	441	340	354	694	55	140	16	211
Annise	26	171	20	17	9	217	325	1	107	61	31	3	528	477	474	951	118	202	8	328
Helsinge	56	269	24	32	26	351	311	=	134	131	70	=	646	518	464	982	91	239	38	368
Valdby	25	148	15	19	14	196	231	1	76	82	41	4	435	374	361	735	63	142	12	217
Græsted	49	265	27	28	11	331	349	=	104	168	45	5	671	562	603	1165	89	182	61	332
Maarum	19	167	11	8	11	197	311	4	78	60	28	8	489	438	359	797	99	179	34	312
Summa	706	3608	305	256	193	4362	4950	76	1739	1518	746	147	9176	7845	4555	12400	1126	2454	1742	5322

Anmærkning. Tyre findes ikke særskilt anførte, de maae altsaa formodes at være indbefattede blandt Kalvene og Ungqvæget — til yderligere Beviis paa, hvorlidet Bonden seer paa Tyrens Alder. Flere Sogne have ikke et eneste 3 Aar gammelt Ung-Hoved, bruge altsaa i det høieste kun 2 Aars Tyre, som ved sædvanlig Opdræt ere endnu fuldkomne Kalve. Aldersforholdene i denne Tabel stadfæste fremdeles Tillægets før omtalte tidlige Salg.

Det disse Sogne tilliggende Hartkorn og Areal sees af den i Indledningen meddeelte Tabel, ved hvis Sammenholdning med Besætningen et endnu nøiere Tilhold haves, end ved Gaardenes Antal. Ved denne almindelige Oversigt bliver jeg imidlertid staaende ved Gaardene. Men da Huusmændene, som have Jordlodder, i Almindelighed holde en Ko, mange endog to Qvægshøveder, hvilke maae antages at være indbefattede under det opgivne Antal, saa bliver $\frac{1}{6}$ indtil $\frac{1}{4}$, og i nogle Sogne, hvortil der ligge endeel gamle Hartkorns-Huse eller bebyggede Overdreve, vel ogsaa mere at fraregne for disse, og vil derefter i Gjennemsnit ikke komme over 9 à 10 Køer, Ungqvæg og Kalve paa hver Gaard, skjøndt med betydelig Forskiel i Henseende til Sognene.

Om Frederiksborg Amts nordre Deel melder min Indberetning af 1822, at paa de bedre og større Bøndergaarde, hvor ingen Mangel paa Engbund fandt Sted, i Hænderne af gode Agerdyrkere, kunde regnes 16-20 Qvæghøveder foruden 2-4 Sommerkalve, af hvilken Besætning hos dem, som ei brugte Fedning, i Almindelighed om Efteraaret folgtes saa mange Høveder, som der vare tillagte Kalve, at altsaa Stalden om Vinteren ikke eller ikke længe blev forøget ved disses Antal; hvorimod en stor Mængde Gaarde fandtes, hvor langt fra ikke saa meget kunde antages. Indberetningerne om Hirschholms Amt overeensstemme deri, at i det Hele for lidet Qvæg holdes; men her opgives intet bestemt med Hensyn til Antal. Det samme melder Indberetningen for Frederiksværk Gods, som indkom samme Aar. Indsenderne af Indberetningerne om Hornsherred derimod opgive, at Qvægets Antal paa de bedre Bøndergaarde kunde antages til 5 à 6 Køer og 2 à 3 Unghøveder, men paa de maadeligste kun 3 à 4 Køer og 1 à 2 Stkr. Ungqvæg.

Desværre har jeg under min Nærværelse i Hornsherred overtydet mig om, at liden Tiltagen med Hensyn til Qvæghold siden har fundet Sted, og skjøndt enkelte Bønderlodder fandtes besatte med 8 à 10 Køer, saa var dog deres Tal, hvor foruden nogle faae Unghøveder kun 5 til 8 havdes, langt større, og selv til det ringeste her foran Angivne nedfaldt mange af de maadeligere Bøndergaardes Besætning. Saaledes staaer, efter mit Skjønnende, Hornsherreds Qvæghold, naar Talen er om Antallet paa

Bondergaardene, langt tilbage mod Amtets øvrige Dele. Dernæst troer jeg, at Kronborg Amtsdistrict holder mindst; thi uagtet enkelte Gaarde have en betydelig Mængde, saa synes det for Aaret 1822 opgivne Forhold endnu omtrent at bestaae, og flere end 6=8 Køer fandtes ei ofte paa almindelige Bondergaarde, hvorved Tillægets Tal heller kun var ringe og stedse maa blive det, saalænge det sælges i saa tidlig Alder, uden at der, til Erstatning for det saaledes Afgaaende, indkjøbes til Fedning, som her drives ubetydelig. I Hirschholms Amtsdistrict fandt jeg betydelige Qvægflokke i Karlebo Strandsogn, saavelsom i Districtets sydligste Deel, f. Ex. i Sandberg, undertiden indtil et Beløb af 20=25 Hoveder paa en Bondegaard; men derimod paa de ringere Jorder eller hos de maadeligere Agerdyrkere ogsaa kun meget lidet, ofte ikke over 5=6 Køer og nogle Kalve paa en Gaard af Middelstørrelse. Adskillige af de større og sammenlagte Gaarde her have betydelige Qvægflokke, og paa flere fedes Endeel, f. Ex. paa Rungstedlund, men her ved Hjælp af Brænderi.

Naar enkelte, med Hensyn til Qvæghold temmelig maadelige Byer undtages, troer jeg, Frederiksborg Amtsdistrict staaer i det Hele fremmest i den ommeldte Henseende. Afgjort er det i det Mindste, at her ere forholdsmæssig mange flere, som deels ved Hjælp af mere eller mindre betydeligt Grønfoder, deels formedelst Fedning med Kartofler, næsten hele Aaret igjennem holde en betydelig Deel Qvæg paa Stald. I Slangerup, i Hiorlunde og flere Sogne deromkring udmærke sig Adskillige i den Henseende. Men for Pluraliteten gjælder ogsaa her, hvad forhen er anført, at Besætningen ikke kan tiltage tilbørlig, fordi man sælger Ungqvæget for tidlig, til Tab for den rene Indtægt saavelsom for Gjødningsfrembringelse. En sand Uskik har i den Henseende i den senere Tid indsneget sig i een af Amtets bedste Egne, i og omkring Ølstykke, hvor Mange sælge Sommerens Tillæg om Vinteren, efterat der ere givne Kalvene endeel Kartofler. Saaledes kan man altsaa endnu langt mindre nogensinde komme til at faae en ordentlig Besætning. Tidlig tillagte Kalve, som tilnød faaes nogenlunde istand, til omtrent ved Juletid at kunne kjøbes af Slagteren, naar de med Melk fedede blive knappe — thi kun nødtvungen tages Kartoffelkalve — sælges, efter at man har

overstaaet den vanskeligste Tid med dem, for 6=8 Rbd. (høiere Priis hører til det Sjældne) imod at de 3 Aar sildigere kunne give 40=50 Rbd., naar de vare tillagte paa gode store Køer. Det lader imidlertid til, at denne Kartoffelkalvehandel i de senere Aar har aftaget noget igjen og vil i denne kartoffeltrange Vinter vel for endeel bortfalde. Ønskeligt var det, at Landmændene snart vilde komme til at dele flere i selve denne Egn bosatte tænkende Bønders Overbeviisning om denne Handels Skadelighed for Jordbruget, som derved berøves sin Hovedstøtte, en rigelig besat Qvægstald; ønskeligt, at man for Eftertiden istedet for Kartoffelkalve og halvfede $1\frac{1}{2}$ à $2\frac{1}{2}$ Aars Unghøveder, kunde, foruden de afgaaende Køer, aarlig, udi hver Bondes Stald, træffe i det Mindste 3 til 4 vorne Stude staaende paa Kartofler. Men, "den første Skilling er den kjæreste," er Bondens Ordsprog, og da dette svarer saa godt til de Flestes maadelige Forfatning og Øieblikkets Trang, gaaer vistnok hverken Ordsproget, eller de paaankede Uskikke saasnart af Brug.

Jeg tør her ei lade blive uanmærket, at det fodertrange Aar $18\frac{26}{27}$ formindskede Besætningen hos Mange, som deels ei kunde føre den igjennem Vinteren, deels benyttede Fouragens høie Priser og førte Hø og Halm til Hovedstaden, medens Besætningen deels slagtedes eller solgtes, deels sultedes igjennem Vinteren. Den paa sit Avlsbrugs Vel betænkte Bonde har imidlertid, om han end gav efter for Øieblikkets Fristelse, efterhaanden erstattet denne Afgang; men ikke heller kan det nægtes, at Følgerne af det ommeldte Aar endnu kjendes hos Enkelte.

De lave Sædepriser have ligeledes havt betydelig Indflydelse paa Antallet af Qvægbesætningen, og temporaire Forandringer ere jævnligen bevirkede derved. Men meget modsat yttrer Virkningen sig. Medens man for omtrent 10 Aar siden saae en stor Deel af Besætningen sælges af Trang og deriblandt ofte Høveder, unge til Tillæg bestemte Qvier, som Bonden, under bedre Kaar, før nødig skilte sig ved; medens selv det Qvæg, hvortil endog for nok saa ringe Betaling ingen Slagter indfandt sig, i utroelig Mængde blev slagtet paa Landet og ført til Amtets Kjøbstæder, hvor Kjødprisen paa deslige maadelig Vare i flere Aar var 3=4 Mk. for Lpd. og ofte endog derunder: tillagde andre mere tænkende og

mindre tilbagekomne Bønder meget Qvæg, for dernæst, ved forøget Fedning at erstatte Tabet formedelst dalende Kornpriser. Men langt mindre, desværre, var de Sidstes Tal, og saaledes vil det stedse være; thi at sælge, hvad man har, er øieblikkelig Hjælp, og i Trangens Time tænkes ikke paa, at Avlsbrugets uudeblivelige Forfald er den senere Følge. At tillægge det meest Muelige, og dernæst i den udvorne Alder at fede, har været et ufeilbart Middel i vor Egn til at kunne holde sig under Tidens Tryk; men Faae indsaae det, Færre kunde oppebie den rette Tid; og derfor solgtes og sælges det Tillagte næsten overalt for tidlig.

Om Malkekøer eller Fedequæg give meest Fordeel, er, foruden af mange tilfældige Omstændigheder, især afhængigt af Egnens Localforhold med Hensyn til den Afsætning, som Melk og Smør eller Fedequæg finde.

Uden for al Tvivl er det, at Malkekøer give overveiende Fordeel der, hvor Melk og Fløde finder Afsætning til Priser, ei blot som Hovedstaden har dem, men hvortil disse Producter i Almindelighed ogsaa kunne sælges i vore mindre Kjøbsteder. At kjerne denne Fløde, hvor for Potten kan faaes 16-24 ß., vilde blive dyrt Smør. — Adskillige i Amtets søndre Deel deeltage i den især for Kjøbenhavns nærmere Omegn saa indbringende Melkehandel til Hovedstaden, hvis Afstand vel er noget langt dertil, men dog ei til at udelukke dem ganske derfra, og de indrette deres Avlsbrug med fortrinligt Hensyn dertil. Over Grændsen af Hirschholms Amts søndre Deel gaaer Melkehandelen til Kiøbenhavn imidlertid ikke, og ei heller her benytte Mange den. Helsingør kan vel, ved dette Steds saa langt mindre Størrelse, ei nær modtage de store Qvantiteter Melk og Fløde, som Hovedstaden, især da Byen selv har Avlsbrug; imidlertid benytte dog nogle af de nærmest liggende Gaarde en ei heller her meget ringe Leilighed til dette raae Products Afsætning, som i dette Tilfælde staaer saa langt over det forædlede — dersom Smørlavning skal henføres derunder.

Til Hillerød Kjøbsted kom for en Snees Aar siden næsten ingen Melk og Fløde fra Landet, og Byen saavelsom Frederiksborg Slotsfogn maatte nøies med hvad man selv havde, som vel ikke var ubetydeligt, men dog neppe tilstrækkeligt til visse Ti-

der. Senere have Melkevogne indfundet sig, og deres Tal steeg selv indtil 5 eller 6. Men deels blev denne Handel af Vedkommende ikke dreven med den tilbørlige Orden og Reenlighed, deels ikke med Kraft, saa at man ogsaa om Vinteren kunde vedligeholde sine Kunder, derfor ophørte snart den Ene, snart den Anden, medens atter Andre grebe efter de Fortrængtes Næringsvei, uden at det gik dem bedre. Melkehandelen til Frederiksborg har saaledes ikke meget at betyde, og mindre endnu den til de andre Kiøbsteder, hvoraf Hirschholm og Slangerup — i Fald jeg, med Hensyn til de ældre Beboeres Rettigheder, tør give det sidste Sted en Plads her — have selv megen Avling. I Frederikssund derimod, som selv næsten ingen Jorder har, have Adskillige tilkjøbt sig af Udesundbyes Bøndergaarde og kunne tilligemed Brændeviinsbrænderne vistnok rigeligen forsyne Byen med Melk.

Ved summarisk at betragte det om Melkehandelen paa Frederiksborg Amt Anførte sees, at det vel paa nogle faae Steder deeltager deri, men ikke i betydelig Grad, og at den største Deel af Amtets Beliggenhed ei er fordeelagtig dertil.

Til nøie at sammenligne Indtægten af Køerne, hvor Melken maa anvendes til Smørlavning, og af Fedeqvæg, haves ingen Leilighed her. Hovedgaardene i Hornsherred have alle Meieri og bruge ingen Fedning, eller denne er Bisag. Bøndergaardene, saavelsom de enkelte større sammenlagte Gaarde, hvor der fedes i betydelig Mængde, bruge det dog altid i Forening med Malkeqvæg, og den rene Fordeel af Fedningen kan især der ei beregnes adskilt fra den, Malkeqvæget giver, hvor man tillægger Endeel, for dernæst at sælge det som Fedeqvæg. Heller ikke ved indkjøbt Qvæg til Fedning vides altid Fedningens egentlige Overskud; thi Mange kjøbe f. Ex. Løekøer om Foraaret, for at benytte Melken om Sommeren og fede dem om Vinteren. Det rene Overskud paa magert om Efteraaret indkjøbt og dernæst med Kartofler — sjældnere i vor Egn med Sæd — fedet Qvæg, er meget forskjelligt. Vore smaae gamle Køer have ofte ei givet mere, end 6=8 Rbd. Overskud over Indkjøbet, medens de større have bragt en Fordeel af 10=20 Rbd. især naar man har havt Foder nok til, den første Deel af Vinteren at udfodre og dernæst at fede dem til Salg i Afsætningens bedste Tid, Foraaret. En Landmand

i denne Egn indkjøbte, i den Tid, Bygget neppe kunde sælges for 2 Rbd., jævnlig hele Vinteren igjennem Qvæg, meest Unghøveder i taalelig Stand, fedede dem med Korn, hvortil i Gjennemsnit medgik 3 Tdr. Byg, og havde da sædvanlig som Gjennemsnits-Overskud 10-12 Rbd. Forfatteren forskrev for 12 Aar siden 20 jydske Stude, som fededes med 500 Tdr. Kartofler. Nogle vare meget fede, nogle kunde have taalt at staae længere. De solgtes med en Fordeel af 504 Rbd. I de paafølgende Aar var Indkjøbsprisen paa det Magre stegen, medens det Fede stod lavere. De samme Stude vilde altsaa da maaskee neppe have givet det halve Overskud. Ligeledes har jeg blandt Andet engang indkjøbt 4 gamle meget store svenske Plovstude for 235 Rbd. og udbragt dem igjen til 430 Rbd. Saadanne Resultater opnaaes imidlertid kun sjælden, og Gjennemsnits-Overskuddet paa almindeligt Qvæg, opkjøbt her i Egnen om Efteraaret og holdt paa Stald til henimod Foraaret, vil vist ikke kunne ansættes høiere, end til 12-16 Rbd., med mindre man blot udsøger af det større, hvorpaa endog i denne Vinter er fortjent indtil 30 Rbd. Med saadant Overskud maa Landmanden under disse Tiders Korn- og Smør-Priser ogsaa være tilfreds. Vel medgaaer endeel Halm, og, hvor man har rigeligt deraf, lidt Hø, foruden i Gjennemsnit i det Mindste 25 Tdr. Kartofler til hvert Høved; men dette er Producter, hvoraf det første aldrig burde anvendes, uden til Fodring og Strøelse, og de sidste enten slet ikke kunne afsættes i Qvantiteter, eller, om i et enkelt Tilfælde Afsætning haves, dog kun til saadan Priis, at man ofte neppe faaer Vognleien betalt ($2\frac{1}{2}$—3 Mk. Tønden i de foregaaende Aar i Omegnen af Frederiksborg); Overskuddet over Indkjøbsprisen er altsaa en reen Indtægt*). Indkjøbte man derimod Løekøer om Efteraaret og gav dem dette Foder, hvortil dog endeel godt Hø forudsættes, da blot Kartofler og Halm vel kan fede, men ei ere tilstrækkelige til god Malkning, saa vilde de af Smør- og Ostlavning udkommende Penge, efter Fradrag af Capitaltab paa Køerne efterat de ere udmalkede, nok neppe blive betydelige.

*) Kartoflernes Priis 1830 til 31 er en sjælden Undtagelse fra det Almindelige og har sin Grund deels i Misvæxt paa denne Frugt 1830, deels i Sædens usædvanlige Stigen.

Paa store Avlsgaarde kan den rene Fordeel af Malkekoer og Fedeqvæg lettere lade sig beregne, da de sædvanlig kun ere indrettede til det Ene eller det Andet; thi Huusholdningskoerne kunne her være ganske fraskilte, eller Huusholdningens Forbrug af Smør m. v. kan anslaaes til noget Bestemt, som i Forhold til det Øvriges Betydelighed ei har saa megen Indflydelse. Men Forbruget i et lille Landvæsen staaer i et langt høiere Forhold til Productionen og lader sig ved Indretning paa Meieri neppe noie beregne. Ligesaa kan Fedningen her heller ikke give Maalestokken til hvad en Gaard derved indbringer, med mindre aldeles ingen Malkekoer bleve holdte, hvilket hverken kunde lade sig gjøre, eller vilde blive fordeelagtigt; thi om end Smør kan kjøbes, saa er dette ikke Tilfældet altid med Melk, og dennes Indkjøb vilde, netop som det Dyreste, opsluge Fedningens Fordele. I et mindre Avlsbrug, troer jeg derfor, bør Malkekoer og Fedeqvæg staae ved Siden af hinanden; men Agerdyrkeren udenfor Bondestanden gjør her vistnok, især naar Familien er stor, og Forbrug af Smør, Fløde og Melk betydeligt, Overskuddet af Malkekoerne altsaa i samme Forhold mindre, rigtigst i ikke at holde stort mere af disse, end til Husets Fornødenhed, og lade Fedeqvæg, især af eget Tillæg, være det, hvoraf Staldens egentlige Indtægt tages. Mine Grunde for eget Tillæg istedetfor at indkjøbe magert Qvæg om Efteraar, ere følgende: 1) Indkjøb af passende Høveder til Fedning falder, ved disse Egnes langtfra endnu ikke nok hævede Qvægavl, ofte besværligt, og det Lidet af Godt og Voxent, der undertiden falbydes paa Markederne, vil derfor betales forholdsmæssig dyrt, saasnart Concurrence ved Indkjøb tiltager. Selv nu, hvor dog ikke Mange indkjøbe til Fedning, holdes det Bedre ofte allerede meget høit. Ved selv at tillægge, staaer det derimod i Agerdyrkerens Magt at skaffe sig Qvæg af passende Størrelse. 2) Ved Staldfodringens Anvendelse kan holdes en overordentlig Mængde Qvæg om Sommeren, og Ungqvæg trives og voxer godt, endog under temmelig stærk Iblanding af Halm, om det behøvedes. Malkekoer, fodrede med Grønt, skulle derimod stedse have, ei blot rigeligt deraf, men ogsaa ungt, hvilket ikke altid lader sig afpasse saa noie. Ved Opdræt er ei heller dette fornødent. Bortfalder altsaa Tillæg, og skulle Malkekoer holdes i desstørre Mængde, vil

Staldfodring ei kunne udvides til den Grad, som ved hiint. 3) Magre Græsgange, Overdrevs og Udlodders Fælleder, ere ofte taalelig gode til at give Unggvæget til dets Vært tilstrækkelig Næring; men kun maadelig vilde Koerne malke her. Altsaa selv uden Hensyn til Staldfodring, finder ogsaa under en saadan Localitet en fuldkomnere Benyttelse af Jorderne Sted, naar man selv tillægger sin Besætning.

Sammenligne vi de af det Anførte udspringende Fordele af at tillægge, imod blot at indkjøbe til Fedning, med dem, man kunde have af de flere Malkekoer, man i sidste Tilfælde var istand til at holde om Sommeren, saa maae de sidste vistnok staae tilbage overalt, hvor ingen Leilighed til Melkehandel haves. Men hvilken Opmærksomhed Tillæget især i det første halve Aar fordrer, for ikke at blive forknyttet, er bekjendt, og hvo, som ikke er sikker paa, at et nøiagtigt, uafbrudt Tilsyn kan føres med Kalvenes gode Behandling, maa ligesaa gjerne reent lade være at befatte sig med at tillægge.

En Gaard med gode Agerjorder, og Enge i et passende Forhold til disse, kan ved Hjælp af driftig Staldfodring og betydelig Kartoffelavl, foruden en liden Faareflok og et ikke overdrevent Antal Heste, disse blot til Gaardens Drift, under Brug af eget Tillæg, Smaat og Stort, som derved forekommer, regnet tilsammen, holde næsten 1 Qvægshoved paa hver to Tønder Land. Jeg har ofte havt mere, men derhos ogsaa Havl uden for mit Avlsbrug, hvorimod mine Jorder heller ikke tilsammen hørte til de gode. Imidlertid antager jeg kun omtrent 30 Høveder foruden Melkekalvene paa en saadan Gaard af imellem 70 til 80 Tdr. Land, og at Stalden om Efteraaret er besat med 8 Malkekoer, 7 à 8 Stude og Afgang fra Koerne, 7 à 8 Unghoveder i 3die, ligesaamange Kalve i andet, og ligesaamange i første Aar, som kunne fodres igjennem Vinteren, dersom Halm er forhaanden i den Mængde, som en ved en saaledes besat Stald forbedret Jordlod maa lade formode. Fedegvæget faaer rigelig 200 Tdr. Kartosler. Til Opdrættet ansættes 150 Tønder; thi da det ældre deraf for største Deel ellers kun faaer Halm, for desrigeligere at kunne fodre Malkekoerne med Hø, bør dette daglig have et Foder Kartosler, blandet med Hakkelse. Malkekoerne faae Affald fra

Haven, hvortil især Hvidkaal er fortrinlig, og hvormed stedse et pr. Skp. Land blot dertil burde være beplantede, omtrent indtil Nytaar, dernæst eengang om Dagen stødte Kartofler, blandede med Avner eller Hakkelse, hvor dog de golde eller næsten golde Køer kunne fraſættes, indtil de kælve. Saaledes ville Malkekøerne behøve omtrent 40-50 Tønder Kartofler; Sviin og Federkræet 20 Tønder. Dette tilſammen bliver Noget over 400 Tdr., en ringe Kartoffelhøſt paa en ſaadan Gaard. Hvad her altſaa haves meer foruden Læggekartoflerne, kan anvendes til Heſtene, hvor de maaſkee betale ſig allerbedſt, eller man kan ſenere indkjøbe Mere til Fedning eller fodre Køerne eller Ungqvæget ſtærkere. Imidlertid forlade Ingen ſig paa Nogteren i Henſeende til Kartoflernes ordentlige Fordeling imellem Beſætningen og Overholdelſe af det Beſtemte med Henſyn til Qvantiteterne. I Almindelighed ſlippe de længe førend man havde ventet, for det Meſte paa Grund af uordentlig Fodring. Men ogſaa uden det bør fra Først af ei gjøres Fordeling til det Yderſte, de indhøſtede Kartofler kunne ſynes at tillade. Bliver der noget tilovers, er det en yppetlig Hjælp til at bringe Beſætningen til den Tid, hvor Marken giver et rigeligere Grønt til Staldfodring. Stalden, ſaaledes beſat, ſom her foran er anført, bringer, foruden hvad Malkekøerne kunne give i Overſkud over Huusholdningens Forbrug, det fulde Beløb af hvad de 7 eller 8 ſelv tillagte fedede Høveder kunne anſlaaes til, og ſom ved forbedret Qvægrace ei burde være under 40 Rbd. pr. Stk., altſaa circa 300 Rbd.; ſandelig en god Hjælp til at beſtride Udgifterne af en Bondegaard. Desuden tør vel i det Mindſte endnu bringes i Anſlag een Fold mere paa alle Markers Sædafgrøde ved den ſaaledes beſatte Stald, ei blot imod det, vi nu almindeligen ſee hos Bonden, men endog mod det, ſom ved en godt med Malkekøer beſat Stald, men hvor den betydelige Kartoffelavl til Fedning og det i ſamme Henſigt forøgede Tillæg og ſammes Staldfodring mangler, kunde ventes frembragt. Ogſaa Den, ſom ei bruger at tillægge betydeligt, men iſtedet derfor indkjøber Køer om Foraaret til Melkens Benyttelſe om Sommeren og til Fedning om Vinteren, kan gjøre meget af ſin Beſætning; men hverken vil den rene Indtægt opløbe ſaa høit, eller Jorden forbedres ſaa meget, da ikke ſaameget kan hol-

des paa Stald om Sommeren, paa Grund af, at Malkekvæg, efter det forommeldte, fordrer rigeligere Græsning eller langt omhyggeligere Staldfodring, end Ungkvæg. Tabet ved Fedningen af disse udmalkede Køer mod Fedning af det tillagte Kvæg bliver her desuden ogsaa betydeligt, da sjælden endnu kunne faaes store Køer indkjøbte. Man maa altsaa lade sig noie med Udskudet fra andre Stalde; thi den udmærkede Malkeko, som stundom falbydes om Foraaret, holdes i en Priis, at den ei kan kjøbes, hvor Salg af Melken ikke kan finde Sted, hvor Fedningen altsaa er Hovedøiemedet ved dens Indkjøb.

19.

Er Hesteavlen i Til- eller Aftagende? Aarsagerne dertil?

For at svare paa dette Spørgsmaal maa en længere Periode betragtes, da faae Aar ikke kunne yttre nogen kjendelig Virkning paa Hesteavlens Stand. Vi ville derfor gaae en 30 Aar tilbage i Tiden og see, hvorledes det forholdt sig da dermed, især hos Bønderne. Thi hvad vort fra ældgammel Tid berømte Stutteri var; hvad det nu er; hvorledes man har vedligeholdt gamle berømte Racer i deres Reenhed, eller ved Krydsning søgt at forbedre dem, som kunde trænge dertil; hvad Regjeringen har gjort for Stutteriet ved fremmede Hestes Indførelse: alt dette er bekjendt, og det ligger desuden ei inden for Grændsen af det ved denne Gjenstands Omhandling mig foresatte Maal, kræver ogsaa en i Hesteavlens og Stutterivæsenets Fag kyndigere Pen, end Forfatterens.

Bønderne i denne Deel af Øen holdt for omtrent 30 Aar siden en overordentlig Mængde Heste, hvoraf mange hele Aaret igjennem maatte søge deres Føde paa de dengang for en stor Deel endnu skovbevorne Marker. Selv under den strenge Vinter 180$\frac{2}{3}$, da jeg første Gang betraadte disse Egne, overraskede mig det al-

drig før havte Syn af flokkevis ubi Skovene omkring Frederiksborg saavel som paa Kronborg Amt udegaaende Heste. Disse Heste — sædvanlig Udgangs- Og kaldte — vare smaae, haardføre og nøisomme, og ofte traf man paa dem deriblandt, som midt under Vinterens Jis og Snee, uden anden Føde, end det gamle visnede Græs, de opskrabede under Sneebedækningen, og Knopperne af Træplanter, aldeles ikke fremstillede et Billede af Sult og vort Nordens Vinterkulde. Derhos vare mange deriblandt ret velskabte og kunde, naar Foraarets Græs og en blidere Temperatur havde fuldendt deres utroelig hastige Virkning paa dem, afgive ret gode smaae Vogn- og Rideheste, hvis Udholdenhed til let Arbeide var overordentlig, uden at de derved forlangte andet end middelmaadig Græsgang, og om Vinteren — om de bleve tagne paa Stald,—kun lidt bedre Føde og Pleie, end de vare vante til før. Foruden disse vintergræssende Heste, hvis egentlige Hjem var Amtets Skovegne, holdt de fleste Bønder i det Mindste eet, undertiden to Par, som vare større og behandledes bedre. Netop i den Periode, hvorom jeg taler, benyttedes Stutteriets Hingster meget, og man var temmelig omhyggelig for at faae gode Følhopper, som tillige nøde en taalelig Behandling. Blandt Tillægget paa Amtet fandtes i hiin Tid Heste af Middelstørrelse, som vare udmærket gode og solgtes til høie Priser, dersom 60-100 Rd. Courant tor ansees derfor.

Efterhaanden som Skoven paa Bondermarkerne forsvandt, og Indhegningerne og Stutterivangene lukkedes for den sildige Efteraars- og Vintergræsning, aftog ogsaa Mængden af de smaae udegaaende Heste, og der ere for Tiden ikke ret mange endnu tilbage af denne Stamme. Ved Benyttelse af større Hingster ere de vel fra den ene Side blevne forbedrede, men neppe i Henseende til Haardførhed, Udholdenhed og sikkert ikke med Hensyn til Nøisomhed. Antallet af Hestene paa en Bondegaard var, naar vi undtage de Skoven meest fraliggende Egne, hvor man allerede før holdt færre, for det Meste 12 og flere. Nu findes sjælden over 8, og de Bønder, som ikke pleie at tillægge Føl, holde sædvanligst kun 6 Heste. Hestenes Godhed er meget forskjellig, og deri have enkelte Egne Fortrin for andre. Sædvanlig træffes de bedste Heste der, hvor de bedre Jorder ere, og saaledes har det Mid-

terste af Hornsherreds Sønden, Thorup Sogn paa Halsnæs, den sydlige Deel af Frederiksborg, langs Roeskildefjorden og mod Grændsen til Roeskilde Amtsdistrict, de vestre Egne af Kronborg Amt imellem Søborg og Arreso, stedse havt Roes for at besidde af de bedre og større Heste; men dette er nu ei mere saa udelukkende Tilfældet; thi mange Bønder i Skovegnene, hvor før for Størstedeel kun de forommeldte smaae Kulsvier-Heste — som de vel ogsaa kaldes — bleve antrufne, have senere beflittet sig paa godt Tillæg af større Heste. I det Hele kan man altsaa vistnok sige, at Hesteavlen omtrent i de sidste 30 Aar har forbedret sig i Forhold til Antallets Aftagende, og den vilde forbedre sig endnu mere, naar, i det Mindste hos Mange, endvidere omtrent $\frac{1}{5}$ af Tallet afgik; thi endnu holde de fleste Bønder for mange af disse tærende Dyr; derfor er det temmelig almindeligt, at kun eet Par Heste fodres tilbørligen, medens de øvrige ikke nyde forsvarlig Føde og Pleie, hvilket udfordres for i det Hele at hæve Hesteracen; og dette har vistnok ikke bidraget lidet til, at Hestene her paa Amtet, i det Hele taget, ikke synes at være saa gode, som man skulde formode efter den Leilighed, man stedse har havt til at forbedre dem, saavelsom efter Egnens fordeelagtige Afsætning for gode Heste. Saavel Udlandet, som den nærliggende Hovedstad har søgt og almindeligen betalt gode sjællandske Heste til antagelige Priser; men frem for vore søger man paa sidste Sted stedse især de jydske, med hvilke vore unægtelig ei kunne maale sig som Vogn- og Arbeidsheste; hvorimod der undertiden hos os falde meget smukke, lette Kjøre- og Rideheste af Middelstørrelse, som betales saaledes, at Landmanden, som alligevel holder Følhopper, vel burde see noget mere paa disses Tilveiebringelse. Thi ofte søger man forgjæves efter dem, især efter gode feilfrie Rideheste. De fleste Bønder tilægge Føl, nogle hvert Aar, nogle hvert andet; endeel derimod lade blot engang imellem bedække en Hoppe, for at recrutere egen Afgang uden egentlig at reflectere paa Salg. Forholdet af Heste til Føl, som overalt Hestenes Antal paa Kronborg Amt i Aaret 1822, sees af den, forrige Afdeling vedføiede Tabel, hvorefter, dersom Præstegaardenes og Huusmændenes Heste antages indbefattede i det Opgivne, kun imellem 4 og 5 Arbeidsheste komme paa hver Gaard, foruden 1 à 2 Plage og

Føl; hvilket Antal, efter mit Skjønnende, staaer under det, som holdes paa Frederiksborg Amtsdistrict, stemmer overeens med Hirschholm og staaer over Frederiksværk og Hornsherred, for saavidt Tillæget angaaer, men ei med Hensyn til Arbeidsheſtene.

Stutteriets Hingſter benyttes af Mange, men Flere bruge Privates og ere i disſes Valg ikke altid omhyggelige nok. Ligesaa tages de unge Heſte for tidlig i Brug, ofte allerede med to Aar, for, som man siger, at vænne dem til Selen. Vel sættes de i saa spæd Alder aldrig for Ploven, uden hvor fire ere forspændte, i de Egne nemlig, hvor Fireheſteploven endnu er gjængs; men alligevel faaer mangen Plag her et Knæk. Bonden er ellers meget nensom med sine bedre Heſte, men en Tyran mod de gamle. Uden Undtagelse udslæbes enhver Heſt paa det Umenneſkeligſte imod sin Alders høieſte Maal, maa trække og sulte, indtil den styrter under Arbeidets tunge Byrde, eller under det sildigſte Efteraars Kulde. Torvehandelens Egne staae her foran, og fra Hirschholms og den sydøſtlige Deel af det Frederiksborgſke Amtsdistrict træffes hele Efteraaret igjennem en Mængde Heſte paa Landeveien til Kjøbenhavn, som maatte give et maadeligt Begreb om vor Heſteavls Stand, dersom man ei vidſte, at Størſtedelen deraf er den ommeldte til Udslæbning dømte Afgang, tilhørende de heſteholdende Huusmænd, de mindre Parcelliſter og endeel af de maadeligere Bønder, medens den bedre Landmand endog i disſe Egne for det Meſte har adskillige ret gode Arbeidsheſte, der uden Skam kunne lade sig see. Men netop for at spare paa disſe blive ogsaa af denne de ældre ofte behandlede ubarmhjertigen og ei sjælden kan man antræffe de fra Vogne spændte, forslæbede, forslaaede og forsultede ulykkelige Offere for Menneſkets Grusomhed paa sneebedækkede Marker, hvor nu hverken Skov eller Krat mere haves, som kunde give Læ og Føde.

20.

Udbreder den fiinuldede Faareavl sig? er Faarefoldning i Brug? stald-fodres Faarene nogetsteds? er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Aftagende?

Snart efterat de første spanske Faar bleve bragte til Frederiksborg Ladegaard, fandtes hos mange Bønder Tillæg efter Væddere af denne Race og indenlandske Faar, og hos Adskillige var denne Forædling allerede i Aaret 1803 gaaen igjennem flere Generationer; thi de spanske Væddere, som udlaantes fra Stutteriets Schæferier, benyttedes hyppig baade af nærliggende og fjerne Beboere. Dette gik saaledes frem indtil nogle Aar efter Pengeforandringen og de snart efter Freden i 1814 indtrædende, for Landmanden forandrede Forhold. Den overordentlig store nominelle Indtægt, nogle Faaredyrkere havde af deres Flokke, især under Krigens sidste Aar, lod formode at Avlen af fiinuldede Faar vilde udbrede sig meget; men, foruden at Prisen paa den fine Uld faldt, endog under det Forhold, hvori de nominelle Penges Værdi hævede sig, indtraf adskillige uheldige Aar, og ved Siden af mange indenlandske Faar døde næsten alle forædlede. Hermed ophørte hos Bonden de sidstes Avl næsten aldeles. Ganske enkelte Bønderjordsbrugere udenfor Bondestanden ere vedblevne den indtil denne Tid; men hos flere af dem bevirkede Væden i Aaret 1828 allerede stor Dødelighed, og den sidste Sommer lader frygte meget for de endnu conserverede fiinuldede Faar. Maatte blot de paa Amtet værende betydeligere Flokke deraf blive conserverede; thi under den fine Ulds ringe Priis og vanskelige Salg i den senere Tid — hvorom er handlet i Capitelet om Producternes Afsætning — vilde der efter saadanne Uheld kun være liden Anledning for Privatmanden, til atter at samle Faareflokke. De seneste maadelige Priser staae os nærmest; tidligere bedre ere glemte, og at man mistvivler om Forandring i Uldhandelens nærværende Stand, deri kan ingen fortænkes.

De største fiinuldede Faareflokke paa Frederiksborg Amt haves paa Jægerspriis, paa Fauerholmen og paa Esrom Schæfergaard.

Begge de sidstes Antal tilsammen har for det Meste været mellem 2000 og 3000 Stykker foruden Lammene. Paa Jægerspriis holdes omtrent 2200 Stykker, hvoraf de 400 efter Forpagtningscontracten og senere Bestemmelse deri ere vedblivende Stamme. De enkelte frisiske og andre mere grovuldede Faar undtagne, som ligeledes haves paa disse Gaarde, bestaae Schæferierne her af Merinoracen og udmærke sig ved mange Individuers udmærket fiin Uld, ved forholdsmæssig Uldrigdom i det Hele, samt ved Stammens Haardførhed i Sammenligning med meget forfinede Flokke.

Af de øvrige Faareflokke paa Amtet staae Krogerupgaards paa Kronborg og Rongstedgaards paa Hirschholms Amtsdistrict foran, og paa begge Steder er hele Agerbruget især beregnet paa Faareavl. Om Krogerupgaards høist ædle Merinoflok af omtrent 400 Moderfaar, nedstammende fra de Fyrstelig Lichnoiske Schæferier, og indførte her i Aaret 1824, giver Eieren os i sin Anviisning til Faarenes Pleie og Benyttelse o. s. v., Kjøbenhavn 1827, følgende Efterretning: "I Henseende til Ulden høre disse Faar nærmest til den kortuldede Electoralrace, hvilken Character udvikler sig mere og mere ved hver Generation, og de nedstamme fra Dyr af de ældste og bedste Sachsiske Flokke. Men da man fandt disse for svage og for fattige paa Uld, saa har man af og til i enkelte Aaringer brugt udsøgt fine Infantado-Vædere, hentede deels directe fra Spanien, deels fra de Kgrl. Øster. Stammeschæferier, og saaledes hævet Afkommen til større Uldrigdom. Da det af disse Flokke aarlig gjorte Electa- og Prima-Sortiment opnaaer de høiere Priser i England, saa synes Fiinheden ved denne Krydsning ikke at have lidt, og Ulden har ogsaa ved Pluraliteten af Dyrene den ønskeligste Blødhed og Lighed. Peltsens Gjennemsnitsvægt har efter muligst omhyggelig Sæbevask været 2½ til 2¾ Pund af hvert Moderfaar. Racen er fri for enhver arvelig Sygdom og har hidtil viist sig ligesaa sund og haardfør, som de almindelig dansk-spanske Faar." Disse Efterretninger ere for nye til, at betydelig Forandring siden kunde være foregaaet med

Flokken. Af Eierens, mig i denne Sommer under et Besøg paa Krogerup for selv at see dette for sine særdeles fiinuldede Individuer bekjendte Schæferi, godhedsfuld meddeelte Noticer, anføres derfor blot, at der endnu stræbes mere efter at hæve Flokken med Hensyn til Styrke og Uldrigdom, end at forfine et Product, som med Hensyn til indenlandske Fabrikater og derefter hos os sig rettende Priser maaskee allerede kunde anses for at være for fiint.

Rongstedgaards Schæferi bestaaer af henimod 500 Moderfaar, for Størstedeel af fortrinlige Merinos; de fleste Afkom af de tidligere allerede i Danmark værende Schæferier. Denne Floks Godhed er stedse vedligeholdt og forbedret med adskillige udmærkede Væddere, saa at dette Schæferi staaer ved Siden af de bedre her i Landet.

Udmærket fiinuldede Faar havdes paa en Bondegaard, som drives under Hagelse Mølle; men Væden i Aaret 1828 borttog en stor Deel deraf.

Af fremmede, men ikke fiinuldede Faareflokke, maae endnu anføres omtrent 200 Stkr. engelske af Southdown Racen, som holdes paa Humlegaarden i Ullerød pkt. Frederiksborg Amtsdistrict. De ville maaskee have mere Indflydelse paa Forædling af omliggende Bønders Faar, end de spanske, da det Slags Uld, disse Faar bære, er mere efter Bondekonens Smag til hendes hjemmegjorte Tøier.

Dersom under Faarefoldning forstaaes, at de holdes i Fold baade Nat og Dag, hvorved Foldens successive Flytning erstatter Tøiring eller Vogtning, saa kan der paa dette Spørgsmaal svares, at den aldeles ikke er i Brug. Thi at et Par enkelte Mænd blandt de mange Agerdyrkere paa Amtet have anvendt denne Foldning eller gjort Forsøg dermed, gjør her lidet til Sagen, da man ikke seer, at det efterlignes. Hvorledes skulde man ogsaa vente, at dette vilde finde Indgang hos Bonden, hvor i Almindelighed Faar, Svin, og Gæs vogtes tilsammen, for det Meste af Børn, som ei engang vare istand til at flytte en Fold. Men vare de det ogsaa, saa skulde de forestaae tre Foldes ordentlige

Pasning, een til Faar, een til Svin og een til Gæs, medens de nu blot have at holde deres sammensatte Flok fra Sæden, der for øvrigt overlades til sig selv med at søge sin Næring paa de nogne Marker, lidet skikkede til at følde derpaa. Til de faae Steder, hvor jeg har bragt i Erfaring, at Faarefoldningen har været i Brug, høre Udesundby og Skævinge Præstegaarde; paa sidste Sted under dets forrige Bruger, paa det første derimod endnu i Aaret 1829. Men efter Hr. Provst Borchs velvillige Meddelelse om den nøiere Omgangsmaade dermed synes der mig neppe at være stor Fordeel ved Foldningen med Hensyn til at vinde Tid; thi Folden flyttes her omtrent hver halve Time, beskjæftiger altsaa næsten bestandig en Mand. Ogsaa paa Torup Præstelod saae jeg en Flyttefold; men Tiden tillod mig ikke at opholde mig for nærmere at omspørge dens Brug og her bevirkede Nytte. Følde til derudi at lade Faarene ligge om Natten haves paa flere af de større Schæferier, og disses Nytte til at overgjøde en Deel af Brakmarken eller, tidlig om Foraaret, Bygjorden er nokſom bekjendt. Om vort Clima just er passende til, stedse at lade de finuldede Faar ligge under fri Himmel, om Ulden har godt deraf, ere Spørgsmaal, som kun større Erfaringer kunne afgjøre. Hos Bonden har jeg ikke nogensteds seet natlig Foldning i Brug. Jeg selv har anvendt den i nogle Aar ved en Flok af omtrent 40 Stkr. tildeels grovuldede Faar, og derved indrettet Foldens Størrelse i Forhold til een Tønde Lands Overgjødning hver Nat med 3600 Faar. Virkningen fandtes ikke efter Forventning, skjøndt Hyrden formedelst skjødesløs Omflytning ofte i flere Nætter forblev paa samme Plet. Den ved Siden deraf med Staldmøg gjødede Jord gav langt bedre Byg, og det følgende Aars Kløver var paa det overfoldede Jordstykke ikke nær saa god, som paa de almindelig gjødede Agre.

Ligesaalidet, som Faarefoldningen er i Brug, saalidet ere mig Exempler paa Faarenes Staldfodring bekjendte. De større Flokke vogtes alle, og det samme er Tilfældet med Bøndernes Faar. Skulde een eller anden Mand udenfor Bondestanden have brugt eller forsøgt Faarenes Staldfodring, saa har det nok ikke været betydeligt eller vedvarende.

For omtrent 30 Aar siden antraf man her endeel maadelige Faar, høibenede kort- og spidshalede Dyr, med Uld som Hundehaar, neppe til et Punds Vægt ved Efteraarsklipning, om Foraaret mange Gange ganske skaldede. Frem for andre Egne saaes Levninger af denne Stamme i Nordvesten af Frederiksborg Amt og paa mange Marker imellem Frederiksborg og Helsingør; ikke mindre hist og her paa Hirschholms Amt. I Sammenligning med disse Faar er den indenlandske Stamme i Tiltagende; thi vel sees saadanne Dyr af og til endnu; men for det Meste ere de fortrængte af forbedrede med fyldigere Krop, samt bedre og mere Uld, uden at man dog kan kalde dem fiinuldede, skjønt Bonden, i Sammenligning med de slettere, vel stundom giver dem dette Prædicat. Paa enkelte Steder bemærker man tydelig, at den gamle Stamme er bleven blandet med fremmed Blod. Paa Ouro f. Ex. antraf jeg, temmelig almindelig, ret gode Faar, som jeg holdt for at være Afkom af frisiske Væddere; men det siges, at de nedstamme fra engelske, som for mange Aar siden skulle være komne til Øen, uden at jeg kunde erfare den nærmere Anledning dertil, eller Tiden, hvori det falder. Ogsaa paa Halsnæs antraf jeg ei sjælden Faar, som umiskjendeligen vare i ældre Tid forædlede ved frisiske eller ved Væddere af lignende Race. Paa Frederiksborg Amtsdistricts søndre Deel, ligesaavel som paa flere Steder i Karlebo Strandsogn og Hirschholms Sogn, haves ligeledes gode fyldige Faar iblandt mange, som endnu hælde til den gamle Stammes uforandrede Maadelighed. Paa Kronborg Amtsdistrict fandt megen Forskjellighed Sted i Henseende til det indenlandske Faars øieblikkelige Beskaffenhed. Mange her i tidligere Aar saavelsom endnu bosatte Agerdyrkere udenfor Bondestanden, indfødte og fremmede, have af og til anskaffet sig fremmede Væddere og vel ogsaa Moderfaar, især af engelske Racer, og hvorfra Forbedring er udgaaet, og af de meget maadelige indenlandske Faar saae jeg heller ikke ret mange meer; derimod undertiden ret gode Smaa-Flokke i Vestegnen, saavelsom især i Sydøsten af Amts-Districtet. Dog mangler der meget i, at Forbedringen af den indenlandske Stamme her, saavel som i Amtets øvrige Dele er kommen langt. Endog uden Hensyn til Uldens Fiinhed kunde

og burde endnu skee meget for at hæve den indenlandske Stamme blot med Hensyn til Mængden af Uld og Kroppens Kjødfuldhed.

For nogle Aar siden lod jeg komme endeel Lam af nogle af de bedste indenlandske Faar, man antræffer i Fyen, for dermed at besætte en lille, til Sædeavl mig for langt fraliggende Gaard. Racen syntes mig imidlertid at trænge til Forbedring, da Ulden var temmelig grov, og de bleve derfor krydsede med spanske Væddere. Men den største Deel af dette lille Schæferi, som var bestemt til at skulle stige til 100 Stykker Moderfaar, er, tilligemed 30 til 40 spanske Beder, i Vinteren 18$\frac{29}{30}$ bleven et Offer for tvende paa hinanden følgende vaade Sommere, som de ei kunde taale paa mine med Moser gjennemskaarne Jorder.

Det almindelige Antal Faar, Bønderne holde, er 10-16 Moderfaar, efter Gaardens forskjellige Størrelse, Beskaffenhed og Indretning. Om Kronborg Amt, forsaavidt Aaret 1822 angaaer, henvises til den i 19de Afdeling meddeelte Tabel, som opgiver Antallet for hvert Sogn især; men som summarisk for hele Districtet bliver omtrent 11 Moderfaar for hver Gaard.

Bonden holder ikke Faar for at sælge Uld, men i Almindelighed forbruges alt hvad hans Flok afgiver. Lammene derimod sælges, og, under fordeelagtig Afsætning, hvor et tidlig født, godt Lam ofte er betalt med 11-13 Mark, giver Flokken alligevel en ret god Indtægt. Men maadelige Lam koste ogsaa undertiden neppe det Halve, og naar derhos Moderen ikke giver over et Par Pund Uld, betale de Vinter- og Sommerfoderet kun ringe. Bonden sælger sine Lam ei gjerne, før de ere klippede, da hans Uldforbrug er betydeligt; thi næsten hos alle faae de fleste Tjenestefolk Klæder. Heri vil for Størstedelen findes Grunden, hvorfor Bonden i Almindelighed hverken før eller nu har gjort meget af at forbedre sin Race med spanske Væddere. Uagtet han seer, at disses Afkom i første Led allerede giver mere og finere Uld, saa paaskjønner han det sidste lidet, og den større Qvantitet imodsætter han en vanskeligere Bearbeidelse (for endeel rigtignok indbildt) og den almindelige Mening, at den finere Uld ei er saa stærk til Strømper og grove Trøier; hvilket vel kunde have nogen Grund, ligesom ogsaa, at det indenlandske Faar faaer flere Lam og føder dem bedre, end det spanske. Desuden bortfalder Malkningen

ved dette, hvilket, som noget ganske Almindeligt med det danske Faar, giver Bondekonen mangen en god Ost, eller, Faaremelken blandet med Komelk, forbedrer den sidste og forøger Mængden af Materialet til Ostlavning. Dette er vigtigt for Bonden, da man hele Sommeren forbruger meget deraf.

21.

Udbreder Havedyrkningen sig? hvor store ere de Haver, Bønderne i Almindelighed anlægge, eller have anlagt?

Frugt-Havedyrkning har fra ældre Tider af ei været ubetydelig paa Hirschholms Amt, og megen Frugt, især Kirsebær og Blommer, føres derfra til Kjøbenhavn. Dog forekommer det mig, som de fra ældre Tid i Byerne bestaaende Frugttræplantninger ere det betydeligste, her findes, og at man i den nyere ikke har gjort ret meget ved Frugthavers Anlæg, Udvidelse eller Vedligeholdelse. Paa Undtagelser træffer man af og til, men ei hyppig. Derimod har i den senere Tid Dyrkning af Frugttræer og Udvidelse af Haveanlæg betydelig tiltaget i adskillige af de før under Kjøbenhavns Amt liggende Byer, og i Farum Sogn f. Ex. findes, i Sammenligning med det, man sædvanligen antræffer, ei ubetydelige nye Anlæg. I de øvrige Dele af Amtet forekomme vel af og til Byer, hvor der endnu staae endeel Frugttræer tilbage fra ældre Tider; men mange have ogsaa et meget bart Udseende, og Vedligeholdelsen af gamle Frugthave-Anlæg ved hensigtsmæssige nye Plantninger, hvor meget de ogsaa kunde trænge dertil, er endnu sjældnere. Blandt Udflytternes smaae Haver findes mange, som ere meget for stærkt besatte med Frugttræer, saa at de fortrænge hverandre indbyrdes, og næsten aldrig seer man Plan og Orden i disse ved Udflytninger skete Haveanlæg. En-

kelte Landmænd uden for Bondestanden have undertiden anlagt mere hensigtsmæssige og betydeligere Frugthaver, men hyppig træffes det heller ikke. I Hornsherred, hvor Havedyrkning og Frugttræers Plantning i det Hele staaer meget tilbage, klagede man over Climatet og skarpe Søvinde. Jeg har imidlertid hverken paa ældre eller yngre Frugttræer kunnet bemærke, at Havvindene her havde saamegen Indflydelse, at Frugthavers Anlæg skulde finde en Hindring deri; thi hvor kun Læ mod den nordvestlige Himmelegn havdes, saae jeg, paa passende Jordbund, saavel ældre som yngre Frugttræer i frodig Vækst. Men hvor der fattes Beskyttelse fra denne Side vide vi, at selv i det Indre af Landet, Climatet virker skadelig paa Frugttrædyrkning, altsaa i høiere Grad rimeligviis nærmere Stranden. Det samme gjælder om Nordkysten langs Kattegattet. Men ogsaa her traf jeg, overalt hvor de blot havde Læ, ret frodig voxende Frugttræer næsten umiddelbart ved Stranden. Paa Halsnæs og flere Steder paa Frederiksværks Gods vare ret smukke, men smaae Haveanlæg, prydede med frodig tilvoxende Frugttræer. Men Læ for de skarpe Vinde forlange de; hvilket stedse bør haves for Øie. Og hvor let er ikke dette at tilveiebringe. Vore Popler, de indenlandske, saavel som især de nationaliserede fremmede, voxe villigen næsten paa enhver Jordbund, i enhver Beliggenhed. Udhegnet af Frugthaven beplantet dermed, og desuden een eller to Rader Sættepopler udenfor give et tilstrækkeligt Værn mod de skarpe Vinde, og ville afholde deres skadelige Indflydelse. Vil man have det lunere endnu, plantes indenfor et Par Rader Graner i en indbyrdes Afstand af omtrent 2 Alen, som vel i Førstningen ere noget sene i deres Vægt, men siden desvirksommere lune lig det tætteste og høieste Plankeværk. For at forekomme, at de ei ved at opvoxe skulle blive aabne for neden, afskjæres Toppen aarlig, efter at Træerne have naaet en Høide af 5 à 6 Alen. Kun vogte man sig for at plante Frugttræerne for nær til et saadant Værn, men beregne, hvorvidt Grene og Top i en høiere Alder vil og bør brede sig; thi ellers undertrykkes og fortrænges Frugttræerne, eller de til Læ plantede Træer maae for en Deel atter borthugges.

Næsten maadeligere, end med Frugthaverne, staaer det til med Bøndernes Kjøkkenhaver. Begge Dele ere almindelig for-

enede, men hvor der findes endeel Frugttræer i de senere Have-Anlæg, som for Størstedeel kun ere 1 à 2, sjældnere indtil 3 Skpr. Land (alle, som findes over dette sidste, maae henføres til Undtagelserne fra det Almindelige) findes kun liden Plads til at dyrke Haveværter. Med Undtagelse af et godt Stykke Grønkaal, som Huusmoderen for det Meste sørger for, er alt det Øvrige, man finder i Almuens Haver, heller ikke Omtalen værdt. Vel har jeg stundom stødt paa en Have, hvor i ret zirligen affatte Bede fandtes Sukkererter og Snittebønner, Blomkaal og Sillerier; flere andre Ting ei at omtale, der dog tildeels kappedes om Fortrinet med Ukrudtet; men det var for det Meste kun hos Een eller Anden, som vilde have Ord for at være Havedyrker, eller vel ogsaa attraaede et Sølvbæger for sin Vindskibelighed. Men naar der spurgtes om, hvad man brugte disse Ting til, vidstes det ofte ikke. Og vel er det, at med finere Haveværter Forfinelsen ikke er kommen til Bondens Bord; at han, for dog at kunne benytte sine Sukkererter og Snittebønner, sin Blomkaal og sine Sillerier, ikke endnu har adskilt sit eget Bord fra Folkenes! Naar jeg undtager enkelte Haveværter, saasom Grønkaal, Hvidkaal, Gulerødder, Roer og Kaalraber, foruden lidt Grønt (Kartoflerne hentes nuomstunder fra Marken) saa ere der vist kun faae andre, som passe for Bondens Have, hvor denne er beregnet for Huusholdningen og ei til at sælge deraf, hvortil i det Hele taget ingen god Leilighed haves paa Frederiksborg Amt, Helsingørs Egn maaskee undtagen. Men de faae Værter, som ere passende for Bondens Bord, burde dyrkes i langt større Mængde; de maatte, ligesom Grønkaalen og Kartoflerne, betragtes som **Fodemiddel** og bidrage Betydeligt til at forringe Forbruget af Korn, Kjød og Flesk, hvoraf Sjællænderen nu næsten ene lever. Ei heller staaer det stort anderledes til med Kjøbstedmandens Bord. Animalisk Føde er langt overveiende over den vegetabilske, og Haveværter nydes næsten kun engang imellem som Lækkerier, eller forekomme som smaae Biretter for at gjøre hiin mere velsmagende. Vore Naboer i Sønden, især naar vi gaae et godt Stykke over Skjellet, spise lidt Kjød til deres forsvarlige Retter af Haveværter; vi en Smule Grønt til et vældigt Stykke Kjød. Kartoflerne gjøre imidlertid en Undtagelse. Hos Kjøbstedmanden, som paa Bondens Bord,

begynde de mere og mere at spille en betydelig Rolle. Blot Bondekonen vilde have den Uleilighed at koge dem, saa er jeg overbeviist om, at de næsten ganske vilde fortrænge Brødet til Middagsmaaltidet.

Hvor altsaa, med Undtagelse af Kartofler og Grønkaal, i det Hele bruges saa ubetydeligt af Havevæxter, der kan Havedyrkningen heller aldrig blive nogen Gjenstand; thi Hovedstaden ligger for langt fra os, til at vi der kunne concurrere med Amagerne. Men at disse skulle kunne faae Afsætning hos os med deres Hvidkaal og Gulerødder, hvormed man ei alene seer dem komme paa Markederne, men stundom selv kjøre omkring paa Landet, hvor Bonden saavel som Huusmanden med Glæde afkjøber dem deres Vare, foruden at Mange hele Vinteren igjennem lade medbringe det saakaldte Amagertøi fra Kjøbenhavn: dette er en Skam for vor Havedyrkning og stiller vor Indolence i den Henseende i det klareste Lys.

Forbruget af Frugt er heller ikke stort hos os, fordi Nordboen ikke tæller den blandt Fødevarene. De mere simple Sorter, hvoraf, ligesaavel som af den finere, i sydligere Lande tørres store Masser til Vinterføde for alle Classer af Beboerne, kunne her derfor næsten slet ikke afsættes, saasnart vi engang blive velsignede med en rigelig Høst. Selv fiin Frugt falder da til en meget lav Priis, endog i Hovedstaden, fordi det, man nyder deraf som en Tilgift over Hungerens Tilfredsstillelse, ei kan medtage meget. Saaledes er det altsaa ganske naturligt, at Frugthavedyrkningen ei kan have udbredt sig til større Omfang, og denne saavelsom Kjøkkenhavedyrkning have omtrent holdt Skridt. At forbruge Frugt eller Havevæxter til Føde for Kreaturene, dertil koster Anlægget for meget, og denne tilveiebringes i alt Fald langt lettere paa en Kartoffelmark. — En Undtagelse fra det om Frugts ringe Forbrug Anførte gjøre Kirsebær. Vel tjene disse allermindst som egentlig Føde; men de kunne desuagtet afsættes i stor Mængde til Hovedstaden, og Kirsebærtræer betale deres Plads meget godt i Amtets sydlige Deel.

Men uagtet det ringe Forbrug og en i det Hele taget maadelig Afsætning af Havevæxter, saavelsom af Frugt, burde Bøndernes Haver dog være anlagte langt større, og tildeels efter en

ganske anden Plan. I Nord- og Vestsiden et lille Anlæg af vilde Træer; nærmest derved Frugttræplantning, meget vidtløftig, for ogsaa efter Træernes fuldendte Vært endnu at tillade en god Slæt under dem. Dernæst en større fri Plads baade til Urter og til tidligt Staldfoder; de andre Udkanter derimod atter besatte med vidtløftig staaende Frugttræer, uden for hvilke blot en lav Hæk eller et Humle-Anlæg. Saadan en Have af omtrent 1½ til 2 Td. Lands Størrelse vilde have været meget nyttig, især i den Tid, hvor almindelig Ufred paa Markerne fandt Sted; vilde gavne endnu med Hensyn til det sikkert her stedse forhaanden værende tidlige Grønfoder, som i saadanne indelukkede, endeel Aar dyrkede og gjødede Haver ofte findes 2-3 Uger, førend Markerne tilbyde Noget. Endnu er det ikke for sildigt at anlægge saadanne Haver, og mange af de gamle behøve dertil blot Udvidelse og liden Forandring. Paa mange Steder seer man, at Bonden alligevel indelukker en Toft, hvis Hoved-Bestemmelse for det Meste er til at tjene som Stakhave. Ogsaa dette kan meget godt lade sig forene med Haver, anlagte paa den antydede Maade, og saadanne Tofter, som en Mand endnu agter at indelukke ved sin Gaard, vilde han, naar Localet tillader det, vist fordeelagtigst bringe i Forbindelse med den gamle Have.

22.

Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændeved og Gavntømmer? eller nye Skovanlæg? Torveskjær til eget Forbrug eller Salg? Tænkes der paa Plantninger af vilde Træer saavel til Hegn, som i sluttede Plantager paa 2, 3 eller 4 Skjepper Land til Gavntræ og Brændsel?

Frederiksborg Amt var, med Undtagelse af dets vestlige Deel, for et Aarhundrede siden endnu en næsten sammenhængende Skov, hvori Byerne og deres, for en stor Deel, ligeledes endnu skovbe-

vorne Indmarker laae indsluttede, medens Overdrevene, hvoraf senere Størstedelen af de nærværende Skovindhegninger ere tagne, ofte i Miils Afstand afgave Græsning for Kreature, som i hele Maaneder ikke bleve seete af deres Eier, vare ved indtræffende Olden Opholdsstedet for talløse Sviin, der halv-vilde ei lode sig drive hjem af Vinterens Snee og Frost, men først mod Foraaret bleve opsøgte igjen, naar ogsaa Udgangssøgene indfangedes for at spændes for Ploven.

Udskiftningens Periode bestemte Skovenes Grændse for Fremtiden; men meget af det paa Bondernes Marker tilbagestaaende dannede da endnu sammenhængende Strækninger, som ikke mindre fortjente Navnet Skov, ligesom Stutterivangene, næsten til deres halve Indhold, vare bedækkede dermed *). Men Afsætningen var i Forhold til disse Skovmasser og ved en fra de fleste Steder alt for lang Transport til Hovedstaden saa ringe, at mange Aar vilde være hengaaede, inden de til Agerbruget afgivne Jorder kunde være blevne rensede for Skoven. Krigens Udbrud 1807 og den derved næsten standsede Tilførsel af Brændsel søværts til Hovedstaden, raadede Bod paa denne Overflødigheds-Tilstand. Inden Freden blev sluttet, var den største Deel af de udenfor de vedvarende Skoves Grændse staaende Træer borthuggede, og nu har Egnen, med Undtagelse af ubetydelig Strøskov og kun paa enkelte Punkter noget betydeligere private Fredskove, samt de udi Stutterivangene, efter den før meddeelte allerhøieste approberede Plan for disse Vange, til bestandig Vedligeholdelse reserverede Skovholme, ikke andet tilbage, end de Kongelige Fredskove. Disses Areal og Bestand, betydeligere, end at Egnen kunde forbruge det, de ere istand til vedholdende at afgive, meddeles, forinden jeg gaaer videre, i efterstaaende tabellariske Oversigt.

---

*) Her henvises til den i Indledningen meddeelte Tabel, som anfører i Aaret 1799: Agerland 3054 Tdr., Eng 3471 Tdr. og Skov 4627 Tdr. Land.

Tabellarisk Oversigt

over

Skovene udi Frederiksborg Amt.

Det Frederiksborgske Skovdistrict.	Skovindhegningernes samtlige Areal. Tdr.	Egeskov. Tdr.	Bøgeskov. Tdr.	Med Birk, Esp og andre bløde Træer bevoxet Høiland. Tdr.	Naaleskov. Tdr.	De skovbevoxne Moser. Tdr.	Enge og ubevoxne Moser. Tdr.	Tørvemoser. Areal. Tdr.	Tørvemasse, som findes deri. Cubikfod.	Høilands-Sletter. Tdr.	Embedsjorder. Tdr.	Søer og Damme m. v. Tdr.	Landeveie, Folde, Sættepladse m. v. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
A. Dets søndre Hoveddeel.														
Vesterskov	213 7478	14 4262	120 5491	=	=	32 7500	2 13908	3 9260	356,144	19 587	20 2708	=	0 5762	Imellem Affenderup og Annise Sogn.
Lyngby Skov	113 919	11 8974	42 6848	1 10201	5 10341	28 7306	0 13829	5 7662	795,144	10 5358	6	=	0 400	= Lyngby og Slested S.
Freersløv Indhegning	443 1900	55 9814	156 9969	1 9893	75 2817	130 4142	2 12455	10 1046	1,350,778	10 7284	=	=	0 480	= Herløv og Tjereby S.
Lystrup Indhegning	343 8873	0 4600	60 13930	=	182 3459	10 12751	5 2278	4 111803	9,202,018	23 712	19	=	0 1340	= Uvelse, Gjerløse og Slangerup S.
Uggeløse Indhegning	298 3359	32 8301	159 8647	=	50 5413	28 6689	1 3644	15 9091	1,067,823	3 5986	5 2440	=	1 9148	= Uggeløse og Uvelse S.
Krogelunden	110 8672	2 7000	75 1179	=	=	5 10005	2 8267	6 168	1,005,444	18 9528	=	0 525	=	= Uggeløse og Gandløse S.
Brødeskov	303 13100	95 8942	107 4822	1 4260	17 4666	51 2944	2 875	10	1,443,687	12 2963	5 7552	0 2508	1 1568	= Herløv, Lynge og Lillerød S.
Nyvang	125 12235	=	73 3048	=	=	21 2770	=	=	=	25 7719	3 13852	1 12846	=	
Præstevang	175 10290	=	109 7604	=	=	25 9141	1 164	=	=	15 3871	16 2796	4 10762	3 3952	En sammenhængende Skovstrækning sønden for Frederiksborg imellem Hillerød, Herløv, Lillerød, Karlebo og Grønholt S.
Funkevang	32 8216	=	14 13114	=	=	0 11486	0 4625	0 1953	10,416	9 13572	=	5 902	1 4564	
Store-Dyrehave	1731 4985	=	997 10381	=	=	200 8730	98 5402	174 3422	38,188,564	240 11504	30 8786	=	8 12760	
Skovholmene i Stutterivangene	340 5493	27 498	202 2546	0 11268	=	54 3505	26 13536	1 9038	uundersøgt og ei under Forstvæsenet.	24 6084	=	2 4390	0 10628	I Frederitzborgs nærmeste Omegn.
Summa den søndre Hoveddeel	4232 1520	239 10391	2100 3679	5 7622	330 12696	590 2969	144 8983	268 11443	53,420,018	412 5168	106 10134	14 3933	17 8602	
B. Den nordre Halvdeel.														
Gadevangs Indhegning	297 5531	0 2250	87 12871	=	76 9896	4 7768	=	76 2907	=	17 987	28 6817	2 2965	4 1070	En sammenhængende Skovstrækning i Forbindelse med Gribskov, hvortil Størstedelen deraf henregnes. Hillerød, Karlebo, Nøddebo og Grønholt Sognes Beboere ere de nærmest hertil liggende.
Steenholtsvang, Tyvekrogen, Steenholtsindlukke og Nøddebo-Fægyde	900 3559	47 11452	216 4890	=	224 11969	101 13486	93 301	31 11990	=	38 11477	94 7898	27 4412	23 9684	
Pederstrupsvang	116 3700	34 3420	48 11015	=	=	21 5748	2 4000		=	6 11322	=	=	2 10195	
Nøddeboholt	86 5432	15 7800	30 1528	=	18 13060	10 13600	5 11300		=	3 7000	=	=	1 7144	
Summa den nordre Halvdeel	1400 4222	97 10922	383 2304	=	320 6925	138 12602	101 1601	108 897	uundersøgt.	66 2786	123 715	29 7377	32 93	

Hele Skovgrunden	5632 5742
dertil kommer:	
1) Skovridergaarden og Tilliggende	30
2) Planteskolen	6
3) Skovfogedlodden ved Rønnehuus tilsammen udenfor Indhegningernes Grændse.	24 10729
Summa	5693 2471

Af private Fredskove findes i det Frederiksborgske District alene en fordum smuk, men nu ødelagt lille Riisbøge-Skovstrækning til Sandviggaard, af Størrelse omtrent 14 Tdr. Land og beliggende paa Grønholts Overdrev. Private Skove uden Forpligtelse til Fredning haves Intet mere af, uden hist og her nogle Stør-Træer. Kongelig Skov paa Bøndermarkerne findes ei heller mere. En liden Lund haves ved Kratmøllen. Af Stør-Træer i Stutterivangene uden for de ovenanførte, til Conservation bestemte Skovholme, ere kun faae tilbage.

I Henseende til Ege- og Bøgeskovenes Areal maa bemærkes, at hist og her endeel Bøg forekommer i Egeskoven; hvorimod i det til Bøg ansatte en saadan Mængde Ege findes, at, hvis det i Fremtiden skulde ønskes at fremme Egene fremfor Bøgene, hine i en betydelig Deel af Bøgeskoven kunne komme til at blive dominerende. Sletterne ere siden Opmaalingerne næsten alle gaaede til Skovarealet, saaledes som Forstplanen nærmere har foreskrevet, undtagen de, som findes i store Dyrehave og tilliggende Vange, hvor for Tiden endnu græsses. At disse Skove ikkun midlertidigen ere bestemte til at benyttes for Stutteriet, sees af den i Indledningen meddeelte allerhøieste Resolution af 21 Juni 1799. Tiden, hvor de for Forstbedriftens Skyld maae lukkes for det her græssende vilde Stutteri og andre Kreature, er for nogle af Vangene kommen; for den egentlige Store Dyrehave, med Undtagelse af omtrent en femte Deel, som for allerede er afleveret, kan dette efter den af Forfatteren opgjorte Plan af 1827 endnu have Henstand omtrent 20 Aar. Bemeldte Forstplan bestemmer for Districtets søndre Hoveddeel Skovninger til følgende Beløb:

Aarlig i det første Aartiende: 113 Favne Egeved, 1968 Fv. kl. Bøgeved, 89 Fv. adskilligt Ved, 17574 Cubikfod Ege- og Bøgeved af Udhugningerne i de yngre Skove. Denne Afgift vedbliver med smaae Forandringer indtil 1896, hvor en ny Etat maa opgjøres, da til den Tid alt det nu Skovningsmodne, saavelsom den anden Alders Periode er fortæret. Skovningerne ville dernæst falde i meget yngre Skove, fordi Aldersperioderne imellem 20 og 100 Aar næsten ganske mangle. Den skovningsmodne Egeskov, bestaaende af Strotræer, vil før allerede være fortæret og en lang Periode af Mangel paa dette Material kan forudsees, da Middelclasserne feile. Districtets Localitet og Aldersforholdene medføre den store Ubehagelighed, at om en Snees Aar næsten alle Skovninger falde paa eet Punct, og netop der, hvor der er færrest Beboere, altsaa færrest af Arbeidsfolk og mindst Afsætning, med mindre den første Deel af Materialet føres til Hovedstaden, hvortil Beliggenheden ei er ubequem. Men Opskovningen tilveiebringes ei uden ved extraordinair Hjælp. Naaleskovene, hvorved den paa anden Hoveddeel værende er medtagen under denne Plan, ere beregnede til en Afgift af:

	Afdrifterne Cubikfod		Udhugningerne Cubikfod
1ste Aartiende	23296	. . . . .	2926
2det =	23296	. . . . .	7451
3die =	9814	. . . . .	10969
4de =	52175	. . . . .	10925
5te =	61564	. . . . .	9542
6te =	67319	. . . . .	7269
7de =	82785	. . . . .	3521

For Ellemoserne er Afgiften beregnet for de første 30 Aar, men varierer i de forskjellige Perioder. Gjennemsnits-Skovningen i de første 10 Aar er 20583 Cbkfod. Hvormeget af den i Moserne i Aaret 1827 endnu forefundne Mæse af 53 Millioner Cubikfod Tørv, med Hensyn til en vedvarende Benyttelse kunde afgives, bliver efter de havende Materialier let at udregne, naar blot Problemet om Tørvens Gjenvært først var løst. Districtets Afgift af Tørv er ellers ringe; omtrent 1200 Læs Deputat m. v., hvori 300 til 400 Læs, der jævnlig begjæres af det, de Huusmænd, som ei selv have Tørv, for en moderat Betaling Tilstaaede. Desuden sælges omtrent 3000 □ Favne Pluddertørv til Oplæggelse af Kjøberne for 6 til 10 ß Favnen, hvori ogsaa Det fra Districtets nordre Hoveddeel er indbefattet.

Opmaaling, og Skovningsbestemmelse paa Districtets nordre Hoveddeel, er uden Forfatterens Medvirkning skeet 1822 og følgende Aar. Der er beregnet en aarlig Afgift for disse Skove af kun 236 Favne kløvet Bøgebrænde, hvilke udelukkende ere bestemte til Kjøbenhavns Forsyning, og føres dertil over Esromsø og gjennem Canalen. De øvrige Skovningsbestemmelser her, ere ikke endnu reglede.

Det samlede Districts Penge-Indtægt var efter Regnskabet $18\frac{28}{29}$ = 19641 Rbd. 8 ß. i Nepr. og 185 Rd. r. S.; i Forstaaret $18\frac{29}{30}$ derimod 38627 Rbd. Sedler.

Det 2det Kjøbenhavnske Skovdistrict, forsaavidt det ligger under Frederiksborg Amt.	Areal indenfor Skovhegns Grændse. Tdr.	Eeg. Tdr.	Bøg. Tdr.	Blandet Løvskov. Tdr.	Naaleskov. Tdr.	Elleskov. Tdr.	Summa Skovbestand. Tdr.	Sletter. Tdr.	Anmærkninger.	Embedsjorder, Veie, Alleer, Hegn m. v. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Slagslund	402^{6305}	9^{1933}	298^{10494}	=	23^{3881}	23^{4676}	354^{6984}	14^{7748}	hvoraf $\frac{1}{2}$ Mose.	33^{5573}	I Slagslunde og Gandløse Sogn beliggende, stode de næsten eller ganske til Hjørlunde og Uggeløse Sogn.
Gandløse Eget . . .	265^{4106}	25^{11277}	255^{5401}	=	=	4^{3838}	255^{6516}	3^{1988}		6^{9602}	
Gandløse Orne . . .	708^{10295}	31^{12610}	422^{3039}	38^{12802}	74^{7872}	8^{2765}	576^{7028}	101^{2919}	næsten alt Mose.	31^{348}	
Nyvang	62^{215}	=	=	=	58^{11124}	=	58^{11124}	1^{11034}		2^{2057}	
Farum Lillevang . .	198^{3586}	49^{13494}	72^{1223}	1^{9335}	28^{10889}	5^{7196}	158^{137}	15^{1558}	$\frac{2}{3}$ Mose.	25^{1891}	For Størstedeel i Farum Sogn, grændse de til Uggeløse, Lillerød og Blaastrød Sogn.
Ravnsholte	578^{4458}	2^{11803}	291^{1976}	=	135^{1360}	5^{127}	434^{1266}	123^{7097}	næsten alt Mose.	20^{10095}	
Summa	2215^{965}	=	=	=	=	=	1836^{9055}	259^{4344}	=	119^{1566}	

Dertil Tærkelskoven, uindhegnet med derudi liggende Kongl. Kalkbrænderi . . . 39^{2762}

Af ældre Egetræer forekomme kun faae, iblandede i den øvrige Bestand eller som Strøtræer, og det anførte Areal under Rubriken Eeg er yngre Anlæg. Bøgebestanden hører meest til den ældre. Det aarlige Skovningsqvantum er omtrent 900 Favne kløvet Ved, hvori Localet og Aldersforholdene dog bevirke nogen Afvigelse i Henseende til de forskjellige Perioder.
Naaleskoven i Slagslund og Gandløse Orne er næsten tilsammen af de ældre (af v. Langens Tid, altsaa omtrent 60 aarig), Resten yngre Anlæg.
Torvemassen i Moserne er ei beregnet. Omegnen er saa rigelig forsynet med dette Material, at de Kongl. Skove hidtil næsten ingen Afsætning have havt derpaa.

Jægerspriis Skovdistrict.

Nordskoven	2323^{1489}	185^{4521}	512^{13387}	=	178^{13791}	653^{1094}	1530^{4787}	735^{3955}	deraf $\frac{1}{3}$ Mose.	57^{6747}	Er den yderste Spidse af Hornsherred og ligger i Draaby Sogn.
Slotshegnet	586^{7301}	148^{10041}	33^{11433}	34^{4104}	35^{4504}	191^{3639}	443^{5727}	62^{9109}	$\frac{2}{3}$ Mose.	80^{6465}	I Draaby Sogn ved Roeskildefjorden.
Færgelunden	307^{8394}	46^{11918}	54^{11439}	22^{4632}	109^{29}	22^{4632}	255^{226}	39^{8157}	$\frac{1}{3}$ Mose.	13^{11}	Imellem Draaby og Gjerløv Sogn ligeledes ved R. Fjord.
Summa	3217^{3184}	=	=	=	=	=	2228^{10740}	837^{7221}	=	150^{13323}	

Dertil Fasanhaven og et Stykke af Slotshaven, udenfor Grændsen af Skovhegn, men underlagt Forstvæsenet . . . . 17^{1831}

Med Undtagelse af nogle Strækninger middelaldret, bestaaer Egearealet næsten kun af unge Culturer. Af de ældre afgængige Egetræer skoves aarlig omtrent 100 Stkr. Bøgeskoven bestaaer af gamle udlevede Træer, meest i Nordskoven, af Opvæxt og ung tilvorende Skov samt af en liden Strækning middelaldrede Bøge udi Slotshegn. Af de første skoves aarlig omtrent 200 Favne Klov-Ved, hvilket Qvantum dog mod Slutningen af første Omgang vil forøge betydelig. Indtil da, kun ved Udbyttet af det efterhaanden til Udhugning kommende.
Naaleskoven bestaaer alene af unge Anlæg, hvoraf de ældste ere omtrent 30 Aar gamle.
Torvemosernes Masse er ei beregnet, men skal ikke være ubetydelig.

Frederiksværks Godses Skove:	Skovindhegningernes Størrelse. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Sonnerup Indhegning	97	I Kregeme Sogn.
Auderød —	122	
Arresødal —	168½	Imellem Kregeme og Winderød Sogn.
Winderød —	33	
Brødemose —	101	Imellem Winderød og Mørlby Sogn.
Ellinge —	26	
Grønnesø —	138	
Af Grønnesøgaards Grund endvidere bestemt til Skov	90	
Grønnesø Plantage	24	Paa Halsnæs.
Tornerups Indhegning	27	
Uglerup —	134½	
Summa	961	

Tidsvilde Flyvesands Indhegning paa Kronborg Amtsdistrikt.		
Den ældre Indhegning	2066½	Beliggende imellem Kattegattet, Frederiksværk Gods, Ramløse og Tibirke Sogn.
senere tilkommet omtrent	450	
Summa	2516½	

Om disse Skoves Bestand i det Enkelte er mig intet videre bekjendt, end at Bøgen er Hovedtræet derudi, hvoraf saavel overmoden og skovningsmoden, som og Opvæxt og middelaldret Skov forekomme. Det aarlige Skovningsquantum skal for Tiden kun være omtrent 200 Favne klovet Bøgeved.

Denne til Skovcultur indtagne og for endeel i Skovbestand satte StrækningS Beskaffenhed er omhandlet i første Afdeling. Den har hidindtil næsten ikke afgivet Noget til Egnens Forsyning uden Birkeriis til Koste. Imidlertid finde sig Birkestrækninger deri, som ei indeholde ubetydeligt Brændsel og med hvis Inddeling til successiv Afdrift det er den høie Tid at begynde, dersom man ikke vil tabe Gjenvæxt ved Rodskud, hvortil Birkeskove særdeles qualificere sig.

Det 1ste Kronborgske Skovdistrikt.	Bevoxen med			Sletter bestemte til			Elle og Birkemoser		Torvemoser.	Søer og Damme.	Veie og Gjærder	Skovbetjenternes, og til Skovarbeiderne reserverede Jorder.	Summa Areal.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
	Ege. Tdr.	Bøge. Tdr.	Naaletræer. Tdr.	Ege. Tdr.	Bøge. Tdr.	Naaletræer. Tdr.	Bevoxne. Tdr.	Sletter Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	
Gribskov	190^{2788}	2156^{795}	261^{5996}	411^{6581}	=	187^{518}	401^{1452}	106^{8563}	453^{3360}	7^{2000}	49^{1564}	128^{11960}	4352^{3590}	I Vesten og Norden tilføde Sognene Maarum, Græsted og Esbønderup, med Østen og Sønden derimod grændse Esromsø og Gribskovs øvrige Skovstrækninger.
Harager Indhegning	94^{4723}	190^{13643}	78^{4264}	7^{13996}	=	21^{5626}	117^{11823}	7^{13580}	48^{3674}	=	10^{10490}	29^{13888}	607^{11707}	Imellem Maarum Græsted og Valdby S.
Græsted Indhegning	=	23^{8076}	=	=	=	129^{386}	2^{803}	7^{10616}	10^{4852}	11^{5748}	=	=	184^{2481}	
Aggebo Indhegning .	36^{834}	97^{2228}	=	=	=	3^{12200}	10^{10180}	2^{3748}	3^{310}	=	1^{8512}	2^{3980}	157	Imellem Græsted og Valdby S.
Valdby Indhegning	137^{436}	214^{6897}	20^{776}	11^{2212}	5^{1296}	6^{5234}	186^{9944}	5^{1360}	30^{912}	=	9^{6130}	22^{11958}	648^{13255}	Imellem Valdby og Helsinge S.
Høbierg Indhegning	71^{8608}	81^{13733}	=	0^{13400}	=	2^{12254}	101^{5866}	=	2^{3900}	=	3^{3000}	2^{6260}	266^{11021}	I Helsinge Sogn.
Summa	529^{3089}	2764^{3372}	359^{11036}	431^{8189}	5^{1296}	350^{8218}	819^{12068}	129^{9867}	547^{11114}	18^{7748}	74^{1704}	186^{6054}	6217^{54}	

En stor Deel af disse Skove bestaaer af fordums Stutterivange, hvoraf Nogles Aflevering endnu tilbagestaaer. Desforuden haves i tvende andre, ei til Aflevering bestemte Vange, endnu et Forraad af omtrent 1500 Favne Ege- og Bøgeved.

Paa Bondermarkerne i Esbønderup Sogn findes, Hans Majestæt tilhørende, endnu omtrent 500 Favne Egeved; ligesom paa Esrommolles Jorder nogle Skovholme, som sandsynligviis blive conserverede til Pryd for Egnen.

Af private Fredskove findes her kun een ved Gilleleie af Størrelse 39 Tdr. 13380 □ Al. Desforuden enkelte Levninger af Skov, som i forrige Tider er overladt Beboerne, og en betydelig Deel Bøgeopvæxt paa nogle Overdrevslodder i Græsted Sogn, til hvis Conservation dog ingen Udsigt synes at være forhaanden og hvoraf jeg i forrige Sommer fandt en betydelig Deel ødelagt ved paasat Ild paa Steder, som vare bestemte til Rydning, skjøndt denne Skovs Conservation maaskee vilde have betalt sig bedre, end Jordens Dyrkning. Skoven ved Gilleleie indeholder endnu omtrent 600 Favne Bøgeved, den sidste Levning af den i ældre Tider langs Kattegattets nordlige Bredder staaende Skovkrands.

Den efter Taxation i Aaret 1821 for disse Skove opgiorte Materialetat bestemmer følgende 6 aarlige Skovninger.

$18\frac{21}{30}$ — 481 Fv. Eeg — 2229 Favne Bøge Klover- og Fagotbrænde, Udbyttet af Udhugningerne i de yngere Skove iberegnet. Da disse Favne ere beregnede til 72 Cbfod, maae de reduceres i Forhold af 13: 12, som det Mindste Indsvindingen og Omstablingerne medtage.

$18\frac{41}{60}$ — 103 = = — 2288 Fv.

$18\frac{61}{30}$ — 108 = = — 2151 Fv.

$18\frac{81}{100}$ — 269 = = — 2076 Fv.

$19\frac{01}{20}$ — 692 = = — 2375 Fv.

$19\frac{01}{40}$ — 753 = = — 2330 Fv.

Indtægten af Udhugningerne fraregnet, samt for Fagotbrændet $\frac{1}{12}$ af Resten og denne Rest reduceret i det ommeldte Forhold, haves 1660 Fv. Bøge klovet Brænde aarlig udi den første Periode, hvilket Qvantum er anført i den hernæstfølgende Recapitulation.

Naaleskoven paa dette District er beregnet til følgende aarlige Afgift:

$18\frac{71}{30}$ — $15\frac{31}{50}$ — $18\frac{51}{70}$ — $18\frac{71}{90}$ — $\frac{18}{19}\frac{91}{10}$ — $19\frac{11}{30}$ — $19\frac{31}{50}$

4488 — 5745 — 17246 — 22488 — 25108 — 32965 — 47564 cbfod.

Afgiften af Ellemoserne varierer i de første 30 Aar omtrent imellem 1500 og 3000 cbfod aarlig.

Næsten alt det klovede Bøgebrænde, som falder paa dette District, gaaer søværts til Kjøbenhavn; en Deel deraf igjennem Canalen. Affaldet fra Skovningen, Udskudet og alt det Øvrige, som ei gaaer til Hovedstaden og til nogle Deputater m. v., sælges paa Distriktet og finder, naar ikke, saasom i de tvende sidste Aar, Torveskjæret har været uheldigt for Beboerne, ofte maadelig Afsætning.

Torvemosernes Masse-Indhold og Bonitet er ei undersøgt, dog antages den sidste i det Hele at staae over middelmaadig. Afsætningen bestaaer i Gjennemsnit kun i omtrent 3000 Favne 2 Alen bred Pluddertørv, som hidtil ikkun er betalt med 3 ß. pr. Favn.

No. 3

Det 2det Kronborgske Skov-District.	Indhegningernes samtlige Areal. Tdr.	Eeg. Skovbestand. Tdr.	Eeg. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Bøg. Skovbestand. Tdr.	Bøg. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Den aarlige Skovning af kløvet Brænde. Favne.	Naaleskov. Skovbestand. Tdr.	Naaleskov. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Nødskudskov (for det Meste Mosebund). Skovbestand. Tdr.	Nødskudskov (for det Meste Mosebund). Sletter bestemte dertil. Tdr.	Torvemoser. Tdr.	Embedsjorder. Tdr.	Søer og Damme. Tdr.	Veie m. v. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Klosterriis og Riisby Indhegning	747^{9514}	187^{10831}	25^{3167}	257^{10548}	23	$34\frac{1}{3}$	44^{1042}	19^{3333}	49^{5230}	60^{8100}	40^{7670}	24^{2953}	=	15^{12700}	
Horserød Indhegning	1022^{1432}	40^{13757}	0^{13200}	646^{2753}	96^{13970}	$668\frac{2}{3}$	15^{2002}	5^{1014}	35^{11200}	73^{7580}	51^{7000}	26^{4712}	=	29^{8244}	
Teilstrup Indhegning, excl. Dammene, som tilhøre Hellebek ..	847^{4565}	=	=	232^{9370}	21^{8500}	57	284^{12210}	41^{10800}	26^{11795}	68^{10245}	122^{8734}	20^{6518}	=	27^{10393}	I Tikjøb Sogn.
Nyrup Indhegning ..	441^{9822}	12	1^{2502}	245^{1537}	47	$224\frac{1}{2}$	1^{9400}	22^{5064}	19^{11713}	40^{10750}	24^{1500}	17	=	10^{6608}	
Egebeksvang	204^{13875}	41	2^{5250}	87^{10343}	0^{7000}	135	19^{8604}	=	15^{4849}	24^{12960}	=	6^{2800}	=	7^{4113}	
Laveskov	128	26^{7074}	3^{1370}	44^{13562}	1^{8050}	$46\frac{3}{4}$	33	=	11^{5346}	2^{10410}	=	1^{13848}	=	2^{10340}	I Asminderød Sogn.
Kelleriis	147^{13687}	10^{10520}	2	93^{9400}	5^{12025}	49	=	=	3^{900}	8^{211}	5	19^{630}	=	2^{8001}	
Krogenberg Indhegning	454^{120}	7^{12850}	=	273^{447}	15^{10210}	$177\frac{1}{3}$	10^{6767}	=	79^{6815}	31^{5681}	15^{7000}	6^{5735}	=	12^{635}	I Tikjøb Sogn.
Gurrevang	334^{12250}	46^{3766}	=	106^{8706}	16^{9700}	50	45^{10209}	16^{6829}	20^{9698}	33^{9469}	6	33^{7692}	=	9^{2181}	
Danstrup Inhegning	576^{4800}	47^{12199}	1^{1750}	274^{2744}	45^{7562}	$296\frac{1}{3}$	56^{7481}	9^{13387}	81^{11267}	37^{5311}	12^{3500}	10^{10390}	=	16^{4355}	
Fredensborg Slotshave	182^{7707}	39^{5834}	=	65^{2694}	1^{3838}	50	25^{1942}	=	8^{11356}	=	=	=	0^{5040}	42^{5003}	I Asminderød Sogn. Det sidste er ei endnu indtaget til Fredskov, men Underhandlinger derom have fundet Sted.
Endrup Indhegning	63^{8000}	1^{5257}	=	46^{4773}	5^{9500}	30	=	=	2^{4000}	4^{5000}	1^{7000}	=	=	2^{470}	
Fredensborglund ...	9	=	=	9	=	$27\frac{1}{2}$	=	=	=	=	=	=	=	=	
Hornbek Plantage ..	440^{5305}	=	=	=	=	=	232^{1795}	149^{12850} utjenlige til Skovcultur.	20^{5919} Birk.	8^{7200}	=	17^{13750}	=	=	I Tikjøb Sogn.
Summa	5600^{7137}	461^{12088}	36^{1978}	2365^{1711}	281^{6355}	1826	768^{4525}	264^{10277}	375^{1588}	394^{8873}	279^{404}	183^{13028}	0^{5040}	189^{9334}	
Senere tilkommen, Munkgaards Ege ...	47^{1105}	47^{1105}													I Tikjøb Sogn.

Foruden disse Fredskove findes i Egnen af Fredensborg endeel Stroskov, som er bestemt til at conserveres, for ei i Nærheden af dette Kongl. Slot at berove Egnen en Deel af sin skjønneste Pryd. Flere Jordbrugere faae derfor Godtgjørelse for den saaledes reserverede Skov. Fremdeles have Stutterivangene i dette District endnu endeel Træer til Bortskovning. Af Ebbekjøb- og Knorrenborgvang vare omtrent 127 Tdr. Land, som passende til Fredskov, engang i Forslag dertil.

Private Fredskove i dette District ere: paa Kraagerup Gaard i Asminderød Sogn circa . . . . . 92 Tdr.
de i Aaret 1828 til det grevelig Schimmelmannske Fideicommis overladte Skovstrækninger ved Hellebek circa $131\frac{1}{4}$ —
desforudeu smaae Skovstrækninger under Helsingørs Hospital og under Wærebo Teglværk. Private Skove, uden Forpligtelse til Fredning, findes der endeel ved Orholdt og Borupgaard i Tikjøb Sogn, ellers Intet eller høist Ubetydeligt.

Det 3die Kronborske Skovdistrict.	Skovenes samtlige Areal. Tdr.	Egeskov. Tdr.	Bøgeskov. Tdr.	Naaleskov. Tdr.	Rødstudskov. (bevoxne Moser.) Tdr.	Slætter bestemte til Rødstudskov. (Enge og ubevoxne Moser). Tdr.	Tørvemoser. Tdr.	Hoilands-Slætter til Eng, Bøg og Naaleskov. Tdr.	Embedsjorder. Tdr.	Søer og Damme. Tdr.	Veie m. v. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Af Gribskov	3348 12246	122 3715	1671 2012	393 5898	198 10066	302 9341	69 5520	384 10670	100 10343	57 2628	48 8032	Denne Deel af Gribskov stoder i sydost til Rødebo, i Norden til Maarum, i Vesten til Allsønderup Sogn.
Sørup, gammel Grønholt og Tuulstrup Indhegning	441 6831	32 6375	52 4710	102 4903	111 2251	29 13006	10 8751	55 2865	38 7255	=	8 12715	Imellem Grønholt og Asmindered Sogn.
Grønholt Indhegning	494 1170	111 5253	80 10220	80 4290	120 4299	38 9254	22 12122	30 5720	4 1992	=	5 4056	Imellem Grønholt og Carlebo Sogn.
Summa	4284 6247	266 1325	1794 2942	576 1091	430 2616	372 3601	102 12393	470 5255	143 5590	57 2628	62 10803	

Det for dette District bestemte aarlige Skovningsqvantum af 1177 Favne kløvet Bøgebrænde, er næsten udelukkende bestemt til, over Esromsø og igjennem Canalen at anvendes til Kjøbenhavns Forsyning.

No. 4.

Det Hirscholmske Skovdistrict.	Skovindhegningernes samtlige Areal. Tdr.	Eeg. Skovbestand. Tdr.	Eeg. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Bøg. Skovbestand. Tdr.	Bøg. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Den aarlige Skovning af klovet Vegebrænde. Tdr.	Naaleskov. Skovbestand. Tdr.	Naaleskov. Sletter bestemte dertil. Tdr.	Rodskudskov (for det Meste Mosebund). Skovbestand. Tdr.	Rodskudskov (for det Meste Mosebund). Sletter bestemte dertil. Tdr.	Tørvemoser. Tdr.	Embedsjorder. Tdr.	Søer og Damme. Tdr.	Veie m. v. Tdr.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Kirkelte Indhegning	94^{6500}	18^{1652}	=	51^{6740}	=	=	=	=	20^{12380}	1^{1386}	0^{5400}	=	=	2^{6943}	I Carlebo Sogn.
Tokkekiøb Indhegning	874^{5123}	112^{6206}	=	445^{2142}	36^{4797}	475	10^{6492}	=	82^{12956}	27^{4850}	90^{3434}	46^{6144}	5^{12280}	17^{1822}	Imellem Carlebo, Blaustrød og Lillerød.
Sønderskov	72^{10063}	=	=	37^{7347}	5^{11488}	=	=	=	=	1^{8156}	23^{6900}	2^{8268}	=	1^{9940}	Imellem Blaustrød og Farum.
Selsølund	162^{7303}	6^{9253}	=	97^{7355}	20^{4595}	$190\frac{2}{3}$	=	=	2^{905}	3^{8849}	4^{1777}	24^{13211}	=	3^{4358}	I Blaustrød S.
Holmeplantage	5^{10952}	1^{4900}	=	4^{6052}	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
Stumpedysse Indh. .	29^{3126}	0^{4500}	=	8^{13507}	15^{4700}	17	=	=	1^{4457}	1^{13538}	=	=	=	1^{4424}	Imellem Blaustrød og Birkerød S.
Stadsevang	128^{7212}	25^{2839}	=	49^{3235}	8^{102}	=	=	=	28^{7053}	7^{10356}	3^{4566}	3^{6263}	=	3^{798}	Imellem Carlebo Blaustr. og Birkerød S.
Den samlede Folehave Indhegning	47^{18536}	87^{3122}	5^{8652}	232^{4345}	20^{1500}	$281\frac{1}{4}$	4^{13128}	=	37^{9236}	31^{11836}	=	25^{11289}	14^{10506}	10^{6982}	Imellem Hirchholm og Birkerød S.
Ruderskov	996^{4000}	51^{3514}	0^{11740}	262^{11895}	18^{86}	$125\frac{1}{2}$	368^{7735}	7^{13786}	81^{12137}	47^{6037}	38^{3282}	22^{10390}	65^{8912}	30^{12486}	I Birkerød S. paa Grændsen af Kbh. Amt.
Friheden	11^{4632}	=	=	9^{6190}	=	=	=	=	1^{12442}	=	=	=	=	=	
Bidstrup Indhegning	90^{2620}	0^{2000}	=	36^{6354}	16^{7260}	30	=	24^{8196}	=	1^{6392}	6^{2948}	3	=	1^{11470}	I Birkerød S.
Summa	2937^{67}	302^{9986}	6^{6392}	1235^{3962}	140^{6528}	1119	383^{13355}	32^{7983}	257^{1566}	124^{1400}	166^{12477}	128^{13565}	86^{4698}	72^{2186}	

	Tdr.	Skp.
Bestemt til Fredskov. Bredelte Vang circa	5	

Norden for Hirschholm. Indtages til Fredskov med Hensyn til, at vedligeholde Stedets Skjønhed.

Under Hirschholms Amtsdistrict ligge private Fredskove til nedenstaaende Gaarde:

	Tdr.	Skp.
Folehavegaard . . .	3	=
Kokkedal	25	3
Sophienberg	12	=
Rongstedlund	18	1
Rongstedgaard . . .	11	4
Smidstrup	3	4
Friheden	10	4
Ebberød	10	6
Eskemose	41	4
Skovrød	=	6
	137	=

	Tdr.	Skp.
Transport	137	=
Hestkiøb	3	=
Braadebek	1	=
Nebbegaard	21	7
Høveltegaard	18	=
Tornegaard	10	=
Nivaagaard	18	6
Prøvelyst	3	=
Donse	20	3
	233	=

Skovhauger og andre adspredte Skovstykker, uden Forpligtelse til Fredning, ere beregnede til $15\frac{1}{2}$ Td. Land. Om disse samtlige private Skoves Tilstand, med særdeles Hensyn til Forordningen af 27 Sept. 1805, er foretaget en Undersøgelse i Aaret 1824, og Indberetning derom indgaaet til Amtet.

Recapitulation af de foranførte Kongelige Skovdistricters Areal og deres for Tiden bestemte aarlige Afgift af kløvet Bøgebrænde uden Hensyn til det, som vindes ved Udhugningen.

	Skovdistrictets Areal. Tdr.	□Alen.	Etatsmæssig Skovnings-quantum af kløvet Bøgebrænde indtil videre. Favne.
1) Det Frederiksborgske Skovdistrict	5693	2471	2204
2) Det 2det Kjøbenhavnske Districts, under Frederiksborg Amt liggende Deel	2254	3727	900
3) Jægerspriis Skovdistrict . . .	3234	5015	200
4) Skovindhegningerne under Frederiksværk Gods	961	"	200
5) Tidsvilde Flyvesands Indhegning	2516	7000	"
6) Det 1ste Kronborgske Skovdistrict	6217	54	1660
7) Det 2det Kronborgske Skovdistrict	5647	8242	1826
8) Det 3die Kronborgske Skovdistrict	4284	6247	1177
9) Det Hirschholmske Skovdistrict .	2942	67	1119
Summa	33750	4823	9286
Dertil private Fredskove:			
Paa Frederiksborg District omtrent	14		
Paa 1ste Kronborgske District . .	39	13380	
Paa 2det Dito	240		
Paa det Hirschholmske District . .	233		efter Extract af Matriculerings-Protocollerne.
I Hornsherred under Selsø . . .	168	3610	
og under Overberg	27	6740	
Tilsammen	34473	560	

Anmærkninger, Brændets Anvendelse og Afsætning betræffende.

1) Det Frederiksborgske District.

Det i de nordre Skove faldende Brænde er næsten udelukkende bestemt til Kjøbenhavns Forsyning, hvorimod Brændet fra den sydlige Hoveddeel, foruden omtrent 500 Favne, som afgaae til Deputater, deels sælges paa Stedet, deels ligeledes anvendes til Kjøbenhavns Forsyning, uden at herom haves nogen fast Bestemmelse. I de senere Aar er Betydeligt deraf gaaet til Hovedstaden. Medens Brændepriserne paa dette Sted stode saa lave, at de ei kunde afholde Transport-Omkostningerne, den største Deel af Brændet altsaa forblev i Egnen, var Afsætningen kun maadelig; thi Distriktet afgiver foruden det anførte kløvede Bøgebrænde ogsaa en meget betydelig Deel andet Brændsel.

Brændepriserne holdt sig til Aaret 1822 omtrent i 6 Rbd. Fyn.; de faldt siden til 4 Rbd., men have i de seneste Aar atter hævet sig til 5 à 6 Rbd., og smaae Partier ere i Trangens Øieblik endog solgte til 7 og 8 Rbd. Kalkbrænderierne i Distriktets sydlige Deel behøve endeel Brænde og consumere betydeligt deraf fra dette Distrikt. Saaledes have de stedse bidraget meget til ei at lade Priserne ganske dale. Meest sikkert opnaaes det ved at afsende en Deel af Brændet til Hovedstaden; men dette skeer ei altid uden Tab.

2) Det Kjøbenhavnske Skovdistrikts, under Frederiksborg Amt liggende Deel.

Den største Deel af dets Brænde er stedse kommen til offentligt Salg paa Stedet, og Prisen har, naar et Gjennemsnit af de forskjellige Skove tages, staaet 4 à 5 Mk. høiere, end paa forommeldte Distrikt; Mangel paa Afsætning kan her aldrig finde Sted, da disse Skove ligge i en saa liden Afstand fra Kjøbenhavn, at, endog ved dets lavere Brænde-Priser, Land-Transporten dertil uden Tab maa kunne iværksættes. De forommeldte Kalkbrænderier i Nærheden af disse Skove have stedse kjøbt endeel Brænde ogsaa herfra, ligesom det betydelige Kongl. Kalkværk i Tærkelskoven forbruger meget Brændsel.

3) Jægerspriis Skovdistrikts ubetydelige Afgift af Bø-

gebrænde medgaaer for en stor Deel til Deputater, saa at kun lidet kommer til Salg. Brændepriserne ere derfor, og fordi Hornsherred ellers mangler Skove, høie, uagtet disse ligge i Herredets yderste Nordspidse, altsaa ei bequemme for Afsætningen til de sydlige Egne. Da den Ubetydelighed, som her kommer til Salg, for Størstedeel er gamle Træer, hvori meget bedærvet Ved, saa kan ingen bestemt Priis opgives for godt klovet Bøgebrænde.

4) Det, som skoves i **Frederiksværks** Skove, anvendes meest til Deputater og der er Ubetydeligt tilovers til Salg for Godsets Beboere.

5) **Tidsvilde Indhegning** er næsten ene kun Gjenstand for Skovdyrkning endnu.

6) 7) 8) De tre **Kronborgske Skovdistrikter.**

Størstedelen af det gode klovede Bøgebrænde er bestemt til Kjøbenhavns Forsyning og føres deels til Esromsø og Esromcanal, deels directe til Dronningmølle eller, fra det 2det Distrikt, til Udskibningsstederne sønden for Helsingør. Uden dette vilde det 1ste og 3die Distrikt have Mangel paa Afsætning, som i det Indre af Gribskov desuagtet ofte finder Sted, blot ved at stille det til Kjøbenhavns Forsyning ei Anvendelige til Salg. Det andet Kronborgske Distrikt har især i dets, i Østen af Tikjøb Sogn liggende Skove god Afsætning til Helsingør, og selv uden at afgive Brænde til Kjøbenhavn vilde dette Distrikts Brænde vist nok kunne forbruges i Egnen.

9) **Det Hirschholmske Distrikt** har betydelige Deputater at afgive, leverer desuden endeel Brænde til Kjøbenhavns Forsyning, som udskibes ved Rongsted, og har derfor, uagtet dette er den paa Torv rigeste Egn, stedse havt god Afsætning og høie Priser. En Favn klovet Bøgebrænde har her for det Meste staaet 1 à 1½ Rbd. høiere, end paa det Frederiksborgske Distrikt og ¾ à 1 Rbd. høiere selv, end paa det 2det Kronborgske Distrikt, hvor den betydelige Afskibning til Kjøbenhavn og Helsingørs Forbrug dog, efter det Ommeldte, holder Brændet temmelig høit. Men selv Torvehandelen paa Hirschholms Amt er, ved dette Materials bequemme og fordeelagtige Afsætning til Kjøbenhavn, Aarsag i, at man gjerne kjøber Affaldsbrændsel til eget Brug, hvis-

aarsag ogsaa fra Frederiksborgs Skovdistrict ofte sælges Meget til dette Amts Beboere.

Af den i det Forrige meddeelte Oversigt over Amtets Skove og de derved meddeelte Noticer, sees, at vi have Rigdom derpaa fremfor noget Amt i Danmark; men meget ulige fordeelt er den. I hvilke Sogne Skovene ligge, er anført ved enhver især. En concentreret Oversigt over sammes Beliggenhed og Fordeling i det Hele taget erholder man ved et Blik paa Kortet af Videnskabs-Societetet, hvor der vel er betydelig mere anlagt som Skov, end der nu findes, men de der som Skov betegnede Steder ere endnu Skovegnene. Maalestokken af de nyere, amtsviis fra det kongl. Steentrykkeri udkomne Kort er for lille, til her at finde et nøie Tilhold med Hensyn til Skovenes nærværende Grændse.

Skjøndt altsaa enkelte Strøg have Skovproducter i den Mængde, at selv under Vintere, som de sidste tvende, ret gode Brændselsorter, ansatte til taalelige Priser, ikke altid have fundet Afsætning, have andre Mangel derpaa; thi man anseer Brændet vel med Rette for dyrt betalt, hvor der foruden Indkjøbsprisen ofte medgaaer en heel Dag til at hjemføre eet Læs deraf. Heldigt altsaa, at de fleste for Skov blottede Egne besidde Tørvemoser i den Mængde, at de ei ere tvungne til, saa langt borte, med Besværlighed at maatte forsyne sig med Brændsel.

De for Skov fattige Egne ere: Kronborg Amtsdistricts nordvestlige og Frederiksborgs vestlige og sydvestlige Deel, fra Arresø af langs Fjorden indtil fordi Veirbromølle; samt næsten hele Hornsherred. Frederiksværk Gods har vel Skove, men, som vi have seet, staaer det, de for Øieblikket kunne afgive, ei i Forhold til Beboernes Antal og Værkets Forbrug. Desuden er det tilstødende Frederiksborgske Skovdistrict her ligeledes blottet for Skov; og Flyvesandens Indhegning, om den i Tiden skulde kunne afgive noget Betydeligt, ligger ad den anden Side ogsaa til de for Skov meest fattige Sogne af Kronborg Amtsdistrict. I Hornsherred kunne for den nærværende Tid ikke engang Beboerne paa Jægerspriis Gods tilfredsstilles, og Herredets øvrige

smaae Skovstrækninger kunne aldeles ikke komme i nogen Betragtning. De tilgrændsende Skove i Voldborg Herred skulle ogsaa kun tilbyde Lidet, hvorpaa Beboerne i Hornsherred kunne stole. Den de betydeligere Indhegninger af det Frederiksborgske District meest fraliggende Deel af Beboerne her har nogen Hjælp i det Kjøbenhavnske Districts dertilstødende Skove, som for endeel Aar siden, iblandt andet, afgave saameget af Naaletræmaterialier, at hiint District endog manglede Afsætning derpaa. Ligesaa har det 3die Kronborgske District af sit betydelige Naaletræforraad afgivet til billige Priser, og langt bortliggende Beboere have helst forsynet sig der.

Uagtet de ældre Egetræer mere og mere aftage, og man med Vished kan beregne, at de paa flere Districter ville være fortærede længe, inden de unge Anlæg atter have noget til Erstatning, hvor Beboerne altsaa enten maae opføre grundmurede eller Leer-Huse, eller anvende mindre varigt Træ til Tømmer — hvorved Lærketræet vistnok, som meget fortrinligt frem for de fleste hastigvoxende Træarter, vil søges meget, — saa er der dog for Øieblikket Overflødighed paa Egetømmer i alle Skovegne; hvilket dets almindelige Priis, omtrent 16 ß. for en Alen Stolpe paa 6 Tr. i □ og 20 à 24 ß. for en Al. Fodtræ, hvortil det dog stundom ikke engang har fundet Afsætning, bevidner. Denne Overflødighed ligger i de overmodne og i Aftagende værende Træers Mængde, som ei tillade en Fordeling paa en betydelig lang Tid, samt i Affaldet fra Soetatens Tildannelser, hvilke i enkelte Aar have medtaget en Mængde Træer. Paa smaae Gavntræmaterialier, selv paa Hjuleger og Naver, en vigtig Artikel for Landmanden, vil det ikke saa let komme til at feile; thi enkelte ældre Anlæg, især de Langenske Plantager, frembyde allerede Egetræer, som om 40-45 Aar kunde afgive mangt et nyttigt Stykke. Havde man ved Udskiftningen fulgt et andet Princip med Hensyn til Skoven, end ubetinget Nedfældning af Alt udenfor Indhegningernes Grændse, saa kunde man nu være i Besiddelse af mange fortrinlige middelaldrende Ege, hvoraf der endnu for omtrent 30 Aar siden fandtes en Mængde paa Bondermarkerne og i enkelte Stutterivange, deels i særskilte Holme, deels strimleviis imellem Agerjorden, deels isoleret i Kratskovene. Danmarks Fornødenhed

af Skibstømmer, som Sømagt og handlende Nation; det indenlandske Tømmers Fortrinlighed i Sammenligning med det Meste, vi faae fra Udlandet; den visse Udsigt, at endog de skovrigeste Egne uden for Rigets Grændser mere og mere i Tiden ville nægte brugbart Skibstømmer: burde, ved denne Aldersklasses almindelige Mangel i næsten alle indenrigske Skove, have gjort det til en ufravigelig Regel, i vore Skovegne at helligholde enhver middelaldret Eeg, som kunde lade sig conservere, hvor den end stod. Saaledes kunde man, uden at udvide Skovenes Grændse, have sikret sig en Mængde Bygnings- og Skibstømmer for en Periode, hvor det næsten ganske vil feile derpaa; thi ei alene her, men ogsaa i andre Egne af Danmark, fandtes netop de tilvorende Ege meest i Skovenes Udkanter, altsaa i de til Agerdyrkningen kommende Strækninger, og der sædvanligst mere i aaben, end i sluttet Stand, i smaae isolerede Holme, i Skovstrimler imellem den dyrkede Agerjord, kun med enkelt Iblanding af andre Træer, altsaa vante til Climatets uhindrede Paavirkning og saaledes fortrinlige med Hensyn til Conservation, Vext og Ved, især naar Talen er om Skibstømmer, hvor Træer med Bugter og Knæer bruges langt hyppigere, end saadanne, som give Rettømmer. Jordbrugerne maatte der rimeligviis være given Godtgjørelse i deres Afgifter for deslige henstaaende Træer; men i det Hele vilde dette have været en Ubetydelighed, med Hensyn til disse Træers Værdi, i en Periode, hvor vi ville være fattige paa skovningsmodne Ege. De Godtgjørelser, som Bønderne paa dette Amt efter Arvefæsteskjødes Modtagelse have faaet for Skoven paa deres Lodder indtil dens, for det Meste under sidste Krig tilendebragte Afskovning, vare ikke meget betydelige, og naar man loselig antager, at det efter Bøgenes Afskovning Tilbageblevne af unge Ege, som qvalificerede sig til Conservation, neppe kunde have været over een Tiendedeel af det Hele, vilde den for en længere Periode vedvarende Godtgjørelses-Sum vist ikke være bleven nogen betydelig financiel Gjenstand.

Brændeved kunne Beboerne til Nød undvære, dersom de have Tørv, hvilket saa mange ganske for det Første blottede Egne bevidne; men Gavntræ til Agerdyrkningsredskabernes Vedligeholdelse er dem uundværligt. Dog kan Landmanden ogsaa heri ind-

skrænke sig, ved sparsommeligen at udtage det og omhyggeligen at sørge for Avlsredskabernes Conservation. For 28 Aar siden lod jeg endnu udlevere fra de Frederiksborgske Skove 279 Favne Bøge-Gavntræ til Districtets Bønder; nu kun omtrent 10 Favne; thi Udviisningen paa Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter bortfalder efterhaanden, medens den paa Hirschholms Amt er vedvarende. Uagtet denne ringe Udviisning har Bøge-Gavntræ, som jævnlig — efter det Bønderne ved Arvefæsteskjødernes Meddelelse givne Løfte — er stillet til offentlig Auction, kun sjælden havt god Afsætning, og ofte har man paa det Frederiksborgske Skovdistrict været nødt til at lade overskjære skjønne Kjævler i Brænde, efter at de gjentagne Gange forgjæves vare stillede til Auction som Gavntræ. Districtets søndre Sogne kjøbe vel af og til endeel ophugget Hjultømmer paa Roeskilde Marked, hvor det bringes Vesten fra og ofte er solgt til billig Priis: ligesaa sælges vel ogsaa stundom Træer paa Roden, hvori der findes mere eller mindre Gavntræ; men i det Hele synes Det, som saaledes kommer til Benyttelse, især for de Skovene mere fraliggende Jordbrugere, ikke at være betydeligt, og dette indeholder det sikkreste Beviis, at Avlsredskabernes Vedligeholdelse, ved sparsommeligt Forbrug, ei kan ansees for at medtage meget Ved.

Man har undertiden bebreidet Forstvæsenet, at det ofte skjærer det skjønneste Hjulved i Favnebrænde. Sagen forholder sig rigtignok saaledes; men Anken beroer paa Ukyndighed om Forholdene. Bøge-Gavntræ har kun Værdi, frem for Brændsel, naar det finder Afsætning, altsaa en ganske tilfældig. Ingen Trævare qvalificerer sig mindre til Oplag, end denne, og Forsendelse til Hovedstaden betaler sig ikke, saalænge den endnu faaer tilført saa meget deraf soværts, at selv i Efteraaret (1828), hvor dog Brændselet stod i en meget høi Priis, fortrinligt Bøge-Gavntræ, didsendt fra Fastlandet, blev solgt med betydeligt Tab.

Da Bondermarkerne i Skovegnene for en stor Deel efter Udskiftningen vare besatte med Skov, blev, deels for at forøge Afsætningen, men især for at forskaffe Beboerne et Forraad af Brændsel og Gavntræ, samt Leilighed til, i Fremtiden at opelske det selv, enhver Arvefæster, som ønskede det, overladt i samlet Strækning, Skov indtil for en Sum af 400 Rd. Courant, mod

en Betaling, efter Taxation paa Roden, af 2½ Rd. Favnen, for Størstedeel uden Hensyn til, om Træerne indeholdt Gavntræ eller Brænde, og hvorved desuden Pengene betaltes i langt udsatte Terminer. Forpligtelse til at hegne og frede samt til at opelske ung Skov istedet for det, der borttoges af den ældre, var forbunden med denne Overdragelse. Forstvæsenets Tilsyn og Myndighed strakte sig imidlertid ikke videre, end til at paasee, at der ei skovedes mere, end der var betalt, hvorved dog Udviisningen ei blev stillet under Forstembedsmændene; altsaa kunde selv dette Tilsyn kun være meget overfladeligt.

Om paa noget af de øvrige Districter nogensinde Indfredning og Træers Opelskning i een eller anden af de saaledes under Navn af Kjobeskove overladte Skovholme har fundet Sted, er mig ikke noie bekjendt; paa det Frederiksborgske skete det ikke, og saaledes er der under uafbrudt Skovning og fuldkommen Tilsidesættelse af Cultur og Fredning ei meget tilbage mere af de paa begge Amtsdisticter Arvefæsterne overdragne mange Smaaeskove, hvis Antal alene paa det Frederiksborgske District i Aaret 1800 allerede var steget til omtrent 60.

Spørgsmaalet, om det var mueligt inden saa snævre Grændser, ofte kun paa 1 à 2 Tdr. Land, at opelske Skov igjen, vilde føre til for vidtløftige Undersøgelser; altsaa kun saameget i Almindelighed, at Bøgeskovs-Indhegninger af faae Tønder Lands Omfang og Bøges Opelskning derudi til andet, end for Størstedeel maadelige, kortstammede og forknyttede Træer, kun er tænkelig under meget beskyttet Beliggenhed og i en for dette Træ fortrinlig Jordbund, der er istand til at overvinde Climatets, i saa smaae Skovholme meget følelige Paavirkning. Derimod ere de fleste andre Træarter ikke uvillige til, i isolerte Holme og selv enkelt at opvore til større eller mindre Fuldkommenhed, efter som Jordbund og Beliggenhed ere mere eller mindre heldige.

Ved saaledes at have seet forsvinde fra Bøndernes Lodder allerede existerende og til Conservation overdragne Skove uden næsten at efterlade noget Spor og uden at Eierne deraf nogensinde have været betænkt paa at opelske Noget i Stedet for det Bortskovede, kan man vel slutte sig til, at Plantninger af vilde Træer i sluttede Plantager ikke høre til Det, man her maa søge

efter. Det Eneste, man af og til endnu finder — ei at omtale maadelige forhugne Ellemoser, som Efterladenhed eller Mangel paa Evne endnu har ladet blive henstaaende uryddede, ere smaae Holme af det bedre af saadanne, fra ældre Tid deres Oprindelse havende Ellemoser, som fredes af enkelte Mænd, og fortrinsviis ere bestemte til Conservation, samt Riisbøge-Opvæxt i smaae Kratskove, som hist og her begynde at skyde sig i Veiret. Meest heraf traf jeg Norden for Gribskov, Osten for Esromsø og hist og her paa Hirschholms Amts før med Skov besatte Overdreve og Udmarker. Saadanne Holme ville tildeels vedblive, indtil de ere opvorne til med Fordeel at kunne afskoves; men derpaa forsvinde de sikkert snart — om de end, formedelst heldige Omstændigheder eller tilfældigviis, ere undgaaede allerede tidligere Tilintetgjørelse.

Træplantning ligger hos os uden for vor Tids Smag. Beplantede Hegnslinier, Sættestammer af Popler og Piil ved Gaardene, eller andre deslige smaae Anlæg høre i den Grad til det Sjældne, at man ved Omreiser i Amtet ofte i flere Timer ei støder paa Noget, som kunde fængsle Opmærksomheden i denne Henseende. Enkelte Byer, især i Kronborg Amts Skovegne, have endeel Seipiilplantninger fra ældre Tid, og hist og her sættes vel ogsaa nogle nye; men alt dette falder saameget i det Smaae, foretages saalidet med Orden og Omdømme, at det næsten ikke kan ansees for nogen Gjenstand, der fortjener Omtale. Frygt for, at beplantet Hegn, ved Siden af sin Nytte, skulde virke skadeligt i andre Henseender, Frihed for Trang til Brændsel, Gjærdsel m. v., som kun kan finde Sted i den egentlige Skovegn, er det ikke, som afholder Nordsjællænderen fra at beplante sine Diger; thi i de for Skov meest fattige Egne, ja selv der, hvor tillige mangler Tørv — det Første i næsten hele Hornsherred — det Sidste i Særdeleshed paa Den Ouro — seer man heller næsten ikke eet plantet Træ, ikke een beplantet Hegnslinie. Man afskaller hellere sine gode Strandenge og forbrænder saaledes en uundværlig Deel af sin Jordlod, end man beplanter nogle hundrede Favne Hegn eller en Plet Jord i Nordvesten for sin Gaard eller Have med Popler eller andre hastig voxende Træer, skjøndt man dog af og til har havt Leilighed til, paa andre Steder at overbevise sig om, hvor hastig især det ommeldte Træ opvoxer

næsten i enhver Jordbund, og hvor mangt et nyttigt Stykke det afgiver, foruden Brændsel, som i ethvert Tilfælde dog staaer over Ertehalmen, man nu for endeel maa forbruge til Bagning.

Det Kgl. Landhusholdningsselskab har ogsaa paa dette Amt bevilget adskillige Understøttelser til smaae Skovanlæg og dertil anviist betydelige Summer. Deslige Skovanlægs heldige Udfald kunde maaskee have foranlediget Een eller Anden til at efterfølge, dersom Pengeopoffrelsen ikke var Det, som maatte afskrække selv Formuende. Udfalde derimod saadanne, som Monstre henstillede Anlæg uheldig, ville de endnu mindre opfylde deres Hovedbestemmelse. Men især vil Meningen, at med saa betydelige Penge ei kunde udrettes mere, bevirke det Modsatte af hvad man ønskede; thi Faae vide at bedømme, hvormeget der kan bespares ved Skovdyrkning, dersom man blot holder sig til det Nødvendige. Især kunne saadanne Skovanlæg ei medføre megen Bekostning, hvori den største Deel af det Opelskede bestaaer af Træarter, der som Stiklinger satte i Jorden, under nogenledes gunstige Forhold, ei kræve videre, end lidt Fred og faae Aars Tid for at fremstille sig som frodig Skov. Popler og Piil, naar de ikke plantes som Skovlunde for at give Læ for Gaardens Bygninger og Have, henhøre ellers ei i Landmandens Skovanlæg. Blot paa dets Udhegn og uden for samme bør de have en Plads for at give Læ. For øvrigt have de deres rette Stand i Hegnslinierne imellem Markerne og kunne her opelskes i betydelig Mængde, om ikke omkring hele Lodden, dog paa det Gaarden nærmest liggende Hegn. En Gaards hele Udhegn besat dermed, vilde ved passende Inddeling til successiv Afskovning forskaffe Beboerne en stor Mængde Ved. Skulle sluttede Skovanlæg foretages, ere Almen, Asken, Ahornarterne, ogsaa Birken og Ellen passende Træer, og kunne deels ret godt opvoxe sammenblandede, deels maae de holdes særskilt. Ei heller vil jeg udelukke Naaletræerne, men indrømmer dem gjerne et Stykke i Anlæggets sydøstlige Side; ikke for at opelskes til stort Bygningstømmer, hvortil større Anlæg, end de hvortil Bonden er istand at afgive Jord, ere mere passende; men med særdeles Hensyn til Lægter, Stængetræer og de mindre Tømmermaterialier.

Men selv til et saadant Skovanlæg, ved hvilket man blot har taget Hensyn til de mindre Træmaterialier, som behoves i en Gaard, udfordres et større Stykke Jord, end 2=3 à 4 Skjepper Land; thi paa et saa ubetydeligt Areal er ingen paa vedvarende Afbenyttelse beregnet Behandling tænkelig. Det Hele vilde næsten paa eengang komme til Afskovning og maatte da atter fornyes. Men ligesom det overalt ikke stemmer overeens med Almuens Tænke- og Handlemaade, blot at arbeide for en sildig Efterslægt, vil den endnu mindre være tilbøielig dertil, hvor man forudseer, at det, man har plantet under sit Ansigts Sved, med Afholdenhed seet fremvoxe til mangt et nyttigt Stykke, af Efterkommere, der maaskee ere Dyrkeren ganske uvedkommende, inden faae Aar vil blive nedfældet.

Skal vilde Træers Opelskning faae Fremgang og Beboerne gives Mod dertil, saa maa man først vise dem, hvorledes det letteste og med mindst Bekostning iværksættes. Frem for Alt maatte man altsaa, ved Veiledning dertil, bortvise de unødvendige og derhos meget kostbare tætte Plantninger, som have kun liden Nytte, men derimod ere skadelige i flere Henseender. Agerdyrkeren maa ikke aldeles berøves Jordstykkets Afbenyttelse i samme Øieblik, det er beplantet med Træer, hvorved han naturligviis afholdes fra at anvende et godt eller et større Stykke dertil. Plantningen maa derfor ogsaa af denne Grund være saa vidtløftig, at man med Bequemmelighed kan afslaae Græsset, som opkommer deri, hvorved, foruden at dette endnu i nogen Tid yder ham en Indtægt — og ofte maaskee giver Anledning til at holde et par Høveder paa Stald, som ellers vare satte paa Marken — bevirkes, at Planterne ei qvæles deraf, eller om Vinteren, da Musene altid lokkes til de Steder, hvor høit Græs har henstaaet uhøstet, ødelægges af disse. Thi Græs medfører den største Vanskelighed ved Skovdyrkningen; det er middelbart og umiddelbart Planternes største Fiende. Planter, satte saaledes, at Græsset med Bequemmelighed kan afslaaes imellem dem, 2 og 3 eller 3 og 3 Al. i □ som mindste Afstand, der dog ofte endnu kan forøges, have, inden de ere opvoxne til Fjerdedelen af deres almindelige Høide i moden Alder, sluttet sig fuldkomment og maae endog flere Gange, inden de ere udvoxne, fortyndes ved Udhugning.

Bruger man Frøes Udsaaening, bør dette skee strimleviis eller i Qvadrater, disse eller Strimlerne saa langt fra hverandre, at Leen uden Skade for Planterne kan gaae derimellem. Er det til Skovdyrkning Indtagne derimod Lyngjord, eller et andet Jordsmon, som ei frembringer Græs til den Grad, enten at kunne skade Planterne eller afslaaet at være til Nytte, da kan man saae og plante saa tæt man vil, dersom man ei bryder sig om det større Qvantum Frø og Planter, og de flere medgaaende Penge. Men unødvendigt er det, og inden dette indsees, ville ikke mange Privatmænd befatte sig med Skovdyrkning. Det Tilfælde, hvor et barsk Clima kunde fordre, at Planterne fra første Ungdom af allerede maatte staae i fuldkommen Slutning, er sjældent og kan ei finde Sted ved de smaae Skovanlæg hvorom her tales, hvilke da først ved Hegn og derpaa foretagen Plantning bør gives Læ.

Som en Undtagelse fra det Almindelige, sees overordentlig smukke Skovanlæg ved Lindegaarden; men da de ganske maae betragtes som Lystskov og Have-Anlæg i det Større, kunne de ei vel henregnes til dem, hvorom her handles. Før hører et Anlæg til disse, som træffes Nordvesten for Skiby paa denne Byes Mark, skjøndt Lystskov vel ogsaa her har været Hovedøiemedet. Dette Anlæg skjønnes at holde omtrent 10 Tønder Land, hvoraf enkelte Strækninger ere satte i god Skovbestand. Men Landmanden, som vil befatte sig med Skovanlæg, kan vist nok ikke tage dette til Mønster, med mindre han kunde bestemme en større Capital dertil, end Træers Opelskning bør koste dersom Udgift og tilkommende Nytte skulle staae i Forhold. Ei heller bør han tage Exempel af den ogsaa her skete Iblanding af Popler imellem de ædlere og langt senere voxende Træer, hvilke vel give Øiet et behageligere Syn, end de paa mange Steder endnu i sygelig Tilstand, halv qvalt af Græsset henstaaende Ege og Bøge, men som ikke destomindre vare paa Veie at hæve sig fra Jorden, nu derimod uudeblivelig en ere tabte hvis Poplerne ei efterhaanden udhugges, hvorefter dog Rodskudene deraf ville give det ædlere Træ saavel som Skovdyrkeren endnu nok at bestille. Disse Skov- og Lysthave Anlæg, en Pryd for Egnen og ei heller uden Nytte i Tiden, kunne derfor ei antages at ville, som Exempler paa Skovdyrkning,

have megen Indflydelse paa denne for Skov ellers saa fattige Egn; thi Faae ville være istand til at træde i disse Fodspor.

Tørveskjæret og Tørvehandel er den anden Betragtning, hvortil det foreliggende Spørgsmaal fører os.

De Kongl. Skove og øvrige Domainer indeholde en stor Mængde deraf. Det Frederiksborgske Districts søndre Halvdeel havde ved dets Undersøgelse i Aaret 1827, en Masse af over 53 Millioner Cubikfod raa Masse paa et Areal af omtrent 269 Tdr. Land. Dette Areal, sammenholdt med de Indhegninger hvori de ligge, 4232 Td. Land, bliver næsten $\frac{1}{15}$ af Arealet Tørvemose. Paa det første Kronborgske District er Forholdet omtrent 11: 1; paa det andet 20: 1; paa det tredie 34: 1 og paa det Hirschholmske 18: 1. Efter disse Forhold kunde man regne imellem 2 og 4 Tønder Land Tørvemose paa en almindelig Bondegaard, hvis Skovene kunne antages heri at give en Maalestok for de øvrige Jorder. Strækningerne, hvorfra denne Maalestok er tagen, ere saa store at de, om end ei ganske tilforladelige, dog i al Fald maae være et Tilhold, ei forkasteligt, hvor ingen specielle Opmaalinger af Tørvemoserne ere skete. Fra min Side vover jeg ikke at bestemme, om gjennemsnitsviis mere eller mindre Tørvemose kan regnes for de under Agerdyrkningen liggende Jorder af Amtet, end der findes i Skoven. Jeg kjender Bondergaarde, som have over 6-10 Tdr. Land Tørvemose og andre, som ikke besidde en halv. Men især er der megen Forskjel i Henseende til Tørvens Mængde og Godhed imellem Amtets forskjellige Egne. Meget ofte udmærke sig de mere skarpe Egne med en fortrinlig Tørv. Smaamoser og smalle Render imellem grusede Bakker finder man stundom opfyldt med en stor Mængde af den bedste Tørv, hvorimod federe Egne vel kunne indeholde en meget brugbar og dybtstaaende Tørvemasse, men sjælden nogen god Handelsvare. Hirschholms Amtsdistrict og fortrinsviis dets 3 sydlige Sogne, af Frederiksborg Amtsdistrict — foruden en Deel af Herlov Sogn — Lillerød, Lynge, Uggeløse, Farum, Gandløse og Slagslunde, samt af Kronborg Amtsdistrict en betydelig Deel af Asminderød: dette ere de

egentlige Steder, hvorfra Torvehandelen drives til Kjøbenhavn, og som i det Hele taget have meget god Torv. Men hvor store Torvemasserne endog ere, som endnu findes i disse Sogne, saa har en nu allerede i saamange Aar fortsat og i de sidste 30 Aar med særdeles Kraft dreven Torvehandel, dog udtømt mange Moser og der gives endeel Beboere endog her, som deels ere, deels snart kunne blive færdige med deres Torv; og dersom man troer, at de udskaarne og til Bunden rensede Huller ville fylde sig igjen, saa tager man vistnok Feil. Under 2den Afdeling er det allerede ommeldt, hvor reent man i den senere Tid, efter indført Brug af Maskiner til at blive af med Vandet, har udtømt Torvemoserne og hvor liden Anledning her er, at vente Gjenvæxt. Tiden, hvor Torven vil blive knappere for disse Beboere, ligger maaskee ikke saalangt tilbage meer; men en Tid af almindeligere Mangel troer jeg derimod, er, endog under det nærværende stærke Forbrug, endnu meget fjern.

Tikjøb Sogn paa Kronborg Amt har for endeel ogsaa betydelig saavelsom fortrinlig Torv i større og mindre Moser, og Helsingør samt Hellebek give Anledning til en ei ubetydelig Handel dermed, medens Kjøbenhavn, ved sædvanlige Torvepriser, ligger for langt borte. Asminderød Sogn derimod, skjønt ogsaa temmelig fraliggende, afsætter dog en betydelig Deel af dette Brændsel til Kjøbenhavn, deels landværts, deels søværts over Humlebek, hvilket allerede i 16de Afdeling er bleven ommeldt. Fredensborg modtager heller ikke liden Torv af Asminderød og Grønholt Sognes Jordbrugere, i hvilket sidste den findes af fortrinlig Godhed. Herfra, saavelsom fra enkelte Steder i Nøddebo Sogn, gaaer ogsaa endeel Torv til Hillerød, som i forrige Tider for en stor Deel blev forsynet fra Karlebo Overdrev i Hirschholms Amt, men hvis fortrinlige smaae Moser nu for det Meste ere udtømte.

Holbo Herreds samtlige Sogne have deels ret god Torv, deels en Mængde deraf, men ulige fordeelt imellem Beboerne. Med Undtagelse af Det, som af de til Frederiksværk grændsende Jordbrugere bringes til dette Sted, finder her næsten ingen Torvehandel Sted, da Frederiksborgs Priser hidtil have været for lave for Tilførsel fra saa fraliggende Steder, og Kjøbenhavn kun ved et Torv, som fandtes der Vinteren $18\frac{23}{24}$, og for endeel ogsaa i denne,

kunde friste til Deeltagelse deri, under saa lang Afstand. Overalt bruger man i Egne, som ikke pleie at føre Tørv til Hovedstaden, sjældnere Fabrikation med Form, og Tørv af store Dimensioner sælges ikke saa fordeelagtigen i Hovedstaden. Frederiksværks Gods er ikke rigelig forsynet med Tørv, og Mange have ikke engang til Huusbehov. Fabrikken og dens mange Beboere og Arbeidere forbruge en betydelig Mængde af dette Material, hvilket kommer især de Tilgrændsende paa Frederiksborg District tilgode. Ølsted og især Lyngby Sogns Bønder føre megen Tørv dertil, som, uagtet Størstedelen ikke hører til den Bedre, men er meget let og løs og neppe kunde afgive Handelsvare for Kjøbenhavn, betales saaledes at Nærliggende kunde have Fordeel af denne Handel. Disse to Sogne samt Ulsønderup og Tjereby, nærmere Frederiksborg, kan man antage at være saa rigelig forsynede, at de i lang Tid endnu kunne drive Handel, de sidste meest til Frederiksborg, dog langt fra ikke til den Grad som de førstommeldte tvende til Frederiksværk. De øvrige Sogne i Strø Herred, Strø og Skjævinge, mangle ei Tørv, men herfra finder sjældnere Salg Sted. Af Lynge-Frederiksborg Herred ere de Sogne forhen nævnte, som deeltage betydelig i Kjøbenhavns Tørvehandel. Uvelse Sogn har tildeels Mangel og er derfor tilstaaet Tørveskjær i de Kongl. Skove. Resten har, hvad den større Deel angaaer, til egen Fornødenhed og sælger endog til Frederikssund, Roeskilde og selv til Kjøbenhavn, skjøndt i de Hele ei meget. Enkelte rigeligere forsynede Byer udleie vel ogsaa Tørvejord til Andre blandt dem, som have Trang; saaledes Skjænkelsø og især Hagerup By betydelig til Adskillige af Udesundby og flere Steder, hvor der er Mangel i det Enkelte.

Ølstykke Herreds vestlige Deel tager i det Hele ikke megen Deel i Kjøbenhavns Tørvehandel, uagtet enkelte Byer her, f. Ex. Søsum, have betydelige Moser, hvorimod andre maae leie. Dog have disse Sogne heller ikke været ganske udelukkede fra Tørvehandelen til Kjøbenhavn, især ei i de seneste Aar, hvor Tørvens Priis var høi. Ogsaa til Roeskilde og Frederikssund føres Lidet fra disse Steder. Vandet har især i de to sidste Sommere gjort Tørveskjæret meget besværligt ved Hagerups og Skjænkelsø, saavel som ved Aaen, som paa Grændsen af Amtet falder i Roeskildefjorden

og paa flere dertil stødende Moserender og med disse i Forbindelse staaende Moser.

Ligesom Hornsherred er meest blottet for Skov, saaledes er her i det Hele taget heller ingen Rigdom af Torv. Jægerspriis Gods har, hvad Fleertallet af Beboerne angaaer, vel ingen Mangel, men dog er dette Tilfældet i det Enkelte. Nordskovens mange og gode Torvemoser, hvor Trængende af Godsets Beboere have faaet anviist Torveskjær, kunde i Tiden maaskee blive vigtige for Omegnen, saavelsom indbringende for den Kongl. Kasse, som nu kun har liden Indtægt af denne betydelige Skovindhegning. Svanholms Bondergods er tildeels blottet for Torv, men paa een af Hovedgaardens Marker findes en god, endnu en stor Mængde Torv indeholdende Mose, hvortil de trængende af Godsets Beboere have havt Adgang. Mere end nogen anden Deel af Hornsherred har Ours Mangel paa Torv og er derfor, ved den forhen ommeldte, under saadanne Omstændigheder ligesaa uforsvarlige som ubegribelige Forsømmelse af Hegnets Beplantning med hastigvoxende Træarter, maaskee i den Nødvendighed, ved Afskalling af Strandengene, Aar for Aar at forringe dem.

Torvehandelen til Hovedstaden indgriber for dybt i Landoeconomien paa Frederiksborg Amt, har for betydelig Indflydelse paa Agerdyrkningens Stand, paa Bondens Stilling, ja selv paa Moralitet og intellectuel Udvikling, til at vi ikke eengang endnu maatte komme tilbage dertil, for at betragte denne Industriegreen mere concentreret.

Unægteligt er det, at Torvehandelen i Forening med Kulsviening i den første Tid efter Udskiftningen stod Agerdyrkningens Fremgang i Veien, fordi Beboerne derved bleve vante til et ustadigt Liv, og bekjendte med alle de Lyder, et bestandigt Ophold paa Landeveien avler. Derhos blev især den mindre Parcelliſt og den hesteholdende Huusmand — hvilke i de Tider neppe kunde kaldes jorddrivende — ganske vænnet af med egentligt og stadigt Arbeide, og ei mindre forsømte efterladne Bønder deres Avling for Torvehandelens Skyld. Den mere ordentlige Jordbruger derimod har stedse kun betragtet Torvefabrication og Torvehandel som et Middel til at sætte Gaardens Arbeidskraft i Virksomhed, paa Tider hvor Agerdyrkningen hverken behøvede alle Hænder eller alle Trækdyr; og derfor

er det, at man finder langt mere Virksomhed paa en Avlsgaard, som tillige har betydelig Torvehandel, end hvor Materialet dertil mangler eller Leiligheden til at benytte det ei er fordeelagtig. Betragte vi, hvormeget Hesteholdet paa en Avlsgaard koster, i Forhold til det Arbeide, Jordens Drift alene fordrer, dersom ikke usædvanlige Forbedringer foretages, saa kunne vi vel ikke nægte, at Torvehandelen paa en meget fordeelagtig Maade bøder paa dette Afsavn af Leilighed til, at kunne gjøre Hestekraften directe indbringende, ligesom Torvefabricationen bevirker det Samme med Hensyn til Gaardens Beboere af næsten enhver Alder. I Egne, som have mange jordløse Huusmænd og Indsiddere, giver dette Arbeide disse — og derhos ogsaa især Fruentimmerne, som ellers kun fortjene lidet med deres Rok — en god og varig Fortjeneste indtil Høsten kalder dem til Andet; og langt lettere kan Arbeidsmanden med sin Familie gaae Vinteren imøde i de Egne, hvor der drives betydelig Torvehandel, end hvor dette ikke er Tilfældet. Høie Torvepriser, saasom i Aaret 1828 og den første Deel af den derpaa følgende Vinter, samt flere Gange i betydelig langt tilbageliggende Aar, have hævet mangen driftig Mand til Velstand og forebygget mange Tilbagekomnes Undergang. Men dette er mindre vigtigt, end Virkningen af Torvehandelen i den forbigangne Periode, hvor alt hvad Landmanden havde at sælge, Torven ei undtagen, stod saa meget lavt. Det, man da bebreidede Torvehandelen, at den ikke indbragte Landmanden mere, end det paa Fabricationen og Indkjørselen anvendte Arbeides taalelige Erstatning, at altsaa Intet havdes for Torven selv, er ingenlunde ugrundet. Jeg vil endog indrømme mere, den Torvemose-Eier, som skulde have leiet til Alt, baade til Arbeide og Kjørsel, havde maaskee i mange Aar selv tilsat Penge; men deraf fremgaaer aldeles ikke, at disse Eiere havde gjort bedre i, at lade deres Moser ligge urørte og anvendt hele deres Kraft til Jordloddens Dyrkning og Forbedring. Uden at ville nægte, at en Landmand, som er formuende nok til at kunne anbetroe sin Jordlod en større Capital, end efter Agriculturens nuværende Stand og den seneste Periodes Afsætningsforhold, samt efter de Flestes Evne kan ventes, vel ved ualmindelige Jordforbedringer kunde finde Leilighed til, fordeelagtigen at anvende Gaardens hele

Heste- og Menneskekraft alene paa Jorddriften, tør jeg dog paastaae, at, saa som Tingen staaer hos os og især noget længere tilbage har staaet, gaves der kun faae Steder, hvor Leilighed og Evne var forhaanden, saa driftig paa eengang at angribe Jordforbedringens Værk, at ikke stedse nogen Kraft, især Hestekraft, havde været tilovers, til at kunne anvendes til en Binæringsvei, ønskeligst netop paa Tider, hvor alle Landmandens Producter stode saa lave, at Den, som alene var indskrænket til den egentlige Avlsdrift, sienlynlig Aar for Aar kom mere tilbage. Derimod gik, uagtet Tørvens ringe Priis, netop den driftigst dermed sig befattende Landmand de tunge Tider letteſt igiennem, havde Kraft tilovers til sin Jordlods Forbedring, fordi han aldrig, saaledes som hiin, var blottet for Penge, denne nødvendigste Betingelse for Jorddrift og Jordforbedring. Exempel paa Fremgang i Agerdyrkningen, netop hos Bønder, som have været meget driftige ved deres Tørvemoser, haves ikke saa faae af paa Hirschholms Amt, og uagtet der, hvor Tørvehandelen gaaer meget stærk, sælges forholdsmæssig mindre af Sæd og Fedevare, staae dog kun faae for denne Næringsvei blottede Agerdyrkere sig saa godt som disse, skiønt de i mange Aar, hvor Tørven var i lav Priis, ikke have kunnet betragte deres Moser for Andet, end et Middel til at gjøre Gaardens Kraft frugtbringende; hvorhos Udbyttet ikke var at betragte som en rentebringende Capital, liig de egentlige Jordforbedringer, men som Rente selv til den paavendte Arbeidskrafts fulde Beløb, der da tildeels kunde komme Agerdyrkningen tilgode og anlægges her som Capital. Ogsaa Overskud over den paavendte Arbeidskraft har ofte og betydelig nok fundet Sted, til at man skulde kunne betragte den opskaarne Mose som et tabt Grundstykke. Hvad have Norges og flere nordlige Egnes Skoveiere mere af deres Skove, end hvad Tørvemoser, selv under Tørvens laveste Priis, tilbyde disses Eiere: Leilighed til at arbeide paa Materialiernes Tilvirkning og videre Fremførsel, for dernæst at faae dette Arbeide i det Høieste godt betalt. Anden Indtægt gav Skoven ikke sin Eier dengang jeg bereiste hine nordlige Fjeldegne, og neppe troer jeg, Sagen har forandret sig siden til Skoveierens Fordeel. Men alligevel ansees Skoven for Norges største Rigdom, Skoveieren for en lykkelig Mand! — Unægteligt er det, at det idelige Ophold paa Kjøbenhavns Landevei

med dens Kroer indvirker skadeligen, især paa Tjenestefolkene, at mange uconfirmerede Børn, som bruges til denne Kjørsel, afholdes fra Skolegang, hvortil Vinteren stadigen burde benyttes, og at dette, ved Siden af det Gode, at gjøre disse Drenge haardføre og vante med deslige Forretninger, nedlægger Spiren til mangen slem Vane, ligesom at Forsømmelse af Skolegangen kunde tilbagesætte dem i aandelig Uddannelse, hvori jeg dog formener, det Halve af den Tid, de skulle være i Skolen, tilbørligen benyttet, kunde bringe dem videre, end hidtil i det Mindste paa mange Steder er skeet. Men hine Betragtninger opveie ikke mod de store Fordele, Tørvehandelen medfører for en betydelig Deel af dette Amt. Og derhos er det vel endnu uafgjort, om Vinteraftenerne, som tilbringes paa Landeveiene, eller de, hvor man strækker sig paa Loibænken i Kakkelovnskrogen, sidder med Kortene i Haanden ved Bordet, eller, for at tilbringe Tiden, besøger Krostederne, aandeligen virke skadeligere. Dette henstiller jeg til Enhvers Dom, som kjender til den Ørkesløshed, der til sine Tider hersker i vore Bøndergaarde og de Lyder dette avler, især hos Bondekarlen.

Foruden Tørven, levere Moserne her, ligesaavelsom i andre Egne, endeel fra ældgammel Tid opbevarede Træstammer, saavel Eeg som ogsaa Fyr, begge Dele ofte næsten fuldkomment conserverede og den sidste undertiden af en udmærket Godhed. Om den Mening, at disse Træer ere vorne paa Stedet, eller den, at de ved Oversvømmelser ere komne hertil, har flere Tilhængere, veed jeg ikke, men at det Sidste har fundet Sted, bevidne de Moser tydeligen, hvor man antræffer Fyrstøde, hvilke pletteviis ei alene staae saa tætte til hverandre, at i saa ringe Afstand Træer af en Størrelse, som Rødderne lade slutte til, ei kunne være opvorne, men hvor man ofte ogsaa finder 2 og 3 Støde saaledes sammenklemt til hinanden, at det øverstes Hovedrødder bedække den nedenfor værendes Stamstykke. Dette fandt iblandt andet hyppigt Sted i en Tørvemose tæt ved Landeveien fra Hirschholm til Helsingør ei langt fra Toelt i Asminderød Sogn, derhos og det meget Paafaldende og næsten Uforklarlige, at ikke tillige Træstammer vare drevne hertil, eller baade Rod og Stamme sammenhængende, hvilket aldrig i den ommeldte Mose, hvor i endeel Aar er bleven arbeidet, efter Arbeidernes Forsikkring, skal være truffet; ligesom

Stødene ogsaa aldrig ligge paa Siden, men med Stam-Enden opad enten de staae enkelt eller, som forommeldt, flere over hverandre.

23.

Er Huusfliden i god Fremgang? ere dens Frembringelser kun til egen Brug eller ogsaa til Salg? Hvorledes kunde Huusfliden opmuntres, for at Varerne kunne gaae meer i Handelen?

Det qvindelige Personale af Almueklassen finder man næsten altid beskæftiget med Spinden og Karten, paa Tider, hvor Markarbeide eller andre huuslige Sysler ei gjøre Krav paa dem, og unægteligt forfærdiges ikke lidet af Vadmel, Hvergarn og Lerreder i en Bondegaard, ei alene til Husets Fornødenhed, men ogsaa for Tjenestefolkene, hvis Løns betydeligste Deel for det Meste bestaaer i Klæder. I Handelen gaaer kun Lidet af disse huuslige Frembringelser. Vel bringer Huusmandskonen af og til et Stykke Vadmel eller Lerred til Kjøbstæderne, hvor det opkjøbes af de Handlende; men det afsættes herfra for det Meste atter til Egnens egne Beboere, som desforuden endog kjøbe meget af jydske og andre Egnes uldne Tøier og Lerreder, saa at Amtet, især i den sidste Artikel, vistnok har betydelig Underballance.

Enkelte Bønder have vel en Væv og holde en Vævepige, men almindeligst sendes Garnet til Vævere, hvoraf mange ere bosatte paa Landet. Vævenes Antal paa Kronborg Amtsdistrict var efter den til Landhusholdningsselskabet indleverte Optælling i Aaret 1822 næsten 500, og dersom disse, og ligesaamange i Forhold dertil i de øvrige Dele af Amtet, vare stadigen i Gang, saa kunde unægteligt tilveiebringes mere, end Beboerne antages at kunne selv forbruge. Andre Egne maae altsaa ikke have saamange

Væve, eller en Deel deraf staaer ofte stille. Fruentimmernes Arbeide ved Uldens Karten og Spinden gaaer ret rask fra Haanden, men deres Hørspinden er for Størstedeel bedrøvelig at see paa, for dem, der have været i Egne, hvor Hørspinden og Lærredsfabrication ved Huusflid er ret i Gang. Totenede Rokke ere ei alene bragte hertil fra Udlandet for at fremvises som en Sjældenhed, de have i mange Aar været i Brug i Forfatterens Huus. Men skjøndt flere af dette Slags ere eftergjorte her, have de dog aldeles ikke udbredt sig videre; sandsynligviis fordi man, ved at prøve dem, fandt, at det ikke blot var Morskab at spinde paa dem, men virkeligt Arbeide. Deres Brug fortjener ellers Opmuntring, da mangeaarig Erfaring i Egne, hvor de længe have været de almindelige, har stadfæstet, at man, ved næsten at kunne spinde det Dobbelte mod Det, der tilveiebringes paa sædvanlige Rokke, leverer en bedre og jævnere Traad. I Almindelighed antager man, at, for at kunne spinde godt paa totenede Rokke, bør Øvelsen begynde i Barnealderen, hvilket imidlertid lider Undtagelse.

Medens vi saaledes see Fruentimmeret stedse beskæftiget de lange Vinteraftener, træffe vi Mandfolkene, fra Husbonden til Tjenestedrengen, denne hele Tid igjennem ikkun to Gange sysselsatte: at spise deres Midaftensmad, naar de komme ind, og snart derpaa Nadveren, for jo før jo hellere at komme til at strække sig paa Bænken. Er der Nogen imellem dem, som ei kan holde det ud saaledes hele Aftenen, gribes vel ogsaa til Kortene, eller man gjør en Afstikker til et privilegeret eller uprivilegeret Skjænkested, om et saadant skulde have vidst at skuffe det Offentliges Aarvaagenhed. Fiskerbyerne gjøre heri en Undtagelse, thi de have ofte om Aftenen endeel med deres Redskaber at bestille. Ligesaa Professionisterne, Vævere, Skrædere, Skomagerne og stundom ogsaa Smedene; ei mindre Kurvefletterne og Træskomagerne, hvilke heller ikke helligholde alle Aftener med Leddiggang. Paafaldende er det især i Amtets Skovegne, at Bonden ikke om Aftenen ophugger endeel Træ og forfærdiger eet og andet Værktøi, som skal bruges om Sommeren. For det Meste bliver Hjulmanden hentet til alt deslige, og gjør Een og Anden ogsaa et Stykke selv, skeer det om Dagen. Huggehuset, istedetfor at det burde være i Vaaningshuset og indrettet til, om Aftenen deri at kunne arbeide, findes sædvanligst i Ud-

husene, og hverken Lys eller Varme kan anbringes deri. Ikke engang en Rem, som gaaer itu ved et Selerøi, sammensyer Tjenestekarlen i Almindelighed. Hvor Husbonden ikke gjør det selv, bringes det langt hellere til Sadelmageren eller til Skomageren, end om Aftenen at spilde et Øieblik's Søvn eller Kortspil dermed; og sine Træsko kjøber man, eller sender et Stykke Træ til Træskomagere, af hvilke man derfor seer en ei ubetydelig Deel at ernære sig, især i dette Amts Skovegne.

Hvorledes Huusfliden kunde opmuntres? dette er et Spørgsmaal, som vistnok ikke er let at besvare, naar Forslagene skulle blive indenfor Grændsen af Det, som efter Sagens Natur, efter Omstændighederne og Localforholdene kan lade sig iværksætte. Præmier for Tilveiebringelserne, bestemte efter Qvantitet og Qvalitet, er det almindelige Opmuntringsmiddel, og unægteligt maatte det blive virksomt, dersom det var mueligt, at Mange kunde vente at komme til Deeltagelse i deslige Belønninger; men hvor blandt Hundrede i det Høieste kun nogle Faae have Udsigt dertil, bevirker dette ingen stor Kappelyst. Derimod troer jeg, at sikkret Afsætning til antagelige Priser og dermed forbundne smaae Præmier for leverte Varer af udmærket Godhed vilde i Almindelighed virke mere. Men hvorledes vilde et saadant Institut lade sig organisere uden betydelige Fonds, og uden ofte i det Mindste at kunne afholde betydeligt Tab. Ei heller mangler det i vor Egn for Tiden paa Afsætning for Det, man vil sælge af hjemmegjorte Tøier og Lerreder, der søges og betales ret godt, i det Mindste i Forhold til fremmede. Saaledes synes det, ved den ringe Mængde af hjemmegjorte Varer, som her tilveiebringes for Handelen, endnu at være overflødigt, at ville forskaffe dem Afsætning.

At det vilde være overordentlig vigtigt for Lerredsfabricationen ved Huusflid, dersom Hørberedelsesanstalter bleve indrettede, fremgaaer af Det, som i 12te Afdeling er anført om Hørrens slette Behandling. Under Besparelse af et byrdefuldt, af Veirliget saameget afhængigt Arbeide, vilde Landmanden kunne vente et langt større og bedre Product af sin avlede Hør, og Intet vilde befordre Høravlingen mere, end dette, hvilket atter maatte virke paa Fabrication af hjemmegjorte Lerreder, hvortil nu kjøbes megen udenlandsk Hør.

Huusfliden har stedse der sit sikkreste Hjem, hvor Beboerne udelukkende klæde sig i deres egne Fabricater. Dette er for Størstedeel Tilfældet hos os, og heri ligger især Grunden, at Fruentimmerne ikke, efter Mandfolkenes Exempel, tilbringe saa meget af Vinterens Tid med Lediggang. At Varerne kunne gaae i Handelen, er godt, og har været vigtigt for mange Egne; men vigtigere er et udelukkende Forbrug af Huusflidens Frembringelser i Huset selv; thi Handelsconjuncturene kunne forandre sig, og i stor Velstand værende Landstrækninger have vi i de seneste 30 Aar seet alene af denne Aarsag at blive forarmede. Klæde Landboerne sig derimod udelukkende i hjemmegjorte Tøier, lønnes Tjenestefolkene dermed, saa forbliver os en sikker, stedsevarende Afsætning, og Huusfliden kan da aldrig dale under et vist Punkt; hvilket jeg holder for vigtigere, end Fabrikation for en ustadig Handel. Uden derfor at sætte ringe Priis paa en mere i det Store gaaende Virkekreds for Huusfliden, som jeg i mange Aar har seet udbrede Velstand over store Provindser, indtil forandrede Handels- og Industrieforhold forstyrrede deres Virksomheds jævne, lønnende Gang, formener jeg, at det hos os, og under Huusflidens nærværende Stand her, frem for alt er vigtigt, at den hæderlige Skik vedligeholdes, at Almuen klæder sig i sin egen Flids Frembringelser. Men Moden tyranniserer Landboen, ligesaavel som de høiere Stænder, og paafaldende nok har den netop i den Tid, hvor Landmandens Velstand begyndte at aftage, fortrængt en Deel af Fruentimmernes, dem saa vel klædende Nationaldragt. Sjælden f. Ex. seer man mere de strikkede kortærmede røde Tøier, i hvis Sted langærmede af udenlandsk Bomuldstøi have indsneget sig hos Mange. Dog have i det Hele de hjemmegjorte Tøier endnu Overvægten. Saaledes have Skjorterne næsten ganske endnu vedligeholdt sig af hjemmegjort Hvergarn, ofte meget smukt og stedse foretrukket det jydske, hvormed Tjenestepigerne ikke ere vel fornøiede, naar man vil give dem det i Løn istedet for hiint. Hos Mandfolkene har Moden vel ogsaa viist sit Herredømme, men uden derved stort at fortrænge de hjemmegjorte Tøier. Den lange brune Trøie eller Halvkjole, som for 20 Aar siden endnu var temmelig almindelig, er hos Karlen for længe siden ombyttet med kort, meest mørkeblaae Valms-Trøie, i hvilken han, med sine

snevre lange Buxer af samme Tøi, seer ret raft ud. Vel ere disse sidste tildeels atter fortrængte af vide Buxer, thi alt for længe har Kjøbstedbeboeren holdt ved denne Mode, til at ikke Bondekarlen skulde være fulgt efter; men Farve og Tøi ere endnu de samme. Vesten er næsten altid af Hvergarn. Den ældre Bonde gaaer gjerne i Frakke til Høitid, men heller ikke her har jeg seet Andet endnu, end hjemmegjort Vadmel eller Klæde; thi den Forfinelse, at stundom et Stykke Vadmel sendes til Kjøbenhavn for at beredes til Klæde, har rigtignok i den senere Tid tiltaget. Af Silkebaand hænger Bondepigen ofte en forfærdelig Mængde paa sig, og da Huusfliden ikke kan frembringe Noget, som kunde sættes i disses Sted, er man vel nødt til at bære over med denne Pynt.

Paa hvad Maade det iøvrigt bedst kunde forebygges, at de hjemmegjorte Tøiers Brug til Almuens Paaklædning ikke fortrænges mere, dette er en Gjenstand, som vist ikke saa let vil finde sin Afgjørelse.

Vanskeligt er det, paa passende Maade at opmuntre Huusflid; men at fremlokke den, hvor aldeles ingen existerer — jeg mener at bringe vor Bonde og hans medens Vinteraftenerne mere end dovne Tjenestekarl og de under saadant Exempel opvoxende Drenge til at bestille Noget, — dette er langt vanskeligere. Jeg er overbeviist om, at man forgjæves vilde gjøre en Indretning ved sin Hestestald til ved Lys der at kunne skjære Hakkelsen. Karlen, som blev anmodet om dette, forlod vist hellere Tjenesten, selv om man særskilt vilde betale ham for dette extraordinaire Arbeide, end at lade sig overtale dertil. — At sammensye noget ved Seletøiet? — Før gaaer han med det til Skomageren — især naar en Kro er der i Nærheden — uagtet Arbeidet kunde være gjort medens han gaaer frem og tilbage. Jeg vil imidlertid ikke nægte, at, hvis Husbonden selv gad bestille Noget om Aftenen, forstod at bruge sine Hænder og altsaa kunde underviise og tilholde Tjenestefolkene, da kunde han, fremfor Landmanden udenfor Bondestanden, vel ogsaa faae disse til at bestille Eet og Andet i de evig-lange Vinteraftener. Men Bonden er sjælden bedre end Karlen, og Drengen bliver fra Ungdommen af vant til Lediggang. Her, hos Vogtedrengen, finde vi Lediggangens egentlige Skole.

Syv Maaneder om Aaret gaaer han daglig fra Morgen til Aften uden at have Andet at bestille, end af og til engang at løbe efter et Faar eller Svin, som fjerner sig fra Flokken! hvorledes kan man da vente at han skulde faae Smag for at beskæftige sig, at han i voren Alder skulde foretage sig noget Nyttigt i frie Timer, da han i frie Maaneder ikke foretager sig det Ringeste uden for det, hans Bestilling som Vogter nøder ham til. Monne Thyge Rothes Ord: "Nei, jeg vilde ei see min Plougmand med Teen eller Strikkepind i Haand!" ogsaa skulle anvendes paa disse Drenge?

24.

Findes udmærkede Agerdyrkere i Egnen? baade af større Godseiere og mindre Gaardeiere, i og udenfor Bondestanden? hvad have de udrettet?

I en Egn, hvor Agerdyrkningen i det Hele ikke har hævet sig til betydelig Høide — for ei at sige, at den staaer paa et lavt Trin — kan det ikke feile, at der maa gives Enkelte, som udmærke sig med deres Jorddrift fremfor Pluraliteten. Men for at sige om der gives Agerdyrkere, som i Ordets absolute Betydning ere udmærkede, dertil var det maaskee ikke engang nok, at man i en kort Tid havde seet et vel indrettet Agerbrug bestaae. Dets Varighed under en længere Periode torde vel først berettige til Slutninger, om Agerdyrkeren kunde gjøre Krav paa at henføres til de udmærkede. Ligesaalidet kunde paa den anden Side en Agerdyrkers endnu ufuldkomne Jordbrug ubetinget berettige til Tvivl om Dyrkerens Dueligheds; thi, foruden Tid, hører der mere til, end Indsigt og Driftighed, for med Agerdyrkningen at naae Fuldkommenheden. Pecuniair Evne er ligesaa nødvendig, og den savnes maaskee ligesaa ofte, som Dyrkerens intellectuelle Egenskaber.

Uden altsaa specielt at kunne indlade mig paa, at afsige Dommen, hvilke Agerdyrkere der kunde henføres til de udmærkede, hvorhos det tillige vilde være saare vanskeligt, at trække Grændselinien, om man end var langt nøiere bekjendt med et stort og folkerigt Amts forskjellige Individuer, end det tør antages at Forfatteren, eller hvosomhelst der havde faaet det Hverv, at samle og nedskrive disse Efterretninger, kunde være det, maa jeg alene indskrænke mig til at anføre, at ingen Deel af Amtet har savnet Exempler paa god Jorddrift og udmærket Omgangsmaade i den ene eller den anden Deel af Landoeconomien, hverken hos Agerdyrkere udenfor Bondestanden eller iblandt Bønderne selv, af hvilke sidste ikke Faae i den senere Tid have hævet sig betydelig over den større Deel af deres Naboer. Saadanne Exempler have ei heller været uden Virkning. Mangt Nyttigt, som for endeel før var lidet bekjendt og mindre i Brug, saasom Kartoffelavl, Kloveravl, Sommerbrak, Staldfodring, Rugens tidlige Nedlæggelse, Fedning af Qvæg med Kartofler, hører — hvormeget det Meste deraf end er tilbage hos de Fleste — dog nu langt mere til det ofte Forekommende, end for 30 Aar siden. Dette har gode Agerdyrkeres Exempel virket, og disse Exempler ere meest udgaaede fra Mænd uden for Bondestanden, men Udbredelsen pleier først ret at tiltage, naar enkelte Bønder begynde at følge efter. Det, hvori der spores mindst Fremgang, synes mig er: bedre Sædskifte og mindre udtærende Drift. Men Grunden dertil ligger vist nok mindre deri, at det Bedre ei erkjendes; men hos de Fleste i et for ringe Qvæghold, altsaa i Gjødningens Utilstrækkelighed, som ikke tillader at vælge en kortere Omgang, dersom man ei kan bestemme sig til, at saae mindre indtil man kan gjøde mere, hvortil Bonden kun saare vanskelig er at overtale.

Exempel virker forøvrigt meget forskjelligt paa Bonden, selv naar den dorske og den, som, uden at kunne gjøre sig Rede for Grunden, ikke desto mindre hænger ved det Gamle, blot fordi han skyer det Nye, ei kommer i Betragtning. Den ene Deel af de mere tænkende Landmænd seer det dem før Ubekjendte eller i den Form ikke Forekomne, betragter det en Tidlang uden stort at yttre sig derover, men følger ikke destomindre lidt efter lidt efter. Denne bidrager meest til at udbrede nyttige Forbedringer. An-

dre gribe hastig til, men uden Stadighed, og især uden i enhver enkelt Deel at iagttage det Fornødne, hvorved Udfaldet ofte mislykkes. Nu gaaes tilbage; og saaledes skade disse mere, end de gavne Udbredelsen af det Nyttige. Kun meget Faae forene sand Attraa til Forbedringer i forandret Form med Indsigt og Stadighed; men saadanne Bønder, hvilke vi heller ikke aldeles savne, virke betydelig med Hensyn til Fremskriden i Agerdyrkningen. En meget stor Deel derimod er under Tidernes Tryk saaledes tilbagekommen, at de, uagtet Nødvendigheden af, at maatte hæve deres Jordbrug, for at kunne bestaae derved, i en Række Aar allerede har paatrængt sig dem, ikke have Evne til at udføre, hvad de erkjende for godt og nyttigt; og saa erklære de dem, ofte mod egen Overbeviisning, imod Ting, som de vistnok vilde hylde, dersom de vare i anden Forfatning. Det betydeligste Drivhjul i ethvert Agerbrug, et mueligst stort Qvæghold, mangler hos de Fleste, og hvor let den i Velstand værende Landmand endog skaffer sig en godt besat Stald, blot ved forøget Tillæg og længst mueligt udsat Salg, saa kommer den i Trang sig befindende dog aldrig dertil, fordi det Tillagte stedse maa sælges i for tidlig Alder, for at tilfredsstille Øieblikkets Fordringer.

25.

Er der noget oeconomiskt Selskab i Egnen? hvad virker dette.

For Noget over 10 Aar siden begyndte et oeconomiskt Selskab at danne sig, hvis Middelpunct skulde være Frederiksværk. Saavidt mig bekjendt, fandt kun eet Møde Sted, hvori dets Form og Formaal blev omhandlet. Horavlens Udbredelse og Indretningen af en Hørberedelses-Anstalt paa Frederiksværk var een af de aftalte Gjenstande. — Men Selskabet opløste sig uden at være traadt i Virksomhed.

26.

Er Eiendommenes Priis i Stigen eller Falden? Findes arbeidsløse Mennesker? Hvor stor er Arbeidslønnen? Kunne Beboerne have Binæringsveie uden for Agerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbeidning af gode Leersorter til brændte Varer og deslige?

Frederiksborg Amt har deelt hele Danmarks og maaskee hele Europas Skjebne med Hensyn til Land-Eiendommenes næsten almindelige Falden i Priis udi de seneste 10-12 Aar. Under og snart efter Udskiftningen stode Bondergaardene vel ligeledes meget lavt, men det varede ikke længe, førend de hævede sig, og ved Begyndelsen af dette Aarhundrede kunde en god, med forsvarlige, men dog simple Bygninger forsynet Gaard paa 8 Tonder ufrit Hartkorn og tilliggende 70-80 Tdr. Land af Middel-Bonitet, paa Frederiksborg Amtsdistrict, anslaaes til 4000 Rdr. Courant, dersom en liden Besætning medfulgte. Hvad Prisen var under Krigen, kan man neppe bestemme; thi om givne Kjøbesummer ogsaa lode sig beregne efter Dagens Cours, hvor en Handel blev afsluttet, saa er det dog alt for bekjendt, deels hvor lidet Pengenes egentlige Værdi paaskjønnedes, deels hvorlidet man stolede paa, at de om faae Uger endnu stode ved det Samme, til at de da afsluttede Kjøb kunde afgive nogen egentlig Maalestok for Eiendommenes Priis. I Aaret 1813 bleve Bondergaarde solgte for næsten 17,000 Rbd. N. V.; men hvor lidet var ikke dette, omsat til rede Sølv ved Juni Termin, og hvormeget mere allerede i December Termin! Derfor gik saadanne Kjøbere, uagtet Kjøbesummens ringe Beløb i rede Sølv ved Kjøbets Slutning, ogsaa tilgrunde. Fra den Tid af faldt Eiendommene daglig, naar Kjøbesummernes nominelle Paalydende betragtes, men beregnede til rede Sølv, stege de, indtil Coursens Stadighed, saavelsom Stadighed i Sædens lave Stand, ogsaa bevirkede Stadighed i Eiendommenes Priis. Imidlertid fandt dog en meget stor Forskjel heri Sted. Tilbagesatte Gaarde solgtes for ubety-

delige Summer, medens andre Eiendomme endnu holdt sig temmelig i Priis. Jeg kjøbte Jorder i hiin Tid for 10 Rbd. pr. Tønde Land, medens jeg betalte andre med 100 Rbd., uden at disses oprindelige Beskaffenhed var bedre. Men de vedholdende lave Sædepriser ved Siden af uforholdsmæssige Byrder, maatte tilsidst trykke alle Jordeiendomme uden Undtagelse. Dette gav sig imidlertid ikke strax saa tydeligen tilkjende, fordi enhver Eier holdt ved sin Gaard det Længste mueligt, overbeviist om, at han enten slet ingen Kjøber vilde finde, eller dog intet antageligt Bud, dersom han falbød den. De Tid efter anden forefaldende offentlige Auctioner over Landeiendomme overtydede Enhver herom. I de seneste Aar syntes Eiendommene, under noget forbedrede Forhold for Landmanden eller et øieblikkeligt Haab derom, at ville stige, og paa Hirschholms Amtsdistrict f. Ex. bleve afsluttede adskillige Kjøb, som vistnok ere beregnede paa en bedre Fremtid. Nebbegaard med omtrent 11½ Td. ufrit Hartkorn, 200 Td. Land, solide Bygninger og desforuden en smuk Skov af omtrent 20 Tdr Lands Størrelse, hvori skjønne skovningsmodne Bøge, blev solgt 1829 for 17500 Rbd. Sedler. Skatterne ere omtrent 250 Rbd. Agiltegaard, hvortil omtrent 5½ Td. ufrit Hartkorn og 90 Tdr. ret gode Jorder med 90 Rbd. Afgifter, solgtes med Besætning for 4000 Rbd. Sedler. Et velbygget Huus ved Blaustrød, hvortil 14 Tdr. Land, for 1300 Rbd. r. S. Ved Hirschholms By er fri Hovedgaardstaxt — hvis Skatter forøvrigt staae høiere her, end de ufrie Jorders — solgt for omtrent 150 Rbd. Sedler pr. Tønde Land. Disse Exempler, sammenlignede med Hovedtegaards Salg for 5 - 6 Aar siden, hvortil en fortrinlig Hovedbygning, megen Tørv og et Tilliggende af over 18 Tdr. ufrit Hartkorn og omtrent 350 Tdr. Land, for 9000 Rbd. Solv, give en betydelig Stigen tilkjende, dersom man fra det Enkelte torde slutte til det Hele. Men det tør man vist nok ikke; thi en stor Mængde Bondergaarde haves overalt paa Amtet, som ved tilbagekomne Eiere eller ved slette Dyrkere ere bragte til næsten ikke at have nogen Værdi. Og upaatvivlelig skal der allerede en god Eiendom til for at være mere værd, end de 6 á 700 Rbd. pr. Tønde Hartkorn, som den maa forrente ved Skatter, Afgif-

ter og Naturalpræstationer. Antage vi de Kongl. Skatter og Extrapaabudet for hver Tønde Hartkorn til . . 8 Rbd. 3 Mk.
Jordebogsafgiften, som — ansat efter hver 5 Tdr. boniteret Jord og saaledes afvigende fra omtrent 6 indtil 17 Rbd. pr. Tønde Hartkorn — vist i Gjennemsnit kan regnes til 7 = 8 Rbd. 7 — 3 —
Naturalpræstationer, excl. Præstetiende, til . . 8 — = —
(Parcellisterne svare paa Frederiksborg Amtsdistrict almindelig 1 Rbd. pr. Skjæppe Hartkorn til Eieren af Hovedparcellen; og i enkelte Aar maa dette ansees for en ringe Godtgjørelse.)
Præstetiende til . . . . . 2 — = Mk.

saa faae vi 26 Rbd. = Mk.
eller Renten af 650 Rbd. for hver Tønde Hartkorn.

Paa Eiendommenes Priis i Hornsherred anføres følgende Exempler. Tvende sammenlagte Gaarde i Gierløv, Egelunden, med næsten 13 Tønder Hartkorn uden Hoveri, gode Bygninger, temmelig lette, men godt istandsatte Jorder, bleve solgte i Aaret 1823 for 2000 Rbd. En Bondegaard i Østby paa Selsø Gods paa 8 Tdr. Hartkorn med et Tilliggende af omtrent 80 Tdr. Land for Størstedeel gode Jorder, solgtes uden Besætning og Inventarium i afvigte Aar for 2400 Rbd. Sedler. Hoveriet er her afskaffet, og kun 12 Spanddage og 28 Gangdage ere forbeholdne. Jordebogsafgiften er 8 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre. Overberg og Pagterold med frit Hartkorn 61 Tdr. og tilliggende ufrit Hartkorn og Bondergods næsten 200 Tdr. blev 1827 solgt for 45000 Rbd. Jorderne til Pagterold høre til de meget gode, ligesaa Bondergodsets. Overbergs derimod ere mindre gode, men staae dog ikke langt under Middeljord. Paa Kronborg Amtsdistrict solgtes Duemosegaarden 1830 for 9500 Rbd. Sølv, som for 4 Aar siden blev kjøbt for 5500 Rbd. Dens Tilliggende er omtrent 200 Tdr. Land tildeels gode, men for endeel endnu raae Jorder. Dens Hartkorn er næsten 10 Tdr. En anden lille Gaard paa 3 Tdr. Hartkorn med Tilliggende af 35 Tdr. Land blev solgt 1830 for 1000 Rbd., og Kjøberen svarer

derhos Undertag. Denne Gaard var næsten uden Besætning, ved hiin medfulgte den. Tre sammenlagte Gaarde i Nyrup af 12 Tdr. 7 Skp. Hartkorn og over 300 Tdr. Areal solgtes 1830 for 15000 Rbd. Jorderne ved Frederiksborg Kjøbsted ere i den senere Tid meget høit betalte; de bedste Indjorder med omtrent 250 Rbd. pr. Td. Land. Paa andre Steder i dette Amtsdistrict derimod har ofte neppe Afsætning fundet Sted, selv ikke engang paa meget gode Jorder. Ved Herløv solgtes 1830 god Engbund for omtrent 50 Rbd. pr. Td. Land, 37 Tdr. Land gode Jorder ved Lynge for 1500 Rbd. Sedler.

Forholdene paa Frederiksborg Amt ere i det Hele taget overalt saaledes, at ethvert arbeidsdygtigt og arbeidsvilligt Menneske kan faae Arbeide. Skulde i det Enkelte ogsaa engang synes at være Mangel derpaa, saa er paa andre Steder atter Trang for Arbeidere, og den Mand, som vil søge efter Arbeide, har vist nok kun sjælden manglet det. Det betydelige Tiggeri her finder Sted, meget ofte desværre af Folk, som godt kunde arbeide, er et Misfoster, avlet af Dovenskab og Uforskammenhed.

Binæringsveie, saavelsom ualmindelig, jeg mener uden for Agerdyrkningen liggende, Leilighed til Fortjeneste for Arbeidsmanden haves paa mange Steder; for Strandboerne ved Fiskeriet, for Skovboerne ved de betydelige Opskovninger, Dyrkninger og andet Arbeide i de kongl. Skove, hvorved paa dette Amt sikkert sættes 20-30000 Rbd. aarlig i Omløb. Desforuden lader Stutteriværket udføre meget Arbeide, og i Nærheden af dets Gaarde ere Arbeidsfolk til visse Tider knappe. Vel har Bonden i den senere Tid ikke kunnet lade gjøre ret meget extraordinairt Arbeide, men mange Landmænd udenfor Bondestanden beskæftige udi dette Amt i Almindelighed endeel Arbeidsfolk. Ligesaa Torveskjæret til Handelen, hvorved paa adskillige Steder sættes en stor Mængde Mennesker i Arbeide. Desuden har Amtet adskillige Teglværker og Kalkbrænderier, hvoraf blandt Andet anføres: det meget betydelige kongl. Kalkbrænderi i Tærkelskoven, tvende private i Uggeløse Sogn; før endnu tre andre, hvoraf eet her, eet i Uvelse og eet i Strø Sogn, hvilke for Tiden ligge stille; eet Teglværk ved Stutteriet; eet i

Herlov Sogn, tre ved Frederiksborg, det ene i Forbindelse med Kalkbrænderi; fire Teglværker, forbundne med Kalkbrænderi, paa Kronborg Amtsdistrict, hvoraf det paa Kronborg Teglgaard er meget betydeligt; to Teglbrænderier i Hornsherred; tre paa Hirschholms Amt, hvoraf det ene leverer Tagstene. Det største, ved Nivaae, drives imidlertid ei nær med den Kraft, hvortil det efter Anlægget er beregnet. Desuden ere flere Pottemagerier paa dette District. Frederiksværk og Hellebek Fabriksteder beskæftige mange Mennesker, ei blot de egentlige Professionister, men ogsaa af de i Nærheden bosatte Huusmænd, der bruges som Arbeidsmænd paa disse Fabrikker, især paa Frederiksværk.

Fiskeriet drives unægtelig ikke til den Grad, som der haves Leilighed dertil; og dette netop paa de Steder, hvor en Deel af de øvrige Erhvervskilder for Arbeidsmanden mangle. Saaledes kunde Hornsherred, Frederiksværk Gods og Kronborg Amts nordvestlige Kyst nok trænge til at anvende mere Kraft paa denne Næringsvei. Ellers ere Rongsted, Dauglykke Slette, Humlebek, Espergjerde, Skotterup, Snedkersteen, Lappen, Aalsgaard, Hornbek, Willingebek, Gilleleie, Raageleie, Tidsvildeleie, Liseleie, Kikhavn og Lynæs de egentlige Fiskerbyer paa dette Amt, fra hvilke, foruden hvad Amtet selv forbruger af ferske Fisk, en ikke ubetydelig Mængde føres til Kjøbenhavn. Denne Forsendelse af Fisk giver ogsaa den jorddrivende Beboer en liden Bifortjeneste med de saakaldte Fiskereiser, som betales ret godt. Men selv dette viser, med hvor liden Kraft Fiskeriet drives; thi var Udbyttet større, vilde man vistnok med mere Fordeel føre levende Fisk søværts til Kjøbenhavn, hvilket selv for Jyllands Fiskerier findes lønnende. Paa Ouro og i Selsø Sogn, fremdeles, men med mindre Driftighed, ved Hornsherreds Vestkyst lige over for Ouro, skulle Huusmændene og enkelte Bønder tage en temmelig levende Deel i Fiskeriet. I det Mindste anførtes dette som een af Aarsagerne, hvorfor det her er saa vanskeligt at faae Kartoflerne optagne.

I Nærheden af Lindegaarden og Krabbesholm har Arbeidsmanden i en betydelig Række Aar havt megen Fortjeneste ved de der skete Skov- og Haveanlæg, saavelsom ved mange paa disse Gaarde iværksatte Jord-Forbedringer og andre Indretninger.

Til Binæringsveiene for Huusmanden kan i Skovegnene endnu henføres, Bærs og Nødders Indsamling og deres Salg til Kjøbenhavn, hvormed en Mængde Mennesker befatter sig hele Høsten igjennem. Vel haves ingen Rettighed til deres Indsamling i de Kongl. Skove, hvor de næsten ene antræffes, men Tilladelse dertil nægtes ikke. Jeg troer vist, at Det, som Amtet henter for disse ubetydelige Artikler, især fra Hovedstaden, beløber sig til adskillige Tusinde Rbd. om Aaret.

Af Binæringsveiene for Agerdyrkeren staaer Tørvehandelen i de dertil, efter det Forommeldte, bequemt liggende Sogne foran alle andre. Dernæst have Brændetransporter saavelsom Brændehandel, det Første meer i den senere Tid, det Sidste meget udbredt i tidligere Perioder, været betydelige i Skovegnene. Teglbrænderierne og især Kalkbrænderierne give ligeledes mange omliggende Agerdyrkere Fortjeneste, baade med det raa og det tilvirkede Materials Transport, saavelsom med Brændets Tilførsel til Værkerne. Dette har, foruden med Kalkværket i Tærkelskoven, især i den senere Tid været Tilfældet med det under Lyngekro drevne Kalkværk i Uggeløse Sogn, hvorfra mange Vogne ere fragtede med Kalk til Kjøbenhavn, Roeskilde, Holbek og flere Steder.

Kulsvieningen og Kulsvierfærd hørte før til Amtets Aand, og den største Deel af Frederiksborg, Kronborg og Hirschholms Districter kaldes endnu Kulsvieregnen, dens Beboere Kulsviere, skjøndt de Fleste af den nærværende Generation neppe have seet en Mile. Thi i de sidste 10-12 Aar er Kulsviening kun endnu brugt af enkelte Huusmænd og faae Bønder i Kirkelte, Karlebo, Hammersholte, Børstingerød, Gadevang og nogle andre Steder under Hirschholm og Frederiksborg District, samt paa Kronborg Amt i de paa Skov meest rige Egne, især i Norden af Gribskov. Skoven afgiver vel endnu endeel Material, som ikke er for kostbart til at anvendes til Kul, men det, som egentlig i forrige Tider dertil benyttedes, Træstodene paa de affkovede Marker, er med liden Undtagelse for længe siden fortæret. Tørvekulsviening har kun under Krigen fundet Sted, da Smedene manglede gode Steenkul; men aldrig nogensteds til den Grad, at man kunde henføre dette til Næringsveiene. Forfatteren prøvede det paa en i den Tid tilkjøbt Mose og tilvirkede der i Aaret 1810

henved 3000 Tdr. Kul, hvilket meget godt svarede Regning. Men ikke alle Moser hos os have Torv, som er tjenlig til Kul for Smedeværkstederne.

Biavl kan man neppe henføre til Amtets Binæringsveie. Vel havde mange Beboere i forrige Tider Bier, men sjælden saa mange, at Salget af Honning, Vox eller Mjød, med hvis Tillavning Enkelte især befattede sig, i det Hele betragtet var nogen Gjenstand. Desuden forekommer det mig, at Biavlen har aftaget i de fleste Egne, og næsten ingensteds antraf jeg under mine Reiser i afvigte Sommer en betydelig Mængde Bistader.

Qvæg- og Hestehandel kan ei heller henregnes til Landmandens Binæringsveie; thi den første indskrænker sig meest til Salget af Tillæget samt enkelte tilkjøbte og fedede Høveder, og hører saaledes ganske under Avlsdriften; og egentlig Hestehandel drive vel enkelte Bønder, for adskillige Aar siden især temmelig stærkt til Sverrig, men disse Handlende ere for en stor Deel mere at betragte som Hesteprangere, end som Landmænd, der drive det som tilfældig og underordnet Erhverv, hvilket sidste ingenlunde er meget udbredt blandt Bønderne paa dette Amt. Betydelig Hestehandel derimod drive de alle indbyrdes, ved at sælge eller ombytte de gamle udlevede Heste, for at overgive dem til deres, i det Forrige ommeldte Bestemmelse: til Udslæbning.

En ei ubetydelig Binæringsvei finde vi endnu i de mange Blegdamme, som antræffes paa dette Amt, hvortil ikke alene dets Kjøbsteder for en stor Deel sende deres Tøi, men hvortil især føres meget fra Kjøbenhavn. Blegmændene hente og tilbagelevere Tøiet og have saaledes en meget betydelig Fortjeneste derved, som har bragt mange Familier i Velstand. Beboerne ved Esromsø og andre med klart Vand forsynde Egne tage fortrinligst Deel i denne indbringende Binæringsvei.

Betragtningen, om her findes arbeidsløse Mennesker, eller Mangel paa Arbeide, har ført mig til de Næringsveie, som haves for Beboerne, og derfor kommer jeg først nu til at omtale Folke- og Arbeidslønnen.

Der, hvor Tjenestefolkene lønnes med Penge, hvilket, uden i Forening med Klæder, høist sjælden skeer hos nogen Bonde, og ikke engang overalt hos Agerdyrkerne udenfor Bondestanden, kan man antage, at en forsvarlig Karls Løn i Gjennemsnit er rigelig 40 Rbd., hvorhos dog ofte endnu tilstaaes et par Støvler eller et andet Klædningsstykke, efter som der forefalder mere eller mindre strengt Arbeide paa en Gaard, eller som den sig Bortfæstende har et mere eller mindre godt Rygte. Pigerne, hvor de ikke faae Klæder, bekomme 20-25 Rbd. og desforuden ofte et Par Sko eller noget Linned. Bonden giver Klæder som Hovedløn og lidt Penge; men dersom Klæderne beregnes efter Tøiets Værdi eller hvad de vilde have kostet, naar alt Arbeide derved var gjort for Penge, vilde denne Løn nok opløbe til ligesaameget, som den rene Pengeløn. Ikke destomindre er dette en roesværdig Skik, der, efter det nyligen derom yttrede, vedligeholder Huusfliden meest. Alle de Klæder, Tjenestefolkene faae, blive syede i Husbondens Huus, men ei alene til Karlenes tages Skræder, ogsaa Pigernes maae syes af ham — Beviis paa, hvor meget Fruentimmerne staae tilbage i denne Deel af qvindelig Arbeidsfærdighed. Den gifte Mand tjener for det Meste for Sæd og Penge. Han tærsker om Vinteren og faaer tondeviis betalt; sædvanligst 14-16 ß. for Rugen, 10-12 ß. for Byget og 8-10 ß. for Havren, eller han er accorderet om Sæd, hvor der gives fra den 21 til den 31 Skjeppe; dette er imidlertid, siden den Tid Sæden faldt saa betydelig i Priis, gaaet meget af Brug. For Sommertjeneste fra Maidag til Mikkelsdag pleier Huusmanden i de fleste Egne at faae 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, Tørv og Vogn til dens Hjemagning; ofte ogsaa et Læs Hø, og Jorden ploiet, hvis han har en Jordlod; desuden Hjælp med Heste og Vogn, naar han trænger, samt en Pengeløn af 4-6 Rbd.; dette sidste især siden Sæden faldt i Priis; thi under tidligere modsatte Forhold fik han oftest Intet eller Ubetydeligt i Penge. Tiltræder han sin Tjeneste først til St. Hansdag, hvilket skeer ofte, da er Lønnen forholdsmæssig endnu høiere. Daglønnen er i Almindelighed 10-12 ß. om Vinteren, 16 ß. om Sommeren, Høstdagene betales vel ogsaa med 20-24 ß.; Alt foruden Kosten. Paa egen Kost er Daglønnen temmelig forskjellig efter Egnene. I Nærheden af Hel-

singer, i Hirschholms Amt under Torveskjærstiden, ligesaa til visse Tider i Nærheden af Frederiksborg Ladegaaard og Hillerød By, betales meest, dog sjælden over 40 ß. daglig om Sommeren, hvorimod den almindelige Dagløn er 24=32 ß. Accorderet Arbeide, især paa Torvemosen, giver en rask Mand ofte 3 til 5 Mk. Fortjeneste. Vinterarbeidet betales maadeligst: 4 Mk. à 4 Mk. 8 ß. for en Favn kløvet Bøgebrænde at opskove, hvorved, naar Slid paa Værktøi fraregnes, ofte neppe 20 ß. fortjenes daglig, uden ved meget gode Træer, hvilke dog langtfra ikke forekomme almindeligst. Men vore Skovere, uagtet opvoxne under Skovningsarbeidet, vise ingenlunde Færdighed heri, og de staae langt tilbage for Nordtydklands Skovarbeidere, baade i Flid, Vindskibelighed og god Villie til at udføre Arbeidet godt, om det end kunde skee, uden i ringeste Maade at have større Uleilighed deraf. I Flittighed og Duelighed til Skovningsarbeidet staae ogsaa Fynboerne foran, efter dem at dømme, som under Krigen vare udkommanderede til Districterne for at opslaae Brænde.

Ellers ere Nordsjællænderne raske til Arbeidet til visse Tider, især i Høsten, hvor man fra tidlig om Morgenen til langt ud paa Natten ufortrødent og muntert seer dem kappes med hverandre i at fremme Markarbeidet. Overalt har jeg ikke til alle Aarets Tider fundet Tjenestefolkene saa maadelige og trevne til Arbeide, som de udraabes for af Mange. Blot Husbonden vil gaae foran med et godt Exempel, være ofte med sine Folk paa Marken, og da stedse muntert deeltagende i Arbeidet, istedetfor gnavent at paadrive det. Min Erfaring har lært mig, at Størstedelen af Tjenestefolkene er, under god Anførsel, villig til Arbeide i de Tider, hvor det vigtigere er forhaanden: Foraarets Markarbeide, Torveskjær, Høsten. Men ere disse tilendebragte, da ere de dovne og trevne, ofte i høi Grad. Af egen Drift at benytte ledige Timer og Dage til noget Nyttigt, eller med Virksomhed at fremme Biarbeider, de sættes til, det maae vi ikke vente af vore Tjenestefolk. Derfor er en Avlskarl i en mindre Gaard, i Vinterens Tid, naar der ikke netop haves nogen Kjørsel, han kan sættes til, et Subject, man ofte kan komme i Forlegenhed med. Hos Bonden sættes Karlen paa Loen, men hos Kjøbstedmanden

bortfæster Avlskarlen eller den ugifte Tjenestekarl sig ikke gjerne paa de Vilkaar. At træffe paa Avlskarle, som ogsaa i Husbondens Fraværelse skulde fremme Arbeidet og see paa dennes Bedste, hvilket for var meget almindeligt i Holsteen, hører til Sjældenhederne hos os, hvorom jeg allerede har havt Leilighed til a yttre mig. Pigerne ere i Almindelighed meget flinke til Markarbeidet, bage ofte ret godt, brygge derimod for det Meste maadelig, og kunne i det Hele ei roses for Bevanthed og Raskhed ved andre huuslige Forretninger. Ei heller gives der Leilighed for en Tjenestepige, hos Bonden at blive oplært i Meget. I Torvehandelens Egne ere de utrolig raske og behændige til Arbeidet paa Moserne, især til at forme Torv. Her faaer en Tjenestepige, som stadigen bruges paa Torvemosen, foruden sin øvrige Løn, ofte et Læs Torv og Vogn til at føre det til Kjøbenhavn. At kjøre et Par Heste og tilbringe en Nat med dem paa Landeveien, ere vore Bønderpiger i Skov- og Torve-Egnene heller ikke bange for, og mange Fruentimre sees at bringe især Torv til Hovedstaden.

27.

Hvilke Dele af Landbruget fortjene, efter Local- og Tidsomstændigheder, især Anbefaling? Fortjener den animaliske eller vegetabilske Produktion Fortrinet? Af den første igjen enten Qvæg- eller Faareavl, eller Heste-Opdræt? Hvilke Vørter, enten til Sæd, Foder eller Handel, kunne med meest Fordeel dyrkes?

De Betragtninger, hvortil de i de foregaaende Afdelinger behandlede Gjenstande have ført, indeholde for Størstedeel Besvarelsen paa de her forelagte Spørgsmaal. For altsaa ei at trætte med formegen Igjentagelse, skal jeg fatte mig kort.

Med Undtagelse af faae letsandede Egne eller enkelte imellem den bedre Jord adspredt liggende skarpe Strøg af større eller

mindre Udstrækning, er Amtets Jordbund saa god, at alle almindelige Kornsorter og Fodervæxter kunne dyrkes med Fordeel; paa de fleste Steder selv Hveden, dersom Jorden kun bliver sat i tilbørlig Kraft. Paa Torve mangler det hverken for den vegetabilske eller den animalske Production — den fine Uld, for Øieblikket, maaskee undtagen, efter hvad derom er bemærket paa sit Sted. Localet giver altsaa hverken den ene eller den anden Fortrinet. Men vel have Tidsomstændigheder frembragt stor Forskjel i Henseende til Priserne og en mere eller mindre god Afsætning paa Landmandens forskjellige Producter.

Sæden var i høi Priis nogle Aar efter gjenvunden Fred, men faldt og holdt sig længe saa lavt, at Agerdyrkerens Existents blev meget tvivlsom. Siden 1826 er den stegen igjen, og hiint Aar, som af Mangel paa Sæd og Foder paa de fleste Steder var et beklageligt, hævede enkelte gode Agerdyrkere betydelig i Egne, hvor Jordbunden og dens Behandling modstode Tørkens alt for skadelige Virkning. Priserne ere siden ei igjen nedsunkne til den forrige lave Stand, men ei heller have vi havt noget godt Aar. Og hvad Grund er der til at haabe stadig gode Sædepriser! — Naar Rugen under halv Misvæxt, saasom 1829 i en stor Deel af Landet, under politiske Uroligheder, som ellers stedse pleie at hæve Sædepriserne, under Udsigten til en ringe Høst deraf i det kommende Aar, istedetfor at stige i Priis daler, saa er dette vist intet godt Tegn for Kornhandelen. I forrige Sommer kunde vi sælge toradet Byg for 21=22 Mk.; nu maae vi atter bortgive det for 13=14 Mk., skjøndt det forrige Aars Byghøst langt fra ikke kan kaldes god. Maaskee det vil stige igjen, men neppe betydelig, dersom dette Aars Høst udfalder godt, med mindre den politiske Horizont skulde fordunkle sig mere. Hveden har i de sidste 14=15 Aar undertiden staaet dobbelt saa høit, som Rugen, undertiden ei naaet meget mere end Byggets Priis — i det Mindste ikke paa vore egne Torve. Rapsen er faldet fra 10 til 5 og har atter hævet sig til 8=9 Rbd. Kummen faldt fra 18=22, til 8=9 Rbd.

Skulde Landmanden under saadanne vaklende, undertiden inden den nedlagte Sæd er indhøstet, atter sig forandrende og ofte til det Modsatte hældende Priser paa det forskjellige Korn, lade sig forlede til, snart at give dette, snart hiint Fortrinet! Kan dette

skee uden Forstyrrelser i hans Avlsbrug? — Vexeldriften alene tilbyder her et større Spillerum. — Jeg formener, at alle sædvanlige Kornsorter bør dyrkes i det Forhold, som et, efter Jordbund og en fast Plan indrettet Agerbrug kræver det, og Øieblikkets høiere eller lavere Priser paa det Ene eller det Andet bør ikke gjøre Dyrkeren raadvild deri, da Misforhold af dette Slags sjælden vedvare længe.

Af den animalske Production har unægtelig Qvægstalden givet den reelleste Indtægt og det meste Overskud. Den Mand, som i de sidste 12-16 Aar har havt sin Stald mueligst godt besat, baade med Malkekøer og Fedeqvæg, er ikke nedtrykket af Tidernes Tyngde. Blot en taalelig god Besætning allerede har reddet Mange fra Undergang og lagt Grunden til, atter at hæve sig, uagtet Priserne paa Fedeqvæg heller ikke altid have været meget høie. Denne Gjenstand er nærmere omhandlet i 18de Afdeling, hvortil henvises. — Smørret har staaet i høi, det har staaet i lav Priis, og Bondekonen, som til een Tid ei fik over 12 à 14 ß. for Pundet deraf, hjembragte til andre 28-32 ß. Skal Bonden, som har besat sin Stald med Malkeqvæg og et betydeligt Tillæg, deels til dets Vedligeholdelse, men især til Fedning, nu — da Smørret stiger til 32 ß., hastig skille sig ved sine unge Stude og kjøbe Malkekøer istedet for dem? — skulde han, naar Konen fortrædeligen kommer hjem fra Byen med sine 12 eller 14 ß. for et Pund Smør og knurrer, at det ei kunde betale sig længer at kjerne, nu strax tænke paa, til Efteraaret at golde en Deel af sine Køer til Fedning?! — Stadighed i det foresatte Maal fører sikkrest til at bestaae ved Landbruget. Men med modent Overlæg skal man bestemme sig dette Maal og ei glemme derhos at tage alle Localforhold, især Jordbundens Beskaffenhed, dens øieblikkelige Kraft og hvortil den i Tiden kan bringes, under Overveielse. En med mueligst godt Qvæg vel besat Stald, hvori, efter Loddens mere eller mindre gode Græsning og Høavl, Malkeqvæget eller Tillæg til Fedning er overveiende (hvis ikke Leilighed til Melkens fordeelagtige Salg raader udelukkende til hiint) bør være vore Bønders og de mindre Avlsgaardes første Formaal. Dette kræver og fremmer betydelig Sæd- og Foderavl, især Kartofler til Fedning. Er Sæden om Efteraaret i taalelig Priis eller grundet

Udsigt dertil, bestemmes den fortrinsviis til Salg. I modsat Tilfælde kan man uden Betænkelighed anvende en Deel deraf til Fedning og om Efteraaret, med Hensyn hertil, forøge Besætningen ved desmere magert Qvægs Indkjøb; dog aldrig til det Yderste, for under uheldige Affætnings-Forhold, hvor det fede Hø ved ofte endnu maa staae en god Stund over den Tid, da det er tjenlig til Salg, ikke at være nødt til at sælge til enhver Priis. Ikke heller skal man ganske blotte sig for Salg i Skjeppen, om Sæden end staaer nok saa lavt, deels for ei at miste Fordelen af, uforudseet undertiden, til det Bedre sig forandrende Kornpriser, og deels for efterhaanden af Sæden at kunne tage det Manglende i den nødvendige daglige Skilling, da Indtægten af Fedeqvæget kommer senere. Ikke Enhver har Driftscapital nok, til altid at kunne undvære det øieblikkelige Salg. En, baade med Malke- og Fedeqvæg rigelig besat Stald og rige Afgrøder bør kappes om Forrangen; da vil den uforgjældede Landmand endog i disse Tider kunne bestaae, og skjøndt Stalden ved et Gjennemsnit af en Snees Aar uimodsigeligen i vor Egn har afgivet mere, end Sædeavlen, der hvor begge Dele have holdt Skridt indbyrdes, bør denne ingenlunde tilsidesættes; thi begge Dele skulle gjensidig opretholde og hæve hinanden.

Faar, dette herlige Huusdyr, mangle aldrig paa Bondens Mark, men findes kun i den Mængde, at det afgiver det Fornødne til Husets betydelige Forbrug (see 23 Afdeling); han forædle det til Uldrigdom og Kjødfuldhed, med særdeles Agt paa at det føder sine Lam godt. Men forfine Ulden, svække sin haardføre Race, formindske sine Lam — det var endog Spørgsmaal, om dette selv under bedre Uldhandelsconjuncturer kunde lønne sig for den mindre Jordbruger. Ei vil jeg nægte, at dersom en Indretning som den, det Kongl. Landhuusholdningsselskab med sit stedse paa Landmandens Vel henvendte Blik søgte at etablere, kunde have bestaaet, hvorved fiin Uld endog i smaae Partier kunde være bleven leveret til Sortering og dernæst afsat for en Betaling, der kun nogenledes havde staaet i Forhold til Udlandets Priser, det vel ogsaa kunde have lønnet sig for Bonden, at tage Deel i de heraf flydende Fordele. Imidlertid troer jeg ikke, at under de hos os stedfindende Forhold selv da kunde være vundet stort ved

at indskrænke sin Qvægstald, for at forstørre Faareflokken, uden i meget magre Egne. Bonden overlade derfor den større Jordbruger de fiinuldede Faareflokke, hvis omhyggelige, med stor Opmærksomhed forbundne Behandling kun af den egentlige Faaredyrker kan paasees til Fuldkommenhed; og dette hører der til, for at levere Vare, som kan concurrere paa Udlandets Uldmarkeder, hvorhen vi maae vende vort Blik, dersom Faareavlen skal tiltage til det Betydeligere. Thi har vort Fabrikvæsen ikke kunnet hæve sig høiere, end til dets nærværende Stand under alle de forskjellige Stillinger, vi i de sidste 30 Aar have gjennemgaaet, hvoraf de fleste vare fordeelagtige for dets Opkomst, og under al den Omsorg, Regjeringen stedse har viist denne Green af indenlandsk Industrie, saa veed jeg ikke, hvad Mere vi endnu skulde have at vente paa, for hos os selv fordeelagtigen at kunne afsætte vor fine Uld. Lave Priser paa de nødvendigste Fødevarer, altsaa i samme Forhold lavere Arbeidsløn; høi Told paa udenlandske Fabrikater, altsaa dyrt Salg af vore egne; disse to Dele alene synes ellers at berettige til den Forventning, at især Uldmanufacturene vilde have tiltaget i det Mindste saameget i Mængde og Virksomhed, at de kunde have afkjøbt Landmanden de ringe Uldpartier, som danske fiinuldede Schæferier hidindtil kun endnu have afgivet for vore Torve. For Øvrigt er vor Beliggenhed som Søhandelsstat og de merkantilske Forhold, vi staae i til det øvrige Europa, saaledes, at man vel torde nære det Haab, at ogsaa hos os Uldhandel skulde etablere sig; men hidtil er denne Forventning bleven skuffet, og forgjeves vente vi vel paa, at for Eftertiden en liden Deel af de vistnok ikke ubetydelige disponible Penge, som henligge lidet benyttede hos os, skulde anlægges deri. Men rigtignok hører der mere Indsigt til Uldhandelen, end til at kjøbe og sælge Statspapirer; hvilket derfor ogsaa i hele Europa er den meest courante Vare, til stort Tab for den effective Handel.

Det staaer endnu tilbage at gjøre en Sammenligning af Fordelen ved Hesteopdræt og Qvæghold. Unægtelig har denne Egn fremfor andre Leilighed til at kunne tillægge gode Heste; ei heller ere vi blottede for taalelig gode Følhopper. Dersom paa en almindelig Bondegaard, uden eller med let Hoveri, holdtes 6 Arbeidsheste, kunde deriblandt gjerne være et Par gode Følhopper,

som afverlende bar Fol, hvorved vor Hesteavl upaatvivleligen maatte vinde, fremfor at nu ofte paa et Sted holdes og tillægges et langt større Antal Heste, med libet Valg af Hoppe eller Hingst, imod at paa andre — og oftest der, hvor der haves langt fortrinligere Hopper og langt bedre Raad til at fodre godt, næsten slet ikke tillægges. Men netop dette stadfæster, hvad ved enhver Beregning vil fremgaae, at ved Sammenligning af den rene Fordeel ved Hesteopdræt med Oxægavl, hiin staaer betydelig tilbage. For at tilveiebringe en 5 Aars Hest til aarligt Salg, under hvilken Alder man ei kan vente den fulde Betaling, skulle ved Antagelse af 6 Arbeidsheste med Folhopperne, holdes 11 Heste, Plage og Fol paa Stald og paa Græs. Arbeidshestenes Antal lader sig paa Grund af Tillæget ei stort forringe; thi vil man have Heste, som kunne ventes at blive betalte godt, tør de nok ikke bruges meget, inden de ere fem Aar gamle. Sætte vi nu ogsaa det høieste, man kunde faae for en saadan god, men ei udmærket (hvoraf der ikke falder saa ofte) 5 Aar gammel Hest, saa bliver det vistnok efter en 10aarig Middelpriis og efter den almindelige Erfaring, at ogsaa efter gode Forældre Afkommen ikke stedse er efter Forventning, ikke mere end 60-70 Rbd. Om Hesteopdræt kan skee uden Kjærne, ved at lade Kartofler træde i Kjærnens Sted, veed jeg ikke. Afgjørelsen af dette Spørgsmaal maa overlades til Erfaringen, som ei haves her, og derfor bliver ved denne Undersøgelse Hestehold og Hestenes Fodring betragtet efter Det, som er i Brug hos os, og da troer jeg sikkert at kunne antage, at den Sæd, en ung Hest, som man har fodret til at bringes til Det, den efter de øvrige Omstændigheder kunde blive til, har fortæret indtil i sit 5te Aar, kan anslaaes til en meget betydelig Deel af dens Værdi. Antager man endvidere — og jeg troer ikke, det er formeget — at to Stude kunne holdes, fodres og græsses mod een Hest, hvorved Studen dog Intet fortærer, uden hvad umiddelbart ei bør gjøres i Penge, og regner Studen, i 5te Aar fedet med Kartofler, til 50 Rbd., vist heller ikke formeget, naar Omhyggelighed i Oxægracens Forbedring og Tillægets Pleie svarer til den, man anvender paa Heste, hvoraf man agter at tage Tillæg til de høiere Landpriser: saa bliver Overskuddet ved Studens Salg mod Hestens 30 til 40 Rbd., uden at regne, hvad Hesten har for-

tæret af Sæd. Desuden taler endnu Det til Fordeel for Qvæget, at dets Tillæg ei er forbundet med de Vanskeligheder, som Hesteopdrætt. Koen, som bærer sin Kalv, er ei udsat saa meget, som den drægtige Følhoppe, der ei kan holdes fra Arbeidet; Kalven og det unge Nød staae ikke den Fare, som Føllet og Plagen, fordi hine ere mere rolige, saavel paa Græs som paa Stald. En i dens Følger vedblivende Beskadigelse, som Studen faaer, nedsætter dens Priis ofte slet ikke eller saare lidet, medens Hesten tidt, ved ringe Anledning, taber det Meste af sin Værdi. Studen endelig skal hverken tilrides eller tilkjøres, det sidste i det Mindste ei hos os, medens Hesten ofte faaer et Knæk eller en Uvane derved, som kan have betydelig Indflydelse paa dens Værdi.

Af Handelsplanter burde, foruden Kummen i det Mindre Rapsen, udi de bedre Egne, langt oftere end nu, sees paa vore Marker. Et Avlsbrug, hvori den er indført, vil upaatvivlelig give et betydeligt Overskud over Indtægten af det uden Raps, naar vi gjøre Beregningen efter Rapsens Middelpriis i de sidste 10-15 Aar. Ligesaa vilde denne Avl og Bekjendtskab med dens Fordele sandsynligviis bringe os til at anvende en, her saa meget forsømt, Jordforbedring, Merglingen, som i Naboprovindserne ret egentlig staaer i Forbindelse med Rapsavlen.

28.

Gives der i Districtet noget Særegent, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Advarsel?

Jeg har i det Forrige forsøgt at give en Anskuelse af Agerdyrkningens Stand i dette Amt, og umiskjendeligen vil af det Anførte fremgaae, at der i dens enkelte Dele finder betydelig For-

skjel Sted, efter Egnene saavelsom efter Dyrkerne. Hvad der fremtræder her i lys Farve, staaer i Skygge der. Roes og Dadel vil træffe de samme Gjenstande, men paa forskjellige Steder.

Saaledes kan altsaa Amtet egentlig ikke frembyde Noget, som i det Hele taget kunde henstilles som udelukkende efterlignelsesværdigt, eller advarende. Men vel i det Enkelte kan findes noget Særegent af begge Slags.

Efterlignelsesværdig er den i visse Strøg saa meget udbredte Kartoffelavl og denne Frugts Anvendelse til Fedning (5te, 12te, 18de og 27de Afdeling). Ikke mindre er det Ævrets Ophævelse i enkelte Egne af Amtet og en almindelig sig udbredende større Sands for Markfred, hvorfra kun nogle Strøg ere ganske undtagne (17de Afdeling). Efterlignelsesværdig fremdeles er den almindelige Raskhed og Stræbsomhed under Høsten, den glade Munterhed, hvormed man i Amtets fleste Egne seer Folkene, indtil langt ud paa Natten, arbeide ved Sædens Indhøstning, som det var Festdage.

Dadel derimod fortjener disse samme muntre, ufortrødne Høstfolk for deres Sløvhed og Trevenhed, efterat den sidste Neg er indbjerget, og til Advarsel for Andre maa henstilles Mandfolkenes i 23de Afdeling paaankede uafbrudte Ørkesløshed i den lange Vinters lange Aftener. Særegent er vistnok i dette Amt—med Undtagelse af Hornsherred—det næsten almindelige Afsavn af Reenbrak, i hvis Sted vel af og til Sommerbrakken træder, dog endnu ingensteds egentlig som Regel og Grundvold for Driften. Ogsaa Hornsherreds Bønders saa urene Behandling af den rene Brak fortjener høiligen Dadel, skjøndt — efter hvad jeg har hørt — dette neppe er noget Særegent, da Amtets sydvestlige Naboer ikke skulle gjøre det bedre. Heller ikke i Brakkens Afsavn paa det Øvrige af Amtet staae vi stort tilbage for vore Naboer i Kjøbenhavns Amts sydøstlige Deel, hvis Marker da heller ikke give efter for vore i Ureenlighed.

Udtærende Drift og idelig paa hverandre følgende Afgrøder af langtstraaet Sæd overalt, hvor Kartoffelavlen ei drives i det Store, og Bælgsæden kun indtager smaae Agre, kunde med de derved afkræftede Marker tjene som advarende Exempel for andre Egne,

hvis vore Naboer ikke maaskee gjorde det ligesaaledes og altsaa ikke havde nødig at hente advarende Exempler herfra.

Som værd at efterfølge, bør jeg endnu nævne den i den senere Tid, med Hensyn til Husenes Rummelighed, forbedrede Bygningsmaade, ligesom Opførelsen af de mange Huse her, især paa Kronborg Amtsdistrict, af Leermure, hvorved man efterhaanden vænner sig til grundfast Bygning, og derfra i Tiden sandsynligviis vil gaae over til Grundmuur, naar man har lært, selv at brænde Stenene dertil; vigtigt for en Egn, hvor Egetømmeret i en lang Periode vil komme til at mangle (see 22de Afdeling).

Advarende mod Skjødesløshed, har man i visse Egne hvert Øieblik seet Luerne slaae op af Gaarde og Huse; og neppe til Roes maa derved bemærkes, at skjødesløs Omgang med Ild og Lys fortrinsviis kun har fundet Sted der, hvor Bygningerne vare maadelige, og Assurancen forholdsmæssig høi, saa at Egnen er prydet med mange nye Steder, uden at Beboerne ere blevne ruinerede ved Anledningen dertil.

Dersom man ikke behandler de gamle Heste ligesaa umenneskelig paa andre Steder, som hos os, saa komme man hertil og see vor Adfærd (19 og 22de Afdeling) for at afskrækkes fra, for den Smule Arbeides Skyld, vi i deres Livs sidste Dage endnu kunde have af dem, at tage dem i Selen til det Yderste, og lade dem gaae paa nøgne, frosne, sneeklædte Marker, indtil de styrte!

Demoralisation og Irreligiositet har vel neppe taget større Overhaand hos os, end paa andre Steder, siden herover føres saa almindelig Klage. Brændevinens overdrevne Nydelse formenes almindeligen at være dette Ondes Hovedkilde. Unægtelig nydes her i Amtet overordentlig megen Brændeviin, og dette medfører meget Usømmeligt; men Fylderi har mere sit Sæde i Krostuerne, end i Bondens Huus. Selv fra huuslige Fester, fra Bryllupper og Barselgilder, gaae de Fleste ædrue hjem, hvilket derimod ikke altid kan siges om dem, som vende tilbage fra Kjøbstaden. Dog gaaer Brændeviins Nydelse her ikke saaledes i det Overdrevne, at Demoralisation og Irreligiositet især heraf maatte udledes. Foruden nærmere liggende Grunde bidrager vist nok et ikke passende Forhold imellem Religionslæreren og Menighedens Agerdyrkere

meget til, at disse ikke altid kun see i hiin, hvad de burde finde i ham: en Ven og Raadgiver under alle i det daglige Liv mødende Gjenvordigheder, hvornæst de ogsaa tillidsfuldere vilde lytte efter hans Ord, naar han i helligt Huus talede om høiere Gjenstande.

Blandt Andet bidrager Præstetienden, især naar den tages i Kjerven, eller private Forhandlinger derom skulle finde Sted imellem Tiendetageren og Yderen, meget til at fremføre en Stemning imellem begge, lidet passende til deres gjensidige Forhold. Denne tungeste af alle Landmandens Byrder burde aldrig tages directe af Religionslæreren, hverken i Neg eller i Skjeppen. Aldrig burde Underhandlingerne om denne Afgifts fastere Bestemmelse finde Sted imellem Præsten og Menigheden. Ved enhver Embedsvacance burde den uforanderlige Tiendeafgift fra Regjeringens Side underhandles og dernæst fastsættes i Pengeafgift efter Sædens Capitulstaxt, og disse Penge indbetales i Statskassen, hvoraf Præsten atter var at lønne, ligesom andre Embedsmænd, for at Bonden engang med Tiden kunde komme til at glemme, at det er til hans Skriftefader, til Religionslæreren, denne Afgift svares. Der ere De, som formene, at blot Offerne ere de Afgifter, som under den nærværende Form maatte ansees for upassende. Vel er det nedværdigende for Præsten at staae for Alteret og see paa hvert Kobberstykke, der rasler til Bunken; imidlertid er Offeret selv en fri Gave, eller betragtes dog saaledes, og ydes gjerne i glædelig Anledning, efter Giverens Evne. For dets Tilstedeltghed behøvedes altsaa blot forandrede Bestemmelser med Hensyn til Maaden og Stedet ved Ydelsen. Men Tienden, denne Levning af Munketiden, er en tung Byrde, som nedtrykker Agerdyrkningen og Dyrkeren, og medfører saaledes det første Brud paa Fortroligheds- og Kjerligheds Baand imellem Religionslæreren, forsaavidt han er Tiendetager, og Yderen. Om end Enkelte, uden tungt at føle det, kunne afsende det for Tienden accorderede Læs Sæd til Præsten, saa ere der derimod Mange, som vist nok med et tungt Hjerte og med Betragtninger, som ikke egne sig til at knytte Baandet imellem Sjælesørgeren og Skriftebarnet fastere, aflevere de sidste Tønder Sæd, de maaskee

kun have tilovers til Salg, og med hvilke de kunde have reddet sig ud af Øieblikkets trykkende Stilling.

Man anføre ikke imod det Yttrede, at der ere flere Embeder i Staten, hvorved de betydeligste Indtægter bestaae i Sportler. Den juridiske Embedsmand kan jeg vogte mig for at komme i Berørelse med, og begaaes ulovlig Gjerning, skader det ei, at der maa bødes, endog til ham. Ei heller har det saadan Indflydelse paa den indre Følelse, at vi ved Contracter, ved Kjøb og Salg og ved alt, hvad vi ville foretage os med vort verdslige Gods, maae skatte til det Offentlige og for at nyde Retfærdighed maae offre til Retfærdighedens Piller; men dybt saarer det vort Dyrebareste, vor indre Stemning mod Religion og dens blide Bud, naar dens Forkyndere, de, som i Tidernes Nød og Trængsler skulle tale lindrende Ord til os, ligefrem maae betales derfor og saaledes ofte bidrage ikke Ubetydeligt til at forøge Trangen.

Med Ønsket altsaa, at Tiendeforeningerne, hvormed det paa mange Steder i Amtet ei endnu er kommet meget langt, maatte fremmes det Meste muligt, og at derved maatte bestemmes Afgiftens Erlæggelse til Statskassen, blandt de øvrige Kongl. Skatter, hvor, foruden Kongetienden, paa en stor Deel af dette Amt, ogsaa Kirketienden erlægges, hvorved dens Oprindelse næsten er glemt, slutter jeg denne Afdeling, for at komme til det sidste Spørgsmaals Besvarelse, hvortil dette Ønske gjør Overgangen.

29.

Hvad ansees i Almindelighed for, at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn til dens Localitet?

Uden noie at kunne adskille det almindelig Gjældende fra Det, som alene har sin Grund i Egnens Localitet, skal jeg igjennem-

gaae her adskillige Punkter, hvorpaa det maaskee ikke kunde være overflødigt at henlede Opmærksomheden.

1) Ligesom Skatter og Afgifter og de paa Landeiendommene hvilende Byrder ere ulige fordeelte over hele Landet, saaledes finder ogsaa paa dette Amt et Misforhold Sted imellem Eiendommenes Skyldsætning i det Enkelte. Den mod Andre for høit Bebyrdede seer altsaa med Længsel den Tid imøde, hvor den nye Matricul, hvoraf man venter Misforholdene hævede, træder i Virksomhed. Men paa den Deel af Amtet, hvor Jorden er fri Eiendom med Hensyn til Kjøb og Salg, torde dog den Betragtning ikke være uvigtig, at Kjøbesummen, hvorom tvende Contrahærende ere komne overeens, har rettet sig efter Eiendommens Værdi, der for en stor Deel er afhængig af de derpaa hvilende Byrder. Skulde altsaa en Gaard, med Hensyn til de paa den kun hvilende 100 Rbd. i Skatter og Afgifter, være betalt med 4000 Rbd., bliver denne Gaards Værdi under Forudsætning af, at alle øvrige Forhold ere uforandrede, nedsat til 3000 Rbd., saasnart den efter den nye Skyldsætning kom til at svare 140 Rbd.; ligesom den for høit skyldsatte Gaard maatte stige i samme Forhold, som dens aarlige Afgifter bleve nedsatte.

I hvorvidt Retfærdighed eller Billighed her kunne komme i Collision med den for nødvendig anseete almindelige Eensformighed med Hensyn til Deeltagelse i de offentlige Byrder, vil jeg ikke indgaae, som en Gjenstand for den høiere Statsbestyrelse, der vel er drøftet tilstrækkeligen, førend Bestemmelserne deri ere tagne. Men ved den modtagne Opfordring til Yttringer af dette Slags er det maaskee ei paa urette Sted, som individuel Anskuelse at fremsætte: at det synes bedre, istedet for stedse endnu at tilbageholde Resultaterne af de til en ny Skyldsætning foretagne Arbeider, jo før jo heller offentlig at bekjendtgjøre dem, tillige med en bestemt Termin, naar den nye Matricul skulde komme til at træde i Kraft. Thi ikke alene kunde da ethvert herefter til Afslutning kommende Kjøb contraheres paa en fastere Basis med Hensyn til Eiendommens forholdsmæssige Deeltagelse i de offentlige Byrder; de øieblikkelige Besiddere af for lavt skyldsatte Jorder gik saaledes ogsaa mere jævnt og gradviis over til det derved

uundgaaelige Tab paa Grundeiendommene, hvilke strax efter Bekjendtgjørelsen maaskee endnu kunde sælges for næsten deres fulde Værdi, dersom de forøgede Afgifter f. Ex. først om 15 eller 20 Aar kom til Erlæggelse.

2) Oplysning af Almuen paa Landet i Agerdyrkningens forskjellige Grene, Bekjendtskab med det Nyere, for at det, de hidtil have seet, ikke bliver holdt for det Eneste, der bestaaer, er upaatvivlelig det første Skridt til forbedret Landbrug, hvorpaa alle følgende beroe. Denne Oplysning kan erholdes ved mundtlig Underviisning, ved Udbredelse af hensigtsmæssige Skrifter og ved Exempelgaarde. Af de sidste, om end ikke i Ordets egentlige Betydning, have vi endeel; thi det feiler, som i 24de Afdeling er viist, ikke paa gode Agerdyrkere og velindrettede Avlsbrug paa mange Steder. Imidlertid kunde og burde saadanne Avlsbrug, hvorfra Bonden, om de end ikke i det Hele vare Mønstre paa det Fuldkomne, dog kunde hente Oplysning om de afgjort bedre Indretninger i Landvæsenet, være hyppigere; og billig skulde man kunne fordre saadant af enhver Præstegaards Jordbrug. Men dertil hører som første Betingelse, at de dermed beneficerede Embedsmænd have de fornødne Kundskaber i Agerdyrkningen, hvilket vel findes hos Enkelte iblandt dem, men dog ingenlunde kan blive det almindelige Tilfælde, saalænge det ei fordres af den tilkommende Landsbypræst, som ofte endog for en stor Deel skal bestaae ved sine Jorders Drift, at han ogsaa inden han kommer i Embede, og uden at betale følelige Lærepenge, skal erhverve sig Kundskaber i Agerdyrkningens Fag. Vel troer jeg ikke, at Agerdyrkeren dannes ved at høre dens Grundtræk foredragne i lærde Forelæsninger; men allerede det, at den Studerende var nødt til at henvende sin Opmærksomhed paa dette Fag, og saaledes maaskee allerede forinden, hvor Leilighed dertil gaves, betragtede Jord og Jorddrift med et andet Øie, end ellers i Almindelighed skeer af unge Mennesker, vilde, ved blot ringe Veiledning, maaskee lægge Grunden hos Mange til siden under Opholdet paa Landet og endelig ved praktisk Udøvelse og fortsat Læsning af gode Skrifter deri, snart i Theori og Praxis at komme saavidt, at Oplysning om Meget, der i Agerdyrkningens Fag endnu er fremmedt for Bonden,

kunde udgaae fra Præstegaarden, som det for ham meest passende Sted til ogsaa deri at hente Underviisning og Veiledning.

Det samme Tilfælde finder Sted med Skolelærerne og deres mindre Embedslodder, hvor Huusmanden burde finde et efterlignelsesværdigt Mønster paa god Dyrkning, ligesom i Skolelæreren en Mand, han kunde føre forstaaelig Tale med om Jorddrift. Men endnu mere kunde herfra virkes for Agerdyrkningen, dersom den voxne Ungdom, efter en egen dertil indrettet meget kortfattet Lærebog, erholdt her en ordentlig fattelig Underviisning i de af Agerdyrkningens Gjenstande, om hvilke det kunde anseés passende at nedlægge rigtige Ideer i det vel endnu umodne unge Menneske, men som dog, saasnart det har forladt Skolen, efterhaanden træder mere og mere i Virksomhed ved Agerdyrkningen, og hvor da, i det Mindste i det lysere Hoved, den nedlagte Spire vil komme til Udvikling. Det mindre lyse derimod vil dog maaskee forsaavidt være vundet for Agerdyrkningen, at det ikke ubetinget siden forkaster Alt, hvad det ei daglig har for Øine, fordi selv Tanken derom er det fremmed. Men ogsaa her vilde vistnok mangen en Idee fæste Rod, saa at man vel er berettiget til at antage, at tilkommende Fremskridt i Agerdyrkning sikkrest vilde udgaae herfra, i Forening med den videre Uddannelse, som vindskibelige, fremad stræbende Bønder siden kunde hente fra Præstelodden og dens til det høiere i Faget uddannede Dyrker.

3) Da Agerdyrkningens Opkomst ei kan have nogen Fremgang, hvor Usædelighed, især Fylderi tager Overhaand, saa er Politiets vaagne Øie paa denne Gjenstand ogsaa i den foreliggende Henseende velgjørende. Ligesom jeg i det Forrige allerede har yttret mig derover, er vistnok vor Egns onde Rygte i den Henseende værre, end Tingen selv; men unægtelig nydes megen Brændeviin i de fleste Dele af Amtet, hvilket i Kro og Skjenkestuer ofte gaaer for vidt. Videre, end vore Politieanordninger allerede bestemme, tør det Offentlige vel ikke indgribe i en fri Bevægelse endogsaa paa disse Steder, hvorfra Kjøbstædernes Liv og Driftighed desværre faaer sin betydeligste Impuls; men det Fylderi, som viste sig udenfor Krostuerne, paa Gaden eller Landeveien, burde, hvad jo den almindelige Sikkerhed allerede kræver, staae under det skarpeste Tilsyn. Den Mand, som ved at forlade

Krostuen ei var istand til at føre sine Trin ligefrem; den Bonde eller Tjenestekarl, som sienspynlig ei kunde lede sine Heste, men skulde ledes af disse, burde, hvor Politiets Øie blev ham vaer, tages under Forvaring, indtil Sands og Fornuft vendte tilbage. Et passende Aflukke ved Arresthuset, alene indrettet til Personer i denne Tilstand, et Slags Sti, burde modtage dem, uden foregaaende længere Forhør, end at Politimesteren havde overbeviist sig om, at det ham tilførte Subject ogsaa virkelig befandt sig i den Tilstand, at det trængte til, roligen først at udsove sin Ruus. Ueftergiveligen maatte han ligge een Nat udi dette Gjemmested — Arrest kalder jeg det ikke, thi saaledes mener jeg ikke, det skulde betragtes; — og efter saaledes at være tilbagegiven til Fornuften, var han da at slippe uden videre Straf, end den, som han selv maatte finde i at have været indelukket paa et Sted, som snart vilde blive betegnet med et bespottende Øgenavn. Heste og Vogn — hvis de havde været Subjectet betroede, eller det som disses Herre havde ført dem med sig, bleve overgivne til den Vært, i hvis Skjenkestue han havde ladet blive Fornuften tilbage, og denne maatte være ansvarlig for dem. Jeg troer vist, hvor lidet vor Bonde endog har Følelse for det Skamfulde at drikke sig fuld, saa vilde han dog ei være ligegyldig imod, paa denne Maade at komme til Fornuft igjen, og man torde vel love sig en fortrinlig Virkning heraf mod Fylderiets Yderligheder.

Uprivilegerede Udskjenksteder, og ofte ogsaa omgaaende Skjenkere — især ved offentligt Arbeides Udførelse — ere endnu fordærveligere, end de privilegerede Kroer. De tillokke Tjenestefolkene, især Arbeidsmanden, som bortsvirer der en Deel af den om Dagen fortjente Skilling, medens den anden Deel anvendes til at medtage nogle Pægle til den næste Dag, for at kunne udholde, indtil Aftenen atter byder ham det fulde Horn. Mange ere straffede for ulovligt Krohold; thi her finder ei sjælden Klage Sted fra Husbondens Side; mange udsælge derimod blot pægleviis, uden at udskjænke, hvilket ei saa let finder Angivere eller tilsteder Opdagelse. Men ogsaa dette Udsalg i det Smaae — ofte paa Credit — er meget skadeligt og fortjener ei mindre Politiets fulde Opmærksomhed.

4) For at Tjenestefolkene ei skulde sætte for liden Priis paa et godt Vidnesbyrd, troer jeg, det var meget nyttigt, at der strengt overholdtes, at Enhver, som bortfæstede sig, maatte forevise sit Skudsmaal. Dette skeer langt fra ikke almindelig paa Landet. Men rigtignok burde enhver Husbonds Attest ogsaa være sanddru og samvittighedsfuld, dersom Skudsmaalet skal have Nytte. De fleste give det slette Tjenestetyende af en meget paa urette Sted værende Medlidenhed, eller af Ligegyldighed mod Sagen, et bedre Vidnesbyrd, end det fortjener; eller man søger at undgaae at berøre Ankens Gjenstande.

5) Om Fattigvæsenet, Tiggeri og Lediggang haves endeel gode Bestemmelser; men med alt det er Tiggeriet i uafbrudt Gang paa Landet, hvilket er berørt i 26de Afdeling. Et stort Afsavn næsten overalt paa Landet er Mangel paa Fattig- og dermed forbundne Arbeids-Huse, hvor virkelig Fattige, som imidlertid endnu kunne bidrage til at erhverve sig deres Underhold, kunde beskjæftiges, istedet for at forøge Tiggernes Antal. En stor Mængde Mennesker bruge Tiggeri som en Næringsvei, der stemmer bedre med deres Tilbøielighed, end Arbeide, og derhos føder dem rigeligere. Jeg maa igjentage, hvad paa hiint Sted er blevet yttret, at de Fleste sikkert vilde afstaae derfra og søge at ernære sig ligesaavel som saa mange andre, maaskee mere trængende og mindre arbeidsdygtige, dersom de vidste, at Arbeidshusets Tvang og Tugt ventede dem, naar de lode sig træffe i Tiggeri. Vel er det haardt at lade den virkelig trængende, gamle, svage gaae bort uden Almisse, og, som ligeledes paa hiint Sted er anført, skeer det heller næsten aldrig paa Landet, men Misbrugen er saa stor, at det var ønskeligt, Enhver vilde overvinde sin Følelse og heller bidrage meer til de Fattiges Underholdning, ved hvilket sidste man nu krymper sig, fordi man veed, at desuagtet ligesaamange gaae paa Tiggeri. Især burde strængt paasees, at Børnene ikke udsendtes for at tigge, hvilket nu skeer af mange Forældre, der aldeles ikke kunne henregnes til de Fattige. Saaledes tabes i spæd Alder allerede Følelsen for det Skamfulde, som er forbundet med Tiggeri, hvor det udøves af Andre, end Fattige formedelst virkelig Mangel af eller Udueligheb til Arbeide, foruden at saadanne Unge faae Smag for Lediggang, hvorved Spiren nedlægges til alle de Lyder, som have deres Ud-

spring heraf. Ere Familier forhaanden, som have saa mange Børn, at det, selv under Victualiernes lavere Priser, kunde falde dem vanskeligt at ernære dem, da maatte nogle deraf meget hellere bespises efter Omgang i Sognet, end at deres Tiggeri skulde vedligeholdes. Forøvrigt er Overholdelse af Forbud mod Tiggeri paa Landet vist endnu vanskeligere, end saadanne Foranstaltninger til de Fattiges Underholdning, at Forbudet selv ei torde kaldes haardt; og efterat saa mange velmeente Bestræbelser for at udrydde denne, paa dobbelt Maade af Samfundets Kræfter tærende Snylteplante, der under Fattigdommens Skjul daglig slaaer dybere Rod, have været forgjeves, henstilles denne Sag her blot, som indbefattet under Landboernes første Ønsker, uden at jeg vover Andet, end de enkelte Antydninger, som kunde ligge i det over denne Gjenstand, paa given Anledning, udi dette Skrift Fremsatte.

6) Den største Deel af Amtet befinder sig i den lykkelige Stilling, enten ganske eller for Størstedelen at være befriet for Hoveri. Kun Egeholm, Svanholm, Overberg og Pagterolds Bondergods ere udelukkede herfra, og Udsigt til en forandret Stilling er vel ikke forhaanden. Ved de i Indledningen ommeldte Operationer under Udskiftningen af Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter kunde det første ikke fritages for, indtil videre at forrette Høhøsten paa Hovmarkerne; men man formeente dengang, at det med Tiden kunde bringes dertil. Mange Aar ere siden henrundne; men denne forønskede Tid er ei endnu kommen. Betragter man dette Hoveries tilsyneladende ringe Omfang, Indhøstningen af 4-8 smaae Læs Hø, uden at være bekjendt med de Besværligheder, som Omstændigheberne medføre, saa kunde man fristes til at holde det for en Gjenstand, som ei var Omtalen værd. Men den megen Tid- og Kraftspilde, som dette Høes Indhøstning medfører, især for saa mange meget fraliggende Bønder, gjør det ønskeligt, at Foranstaltninger kunde blive trufne, hvorved dette, i en vis Maade, ubestemte Hoveri blev afkaffet, som er saa byrdefuldt, at mange Hoveripligtige maaskee med Glæde vilde betale ligesaameget i Hoveripenge, som det til Høstning kommende Høes Værdi efter Middelpriis kunde anslaaes til. For endeel Aar siden indsendte samtlige til dette Hoveri forpligtede Gaardbrugere en allerunderdanigst Ansøgning

om Fritagelse for samme, mod en aarlig Afgift af, saavidt jeg erindrer, 1 Tønde Havre for hver Tønde Hartkorn, og haabede sikkert, at dette vilde blive taget i allernaadigst Betragtning, da man troede, at det ikke kunde falde vanskeligt for Bestyrelsen af de Kongelige Stutteri- og Avlsgaarde, at faae Høhøsten forrettet for mindre, end Beløbet af det Tilbudne. Over 3000 Hovdage, som Huusmændene maae præstere, staae til Stutterivæsenets Disposition, og behøves maaskee ikke tilsammen i Sædehøsten. Hvad med disse og Stutteriets egen Kraft ikke kunde udrettes, vilde, ligesom det alligevel skeer med det uden for de affatte Hovfæng faldende Slaaegræs, maaskee kunne have været at uddele blandt nærliggende Beboere til Høstning imod at de nøde $\frac{1}{3}$ Deel af Høet, hvorhos hidtil de høstende endog have indgaaet den Forpligtelse, at kjøre de andre to Trediedele til Stutteriets Gaarde. Denne Høst gaaer rask fra Haanden, fordi den ikke er nogen Tvang underkastet, og for Høets gode Behandling svarer den Høstendes egen Interesse. Vel synes det, at Stutteriet herved maatte tabe een Trediedeel af Høet; men Enhver, som betragter de under Hoveri og de til Høets Deling slaaede Marker, vil ikke kunne nægte, at denne ene Trediedeel rigeligen erstattes derved, at her slaaes meget nærmere Bunden, hvor de hoverigjørende, endog under det strængeste Tilsyn, stedse lade staae Betydeligt af det tætteste og bedste Græs. Skulde man imidlertid frygte for at kunne komme i Forlegenhed med Hø, saa vilde de Hoveripligtige vist nok villigen indgaae, mod Godtgjørelse i deres Hoveripenge, at levere et vist Qvantum Hø. Ja jeg troer, at mange af de rigeligere med Engbund forsynede Beboere forpligtede sig gjerne at levere næsten det hele Hø-Qvantum, deres Hovfæng i Gjennemsnit afgiver, blot for at blive frie for Byrden, at høste det.

Man siger, at Amtets Bønder i ældre Tider laae 3 til 6 Uger paa Hovmarken ved denne Høst, og anfører dette for at vise, hvor ubetydeligt deres nærværende Arbeide og Sinkelse er. Men derved, at et større Onde har bestaaet før, formindskes et endnu bestaaende ikke i ringeste Maade. Og alt for meget vedhænger der Beboerne endnu af hine, under Hoveriet ubundne Tiders Uskikke til at man ikke maatte betragte Hovhøsten som een af Amtets tungeste Byrder, som desuden ei ubetydelig er forøget ved den ældre

Høstmaades Ombyttelse mod en nyere, som vel leverer et bedre Hø, men derhos, selv under stadigt Veir, forvolder een Høstreise mere, hvilket i en travel Tid ingenlunde kan ansees for ubetydeligt, men under ustadigt Veir, hvor den egne Høsts gode Udfald meest afhænger af de enkelte bedre Dages Benyttelse, er saare trykkende; thi netop da bliver Høstarbeidet, ved de idelige forgjeves Reiser, næsten utaaleligt, og mange hele og halve Dages Torveir, som kunde være benyttet paa egne Marker, gaaer nu fuldkommen tabt, idet Tiden tilbringes paa Frem- og Tilbageveien, eller, under Forventning af sig opklarende Veir, snart paa Høvmarken snart hjemme; thi intet Betydeligt kan Landmanden foretage sig ved sin egen Høst, førend han er fuldkomment færdig med Høveriet.

Foruden Høveriet ere de offentlige paa det ufrie Hartkorn hvilendeÆgter og Frireiser en vigtig Gjenstand for Overveielse, med Hensyn til at gjøre dem mindst byrdefulde.

Den Mening, at det var rigtigst, at alt offentligt Arbeide af dette Slags blev overdraget til Mindstbydende efter afholdte Licitationer, hvornæst Arbeidets summariske Beløb var at fordele over hele Landets contribuable Hartkorn, har, forsaavidt det Første under alle Omstændigheder var udførligt, Det for sig, at megen Kraftspilde bortfaldt, og at hele Landet tog lige Deel i disse Byrder. Dersom man kunde antage, at enhver Agerdyrker til alle Tider havde tilstrækkeligt Arbeide for sine Heste, enten ved Jorddrift og Jordforbedring, eller ved andre lønnede Kjørsler, saa kunde der ikke være to Meninger om, at denne Maade at faae det offentlige Arbeide udført var den rigtigste, hvorved dog Commune-Arbeide vel ei kunde komme til at indbefattes under den almindelige Repartition; men da Bonden til mange Tider kun har meget lidet at bestille for sine Heste og uden Afsavn ofte kan undvære sin Karl eller en Dreng, som tidt kan bruges til at kjøre en tilsagt Reise, saa er det unægteligt, at denne Reise ei kommer til at staae ham saa dyrt, som om han skulde betale for den, selv om der kunde være en Miils Vei eller længere til Tilsigelsesstedet. Bevirke altsaa Friægterne uimodsigeligen endeel Kraftspilde, saa hæves dette atter derved, at ellers uanvendelig Kraft bliver sat i Virksomhed. Uden Tvivl vilde de Hartkornsbrugere, som laae nær saadanne Steder, hvor de betydeligere Arbeider skulde ud-

føres, saasom Hoved-Landeveies Anlæg, sammes aarlige Vedligeholdelse m. v., deeltage i Fortjenesten, som derved kunde haves; men den Fraliggende maatte betale Alting med Penge, uden at kunne fortjene nogen deraf igjen — eller, hvis han ved de derover til Afholdelse kommende Licitationer paatog sig noget deraf, saa indløb netop det Samme, hvorfor man ønsker Arbeidets Udførelse efter Tilsigelse hævet, Kraftspilde. Vel er det sandt, at en unødvendig længere Vei til Arbeidsstedet ikke er den eneste Kraftspilde, som forefalder ved offentligt Arbeide; uforsvarlige smaae Læs og Trevenhed til alt Pligtarbeide, især hvor det udføres i Fleng, bidrage ligesaameget til at gjøre et Arbeide to og tre Gange saa byrdefuldt, som det i sig selv er. Men meget er dette forebygget og mere kan det endnu skee ved Fordeling imellem Mand og Mand af alt det Arbeide, som efter dets Natur kan komme dertil. Saaledes har enhver Gaard sit visse Stykke af de større og mindre Landeveies Vedligeholdelse. Selv Sogneveiene begynder man mere og mere at fordele paa samme Maade. Sneekastningen, hvorved uendelig megen Tid unyttigen hendrives, bliver paa mange Steder, siden de senere Vintere atter have mindet om dette Arbeides Betydelighed, ligeledes fordeelt stykkeviis i de fleste Tilfælde, hvor det lader sig gjøre. Deslige Arbeider behøve derfor kun at staae under et skarpt Tilsyn med streng Overholdelse af sammes forsvarlige Udførelse, til Vedligeholderens egen Nytte og Gavn, og Tidens ubenyttede Hendriven derved vil meer og meer bortfalde, især naar det lod sig gjøre, at de af Husbonden udsendte Tjenestefolk kunde blive antegnede til særskilt Mulct, naar de viste sig uefterrettelige eller ulydige mod de tilsynførende Betjente i Henseende til det dem til Arbeidets Fremme Paalagte, saa at ikke Karlens Forsømmelighed stedse kun faldt paa den oftest ei tilstedeværende Husbond. Meget vilde det ogsaa bidrage til en god Ordens Vedligeholdelse, naar det under ingen Omstændigheder tillodes Brændeviinsudskjenkerne at indfinde sig paa disse Steder, hvilke foranledige megen Uorden og Ophold i Arbeidets jævne Gang. Tid- og Kraftspilde ved alt offentligt Arbeide i Fleng er ellers utrolig. Ikke heller kan det nægtes, at Tilsigelser til Transporter med Hensyn til Qvantiteten af det, der skal læsses paa, ofte have maattet rette sig efter enkelte, i Sognet Bosatte,

hvis Heste og Vogne ei ansaaes for at tillade Fremførselen af forsvarlige Læs, hvilket ved de især i en tidligere Periode forefaldende mange Pligtreiser ofte gjorde dem langt byrdefuldere, end de i sig selv ellers vare det.

Skulde altsaa det offentlige Arbeides Overdragelse til Mindstbydende, hvor dets Natur tillader det, enten ikke findes at svare saaledes til Forventning, at det var raadeligt, derfor at opgive det Bestaaende, saa troer jeg, det var især ønskeligt, at Arbeidet under det strengeste Tilsyn til dets forsvarlige Udførelse, saa meget som mueligt deeltes imellem de Ægtpligtige, for at Bonden, saavelsom og Tjenestefolkene, til Agerdyrkerens eget Gavn, engang kunde afvænnes med den under Fleng-Arbeidet rodfæstede Mening, at det, hvor offentligt Arbeide skal forrettes, er nok, naar blot en Vogn eller et Bud møder, ligemeget, hvad dermed udrettes.

En ikke ubetydelig Deel Reiser foraarsages ved Kirkers og Skolers Vedligeholdelse. Om Kirkerne bestemmer Loven, at Eieren af Tienden og Kirkens øvrige Indtægter skal paa egen Bekostning vedligeholde den; dog forpligtes Sognets Bønder til eet eller to Læs Materialiers Transport fra nærmeste Kjøbstad, hvor de ere at faae, men ei længer, end 6 Mile, og ei i Sædetiden eller Høsten. Senere Reskripter have forandret dette til 4 à 5 Reiser paa 1 à 3 Mile, uden at almindeligen Hohøsten derved skulde komme til Undtagelse. Ogsaa Huusmændene er der paalagt Pligtarbeide som Handlangere hos Haandværksfolkene m. v. paa een Kalkslager nær, som Kirkens Eier skal holde. En Forfatter, som i Kjøbenhavns Skilderi for 1823 har behandlet Æmnet om Fricægter, kalder dette, vist nok ikke med Urette, et ubegrændset Hoveri; og man kan vel heller ikke andet end bifalde ham deri, at det synes billigt, at, hvo som har Kirkens Indtægter, ogsaa for egen Regning burde besørge Alt til Kirkens Vedligeholdelse, i det Mindste, indtil det var beviist, at det ei kunde skee for Det, Sognets Beboere, som Kirketiendeydere, allerede bidrage dertil. Var det forblevet ved de i Loven derom bestemte, een eller to Reiser aarlig for at hente Materialier til Kirken fra nærmeste Kjøbstad, hvor de vare at bekomme, saa vilde disse Ægter ei kunne være extenderede til at hente Haandværkere og deres Værktøi, hvortil nu

stedse Vogne maae staae beredte, og som selv Svende og Drenge ofte ere ublue nok til at forlange. Findes Modsigelse deri, saa haves nok en Kalkballie eller deslige i Baghold, der forlanges fremført, som fornødent Material, hvor da Svenden medfølger som Appendix, eller for at paasee at dette Material ingen Skade kommer til.

Skolernes Vedligeholdelse bør rimeligviis skee af Skoledistricterne, og at Hans Majestæt paa dette Amts kongelige Godser hidtil har givet Beboerne saa megen Lettelse deri, maa betragtes som en Naade, der taknemmeligen bør erkjendes uden at give Krav paa den for den tilkommende Tid. Skolernes betydelige Reparationer og især nye Skolers Opførelse har ellers medført meget betydeligt Pligtarbeide, og der hører et vaagent Øie til, at derved ei skeer Misbrug. Embedsmændenes Friægter finder jeg, med Undtagelse af de under Krigen forefaldende Militairreiser, ikke at være nogen Gjenstand, betydelig nok til paa anden end sædvanlig Maade, efter Omgang, at kunne ønskes fremmede. Forfatteren, selv ægtpligtig og boende i en Egn, hvor vist nok ikke de færreste saadanne Reiser forefalde, har ei, uden under Krigens i denne Henseende trykkende Tid, fundet Anledning til at kalde disse Reiser byrdefulde, uagtet vel ogsaa for ham stundom er indløben en Tilsigelse til ubeleilig Tid. Betragte vi derimod Friægter og Pligtarbeidets summariske Beløb, saa er det ei ubetydeligt hos os. En nøiagtig derover i mange Aar holdt Beregning for den af Forfatteren iboende Gaard, hvoraf Statscassen betaler for det under Forstvæsenet liggende Hartkorn, har foruden Høhøsten paa Hovmarken, som er indgaaet af denne Gaard, givet 60=70 Rbd. aarlig for dens omtrent 7 Tønder Hartkorn. Men uagtet dette Avlsbrug i mange Aar har medført alt det Arbeide for Hestene, som foranlediges af Brakfrugtavl, Staldfodring, tidligt nedlagt Vinterfæd, Blandingsmødningers Samling og Mergels Paakjørsel, de sidste Dele vel ikke stedse, men i tidligere Aar dog ofte i betydelig Grad, vilde jeg dog hellere forrette Friægterne og det øvrige forefaldende Pligtarbeide, end betale bemeldte 60=70 Rbd. aarlig derfor, uagtet jeg stedse har havt og i de friere Mellemtider benyttet Leiligheden til, at bruge Hestene til Transporter uden for Avlsdriften. — Men ved en Fordeling af Friægternes Beløb over hele Landet vilde vor Egn

rigtignok vinde betydelig. Fordelingen kunde imidlertid ogsaa skee blot ved Beregning, uden at man lod Arbeidet forrette for Penge.

Til Friægterne maa endnu henføres den militaire Fourages Leverance. Fouragen selv betales til Priser, med hvilke Landmanden kan være tilfreds; men Leverancen er ikke paa alle Steder indrettet saaledes, at den lettes for Yderne. Flere Modtagere have beredvilligen budet Haanden til, at, naar et Sogn eller en Deel af Sognet forlanges tilsagt til Leverance, da alle tre Dele: Hø, Halm og Havre, kunne tages paa eengang; men det skeer ei overalt. Sagen er ei uvigtig, hverken for Landmanden eller Staten; thi Kraftspilden er stor, dersom hver Deel skal leveres særskilt. Da alle tre Dele skulle forbruges paa eengang, kan der for den samlede Modtagelse Intet staae i Veien, naar Indretningen fra Begyndelsen af er gjort, eller herefter gjøres med Hensyn dertil; og saaledes synes det, at denne Sag burde være en Gjenstand for den øvre Militair-Bestyrelse, uden at dependere af hver enkelt Modtagers mere eller mindre gode Villie. — Ønskeligt var det derhos, at den korte Tid af ofte ufremkommeligt Foraarsføre, det Meste muligt blev undgaaet til Fouragens Fremførelse. Leverancen af Hø og Halm paa eengang er desuden til største Fordeel for Cavaleriet selv, i det Høet — ved Bestemmelsen, at Halmen maatte lægges foroven, — sikkres for Bedærvelse ved uforudseet under Reisen indtræffende Regnveir.

7) Til Heste- og Qvægracens Forbedring er skeet Meget fra Regjeringens Side, som i Særdeleshed kommer dette Amt tilgode. Ei heller mangler det paa Leilighed til snart at skaffe sig en fiinuldet Faareflok. Men det, som med Hensyn til den indenlandske Faarestamme, maaskee er vigtigst for Bonden, dens Forbedring ved Vædere af mere kjødfulde og uldrige Racer, uden Hensyn til Uldens Fiinhed, tjenlige til at afgive Materialet til Huusflidens Frembringelser, deri kunde maaskee endnu skee noget mere. Vel findes ogsaa til det ommeldte Øiemeed passende Vædere paa Stutteriets Gaarde, og villigen udlaanes de. Men om de ogsaa havdes her i den Mængde, at den indenlandske Faarestammes almindelige Forbedring herfra kunde undgaae, vilde de dog ikkun benyttes af Enkelte. Vi gribe nu engang ikke efter Leiligheden til nyttige Forbedringer i Landbruget; de maae paatrænges os; derfor kunde der endnu gjøres det

Skridt til den indenlandske Faarestammes forhen omforklarede Forbedring, at Vædere fordeeltes i Sognene hos Mænd, som vare villige til, til egen og Andres Afbenyttelse at holde dem. Paa denne Maade vilde Faarestammens Forbedring temmelig hastig udbrede sig, især naar der tillige udsattes nogle Gimmerlam af samme Slags, for at man efterhaanden selv kunde forskaffe sig de fornødne Vædere. Ved at see sine Faar bære mere og bedre Uld, føde Lam, som betales dyrere af Slagteren, uden at have færre deraf, vilde Bonden ikke skride tilbage, saaledes som han har gjort, da de spanske Væderes Benyttelse gav ham saavel mere som finere Uld, men uden at denne Uld var — eller formeentes at være ham tjenlig til egne Fabricationer, og uden at han vandt, men snarere tabte i Hensende til Indtægter af Lammene.

8) Hørrens maadelige Behandling er ommeldt i 12te Afdeling, og der; saavelsom i 23de, fremsat det Ønske, at her maatte blive indrettede nogle Hørberedelsesanstalter. Vi besidde selv de Fabrikker, hvor det dertil fornødne Maskineri kan gjøres; uden Vanskelighed vilde vi kunne faae Folk, som vare bekjendte med Hørberedningen ved Maskiner, altsaa fattes blot, at et Selskab, om end ei med Udsigt til øieblikkelig Vinding, dog i patriotisk Hensigt forener sig til saadanne Indretninger, hvori tillige endeel Landmænd maatte deeltage med den Forpligtelse, aarlig at udsaae et vist Qvantum Hørfrø til Afgrødens Indlevering til Anstalten. Men neppe ville deslige Indretninger etablere sig hos os, uden at Anledning dertil (ɔ: Understøttelse) kommer udenfra.

9) Amtet har efter det i 22de Afdeling derom Meddeelte i de fleste Egne Rigdom paa Skove og Tørvemoser; her høre altsaa Skovanlæg, ligesaalidet som Digernes Beplantning, til det Nødvendige. Men Hornherred og, skjøndt i mindre Grad, vel ogsaa flere Steder, hvorom henvises til den ommeldte Afdeling, gjøre en Undtagelse herfra; og her maatte Skovanlæg ansees for meget nyttige og Digernes Beplantning som det Første, Beboerne have at henvende deres Opmærksomhed til, da dette letteſt lader sig iværksætte og snareſt fører til Maalet. Blot Udhegnet af en Gaards Lod, besat med hastigvoxende Træarter, inddeelte til successiv Afdrift, kunde afgive Gaardens hele Brændselfornødenhed, foruden meget andet Nyttigt. Istedet for høit oplobende Understøt-

telser til sluttede og indhegnede Skovanlægs Fremme, hvori kun Faae kunne deeltage, formener jeg derfor, at smaae Præmier for et vist betydeligt Antal Favne Volddige, besat med levende Hegn i god Vext indtil 3 eller 4 Aar efter Plantningen, hvorved de forskjellige Træarter og deres Afstand paa Diget, maatte være foreskreven, og hvorved Præmierne tillige kunde stige med hvert Hundrede Favne over det oprindeligen Bestemte, vilde maaskee blive af mere Nytte. Strenge Love mod Tyveri eller Beskadigelse af det levende Hegn, hvorved ikke saameget det Borttagnes Værdi, men især den Skade, en utidig Hugst foraarsager her, kom i Betragtning, disse Loves strænge Overholdelse, og indklagede Sagers hurtige Afgjørelse; dette vilde især være vigtigt i en Egn, hvor blandt fremmed Gods Intet mindre helligholdes, end Skov og Skovproducter. Uden det er ikke at tænke paa Fred, i hvilken Form Skovdyrkning endog forekommer. — Ubegribeligt er det, at Skovforordningens 3die §., hvis Bestemmelse er hævet ved Placaten af 4 Octbr. 1806, ei har havt mere Indflydelse paa Digernes Beplantning paa de kongelige Godser. Men Grunden bør her vistnok ei søges i Anordningen.

Beplantning af Hegnet, hvor dertil vælges Træarter, som lade sig opelske ved nedsatte Stiklinger, er, dersom disse haves, en saare let og lidet bekostelig Sag. Ved nyt opgravet Hegn udfordres blot Stiklingernes uforberedte Nedsættelse i rette Tid; ved gamle Diger derimod, som man ei vil opgrave i Forveien, i det Høieste en et godt Spademaal dybt omgravet Rende til hines Modtagelse. Hverken videre Pasning eller Vanding behøves i Almindelighed, dersom Stiklingerne ere satte tidlig om Foraaret. Imellem 1 og 2 ß. for Favnen, anseer jeg for det Høieste, dette Arbeide kunde koste, Stiklingernes Skjæring og Jordens Opgravning, hvor dette behøves, iberegnet. Betragte vi altsaa det sjælden til 2000 Favne sig belobende Udhegn omkring en Bondegaardslod, hvoraf det Halve er de Tilgrændsendes Andeel, altsaa kun 1000 F. for den Enkelte, saa bliver selv denne hele Linies Forsyning med levende Gjærde, formedelst Nedsættelse af Stiklinger, en meget ubetydelig Gjenstand, især for Bonden, som uden stor Sinkelse fra Andet, da Plantning ofte allerede kan skee, inden Ploven kommer i Marken, kan, paa faae Aar, gjøre det Hele, blot med Gaardens Folk. Tilstaaede Præmier eller

Understøttelser, vilde altsaa være at beregne efter den Maalestok, dette indeholder. — Meget Hegn paa eengang beplantet vilde ogsaa forringe Ufreden paa det ved ryggesløse Mennesker betydelig, hvorom Hertugdømmernes, tildeels ogsaa for sluttede Skove blottede Egne, hvori levende Hegn er almindeligt og Beskadigelse ved Tyveri sjælden, indeholde et Vidnesbyrd.

10) Fiskerierne paa Amtet, hvorom i 26de Afdeling er forekommet mere, trænge høiligen til at fremmes. Regjeringen har stedse henvendt sit Blik paa denne Gjenstand, og at endog betydelige Opoffrelser i den Henseende ei ansees anbragte paa urette Sted, dette har endnu for faae Aar siden den givne Understøttelse til en Broes Anlæg ved vort første Fiskersted, Gilleleie, viist; given, selv under den snart derefter stadfæstede Frygt, at dette Foretagende ikke vilde svare til Forventningen. Broen ødelagdes og blev tilsandet, snart efter at den var anlagt. Men langtfra at en saadan forfeilet Hensigt skulde indeholde Anledning til at være mere tilbageholdende med deslige, under rigtigt Valg, saa velgjørende Understøttelser, vil den endmere henlede det Offentliges Opmærksomhed paa denne hæderlige, men ofte med megen Modgang kæmpende Almueklasse, hvoraf Danmark tager sine dueligste Søfolk, bekjendte og søgte indtil Navigationens fjerneste Grændser.

11) Pengemangel blandt Landmanden har ofte foranlediget det Ønske, at Creditkasser maatte oprettes til at afhjælpe den Trængendes Nød. Jeg troer ikke, at der er Mangel paa Penge hos os, men tvertimod vilde maaskee Overflødighed vise sig, dersom man ansaae Jordeiendommene for sikkert Hypothek. Efter en nylig forbigangen Periode af uendelig meget Tab ved de i Jordegods satte Penge, kan man ikke fortænke nogen Capitalist deri, at han sætter Mistillid i denne Sikkerhed. Ei heller kan det nægtes, at en mindre Jordeiendom, saasom en enkelt eller et Par sammenlagte Bondergaarde, inden kort Tid, selv uden Forandring i de almindelige Priser, kan nedsættes til en Fjerdedeel af dens fortidige Værdi. En udmarvet Lod, en til en Ubetydelighed nedsat Besætning, faldefærdige Bygninger — hvad Værdi har en saadan Gaard? Beregner man her, hvad de sidste koste at opføre eller istandsætte, om noget deraf duer dertil; hvad der vilde med-

gaae til Besætningens Anskaffelse; hvad Tab det medfører, i flere Aar af den udmarvede Jordlod ei at høste de halve Fold, som her i modsat Tilfælde kunde ventes; dertil Skatterestancerne, som have første Prioritetsrettighed (hvilket dog aldrig burde gjælde for meer, end eet Aar tilbage, da ellers al Sikkerhed for hypothekeret Gjeld forsvinder), saa kan man ei fortænke Nogen i, at han endog ved den bedste Gaard er forsigtig, at betroe den sine Penge. Saameget derimod, som en Gaard endog under uheldige Omstændigheder kan give Sikkerhed for, vil det ikke være vanskeligt at kunne faae deri som første Prioritet, i det Mindste ikke i Perioder, hvortil denne vel tør henregnes, hvor Capitalisterne langt mere ere i Forlegenhed med deres Penge, end der existerer Forlegenhed for at faae Penge til Laans, dersom kun Sikkerhed kan tilveiebringes. Men hvor Omstændighederne ere saaledes, som i det Forrige er fremstillet, der ere Creditkasser overflødige, uden maaskee for derved at ophjælpe Avlsbrug, som ere komne saaledes tilbage, at Ingen vil sætte sine Penge deri. Men Creditkasser torde vel ligesaalidet udlaane Penge under saa stor Sandsynlighed af Tab! — Bedre, at en Gaardseier, som er kommen til det Trin, at han med Sandsynlighed ei mere kan reddes, sælger sin Eiendom, medens han endnu kan faae lidet mere for den, end han allerede skylder, end at gaae ganske nøgen fra den. Jordegods taaler ei at forrente store Summer; kun uden, eller med forholdsmæssig meget ringe Gjæld, kan Landmanden i vore Tider bestaae. Byrderne, som hvile paa Hartkornet, ere allerede en alt for stor Rente til, at der desuden endnu kunde betales Meget for prioriteret Gjeld.

12) Landeveiene have i de sidste 30 Aar modtaget megen Forbedring paa dette Amt. Ikke destomindre staaer hist og her endnu Endeel tilbage at gjøre. I den Anledning tør jeg ikke undlade at anføre Frederiksborg Amtsdistricts sydlige Beboeres Ønske om en bedre Vei til Kjøbenhavn, over Farum og Bagsværd, hvis Fremkommelighed til visse Aarstider paa enkelte Steder selv indenfor dette Amts Grændse, men langt mere hiin Side samme, ei kan roses. Terrainet, paa adskillige Steder Skoven, paa andre Mangel paa godt Veigruus, gjør det vel vanskeligere paa eet Punct, end paa et andet, at have gode Veie, og dette maa stedse haves for

Die ved Landeveienes Bedømmelse; men ikke destomindre kunne de, ved desmere paa eengang derpaa anvendt Kraft, mange Gange sættes i langt bedre Stand, end ved igjentagne smaae Reparationer, som især under ufordeelagtig Veirligsbeskaffenhed og ved sildig Aarstid ere næsten spildte, og saaledes altsaa koste langt mere, end een betydelig Kraftanstrængelse til en grundig Istandsættelse paa eengang. Hvor godt Gruus mangler i Nærheden, troer jeg, man hellere, naar Veien førstegang er istandsat, maatte hente det langt borte, end Aar for Aar forværre Veien med paalagt leerblandet Jord, som adskillige Egnes Gruusbakker, nøie undersøgte, kun indeholde.

Ogsaa over Frederiksunds Landevei til Kjøbenhavn, som, saavidt Frederiksborg Amt gaaer, er een af vore bedste, klages, at den nærmere Kjøbenhavn har mange til visse Tider ganske ufremkommelige Steder; og Herløv Sogns Beboere see allerede næsten i 30 Aar med Længsel Fuldendelsen af Veien over Hammersholte og Børstingerod til Kjøbenhavns Landevei imøde, som benyttes af Mange til ei ubetydelige Transporter af Brænde, Tørv og Andet.

13) Endeel af det i det Forrige som gavnligt og ønskeligt for Amtet Fremsatte, griber dybt ind i den almindelige Statsbestyrelse, og med Taalmodighed maae vi oppebie Tiden, hvor det ansees modnet til at træde i Virksomhed. Andre Gjenstande staae umiddelbart eller middelbart under Amtets Overbestyrelse, og her ere vi i den heldige Stilling, tillidsfuld at kunne vente: at hvad et indsigtsfuldt Blik erkjender for gavnligt og udførligt, af en fast Villie vil fremmes. Men hvad der endog skeer til vort Gavn, saa bliver det mere eller mindre uvirksomt, dersom vi, istedetfor villigen at byde Haanden dertil, med sædvanlig Modvillighed søge at gjendrive enhver ny, eller i forandret Form os given, Indretning, om dens Gavnlighed end er nok saa klar.

Mit sidste her for Bonden paa Frederiksborg Amt nedlagte Ønske er derfor, at han med mindre omsløret Blik maatte erkjende, hvad hans Tarv er, for stadigen at kunne stræbe fremad; villigen modtagende og kraftigen befordrende de gavnlige Indretninger, ham bydes.

Rettelser.

Side 1 Lin. 2 Forholde læs: Forhold
— = — 15 bortfalder Comma
— 2 — 33 Søe l. Sø
— 6 — 2 derved l. derhos
— 12 — 12 skulle l. skulde
— 18 — 8 14 l. 13
— = — 10 $\frac{2}{15}$ l. $\frac{25}{144}$
— 21 1ste Anmk. hører l. hør
— 33 Lin. 34 de l. deres
— 34 — 11 Percuniaire l. Pecuniaire
— = — 19 } derved l. derhos
— 35 — 16 }
— 37 — 11 Efter "Bryggerkjedel" mangler: eller Afkortning af det gamle Ord Stegerset
— = — 29 Bjelke l. Bjælke
— 39 — 8 Toier l. Toiret
— 41 — 9 Miil l. Mile
— 49 — 12 derved l. derhos
— = — 20 derpaa l. der paa
— 54 — 17 } forskjellig l. forskjelligt } betydelig l. betydeligt
— 75 — 34 selve l. selv
— 82 — 16 Hillerød l. Hillerøds
— 94 — 5 Thorup lille ꝛc. l. Torplille Torpmagle
— 101 — 16 bleve reddede l. blev reddet
— 103 — 3=4 derved l. derhos
— 104 — 1=2 den nordlige l. denne nordlige Strandbred
— = — 10 og fl. Steder: stundom l. stundum

Anmk. Dette Ord, som i de første Ark stedse findes skrevet med "u" er flere Gange senere, efter Correcturens Affsendelse herfra, rettet til "stundom." Om dette sidste skulde være det Rigtigere fordi det maaskee er det Brugeligere, derom kan jeg ikke have nogen Stemme; men Regelen, at skrive conseqvent, bød at henføre det til Rettelserne.

— 108 — 8 men l. og derhos
— = — 19=20 fuldkommen l. fuldkomment
— = — 27 nærmere l. nøiere
— = — 37 Skovbønders l. Skovbønder
— 111 — 5 denne l. den
— 117 — 13 tagen l. taget
— 119 — 12 23¼ l. 23
— 120 — 7=8 Dunze l. Donse
— 124 — 26 Athmosphæren l. Atmosphæren
— 126 — 28 Atmospæren l. Atmosphæren
— 128 — 4 tagen l. tagne
— 135 — 29 Forholde l. Forhold
— 139 — 36 taget l. tagen
— 144 — 12 , l. ;

Side 154 Lin. 36 fjendtlig l. fiendtlig
— = — — 36 hvorimod l. imod hvilket Onde
— 154 — 13 } i Toier l. i Toix
— 268 — 25 }
— 155 — 21 deels l. tildeels
— 160 — 5 Bys l. Byes
— = — 23 raa l. raae
— 180 — 12 tidlig, om Morgenen l. tidlig om Morgenen —
— 208 — 9 ved Alt det l. ved alt Det
— 213 — 36 undtages l. undtagne
— 227 — 37 paa Rugmarkerne l. paa de Rugmarker
— 229 — 35 Amtet, l. Amtet
— 240 — 17 hvilke l. hvilket
— 245 — 37 Mueligheden l. Muelighedeu af
— 246 — 17 Tiendedeel l. Trediedeel
— = — 34 her bortfalder "Svin og Grise"
— 269 Tab. her staaer to Gange Kalv, istedet for Kalve
— 287 Lin. 30 og hvorfra l. hvorfra
— 288 — 35 Troier l. Toier
— 290 — 28 Vægt l. Vært
— 292 — 29 Anlægget l. Anlæget
— 301 — 29 1828 l. 1829
— 303 — 25 skadeligt l. skadelig
— 304 — 23 For øvrigt l. For Øvrigt
— 307 — 7 her bortfalder: en Masse af
— 313 — 28 sammenklemt l. sammenklemte
— = — 30 det l. den
— = — 31 hyppigt l. hyppig
— 314 — 10 } unægteligt l. unægtelig
— 216 — 14 }
— 318 — 11 , og l. ; men
— 325 — 10 taget l. tagne

Rettelser i den statitiske Tabel.

Side 1 Colonne 11-12 Lin. 24 2.3$\frac{4}{5}$ læs: 3.$\frac{3}{4}$
— = — 12 — 29 — $2\frac{1}{3}\frac{1}{1}$ l. — $1\frac{7}{1}\frac{7}{0}$
— = — 12 — 30 — $2\frac{1}{4}\frac{1}{4}$ l. — $2\frac{3}{8}\frac{1}{4}$
— = — 17 — 25 — — l. — 1
— = — 26 — 28 — 288 l. — $2\frac{1}{1}\frac{5}{5}$
— = — = — 30 — $1\frac{5}{5}\frac{2}{3}$ l. — $1\frac{5}{1}\frac{2}{5}\frac{9}{3}$
— 3 — 32-33 — 25 7.6690 l. 8.12690
— = — 37 — 11 670 l. 6700
— 5 — 33 — 35 11530 l. 11330
— = — 37 — 6 11530 l. 11330
— 7 — 40 — 5 hvorpaa l. paa hvilke
— = — = — 21 bleven l. blevet
— 9 — 40 — 8 NB. "For Pibemølle" refererer sig til de under Sognenes summariske Areal staaende 45 Tdr. 13500 □ Alen
— 10 — 40 — 41 Arealet under det F. U. l. Arealet under det Forrige
— = — = — 42 M. l. Usserød Manufactur
— = — = — 49 J. R. J. l. J Ruderskov Indh.
— 11 — 27-30 — 40 = 1.=.1 l. = 1.2.1

Side 11 Colonne 33 Lin. 12 2230 l. 12230
— 12 — 23-26 — 16 $22.4.3.2\frac{35}{38}$ l. $26.4.3.2\frac{35}{36}$
— 13 — 2 — 18 Eskildsøen l. Eskildsoen

Rettelser i Tabellen over Skovene.

Side 1 Colonne 1 Lin. 16 Halvdeel l. Hoveddeel
— : — : — 24 Halvdeel l. Hoveddeel
— 2 Anmk. til J. Sk. D. Lin. 3 forøge l. forøges
— 3 første Anmk. Lin. 3 forekomme l. forekommer
— 4 Colonne 2 Lin. 7 529^{3089} l. 529^{3389}
— 5 — 2 — 1 747^{9514} l. 747^{9574}
— : — 4 — 3 1^{2502} l. 1^{5250}
— : — 5 — 8 273^{447} l. 273^{427}
— : — 8 — 15 768^{4525} l. 768^{5452}
— : — 10 — 14 20^{5919} l. 20^{5419}
— : — 11 — 5 24^{12960} l. 24^{12916}
— : — 15 — 14 — : — l. 11^{6291}
— 7 — 5 — 8 232^{4345} l. 232^{3145}
— : — 9 — 12 32^{7983} l. 32^{7982}
— : — 12 — 12 166^{12477} l. 166^{12447}
— : — 15 — 1 2^{6943} l. 2^{6942}
— : — : — 3 1^{9940} l. 1^{9904}
— : — 16 — 19 bortfalder Comma

Statistisk Oversigt

over

Frederiksborg Amt.

Sogne	Byer og eenlige Steder	De under foranstaaende Byer b eliggende: Præstegaarde	Skoler	Beir- Mønder	Brænde- Møller	Mønders- og Mølsgaarde	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Torv Antal	Torvløse Huse Antal	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld[1] Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet, udtrykket ved Decimalbrøk, beregnet efter Undersøgelserne til de nyeste Matriculeringer.	Byernes samlede Areal Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under Foranstaaende indbefattede, Areal. Tdr.	□ Alen.	Folkemængde, saaledes som den fandtes i Aaret 1800	1828	Anmærkninger
Frederiksborg Amts-District med derudi liggende Kjøbsteder Frederiksund og Hillerød. Olstykke Olstykke Herred.																																							Engang for alle anmærkes her, at Parcellernes Hartkorn atter er indbefattet under det summarisk opgivne.
Olstykke		1		1			16	8	7		3		16	19	11	4	2	2				153	6	3						0,555	1668	5020								
	Udleire						8	7	9	6	3	2	8	1		2						79	6							0,544	743	12060								
	Svedstrup			1			7	9	6	3			5	2		1						51	7	2						0,491	797	2540								
Veiø	Veiø						14	20	14	6	2	1	12	15		1						132	2	3	2	3	5	3	2	0,484	1404	9810	1404	9810			248	315	Øvre Veibro, 1740 nedlagte, Vandmølles Skyld hviler paa Veiø, Steenløse og flere Byer.
	Annexgaarden						1						1			1																						
Steenløse		1						11	2																													
	Steenløse		1				25	14	13	4	1	1	25	19		2						189	7	1	$2\frac{35}{39}$	4	5	2		0,518	1831	3870								
	Søsum			1			24	40	33	7	3	2	19	20		2						187	3	2						0,513	1905	4960								
	Steelille						6						4			4														0,584	495	2580								
Snodstrup													6	2								56	7	1	2								1713	11480			300	330	
	Snodstrup	1					4	15	7		3	2	4	1	8	4	3	2				34	5		2					0,514	394	9710								
	Store Nørbek		1				9	6	4	1			9	8								82	5	2	$1\frac{1}{2}$					0,583	722	3500								
	Lille Nørbek						5	4	4		3	1	5	9								54	6							0,413	596	12270								
Slagslunde Gandløse	Slagslunde	1	1				14	30	30	1		2		29	8	1	1	2		2	2	2	105	5	3	$2\frac{3}{20}$					0,454	1752	6250	1752	6250	937	1990	360	393	
																																	4349	1920			598	736	
	Gandløse		1				23	72	53	2	2	$3\frac{4}{8}$	3	34	3	7				1	3	2	188	7	3	$\frac{7}{24}$		6	3		0,387	3487	1520			1034	7000				
	Knardrup		1	1			10	1	1	1	1		12	17				2				90	2	1	1	9	3	2	$\frac{1}{8}$	0,515	862	400								
Farum																																	3648	1890			723	806	
	Farum	1	1				15	25	19	1	3	$2\frac{1}{96}$		50	10	1	2	2		2	2	94	2	3	$1\frac{43}{96}$			1		0,428	1735	5270								
	Farumgaard						1						10									17	7	3	288					0,348	304	7210								
	Staunsholte		1				11	21	9	2		$2\frac{1}{3}$		10								55	6	2	$2\frac{24}{288}$					0,326	1078	1350								
	Bregnerød						4	6	1	1	3	$2\frac{1}{14}$		6		2	2	1				10	6	1	$1\frac{59}{288}$					0,315	379	3590								Er sammenlagt af 3 Bøndergaarde. De her anførte Huse ere ganske private og svare intet til den Kongl. Kasse.
	Ravnsholte Indhegning i d. S.																														150	12470			150	12470				
Strø Herred.																																							
Strø																															2589	11600				700	Folketallet er ansat efter løslig Beregning.
	Strø	1		1			12	27	13		3		12	8	12	1	1	2				94	4	2		5	3	2		0,491	906	11020								
	Sigerslovøstre		1				18	11	13	1	3		18	12								143	3							0,544	1167	610								
	Strølille						5	4	4		2	1	5	5								59	1							0,564	515	13970								
Skjævinge	Skjævinge	1	1				22	25	10	7	2	2	19	19	11	7	3	1	3	1	1	169	2	1						0,505	1786	12870	1736	12870			362	476	
													3			2	1						3	1															
	Annergaarden						1						1			1	2						8	2		1													
Ølsted																																	3138	5080				711	
	Ølsted		1				12	11	2	7	3		12	19								72	3	2						0,461	874	7650								
	Kirkejorden												1									1	3	2														
	Annergaarden						1								10	1	1	1																				
	Store Hagelse Kirkejorden		1				14	9	7	5	1		12	20								102	1	1						0,498	1319	2440								
													1										5	2														
	Lille Hagelse						5	3	2		3	$\frac{4}{8}$	5	4								41	7	3						0,482	479	5340								
	Grimstrup						3	1				$1\frac{1}{4}$	6									17	1	1						0,442	339	11400								
	Strølille Mølle			1	1																	2		1	8	1	2		0,456	125	6250								
	Ubberup						2	2		6	3	1	2									12	3	3									2817	4660			503	606	
Tjereby																																							
	Tjereby	1					3						3	2	9	2						18	6	1						0,435	515	1450								
													3		1	1																						

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Pleiegaarde.	Steder.	Veirmøller.	Vandmøller.	Bønder- og Milsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse uden Jord. Antal	Jordlöse Huse. Antal	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret. 1800	1828	Anmærkninger
Alsønderup	Haarlose		1			14	10	3	5		1	14	16									89	4		2¾					0,408	1316	8210							
												7											2																
	Ullerød					6	3	1	4		½	6	12									32								0,383	653	5680							
												12										2		1														
	Gjøgehuset											1											3	1	2					0,283	31	8500							
	Ebberholtsdam											66		20																0,213	226	9720							
	Ebberholtsvang													12	2			⅝		2		2½								0,407	273	13100	=	=	=	=	=	=	En Stutterivang.
																															=	=	3429	8060	=	=	556	997	
	Alsonderup					9	28	8	7	1	1	12	16									38	6	1	1	1	7	1	2⅕	0,318	1008	3970	=	=	=	=	=	=	Alsønd. Plantage incl. Den ophører i Tiden at være Skov, er altsaa ikke indført i Fredskovenes Rubrique.
												3		1																								
	Tuulstrup		1			8	3	1	2	2	1⅗	8	6									31	7	1	½					0,318	606	7870							
	Bendstrup					5	1		6			4	4									20	5							0,378	427	13520							
												7			6								1															
	Neiede					10	10	2	4	2		10	13									45	5		1⅑					0,349	1163	11750	=	=	214	4710			
												1					1	2																				
												2											6	3	1					0,114	70	12680							
	Gadehusene											5			5	2																						
	Tipperups- og Kagerupshuse											2	2																	0,418	46	2630							
												6	=	1	1	=	2																						
	Ornehuset med 2 Lodder											1	=		6	3	1													0,339	38	13950							
	Pibemolles 2Lodd.																													=	=	=	=	=	=	=	=	=	staae i Matrie. Prok. under Alsønd., men da Hartkornet ligger under Helsinge Sogn, i Cronb. Amtsdistr., ere Jorderne derhenførte, og stemme altsaa disse 2 Sognes Areal kun sammenlagt med det, hine Protocoller opgive.
	Strogaarsvangs Skovfogedlod																													0,356	21	6720							
	Teglgaarden i Gadevang					1								1	3	2														0,282	45	4970							
																														=	=	=	3949	12570	=	=	=	908	
Lyngby																																						
	Lille Lyngby		1			9	1	1				8	9	13	2							53	3	1		2		1½		0,478	732	4740							
												1											3	3	2													
	Store Lyngby			1		15	15	12	5	1		13	17									92	5	1						0,348	1432	9120	=	=	119	4870			
												3				1	1																					
	Mellose		1			19	64	28		2		20	12									136	2	2		4	3			0,419	1784	12710	=	=	=	=	=	=	— Mollen er nedlagt.
	Søsterbromolle					1																2	1															
Lynge Frederiksborg Herred.																																						
Udesundby																														=	=	=	1496	1460	=	=	600	808	
	Udesundby	1	1		1	16	18	19		2	1	13	32	9	4		1					127	2		1⅛	3	5		1	0,515	1197	9270							
												5		2	1	3	1																					
	Bunderup					3	7	6	6	1	2	3	1									35	6							0,515	298	6190							
Oppesundby																																						
	Oppesundby		1			19	29	32	2	1	1	19	12									247	4	2						0,629	1649	6840	1649	6840	=	=	300	348	
	Annexgaarden					1	5	7	3	3	1											7	3	3	1													
Hjørlunde																														=	=	=	3969	6300	=	=	660	888	
Hertil føres Skjænkelsø og Hagerupsø med																														=	523	=	523	=	=	=	=	=	som ei er under Sognets ovenanførte Indhold.
		1												10	2	1																					
	Hjørlunde		1			12	11	7	5	3		13	18		1				1	2	2	101	2	2		6	1	1½		0,448	1441	13000							
												7			1							2	6	2	2													
	Skjænkelsø By		1			12	20	13		1	2	12	4			3	1					104	3							0,561	826	7380							
												6			5																						
	Sundbylille					8	11	9		2		8	10									100	2	3						0,510	782	4990							
	Hagerup					3	4	1	6	2	2	3	3									44	5	2						0,541	349	11810							
	Sperrestrup					4						4	3									44	2							0,465	432	10390							
	Paastrup					2						2										16		2						0,624	136	730							
Uggeløse																														=	=	=	4066	11600	=	=	650	1000	
Deri Bureø og Badstrupø med omtrent																														=	285	=	285	=	=	=	=	=	som ei ere beregnede under det foranstaaende Areal.
	Høvelsvang											23		9	2	2	1⅔		3	2	⅔									0,375	165	3960							
	Uggeløse		1			14	10	10	4	2	2	14	17									109	4	3	2					0,452	1529	2400							
	Vasingerod		1			10	23	9	3		1	11	13									50	2	2														
												5			2	6	3						1	2						0,365	1081	5040							
	Nymølle			1																						6	4	3	1⅔									

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Parkeringssteder.	Skoler.	Møller. Vandmøller.	Møller. Vindmøller.	Bønder og Indsiddere.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Tegl. Antal	Huse med Stub. Antal	Hartkornets summariske Beløb. Fælt Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufælt Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Vordier.	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret. 1800	1828	Anmærkninger
		Antal																																					
Lynge	Badstrup	=	=	=	=	9	20	7	4	=	1	9	11	=	=	=	=	=	=	=	=	47	6	2	2 7/10	=	=	=	=	0,416	737	10130							
	Lindholm	=	=	=	=	2	1	1	3	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	15	1	=	=	=	=	=	=	0,438	203	13220							
	Morderup	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	16	2	=	=	=	=	=	=	0,371	205	8650							
	Hesterangsmølle	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	4	4	=	=	6	5	1	1	0,289	143	10200							
	Lynge	1	1	=	=	24	77	39	6	=	1 1/4	23	20	8	4	=	1	=	=	=	=	171	2	=	=	=	=	=	=	0,420	2241	6900	=	=	=	=	550	900	
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,374	1343	5140							Kirkejorden udgjør den ene Gaard.
Lillerød	Kollerod	=	1	=	=	10	19	8	5	1	2	10	17	=	=	=	=	=	=	=	=	79	3	3	=	=	=	=	=	=	=	=	1578	13660	=	=	359	431	
	Lillerød	=	1	=	=	8	2	=	4	2	2 3/8	8	9	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=							
	Kirkejorden	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	34	4	1	1	=	=	=	=	=	=	=							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	=	1	2	=	=	=	=	=	=	4	=	3	1	=	=	=	=	0,324	1106	6880							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	20	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	3	=	=	=	=	=	=	=	=							
Uvelse	Borstingerod, i dette Sogn	=	=	=	=	3	14	1	5	3	1 3/4	3	3	=	=	=	=	=	=	=	=	15	7	3	1 1/2	=	=	=	=	0,326	472	6780							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2148	12940	=	=	=	480	Folket. efter l. B.
	Uvelse	=	1	=	=	17	15	12	3	=	=	17	14	=	=	=	=	=	=	=	=	127	1	=	=	=	=	=	=	0,489	1286	880							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	1	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=							
	Lystrup	=	=	=	=	7	2	1	4	=	4 5/8	7	16	=	1	3	=	=	=	=	=	52	2	1	25/48	=	=	=	=	0,451	862	12060	=	=	199	3100	=	=	Skovfoged Vænget, forsaavidt den gamle Vangemandsjord angaaer, er ei i det for Fredskovene anførte Areal.
Græse		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1229	6360						
		1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	6	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=							
	Græse	=	1	=	=	15	18	10	3	=	1	14	33	=	=	2	1	=	=	=	=	120	7	1	2	=	=	=	=	=	=	=							
	Kirkejorden	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	=	=	1	=	=	=	=	0,484	1229	6360					466	559	
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=							
	Græsemølle	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	2	4	3	=	=	=							Maa male hele Aaret.
Sigerslowester Gjerløse	Sigerslowester	=	=	=	=	13	14	7	6	3	=	13	6	=	=	=	=	=	=	=	=	95	4	3	=	=	=	=	=	0,438	1044	4130	1044	4130					
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2247	6720	=	=	460	486	
	Gjerlose	=	1	=	=	21	15	6	5	3	=	21	29	=	=	=	=	=	=	=	=	171	1	2	1	=	=	=	=	0,541	1687	3610							
	Kirkejorden	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	1	=	=	=	=	=	=							
Herlov	Borup	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	42	1	=	=	=	=	=	=	0,542	530	3110							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4074	10170	=	=	876	970	
	Herlov	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	6	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,508	1249	8830	=	=	116	13530			Præstegaarden er Annex til Hillerød Sogn, men i ei mere under Embedet, uden forsaavidt en aarlig Afgift deraf angaaer.
		=	1	=	=	15	11	8	1	=	=	15	28	=	=	=	=	=	=	=	=	104	4	=	1/4	=	=	=	=	=	=	=							
	Freerslov	=	1	=	=	17	32	10	2	2	=	26	9	=	=	=	=	=	=	=	=	110	6	3	1	=	=	=	=	0,463	1907	5610	=	=	450	1080			
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=							
	Hammersholte	=	1	=	=	9	23	4	=	1	2	9	6	=	=	=	=	=	=	=	=	44	3	2	1	=	=	=	=	0,417	712	8330	=	=	77	5410			
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	=	=	=	=	=	=							
	Af Borstingerod	=	=	=	=	1	3	=	=	=	2 1/2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	2	2	1 1/2	=	=	=	=	=	156	11720							
	Holsterhuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	2	=	=	=	=	=	=	7	6690							
	Raagaardshuus og Præstevangshuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=							Arealet er under Præstevang m. v.
	Fiskere-Engen	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=							Arealet under Slotsgrunden.
	Funkehuus og Funkevang	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	39	4990	=	=	33	670		
	Frederiksborg Slotsmølle	=	=	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	3	3	=	=								
Slangerup	Slangerup By	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	149	6	3	2 1/3	=	=	=	=	=	5	=	=	2	=	=	=	=	=	=	3511	5220	54	4390	=	1100	Arealet under Hillerød Kjøbsteds Markjorder. Folket. efter l. B. Har ophørt at være Kjøbsted, men beboes endnu af Mænge, som have Ret-tighed til at drive borgerlig Næring. Hartkornet er fordeelt paa 81 Ns.
	Dito Kirkejord	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	1	=	=	=	0,486	1355	900							
	Haugemollen	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	1	=	=	=	=								Jordbonitet er nedsat betydelig ved dets stedmaadelige Overdrev.
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	8	6	2	1/2	=								
	Kratmollen	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	7	1	1	=								Begge Møller maa male hele Aaret.
	Jordhøi	=	=	=	=	6	2	=	2	2	1/4	6	4	=	=	=	=	=	=	=	=	51	4	2	=	=	=	=	=	0,565	681	10760	=	=	98	630			
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	8	=	=	2	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=								
	Horup	=	1	=	=	7	7	7	6	2	1	7	10	=	=	=	=	=	=	=	=	58	7	=	1/2	=	=	=	=	0,514	640	13820							
	Manderup	=	=	=	=	3	5	9	2	2	1	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	27	5	=	=	=	=	=	=	0,503	301	10380							
	Qvinderup	=	=	=	=	7	4	2	6	1	1	7	7	=	=	=	=	=	=	=	=	58	1	=	2 9/14	=	=	=	=	0,522	531	11360							

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vei- Møller.	Vand- Møller.	Bønder- og Avlsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord.	Jordløse Huse.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleflyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleflyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal										Antal																												
Frederiksborg Slotsogn, saavelsom Hillerød Sogn		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
Hertil kommer Tyrkeries- og Carlsø, som ei ere i foranstaaende Areal, med circa		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
	Gammel Ladegaard	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	126	5	1	2 1/2	7	7	2	2 3/8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1339	10550							
	Freder. Slotsgrunde, Indelukke, Lille-Dyrehave, Tyvekrogen	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	16	4	2	2	3	4	3	1 3/4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	491	5950							Tyvekrogen er senere kommen til Fredskoven med et Areal af 65 en halv Td.
	Ny Ladegaard eller Fauerholmen	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
	Ladegaardsmøllen	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	7	=	=	=	=	=	=	=	=	1	1	5	7	1	1/2	=	1227	13870							
	Holmene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	7	1	3/4	=	6	=	7/8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	144	3510	=	=	=	=	=	=	Hillerød Byes Græsvang; før Stutterivang.
	Nyhusene	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	56	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	30	13120							Disse Vange benyttes kun forTiden somGræsvange, men høre med til Fredskovens Areal, under hvis myeste Plan de ere optagne. Hertil hører ogsaa Funkevang. See Herlov Sogn.
	Strodam og Tuekjøb	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	29	=	2	2 1/4	4	4	3	2 1/4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	702	5430							
	Nyvang og Præstevang	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	1	1	2 1/4	4	4	3	1 1/4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	323	7540	=	=	323	7540			
	Store Dyrehave	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	40	1	3	1	25	5	=	2 5/8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1792	11050	=	=	1792	11050			
	Hillerød Kjøbsteds Marfjorder	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	1	1	=	=	=	=	=	430	1270	=	=	=	=	=	=	Overdrevet findes under Grønholts Sogn.
	Sandviggaard og Langevang (derunder Tamsborg)	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	46	6	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	160	13920	=	=	=	=	=	=	Overdr. ligeledes under foranførte Sogn.
Kronborg Amtsdistrict med derudliggende Kjøbsted Helsingør.																																						
Lynge Kronborg Herred.																																						
Helsingør		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1902	2750	=	=	=	6000	
	Marienlyst Slot, Lappen og Grønnehave	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	22	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,148	194	11890							Kronborg Fæstningsterrainer, ligesaalidet som H. Bygrund, med i Maalet. Den anførte Folkemængde beroer ei paa nogen nøiagtig Optælling.
	Helsingør By og Markjorder	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	123	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,465	583	5780							
	Helsingørs Overdrev	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	9	=	1	1 1/2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,227	1123	13080	=	=	=	=	=	=	Boniteten er høiere naar den maadelige fælleds Græslod ei medtages under Beregningen.
	Sammesteds en særskilt Lod	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
Tikiøb		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
Hertil kommer Gurreø med omtrent		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	18679	2460	=	=	3546	5500	
	Hellebekgaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	12	=	=	=	=	=	=	=	6	3	1	1/2	=	2	1	1	=	440	=	440						Folketallet paa HellebekGrund var 1829=762.
	Kronborg Geværfabrique	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	1	7/8	=	=	=	=	0,195 *	852	7680							Foruden de anførte 26 Huse, have Hellebeks Fabrikker med alle paa dets Grund opførte Bygninger, endvidere 80. Til nogle ligger endeel Jord.
	Teilstrup	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	19	9820							
	Aalsgaard	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	18	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	3	1	=	=	=	=	0,188	1055	6900	=	=	1055	6900			
	Teilstrup Fredskov	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	92	2980							*Den her anførte lave Bonitet, langt under Jordens virkelige Godhed, hidrører af de betydelige derunder indbefattede Damme med deres ringe Taxt.
	Flynderup	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	45	2580							
	Hjortespring	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	7	1	=	=	=	=	=	0,452								
	Kronborg Ladegaard	=	=	=	=	1	5	4	2	=	1/2	1	=	20	7	2	1 1/2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,497	144	13200							
	Ellekilde	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	2	1	=	=	=	=	=	6	=	=	=	=	=	=	=	0,167	38	13960							
	Bobakkehuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	2	=	=	=	=	=	=	0,291	51	8760							
	Boderne	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	=	=	=	1	2	=	=	=	=	1	=	3	=	=	=	=	=	=									
	Sandhusene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	1	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vænder.	Vænder. Møller.	Vænder og Avlsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord.	Huse uden Jord.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal																																				
	Nygaard						1	=	7	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	5	2	=	=	=	2	2	0,189 / 0,364	203	12910							Nygaard er en Parcel fra Holmegaarde.
	Holmegaarde					2	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	224	2100							
	Apperup					4	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	12	=	3	=	=	=	=	=	0,375	568	8140							
	Skibstrup					7	2	=	2	2	1¾	7	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	29	1	=	½	=	=	=	=	0,355	761	20							
	Saunte					10	5	=	4	1	2¼	10	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	33	2	3	1½	=	=	=	=	0,345	181	6700							
	Steenstrup					3	=	=	=	=	=	3	=	=	1	=	2	=	=	=	=	=	6	6	=	1½	=	=	2	=	0,330	308	11300							
	Hornbek		1			4	3	2	=	1	2¼	15	74	=	=	=	=	=	=	=	=	=	9	4	2	2⅞	=	=	1	=	0,280	371	7880	=	=	371	7880			Den indfredede Strækning er 440 Tdr. Land, men deri er over 150 Tdr. ubevoxen, hvoraf Strækningen langs Stranden formodentlig ei er medtagen under foranførte Areal.
	Hornbek Plantage					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=								
	Hornby og Overdrevet					9	7	1	6	=	1¾	11	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	35	4	3	2¼	=	=	=	=	0,306	834	13550							
	Sohuset					=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	2	1	=	=	=	=	=	1017	6880	=	=	1017	6880			
	Horserod Fredskov					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	629	6070	=	=	629	6070			
	Klosterriis Fredskov					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	33	6	=	=	=	=	=	=	0,298	631	13830							
	Havreholm		1			7	4	=	7	2	2½	6	=	=	1	4	=	=	=	=	=	=	57	2	=	½	=	1	=	2	0,371	948	10900							
	Kjeldso Enge					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	21	=	1	=	=	=	=	=	0,301	562	1730							
	Borsholm		1			8	6	3	2	1	1¾	6	10	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	7330							
	Horserod					8	2	=	3	=	=	3	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	122	11760	=	=	122	11760			
	Riisby					=	=	=	=	=	=	4	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=								
	Riisby Fredskov					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	=	3	1	=	=	=	=	0,316	286	9130							
	Bidstrup					5	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	4	2	=	=	=	=	=	0,327	311	10250							
	Bottrup					5	1	=	=	3	1½	1	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	51	7	=	=	=	=	=	=	0,406	853	1620							
	Pleielt					12	12	2	6	3	2½	13	6	=	1	3	=	=	=	=	=	=	19	=	=	=	=	=	=	=	0,346	408	2390							
	Harritzhoi					4	2	1	1	2	2⅔	6	8	=	5	3	=	=	=	=	=	=	26	1	=	2	=	=	=	=	0,312	651	9050							
	Tikiob		1	1	=	5	9	1	3	=	2⅔	6	8	7	6	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=								
	Tikiob Skovhuse					=	=	=	=	=	=	4	=	=	6	3	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,414	22	10650							
	Kathoi					1	2	=	5	1	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	1	2	=	=	=	=	0,310	121	8090							
	Gurrehuus					1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	3	=	2	=	=	=	=	0,402	66	980							
	Gurre		1			6	=	=	=	=	=	4	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	5	=	=	=	=	1	=	0,311	337	13190							
	Nørtang					4	4	=	6	1	2½	3	1	1	4	=	=	=	=	=	=	=	15	3	3	2	=	=	=	=	0,316	340	7420							
	Leerhuset					=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	15	1	1	1½	=	=	=	=	=	6	7750							
	Marianenlund dertil en Lod fra				1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	4	=	=	=	=	=	=	=	3	=	2⅔	=	=	=	=	0,327	32	13700							
	Gurrevang					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	1½	=	=	=	=										
	Gurrevang Fredskov og Embedsjord					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	328	890	=	=	328	890			
	Borupgaard					1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	5	2	1	=	=	=	=	0,457	177	11590							
	Dahlsborg eller Lokkerup					1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	4	=	2¼	=	=	=	=	0,452	40	540							
	Kronborg Teglgaard					1	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,300	84	6990							
	Meulenborg					1	=	=	=	=	=	=	=	=	1	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,490	112	7220							
	Snedkersteen		1			=	=	=	=	=	=	5	16	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	1	1	=	=	=	=	0,518	19	5610							
	Boruphuus					=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	4	=	=	=	=	=	=	0,061	797	11900							
	Skotterup					=	=	=	=	=	=	2	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	0,366	467	11530	=	=	467	11530			
	Nyrup					6	8	3	2	1	½	9	3	=	2	1	=	=	=	=	=	=	33	5	1	1	=	=	=	=	=	=	193	9420	=	=	193	9420			
	Nyrup Fredskov					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Egebeksvang					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	301	330							
	Halgistrup					=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,335								
	Reerstrup					2	=	=	=	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	2	=	=	=	=	=	=	0,224									
	Brunemarken					2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	4	=	=	=	=	=	=										
	Munkegaards-Huse					=	=	=	=	=	=	2	4	=	3	1	2	=	=	=	=	=	=	7	2	1	=	=	=	=	0,243	120	3550							
	Nyrup Porthuus					=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	3	=	=	=	=	=										
	Krogenberg					1	=	=	=	=	=	=	=	=	2	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Krogenberg Fredskov					=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	456	860	=	=	456	860			
	Lille Esbønderup					4	3	1	=	3	2¾	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	16	1	=	2	=	=	=	=	0,335	318	2470							

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vande Møller. Veir.	Mønderie og Avlsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord. Antal	Jordløse Huse. Antal	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mollesyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mollesyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
	Saande	"	"	"	"	4	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22	3	"	2	"	"	"	"	0,390	297	8440							Under Krogerup Gods.
	Joenstrup	"	"	"	"	5	"	"	"	"	5	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	26	7	1	3/4	"	"	"	"	0,396	365	13480							Parcellerne ere extraherede af Matriculerings-Protocollen, altsaa ere sandsynligviis tilkomne flere siden.
	Prsholt og Sophienlyst	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	1	"	2	"	"	"	"	0,283	159	1590							
	Tibberup	"	"	1	"	9	11	3	1	3	2	2	14	"	"	"	"	"	"	"	"	32	6	1	"	"	"	"	"	0,377	372	13380							
	Mørderup	"	"	"	"	10	2	3	2	"	1/2	7	18	"	"	"	"	"	"	"	"	27	7	2	2	"	1	2	"	0,324	753	8190							
	Espergjerde	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	1	8	"	"	"	"	"	"	"	"	5	4	2	"	"	"	"	"	0,329	76	4660	"	"	"	"	"	"	
	Sobekshuus, Budserup, Fiskerboden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	"	2	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	Disse Steders Areal er under de foranførte til Krogerup hørende Byer.
Asminderød	Kjelderriis Fredskov	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	111	6830	"	"	111	6830	"	"	
	Endrup	"	"	"	"	9	14	4	6	3	7/18	9	8	"	"	"	"	"	"	"	"	43	6	1	2	"	"	"	"	0,444	799	8150	9248	8060	"	"	"	5000	Grønholts Sogns Folketal er herudi.
	Roegaardshuse	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	4	3	"	"	"	"	"	"								
	Fredensborg	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	6	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"		429	12830	"	"	182	7707			Slotshaven betragtes tildeels som Fredskov og ligger som saadan under Forstvæsenet.
	Kirkeledshuus	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	56	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"								
	Knurrenborg og Ebbekjobshuse og Vange	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	2	"	"	"	"	"	"	260	4850							
	Asminderød	1	1	"	"	6	22	4	4	3	1/10	1	39	6	3	3	1	"	2	"	"	33	4	"	2	"	"	"	"	0,398	827	12930							
	Roland	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	"	8	3	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"										
	Gl. Skjæremolles Jorder	"	"	"	"	2	2	2	2	1	3/4	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	4	"	"	"	"	"	"	0,451	175	990							
	Langstrup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	Jorderne ligge deels under Roland og deels under Lønhold i Grønholts Sogn.
	Baadstrup	"	"	1	"	22	23	4	7	3	1/11	20	8	"	"	"	"	"	"	"	"	107	2	1	1	"	"	"	"	0,498	1355	3330							
	Werebo	"	"	"	"	2	8	2	2	"	2 1/2	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	13	2	"	"	"	"	"	"	0,379	223	8860							
	Danstrup	"	"	1	"	4	8	1	4	3	2 3/4	4	9	"	"	"	"	"	"	"	"	20	5	"	"	"	"	"	"	0,297	382	330							
	Danstrup Fredskov	"	"	"	"	8	12	1	5	2	1 1/4	1	10	"	"	"	"	"	"	"	"	21	5	"	1	"	"	"	"	0,365	567	4270							
	Langerød	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	585	2810	"	"	585	2810			
	Høisager	"	"	"	"	4	1	"	2	"	1	2	3	"	"	"	2	1	"	"	"	12	1	"	1	"	"	"	"	0,313	303	4780							
	Nybo	"	"	"	"	2	2	3	1	1	1 3/4	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	"	2	1/2	"	"	"	"	0,376	174	10840							
	Soholm	"	"	"	"	4	1	"	3	"	1 1/4	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22	5	1	1	"	"	"	"	0,481	312	7660							
	Sørups Indhegning	"	"	"	"	8	3	"	6	1	1	8	1	"	"	"	"	"	"	"	"	26	4	"	"	"	"	"	"	0,425	431	3800							
	Toelt	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	106	11610	"	"	106	11610			
	Nederste Torp	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	6	5	"	"	"	2	1	"	"	"	19	"	"	1	"	"	"	"	0,362	455	8160							
	Overste Torp	"	"	"	"	4	4	1	3	1	1 1/4	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	13	6	2	"	"	"	1	1	0,481	207	5820							
	Dauglykke	"	"	"	"	5	4	2	"	"	1	5	6	"	"	"	"	"	"	"	"	16	6	1	1 1/2	"	"	"	"	0,489	304	4730							
	Dauglykke Slette	"	1	"	"	10	12	3	6	2	2 2/3	10	1	"	"	"	"	"	"	"	"	46	2	"	"	"	"	"	"	0,495	810	5510							
	Krogerupgaard og Humlebek	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	30	"	1	"	2	"	"	"	"	"	4	2	"	"	"	"	"	0,331	16	900							
Grønholt		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22	4	2	"	"	1	1	1	0,369	519	11200	"	"	91	11670	"	"	Hartkornet er tiendefrit. 6 Sk. 2 F. 2 Alb., som det før havde meer, ere afgaaede for nogen til Humlebek Havneanlæg medgaaet Jord.
	Grønholt Bye og Overdrev	"	1	"	"	8	9	3	2	2	1 13/30	21	22	"	6	3	"	"	"	"	"	31	7	"	4/5	"	"	"	"				3532	9290			
	Tulstrupshuus	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	"	0,375	756	2210							Folketallet i Grønholt Sogn er under Asminderød.
	Hillerods Overdrev	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	4	"	"	1	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	0,289	477	10	"	"	14	4140	"	"	Fredskoven hører til Sandwiggaard; see Frederiksborg Slotssogn.
	Lønholt	"	"	1	"	17	16	3	3	2	2	37	13	1	6	3	"	"	"	"	"	66	7	"	2/3	6	"	"	"	0,338	1159	5810							
	Sørup	"	"	"	"	3	7	1	6	"	1/2	"	15	"	"	"	"	"	"	"	"	12	"	1	1 1/3	"	"	"	"	0,327	352	140							
	Grønholt Fredskov	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	485	13940	"	"	485	13940			
	Tulstrupvang og gammel Grønholtsvang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	302	1180	"	"	302	1180			

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vei- Mølle- Rands-	Bønder- og Avlsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord. Antal	Jordløse Huse.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Boniter	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
Holbo Herred.																																						
Nøddebo																																						
Hvortil lægges Esromsø, som ei er under det beregnede Areal, med omtrent																																						
	Nøddebo		1			7	1		1		1¼	2	16		2							16	5															
	Ertelandshuus																					1																
	Gadehusene i dette Sogn											11		1		1								3							0,211	77	4740						
	Sponildshuus											1											5	2							0,355	37	9030						
	Steenholtsmolle				1																	1	6	1	2	6	3		1									
	Steenholtsvang, Steenholtsindlukke og derunder liggende Steder																														1041	13370			709	9734		
	Jespers- og flere gamle Hartkornshuse											5										2	2		¾						127	2910						
Esbønderup																																						
	Esrommolle				1																		7	1	1½	20	1	3	2½				12520	11590				1036	
	Esromkloster og dertilliggende Hovmarker											6		146	5		1	18	7	1	1									0,345	1377	6020						Af de Jorder, hvorpaa det her anførte frie Hartkorn hviler, er en Deel nu under Forstvæsenet og henført under Gribskov.
	Fabianshuus											1										1	1		2													
	Esbønderup	1	1			5	6	2				5	22	8	1	2						29	2	1	¼					0,478	628	10230						Af det privilegerede Hartkorn ligge 2 Tdr. 7 Skp. til een af Esbønderup Gaarde, Resten til Præstegaarden.
	Essedalshuus											1																										
	Brandtehuus											1				2	1	2																				
	Overup					1	2	2	4	3	1½	1										8	3		⅓					0,400	137	12770						
	Saltrup					5						5	4									25	5	2	1⅑		4	3		0,443	317	11540						
	Vortrup					1	2	1			2⅓	1										8	4				1	2		0,298	212	9730						
	Villingerød					10	25	16	2		½	8	10									80	3	2	2					0,326	1266	2010						
	Hintzchov					1						1										6	4	3	1¼		1	1										
	Kasegaard					1						1										6	7	3			1	1										
	Villingebek											10	10			1	2					6	4	3	2					0,305	484	11910						
	Pandehavehuus											1																										
	Dronningmolle				1		2		2	2	¾				1	4						3	2			22	2	1	½									
	Haregabsgaard					1																2	1							0,401	88	2310						Haregabsgaarden hører til Kregerups Vondergods.
	Haregabshusene											16	12		7		1					2															
	Gribskov med alle Vange langs Esromsø og deri liggende Huse											11																										
	Desuden er indgaaet under Gribskov adskillige nedlagte Huses Lodder af Maarum og Esbønderup Soane, hvoraf Forstvæsenet svarer Skatterne for																														8007	1070			8007	1070		Denne samlede Skovstrækning har hørt under flere Sogne; men Sognefjellet derudi er nu paa mange Steder bleven ukjendeligt.
Søborg															1	1	3						4	3	1													
	Tornebakkehuse											2											1	1														
	Hulerød					1																3	2							0,384								
	Munkerup, hvorunder:					2						3				1	2					6	4	1						0,324	172	1110						
	1 Gaard af Nakkehoved					1																1	1	3	½													
	Rødkilde		1			2						2										12	6							0,333	176	5130						

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vand-Møller.	Bønder og Aftægtsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord.	Jordløse Huse.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Td.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Td.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Td.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Td.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Td.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Td.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Td.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal									Antal																												
Græsted	Ferle	=	=	=	=	4	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	19	4	=	1½	=	=	=	=	0,370	273	11290							
	Dragstrup	=	=	=	=	9	1	=	2	2	7	10	=	=	=	=	=	=	=	=	38	4	3	2½	=	=	=	=	0,424	477	1920							
	Hetsbierg	=	=	=	=	2	=	=	=	=	1	1	=	4	=	=	=	=	=	=	10	5	=	=	=	=	=	=	0,317	211	1780							
	Nakkegaardes øvrige	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	2	1	=	=	=	=	=	0,341	152	8870							
	Nakkehoved	=	=	=	=	3	=	=	=	=	2	1	=	=	3	1	=	=	=	=	3	5	1	1½	=	=	=	=										
	Bonderup	=	=	=	=	1	3	1	7	1	2¼	1	=	=	=	=	=	=	=	=	6	7	=	=	=	=	=	=	0,343	150	12320							
	Firhoi	=	=	=	=	2	3	1	4	=	1	2	2	=	=	=	=	=	=	=	13	7	3	¾	=	=	=	=	0,399	217	2660							
	Blaksheide	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	5	1	=	=	=	=	=	0,298	42	120							
	Passebek	=	=	=	=	1	1	1	6	1	2¾	1	=	=	=	=	=	=	=	=	5	=	=	=	=	=	=	=	0,339	112	8840							
	Bregnerød	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	4	1	=	=	=	=	=	=	=	16	=	=	=	=	=	=	=	0,473	182	1030							
	Søborg	1	1	=	=	16	1	1	=	1	=	17	19	4	6	=	9/16	=	=	=	103	3	=	1½	=	=	=	=	0,525	1140	7100							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	1	1	=	=	=	=																		
	Fjellingstrup i dette Sogn	=	=	=	=	5	8	5	2	3	½	5	3	=	=	=	=	=	=	=	34	6	2	½	=	=	=	=	0,497	364	4520							
	Nellerup	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	1	3	=	=	=	=	12	2	2	=	=	=	=	=	0,521	179	4790							
	Gilleleie	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	50	39	5	2	1	=	=	=	=	2	4	=	2	=	=	=	=										
	Gilleleiekro	=	=	=	=	1	13	2	4	3	1¼	=	=	4	2	=	=	=	=	=	5	=	=	=	=	=	=	=	=	455	6620	=	=	39	13380	=	=	Heri 44 Tdr. 5790 □ Al. Flyvesand under det Offentlige.
	Strandbjørstrup	=	=	=	=	2	1	=	7	=	2¼	2	1	=	=	=	=	=	=	=	14	2	=	=	=	=	=	=	0,290	248	11770							
	Søborg Sø	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1073	13990						Søborg Sø opgives efter ældre Maalinger til 1172 Tdr.
	Strand Esbønderup	=	=	=	=	3	2	1	2	3	2	3	3	=	=	=	=	=	=	=	18	=	2	=	=	1	2	=	0,340	285	11680							
	Haagendrup	=	=	=	=	4	1	=	7	=	1⅛	4	=	=	=	=	=	=	=	=	23	7	1	½	=	=	=	=	0,486	264	11660							
	Paarup	=	=	=	=	8	6	3	4	2	2¾	7	1	=	=	=	=	=	=	=	49	2	=	=	=	=	=	=	0,452	577	6750							
	Holt	=	=	=	=	3	1	2	1	=	1⅛	3	=	=	=	=	=	=	=	=	28	2	=	1½	=	=	=	=	0,445	330	4340							
	Allume	=	1	=	=	16	20	7	6	=	2⅜	13	15	=	=	=	=	=	=	=	95	2	2	=	=	=	=	=	0,466	1079	13500							
	Stokkerup	=	=	=	=	1	3	1	2	2	⅜	1	=	=	=	=	=	=	=	=	7	=	=	=	=	=	=	=	0,393	101	4570							
	Tuulstrup	=	=	=	=	3	1	=	4	=	1¾	3	3	=	=	=	=	=	=	=	17	=	1	2⅔	=	=	=	=	0,355	291	9490							
	Græsted	1	1	=	=	6	14	5	4	3	5/16	6	7	7	7	=	=	4	¾	=	25	7	2	=	=	=	=	=	0,306	1161	1810							
	Frebogaard	=	=	=	=	1	4	3	2	2	1	1	=	=	=	1	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,316									
	Græsted Skovhuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	14	=	=	=	5	1	1	=	=	=	5	=	=	=	=	=	=	0,327	48	11740							
	Græsted Overdrev	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	31	=	=	5	5	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,217	238	3910							
	Pikkerhusene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	=	1	2	1	=	=	=	1	=	1	=	=	=	=	0,328	18	11240							
	Dønevælde	=	=	=	=	4	4	1	2	1	½	4	3	=	=	=	=	=	=	=	13	3	2	=	=	=	=	=	0,362	291	10790							
	Aggerbo Skovhuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	8	=	=	=	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,264	48	7460							
	Lopholmshusene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	1	=	=	4	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,362	28	6180							
	Fjellingstrup i dette Sogn	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	1	1	=	=	=	=	=	=	=	6	7	2	2½	=	=	=	=	0,582	56	10210							
Maarum	Skovbjørstrup	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	3	5	2	=	=	=	1	2	=	0,262	106	6930	2739	6240	=	=	=	500	Folketallet efter 1. B.
	Maarum	=	1	=	=	5	6	3	2	3	1	4	8	=	=	=	=	=	=	=	32	6	3	2	=	=	=	=	0,399	600	8490							
	Maarum Tinghuse og Overdrev	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	17	8	2	3	=	1	=	=	=	1	=	3	1	=	=	=	=	0,400	107	13770							
	Bolandshuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
	Holgerskiob	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	2	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,372	24	6240							gaaer ind under Gribskov, hvorudi det ligger.
	Kagerup	=	1	=	=	4	5	1	4	=	1½	2	7	=	=	=	=	=	=	=	25	3	=	=	=	=	=	=	0,372	486	8270							
	Eilstrup	=	=	=	=	5½	9	4	4	2	2 7/10	5	3	=	=	=	=	=	=	=	23	7	2	=	=	=	1	=	0,440	425	1450							
	Nellerød	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	5	4	=	=	=	=	=	=	=	17	6	1	2	=	=	=	=	0,476	272	1610							
	Harager Indhegning	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	716	1480	=	=	716	1480			
	Kallehavehuus og Borringholmshuse ere indgaaede under Forstvæsenet med	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	1	1	=	=	=	=	4	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	under Gribskov

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vicar-Mølter.	Mands-Mølter.	Bønder- og Aftægtsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Antal.	Parcellernes Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord. Antal	Huse uden Jord. Antal	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal					Antal					Antal																											
Valdby		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
	Mønge i dette Sogn	=	=	=	=	2	6	1	4	2	$2\frac{33}{44}$	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	3	=	$\frac{6}{11}$	=	=	=	=	0,499	109	13830							
	Slettelt	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	4	1	=	=	=	=	=	=	=	=	17	7	3	=	=	=	=	=	0,372	280	680							
	Hemmingstrup	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	8	5	3	=	=	=	=	=	0,471	118	6310							
	Aggerbogaard og Skovhuse	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	14	=	1	5	1	1	=	=	=	=	4	6	2	=	=	=	=	=	0,420	292	9100	=	=	157	1010	=	=	
	Af Forstvæsenet svares for	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	5	3	1	=	1	3	$2\frac{1}{4}$	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Bannebjerg	=	=	=	=	2	4	1	3	=	$1\frac{1}{2}$	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	14	2	=	=	=	=	3	1	0,336	228	13370							
	Valdby	=	1	=	=	16	14	4	3	=	$2\frac{25}{34}$	16	15	=	=	1	2	=	=	=	=	85	6	3	$\frac{7}{34}$	=	1	2	2	0,493	1139	2070							
	Valdby Fredskov	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	649	12530	=	=	649	12530			
Helsinge		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4144	12010	=	=	=	1083	1829 fandtes 1197. Om tidligere Aar mangle Efterretninger.
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	45	13500							
	Laugo	=	=	=	=	17	17	8	4	2	$2\frac{9}{16}$	17	10	=	=	2	1	=	=	=	=	92	=	=	1	=	=	=	=	0,484	1324	6880							
	Helsinge	1	=	=	=	9	10	4	3	2	$\frac{1}{20}$	10	28	5	6	=	1	=	1	2	2	44	7	3	$2\frac{3}{4}$	=	3	1	1	0,469	735	12880							
	Neilinge	=	1	=	=	8	3	=	6	1	1	10	20	=	=	=	=	=	=	=	=	31	1	3	2	=	=	=	=	0,474	492	12160							
	Kiederup	=	=	=	=	5	=	=	=	=	=	5	2	=	=	=	=	=	=	=	=	18	6	=	=	=	=	=	=	0,449	270	7540							
	Hobierg	=	=	=	=	6	10	3	3	3	$\frac{1}{4}$	9	10	=	=	=	=	=	=	=	=	27	4	3	=	=	=	=	=	0,407	533	7190							
	Ammindrup	=	1	=	=	11	=	=	=	=	=	9	=	=	=	=	=	=	=	=	=	39	5	2	$\frac{2}{9}$	=	1	1	$\frac{5}{9}$	0,457	490	9940							
	Pibemolle	=	=	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	4	=	=	0,357	45	13500							
	Hobjerg Fredskov	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	296	11420	=	=	296	11420			Ankershaab har før været Skovfogedhuus og er derfor kommet under F. A.
	Ankershaab	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	3	1	$1\frac{3}{4}$	=	=	=	=	=	=	=							
Annise		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2637	8460	=	=	=	574	
	Annise	=	1	=	=	20	29	12	6	=	$1\frac{7}{35}$	30	30	1	3	2	=	=	=	=	=	140	6	1	$2\frac{1}{2}$	1	=	=	2	0,418	2195	7720							
	Husseby	=	=	=	=	6	2	=	3	3	1	6	1	=	=	=	=	=	=	=	=	33	2	3	$1\frac{1}{2}$	=	=	=	=	0,413	442	740							
Ramløse		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3206	50	=	=	=	1185	
	Ramløse	1	1	=	=	27	26	13	2	3	$1\frac{3}{4}$	30	20	10	=	2	1	=	1	=	=	163	2	1	$2\frac{1}{4}$	=	=	=	=	0,473	2154	9340	=	=	=	=	=	=	Boniteten er nedsat endeel ved omtr. 200 Tdr. Land af Asserbo Overdrev til meget lav Taxt.
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	2	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Skjærød	=	=	=	=	7	8	3	6	=	$\frac{27}{28}$	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	28	4	=	$\frac{1}{2}$	=	=	=	=	0,433	420	11700							
	Aagerup	=	1	=	=	6	6	3	4	3	=	7	4	=	=	=	=	=	=	=	=	37	1	1	$2\frac{1}{2}$	=	=	=	=	0,430	376	9210							
	Taagerup	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	22	4	=	=	=	=	=	=	0,477	253	11800							
Veiby		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4056	13790	=	=	=	1019	
	Orby	=	=	=	=	15	24	13	1	=	$\frac{15}{16}$	24	5	=	=	=	=	=	=	=	=	90	1	3	=	=	=	=	=	0,553	793	2000							
	Holløse	=	=	=	=	16	16	8	2	=	$1\frac{1}{2}$	16	11	=	=	=	=	=	=	=	=	91	=	=	=	=	=	=	=	0,560	981	2350							
	Veiby	1	1	=	=	17	25	17	2	1	$\frac{55}{63}$	17	19	13	6	2	=	=	=	=	=	119	1	3	1	=	=	=	=	0,413	1461	12520							
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	=	=	4	2	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Unnerup	=	1	1	=	4	4	=	2	1	$2\frac{3}{4}$	4	2	=	=	=	=	=	=	=	=	18	3	1	=	8	7	=	=	0,296	299	1890							
	Mønge i dette Sogn	=	=	=	=	9	6	2	5	3	$1\frac{31}{44}$	9	2	=	=	=	=	=	=	=	=	51	1	2	$2\frac{5}{11}$	=	=	=	=	0,485	513	13040							
	Raageleie i dette Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,043	7	9990	=	=	=	=	=	=	Jorden er kun til Afbenyttelse for Fiskeriedskaberne og maa ei pløies eller græsses paa.
Blidstrup		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3968	10510	=	=	=	870	
	Koldsbek	=	=	=	=	10	3	1	1	1	$2\frac{1}{2}$	10	5	=	=	=	=	=	=	=	=	44	5	2	2	=	=	=	=	0,498	515	7680							
	Ludshoi	=	=	=	=	3	3	2	4	3	=	3	4	=	=	=	=	=	=	=	=	16	6	1	=	=	=	=	=	0,505	178	2600							
	Hoielt	=	=	=	=	8	7	1	1	3	$2\frac{1}{4}$	8	6	=	=	=	=	=	=	=	=	27	7	2	=	=	=	=	=	0,463	593	10440							
	Smidstrup	=	1	=	=	6	28	13	4	2	$2\frac{1}{2}$	4	8	=	=	=	=	=	=	=	=	35	1	2	1	=	=	=	=	0,272	866	3240							
	Udsholt	=	=	=	=	14	9	2	3	=	$1\frac{7}{8}$	14	11	=	=	=	=	=	=	=	=	53	5	2	1	=	=	=	=	0,358	980	13590							
	Bakkebjerg	=	=	=	=	4	2	=	7	2	$2\frac{1}{4}$	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	19	=	1	2	=	=	=	=	0,443	202	1380							
	Heslebjerg	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	5	2	=	=	=	=	=	=	=	=	16	=	2	=	=	=	=	=	0,275	478	3840							
	Blidstrup; Mølsalgaarden indbefattet	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	9	3	2	=	=	=	=	=	6	7	3	=	=	=	=	=	0,544	148	12460							
	Raageleie i dette Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,088	4	11280	*						
Tibirke		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4287	11120	=	=	=	335	
	Tidsvilde	=	1	=	=	9	7	1	5	3	$1\frac{1}{20}$	20	8	=	7	3	1	=	=	=	=	42	1	1	$1\frac{7}{20}$	=	=	=	=	0,350	992	270							
	Tidsvildeleie	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	12	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,022 **	23	9320							
	Tibirke	=	=	=	=	5	=	=	=	=	=	=	7	=	=	=	=	=	=	=	=	13	6	3	$\frac{1}{3}$	=	=	=	=	0,201	747	3730							
	Tibirke Flyvesand	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2524	11800	=	=	2542	11800	***		

*Jorden er kun til Afbenyttelse for Fiskeriedskaberne.
**Jordboniteten i dette Sogn nedsættes betydelig ved dets Andeel i Asserbo Overdrev; thi skjøndt endeel maadelige Jorder og Flyvesand antræffes ogsaa paa Hovedlodderne, findes her dog ogsaa Jorder til 20 Taxt og derover.
***Skjøndt for en stor Deel hverken Skov eller skovdyrkelig Grund, henhører denne Strækning dog til de Kongelige Skov-Indhegninger.

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Bondegaarde.	Skjøder.	Bøl Parte.	Bøl Mølter.	Bønder- og Meiergaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Hartkorn Sk.	Hartkorn F.	Hartkorn Alb.	Huse uden Jord.	Todelte Huse.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits-Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
Kirkegodset paa Hald, som ligger under Kronborg Amtstue udgjør tilsammen		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	22	7	1	1	=	=	=	=	4	=	2	=	=	=	=	=									
Hirschholms Amts-District.																																						
Lynge-Kronborg Herred.																																						
Hirschholm		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Hirschholm	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	25	7	=	1¼	=	3	2	1½	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Folehavegaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	14	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Flakkevadshuus og Skovhuset	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	4	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,513	762	5510	* =	=	254				
	Sophienberg	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	2	3	=	1	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=									
	Vallerod	=	=	=	=	10	6	4	6	3	1 3/10	2	13	=	=	=	=	=	=	=	=	=	43	1	3	1	=	=	=	0,539	766	9140	=	=	24				
	Kokkedal, af Vallerod	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7	3	1	1	=	1	1	1**									
	Rongstedgaard (Rongsted By)	=	=	=	=	9	=	=	=	=	=	=	19	1	5	1	=	=	1	=	=	=	5	5	=	2	=	3	2	=	0,511	414	13730							
	Rongstedlund (Rongsted By)													8	=	3	½	=	1	1	½	=	12	4	=	2	=	7	2	=									
	Smidstrup	=	=	=	=	4	1	=	1	3	1	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	9	4	=	1	=	1	1	1									
	Grønlandshuse	=	=	=	=	=	=	=	3	1	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	7	=	2	=	=	=	=	0,545	234	10100							
	Helleholmshuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	5	=	2	=	=	=	=									
	Mikkelborg	=	=	=	=	1	1	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	5	1	1	=	=	=	1	0,478	68	13840							
	Usserod Manufactur	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
Birkerod		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6461	8000	=	=	=	1820	
	Birkerod	1	1	=	=	2	10	3	3	1	1½	1	=	44	7	6	2	1	=	=	=	=	10	=	2	=	=	3	1	1	0,428	387	7870							Usserod M. hører ifølge Kgl. Res. til dette Sogn; men Arealet er indmaalt under Usserod By i Birkerod Sogn.
	Eskemose	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	11	6	3	=	=	5	2	2	=	=	=	=	=	=	=	0,472	455	480	=	=	37	10380			
	Ravnsnæsse	=	1	=	=	2	8	2	1	2	1¼	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	7	3	2	=	=	=									
	Hestkiøbgaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	3	2	1	=	=	2	0,396	135	11630							Gaarden Sophienberg er indbefattet under Birkerod og Kaierod.
	Kaierod	=	=	=	=	6	17	12	5	2	2 1/2	1	10	=	=	=	=	=	=	=	=	=	40	7	=	=	=	=	=	0,464	586	11150							
	Jsterod By	=	=	=	=	11	24	13	4	=	1¾	1	14	=	=	=	=	=	=	=	=	=	61	3	2	=	=	=	=	0,557	570	11180							
	Jsterod Overdrev	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,291	371	5670							Den ene af R. Gaarde drives under Eskemose.
	Ebberodgaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	2	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,508	99	8940							
	Nobismølle	=	=	=	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	1	1	2	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Skovrod	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	1	1	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,472	55	10300							
	Lollekehusene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	1	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Bidstrup	=	=	=	=	4	11	6	4	1	½	2	=	6	=	=	=	=	=	=	=	=	26	4	2	1	=	=	=	0,471	610	12980	=	=	76	7670			
	Hosterkiøb	=	=	=	=	7	19	4	6	3	1 2/5	13	26	=	=	5	=	1	=	=	=	=	31	5	3	½	=	=	=	0,517	578	7150							
	Sandberg	=	=	=	=	9	25	12	3	3	1 1/4	2	15	=	=	3	=	2	=	=	=	=	47	1	2	2 4/7	=	=	=	0,461	817	1340	=	=	88	5330	=	=	Natte af de anførte Parceller ere indtagne til Fredskov og under samme Areal.
	Ubberød	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	12	=	=	=	=	=	=	0,604	107	13230							
	Birkehavehuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=		=	=	=	=	=	=	=	
	Usserod	=	1	1	1	10	28	16	7	=	2 9/20	=	20	=	=	=	=	=	=	=	=	=	51	=	2	1	12	2	=	0,552	617	10030							Arealet under det F. U. M., med omtrent 400 Arbeidere hører, i Følge Kongl. Res. til Hirschholm-Sogn og Kirke. see o.
	Ruderskov Indhegning	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1066	8050	=	=	1066	8050			
Blaustrød		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5011	7970	=	=	1071	1282	Usserød er tilsammen i Hænder af Folk udenfor Bondestanden.
Dertil Selsø og Allerød Sø, hvilke ei ere under foranstaaende Areal		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	557	10500	641	5250					
	Blaustrød	1	1	=	=	7	4	1	7	1	2 5/6	2	16	4	4	=	1¾	=	=	=	=	=	33	3	2	½	=	=	=	=	83	8750							J. N. J. ligge endeel Tørvemoser, som ere Privateiendom og saaledes ei høre til Fredskovens Areal, der efter Forstvæsenets Maaling ikkun er 996 Tdr. 4000 □ Al.
	Sønderskovhuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	1	=	=	=	=	0,364	692	340							
	Lusserød	=	=	=	=	9	31	13	1	1	2 1/3 1/9 6	=	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	41	2	2	1	=	=	=	0,327	892	6140							
	Tokkekiøbsgaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	3	1	=	=	1	2	1									
	Tokkekiøbshuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,382	388	2650							
	Kiettinge	=	=	=	=	4	9	4	4	=	1⅝	=	2	=	=	5	3	=	=	=	=	=	17	2	=	1	=	=	=									
	Hoveltegaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	13	2	1	1	=	2	2	2									
	Sandholm	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	12	4	=	=	=	2	2	2	=	=	=	=	=	=	=	=	0,421	468	5230							
	Sandholmhuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Gummelyst	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	1	=	=	1	2	3	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Selsmark	=	1	=	=	5	4	6	4	3	1 2/5	=	3	=	=	=	=	=	=	=	=	=	27	3	2	=	=	=	=	0,533	257	8460							
	Stumpedøsse	=	=	=	=	1	3	1	5	1	1 1/5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	3	=	2 2/5	=	=	=									
	Slutterup	=	=	=	=	1	2	=	1	2	1¼	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	5	=	=	=	=	=	0,368	409	7060	=	=	110	420			
	Takkerhuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	1	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vei- og Mølle-Gaarde.	Mænder- og Meiergaarde.	Parcellernes Antal.	Parcellernes Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse ved Jord. Antal	Jordløse Huse. Antal	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits-Vonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
	Stimmestrup	=	=	=	=	1	3	1	7	=	1/3	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	6	3	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	
	Nebbegaard	=	=	=	=	1	1	=	4	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	6	=	=	=	=	=	=	0,342	173	1370	=	=	51	7680	=	=	
	Agiltegaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	4	3	=	=	=	=	=									
	Askehavehuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	1	=	=	=	=									
	Grønnegadehuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=									
	Langelte	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	6	3	1	=	=	=	=									
	Hvedehave	=	=	=	=	1	1	=	4	1	1 1/2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	3	2	=	=	=	=	=									
	Mortenstrup	=	=	=	=	1	1	=	1	3	1 3/4	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	1	2	=	=	=	=	=	0,403	631	8020						
	Svendstrup	=	=	=	=	2	2	=	6	1	1 1/2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	3	=	1	=	=	=	1									
	Steenhavevænge	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Breelteqaard	=	=	=	=	1	2	1	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	7	2	2	=	=	=	=									
	Sommerhuus	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	1	=	=	=	=	=									
	Overdamshuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=									
	Usserodhuse	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	3	=	1	=	2	=	=	=	=	=	=	5	2	=	=	=	=	=									
	Allerødgaard	=	=	=	=	1	1	=	3	2	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3	7	=	=	=	=	=	=	0,268	74	12760	=	=	=	=	=	=	
	Dæmpegaard	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	1	5	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
	Leretevang i dette Sogn incl. Dæmpedam	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	764	12980	=	=	764	12980	=	=	Kgl. Skovridergaard udi nedenstaaende Fredskov.
	Af Ravnsholt Indhegning	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	243	12330	=	=	243	12330	=	=	
	Af Gunnerød By	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,303	15	630	=	=	=	=	=	=	hvis Hartkorn findes under Carlebo Sogn.
	Desuden jordløse Huse, som ei ligge under det Forrige	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
Carlebo		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	7019	3290	=	=	=	2190		
a. Kirkesognet	Carlebo	1	=	1	1	12	13	3	7	3	1 19/32	6	21	9	7	3	2	=	=	=	=	=	59	5	2	1 7/8	2	=	=	1	0,437	866	8670	=	=	=	=	=	=	I Vandmøllens Sted er indrettet en Hestemølle.
	Carlebo Overdrev	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	79	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	12	=	3	1 3/16	=	=	=	=	0,142	398	13570							
	Fredtofte	=	=	=	=	6	2	=	7	3	1	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	22	7	3	2	=	=	=	=	0,530	251	3160							
	Skjørbekshusene	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	1	2	=	=	=	=										
	Heslerød	=	=	=	=	9	6	=	6	2	2 1/2	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	28	5	2	5/6	=	=	=	=	0,426	395	2230							
	Auderød	=	1	=	=	6	5	3	5	1	1 3/5	=	7	=	=	=	=	=	=	=	=	=	33	1	3	2	=	=	=	=	0,450	600	190							
	Gunnerød	=	=	=	=	10	24	9	7	2	2 1/2	=	15	=	=	=	=	=	=	=	=	=	43	1	3	2	=	=	=	=										
	Damsholte	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4	3	=	=	=	=	=										
	Havegaard og Huus	=	=	=	=	1	2	=	1	1	2 1/3	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	1	2	2	=	=	=	=	0,447	1023	1370							Donse Krudv. er 1704 anlagt af Dronning Louise. Det leverer aarlig 300 Ctn. Krud til Marinen. Agerbruget er udvidet ved omliggende Parceller.
	Donse Krudværk	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	6	2	1	2	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Krudhuset	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	1	=	=	6	1	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										
	Kirkelte	=	=	=	=	4	8	2	5	=	2/3	3	12	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	5	=	2 1/2	=	=	=	=	0,373	478	5730	=	=	117	1220			
	Egernholt	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	2	=	=	=	=	=	=										Den ene Gaard af Veinbrød drives under Riverød Kro.
b. Strandsognet	Veinbrød	=	1	=	=	15	7	2	=	3	2 3/4	=	5	=	=	=	=	=	=	=	=	=	59	=	2	=	=	=	=	=	0,565	600	7750							Nivedy existerer ei meer siden den ene Gaard drives under Nivaagaard og de 2 under Nivemølle.
	Bronsholm	=	=	=	=	11	10	9	4	2	1 19/32	=	19	=	=	=	=	=	=	=	=	=	48	6	1	1	=	1	2	1	0,480	819	1090							
	Jellerød	=	=	=	=	1	1	=	6	2	2 3/4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	3	1	=	=	=	1	1	0,396	127	9450							
	Ullerød	=	=	=	=	5	1	3	6	3	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	29	1	3	=	=	2	=	=	0,508	329	1240							I Riverød findes Kro med Rettighed til Spethøkerhandel. Een Gaard drives under Nivaagaard.
	Nive	=	=	1	1	3	1	=	4	2	1/4	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	11	=	3	2	8	=	=	2	0,393	339	13120							
	Nivaae	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	11	=	=	=	=	=	=	=	=	=	10	1	2	=	=	1	=	1										
	Riverød	=	=	=	=	8	5	5	4	1	1 3/4	=	14	=	=	=	=	=	=	=	=	=	49	3	1	1	=	=	=	=	0,636	662	12240							
	Unavngivne Huse i Stadsevang	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=										Forunden det under Torup anførte upriviligerede Hartkorn ligge 4 Tdr. 2 Fk. under Cronborg Amtstue, ligesom de nedenbemærkede 22 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. 1 A. priviligeret Hartkorn af Torup og Meelby Præstembede.
Frederiksværk Gods under Stre Herred.		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	125	11480	=	=	125	11480			
Torup		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5490	6660	=	=	1132	1183		
	Hovedg. Gronneso	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	25	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,296	665	3060	=	=	180	5790			
		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	90*				*Efter senere Bestemmelse indtagen til Skov.
	Torup	1	=	=	=	8	=	=	=	=	=	=	10	=	=	=	=	=	=	=	=	=	52	4	=	1	=	=	=	1	0,507	586	5560							
	Sværkildstrup	=	=	=	=	8	=	=	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	17	7	2	=	=	=	=	2	0,475	272	8280							Priviligeret Hartkorn 5 Tdr. 7 Skp. 2 Alb. af Torup Præstembede ligge under Cronborg Amtstue.
	Ellinge	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	9	7	=	=	=	=	1	1	0,350	205	830	=	=	27	130			
	Uglerup	=	=	=	=	8	=	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	29	6	=	=	=	=	=	2	0,298	574	6070	=	=	100	5790			
	Tipholm	=	=	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	8	3	3	=	=	=	=	=										

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Vei- Mølleer.	Vand- Mølleer.	Bønder- og Milsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal.	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huusmd. Huse.	Jordfæste Huse.	Hartkorneets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits-Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal					Antal					Antal																											
Vinderød	Torpmagle	"	1	"	"	6	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"	"	24	6	"	"	"	"	"	"	0,381	298	3370							
	Torpmagle Overdrev	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"									0,108	144	3850							
	Tommerup	"	"	"	"	7	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	34	1	3	"	"	"	"	1	0,427	469	5420							
	Tommerup Overdrev	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"									0,079	238	1160							
	Torplille og Kongsgaard	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	28	4	"	"	"	"	"	1	0,343	359	11460							
	Lille Carlsminde	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"									0,122									
	Store Carlsminde	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	64	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	2	2	"	"	"	"		552	11800							
	Kikhavns Fiskerleie	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	33	"	"	"	"	"	"	"	"	"									0,213									
	Lynæs	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	3	3	2	"	"	"	"	0,213	359	9000							
	Hald	"	"	"	"	9	"	"	"	"	"	8	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	0,159	71	2360							
	Arresødal og Frederiksværk	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	46	6	3	2	"	"	"	1	0,318	693	4440							
	Vinderød	"	1	"	"	8	"	"	"	"	"	48	"	27	"	"	1	"	"	"	1	8	4	"	$1\frac{3}{4}$	"	"	"	"	0,278	712	12410	"	"	180	6360			
	Kaasemose	"	"	"	"	7	"	"	"	"	"	5	20	"	"	"	"	"	"	"	"	44	3	"	"	"	"	"	"	0,325	653	490	"	"	32	8870			
	Ørkesholm	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	8	6	"	"	"	"	"	"	"	"	31	4	"	2	"	"	"	"										
	Øvremølle	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	"	"	0,271	786	1900							
	Hagelsemølle	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"										
	Hagelse Skovhuus	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	5	2	$\frac{1}{2}$										
		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"										
Paa de af begge Hovedgaarde udlagte Skovstrækninger, hvis Areal er under Foranstaaende, hviler Hartkorn		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	5	"	"	"	"	2	1	22	4	3	$2\frac{35}{36}$	"	"	"	$1\frac{1}{2}$										Deraf har Frederiksværk 600 Indb.
Meelby		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4902	13070	"	"	672	835		
	Meelby	1	1	"	"	17	"	"	"	"	"	19	15	"	"	"	"	"	"	"	"	94	2	2	$2\frac{5}{18}$	"	1	"	2	0,181	2947	3040	"	"	104	6010			
	Tollerup	"	"	"	"	8	"	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	2	"	"	"	"										
	Evetofte	"	"	"	"	12	"	"	"	"	"	8	1	"	"	"	"	"	"	"	"	29	"	2	1	"	"	2	"	0,204	680	4150							
	Haugendrup	"	"	"	"	6	"	"	"	"	"	12	6	"	"	"	"	"	"	"	"	54	3	2	"	"	"	"	"	0,342	883	8400							
	Af Ellinge	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"	32	2	"	"	"	"	"	1	0,348	391	11480							
Kregome		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"										
	Kregome	1	1	"	"	12	"	"	"	"	"	13	17	6	3	2	1	"	"	"	"	72	"	"	"	"	"	2	2	0,436	1193	3590	2636	11310	"	"	796	830	
	Sonnerup	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	2	3	"	"	"	1	$1\frac{1}{2}$	0,372	338	8690							
	Brederød	"	1	"	"	4	"	"	"	"	"	4	13	"	"	"	"	"	"	"	"	23	"	"	"	"	"	"	"	0,427	323	1600	"	"	111	8140			
	Auderød	"	"	"	"	9	"	"	"	"	"	9	14	"	"	"	"	"	"	"	"	48	1	2	"	"	2	1	1	0,404	781	11430	"	"	128	3800			
Arresø henføres under Frederiksværk, som benytter dens Vand. Den indeh. omtrent		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	7332	"	7332						
Horns Herred		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"										
Draaby		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"										
	Jægerspriis Hovedgaard	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"				8863	10960	"	"	"	880		
	JægerspriisMølle	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	115	1	1	2	86	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	0,432	4890	1730	"	"	2820	8180			
	Stærgaarden	"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"																										
	Nygaardene	"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"																	0,324	175	6290							
	Slagelsegaardene	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"																	0,301	484	9930							
	Trollegaardene	"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"																	0,259	377	7610							
	Kulhusgaarden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"																										
	Bakkegaardene	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"																										
	Hjortegaardene	"	"	"	"	9	"	"	"	"	"	44	8	88	6	1	$2\frac{9}{10}$	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	0,266	916	3160							
	Skaaninggaardene	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"																										
	Baraquerne	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"																	0,211	306	2670							
	Nyhusene	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"																	0,326	67	340							
	Kobbelgaardene	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	2	"	"	"	"	"	"	0,424	140	680							
	Neder Draaby	"	"	"	"	13	7	5	5	"	"	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	78	6	"	"	"	"	"	"	0,364	975	7820	"	"	219	2590			
	Over Draaby	"	"	"	"	8	"	"	"	"	"	26	"	2	1	2	1	"	"	"	"	56	5	1	1	"	"	"	"	0,508	530	12730							

Sogne.	Byer og eenlige Steder.	De under foranstaaende Byer beliggende: Præstegaarde.	Skoler.	Mølle-Møller.	Mands-Møller.	Bønders- og Avlsgaarde.	Deraf er udparcelleret. Parcellernes Antal	Hartkorn Td.	Sk.	F.	Alb.	Huse med Jord. Antal	Jordløse Huse.	Hartkornets summariske Beløb. Frit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Ufrit Hartkorn. Ager og Eng. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Skov- og Mølleskyld. Tdr.	Sk.	F.	Alb.	Jordernes Gjennemsnits-Bonitet	Byernes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Sognenes samlede Areal. Tdr.	□ Al.	Fredskovenes, under foranstaaende indbefattede Areal. Tdr.	□ Al.	Folkemængde i Aaret 1800	1828	Anmærkninger.
		Antal																																				
Gierlev		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3300	12810	=	=	=	830	Ligeledes under Jægerspriis Gods. Folket. efter l. B.
	Gierlev	1	1	=	=	11	=	=	=	=	=	20	16	12	3	=	=	=	=	=	=	89	6	3	=	=	=	=	=	0,471	1152	2810	=	=	90	7050			Arvefæste-Gaarden Egelund bestaaer af 2Bondergaarde sammenlagte til een Avlsgaard.
	Torslev	=	=	=	=	15	=	=	=	=	=	12	=	3	3	1	=	=	=	=	=	104	1	2	2	=	=	=	=	0,492	949	8520							
	Landersløv	=	1	=	=	9	=	=	=	=	=	6	=	6	2	2	=	=	=	=	=	57	6	2	2	=	=	=	=	0,462	741	4710							5. 4. 1. 2 Alb. af G. ere gaaede til Skov; men Jordbogskassen svarer Skatter og Afg.
	Lyngernp i dette Sogn	=	=	=	=	7	=	=	=	=	=	8	=	=	=	=	=	=	=	=	=	69	3	2	=	=	=	=	=	0,509	457	10770							
Skullelev		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2918	8790	=	=	=	1500	
	Torpgaard	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	5	1	38	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,412	416	8400							Den 16de Gaard i Torslev er udlagt til Huuslodder.
	Pagterold i dette Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	6	4	=	=	=	=	=	=	0,476	64	570							Det trie Hartkorn her ligger under Præsteembedet; i Over Draaby og Landerslev derimod under Skovrider Godset, til hvilket ogsaa Kulhuusgaarden hører.
	Skullelev	1	1	=	=	24	1	=	3	2	1½	40	22	8	3	1	=	=	=	=	=	209	6	2	1½	=	=	=	=	0,511	1911	13500							
	Onsved i d. Sogn	=	=	=	=	8	=	=	=	=	=	10	1	=	=	=	=	=	=	=	=	69	4	3	=	=	=	=	=	0,585	526	320							
Selsø		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3369	9730					Folket. incl. Selsø Sogn.
Hertil kommer Selsøen, som ikke er i ovenanførte Maal, med omtrent		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	231	=					
	Selsø Hovedgaard med derunder liggende Molle Lollekehaugen og Hyllingeriis	=	=	1	=	=	=	=	=	=	=	22	=	72	5	1	=	7 / 1	1	1	1	8	1	1	=	=	=	=	=	0,402	1167	13470	=	=	168	3610			Torp er en Parcel af Selsø. Resten af Pagt. i Krogstrup S.
	Eskildsøen	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	18	3	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,346	231	5160							Skullelev under Selsø, Svanholm og Universitætet.
	Sønderby	=	1	=	=	13	=	=	=	=	=	30	10	=	=	=	=	=	=	=	=	121	4	=	=	=	=	=	=	0,592	993	6830							Onsved under Pugterold.
	Østby	=	=	=	=	11	=	=	=	=	=	24	5	=	=	=	=	=	=	=	=	102	=	=	=	=	=	=	=	0,475	976	12270							Hele Selsø Sogn ligger under Selsø Gods.
	Selsøen omtrent	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	231	=							Skiby under Krabbesholm, Egholm og Universitætet.
Skiby		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2656	6310	=	=	=	650	
	Skiby	1	1	=	=	19	=	=	=	=	=	22	21	16	1	=	=	=	=	=	=	199	2	=	=	=	=	=	=	0,601	1452	10940							Lindegaardens Hartkorn er herunder, oprindeligen ufrit, fjøndt for Tiden frit, med at Vellerupgaards oprindeligen privilegerede Hartkorn, istedet for Lindegaardens, skal være indgaaet under det ufrie.
	Bonderup	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	23	1	=	=	=	=	=	=	=	=	27	4	2	=	=	=	=	=	0,587	341	3970							
	Røverup i d. S.	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	21	4	2	=	=	=	=	=	0,622	146	6900							Bonderup under Selsø.
	Manderup	=	=	=	=	12	=	=	=	=	=	8	1	=	=	=	=	=	=	=	=	104	2	=	=	=	=	=	=	0,601	715	12500							
Krogstrup		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	3089	9940					Røverup under Egholm.
	Overberg	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	35	6	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,430	355	5260	=	=	27	6740			Manderup under Selsø. 4 Tdr. 1 Sk. deraf under Selsømølle.
	Pagterold i d. S.	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	25	5	3	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,622	161	150							
	Hovedgaarden																																					Krogstrups Sogns Folketal er anført under Kyndby.
	Svanholm i dette Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	114	4	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,535	883	1090							Pagterolds ufrie Hartkorn, see Skullelev.
	Ordrup	=	1	=	=	9	=	=	=	=	=	21	=	=	=	=	=	=	=	=	=	71	1	3	2	=	=	=	=	0,564	525	12150							Hele Sv. Hartkorns-Beløb findes anført paa d. St.
	Dalby	=	=	=	=	12	=	=	=	=	=	27	12	=	=	=	=	=	=	=	=	116	4	=	2	=	=	=	=	0,525	887	6110							Or. under Svanholm.
	Onsved i d. Sogn	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	2	=	=	=	=	=	=	=	=	=	16	6	2	=	=	=	=	=	0,625	153	11600							D. under Overberg.
	Lyngerup i d. S.	=	=	=	=	2	8	3	7	1	1	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	16	4	=	6/7	=	=	=	=	0,584	123	1580							On. under Pagterold
Fersløv		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	4647	8900	=	=	=	1036	L. under Universitætet
	Hovedgaarden Egholm i dette Sogn, Herred og Amt	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	28	7	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,464	318	10170	=	=	=	=	=	=	Pastoratets Folketal, altsaa incl. Vellerup Sogn.
	Hovedgaarden Svanholm i dette Sogn	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	0,644	44	3550							Hartkornet er ansat i Forhold til Gaardens i dette Herred liggende Areal og Jordernes Taxt.
	Fersløv	1	1	1	=	17	=	=	=	=	=	18	1	8	1	=	1	=	=	=	=	130	7	=	1	1	6	=	=	0,550	1195	11400							F. under Svanholm og Egh.
	Venslov	=	1	=	=	22	=	=	=	=	=	28	=	=	=	=	=	=	=	=	=	175	4	=	=	=	=	=	=	0,441	1750	6970							Venslov under Svanholm.
	Veileby	=	=	=	=	18	1	1	7	2	1¼	19	3	=	=	=	=	=	=	=	=	132	=	1	1½	=	=	=	=	0,496	1113	12590							Veileby under Svanh. Egh. og Universitætet.
	Røverup i d. S.	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	4	=	=	=	=	=	=	=	=	32	2	3	=	=	=	=	=	0,592	224	6220							R. under Egholm.
Vellerup		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	575	1230					V. S. under Egholm. Folket. under Fersløv.
	Vellerup By	=	=	=	=	10	=	=	=	=	=	10	4	=	=	=	=	=	=	=	=	61	4	2	1	=	=	=	=	0,531	575	1230							Vellerupgaardens, her som fri anførte Jorder, skulle nu være ufrie og blive henregnede til Bøndergodset. See Anmærkningen ved Skiby.
	Vellerupgaarden	=	=	=	=	3	=	=	=	=	=	=	=	19	4	2	1	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=									
Kyndby	Kyndby	1	1	=	=	18	=	=	=	=	=	41	=	20	7	3	=	=	=	=	=	180	6	=	2	=	=	=	=	0,515	1663	12970	1663	12970	=	=	=	858	Under Egholm. Folketallet er
Byhjerg (paa Ours)		=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	2633	12030	=	=	400	511	hele Pastoratets, altsaa incl. Krogstrup.
	Byhjerg	1	1	1	=	26	=	=	=	=	=	22	11	12	7	3	2	=	=	=	=	136	3	=	1	=	=	=	=	0,505	1463	9270	=	=	=	=	=	=	Under Domkirken.
	Gamløse	=	=	=	=									=	=	=	=	=	=	=	=	46	5	1	=	=	=	=	=	0,493	489	430							Under Domkirken, Rygaard samt Skiby Præstis Mensalgods.
	Næsby	=	1	=	=	13	=	=	=	=	=	8	4	=	=	=	=	=	=	=	=	73	4	2	2	=	=	=	=	0,529	681	2330	=	=	=	=	=	=	
	Summa	37	100	18	16	2110	=	=	=	=	=	2923	2268	1963	7	=	1	175	2	3	2½	13197	6	=	=	189	4	2	1½	=	=	=	233419	11050	=	=	=	61856	

Ved Opsummeringen af Hartkornet er, for at undgaae alt for store Brøk, ½ Album antaget efter Brøkens Værd, over ½ for et Heelt og under ½ bortkastet. — Fredskoven er ei opsummeret, da det Nøiere derom findes i 22de Afdeling. — Ligesaa mangler Summen af Folketallet for 1800, som ufuldstændig. Folketallet for 1828 derimod er sammenlagt, uagtet, efter det forhen Anførte, paa flere Steder blot beregnet efter løselig Skjønnende, hvor da Familiernes Tal blev Tilholdet, fjøndt heller ikke dette kunde vides nøiagtig, da Tabellen mangler Indersternes Tal og Underretning om, hvormange af Parcellerne ere bebyggede. — Amtets Areal stemmer med de nyeste Opmaalinger, kun at de der ei medtagne Søers Maal her er tillagt; men desuden mangler endnu Kronborg Fæstnings Terrain, samt Helsinger og Hillerød Kjøbstedsgrunde med tilsammen omtrent 140 Tdr. hvorefter Amtets Fladeindhold bliver 233560 Tdr. istedet for de efter Thaarups Beregninger foran opgivne 230,383, hvilke Summer næsten kunne antages for at være overeensstemmende, naar man lægger Mærke til, at i de først meddeelte Beregninger, som kun have Ager, Eng, Skov og Søplan, Flyvesanden, som er under denne Tabels Maal, sandsynligvis ei er medtagen der.